

1547

2-6-13

Tielman
in Job. 82
~ J.N. ~
Cantica

BIBLIOTECA DE LOYOLA
—
Sala / Estante 2 Plúteo 2

2
10

10

28.2
Paraphrastica Elu-
cidatio in librum D.Iob,
priorae editione multò castigatior, adie-
ctis annotationibus in loca difficiliora,
Authore F. Francisco Titelmanno Hassel-
lenfi, Ord. Fratrum minorum.

*Accessit recens index copiosus, cū aliis quibusdam,
quæ diligens lector animaduertet.*

COLLEGE
PARISIIS,
Es. del coll. Pl. de Logia y su Libreria
Apud Ioannem Roigny, via ad D. Iacobum,
Sub quatuor Elementis.

1547

2-4-13.

Candido lectori,
Typographus.

EN tibi prodit ex nostra Officina recens (bene-
uole lector) Paraphrastica Elucidatio, viri vt
optimi, sic doctissimi F. Francisci Titelmanni,
in librum Iob, quam nostris typis ob id maxi-
mè excudi curauimus, ne vel hac in re tibi videremur de-
fuisse, qui quantum in nobis fuit, prodesse studuimus. Ne-
que enim excellentius, neque præstantius quicquam face-
re me posse sum arbitratus, quàm si pro studiosorum vsu,
inò totius Reipub. vtilitate ac dignitate, nullum (quod
aiunt) nō mouerem lapidem. Tuæ erit humanitatis, ea qua
tibi fronte Elucidatio hæc (quæ à nobis summa cura ac
vigilantia est expolita) emittitur, accipere. Vt autem ple-
nus tibi nostram probaremus diligentiam, nihilq; esset
quod ipse posses desiderare, Indicè ex notatu dignissimis
sententiis, ac veluti floribus per totū opus sparsis, excer-
psimus ac contexuimus. Cæterum, qualem in aliis operi-
bus author se præstiterit, te fugere non reor, hoc affirma-
re possum, postrema hæc, non modò diligentia maiori,
sed exactiori iudicio & expendisse & conscripsisse. Inter
cætera autem eius elegantissima scripta, hanc posthumam
Elucidationem, in scriniis velut filiam vtroque parente or-
bam, in situ ac squalore iacentem (patris obitum lugere
dixisses) amici ipsius doctissimi repperunt, tãtò laude ma-
iore digniores Tucca, Varo, ipso denique Cæsare, quos mi-
ris extollunt laudibus, ob seruatam scilicet Aeneida, quã-
tò sacræ literæ prophanis sunt excellentiores, ac tantos la-
a ii bores

bores tantâsque vigilias perire magno Reipub. incommodo nō sunt passi, sed qua sunt erga literas literatōsque humanitate, curarunt vt ex vno Archetypo situ squallenti, multa exemplariorū millia characteribus pulcherrimis excussa, emergerent, ac in publicum darentur. Adhæc in rem tuam fore duxi (lector) si paucis significarem (quod alacrior sis ad ea comparanda quæ iam tibi damus) eundem authorem simili industria Salomonis Cantica Commētariis illustrasse doctissimis, quæ breui in manus dabo, si te industriam probare nostram (illorum amicorum dico, quorum opera hic liber ad nos peruenit, & meam, qui in gratiam tuorum studiorum, meum æs adeo benignè profudi) intellexero. Intelligam autem si vultu sereno hanc in Iob Elucidationem acceperis. Accepisse existimabo si emeris (pretio quidem vili prostat) & diligenter legeris, relegerisque. Interim valebis, dum cætera tibi parantur.

Index Alphabeticus, si nō

omnium, saltem eorum quæ præcipua
& notatu digniora iudicauimus
in hac Elucidatione para-
phrastica in librum Iob:
sic tamē, vt a, primam
faciem, b, alte-
ram signet.

- Vaporibus pauciori
bus & rariorib⁹, ge-
nerat ros. fo. 196. b
Ab austro vētus ca-
lidus & humidus. 189. b
- Abominabilis quis dicatur. 94. a
Abscondere patres quid. 94. b
Absolutissimum exemplū omni-
modæ perfectionis Christus in
se monstrauit. 36. b
Acie oculorū valet aquila. 202. b
Accipiter vento meridionali gau-
det. ibidem
Acriū spiritualis, quæ. 46. a
Ad Dei præceptū sol quotidie mo-
uetur. 60. a
Ad formicam ire quid. 75. b
Admirari homo nequit dignitatē
sapientiæ. 153. b
Adulterij incommoda. 163. a
Agriculturæ rudi Iob erat intētus. 7. a
Alienatio aterna quando veniet. 162. a
- Alienus ab inuidia fuit Iob. 165. a
Aliquando Deus punit impiorum
malitiam, non in ipsis. 131. a
Aliud cum Deo, aliud cū homine
contendere. 64. b
Amici Iob futurā vitam nō nega-
rūt, cōtra quorūdā sententiā. 81. a
An celte, an certè legēdum. 116. a
An Iob mala optauerit amicis. 100. a
Angelos assistere coram domino
dicit scriptura, nobiscū balbutiē-
tibus balbutiēs, seseq; captui no-
stro īfirmitatiq; accommodās. 11. a
Angelis sanctis gratiæ agēdæ. 16. a
Angolorum bonorū officiū. 172. b
Angolorū orationes an hominem
liberare possint. 173. a
An periculosa Iob falsā persuasio.
134. b
Antiqui scribebant in arborū cor-
ticibus aut tabulis cæratīs. 112. a
Angeli mali maiestatem contre-
ā iij mīscūt.

INDEX.

miscunt. 61.b
 Angeli per se non in iustitia per-
 sistent. 90.a
 Ante tēpus moriuntur impij. 48.a
 Antioch⁹ impietate illustris. 109.a
 Animā in manib⁹ portari qd. 82.a
 Anima corpōri iuncta, statim infi-
 citur macula originali. 87.a
 Anxietas quæ est in morte, rex ter-
 rorum dicitur. 109.b
 Aquarū constrictio ac in vnū locū
 colligatio, ad finē vsque perma-
 nebit. 148.a
 Aquila superuolat alias aues. 202.a
 Ardor p. vto calido & siccate. 93.b
 Arguitur Iob quod misericors nō
 fuerit. 136.a
 Arctic⁹ pol⁹ an septētrionalis. 197.
 Aristoteles eiusq³ secta Peripateti-
 ci additi & *περί τῶν* dānarūt, ita
 tamen vt sapiens affectibus mi-
 nimē vinceretur. 16.b
 Arboribus spes reuiuiscendi, non
 hominibus. 84.b
 Aruina quid. 96.a
 Asini syluestres liberi. 199.a
 Auarorum consuetudo. 121.b
 Auaritiam a se depellit Iob. 162.b
 Auari paupes inuicere nolunt. 51.a
 Aurora orando deo commodifsi-
 ma. 56.a
 Aurum probatur igne. 140.b
 Aures duplices. 175.a
 Aurū & omnia quæ in mari sunt,
 cete subter se sternit. 210.b

Behemoth, bestia bestiarū. 205.a
 Belli nomine omnia mala in-
 telliguntur. 128.a
 Benedicere verbum, per antiphrā

sim ponitur p maledicere. 10. a
 Benedic Deo & morere, variè ex-
 ponitur. 26. b
 Bene sibi confcius Iob, grauiorem
 plagam queritur. 48. b
 Benedicere per antiphrasim. 26. b
 Bibere iniquitatem quid. 94. a
 Bona seculo, corpus sepulchro de-
 bentur. 105. b
 Bona oīa dupla recepit Iob. 213. b
 Bona conscientia est quasi iuge cō-
 uiuium. 185. a
 Bona q̄ dicat dies, q̄ itē mala. 37. b
 Boni angeli ex se non sunt in bo-
 no stabiles. 43. a
 Bonæ cōscientiæ testimoniū. 113. b
 Bonorum externorum maximum
 vxor. 163. a
 Bonos & malos āgelos diuino sub
 esse imperio, significat ipsius fat-
 tant presentia. 11. a
 Bon⁹ de bono bona, malus de the-
 sauro malo mala proferunt. 89. a

Cain persuasio erronea. 96.a
Carnibus saturari quid. 115.b
Casti se fuisse p̄stetur Iob. 162.a
Ceremoniadi quomodo solē clare
lucēre, aut lunā adorant. 165.a
Cerebrū sedes sēsuū iteriorū. 103.b
Cete fugiunt omnes pisces. 210.a
Cetus beluarum marinarum maxi
mus. 205.a
Certo ordine & ratione, omnia
Deus dispensat. 45.a
Christus quō nouissimus. 118.a
Clementiam suam Iob erga subdi
tos commemorat. 163.b
celū p̄ celestib⁹, terrā p̄ īpiis. 129.a
Cherubin & seraphin, ob vicinita
tem

INDEX.

rem filij dei dici possunt. 195.b
Cœli videntur ex ære fusi. 190.b
Claritate nominis, & nobilitate
generis, erat Iob spectatus. 1.b
Cœlum atteri quid. 87.b
Concentus & harmonia cœli ab
exordio. 198.a
Collū erectum superbiâ, depressu
verò humilitatē significat. 95.b
Coluber tortuosus quid. 148.b
Cognitioni multarum rerum, o-
best vitæ breuitas. 56.b
Conatus & operationes malas ma-
lorū spiritūū, ignorare dicitur deus
in eo quod non approbat. 11.a
Consilia cogitationēsq; superborū
dissipat Deus. 45.b
Constellationes quæ ad poliū An-
tarcticū sunt, nostro nunquam
patent aspectui. 60.b
Consuetudo peccandi, non extin-
guir malæ fidei ardorem. 107.a
Consurget aduersus impium to-
tus orbis. 122.b
Congaudet in bonis amicus ami-
co. 174.b
Cum miseris & amicis mutuis agen-
dum. 52.a
Cum homo punitur à Deo, sube-
sse causam existimet, quamvis si-
bi ignotam. 69.b
Cōiunia mentē humanā à sublimio-
ribus diuinisq; officiis auocat. 9.
Contra Deum habere disputatio-
nem quid, 13.4.a
Contemptus Dei & crudelitatis
indicia. 96.a
Cordium cognitor deus nō parfo-
narum acceptor. 35.a
Cordiū intima scrutatur de. 178.b

Corpori coniuncta anima luctum
& tristitiam acquirit. 86.b
Corpore & anima homo instabi-
lis. 83.b
Corporis hominū eadē materia vi-
litas, animę vero eadē in omni-
bus dignitas. 170.b
Cur Iob nō accepit liberos nūero
duplicato, vt cętera omnia. 214.b
Cur gaudet accipiter vento meri-
dionali. 202.b
Currere ad deū & aduersus deum
quid. 95.b
Cupit Iob mortē sibi accelerari. 49

D Amnati cruciabitur igne &
sulphure. 126.a
De Arabibus & Sabæis plura. 15.a b
De bonis fortune. 18.a
De vlceribus & plagis Iob. 25.a
De maledictione dici suar. 33.a
De morbo Iob tam exteriore quã
interiore. 101.a
De generalibus facili loqui. 97.a
Dæmonum officium quod. 172.b
De ceto eiusque laudibus. 207.a b
Dei amor erga homines. 182.a
Dei est mutare reges. 179.a
Dei benignitas i patiēter ferētes af
flictiones, exēplo Iob mōstrat. 214.
Deus subfannabit impios qd. 137.b
Deus omnipotēs & omniscius. ibi.
Deus nil commodi ex nostra re
fert iustitia. 135.a
Deum testem inuocat Iob. 149.b
Deo p nobis nullus cōtra nos. 179
Deus ipse per se mūdū regit. 176.b
Deus nisi nobis defuerimus ipse
nobis non deerit. 174.b
Deus infirmitatē i mittēs loq̃r. 172.a
ā iiij Deu

INDEX.

Deus solus author & largitor sapientia. 154.b
Deus formatum hominem erudit. 155.b
Deum non confidere vel credere angelis quid. 94.a
Deus veritatis patronus. 99.b
Deum non æquo iudicio aliquid facere quō sit intelligendū. 114.a
De° mortis & vitæ dominus. 49.b
Deum clarè per intellectum non cognoscimus. 60.b
Diabolo prohibetur ne dementet Iob. 25.a
Diabolus malignus, vnà cū bonis angelis, altit dei præsentia. 2.b
Diabolus rex terribilis. 109.b
Diluuium vniuersale & particulare. 73.a
Diei quæ nō subsistebat, nō fuisse otiosam quarimoniam à maledictione. 34.a
Disputantium modus. 94.a
Dogma catholicum resurrectionis futuræ astruitur. 116.b
Duplici ratione Deus in amicos Iob irascitur. 212.b

E

EBullientē à vulneribus sanie, Iob in fimo sedens testa abradebat. 22.a
Efficacia ad misericordiam impetrādam duo. 87.b
Egregia similitudo impatiētiæ laudandæ. 34.b
Electis oia cooperat in bonū. 144.
Elephas vt homo, sexto die creatus. 205.a
Elephas homini subditur. 207.a
Elephas quomodo capiatur. ibid.

Elephātis cōditiones pñales. 206.b
Elephātis morbo Iob percussus putant. 25.a
Eliu repetit summam eorum quæ Iob protulerat. 170.b
Erronea persuasio Cain. 96.a
Ex aīo ad deū cōuersis, amotis malis bona liberalius cōcedūt. 57.a
Ex abūdātia cordis os loquitur. 82.a
Excelsus querimoniarū in sanctis, non ad imitationem sed admirationem propositi sunt. 36.a
Exēplū patiētiæ absoluti. hoc libro nobis pponit spiritus sanctus. 35.a
Exemplar patientiæ Iob. 216.a
Ex corpore Antiochi viuentis vermes scaturiebant cū grauissimo foetore. 109.b
Ex sua natura de° ipeccabilis. 186.
Exigit dominus in suis duo pēpue videlicet simplicitatē & prudentiam. 6.b
Ex impenitentia pessimi fructus expectandi. 138.a
Ex impiis, pleriq; Deum audacter contemnunt. 130.b
Ex consuetudine peccadi, carnificina conscientia. 107.b
Existenti rei maledicere perniciosum, nō subsistenti otiosum. 33.b
Exprimere dolorē verbis gestibusque, est naturale solamen afflictis. 63.b
Ex seruis Iob, seruati sunt qui nunciarent cladē, vel dāmo serui assumpsit habitum. 3.b
Extensionis manus acceptiones diuersæ. 95.a
Eurus ventus est orientalis. 91.b
Euge iteratio variè accipit. 100.b
Euomere

INDEX.

Euomere diuitias quid. 125.a
F
Facies est doloris index. 97.b
Familiaritas cōtēptū pīt. 165.b
Fauor & munerū acceptio, iudicibus phibita sunt maximè. 185.b
Falsitatis inimicus Deus. 77.b
Fallere aut falli nequit Dei iudicium. 99.b
Feram apprehensam, quib° modis tractet crudelis venator. 98.b
Fieri nequit vt aliquē deus odio habeat, ratiōe qua potēs est. 183.a
Figmēto mēdacij nō indiget deus, vt ipse defendatur. 77.a
Figuralē seu figuratiuū vocat hunc librum Hieronymus. 38.a
Filiam Iacob Dinam nomine fuisse vxorem Iob. 26.b
Filiabus Iob etiā, vt earū fratribus est distributa hereditas. 215.a
Filij filiarq; Iob mira cōcordia & amore inter se cōueniebāt. 1.b
Filij Iob patri sacrificaturo pro eis præsentēs aderant. 9.a
Filij Iob cōiunia per circulū celebrabant. 2.a
Filius & seruus, non sibi conscij, liberè & sine metu, assunt patri & domino. 138.b
Filij impiorū saepe pereūt inhonestè ac publico iudicio dānati. 44.b
Filiorū nomine qd intelligat. 114.b
Filios Iob est verissimile fuisse vxoratos. 9.a
Filios septem & tres filias, de eadē vxore rursus suscepit Iob. 214.b
Finitū ad infinitū nulla pportio. 62.a
Flumina mellis & batiri qd. 126.a
Flumē, fluuius, torrens in scripturis

quā variè accipiantur. 124.b
Felix quem Deus corripit. 46.b
Felicior diurna quā nocturna natiuitas. 38.b
Felicis & immortalitatis desiderij, hōi naturaliter inest. 88.a
Fœrido odore vultures delectantur. 152.b
Fortiorem se exhibuit Iob in sterquilino, quā Adam in voluptatib; paradiso. 22.a
Fortis est præ omnib; veritas. 12.a
Formidabilis extremi iudicij dies. 85.b
Formica præbet exemplum prouidentia. 201.a
Fortitudo elephantis. 205.b
Fratrum amor rarus. 8.a
Frustrā, dictio explicatur. 23.b
Futurorum cōtingentiū nō habet demon, sed solus deus prænotionem. 13.a

G

Galli pharastica imaginatio, in horarum noctis distinctione. 197.b
Gemina offensio geminum vult sacrificium. 113.a
Gemitibus inenarrabilibus ac dolorib; sancti deo placuerūt. 35.b
Generosi equi dotes. 201.a
Gloria dei malignus diabolus semper ac pro virib; aduersatur. 11.b
Gomorieorū & Sodomorū ciuitas, erat in amœnissima regione. 73.b
Grauiorem Iob postulat plagā fieri, vt tandem cogatur spiritum emittere. 49.b
Grauissimum malū postremo loco

INDEX.

co seruabit. satan ad augendum
Iob dolorem. 4.b
Gratius fuisse Iob à deo reproba-
ri, q̃ tormētis oibus affligi. 134.a
Gurgustium instrumētum piscato-
rum. 208.a

H

Hebraei vocant homines gene-
rali nomine Adam. 5.b
Hebdomada finita, filij Iob patris
præcepto parentes, conuenie-
bant ad sacrificium. 9.a
Heli sacerdotis patientia. 19.a
Herodoti historia, de Nitocride
Babilonis regina, ad taxandam
Darij auaritiā. 40.a
Homo corporis afflictiva metuit,
ac q̃ delectabilia sunt seq̃r. 30.b
Homo homini dæmon. 181.b
Homo diuinā gerit imaginē. 194.b
Homines alij onagris similes. 142.b
Homo aliquatenus potest Deum
agnoscere. 186.b
Hominum liberatio duplex. 208.b
Homini omnia inferiora facta. 152.a
Homo quatenus inutilis. 94.a
Hominis scopus vita beata. 45.a
Honestā & licita, quomodo patres
filiis permittere debeant. 8.a
Hospitalis erat Iob. 185.b
Humanus intellectus capere non
potest admiranda dei op̃era. 45.b
Humanę vitę period⁹ duplex. 87.a
Humiliter se deprecantes, deus ab
angustia externisque doloribus
liberat. 45.b
Humiliter & abiectē cū Iob sede-
runt plures dies taciti tres eius a-
mici. 23.a
Humilitatem deus omnibus seruā

dam præcepit. 138.a
Huz terra quam Iob inhabitauit,
nomē habuit à Huz filio Nachor
fratre Abraham. 5.b
Hyperemias i vtero s̃cificatus. 31.b
Hydrops sitit bibens. 107.a
Hypocritis nunquam Deus manū
porrigit auxiliatricem. 85.b
Hypocritism odit de⁹, q̃ est simpli-
cissima simplicitas & nuda ve-
ritas. 184.b
Hypocrita p̃ impio ponitur. 121.b
Hypocrita & superbi lapsus. 120.a
Hypocrita Deo non fidit. 150.a

I

Iacob & Iob luctus cōparat. 17.b
Ignis gehēnæ vt inaccensus, sic
inextinguibilis. 128.b
Impatiētiā nō debet Iob accusari
q̃ dolorē itus admisit: sed à cōstā-
tia cōmēdari q̃ nō succubuerit. 17
Impij, morte stipēdio p̃t̃i pibūt 50
Impij nunquam securi sunt. 70.b
Impij ob dilationē supplicij, culpę
impunitatē sibi persuadēt. 145.b
Impij gaudēt p̃sp̃eritate omniāq̃
illis pro voto succedunt. 130.a
Impiorū laus & gloria est admodū
breuis durationis. 119.b
Impiorum mors immatura. 96.b
Impiis omnia horrenda & tristi-
tiā plena. 128.b
Impij secundū corpus ad infernū
sepulchri secūdū animā infernū
gehennæ migrant. 130.b
Immisericordes in eterna damna-
tione dāna grauissima, sentiēt. 50.b
Impressiōnū mutationūq̃ in aēre
genitarum, solus author & causa
efficiens Deus. 196.a
In ad-

INDEX.

In aduersis Deum ob oculos po-
nendum. 19.b
Infernus est locus profundis. &
subterraneus. 104.a
Incommoda impiorū. 107.a
Inferni ostium latissimum & angu-
stissimum. 185.a
In momēto & ic̃tu oculi, mortui
oēs de sepulchris prodibūt. 85.a
Inhumanitatē deo nō placere. 50.a
Iniustis aduersa nō eueniūt. 130.a
Iniquum est sermonem oportunū
suo tempore ac cum res postu-
lat non proferre. 41.a
Instrumenta musica in conuiujs
prauam excitāt lasciuia. 130.b
Interrogationes, initio orationis
vehementes. 133.b
Intueri tripliciter dicitur. 124.a
Inter malos difficillimū tueri in-
nocentiam. 6.a
In vxorē Iob nulla diabolo pote-
stas. 25.b
Iob pro amicis orauit. 215.b
Iob vt temporalibus ita & spiritua-
libus abundauit diuitiis. 1.a
Iob interpretatur eiulās siue eiula-
tor. 6.b
Iob in grauissimis casibus, contra
Deum nullum impatientiæ ver-
bum est proloquutus. 5.b
Iob in verba primus prorupit. 34.b
Iob Deum hostem vocat. 101.a
Iob quare surrexit. 36.b
Iob amicis suā narrat miseriā. 110.a
Ionas typus sepulture triduanę
Christi fuit. 117.b
Ira dei super omnes impios, & cō-
tradictores veritatis veniet. 118.b
Iumenta interrogare quid. 75.b

Iusti subsannabunt impios. 137.b

L

Laborem pro dolore frequenter
ponitur. 127.b
Laqueo sibi animā extorsit Achi-
tophel. 76.b
Lachrimis facies intumescit. 101.b
Latria cultus deo exhibēdus. 165.a
Laus D. Hieronymi, à clariori dog-
matū catholicorū expressiōe. 126.b
Laus filiarum Iob. 515.a
Laus senilis ætatis. 73.a
Laus Iob à puritate & simplicitate
animi. 1.a
Laudes sapientiæ. 133.b
Leuiathan quid. 38.a
Leuiculi minoribus animalibus in-
sidiantur. 198.a
Liberātur homines duob⁹ modis,
à manibus aduersariorum. 208.a
Liberantur pij à multis seculi tri-
bulationibus. 47.b
Liberā tradit deus potestati diabo-
lo, in omnia bona Iob, dempto
eius corpore. 3.b
Lingua Nicanoris data auib⁹. 96.a
Locos communes adeunt, destitu-
ti argumentis. 146.a
Longanimitate sua Deus nos inui-
tat ad p̃nitentiam. 145.b
Loquendi modus per prateritum
pro futuro. 38.a
Loquēti Iob, oēs attēti expectabāt
grauissimā eius sententiā. 157.b
Lucifer solem præcedit. 97.a
Lucem execrantur impij. 144.a
Ludū hunc terra ludit, vt quod ho-
die nat⁹ est cras exarescat. 58.a
Lumen corporale exosum habent
impij. 143.b
Lunæ

INDEX.

Luna stellarūq; lumen diuino col-
latum nil est. 146.b
Lux solaris, est imago diuinæ lu-
cis. 188.a

M

Magno cum fœnore Deus re-
stituit, quod is probadi ho-
minis causa abstulerat. 56.b
Maiestas dei amplissima. 69.a
Maiestas diuina, in quo excedat
omnes creaturas. 76.a
Maior dolor minorem facit imper-
ceptibilem. 4.b
Mala conscientia, carnificina est.
92.a
Maledicens diem natiuitatis Iob,
nulli creaturæ, tantum abest vt
creatori intulerit iniuriam. 33.a
Maledicta portio impiorū. 144.b
Malorū indoctorūq; malè admini-
stratū incommoda multa. 94.b
Mandata Dei, nerui & compedes
homini sunt. 83.a
Malum si subtraheret Deus, omnia
penitus deficeret ac rueret. 176.b
Manus reddere dolorē quid. 124.b
Matres duas omnes habemus. 19.a
Matutinū tēpus orationi est piisq;
officiis quā accommodū. 9.a
Mendacium quandoque pro er-
rore ponitur. 81.a
Mendacium adiuuare nequit ve-
ritatem. 77.a
Mendax & mendacij pater diabo-
lus. 101.a
Meridionalis plaga mundi pars
dextra. 140.b
Milites genus hominum crudele.
67.b
Misericordiam non cōsequuntur

immisericordes. 128.a
Misericordiā suā Iob p̄dicat. 161.a
Monoceros seu vnicornis animal
indomabile. 200.a
Moriatur ante tempus non timo-
ratus. 92.b
Mors omnibus certissima. 160.b
Mors æterna ipij sine morte. 121.a
Mortem filiorū Iob, deus sua pieta-
te ad eorum salutē cōstituit. 13.b
Mortis neglectus, neglectum Dei
inducit. 43.b
Mortuorum resurrectionem ap-
probat Iob. 87.b
Mos disceptantium. 123.a
Mos ex animo pœnitentium. 121.a
Morio capitis in bonā partē. 100.b
Multa de deo prodiderūt egregij
scriptores, plurima scribenda su-
persunt. 186.b
Multifariam Deus homines in-
struit. 172.b

N

Natiuitatis diei Iob nō maledi-
xisse (vt arbitrantur non-
nulli) p̄æ impatientia. 31.a
Naturales conditiones auicula-
rum. 72.b
Naturales inclinationes homini-
bus. 189.a
Naturali industria horas distin-
guit gallus. 197.b
Nequaquā homo subsisteret, nisi
cōtinuō à deo sustineretur. 67.a
Nicanor superbus. 95.b
Nicanoris membra abscissa & sus-
pensa. 96.a
Nil deo optimo incommodare pos-
sunt nec cōmodare nostra pec-
cata. 181.a
Nil

INDEX.

Nil præter nomen pessimū relin-
quit impius. 107.b
Nisi homo propria voluntate con-
sentiat, nō potest impius eius a-
nimus expugnare. 103.b
Noctu impij fornicantur & furan-
tur. 144.a
Nobilis est veritas. 77.a
Nō est personarū acceptor Deus.
177.b
Nomina filiarum Iob. 214.b
Non minus est periculi præsum-
ptuoso laudatori, quā præsum-
ptuoso inuestigatori. 191.b
Non quoslibet exaudiet Deus.
182.a
Non solum qui mala faciunt, sed
consentiētes morte digni. 123.a
Non timentis Deum incommo-
da. 91.a
Nullus resistit volūtati diuinæ, si-
ne suo magno malo. 59.b

O

Oculi auarorū hīc clauis dele-
statione. 151.a
Oculis Dei omnia nuda & aperta
sunt. 53.b
Odor aquæ quid significet. 87.b
Odor ignis quid itē denotet. ibidē
Omnium conditio post mortem
æqua. 29.b
Omnia in hominis vsum formata.
153.a
Omniscius Deus à quo omnis sciē-
tiæ initium. 147.b
Opera impietatis quomodo im-
pios sequuntur. 120.a
Omnium terribilium mors terribi-
lissimum. 109.b
Opera impiorum Deū exactē co-

gnoscere, quomodo intelligen-
dum. 178.a
Opportunitatē Deus obseruat, vel
præmiis, vel pœnis afficiendo.
182.b
Oppressus auxilium aliorum im-
plorat. 114.a
Optima est consolatio, bonum te-
stimonium bonæ conscientie
133.b
Oratio Eliu ad Iob plena fastu.
169.b
Oratio Eliu aduersus Iob ad Deū.
180.a
Organum quodlibet sensuū, sua
obiecta discernit. 73.a
Origenis sentētia de nunciis Iob.
14.a
Origenes negauit æternitatē sup-
plicij damnatorum. 126.b
Oris aperiendi, ac in sermonē pro-
rumpēdi, elegās distinctio. 37.a
Os implere increpationibus quid.
139.b
Onager gaudet solitudine. 199.b

P

Patres honestam maturamque
seruent grauitatem, liberis
tamen honesta & licita permit-
tant. 8.a
Palma viret multos annos conti-
nuos. 157.a
Pauperum defensor Deus. 183.b
Pauis mēsis impletam Iob mi-
seriam. 27.b
Peccatoris & dulcia deglutitiæ si-
militudo. 120.b
Pij & iusti ob simplicitatē contem-
nuntur. 72.a
Pij in hoc seculo dona gratiæ &
spiri

INDEX.

spiritualia accipiunt. 125.a
Philosophi vmbra tantū sapien-
tia sunt assequuti. 154.b
Platonis pulcherrima sententia, de
philosophis regnantibus & regi-
bus philosophis. 94.b
Pisces numero terrestria animalia
vincunt. 72.b
Permissu Dei demones per inson-
nia nocent hominibus. 53.b
Permissu Dei, principes excācat
dāmon. 63.a
Pellem pro pelle, prouerbiū, quid
denotet. 24.a
Peripateticorum, affectus permittē-
tium, si modō non excrecent su-
pra quam oportet, sententia or-
thodoxi recipiunt. 16.b
Perfecta quid exigit misericordia.
164.a
Permittit Deus, vt mendacia & er-
rores loquantur ij, a quibus pe-
tenda certitudo veritatis. 74.a
Plaga Iob qualis fuerit. 82.a
Perpetuos septem dies in silentio,
cum amicis suis quomodo sede-
rit Iob. 28.b
Plumbea lamina quid. 116.a
Pluuia, a vaporib⁹ eleuatis in me-
dia regione aeris, fit. 196.a
Pluuiam nullus potest prohibere.
128.a
Poenam aggrauat cōtemptus diu-
turnior longanimitatis diuinæ.
145.b
Posteritas impij etiam dabit poe-
nas. 108.a
Pravum, in administratione, nostri
seculi hominibus committēda,
iudicium. 94.b

Præsens vita breuissima, neq; post
eam vllus pater reditus. 53.b
Præclara de Iob. 156.a
Pravorum consilia Deus dissipat.
45.b
Præsumptionem Eliu compescit
vox Dei. 192.a
Primam ætatem iumentis similes
transigimus. 83.a
Pristinā auctoritatem recepit Iob.
214.a
Priuari fortitudine dignus est ea
abutens. 164.b
Prophetico spiritu, Iob & Hiere-
mias, diem natiuitatis maledixe-
runt. 33.a
Proportio erit poenæ ad culpam.
127.a
Pro singulis liberis Iob singula of-
ferebat sacrificia. 9.b
Prosopopeia Iob ad terram. 101.b
Prosperitatis impiorum mirabilis
immutatio. 131.a

Quadragesima & octo supra
ducentos annos vixit
Iob. 215.a
Quæ paulatim fiunt, aut inferun-
tur vulnera, grauiorem adferunt
dolorem. 4.b
Qualem eum habeat Deus nouit
nemo. 62.b
Quādiu afflixerit diabolus Iob ip-
sum. 17.a
Quantum sapiens Deus, tātum &
potens. 76.a
Quare Iob, tā pertinaciter sese op-
posuerit. 134.b
Quem Deus corripit, is filius legi-
timus. 46.b

Qui pau-

INDEX.

Qui pauca sunt ætatis, iidem pau-
ca sunt experientia & scientia.
56.b
Qui amico negat misericordiam,
is contra sanctum Dei timorem
agit. 50.a
Qui poenam sustinet non lætatur.
127.b
Quid cauendum sit iudicibus.
185.b
Quid sit Deū semel loqui. 171.b
Quid sit in ventum loqui. 93.a
Quomodo lugendi sint mortui.
17.a

R.

Radicē verbi querere aduer-
sus aliquem, quid. 118.b
Rationis vsum auferre satan pro-
hibitus. 24.b
Rationalis anima in manu Dei.
72.b
Ratione & veritate destituti sta-
tim ad rixas cōfugiunt. 52.a
Rationalis spiritus nostro corpo-
ri infusus, sui præsentiam sensibi-
li signo demonstrat. 149.b
Recedere quomodo variè accipia-
tur. 87.a
Reges fuisse tres amicos Iob. 94.b
Rhetorica p̄fatione præmissa Eliu
instruit orationem. 167.b
Rhetoricē loquentes a particula-
ribus solent ad vniuersalia ser-
monem transferre. 108.b
Religiosa pietas, vel pia honestas,
rem per se horrendam blando
honestat vocabulo. 11.a
Religiosus Iob voce domini ter-
ritus, nihil ei audet respondere.
203.a

Relictum se à suis queritur Iob.
161.b
Relinquere videt Deus homines
aliquādo gratia probationis. 58.b
Relucet Dei potentia & sapien-
tia, in omnibus constellationi-
bus tam apparentibus quā
non. 60.b
Reges ad regnorum gubernacula
prouocat Deus. 179.a
Respondere aliquando pro testifi-
cari. 93.b
Retractari nequit Dei iudicium.
178.a
Resurgent omnes in suis corpo-
ribus. 85.b
Rex super filios superbiæ, diabo-
lus. 63.a
Reprobos & apostaticos spiritus,
cum Deus aliquando exaudiat,
maximè de orationibus speran-
dum. 13.a
Robusti pugnatōres sibi similes
querunt, ac inferiores imbecil-
liorēque dedignantur. 54.b
Roduntur in terra cadauera, ani-
mabus in inferno afflictis. 145.a
Rupicapra: sunt quæ & ibices.
198.b

S.

Sabæi populi Arabum, regionis
fertilitate clarissimi. 14.b
Sanatus Iob ab vlcere, diuinitus.
215.b
Sapientia homines saluat. 153.a
Sectatores iustitiæ Deus custodit.
183.b
Seditionibus iuncta sunt pericu-
la. 186.a
Sedeclig effossi fuerūt oculi. 76.b
Secundum

INDEX.

Secundum mensuram delicti, erit
& plagarum modus. 121.b
Semen immundum quid. 87.a
Septentrionalis plaga, quia frigida
est & sicca, nubes dissipat. 191.b
Septentrionalis plaga, mundi pars
sinistra. 140.a
Septentrionalis vetus congelationi
aptus. 189.b
Seueritas Iob. 157.b
Sitis variè in scripturis usurpatur.
109.a.
Simul incipimus & viuere & mo-
ri. 83.a
Simplices & pii non semper contè-
nentur. 72.a
Simplex sit necne quis, odio an a-
more dignus, scire non potest.
63.a
Sine Deo nulli bene esse potest.
58.b
Serui & liberi idem artifex, Deus.
163.b
Solis ardoribus plurimum affligi-
tur elephas. 206.b
Sonus tonitruui non libenter audi-
tur. 149.a
Spiritu humiles in Deo sperare pos-
sunt & debent. 46.a
Struthionis cõditiones naturales.
200.a
Stultum est animo suo non posse
imperare. 44.a
Stipendium peccati mors æterna.
131.b.
Substantia & numero idem resur-
get homo. 112.b
Suam miseriam deplorat Iob. 159.a
Superbiæ varia in scripturis acce-
ptio. 124.a

Suppliciis nunquam consumendi
impij 126.a

T

Tabellis solebat inscribi senten-
tia. 82.b
Tangere in scripturis nonnunquã
pro perdere seu affligere poni-
tur. 12.b
Telæ araneorum, auaritiæque im-
prij egregia collatio. 57.b
Tempestas & serenitas in manu
Dei sunt. 187.b
Temporalis prosperitas vt non est
argumentum pietatis, sic neque
temporalis aduersitas, est argu-
mentum impietatis. 130.a
Temporalis felicitati oĩa tribuunt
iudaizantes. 126.a
Tempus huius vitæ collatũ æter-
nitati futuræ, nil aliud est quàm
punctum aut momentum. 109.b
Tempus vitæ simile tempori con-
ductiij mercenarij. 52.b
Tenebrarum tempus obseruat im-
prij. 144.a
Terra fertilis, vel diuino iudicio,
vel causis naturalibus, redditur
infœcunda. 152.b
Terra mater nostra. 19.a
Terra huz vbi fuerit. 1.a
Terribilis sonitus tonitruui. 188.b
Tertio die aquas cõgregauit Deus.
148.a
Testis mendax causam bonã red-
dit suspectam. 77.b
Timor Dei sic pios fouet vt iun-
cos humor. 57.a
Thesauri recondebantur in sepul-
chris magnatum. 39.b
Testimoniũ spũsãcti de Iob. 20.b
Totus

INDEX.

Totus hic liber versibus hexame-
tris est conscriptus. 38.a
Totus in se infinitus est deus. 69.b
Topazius lapis est Æthiopũ. 154.b
Tyranĩ a seruando appellati sunt
reges. 123.b
Tyrannidem non potest diu exer-
cere impius. 95.a
V.
Vapores aquei in nubes, & à
frigido rursum in aquã de-
santur. 148.a
Ventus plures habet conditiones.
93.a
Venenata naturaliter homo ab-
horret. 49.a
Verba quamlibet multa hominem
non poterunt iustificare. 68.b
Verbum absconditum quid deno-
tet. 93.b
Verbo, pereat, vtimur imprecãtes.
38.b
Vergilię quę & pleiades stellæ cur
dicantur. 197.a
Vesper seu hesperus iuxta solẽ oc-
casurum oritur. 197.a
Vestimenta scindere, mos erat lu-
gentium. 5.a
Vestimenta scindere, comam ton-
dere, & in terrã se prosternere,
ludentium rationabiliter olim
symbola fuge. 17.a
Vestimenti & imprij collatio. 194.b
Viduarum duplex miseria. 156.b
Vidua patrociniõ carent. 156.a
Visibilia, creatoris nos admonent.
187.a
Virtutis est in morte propinquorũ
moderatè dolere. 5.a
Vita hominis militia est. 52.a
Vitæ tempus soli Deo præcogni-
tum. 84.a
Vixit Iob post afflictionem, supra
cẽtum quadraginta annos. 215.a
Vmbra nil solidæ habet substanti-
æ. 83.a
Voluntatẽ Dei agnoscit Iob. 159.a
Vox Dei litem diremit. 192.a
Voluntas Dei est efficacissima.
141.a
Vox iniustè oppressorum ad Deũ
clamat. 178.b
Vulpes & vultures conueniunt astu
& voracitate. 95.a
Vultur auis est acuti visus. 152.b
Vxor, siue proba, siue improba, di-
ligenda. 26.a
Vxor Iob à damone seruata, &
quare. ibidem
Z.
Zelans pro Deo interpretatur
Eliphaz. 40.b
Zeno eiusque sectatores Stoici, o-
mnibus affectibus liberum vo-
luerunt sapientem. 16.b

INDICIS FINIS.

Elenchus capitum.

1 Vir erat in terra Huz. folio. r.	Cuius adiutor es? 147. a
2 Factum est autem. 21. a	27 Addidit quoque Iob. 149. a
3 Post hæc autem. 88. b	28 Habet argētum venarum suarum &c. 152. a
4 Rēspōdens autē Eliphaz. 40. b	29 Addidit quoq; Iob assumēs parabolam suam &c. 155. a
5 Voca ergo si est &c. 44. a	30 Nunc autem deridēt me. 158. a
6 Respondens autem Iob. 48. a	31 Pepigi fœdus cū oculis. 162. a
7 Militia est vita hominis. 52. a	32 Omiserunt autē tres viri. 166. b
8 Rēspōdens autem Baldath. 55. b	33 Audi igitur Iob eloquia mea 169. b
9 Et respondens Iob ait. 59. a	34 Pronūciāns itaque Eliu etiam hæc. 175. a
10 Tædet animam meā vitæ meæ. 65. a	35 Igitur Eliu hæc rursus loquutus est. 181. b
11 Respondens autē Sophar. 68. a	36 Addens quoque Eliu, hæc loquutus est. 182. b
12 Respondens autem Iob. 71. b	37 Super hoc expauit cor meum. 188. a
13 Ecce omnia hæc. 76. b	38 Rēspōdens autem dominus ad Iob. 192. a
14 Homo natus de muliere. 83. a	39 Nūquid nosti tempus par. &c. 198. a
15 Respondens autē Eliphaz. 88. b	40 Respondens autem dominus Iob &c. 203. b
16 Respondens autem Iob. 97. a	41 Non quasi crudelis suscitaboeum. 208. b
17 Spiritus meus attenuabitur. 102. a	42 Respondens autem Iob domino. 211. b
18 Rēspōdens autē Baldath. 102. a	
19 Respondens autem Iob. 109. b	
20 Respondens autē Sophar. 119. a	
21 Respondens autem Iob. 129. a	
22 Respondens autē Eliphaz. 135. a	
23 Rēspōdens autem Iob ait. 139. a	
24 Ab omnipotente non sunt abscondita tempora. 142. a	
25 Rēspōdens autē Baldath Suites dixit. 146. a	
26 Respondens autem Iob, dixit:	

ELENCHI CAPITVM FINIS.

VENERANDO PATRI AC

DOMINO, CVM RARA LIBERALIUM artium ac vtriusque iuris eruditione, tum multo virtutum splendore ornato: Domino Arnoldo Strejters Diefsemio: insignis monasterij Tongherloensis Abbati, Petrus Titelmannus salutis precatur plurimum, & multam felicitatem.

Vmanarum miseram rerum conditionē, eò hac tempestate deuenisse conspicimus pater venerāde, vt nullum opus tam suapte sit natura excelens, nihil tam cōpositum, aut cultum, nihil denique tam sanctum aut pium, quod aut non cōmendatione aliūde, & veluti ab externo petita vt placeat, aut grauioris cuiuspiā autoritatis patrocinio; vt ab interitu vindicetur, indigeat. Vsq̃ue adeo enim nunc iudicia omnia ab humano pendent (ne dicam corrūpantur) fauore, sicq; adulatione sunt omnia plena, vt ea vti vano quodā flatu extra se rapti, viri plerique iudicio etiam graui, iam nō ingenij viribus freti rem ipsam discutiāt, nec quid de se polliceatur, aut quid valeat considerent, quo labore, quāue arte cōflet, sed aut solo autoris audito nomine, reiciunt, damnantq;: aut ex vulgi opinione, licet incerta & instabili, & magis plerunq; ex affectu quāam vero iudicio sparsa, suam quoque intrepidi censuram pronūciāt. Iniquē sanē ij & præter æquum aut iustum aliorum labores traducunt, dum alieno affectui ignaui subscribere & inferuire, quāam propria è pharetra post diligens examen iustā proferre sententiā malunt. Quæ res non raro in causa est, cur multa præclara ingenia, dum incertam hanc & instabilem vulgi sugiunt opinionem, dum tam iniquum, (etiam eorū qui sibi eruditionem non vulgarem tribuunt) iudiciū formidant, aut omnino se non exerceant, vitāque otiosā & inertem ducant: aut si quid fortē ingenij fœcunditate, vt otium fallerent, pepererint, quo sui ad posteros memoriam transmittere possint, orbi profuturi, sibi id sub silentio potius seruent, seseq; tantū cooblectent quibus vnice placet. Nec iniuria, quum tutius arbitrentur, sese domi delitescere ingloriosos, suosq; labores & ingenij exercitamenta postquā iis oblectati fuerint, tanq̃ abortum quendā suppressere: quāam ea cū inuidie, aut cachinni periculo orbi cōmunicare. Hæc mecum pensitans, ac crebrò mentis iactu voluens anxius, vt verum fatear, non semel hæsitauit,

ē ij hæscē

EPISTOLA.

hæc Titelmanni piæ memoriæ in beatum Iob lucubrationes aedemne in publicum, an supprimeré. Tutius ne esset ac expeditius magis, tincis blattisq; rodendum hunc Titelmanni laborem sub silentio tradere, an spe fructus futuri, in lucé aedere virorum doctorû censuras subiturum. Dehortabatur nos hinc terreatq; ab æditiōe, quod beatum Iob amplissimum virtutum exemplar, ita grauiſſimorum virorû, & summâ in Dei Ecclesia autoritate fulgētium, videbamus cōmentariis illustratum, vt Titelmanno quicquā addendi, vix vllus videri possit locus relictus. Nam (vt cætera præteream) post vna hæc tā eximie eruditionis, ac planè diuina beatissimi illius Gregorij pōtificis maximi cōmentaria, aliquid reliquū esse quod addi possit, quis credat? Quis demum viri tanto ingenio, tantaq; sanctimonia, ac summo erga scripturarum sacrarû intellectum affectu, studium, diligentia, ac sagacitatem, fugere quicquā potuisse putarit, quod à mediocri ingenio collectū, diuinum Iob lucidiorē reddat fieri profectū id potuisse haud facillè, statim iudicabit quisquis perpenderit secum quantū fama, atq; doctissimorum, ac iuxta pientissimorû virorum æstimatione eadem scripta toto orbe celebrauerint. Reliquit & hoc ipsum satis testatum ipsa regis Hispaniæ Cyndesindi eximia, & nunquam satis laudata diligentia: qui eapropter multorum episcoporû coactō concilio, non prius querimoniam suā de amissis iisdem cōmentariis finem imposuit: quàm Tagionem Casaraugustanum ex iis vnum, de cōcordi omnium assensu, vt hæc fungeretur legatione apud summum pōtificem, Romam ingenti sumptu & itineris molestia expediuerit. Quod tam pium desiderium, qui tam ardēs & sollicitus, & regis, & præsulis erga scripta doctissima affectus: ne suo frustraretur effectu, diuino oraculo com monstrante meruit obtinere, quod tanto labore prosequeretur. Huc accessit quod verebar opus hoc maiori interitus periculo, aut saltem minori cum gratia proditurum post fatum: quippe quum author desit, qui & ratione sua scripta defendere, & errata si qua sint corrigere possit. Animum itaque iis rationibus dubium & sollicitum, pulsant interim amici, & Titelmanni plus satis studiosi, partim precibus, partim rationibus pertinaci studio in alteram partem pertrahere conātes. Aiunt enim diuinam scripturam agrum esse multo fecundissimum, vineam electam, fontem inexhaustum, varios proinde admittere cultores, messoris quoque, & illos subsequentes spicarum collectores,

EPISTOLA.

collectores, neminem item vnquam ita diligenter collegisse, quin lōgè plura colligenda reliquerit. Ad hæc Apostolo teste, varia esse gratiarum dona, & suum cuique talentum, suū quoque Titelmannum sceleriter satis, & non sine pietatis fructu exercuisse, ac ipsum diuinarum scripturarum agrum, post maiorum labores aliās ingressum, & coluisse non infeliciter: & ob id nō minus esse de scriptis in beatum Iob sperandū, quàm in Psalterium, Ecclesiastē, Euangelia, Epistolas, & id genus alia: In iis enim ante Titelmannū magna ingenia sudauerunt, quos ipse more Moabitis illius Ruth sequutus, spicas benigni patrisfamilias manus fugientes, aut liberaliter relectas collegit, ac in templo domini cum vidua illa Euangelica velut ara duo minuta obtulit. Importunis igitur his efflagitationibus, & continuis iis molestiis dum nullum finem faciunt, illorum consilio vsus sum tandem & iudicio, quorum summæ eruditioni quoque autoritas est coniuncta, qui opus hoc non solum approbant, sed & vt publicetur, cohortantur & præcipiunt. Itaque quum iam diutius recusare non liceat, stētq; sententia piæ mētes hoc Titelmanni desiderio diutius nolle torquere, aut fraudare, ne spiritualem iis inde fructū promanaturū inuidere videamur, tādē typis excudendū curauimus, in ea forma qua & paruo redimi, & familiariter circūferri cōmodè possit. Sperabamus enim futurum vt eō beati Iob patientiam, pium in Deum affectum, cæterasque virtutes, studiosius imitetur, quod familiaris & inter manus, & ob oculos quotidie versetur. In hoc itaque opere, si quid mereatur gratiæ pius labor, si quid honoris, aut laudis, si quis fructus futurus ex eius lectione, vt id quàm venerandæ paternitati tuæ mortalium nemini, aut debeā magis, aut lubentius, propensiorque animo dedicem ac consecrem, insignis animi tui benignitas, & rara admodum, & effusa cum in omnes, tum vel maximè in vnum meum nepotem liberalitas effecit. Vtpote quem annis superioribus cōstitutum in summa miseria & afflictione, ad tuam pietatem tãquam tutissimum ad asyllum confugientem, (tibi licet alienum) sic paterno es amplexus affectu, sic eius magno studio es nifus lenire dolores, vt pater natura non potuerit magis. Ad hæc, sumptus omnes non tantum ad necessitatem, sed quicunque vel solaminis aliquid agro animo adferre posse videbantur, animo ita munifico & hilari suppeditasti: vt omnes pudore victi, prius accipiēdo fatigaremur, quàm tua indefessa liberalitas

EPISTOLA.

largiendo. Prætereo enim quantum displicuit, quamq; V.P.T. animo ferret non æquo, sibi à nobis præ pudore tandem excendæ huius liberalitatis occasionem substractam. Huic igitur tanta, ac veræ paternæ pietati, nepoti meo exhibitæ, quum si omnem rerum auctorem faciam, soluendo esse nequeam: saltem voluisse aliqua ex parte respondere pro nostra tenuitate hoc alieno munusculo testamur. Præterea vel hoc nomine lubentius T.P.V. cōsecro, quod huius beati Iob sic virtutum es imitator strenuus, sic rigidus earum cultor ac assiduus meditator, vt eius imaginem ad viuum exprimere videri possis. Rara profecto auis hoc nequissimo seculo, eoque virtus difficilior & magis ardua. Clamat Elias suo tempore ad dominum se solum domini prophetam relictum, inter tot cētenarios prophetarum Baal. Licet profecto & nunc deplorare Prælatorum raritatem, qui vitæ exemplo, & doctrinæ salutaris pabulo, gem Christi pretioso sanguine redemptum, pascant, quod nō mediocriter ad laudis tuæ cumulum facit. Nempe cum alius Baal, diuitiis, cupiditate deditus nimia deseruiat, alius verò ambitione & supercilio turgeat, nec desit qui ventrē pro Deo habeat, alij aliis atq; aliis vitis veluti immerſi sordescant, (vt merito scriptura dicat: beatus diues qui inuentus est sine macula, miram piorum diuitū huius mundi designans raritatem). Tu tamen vnus sic in iis omnibus affectibus moderaris, tu sic mediū obseruas, vt nemini minus quàm tibi diues videri queas, hoc enim vitæ exemplo (licet lingua taceat) testaris, dispensatorem bonorum te agere tui domini, non dominū aut possessorem: quippe semper sollicitus vt familiæ cui diuino nutu es præfectus, in tempore tritici ministres mēsuram. Quibus virtutibus, atq; egregiis animi tui dotibus, prouocatus prouidus ille, ac planē ingenio diuino Pater Antonius Sgrooten ab Oostervijck, te primò Aureliam studij gratia misit. Deinde te reducem in coadiutorē sociumq; sollicitudinis assumpsit, ac vnanimi omnium applausu sibi successorem deputauit. Quod munus anno demum .1530. venerando Patre Antonio defuncto, non minori gratia omnium suscepisti, quàm in vita vt illi curā adimeres, pie prudenterque administrasti. Sanctissimi huius Prophetæ pia & diuina planē sollicitudo huius statim libri initio commendatur, circa filiorum salutem, dum sacrificiis diuinam tollit offensam. Quod pij patris exemplum quàm probè V.T.P. imitetur, neminem latere potest, quàm qui te ignorat.

Sic

EPISTOLA.

Sic enim ab initio diuino nutu ac omnium fratrum gratia & applausu ad huius prælaturæ apicem assumptus, ipse studisti vitam imprimis ducere inculpatam, vt aliorum curam gerere meritò possis: sic optimis quibusque te in hac functione, serie longo temporū curriculo deducta, præcedentibus, tuos studisti mores conformare, vt eorum etiam superare virtutem videri possis. Illi suo quisque ordine, vitæ sanctimonia, summa prudentia, vigili studio, ac pia solitudine, rem exigua (vt pote paucorum laicorū fraterculorum religionē) ad summū perduxere incrementum. Tu verò non minori negotio, iisdē artibus partam fœlicitatem conseruas, & auges. Idque hoc seculo, quo tantū frigescit multorū charitas prohdolor, vt nesciam an vnquā magis, ac quo nihil magis difficile, nihilq; magis arduū, aut molestū, pio animo, quā religioni præesse. Hæc tamen omnia, pro singulari tua, qua ornaris prudentia, sic moderaris, & tempori seruiens sic disponis, ac curas sollicitus, vt singula non possis exactius. Claruerunt præclaræ ingenij tui dotes ac pius in Deū affectus statim à suscepto regimine, non mediocriter, dum eam nauas operam, vt religionem bene constitutā, perpetua fratrum concordia, ac charitatis mutua indissolubili nexu assidue prouehas. Id nimis aduertens prudenter, fieri non posse, vt membra huiusmodi vinculo sibi mutuo colligata, à capite dissentiant. Hæc ingenij dexteritate & diuino munere, exiguo temporis spatio, sic membra sibi coniuncta, vnanimi cōsensu tibi capiti copulasti, sic eorum animos arctissimo vinculo tibi sociasti, vt pium patrem filiali affectu nō possint nō reuereri. Porro potius tandem voto, quo amari quàm metui à tuis maluisti, perpendens nihil in rebus humanis esse stabile, nihil perpetuum, nec duraturum, nisi eadē conseruetur qua partum est industria, vt diuinū tuum hoc collegium in optimo quo erat statu perseueraret, sedulo in futurū cauisti, ne quenquā ad hoc sacrū tuum collegium admissurus, æque quicquā respiceret, ac obseruaret, atq; morū integritatē, & condignam eruditionem. Quod sanctum animi decretum, hæcenus ea mentis constantia inuiolatū seruasti, vt ab eo, nec amicorū præcibus, nec hostiū minis, nec ambitione, nec denique (quod tamen non rarò constantes vincit animos) munere quantūvis largo, auelli valueris: qua ex re nō mediocris nomini tuo alioqui clarissimo, tribuitur gloria, à veris religionis & aliarū virtutum cultoribus. Quod eximium & perpetua laude dignum

ē iij

exemplum

EPISTOLA.

exemplum, utinam sibi in spiritualibus praefecti, tanquam veri mysteriorum dispensatores diligenter imitandum proponant, ac alta mente repositum sapius secum ruminant: & non potius dissipatores, sinistro oculo, cō sanguineos per ambitionē euehāt, non vlli rei saepenumero patos, quā ut fruges crucifixi inutiliter consumāt, & in sui grauissimā, ac perpetuam damnationem perdant. Non etiam quæstus gratia ad religionem ex natura mundā, suscipiant, per simoniā fenestrā aut aliunde ouile Domini ingressuros. Et utinam in vniuersum tecum caueant, quibus cura pascēdi gregis est commissā, ne quē in idoneū admittant: sic enim breui futurum sperarem, ut Christus suā spōsam Ecclesiam multis nunc rugis & maculis deformem respiciat, ab ea pestes (toto iam orbe defæuientes, sibiq; nunc principatū vendicantes) ablaturus. Sed paululū digressus, ad te reuertor vnicum virtutum columen, qui nec iis omnibus, pro paterna tua sollicitudine charissimis tuis filiis prouisum esse satis tibi persuades. Sed ne qua parte pij patris muneri deesse videaris, neue paruuli panem petant & non sit qui frangat pius pater, ex Louaniensi Academia non sine magno sumptu & delectu euocasti Magistrū Cornelium Hultsiū, virū sanē cum diuinarum, humanarūque rerū peritiā insignē, tum vitæ sanctimoniam ac morum integritate nō inferiorē: qui charissimos tuos filios iam piis tuis monitis in Deum erectos, continua sacrarū literarū interpretatione exercebat, ac quotidiana legis domini meditatione occuparet. Ostēdis profectō hac in re nō immemorem te paterni officij, cuius est filio panem frangere, non eum solū qui corpus fouet, sed eū quoque, & quidem præcipuē, de quo Saluator noster in Euangelio inquit, non in solo pane viuūt, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Qui panis tū demū suauiter frangitur, & mentē pascit, cū sacræ scripturæ intellectus aperitur. Psalmographo dicēte: declaratio terminū tuorum illuminat, & intellectū dat paruulis. Sed & hæc agens, ostendis non vulgare tibi esse gregis Christi curam, utpote cum magnis sumptibus longē antē & doctrinā & morum integritate instrui curas, quos ecclesiæ tuę paternę sollicitudini commissis, dignos pastores præcias, nō ignarus quā sis pro iis summo pastori exactam rationem redditurus. Quare & hanc prouinciā tam sanctā, prouidē sanē dedisti non plebeio cuius, sed viro tali & tanto, ut sine eruditionem spectes, siue vitę candorē: nihil sit quod non veluti speculū ob oculos

EPISTOLA.

oculos versetur, ac referat quo & fratres & laici proficere possint. Quamobrem ut quanti facias eius virtutē & doctrinā, ipse vtraque ornatus non mediocriter, ostenderes, ipsaq; laudata cresceret virtus, hunc etiā magno tuo sumptu ad licentię insignia promoueri curasti: nec hīc quidē munificentię tuę status, donec tum largis stipēdiis, tū beneficiis variis auctum, sic eum Reuerendæ T. P. deuinxeris, ut amplissimis conditionibus prouocatus, à tanto studiorum patrono auelli nequiverit. Ad hæc ut tu bonorū studiorum parens nullam patereris deesse oportunitatem bibliothecam tam librorum varietate, quā ædificij magnificentia adhibuisti insignem, ut cū Ptolemæi illa Philadelphi, toto orbe celebratissima, meritō possit conferri. Præterea ne fortē tēporis lapsu, aut studiū flaccesceret, aut bibliotheca deficeret, vtrique tua liberalitate sunt amplissimi prouentus annui decreti. Nō hīc nunc refero eū, quem iis impendis fauorē, quos prædecessorū pia vestigia sequutus, in Ecclesiæ ædificationem tam moribus, quā disciplinis optimis instituire paterna tua cura non cessas. Porro de pio ac plusquā paterno in Christi pauperes affectu, ac elemosynis longē amplissimis, quorsum multa attinet dicere, quū etiā te inuito eas prædicet orbis: nam ut eas omittā, quas in abscondito patre cœlesti conscio, ex Euangelico consilio, pauperū manus auferunt præter vicinos omnes circumquaque habitantes, aut ex agris adiacentibus concurrentes, qui hebdomatim sæpius tua munificentia liberaliter reficiuntur. Exterorū quoque vndiq; longē latēque cōfluentū pauperū tanta vis, & copia, tuam sentit largam manū, ut verius legiones aut exercitus, quā pauperū turbæ dici queant. Quos tamen omnes ea beneuolentiā & liberalitate pietas tua suscipit, ut post miriades aliquot refectas, indefessa adhuc manus recipiētem expectet. Nec prætereundum hīc est, quod hoc caritatis annonę tempore, quum & pauperum numerus, & frumenti pretium in immensum excresceret, neque elemosynarum numero, neque quantitati quicquā decesserit, quod non mediocrem animi arguit constantiam. Mirarer equidem ingentem thesaurum tot pauperum refectio ni sufficere, nisi is qui in deserto paucis panibus, & pisciculis, tantam refecit multitudinem, promississet, temporale quicquā propter se relinquentibus, centuplum. Audit P. T. V. & quidem non animo auerso beati illius Prophetae Iob sententiam, veluti sibi pia querimonia loquēti: Si comedi buccellam meā solus

EPISTOLA.

solus, & non comedit pupillus ex ea, quam tam piè obseruas. Tam si ad tuum erga diuinum cultum, ac sacrosancta mysteria affectum contemplandum animum conuertamus, ac virtutū tuarum merita per singula prosequi velimus, quum hīc sit abyssus cuius neque initium, neque finem inuenire sit, vanam operam collocauerimus. Hic enim tanta est magnificentia, tāta munificentia, tanta denique excellētia, vt neminem non sui contemplatione in admirationē rapiat. Huius rei locuples testis est templū illud, quod domino tāta molle, ac pari industria & studio erexisti, vt in eo humanū ingenū nihil meritō queat desiderare. Nā sic opus illud domino consecratum, studiosē & sculpturis & picturis summa arte & ingenij dotibus cōpositis exornasti, vt plus quā humanum quid praestitisse videri queat, artifices ac veluti alter Bliseleel diuino spiritu afflatus: sed quid interim de iis dicam, quae sacrosanctum altaris sacrificium cōcernunt, ac reliquum cultū, quae tanta animi liberalitate, tanta magnificentia, tua in Deum suppeditat pietas, vt oneri esse possint sacrosancta mysteria peragentibus. Haec omnia, tanto pietatis studio facis. V. Pater, tamq; animo liberali, ac magnifico, immensis sumptibus hunc domus Domini procuras ornatum; vt cum regio illo Propheta, ac planē diuino, videaris vouisse, te non introiturū tabernaculum domus tuae, nec ascensurum in lectū strati tui: donec inueneris locū domino, & tabernaculum Deo Iacob. Nihil hīc vereris obtrectatorū calūnias, qui Iudae proditoris vocē resumunt dicētes, vt quid perditio haec? &c. Siquidē & pauperes iuxta domini vocē semper habemus nobiscū, quos sic tua paterna curat pietas, vt illa tamen non omitterat. Legisse profectō & alta mente reposuisse te ostendis, V. P. Paulinum illud dictum: Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum dei, dum id totis ingenij viribus, ac summa studeo vigilantia, vt inter Dei dispensatores fidelis inueniaris. Nempe nō securus vnquā, nō ociosus aduentus dominici expectator, sed semper sollicitus qui de talentis tibi cōmissis, aut ipse lucrum condignū in domini aerarium referas, aut aliis rationē reddituris ad quēstū cōmittas. Quā autē P. V. te non talentorū dominū, sed dispensatorem agnosceas, docet quotidianus ille tuus cōuictus, loquitur habitus, clamat familia tota, quae omnia sic honesta moderaris modicioritate, quibus in omnibus eū adhibes modū, virtutē pulcherrimā: vt mediocri honestate salua, neq; demi quicquā, neque

EPISTOLA.

que desiderari queat. Quā in re perpulchrē cū eruditissimo illo eodēq; beatissimo Gregorio sentire videris quod res est: nempe tantō te humiliorē esse debere, ex munere ac ad seruicium Deo tuo promptiorē, quantō te multiplici beneficio deuinctiorem diuinā munificētia nō sis, magisq; obnoxiiū in reddenda ratione. Versari istud non rarō, ne dicam perpetuō ob mentis oculos, ac animū sollicitare, vno hoc conclamatū satis equidem putauero: quippe quod cum ob singularem, (qua praestantius tui ordinis polles) prudentiam, & alias ingenij doctores, ad principis aulam sepe vocaris, & rarō & sic compares vt vultus, habitus, comitatus, & nihil non loquatur, monasticam tibi vitam, quā aulicam esse longē gratiorem: Et religionis humilitatem te aulicā illi pompae longē praeferre. Qui & hoc argumento esse potest, quod nusquam te hospitium excipit humilior (ne dicam vilior) aut minus commodum, quā vbi mundi gloria, aut aulica pompa, magnificentiam suadere videtur maxime. Mensa autem quotidiana, sic frugalitati magnificentiam miscet, vt & religionis, & dignitatis pariter ratio habeatur. Sed quid? & ipsam mensam magnificentiam, quā primatum, nobilitatem, atque principum virorum causatur aduētus, sic exhibes, vt nemini quā tibi minus? sic enim in medijs epulis splendidioribus magna animi constantia abstemius ipse versans, vt ne ad latum quidem vnguē a virtute decedere videaris. Trans eo interim, quo, quāq; aequo animo, ac inuicta patientia superioribus, his annis, nunc a militibus rapinam, damna, minas, sis passus: nunc verō a latronibus incendia, aliāque incommoda non pauca, ne quid quod ad virtutis consummationem pertinet deesset. Tibi igitur venerandae pater virtutibus his omnibus & aliis nō paucis splendide ornato, hunc Prophetam Iob Titelmani labore elucidatum, iure utiq; optimo nuncupo, tibi alienum hunc laborem dedico & consacro, vt quem virtutum imagine ad viuū exprimis, eum quoq; sic defendas, vt pijs lectoribus commendes. Nam sicut filius qui in adoptionem transit, sanguinis gentisq; exuit iura, & alterius induit nomen: ita & ego hos Titelmani labores semel emissos, tuo post hac relinquo arbitrio: sitq; vt penes te vita necisq; potestas volo. Hasce igitur in adoptionem datas Titelmani lucubrationes paterno amplectere affectu, vnicū qui es & virtutum & bonorum studiorum columen: nostrumque boni cōsule hoc institutum. In hoc enim virtutes licet duas, non tibi tamen

SOLVTIONES

tamen (cui id displicere non mediocriter, scimus, eo quod nō ignoremus pro virtutum meritis abundē tibi glorię esse bonę conscientię testimonium) sed orbi commemorauimus prolixius. Vt sicut beatus ille Propheta Iob homo gentilis, suo seculo veluti iustitię lumen in medio nationis prauę splenduit, ita & tu vnus tot virtutū præclarum exemplar non solum aliis tui ordinis imitandus proponaris: sed tanquam lucerna supra candelabrū posita, omnes qui in domo domini sunt, virtutum tuarum radiis densa vitiorum caligine discussa, illumines: atq; ad Christi Iesu charitatem prouoces, qui venerandam tuam Paternitatem nobis diu seruet felicem, & virtute florentem. Datū Rothnaci, pridie Calendas Decēbris, anno Christo nato.

M. D. XLVI.

SOLVTIONES QVO-

RYNDAM DVBIORVM CIRCA LIBRUM Iob, an verā fuerit historia, & cuius generis, aut quo tempore Iob ipse extiterit, quis etiam author fuerit libri, aut quo tempore scriptus, & qua potissimū intentione inter sacra volumina annotatus, quę cōmodē ante enarrationē libri præmittenda videbantur. Per Fratrem Franciscū Titelmanum Hassellensem.

Dubitatum est à quibusdam, de libro Iob, num vera sit historia quę in eo describitur, an parabola tantum ad instructionem moralem confecta. Fueruntque nonnulli potissimum Iudæi eius sententię, vt dicerent totum hunc librū non vllius rei gestę historicalem esse narrationem, sed parabolicam tantum similitudinem, in qua perfectum patientię exemplum monstraretur hominibus quemadmodum & in Euāgelicis scriptis, multas legimus parabolas quę res aliquas perinde quasi verę gestas narrare videntur, quę in rei veritate nunquā ita gestę fuerunt. Quę quidem sententia, quia & rationi & authoritati tam scripturę quā Ecclesię contradicit, merito reiicienda videtur. Rationi quidē aduersatur, quoniā in huius statim libri initio, vir ille qui in exemplū paciētię inducitur, nomine proprio designatur simul & ex cognatione describitur, cū in terra Hus dicitur natus & Iob vocatus. Ceteris quoq; realiter subiectis cōparatur cū dicitur: Erat vir ille magnus inter omnes orientales

DVBIORVM.

orientales. Insuper & diuitiarum eius certus ac determinatus ponitur numerus, cum septem milla ouium, & quingēta iuga bouum & alia habuisse dicitur. Nō est autē consuetudo loquentiū per parabolas, eiusmodi particularia sic singulariter & particulariter assignare, quę ad fidem rei gestę faciendam ab historiographis diligenter solent adduci. Neq; in parabolis Saluatoris, quas plurimas protulit inuenimus, nisi confusē & vagē proponi eos de quibus aliquid parabolicē narrat. Vt cum ait: Homo quidam erat diues qui habebat villicū. Homo quidam fecit cœnam magnā. Homo quidam plantauit vineam. Iudex quidam erat in ciuitate. Homo quidam paterfamiliās, & ita in aliis plurimis locis. Quę cum per modum parabolarū proponuntur, nihil particulare quod ad personā attineat eius de quo fit enarratio exprimitur, neque nomen, neq; genus, neq; aliud huiusmodi. Cū verō res gestas scriptores narrant, vel nomina determinata, vel conditiones determinatas, determinatorū locū obtinentes solent adicere. Vt Lucas in sui Euāgelij exordio de patre Ioannis loquens ait: Fuit in diebus Herodis regis Iudę Sacerdos quidā nomine Zacharias de vice Abia, &c. Item de beata Virgine: Missus est angelus Gabriel à Deo, in ciuitatem Galilę cui nomen Nazareth, ad Virginem despōsatam viro, &c. & nomē Virginis Maria. Idem in aliis plus mille locis manifestē liquet. Vnde si Ecclesiastici patres, quod apud Lucam Dominus narrat de diuite epulone & mendico, ex eo tantum quod nomen determinatum mendico assignatur, nō tantum parabolam solum, sed tanquam rem verę gestę interpretantur, proculdubio multo maiori ratione cōcluditur, non parabolam esse descriptionem istam libri Iob, sed rei gestę historicalem narrationē ex eo qd non tantum nomen, sed & patria & possessio & reliqua eius singulariter & (vt ita dicam) indiuidualiter designantur. Nec ipse tantum Iob, sed & amici singuli singulis nominibus determinatis, genus quoque suum particulariter designantibus nominantur, nempe Eliphaz Themanites, Sophar Naamathites, Baldath Suites, Eliu Buzites qui & filius Barachel appellatur. Authoritate quoq; demonstratur prædictę opinionis falsitas, quoniam de Iob, vt de viro sancto & perfecto, qui in rerū natura verē subsistit & quę de eo scripta sunt verē pertulit, sacrę literę loquuntur. Vnde in libro Tobię ita scribitur: Hanc autem tentationē, idē permittit Dominus euenire illi vt posteris daretur exemplū paciētię eius sicut

SOLUTIONES

sicut & sancti Iob. Ac post pauca: Nam sicut beato Iob insultabant reges, ita isti parentes & cognati eius &c. Ex qua comparatione manifestum est sanctum Iob verum hominem fuisse in rerum natura, sicut & Tobias sanctus fuit. Quæ enim esset entis cum non ente comparatio? Apud Ezechielem quoque Dominus ait. Si fuerint in medio eius tres viri Noë, Daniel, & Iob, ipsi liberabunt animas suas. Manifestum est Iob connumerari ipsis Noë atque Daniel. De quibus cum nullum sit dubium quin in rerum natura fuerint & quæ de eis narratur verè gesta fuerint, neque de Iob dubitari merito potest. Quæ enim esset illa non entis, cum entibus connumeratio? Beatus insuper Iacobus Apostolus, ipsum Iob tanquam reale exemplum proponit dicens: Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Sufferentia Iob audistis & finem Domini vidistis, quoniam misericors est Dominus & miserator. Accedit ad auctoritatem scripturæ auctoritas Ecclesiæ, quæ viro sancto Iob consimilem, cum aliis viris sanctis & Deo dignis, festum diem constituit, templum quoque erigit, & aras ubi ad Dei gloriam eius inuocetur pro miseris patrocinium extruit, ac vota fieri perinde ac ceteris diuini, cum Deo regnantibus decreuit, quæ nequaquam ita fieri permetteret, si non in rerum natura verè aliquando substitisset. Videtur autem qui huius fuerunt sententiæ ex eo sibi accepisse occasionem erroris, quod liber iste magna ex parte quasi Poëtico stilo sit conscriptus, quemadmodum & beatus Hieronymus in prologo testatur, dicens: totum hunc librum etiam apud Hebræos ferri obliquum & lubricum & quod Græci Rhetores vocant eschematicum (id est figuratum, siue figuris plenum) dum qui aliud loquitur aliud agit: ut si velis anguillam, vel murenulam strictis tenere manibus, quanto fortius prefferis, tanto citius elabitur. Addit quoque ab eo loco, ubi dicitur pereat dies, &c. vsque ad eum locum, ubi scriptum est. Idcirco me reprehendo, hexametros esse versus dactylo spondeoque currentes, interdum quoque rhythmum ferri dulcem & tinnulum numeris pedum solutis. Hic, inquam, scribendi modus videtur nonnullis ansam præbuisse, iam reprobam sententiam amplectendi, ut in stilo Poëtico quasi figmentum Poëticum crederent. Verum non erat hoc argumentum sufficiens, ad eam opinionem concipiendam, quandoquidem & aliàs scriptura sacra hunc modum obseruare inuenitur per carmina Poëtarum more scribendi, id quod Hieronymus aperte testatur de Psalmis, & lamentationibus Hieremiæ & vniuer

sis

DVBIORVM.

sis ferè scripturæ canticis, adducens ad hoc testimonia Iosephi, Philonis, & Eusebij Cæsariensis. Alia quoque nonnulla argumenta istorum calumniatorum, in sequentibus suo loco soluta inueniet lector in annotationibus quorundam capitulum: unde patebit non nisi calumnias meras illorum esse, quæ prætendunt argumenta. Quæstio dehinc altera nascitur, si verè in rerum natura fuerit sanctus Iob, quod nã sit ipsius genus & quo descendit, & circa quæ tempora fuerit. Sunt autem hac de re diuersæ antiquorum sententiæ. Origenes & Chrysostomus affirmant ipsum ab Esau generationis habere principium, & quintum ab Abraham esse, ita ut Abraham genuerit Isaac: Isaac Esau: Esau deinde Raguellem, Raguel Zaram: Zara denique Iob genuit. Quam deductionem ex capite trigesimo sexto libri Genesis sibi acceperant, ubi describitur Esau ex Basemath filia Ismaëlis filium genuisse nomine Rahuel, atque is Zaram scribitur genuisse. Ac deinde in enumeratione regum, qui regnauerunt in terra Edom antequam filij Israël haberent regem, scribitur primum regnasse Balach filium Beor, illique defuncto successisse Iobab filium Zaram. Hunc autem Iobab esse putant illum, qui in hoc libro Iob dicitur. Nō enim est in consuetudine idē nomen nunc prolixius, nunc breuius proferri, ut Abraham & Sara, Sara & Sarai, Aram & Ram. Secundum hanc igitur computationem & existimationem, Origenes appellat Esau tritauum ipsius Iob, & Chrysostomus pronepotem ipsum appellat proieciti repudiatque Esau. Sed & inter Latinos beatus Augustinus in libris de ciuitate Dei, huic sententiæ aperte subscribit dicens: ipsum de gente esse Idumæam. Idumæam autem ab Edom dicuntur, qui alio nomine dicitur Esau. Neque beatus Gregorius ab hac sententia videtur abhorre, qui sic de Iobab, cuius meminit scriptura Genesis, loquitur, quasi nō dubitet illū esse Iob, de quo in hoc libro loquimur, ex illo nimium Genesis testimonio colligens, Iob sub temporibus iudicij Israëlitarum & non ante legem fuisse, & illos arguens qui Moysen longè ante præcessisse eum putarent, ex eo quod in Genesis historia breuiter perstringendo longè ante eius facta sit mentio, quàm Moysi. Apertissimè quoque hanc sententiam testatur argumentum quod libro Iob adiungi solet, quod ita habet: In terra quidē habitasse Iob Vstidi, in finibus Idumææ & Arabiæ fertur, & erat ei ante nomen Iobab, & accepit uxorem Arabissam & genuit filium, quem vocauit Ennon. Erat autem ipse

SOLVTIONES

ipse filius quidē Zarah de Esau filiis filius, de matre verò Bofra, ita vt sit quintus ab Abraham. Quod argumentū tāta apud antiquos Græcos pariter atq; Latinos fuit authoritatis, vt pars quādam huius libri Iob haberetur, quemadmodum vsque hodie in libris Græcis manifestē videmus sine discrimine vllō finī libri Iob adiectū. Id quod manifestē declaratur ex Origene atq; Chrysostomo, qui ipsius testimoniū quasi scripturæ sacræ citant. Origenes quidem, ex eo tanquā ex scriptura Iob, probat librū ipsum ex Syro sermone versum esse in Hebræum & Græcum. Quod ostendit (inquit) ipsa scriptura Iob dicēs: Hic interpretatus est ex Syrorū libro. Chrysostomus similiter partem istam allegat: Scriptura, inquit, quintum ab Abraham dicit esse Iob. Nulla autem scriptura inuenitur quæ id expressē dicat, nisi argumentum istud scripturam reputet. Quod si quis tergiversetur, ad caput supra allegatum Genesis verbum illud potest elici, supposito quod Iobab ille sit Iob, audiat Augustinū in libris de ciuitate Dei aduersus cuius verba nullus est tergiversandi locus. Is enim de illo ad commendationem loquēs sic ait: Sanctus & mirabilis vir Iob, nec indigena, nec profelytus, id est advena populi Israël fuit, sed ex gente Idumæa genus ducens ibi ortus, ibidem mortuus est, qui diuino sic laudatur eloquio, vt quod ad iusticiam pietatēq; atinet, nullus ei homo suorum temporū cōquetur, Quæ tempora eius quam nō inueniamus in chronicis, colligimus tamen ex libro eius quem pro sui merito Israëlita in authoritatem canonicā receperūt, tertia generatione posteriorem fuisse quā Israel. Hæc sunt Augustini verba, in quibus apertē affirmat ex ipso libro Iob colligi, quod tertia generatione posterior fuerit Iob, quā Israel. Non poterit autem ex vlla particula huius libri id vel tenuissimē ostendi, nisi dicatur argumentū hoc esse pars libri. Ex ipso enim id sufficiēter colligitur, quoniam si (vt illic dicitur) quintus ab Abraham fuit Iob, & quinta generatione posterior q̄ Abraham, cōsequens est, vt tertia tantum generatione posterior fuerit quā Israel, qui secūda generatione posterior est, quā Abraham. Ambrosius quoque libro secundo de interpretatione ex hoc argumento tanquā ex passu scripturæ asserit sanctum Iob, cum Christo resurrexisse à mortuis. Nam id in Græcis codicibus ad argumentū prædictum videmus adiectum. Ex his ergo manifestum est priores patres Græcos simul & Latinos,

DVBIORVM.

& Latinos, argumentum illud tanquam libri partem & ipsam scripturæ huius substantialem portionem habuisse. Hieronymus quoque confitetur argumentum illud post finem libri addi solitum in vulgatis exemplaribus, id quod & ego in vetusto quodā exemplari in bibliotheca Ecclesiæ Alostensis apud Flādiam conspexi. Sed quia in Hebræis ipsum non repperit continendū putauit, vt paulo post ex verbis eius declarabitur, quomodo alias ille solet quæ in Hebræis exemplaribus nō inuenit reicere aut paruipendere, veluti in libro Danielis, Susannæ & Belis historias, & canticum trium puerorum, quæ tamen in pretio habita erāt ab antiquis & vsque hodie venerabiliter leguntur & decantantur in Ecclesiis. Hæc est igitur super genere sancti viri Iob præcipuorum doctorum, Græcorum atq; Latinorum, Augustini & Gregorij, Origenis atque Chrysostomi admodum probabilis, & scripturæ libri Genesis bene concordans sententia. Aduersus quam nihil ex scripturæ authoritate videtur posse adduci, quod vllam ingerat dubitationem. Nisi vnicum hoc forsitan quempiam moueat, quod aliis literis in principio scribatur Iobab in Genesi, & aliis in libro Iob, neq; idem est numerus syllabarū, neque terminatio finalis eadem. In Genesi enim nomen Iobab incipit à Iod litera. Iob autem incipit ab Aleph. Itē Iobab, duplex Beth habet & syllabas duas, Iob vnum tantum Beth & syllabam vnam. Verū huic obiectioni facillimē respondetur, subinde vnum idēque nomen diuersis modis in eadē lingua scribi, quemadmodum nomen Guilhelmus, aliqui per g incipiūt, alij per duplex v: & alij quidem per tres syllabas scribūt Guilhelmus aut Vvilhelmus, alij per quatuor Guilielmus. Idem tamen prorsus est nomen quomodocunque scribatur, neque satis constat quo modo rectius scribatur. Alij enim sic malunt scribere, alij aliter. Idem & de aliis plerisque constat. Præterea exemplū habemus in nomine Abraham: qui aliquando Abram, aliquando Abraham tribus syllabis & cum litera he scribitur & legitur. Ita Sarai & Sara. Quod si dicas in hac nominum varietate mysterium, quoniam ex domini iussione sic omnia illa mutata sunt, etiā alias frequenter vbi non est ratio mysterij contingit ista nominum in fine vel in principio variatio, per omissionem vel additionem alicuius literæ aut syllabæ. Vt Aram qui in Matthæo pater Aminadab scribitur, interdum Aram interdum Ram nominatur. Imò & ipse Abraham iuxta sententiam Hebræorum in-

i terdum

SOLVTIONES

gerdum Ram nominatur, vt capite trigesimosecundo libri Iob, vbi dicitur Eliu Buzites filius Barachel, de cognatione Ram. Interpretantur enim Hebræi (vt in commentariis ait Hieronymus) de cognatione Abraham. Huic autem sententiæ aduersantur Hebræi, quos suo more Hieronymus sequitur. Hi enim non ab Esau dicunt descendisse Iob, sed à Nachor fratre Abraham. Legimus enim capite vigesimosecundo Genesis, Melchā sororem Sarai filiam Aram, genuisse filios ipsi Nachor fratri Abraham Huz primogenitum, & Buz fratrem eius. Quem locum tractās beatus Hieronymus in libro de quæstionibus Hebraicis super Genesim ita ait: Primogenitus Nachor fratris Abraham, de Melchā vxore eius filia Aram, natus est Huz, de cuius stirpe Iob descendit, sicut scriptum est in exordio voluminis eius. Fuit vir in terra Huz nomine Iob. Malè igitur quidam existimant Iob de genere esse Esau. Siquidem illud quod in fine libri ipsius habetur, eo quod de Syro sermone trāsatus est, & quartus sit ab Esau, & reliqua quæ ibi continentur, in Hebræis voluminibus nō habentur. Secūsus natus est de Melchā Buz, quem septuaginta Bauz transferre voluerunt. Et ex huius genere est Balaam ille diuinus (vt Hebræi tradunt) qui in libro Iob dicitur Eliu, primū vir sanctus & Prophetes Dei, postea per inobedientiam & desiderium munerum dum Israël maledicere cupit, diuini vocabulo nuncupatur. Diciturque in eodem libro: Et iratus Eliu filius Barachel Buzites, de huius videlicet Buzi radice descendens. Hactenus verba Hieronymi. Eandem sententiam in cōmentariis super Iob replicat, in principio libri, & in enarratione capitis trigesimisecondi, vbi de Eliu Buzite prolixius loquitur ex doctissimorum in scripturis (vt ipse ait) sententia, asserens ipsum eundem illum esse qui in libro Numerorum dictus est Balaam, & quomodo de cognatione Ram dicatur, id est, de cognatione Abraham, explicans quæ suo loco prolixius à nobis tractabuntur. Verū hac Hebræorum sententia, si cōferatur cum aliis quæ simul ab eis asseruntur, videndum est, ne seipsam destruat. Afferit enim Hieronymus in libro de Hebraicis quæstionibus suprà citato, quemadmodum & in commentariis super Iob quæ ipsius nomine habentur, legimus Eliphaz Themanitem illum, qui primo loco inter amicos post verba Iob loquitur, ipsum esse primogenitum Esau ex vxore Ada filia Elom Ethei, & à regione Theman, in qua regnauerit dictum Themanitem. Quod si ve-

rum

DVBIORVM.

rum est, fateamur igitur necesse est, Balaam ipsum qui Eliu dicitur, supra modum communem hominum illius temporis longam nimirum vitam vixisse. Oportet enim contemporaneus fuerit ipsi Eliphaz primogenito Esau, atque ab hoc tempore vixisse eum vsque circiter finem vitæ Moyfi, quando vt in Numeris describitur, periit gladio in ultione Madianitarum, propter consilium malum quod dederat cōtra filios Israël ad deceptionem eorum. A tempore autem Eliphaz primogeniti Esau vsque ad finem vitæ Moyfi, amplius quàm trecenti anni fluxisse probantur ex textu sacre historie. Quod ita declaratur: Isaac sexagenario nati sunt Esau & Iacob. Esau autem annorum quadraginta accepit vxores. Ab hoc igitur anno, computemus primum annum vitæ Eliphaz cū fuerit primogenitus Esau. Ab anno quadagesimo Esau siue Iacob, vsque ad annū natiuitatis Ioseph sunt anni. 51. Anni autem vitæ Ioseph sunt 110. Post mortem Ioseph vsque ad natiuitatem Moyfi sub seruitute Egyptiaca fluxerunt anni sexagintaquatuor. Dehinc vsque ad annum ducatus Moyfi, & educationis filiorum Israël octoginta. Post quos annis quadraginta in deserto manet cū populo. Simul iuncti hi omnes sunt anni. 335. Debuisset ergo Eliu admodum grandis esse ætatis antequam moreretur, supra communem modum hominum illius temporis. Nec releuat si dixeris, Eliu fuisse iuniorem tempore. Esto enim demas ipsi Eliu ab ætate Eliphaz, triginta aut quadraginta annos quibus cōputetur iunior tempore, adhuc illi remanebunt anni circiter. 300. quæ sanè ætas non vnus est hominis illius temporis, sed duorum maximè senum sibi inuicem succedentium. Neque vel hoc illos iuuare potest, quod fortè senex admodum fuerit Eliphaz, cū istam haberet cum Iob disputationē. Nam ex verbis disputantium colligitur non ipsos tunc senes extitisse, sed virilis potius ætatis & in optimo vitæ statu. Sic enim Eliphaz ad Iob loquitur cap. 15. Quid nosti quod ignoremus? Quid intelligis quod nesciamus? Et senes & antiqui sunt in nobis multo vetustiores quàm patres tui. Non se senē gloriatur aut amicos suos, sed inter ipsos esse gloriatur nō minus senes quàm in terra Iob, vnde ipsi discere potuerint sapiētiam. Ad quod etiā facit, ætas longa quā Iob vixisse scribitur post flagella. Vixit enim (vt in fine libri huius dicitur) post flagella hæc annis. 140. Si autē senex tunc fuisset cū flagellaretur, videretur hæc ætas secūdū cōmunem hominū ætatē nimia. Neque Eliu ipsos amicos Iob

Gene. 26.

i ij tanquam

SOLUTIONES

tanquam senes agnoscit, sed tantum ut se antiquiores venerabatur, dicens: Iunior sum tempore, vos autem antiquiores. Si autem Iob non fuit senex, cum hæc disputatio haberetur, neq; Eliphaz. Amicitia enim solet ferè inter coæquales esse, quæ de causa forsitan Eliu iunior non dicitur esse quartus amicorum Iob, tamen cum aliis tribus videatur aduenisse. Præterea ex libro Numerorum facile cognoscimus, Balaam illum magum non fuisse tantæ ætatis, quantæ ipsum esse consequeretur iuxta hæc Hebræorum sententiam, nempe annorum plus minus trecentorum. Cum enim mitteret ad eum Balach rex Moabitarum, ut veniret ad maledicendum populo Israël, quod erat circa extremum tempus vitæ ipsius, erat adhuc tam valido corpore, ut posset ad petitionem regis magnum iter in asina conficere, veniendo ut ipse ait de montibus orientis, à loco ubi habitabat super fluvium Amon usque ad domum regis. Potuit quoque; fuisse latera asinæ cui infidebat gravibus ictibus cedere, cum à facie angeli cederet. Insuper & ad excelsa cum rege Balach ad prospiciendum inde exercitum Israël scendere potuit, & sacrificium illi facere. Balach quoque stante iuxta sacrificium ire & redire, imò & festino gressu velociter incedere, quæ omnia non videntur homini iam tercentenario convenire. Non videtur igitur hæc Hebræorum dicta sibi constare, nec verisimilitudinem sufficientem continere. Accedit, quod ante Eliphaz primogenitum Esau nusquam legimus nomen Theman, unde videri possit dictus ipse Eliphaz Themanites. Vnum tam ex filiis eius primum legimus Theman fuisse appellatum, quemadmodum in Genesi scribitur: Fueruntq; Eliphaz filij Theman, Omar, Sepho, & Gathan, & Cenez. Erat autem Thamna concubina Eliphaz filij Esau, quæ peperit ei Amalech. Quem locum tractans Hieronymus in libro de questionibus Hebraicis, sic ait: Quod autem dicitur Theman, & Kenes, & Amalech & reliqua, sciamus postea regionibus Idumæorum ex his nomina imposita. Ex quo videtur contra ipsummet Hieronymum inferri, quod Eliphaz Themanites dictus non fuerit primogenitus Esau, sed potius aliquis posterior ab illo Theman descendens, & ab eo Themanites cognominatus, præcipuum nomen habens Eliphaz. Hæc nos idcirco latius prosequuti sumus & subtilius discussimus, ne statim sine iudicio reiiciatur, ex sola Hebræorum quorundam assertionem, quæ ab unanimi antiquorum patrum Græcorum atq; Latinorum consensu, à plurimis seculis in estimatione

DVBIORVM.

matione habita fuerunt, tanquam probabilia & vera. Tamen enim plerumque Hebræis de rebus suis narratibus maior fides habetur, non tamen id solum verum esse putandum est quod Hebræorum ponit assertio, neque dammandum est quicquid ipsi reiiciunt. Fieri enim potuit ut antiquorum patrum religiosam diligentia & aliunde nonnulla acceperit, non minus probabilia, quam ea quæ ab Hebræis ipsis sunt habita. Maxime autem hæc in re id fieri potuit, cum non sit hic liber primitus in Hebræo sermone conscriptus, sed sermone Syriaco quemadmodum antiqui patres testantur, nominatim Origenes, ut paulo post dicemus, & ipse in prologo satis attestatur Hieronymus. Et quis novit, si forte odio maligno infecti Iudæi genus Iacob, invidentes nomini Esau, & dolentes tam præclara sobole eum per omnia secula memorabile fieri, (ut fuit erga Idumæos peculiaris semper Israëlitarum invidia) ita id suis genealogiis cõfixerint, ut dicerent Iob non ab ipso Esau duxisse genus, sed à Nachor fratre Abraham, ne in auctoritatem canonicam videretur admissus, & in exemplum eis propositus homo Idumæus ex ipsa gente exosus, sed cognatus Abraham dilecti & semper venerabilis? Quemadmodum multa his similia & longè maiora confinxisse probantur Iudæi, in odium Christi & Christianorum populorum ut Christi gloriam offuscarent, quemadmodum Hieronymus ipse in libro De ortu virginis, testatur falsos fratres transfigurantes se in angelos lucis ad obscurandam genealogiam Salvatoris per se claram, confinxisse extranea & incognita Pantheris & Barpantheris vocabula. Non quod nos impresentiarum tale aliquid factum asseramus. Absit enim à nobis ut in re tam incerta, maxime aduersus Hieronymi iudiciū quicquam definiendo statuamus. Hoc tantum volumus, non sic per omnia statim Hebræorum quamlibet doctorum nudæ assertioni esse adhaerendum, maxime ubi est aliorum antiquorum in contrariū vetus & diu probata sententia. Neq; enim existimandum est, antiquos patres sententias illas in fidem & auctoritatem temerè suscepisse, quas tanta religiofitate posteris commendarunt. Et hæc quidè de genere sancti Iob dicta sunt satis. Ex iis autem quæ modo dicta sunt, ferè haberi potest solutio alterius dubij de tempore ipsius Iob. Secundum priorem enim sententiam Augustini, Gregorij, Origenis & Chrysostomi, videtur fuisse iisdem ferè temporibus, quibus filij Israël servierunt in Ægypto, aut paulo ante ea tempora. Quod facile deduci po-

SOLUTIONES

test ex sacris literis comparando generationes Iacob quæ describuntur in Genesi cum generationibus ipsius Esau supra ex eadem numeratis. Iacob nanque genuit Iudam, Iudas genuit Pharez, Pharez genuit Efron. Hic Efron videtur tertia generatione posterior Iacob, & quinta generatione posterior ipso Abraham. Sic Iob siue Iobab tertius inuenitur ab Esau, & per eum quintus item ab Abraham. Esau nanque genuit Rahuel, Rahuel genuit Zaram, Zaram genuit Iobab. Ex hac autem comparatione tamen non omnino punctaliter possit cognosci tempus ipsius Iob, potest tamen ferme deprehendi ex parte aliqua, circa quæ tempora fuerit. Colligitur autem fuisse circa tempora Efron, vel aliquanto priorem, fortè tempore Phares. Et quidem de tempore Efron id prima facie apparebit, secundum correspondentiam generationum ex opposito, quam proinde clare ante oculos constituimus hoc ordine:

Iacob	Esau
Iudas	Rahuel
Phares	Zaram
Efron	Iobab

Ex hac itaq; comparatione generationum duarum adinuicem, prima facie videbitur Iob & Efron secundum tempora esse coniungendos. Verutamen exactius considerantes quæ in Genesi historia traduntur, rectius forsità illum cum Pharez qui vni- ca generatione prior est secundum numerum coniungemus. Pro cuius pleniori intellectu aduerte iuxta historiã libri Gene-
Gene. 26. sis Esau multo ante fratrem suum Iacob vxores accepisse, & filios procreasse, tãtũ æqualis ambo essent ætatis, nimirum gemelli vno partu æditi. Esau namq; quadragenarius vxores duas accepit, ex quarum altera genuit Eliphaz, ex altera Rahuelem. Iacob verò annorum fuit circiter. 84. cũ vxores acciperet Liam & Rachel. De Esau expressè illud loquitur historia Genes. De Iacob autem ex supputatione annorum Ioseph ita probamus. Annorum. 91. erat Iacob cũ nasceretur Ioseph. Ante verò hũc annum primũ Ioseph non habuerat pater eius vxores, nisi circiter tẽpus annorum. 8. Nã in Mesopotamia Syriæ apud Laban auũculum seruiebat Iacob cũ gigneret Ioseph. Septẽ autẽ annis seruauit priusq; vxores acciperet, vniuersum quoq; tẽpus seruitutis eius nõ nisi. 20. annorũ fuit, & puer ipse Ioseph vt minimũ annorum fuit. 4. aut. 5. quum rediret à Mesopotamia ad terrã Chanaan cũ omni substantia, quod ex eo satis apertè mō-

stratur

DVBIORVM.

stratur quod in historia Genes. dicitur, quum occurreret Esau fratri Iacob redeunti ad terram suã, post omnes filios suo ordine procedentes ad adorandum Esau, omnium extremos accepisse matrẽ Rachelem cum filio Ioseph & nouissimos adorasse. Ex his itaq; manifestè infertur, anno primo ætatis Ioseph, qui erat 91. Iacob, ipsum annis circiter octo in vxores habuisse Liam & Rachelem. Fuit itaque annorum circiter 83. aut 84. quum vxores acciperet, post quas acceptas tertio aut quarto anno natus est Iudas, qui fuit ex Lia primũ secunda quarto loco genitus nimirum post Ruben. Simeonem & Levi tres fratres suos ex eadẽ matrẽ Lia. Collatis omnibus comperimus manifestè ab anno Iacob quadagesimo, quo Esau accepit vxores & genuisse creditur liberos, vsque ad annum 86. ipsius Iacob quo videtur genuisse Iudã, tempus esse intermedium annorum ferè quinquaginta siue quadragintaquinque. Quo ita declarato facilè est intelligere, quare tempus Iobab inquirentes dixerimus ipsum aut Efron coniungendũ secundũ temporis proportionem, aut verisimilius ipsi Pharez patri Efron, qui tamen vna generatione videtur posterior. Videlicet ob tẽpus tantũ intermedium inter generationẽ Rahuelis ex Esau, & Iudæ ex Iacob. Siquidẽ anni quinquaginta aut quadraginta quinque tempus est vnius generationis, vt merito hac consideratione, videatur Iob alioqui vna generatione posterior cõparandus ipsi Pharez, vt videtur vna generatione prior. Illud verò quod pro fundamento huius deductionis fuit assumptum, Iacob annorum. 91. genuisse Ioseph, ita ex sacra historia declaratur. Triginta annorum erat Ioseph, ait scriptura, quum staret in conspectu Pharaonis, eductus de carcere accepto dominio totius Ægypti, & priusquam ad eum pater suus descenderet in Ægyptum, dominatus est septem annis fertilitatis, & duobus famis. Quinque enim anni restabant famis, quum in Ægyptũ descenderet Iacob cum omni familia sua, quemadmodũ Ioseph ipse fratribus loquitur dicens: Biennium est quod fames cœpit esse in terra & adhuc quinque anni restant, quibus nec arari poterit nec meti. Erat igitur Ioseph annorũ. 39. cũ veniret ad eũ in Ægyptũ Iacob. Ipse verò pater Iacob iam tunc annorũ erat. 130. quemadmodũ à Pharaone interrogatus: Quot sunt dies annorũ vitæ tuæ? Ipse loquitur dicens: Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum sunt parui & mali. Ab his autem 130. annis, deme annos 39. quibus tunc vixerat Ioseph

*Gene. 41**Gene. 45**Gene. 47*

i iij

Ioseph

SOLVTIONES

Joseph, inuenies anno 91. Iacob genitū esse Ioseph. Postea igitur quā probatum est, cum Phares filio Iudæ connumerandum esse Iobab siue Iob, ex illius tēporibus huius quoque tempus æstimandum venit. Certum est autem Pharez genitū fuisse ante descensum patris in Ægyptum, imò videtur ante Efrō genuisse quā in Ægyptum descenderet. Is enim cap. 46. Genesim connumeratur inter filios filiorū Iacob, qui cum eo descenderunt in Ægyptum. Colligitur itaque ex his omnibus, quantum videri potest, sanctum Iob fuisse ante decensum filiorum Israël in Ægyptum, & Moyse antiquiorē extitisse, ita tamen vt propter nimiam vitæ moram, vel simul cū Moyse vixit, vel paulo ante Moysem mortē obierit. Præter enim tempus quod transiegit Iob in vita ante probationē, cuius meminit hæc historia, scribitur post flagella vixisse annis 140. Moyse autem natus est post descensum filiorum Israël in Ægyptum, anno 135. Ab anno enim 39. Ioseph quo Iacob in Ægyptum descendit vsque ad vltimum annum vitæ eius, qui fuit 110. anni numeratur 71. Ab anno autem vltimo Ioseph, qui computatur primus seruitutis Ægyptiacæ, vsque ad natum Moysem anni computantur 64. qui prædictis cōiuncti faciunt simul annos 135. Esto igitur Iob fuerit probatus, vel paulo ante descensum filiorum Israël in Ægyptum, vel in initio dum illic agerent, inuenietur extremum tempus vitæ Iob conuenire cum principio vitæ Moyse. Illud satis constare videtur, ea quæ hīc scripta sunt in libro Iob, per annos satis multos ante Moyse natiuitatem gesta fuisse. His autem quæ nos modò ex curiosa perscrutatione sacræ historiæ sollicitè deduximus, bene consona est Origenis sententia, quā ipse se faretur in antiquis scriptis inuenisse. Moyse videlicet in Ægypto constitutum ad consolationē afflicti populi Israëliti, historiam istam pridem in Arabia, vbi Iob habitabat sermone Syro conscriptam in sermonē Hebræū transluisse pleniusque quā ante fuerat eandē spiritu diuino descripsisse. Consentit & beati Gregorij sententia ex parte aliqua, quatenus videlicet illos arguit qui ex eo quod in sacra historia Genesim, Iobab legitur Balach in regno successisse, multò antequam fiat mentio de Moyse, hunc beatū Iob longè ante tempora Moyse extitisse crediderint, morem ignorantes facere eloquij, quia in superioribus suis partibus solet breuiter longè post sequutura perstringere, quum studet ad alia subtilius discutienda properare. Merito enim illos arguit qui tali argumento

DVBIORVM.

mento malè opinatur longè ante tempora Moyse Iob extitisse, quum iam probatum sit vel simul cum Moyse secundum aliquam vitæ partem ipsum vixisse vel multò ante ipsum mortem obiisse. Caterum, in eo quod subiungit idem Gregorius non satis exactè videtur verè supputationi cōsonare. Sic enim subiungit. Vnde & illic (nempe in sacra Genesi) Iobab priusquam reges in Israël existerent fuisse memoratur. Ex quo deinde sic infert. Nequaquā ergo extitisse ante legem cognoscitur qui Israëlitarum iudicum tempore fuisse signatur. Quæ sanè illatio non recta ex prædictis facillè apparebit. Quod in sacra historia dicit Iobab in Edom regnasse antequam reges essent in Israël, vtique verum est & indubitātū. Quod autem in hoc verbo signari indicat Gregorius, dum ait: Israëlitarum iudicum tempore fuisse Iobab signatur, non æqualem id veritatis apparētiā habet. Qui enim dicit Iobab regnasse ante reges in Israël, non statim dicit Iobab sub iudicibus Israëlitis regnasse, quemadmodum is qui dicit Iudam aut Pharez natum esse antequam regnarent reges in Israël, non asserit natum esse sub tempore Israëlitarum iudicum. Est enim tempus aliud prius & iudicum & regum temporibus. Quod fundamentum dum corruerit, illationi quoque sua virtus subtrahitur, quæ colligit, Iobab nequaquam ante legem extitisse. Cum enim (vt ante monstratū est) vix extremum vitæ Iobab pertinere videatur ad primum initium vitæ Moyse, vtique ante legem per annos multos Iob sanctus præfuisse colligitur, quum ab anno natiuitatis Moyse vsque ad legem datam anni intercesserint. 80. Nimirum 80. annorum erat Moyse quum filios Israël ex Ægypto eduxit, & legem Dei in monte Syna accepit. A lege autē data vsque ad Iosue anni fluxere. 40. Vnde ab initio vitæ Moyse vsque ad tēpus ducatus Moyse anni supputatur. 120. Omnino itaque videtur Iobab & ante legem extitisse, & nullo modo sub Israëlitis iudicibus vixisse. Nisi fortè tēpus Israëlitarum iudicum appellemus tempus vniuersum ante reges etiam sub patriarchis, qui suum populum iudicabant quū non essent reges, quemadmodum de Iuda filio Iacob legimus, ipsum data sententia præcepisse vt thamar nurus sua combureretur in pœnā adulterij, aut fornicationis. Verū hanc non fuisse Gregorij sententiā satis indicat quod præmittitur. Nequaquam ergo ante legem extitisse cognoscitur, post quod deinde sequitur, qui Israëlitarum iudicum tēpore fuisse signatur,

SOLUTIONES

tur. Quarto loco de huius libri authore paucis dicemus. Quæ quæstio tamen si forsitan non admodum necessaria videatur quum præcipuus libri author esse cognoscatur spiritus sanctus, quo inspirante scripta est omnis canonica scriptura, neque admodum curæ esset debet (iuxta Gregorij sententiam) ubi scriptor cognoscitur, calamum quo scriptum est inquirere: quod tamen in aliis libris diligenter queri solet, hæc quoque non prorsus inutiliter querendum videtur. Tamen enim præcipuus honor scripturæ sacræ, ad spiritum sanctum authorem primum sit referendus, sunt nihilominus suo loco etiam illi digno prosequendi honore, per quos ipse spiritus suas scripturas nobis dignatus est tradere. Et licet præcipuam auctoritatem ab ipso spiritu habeat sacra pagina, nonnihil tamen & calami scribentis addit probata sanctitas. Quemadmodum videlicet Evangelistarum & Apostolorum scripta, pluris facimus scriptis aliorum veteris testamenti, quod per illos calamum, nempe Apostolos & Evangelistas, plenius & perfectius spiritum sanctum omnia egisse credamus quam per antiquos sub umbra adhuc degentes. Fuerunt autem, quemadmodum beatus Gregorius annotavit, diuersæ quorundam sententiæ, quibusdam existimantibus Moysen scriptorem fuisse huius historiarum: quos ipse quidem aperte non reprobat, nisi quatenus credunt Moysen gesta ipsius Iob quasi longè ante posita descripsisse, quum (ut supra ostendimus) non ita diu ante tempora Moysi Iob vixerit. Narrat autem & alios fuisse, qui unum quemlibet ex Prophetis dixerunt libri huius fuisse scriptorem, qui diuina inspiratione ad tanta describenda mysteria fuerit subleuatus, quibus alioqui par esse non poterat. Ipse verò ex sua sententia verius arbitrandum existimat, quod idem beatus Iob, qui certamina spiritualis pugnae sustinuit, etiam consummata suæ victoriæ gesta narravit. Obiectionemque soluit quæ in contrarium moueri posset, ex eo quod in libro hoc de ipso Iob sub tertia persona sermo fiat, dicendo Iob ista pertulit. Dixit Iob: quum is sit mos sacri eloquij, ut ipsi qui scribunt sic de se in illa quasi de aliis loquantur, id quod exemplis pluribus prolixè declarat. Origenes quoque super hac re ambiguitatem loquitur, dicens ea quæ hoc libro continentur primum quidè sermone Syro scripta esse, vel ab ipso Iob, vel ab amicis eius, iuxta quod ipse Iob disputando ait. Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei, & ponantur in libro imperpetuum? Sic enim iux-

DVBIORVM.

ta 70. interpretes ille legit. Translata autem ea dicit & interpretata à magno illo viro Moysæ, ex sermone Syro in Hebraicam linguam atque filiis Israël tradita. Quod probat ex scriptura illa quæ apud Græcos ponitur in fine libri Iob, cuius præcipua pars etiam hodie in Latinis codicibus ante librum Iob ponitur, quam ut supra diximus Hieronymus, eo quod in Hebræis non inuenit rescuit, ex quo tempore quasi argumentum præmitti cepit, ne prorsus reiceretur. Hanc partem ipse ut scripturam libri Iob adducens, ait, quæ prædicta sunt de translatione libri probari ex ipsa scriptura Iob dicente: Hic interpretatus est ex Syrorum libro. A quo, inquit ille, interpretatus? Deinde sibi ipse respondet: Manifestum est quod à Moysæ in Hebræo. Item verò à 70. ex Hebræo in Græcum translatus est. Subiungit deinde in confirmationem: In Ægypto scilicet olim Moyses illum ex Syro in Hebræum transtulit. Item in Ægypto etiam 70. sub Ptolemaeo ex Hebræo in Græcum illum transulerunt, & inde ex Ægypto per vniuersas gentes, beati Iob scriptura diuulgata est. Primum quidem in Arabia Syriacè scripta, ubi & Iob habitabat, post hoc verò & in Hebræis & in Græcis, & in omnibus gentibus interpretata. Erat nimirum pridem Syriacè ex parte scripta, non ita diligenter neque vigilanter, quemadmodum postea à Moysæ. Solæ enim responsiones atque replicationes in primordio scriptæ sunt. Quod autem vulgatum nemo hunc librum ita exactè potuit describere, probat ex magnitudine secretorum quæ in hoc libro traduntur. Quis, inquit, illorum poterat nosse quomodo venerint angelique ut starent ante Deum, vel quomodo diabolus venerit vel quid dixerit, vel quid responderit, nisi solus Moyses Spiritus sancti reuelatione? Et post pauca: Sicut nullus alius poterat nosse vel dicere vel scribere, quæ solus pater ad solum filium loquutus est dicens: Faciamus hominem & cetera vniuersa, nisi solus Moyses quæ reuelauit ei spiritus sanctus paracletus qui præsens erat, sic similiter nullus illius temporis poterat nosse, quæ in secreto Deus ad diabolum loquutus est pro increpatione eius, quæ in eo erat cogitationis, nisi solus Moyses cui cuncta sunt reuelata quæ ante erant abscondita, pro iis qui tunc legis auspiciū erant accepturi. Ex quibus Origenis verbis, intelligimus ipsum in hac fuisse sententia, prius librum hunc scriptum esse sermone Syro, vel ab ipso Iob, vel ab aliquo amicorum eius, non tamen plenè omnia, quæ modò in libro isto continentur,

SOLUTIONES

tur, sed ipsam tantum disputationem quæ inter Iob & amicos est habita. Principium autem libri postea à Moyse adiectum dicitur propter similitudinem secretorum verborum Dei quæ in eo ponuntur, cum illis quæ in principio Genesis leguntur, & indubiè per Moysen scripta creduntur. Quod autem dicit Origenes, neminem alium præter Moysen potuisse illa secreta cognoscere, non accipiat ut dictum ad paruipensionem magni Prophetæ Iob, cui posterior idem ipse confiteretur reuelata esse maiora mysteria. De cæteris nanque vulgaribus ait, quibus non tantæ prophetiæ donum competit. De Iob verò vel ob modestiam & humilitatem forsitan notum relinquit quod initium non scripserit, eo quod non videatur proprio ore aut calamo tam eximias sui certaminis laudes & coronas declamasse. Huic autem opinioni de Moyse, quod librum ipsum vel totum scripserit vel auxerit & ornauerit, videtur suffragari Hebræorum iudicium, qui ipsum inter canonicas scripturas proximè post quinque libros Moysei constituunt, nullius alterius authoris titulum ei assignantes. Vnde colligi non omnino improbabili- ter potest, ex antiquorum Hebræorum sententia, ipsi Moysei librum hunc attribui. Eodem quoque ordine beatus Hieronymus in epistola ad Paulinum, de omnibus diuinæ scripturæ libris librum istum post pentateuchum locat ordine proximè. Neque verisimile videtur librum istum ab homine Idumæo aut ut minimum gentili conscriptum, recipiendum fore in numerum Canonicarum scripturarum apud Hebræos, si non graui aliqua autoritate ad id fuissent permoti, utpote ex autoritate Moysei qui circiter illa ferè vixit tempora quibus gesta fuere quæ in eo scripta sunt. Allegat quoque ad probationem dictæ sententiæ Origenes antiquorum scriptor. Super hæc autem omnia (inquiens) o amici inuenimus in antiquorum dictis, quod quum magnus ille Moyse in Ægypto à Deo fuisset missus & vehementem afflictionem filiorum Israël videret, & consolari eos ab anxietate lamentabilis eorum afflictionis, qua illos Ægyptij affligebat minimè valeret, vehementes illos atque terribiles Iob dolores pro consolatione illis enarrauerit, necnon & in scriptura eos ponens adhuc quum essent recentiores illi populo dederit, ut per cognationes & tribus suas hæc legentes, & vehementes atque terribiles illos beati viri dolores audientes inuicem se consolarentur, & cū patientia atque gratiarum actionibus mala quæ eos circunderant suffer-

rent,

DVBIORVM.

rent, & ut bonam remunerationem domini quæ Iob post tolerantiam largitus est audiret, etiam ipsi liberationem speraret, & beneficia beatæ mercedis laborum suorum expectaret. Hæc sunt antiquorum patrum super huius libri auctore, quæ quidem à nobis inueniri potuerunt sententiæ, quas nobis satis sit cum suis argumentis suæque probabilitate in medium adduxisse. Superest postremo loco, quænam præcipua sit huius libri fidelem lectorem erudiat inquirere. Posteriores nonnulli, totam libri huius intentionem in hoc dicunt versari, ut per rationes probabiles ostendantur res humanæ diuina prouidentia regi, non obstante eo quod frequenter inter homines accidit, ut boni in præsentī vita patiantur mala, & mali econtrario accipiant bona. Ista autem quæ circa Iob gesta sunt, nempe afflictiones grauissimas quas sine culpa sustinuit, quasi thema quoddam proponi dicunt, ad principaliter intectam quæstionem. Atque hi totam huius libri seriem, quasi in quæstione huiusmodi concludunt. Vtrum sicut res naturales à Deo gubernantur, sic etiam res humanæ regantur diuina prouidentia. Ad cuius quæstionis partem negatiuam, ex huius historiæ narratione videtur sumi argumentum huiusmodi. Cōtingit inter homines, eos qui virtute sunt probatissimi, quibus proinde bona debere videntur, pro bonis mala multa & magna perferre, id quod in proposito exemplo hominis istius, qui dicitur Iob euidenter claret, quicum esset simplex & rectus & timens Deum & ab omni malo sollicitè recedens, nihilominus passus est afflictiones grauissimas. Igitur videntur Deo non esse curæ res humanæ, nec eius prouidentia gubernari. Et circa hanc quæstionem dicunt versari totam disputationem Iob, & amicorū eius. Alij magis particularem formant quæstionem, quasi ex occasione & præsuppositione huius historiæ in hunc modum: Vtrum quum Dei erga res humanas prouidentia consistat, quid est quod homo innocens & à peccato mundus, sine culpa in præsentī vita grauibz affligatur malis? Hanc quæstionem dicunt oriri ex occasione historiæ, eamque à Iob & amicis disputari, sic ut Iob partem tueatur eius negatiuam. Ita quidem posteriores, quidam scholastico more librum istum tractandum & exponendum putant, & præcipuam istam esse libri huius intentionem, talis quæstionis absolvere determinationem. Cæterum priores & antiquiores ab initio

SOLUTIONES

Iacob. 5.

Tob. 2.

initio Ecclesie patres, harum questionum, non ita inuenimus fuisse mentionem, neque huiusmodi questionum determinationem precipuum sine libri videntur illi assignasse. Videtur enim illi precipue, hoc in libro considerasse insigne quoddam & per omnia memorabile spectaculum & exemplum patientie, in quo velut ante oculos videant homines nobile patientie fructum, quae iuxta Apostolum pacatissimum fructum reddit per eam exercitatis, solaque perfectum opus habet, utque finem & fructum patientie attendentes homines, discant equanimiter aduersa tolerare, etiam cum sine sua culpa forte mala ferre videbuntur. Iuxta quam sane considerationem, beatus Iacobus Apostolus in canonica sua Epistola praclarum istud sancti viri Iob exemplum proponit: Exemplum, inquit, accipite fratres exitus mali laboris & patientie prophetas qui loquuti sunt in nomine Domini. Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Sufferentiam Iob audistis & finem Domini vidistis, quoniam misericors Dominus est & miserator. Tobiae quoque liber, satis indicat hunc esse finem primum praesentis historiae, in quo rerum circa Tobiam gestarum, cum iis quae acciderunt sancto Iob sit comparatio, & utriusque negotii finis vnus describitur. Sic enim ibi legitur: Hanc autem tentationem, ideo permisit Tobiae Dominus evenire, ut posteris daretur exemplum patientiae eius sicut & sancti Iob. Nam quum ab infantia sua semper Deum timuerit & mandata eius custodierit, non est contristatus contra Deum, quod plaga caritatis euenerit ei, sed immobilis in Dei timore permansit, agens gratias Deo omnibus diebus vitae suae. Nam sicut beato Iob insultabant reges, ita isti parentes & cognati eius irridebant vitam eius. Ad idem propositum antiqui patres omnes in suis scriptis & frequenter & magnifice, ea quae in hoc libro sunt descripta adducunt, quemadmodum legentibus ea facile liquer, quorum proinde prolixas & crebras sententias huc adferre, non videtur operae pretium. Illud tantum citabo, quod ad huius propositi confirmationem Origenes testatur, multiplex testimonium. Ex illius enim sententia discimus, hunc librum precipue ob hoc a Moyse scriptum esse in lingua Hebraica, ut in exemplum patientiae hominum gentilem filiis Israel in Aegypto grauius afflicti proponeret, eiusque exemplo in aduersis susciperent consolationem. Discimus item, antiqua consuetudine obseruari solitum, ut coram dolentibus & lugentibus liber iste legeretur. Insu per ex publica Ecclesiae consuetudine legi solitum hunc librum in diebus

DVBIORVM.

diebus poenitentiae, utpote in diebus ieiunij & afflictionis. Discimus quoque sanctum virum Iob typum fuisse Christi in suis doloribus, Christi passionem in sua autem felicitate Christi post passionem admirabilem gloriam representantem. De quibus omnibus aperte & suauiter ipsum Origenem audiamus loquentem. Inuenimus, inquit, o amici in antiquorum dictis, quod cum magnus ille Moyses a Deo missus fuisset in Aegypto, & vehementem afflictionem filiorum Israel videret, & consolari eos ab anxietate lamentabilis eorum afflictionis, qua illos Aegyptij affligebant minimè valeret: vehementes illos atque terribiles Iob dolores pro consolatione illis enarrauerit, nec non & in scriptura eos ponens, cum adhuc essent recentiores, illi populo dederit, ut per cognationes & tribus suas, hoc legentes & vehementes ac terribiles illos beati illius viri dolores audientes, inuicem se consolarentur, & cum patientia atque gratiarum actionibus mala quae eos circundederant, sufferrent, & ut bonam remunerationem Domini, quam Iob post tolerantiam largitus est audientes, etiam ipsi liberationem sperarent, & beneficentia beatæ mercedis laborum suorum expectarent. Huius rei euidentis & irrefutabile indicium, hoc est, quod etiam adhuc usque in hodiernum diem beati Iob tolerantia, ante eos qui sunt in dolore & luctu atque planctu legitur, pro consolatione & exhortatione dolorum illorum, & pro ablatione angustiarum cordis eorum. Similiter autem & in conuentu Ecclesiae in diebus sanctis legitur passio Iob in diebus ieiunij, in diebus abstinentiae, in diebus quibus tanquam compatiuntur, ij qui ieiunant & abstinent a mirabili illo viro Iob, in diebus quibus, in ieiunio & abstinentia sanctam Domini nostri Iesu Christi passionem sectamur, ut terribilem eius passionem transeuntes, ad beatam eius resurrectionem venire mereamur, compassi nunc ut conregnemus, condolentes modò in tempore passionis, ut & congaudeamus post hoc in tempore resurrectionis. Cuius passio atque resurrectionis Domini formam, & exemplum Iob passio in multis gerebat, sicut hi qui diligentius requisierunt, reppererunt. Merito etiam nunc in diebus passionis, in diebus sanctificationis, in diebus ieiunij beati Iob passio legitur, meditatur atque scrutatur. Haec tenemus Origenis verba. Ex quibus omnibus videtur huius libri precipua intentio non esse, iuxta horum antiquorum sententiam, ut dissoluatur quaestio aliqua de diuina prouidentia, cuius quaestioni ipsi ne semel quidem memine

SOLVTIONES DVBIORVM.

meminerunt, sed vt exemplum memorabile perfectæ patientiæ accipiant in eo homines, atque etiam vt typum & figuram passionis & resurrectionis Christi Domini nostri in eo disce- rent contemplari: vt qui non pro Iudæorum tantum vno populo, sed & pro gentilitate, ipse non per Israëlitas tantum, ve- rumetiam per alienigenam præfiguraretur. Posteriores verò & recentiores scriptores, quos postillatores vocant, principalem intencionem huius libri versari dicunt circa dissoluendam quæstionem de diuina prouidentia, & quasi scholasticam quædam quæstionem hoc libro decidi existimant, de qua re apud illos videat, qui voluerit. Nobis magis arridet prædicta anti- quorum sententia.

FINIS.

Elucidatio para- phrastica in librū Iob, cum annotationibus prolixioribus in aliquot capita. Per fratrem Franciscū Titelmanum Hassellensem.

PRIMI CAPITIS ELUCIDATIO.

In regione Huz vel Ausitide (sic no-
minata, vel ab Huz primogenito Na-
chor, fratris Abrahæ, vel ab Huz fi-
lio Aran, filij Sem) in terra vtique gé-
tili, & extra Israëlitarum sortem po-
sita, vir quidā & re & virtute admo-
dum insignis extitit, cui nomen erat
Iob, siue Iobab. 2 Eratque vir il-
le nō duplex animo, sed simplex: ni-
mirū pura synceritate hoc & loquēs
ore, & opere mōstrans, quod corde sentiebat. 3 Rectus in-
super erat & iustus, nemini per iniustitiam fraudem faciēs, sed
vnicuique per iustitiæ rectitudinem quod suum esset tribuēs.
4 Deum quoque pio & religioso timore venerabatur, eū-
que piē adorabat, & colebat affectu sincero & obsequio san-
cto: 5 propter sanctum dei timorem, sollicitē vbique vitium
fugiens, & ab omni malo quo dei oculos potuisset offendere,
quā sollicitissimē se elongans. 6 Quomodo autem inter-
nis & spiritalibus diuitiis homo iste plenus erat, sic & tempo-
ralibus non minus ornatus. Videlicet (vt ab eo incipiamus,
quod in rebus externis habetur precipuū, quōdque maximē
secundum naturam homines desiderant, id est, à bono prolis)

A liberos

C A P. I.
Gene. 10.
Gene. 22
Vir erat in
terra huz,
nomine Iob.

2 Et erat vir
ille simplex,

3 et rectus,

4 ac timens
Deum,

5 & rece-
dens à malo.

6 Natiq̃ue
sunt ei septē
filij, & tres
filia.

ELVCIDATIO

liberos habebat vtriusque sexus numero sufficientes, filios septem, & tres filias: mares quidem ampliori, foeminas vero angustiori numero. Tamen enim à parentibus vterque sexus & ametur & desideretur, plus tamen masculinus: & magis esgrata marium quam foeminarum multiplicatio. Vnde & ista sexus discretio numeri, inaequalitas, ad copiosorem faciebat viri foelicitatem. 7 Neque vero in tanta prolis foecunditate, rei familiaris inopia premebatur, aut necessariorum rerum laborabat penuria (quae profecto temporalis infœlicitatis est pars non minima) sed affluebat illi copia rerum omnium, quae ad educandos liberos, & vitam cum suis late trãsfigendam, essent necessaria. 8 Possidebat nimirum vnus ille circiter septem millia ouium, quae ei per singulos annos gignebant agnos plurimos: à quibus lanam & vellera in tegumentum, carnes verò, lac, butyrum & caseum in alimentum, sibi ac toti suae familiae accipiebat. 9 Possidebat idem ille tria millia camelorum, quibus vtuntur negotiatores ad transuehendas vel ex longinquis vel ad longinqua merces, quod mira sint celeritatis, & ad onera graui ferenda multum idonei. 10 Quingenta quoque iuga siue paria bouum, qui ad colendum terram aliâq; huiusmodi foelicis agriculturæ officia deseruiunt: quibus erant adiunctæ asinae numero ferè quingentæ, quae ad onera domestica conuehenda, ac quotidianum vsum seruebant. 11 Pro quibus omnibus pascendis & rectè gubernandis, item & pro suo suorumque liberorum obsequio, famulos & ancillas plurimos habebat, quibus omnibus ipse vt prudens paterfamilias, praeferebat & vigilanter superintendebat, sollicitè prouidens vt sua singuli opera cum iustitia, modo & tẽpore debitis, exquerentur, in timore domini. 12 Neque verò rebus tantum & opibus abundas erat vir iste, sed & boni nominis gloria preclarus. Nimirum inter vniuersos habitatores plage orientalis, vbi non pauci habitabant inelyti principes, homo iste eminebat nobilitate & claritate nominis: habebaturque in pretio & aestimatione per vniuersam illam lógè lateque regionem. Accessit ad cumulum foelicitatis hominis istius, socialis liberorum eius charitas, & mira concordia. 13 Non enim, vt plerumque solent inuicem se odire & persequi fratres, hi ab inuicem fugiebant, aut inuicem se auersabantur, neque etiam extraneis & impiis se adiungebant regionis illius adolescentibus: sed apud sese permanentes, in timore domini & patris sui, fraternæ chari-

8 septē milia ouium,

9 et tria millia camelorum,

10 quingenta quoq; iuga bouum, & quingentæ asinae, 11 & facta milia multa minis.

12 Eratque vir ille magnus inter omnes orientales.

13 Et ibat filius eius, et faciebat conuiuia, & domos.

CAPITIS PRIMI.

2

charitatis conuiuia communiter celebrabant: 14 idq; vicissim per singulorum domos, ita vt primo hebdomadae die in domo eius qui natus maximus erat simul omnes conuiuium celebrarent, secundo die pariter omnes in domo posterioris fratris, atque ita deinceps, vsque ad nouissimū. Ita se apud se inuicem probi isti filij honestè oblectabant, ex patris (vt verisimile videtur) voluntate & permissione, qui in his minimè morosus, tamen religiosus, prudenter conuiuiebat: tū vt inter ipsos hac ratione foueretur fraterna charitas, tum vt ab extraneorum & impiorum societate abstinerent. 15 Neque vero sorores suas, ob sexus fragilitatem, fratres aspernabantur, sed missis ad deducendum pro foeminea verecundia commodis nunciis, aduocabant adducique faciebant illas ad locum communis conuiuij, vt simul cum eis manducantes atque bibentes honesta reficerentur letitia. In quo manifestè satis liquet, non inhonestam aut impudicam fuisse fratrum conuiuia. Si enim inhonestum aut impudicum aliquid ipsis fuisset in animo, abesse magis illas voluissent, & alienas adesse meretriculas. 16 Quāquam autem in hac liberorum concordia pius pater gaudebat plurimum, simul tamē & ex parte aliqua religiosè illis metuebat. Proinde, quoties sic per circulum essent celebrata in singulorum fratrum domibus conuiuia, solitudine paterna de filiis curam gerēs pater sanctus, mittebat ad eos virū aliquem probum & grauem, qui ex patris nomine instruendo & admonendo eos sanctificaret, atque in timore domini & virtutum perseuerantia confirmaret: videlicet docēs eos ita charitatem erga inuicem fouere, vt interim pietatem erga deum non negligerent. 17 Neque hoc cōtentus, ipsemet sacerdotis fungens officio, primo mane ante solis exortum (quando orationi tempus est aptissimum) consurgens, domino offerebat pro filiis holocausta, pro singulis singula: vt si forte per aliquā ignorantiam, aut surreptionem, aut fragilitatem, humano more in villo filij deliquissent, sacrificiorum virtute illud expiaretur, & mundarentur ipsi à peccato suo. 18 Quāquam enim nihil mali de eis certò cognosceret, verebatur tamē pia sollicitudine anxius, & sic apud se reputabat, facile potuisse euenire, vt in conuiuiis illis non per omnia modum debitum filij obseruassent, aut excessu aliquo deliquissent, deumque si non operire, fortè tamen vel in cogitatione, per surreptionem aut inauertentiam, maledixissent atque offendissent. Non solum enim

14 vnusquisque i die suo.

15 Et mittebat tres sorores suas, vt comederet et biberent cum eis.

16 Cumq; in orbem transissent dies conuiuij, mittebat ad eos Iob, et sanctificabat illos.

17 Consurgensq; diluculo, offerebat holocausta per singulos.

18 Dicebat enim: Ne forte peccauerint filij mei, & benedixerint deo, in cordibus suis.

A ij illis

& perlustrasti, quid tibi videtur de Iob illo nobili viro in terra Huz, in quo ego vt in seruo fideli & peculiari ministro magnifice glorior? 26. An non aduertisti, quam sit eximiis virtutibus præditus, ita vt vix alius quispiam in regione illa, aut omnino in vniuersa terra, par illi possit inueniri? nimirum homo totus simplex & rectus, in quo nihil simulate fictiois aut fraudis maligne, deum vnum & trinum vnice ex toto cordis affectu colēs, & ab omni malo quo diuinæ maiestatis oculos posset offendere sollicitissime se elongans. Ecquid tibi placent, tæta ista in gentili homine virtutes? nunquid dum ista in eo aduertis, non distringis inuidia? 27 Hic satan, audita cōmemoratione virtutum Iob, egrè ferens tam magnificè illius cōmendationem, perfectioni virtutum illius detrahare conatus est, simulque commendatum ad probationem deposcere ausus est, dicens: 28 Quid mirum, si deo seruiat homo iste, qui tam copiosum etiam in hoc tēpore accipit suæ seruitutis præmium, cui tam bene est, & tam prosperè omnia cedūt deo seruienti, vt nihil illi vnquam accadat aduersi? 29 Nam tu quidem illum ex omni parte, quasi munitionibus quibusdam circundas & protegis, vt nullū ipsius vel corpori vel animæ possit aduenire nocumentum. 30 Omnem quoque domū eius & quæcunque ad ipsum pertinent, tu sic tutissima tua & valdissima protectione ex omni parte custodis atque defendis, vt non solum ipsi nihil possit aduersi contingere, sed nec aliqui eorum quæ ad ipsum pertinent. 31 Insuper omnia ad quæ ipse miserit manus, tu prosperè illi cedere facis, quæcunque ille vel per se, vel per suos ministros agere tentauerit, effectum bonum & finem debitum assequuntur, ex munere benedictionis tuæ largissimæ. 32 sicque factum est, vt eius diuitiæ copiosissimæ super terram sint multiplicatæ. Non itaque frustra neque gratis ille tibi seruit, sed affectu mercenario, ob temporalia emolumenta quæ ex te cōsequitur maxima & plurima: quæ si tu ei subtraxeris, nihil dubito quin ille tuam mox seruitutem abiecerit. 33 In cuius rei fidem & probationem, postulo, vt aduersus eum paululum extendas manū tuam, aduersis eū feriendo: & sic eum percutere, vt non in paucis tantum patiatur damnum (nam etiam si dimidium perdat eorum quæ modo possidet, parum videbitur perdidisse, neque occasione adhuc habebit impatientiæ, sufficientia sibi reseruās) sed omnino in omnibus quæ possidet. 34 & tunc experientia certissima

A iij

illis timebat pius pater pro culpis maximè grauibz, quæ consummantur in opere, sed & pro minimis, quæ peraguntur vel in sola cogitatione. 19 Neque verò tantum semel aut iterum hæc faciebat vir sanctus, sed assidue in hac sollicitudine bona perseuerabat: vt quoties illi suorum conuiuiorum absoluissent circulum, ipse pro ignorantibus & erratis eorum deo offerret sacrificia. Hunc autem virum in tanta agentem prosperitate, diaboli inuidia postulante, dei prouida bonitas grauissima permisit tentatione probari, quæ ad hunc accidit modum.

- 20 Quādā die quādā sancti angeli, filiali affectu deo semper inhærentes, peractis suis ministeriis ad quæ propter obsequium electorum missi fuerant, coram deo se exhiberēt deoque assisterēt, quasi ad alia quoque & ampliora ministeria quæcunque deo iniungere sibi placuisset parati: 21 contigit similiter etiam malignum diabolum (qui à proposito & studio aduersandi semper & deo & seruis eius, satā, id est, aduersarius est appellatus deo) se exhibere præsentē. Non quod libet animo, aut vltro ea voluntate deum agnoscat suum dominum, quemadmodum faciunt angeli sancti, sed coactionis necessitate, eo quod sine dei permissione nihil agere possit eorum quæ desiderat, neque tentationem aut nocumentum vllum inferre potest hominibus (quod summè affectat) nisi quantum à deo sibi conceditur. Propter quod, sicut tortor sanguinis humani audus ad præfectum aut iudicem debet accedere, vt potestatem ab eo obtineat captiuos torquendi, sic coram deo assistit diabolus, vt ab eo accipiat potestatem vexandi homines, eosque nocuentis vel corporalibus vel spiritualibus afficiendi.
- 22 Satan itaque maligno hoc affectu sibi astantem, dominus, vndēnam adueniat, interrogat: non quasi ignorans, qui discere cupiat quod non nouit, sed quasi dominus à maligno seruo rationem exigens gesti negotij, & quasi malitiam in corde serui nequam agnoscens, quam propria ipsius velit confessione manifestari. 23 Interrogatus verò satan à domino, loqui cogitur & gestorum reddere rationem, dixitque ei. 24 Posteaquam è supernis cœlorū habitaculis fui eiectus, nec vltra contigit reditus, terram quæ adhuc, mihi conceditur, longè latèque peruagatus circuiui, aliquid deuorare cupiens, eamque diligenter perlustravi, sicubi fortè prædam reperirem mihi accōmodam, quā te permittēte meis possem vnguibus dilacerare.
- 25 Dixitq; 25 Rursumq; ad illum ait dominus: Si terrā omnem circuiisti & per-

ELVCIDATIO

ci⁹ benedixit tibi. 35 Dixit ergo dominus ad satan: 36 Ecce vniuersa q⁹ habet, in manu tua sunt: 37 tātū in eū to disperdas atque consumas. 38 Egressus est autē satan a conspectu domini. 39 Cū autē quadā die filij sancti viri Iob, & filiae solito more conuiuium comune celebrarent, in letitia comedētes atque bibentes vinum in domo fratris primi & omnium maximi natu, in ipso videlicet septimanae initio, inchoato tantū nouo conuiuium circulo, nihilque aduersi vir sanctus suspicaretur, essetq⁹ prorsus ab omni metu moeniti, securus, quod iam sanctificati essent, & nouum tantū ingressi circulum, 40 ecce subito & ex improviso nuncius quidam venit ad Iob (vel demon ipse hominis assumpta effigie, vel homo verus qui diceret: vnus quispiam ex ministris, ad nuncium perferendum, a darabab, & iustmodi ad eum perferens de iis quae acciderant nuncium. 41 asine pascebat: iuxta gna vi ex improviso aduenissent ex Arabia praedatores Sabaei: eos, et irruefactoq⁹ impetu, iumēta omnia abstulissent atq⁹ abegissent: feruntq⁹ oia, erāt, occisus in ore gladij: 42 adiciens, ex omnibus illis vnū et pueros p⁹ se effugisse periculū, qui solus rem gesta fideliter posset enarrasserunt gl⁹ rare. 43 Quam rem interim dū apud sese Iob perpenderet, dio: 42 & maxime crudelem ministrorū necem (de qua proculdubio euasi ego sol⁹ magis quā de iumentorum abductione & dāno dolebat) nō vt nūciare tū multo post priorem nuncium, cū ille vixdum verba finisset, bi. 43 Cūq⁹ nūcius alter euestigio superuenit, (vel alius quidā ex ministris

ipsum

CAPITIS PRIMI.

4

ipsum Iob, vel demon alius a priori, vel etiam demon idem in assumpto serui alterius habitu) qui ad eum huiusmodi pertulit nuncium. 44 Nobis in agris & pascuis greges pascentibus, orta subito tempestate, cecidit ignis a deo desuper missus ē caelo, qui suae voracitatis vi & impetu, vniuersos ouium greges absumpsit: 45 neque oues tantū, sed & pastores earū simul ignis vi consumpti sunt. Neque ex omnibus effugit vel vnus, qui non incendio illo sit conflagratus, praeter me vnū, qui nunc veni hac tibi vt gesta sunt, nunciare. Scilicet hac viro sancto priore grauior per demonem proposita est tētatio, quod ex ipso narrandi modo videretur, nō iam ab hominibus plagam istam sustinere, quemadmodum prior illa non nisi ex hominū maligna rapacitate videbatur processisse, sed ab ipso deo, qui caelum inhabitat, & de caelo fulmina igniumque terrentamenta desuper eiaculari solet in vltionem impiorū, quemadmodum olim de caelo ignem & sulphur super Sodomam in scelerum vltionem depluerat. Nimirū vt hac ratione ipsi Iob fieret persuasum, non solum infernē homines, verum etiam supernē deum, aduersum se consurgere, & apertam demonstrare inimicitiam: vt crederet se tam deo quā hominibus exosum: quae quidem persuasio, si in eius animū potuisset actu maligni introduci, nihil dubium quin facile per impatientiam eū superasset. 46 Cū verō illum nihil adhuc motum cerne-
*ad huc ille loqueretur, ve-
nit alter et di-
xit: 44 ignis
dei cecidit ē
caelo, & ta-
etas oues pue-
rosq⁹ cōsum-
psit: 45 &
quod ex ipso narrandi modo videretur, nō iam ab hominibus
plagam istam sustinere, quemadmodum prior illa non nisi ex
hominū maligna rapacitate videbatur processisse, sed ab ipso
deo, qui caelum inhabitat, & de caelo fulmina igniumque ter-
rentamenta desuper eiaculari solet in vltionem impiorū, quem-
admodum olim de caelo ignem & sulphur super Sodomam in
scelerum vltionem depluerat. Nimirū vt hac ratione ipsi Iob
fieret persuasum, non solum infernē homines, verum etiam su-
pernē deum, aduersum se consurgere, & apertam demonstra-
re inimicitiam: vt crederet se tam deo quā hominibus exo-
sum: quae quidem persuasio, si in eius animū potuisset actu ma-
ligni introduci, nihil dubium quin facile per impatientiam eū
superasset. 46 Cū verō illum nihil adhuc motum cerne-*
*46 Sed ad-
huc illo lo-
quente, venit
alius,*
*47 et dixit:
Chaldaei fe-
cerunt tres
turmas, &
inuasērūt ca-
melos, & tu-
lerunt eos:
48 necnō et
pueros p⁹se-
runt gladio:
49 & ego
tam*

A iij

ELUCIDATIO

fugi solus, ut nuntiare tibi. tam triste nuntium adferre veni. Nimirum calliditate magna hoc egit satan, ut non simul omnia hæc mala vno ad Iob perferrentur nuntio, sed paulatim & gradatim à diuersis inuicem sibi succedentibus, ut viri sancti animum tanto grauius perturbaret, quanto crebrioribus ictibus pulsaret. Nā quæ paulatim inferuntur, plura vulnera aut verbera grauiorem adferunt dolorem, quàm si vno simul infligerentur ictu vel impetu.

50 Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intravit & dixit. 51 Filiis tuis & filiabus ve scētibus et bibētibus vinum in domo fratris sui primo geniti.

52 Repente vterus vehementer irruit à regione deserti, et concussit quatuor angulos domus, quæ corruēs oppressit liberos tuos, & mortui sunt, & effugi ego solus, ut nuntiare tibi.

54 Tunc surrexit Iob, & scidit vestimenta sua,

50 Post hos verò nuntios tres, quartus non multò posterior superuenit, prædictis omnibus magis tristitia, & planè horrenda nuntia perferens de morte liberorum, qui soli iam superesse videbantur, ad viri sancti in tantis rerum omnium damnis cōsolationem. 51 Is itaque nuntius ingressus ad Iob, ait: Filiis tuis & filiabus omnibus simul congregatis in domo primo geniti filij tui, illique conuiuuium ex more celebrantibus, comedendo ac bibendo vinum in lætitia & hilaritate, 52. subito ventus flatu terribilis & planè insolitus, non ex hac nostra prouincia, sed aliunde ex regione deserti exurgens, in domum conuiuij vehementissimo impetu irruit, & quatuor domus ipsius angulos per vim nimiam grauissimi impetus simul concussit: sicque factum est, ut disrupta compagine trabium atque parietum & omni ædificio dissoluto, in terram corruēs domus, filios tuos & filias omnes simul in vno ferè temporis momento oppresserit: suntque illic mortui vniuersi liberi tui, vna cum ministris qui aderant, 53 me vno seruato à periculo, qui nunc tibi rei gestæ certissimum adfero nuntium. Sic callidus Satā omnium malorum grauissimum, vltimo loco seruauit & postremo nunciari disposuit, præmissis suo ordine paulatim quæ videbantur leuiores: attendens, quòd si primo loco caput malorum statim attulisset, quoniam quidè dolor maior absorberet, & quasi imperceptibilem facit minorem, quem admodum lumē maius offuscat minus, & maior lætitia minorem.

54 Cū verò hæc omnia aduersa tot ac tanta, sub eodè tēpore ferè audiuisset vir sanctus, nec esset iā residuū quicquā quod expectare posset omnibus perditis, nō statim præ impatientsia factus exanimis in terrā corruit, quod euenire subinde vulgaribus hominibus solet in lōge imparibus casibus: sed ad indicandū interiorem animi statū, de loco in quo consederat, forti & sibi bene constanti animo surrexit. 55 Et quoniam naturæ simul atque virtutis est, in grauibz & tristibus casibus, maximè

CAPITIS PRIMI.

maximè autem in morte propinquorū, secundū rationis dictamen moderatè dolere, atque etiam luctum assumere, quo per exteriora signa foris prodatur intus latens animi dolor, vestimenta sua (vt vetus mos erat lugentium) conscidit, 56 caputque siue capitis comam totundit, in signum doloris: atque ita demum corruit in terrā, non quidè ex impatientsia vt maledicens, sed ex religiosa pietate, tanquā adorans & gratias agens Deo: atque in hac humilitate, verba loquutus est pietatis ac gratitudinis plena, omniq; attentione dignissima. 57 Cū omnino processi, neque vel minimū quicquā eorum omnium quæ postmodū possedi mecū attuli. 58 In eundem prorsus modū illuc, id est, in locū statutum & decretū à Deo, nempe in vterū terræ cōmunis matris omnium, sum rediturus cum moriar: nihilq; mecū hinc auferre potuissem moriens, etiā si ad mortē vsque permanissem mihi omnia que possidebā. Proinde non debeo ex amissione rerum istarū, quas nec ego mecū huc attuli, nec mecum hinc auferre valebo, quas sicut nō diu possedi, ita post paululū mox cogar relinquere, vsq; adeò conturbari. 59 Dominus Deus illa omnia mihi ex sua mera bonitate liberaliter donauit, cū nulla mihi esset obligatio deuictus, & hæc enus illa mihi in vsum, eadè liberalitate ac benignitate sua, concessit. 60. Nunc verò idē ipse, cū voluit, omnia illa, sua non mea, à me abstulit, eorūq; mihi & possessiōnem & vsum subtraxit: quod etiā multo antè, si voluisset, facere potuisset. 61 Fecit ille de rebus suis quod voluit, secundum plenā & liberrimā potestatem quam in illas habuit. Vnde nullā habeo aduersus Deū indignandi aut maledicendi occasionem rationabilē, qui mihi nihil meū abstulit. Quinimò causam habeo iustissimā Deo benedicendi & gratias agendi, qui me nudū excepit, & hæc enus fouit, bonisque plurimis donec voluit ditauit, & nūc optimā suā voluntatē in me adimpleuit. 62 Cuius proinde sanctissimo nomini ex toto cordis affectu benedico & gratias ago, p omnibz in me à puero colatis beneficiis, vt pro ea quā modò circa me adimpleuit sanctā volūtate sua. 63 Tāta ecce cōstātia fidelis dei famulus omnia hæc tētamēta tolerauit, vt in his omnibus grauissimis casibz, nō tantū opere malo nō peccauerit, 64 sed neq; in verbo vllō vel minimo (in quo tamē facillimè offēditur, adeò vt vix pfectū notā illam possit euadere) deliquerit, neq; stultum vllū impatiētē aut maledicentiæ verbum cōtra deum fuerit proloquutus.

56 et tōso capite, corruens in terrā adorauit et dixit

57 Nudus egressus sum de vtero matris mee.

58 & nudus reuertar illuc

59 Dominus dedit.

60 Dominus abstulit.

61 Sicut domino placuit, ita factū est,

62 Sit nomen domini benedictum.

63 In oībus his, nō peccauit Iob labijs suis,

64 neq; stultū qd contra deū locutus est Iaco. 3

ANNOTATIONES IN

CAPVT PRIMVM.

VI Rerat. In Hebræo est vocabulum *ish*, quod etiā in principio ponitur libri Psalmorum: quod quidē Hebræis nō simpliciter significat humanæ speciei naturā, neq; quēlibet indifferēter hominē, sed virū eximīū & præstantē, virū nobilē ac principem, cuiusmodi homines Latini heroas appellant. Commune autem speciei vocabulū apud Hebræos est, Adam, quo etiam ignobiles & plebei homines designantur. Est insidē & aliud vocabulū, Enos: quod etiam propriē hominem vilem significat. Ad designandum ergo huius hominis, & in externis fortunæ bonis, & multo magis in internis animi diuitiis, præcellentiā, non cōmunibus aut vilibus nominibus Adam dixit vel Enos, sed *ish* magnifico vocabulo eum describere voluit spiritus sanctus, huius, sicut & cæterarum omnium sanctarum scripturarū, author historiæ. In terra Huz. In libro Genesis duos legimus appellatos hoc nomine. De altero legimus cap. 10. Filij Sem, Helam & Assur & Arphaxat, Lud & Aran. Filij Aran, Huz & Hul & Gether & Mes. Quem locum tractans diuus Hieronymus in libro de quæstionibus Hebræicis, ita scribit: Huz Traconitidis & Damasij conditor, inter Palestinā & Cœlen Syriam tenuit principatū: à quo septuaginta interpretes in libro Iob, ubi in Hebræo scribitur terra Huz, regionem Austidem quasi Hufitidem transtulerunt. De altero legimus cap. 22. Nuntiatum est Abraham, quod Melcha quoque genuisset filios Nachor fratri suo, Huz primogenitum, & Huz fratrem eius, Atq; hunc ex sententia Hebræorū, idem author existimat esse eum, à quo terra ista quam inhabitauit Iob fuit denominata: à quo etiam virū sanctum secundum generationis seriem descendisse putant, de quo alibi prolixius diximus. Cæterum, quantū ad locū habitationis Iob, in hoc omnes conueniunt, q̄ in terra gētili & extra sortē Israëlitarū posita habitauerit, sine querela & irreprehensibilis, degēs in medio nationis prauæ & peruersæ, inter quos lucebat sicut luminare in firmamento cœli, quēadmodū de quibusdā ait Apostolus: quod ipsius laudē non mediocriter extollit. Non enim magnū est, bonum

Philip. 2.

ANNOT. CAPITIS PRIMI

6

bonū esse inter bonos, & cū bonis bene viuere, sed inter malos innocentia tueri, virtutēque nō deferere, hoc opus hie labor est. Hinc Petrus Apostolus sanctum Loth cōmendat, dicēs: 2. Petri. 2. Aspectu enim & auditu iustus erat, habitans apud eos qui de die in diē animā iustā iniquis operibus cruciabat. Hac etiā de causa sanctū Iob quidā intelligunt apud Ezechielē, Danieli & Noē cōnumeratum, dicente per ipsum Domino: Si fuerint in medio populi istius Noe Daniel & Iob, viri isti in iustitia sua saluabūt animas suas. De Noē enim, quod inter iniquos habitauerit, ea q̄ sub ipso facta est clades diluuij facit manifestū. Danielē vērō i terra Babylonis inter idololatrias habitasse, itē sacra docet historia. Quod autē homo iste gētilis in scriptura sancta pro exēplo virtutis proponitur, deo prouidēte, ad multiplicē vtilitatē ita dispositū est. Primū quidē, ad cōprimendā Iudæorū elationē: videlicet ne se solos putent ab initio Deo charos fuisse, quasi nusquā gentiū quisquā repertus fuerit veri Dei cultor, aut quasi solū carnale semen Abraham, Isaac & Iacob apud Deū inuenerit gratiā. Qua de re diuus Augustinus libro 18. de ciuitate Dei cap. 47. pulchrē loquitur, dicens. Nec ipsos Iudæos existimo audere cōtendere, neminē peruenisse ad Deū præter Israëlitas, ex quo propagatio Israël cœpit esse reprobato fratre maiore. Populus enim reuera qui populus Dei propriē diceretur, nullus alius fuit. Homines autē quosdā non terrena, sed cœlesti societate ad veros Israëlitas supernæ patriæ ciues pertinētes, etiā in aliis gentibus fuisse, negare nō possunt, quoniā si negāt, facillimē cōuincuntur de sancto & mirabili viro Iob, qui nec indigena nec profelytus, id est, advena populi Israël fuit: sed ex gēte Idumæa gen^d ducēs, ibi or^t, ibidē mortuus est: qui diuino sic laudatur eloquio, vt quod ad iustitiā pietatēq; attineret, nullus ei homo suorum tēporū cœquetur. Diuinitus autē prouisum fuisse nō dubito, vt ex hoc vno sciremus, etiā per alias gentes esse potuisse qui secundū Deū vixerunt, eiq; placuerūt, pertinentes ad spiritale Hierosolymā. Hac ille. Nō solū autē Iudæorū in hoc exēplo comprimitur elatio & gloriatio vana tollitur, verū etiā cōfusio iisdē ingeritur, si minus ipsi in fidei & virtutis perseverantia probati inueniatur: quēadmodū pulchrē diuus Gregori⁹ annotauit his verbis: Homo sine lege, homo gentilis in mediū adducitur, vt eorum qui sub lege sūt prauitas ostēdatur. Nec minus, imō multo magis, etiā nobis sub lege, nou, amodo Christi titulo gloriantibus ad confusionē

ANNOTATIONES

confusionem merito imputabitur, si post effusum Christi domini nostri sanguinem, post mortuū in cruce Dei filium (quæ nos iam perfecta vidimus, ille tantum futura credebatur) ad modicam aduersitatem profundè ingemiscimus, vixque centesimam partem eorum quæ Iob iste pertulit ferre parati sumus. Denique, istud gentilis hominis exemplum, sicut Iudæis carnalibus gloriacionem tollit, atque etiam cōfusionem ingerit: ita nobis, id est, iis qui ex gentibus ad Dei cultum vocati sunt, animum erigit & fiduciam addit. Qui enim olim sub lege naturæ ante scriptā legem, gentiles homines non est aspernatus, nunc multò minus sub lege gratiæ aspernari nos poterit, toto corde in se credentes. Non enim est personarum acceptor Deus nunc, magis quàm tunc: neque minus nunc est, quàm tunc erat, communis omnium Iudæorum & gentium dominus: nec quæ minus est nunc, quàm tunc erat, diues in omnes qui inuocant eum. Denique, non est abbreviata nūc manus domini ad saluandum in hora ista nouissima, quam ex Esaia tempus acceptabile & diē salutis Apostolus nominat: Ecce nunc, inquit, tēpus acceptabile, ecce nunc dies salutis. *Nomine Iob.* Vocabulū istud, quod apud apud Hebræos quatuor literis Aleph, iod, vau & Beth scribitur, quidam Hebræorum dicunt significare eiulantem, vel eiulatorem: deriuatum existimantes à verbo habab, quod significat eiulauit. Quidam subtiliorem adinuenire quærunt etymologiam, à nomine Aob, quod significat magum, aut sapientem. Literam autem Iod (quæ est vna ex literis nominis tetragrammati) interiectam dicunt, vt significetur sapientia non quælibet, id est, non humana, non prophana aut diabolica (cuiusmodi vulgò magicam nominamus) sed diuina. Vnde Aioh, diuinè sapientem significare volunt. Simile quiddam narrat diuus Hieronymus in libro de quæstionibus Hebraicis, de nomine Abraham, ex sententia quorundam Hebræorum, dicentium, nomini ipsius Abraham, ad designandam peculiarem segregationem à reliquis gentibus & cum deo singularem coniunctionem, adiectam esse literam he, quæ vna est de quatuor literis magni nominis tetragrammati: vt qui prius dictus esset Abram, postmodum diceretur Abraham. *Et erat vir ille simplex & rectus.* Duo hīc vides cōiuncta, quæ in suis discipulis simul exigebat dominus: Estote, inquit, prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Siquidem rectitudo ista, siue aequitas, à qua hīc Iob commendatur, vel ipsa est

Roma. 3

Roma. 10

Esaie. 50.

2. Cor. 6.

Matth. 10

CAPITIS PRIMI.

7

serpentina prudentia quam exigit dominus, vel cum ea cōiungitur & ab ea proficitur. Inuenimus autem & Iacob patriarcham in scriptura sancta hac cōmendatione predicari. In Genesi namque, vir simplex fuisse scribitur: alibi verò rectissimus appellatur, quum apud Esaia Deus pater ipsum in persona filij alloquitur, dicens: Noli timere serue meus Iacob, & rectissime, quem elegi. Eadem igitur laude noster hīc Iob gentilis, cum electis dei patriarchis, meruit insigniri. Caterum, additio græca. 70. interpretum, quanquam secundum rem cū lectione Hebræa & Latina consentiat, secundum verborum tamen superficiem nonnihil videtur differre. Pro eo enim quod nos legimus primo loco, simplex, habet *εμπίστος*: quod significat irreprehensibilem, vel sine querela. Pro eo autem quod secundo loco nos legimus, rectus, illi duas posuerunt dictiones, *δικαιος*, & *εὐθεὺς*, id est, iustus, verax. Vtrunque enim includit rectitudinem, iustitiam videlicet in opere, & veritatē in verbo. Pro eo autem quod in nostra lectione subiungitur, timens deum, vno nomine illi dixerunt *θεοσεβής*, quod significat cultorem dei, aut eum qui veneratur ac timet Deum. Denique, pro eo quod nos legimus: Et recedens à malo, illi legūt, *ἀπὸ πάντων πονηρῶν πραγμάτων*. Hoc est, abstinentes ab omni re mala vel malo negotio. *Et fuit possessio eius.* Non indulgebatur ocio vir sanctus per inertiam, vt solent plerique, diuites: non rapinis & latrociniiis exercendis dabat operam, vt vicini faciebant Chaldæi atque Sabæi: non curiosa negotiatione sine fine lucra sectabatur per auaritiam, vt Ismaëlitæ & Ægyptij & alij plerique: sed rudi agriculturæ, arti simplicissimæ & mortalium vitæ præ omnibus necessariæ, intentus, educendis à terra frugibus & alendis gregibus operam dabat, vt (iuxta præceptum dominicū) in sudore vultus sui vesceretur pane suo: & insuper haberet (iuxta Apostolicum consilium) vnde tribueret necessitatem patienti. Quod etiam studium fuit sanctorum Patriarcharum, quemadmodum coram Pharaone fratres Ioseph dixerunt: Pastores ouium sumus serui tui, & nos & patres nostri. Cuiusmodi homines superbi Ægyptij (vt in Genesi dicitur) quàm maxime detestabantur, cū fuerint Deo semper charissimi: quemadmodum vsque hodie, quæ stulta & contemptibilia sunt mundi elegit Deus, & quæ paruifacit mundus ea magnificat ipse. Imò & Poëtis hoc agriculturæ studiū (cui est annexa cura alendorum gregum) merito laudibus est peculiaribus

Gene. 25.
Esaie. 44Gene. 3.
Eph. 4.Gene. 97.
Gene. 46.

ANNOTATIONES

bus celebratum, quemadmodum in Georgicis ille Poëtarum princeps cecinit:

O fortunatos nimium, sua si bona norint, Agricolas.

Quod si quis miretur, quorū ipse Iob tantū aluerit numerum camelorū: cum nequaquam sit verisimile, tot centenariis camelorū ipsum, vel eguisse, vel uti potuisse, maxime cum non legatur, neque sit probabile ipsum negotiationibus, quibus potissimum cameli deferuiunt, multum fuisse intentum, nisi forte quantum pro sua familia opus habebat. Intel ligat ille, sanctum Iob, non sibi istos omnes aluisse camelos, in suum vsum proprium: sed quomodo nūc agricolæ equos enutriunt & caballos ad prælum aptos, non sibi, cum ipsi nolint vnquam præliari, sed in vsum virorum nobilium, qui illos sibi pretio comparant, quod deinde pretium aliis rebus necessariis pro familiæ sustentatione ab illis insumitur: ita sanctus Iob camelos istos alebat in vsum negotiatorum, vel regionis illius, vel aliarum etiam regionum, qui huiusmodi plurimum utebantur, ad suas merces ad loca distantia transuehendas. **Gene. 27.** Quemadmodum Genesis 27. legimus de Ismaëlitis, siue Madianitis illis negotiatoribus, quibus venditus fuit Ioseph: qui venientes de Galaad, in camelis suis portabant aromata, & re sinam & stactem, in Ægyptum. Sic & de seruo Abraha cap. 24 legimus, quod abiens in Mesopotamiam, ad querendum vxorem filio Isaac, decem camelos acceperit de grege domini sui, in quibus secum portabat ex omnibus bonis eius. Iam legitur de regina Saba, quod venerit ad Salomonem cum magnis opibus & camelis portantibus aromata & auri plurimum. Ad longinqua enim pergentibus, cameli propter duo admodum commodi præ cæteris iumentis inueniuntur, nempe ob robur in portando onera grandia quibus alia iumenta, non ita inuenirentur paria, & ob cursus miram celeritatem, à qua etiam dromedarii appellantur, quemadmodum ait diuus Hieronymus in vita Malchi monachi. Siquidem Græcis δρόμος cursum significat. Valde autem celeritas ista conducit negotiatoribus, tum ob celerem expeditionem negotiorum, tum ad effugiendum prædantium manus. *Erātque vir ille magnus.* Græca æditio habet dictionem *ἐνδοξος*: quæ significat inclytum, siue nobilem genere. Pro eo autem quod in Hebræo dicitur: Inter omnes filios orientis, rectè nostra translatio Latina habet. Inter omnes orientales. Hebraico enim tropo filij alicuius loci dicuntur

CAPITIS PRIMI.

3

centur, qui in ipso sunt nati, aut ipsum inhabitant: quemadmodum alibi dicuntur filij Iuda, filia Sion, vel Hierusalem.

Et ibant filij eius, & faciebant conuiuia. Quod dicitur, ibant & faciebant, tropus videtur esse Hebraicus, quo significatur alacritas, quæ ex charitate sincera & verè fraternitatis affectu illi sic adinuicem conueniebant. Secundum quem modum loquendi apud Esaïam dicitur: Venite ascendamus ad montem domini, & cætera. Et apud Psalmistam: Venite & videte opera domini, & alia huiusmodi multa. Vide autem quàm pulchrè hîc vir sanctus patris agat officium. Filiis quidem pro ætate indulget honestam lætitiā, & ad conuiuia licita conuiuet, ne morosus videatur, aut exasperans filios: ipse tamen cum illis non coniungitur, ne familiaritate nimia patris vilescat autoritas, ut solet (iuxta proverbium) nimia familiaritas contemptum parere. Sic & David ad conuiuium à filio suo Absalon vna cum aliis filiis suis, illius fratribus inuitatus, his quidem libenter concedit, ut simul conueniant: ipse verò ut vnà cum filiis ad commune conuiuium veniat, nequaquam exorari potuit. Sic sanè providendum est parentibus, cum indulgenter ad quædam licita & honesta conuenient & condescendunt filiis, nihilominus ipsi pro ratione suæ ætatis, maturam grauitatem custodiant in semetipsis. Ita fiet, ut nec morositate adducantur filij in parentum odium, nec leuitate in contemptum. In eo autem quod sequitur: Et mittentes vocabant tres sorores & cætera, simul & fratrum humilis benignitas monstratur, qui infirmis vasculis ampliorem deferebant honorem: & sororum pudica verecundia insinuat, quæ nisi vocatæ ad fratrum conuiuia non præsumpissent accedere. Hæc autem singularis liberorum concordia, tantò ampliorem viro sancto dabat materiam gaudij, quantò rarior, in magnorum potissimum filiis, solet inueniri: ut non immerito cecinerit Poëta: Fratrum quoque primo parente fratres, non conueniebat: quorum ille, hunc interfecit. In posterioribus deinde generationibus, Ismaël persequitur Isaac, Iacob & Esau colluctantur in vtero: & licet prior esset egressus Esau, à Iacob tamen supplantatur semel & iterum: propter quod vicissim illum iste persequitur, ita ut etiam minaretur eum interficere. Ioseph odio fratrum in puteum mittitur, ac deinde in seruitutem venditur.

Inter

Gene. 4.
Gene. 22.
Gene. 25.
Gene. 27.

Gene. 37.

ANNOTATIONES

Inter filios David, quantam legimus discordiam? Amon opprimat Thamar sororem Absalon fratris sui. Absalon interficit fratrem Amon in conuiuio. Adonias natu maior sine iussu patris erigit se super alios, ad regnandum. Salomon natu minimus eundem iubet interfici. Suppetunt & ex gentium historiis exempla plurima. *Mittebat ad eos Iob, & sanctificabat eos.* Videtur ista missio & sanctificatio sic intelligenda, quod transacta hebdomada dierum, mittere solitus fuerit pater ad filios nuncium aliquem, per quem admonerentur de timore dei, ne forte conuiuiorum læticia nimis diuturna, dei immemores illos redderet: item per quem eis sanctificationem denunciaret in diem octauum, ut videlicet sanctificati tunc adessent sacrificio, per patrem offerendo pro ipsis. Quam sententiam satis aperte videtur indicare, quod hoc loco habet editio Græca. *ἡνάδα πρὸς τὸν τοῦ θεοῦ ἀντιπροσώπου τὸ πρὸς &c.* Mittebat Iob & mūdabat eos, astantes mane, & offerēs pro eis sacrificia. Intelligitur itaque Iob hanc sanctificationem in filiis exegisse, tanquam præparamentum quoddam, iuxta eum modum quo Iudæi celebrantes Pascha præueniendo se sanctificare solebant, quemadmodum in Euangelio legimus de quibusdam Iudæis, qui ante paschalem solennitatem ascēderant Hierosolymam, ut sanctificarent semetipsos. Sic & Iacob patriarcha suos monuit de sanctificatione, cum ascensurus ad habitandum in Bethel, cōuocata omni domo sua, dicebat: Abiicite deos alienos qui in medio vestri sunt, & mundamini, & mutate vestimenta vestra. Sic & dominus manifestaturus se populo Israël, ad dationem legis, Moyse præcepit, dicens: Vade ad populum, & sanctifica illos hodie & cras: lauentque vestimenta sua, & parati sint in diem tertium. De qua sanctificatione & præparatione quomodo perfecta sit, particularius ibidem subditur. Descenditque Moyses de monte ad populum, & sanctificauit eum. Cumque lauissent vestimenta sua, ait ad eos: Estote parati in diem tertium, & ne appropinquetis vxoribus vestris. Hic igitur quomodo Moyses mittitur à deo ad sanctificandum filios Israël in diem apparitionis domini, ne immundi & indigni apparerent coram eo: sic & Iob misso nuncio ad eā rem idoneo, suos filios sanctificabat, id est, ut se sanctificaret & paratos redderent ad diem oblationis monebat, ne immūdi & indigni assisterent: hoc nimirum intelligens & perpendēs, quod qui indignē assunt diuinis oblationibus, potius iram Dei prouocant

Ioan. 11.

Gene. 35.

Exod. 19.

CAPITIS PRIMI.

tant quam placent: & frustra laborat offerētis deuotio, vbi eorum pro quibus fit oblatio immunditia & indignitas, quò minus exaudiantur, obstat. Si autem quæras, quo modo aut quorū sanctificari illos volebat? Intellige ex iam dictis, sanctificationem per abstinentiam ab epulis carnalibus, & cessationem à conuiuiis, quibus impeditur mens humana à sublimioribus diuinis officiis: item per abstinentiam ab vxoribus, si iam vxores habebant, id quod verisimile videri potest, ex eo quod dicebantur singuli suas iam habuisse domos, in quibus vicissim celebant conuiuia. Item per corporis ablationem, & vestimentorum immutationē, & ante omnia, per piam cordis ad deum conuersionem. Vel simpliciter sic intellige: Transacta iam hebdomada dierum, priusquam nouam inciperet hebdomadam, mittebat ad filios pater nuncium, ut ad se venirent omnes, ut sacrificio per ipsum pro se offerendo essent præsentēs, atque ita vbi illi patris dicto audientes aduenissent, primo mane diei sequentis, id est, die octauo, offerendo sacrificia sanctificabat & expiabat illos à totius hebdomadæ immunditiis. In quo nobis Christianis, rectē per mysterium, diei dominicæ (quæ dies est octaua) sanctificatio insinuatur. *Cōsurgensque diluculo, offerbat holocausta per singulos.* Iuxta proprietatē Hebræi idiomatis legi potest, faciens surgere, vel suscitans diluculo (est enim in Hebræo verbum valde graue) ut intelligatur nō solum ipse surrexisse diluculo, sed filios iam præsentēs causā offerendi sacrificij, paterna diligētia primo diluculo excitasse, ut orationi vacarent, & sacrificio offerendo deuotē assisterent. Cui non malē cōuenit, quod ex ædificatione antiqua suprā citauimus. Sanctificabat eos assistentes mane, & offerens pro eis sacrificia &c. Bene autem tempus matutinū vir sanctus elegit, quod orationi cæterisque piæ deuotionis officiis maximē est accommodum, postquam somno reparatis internis & externis virginitatibus, tranquilliores deo assistimus. Quod non ignorabat sanctus propheta David, qui dicebat domino: Mane astabo tibi, & videbo. Ac rursum: Ad te de luce vigilo. In matutinis meditabor in te. Et iterum: In matutino interficiebam omnes peccatores terræ. Quem locum tractantes in commentariis libri Psalmorum, de re ista, id est, matutini temporis ad diuinā commoditate plenius diximus. Vide autem hīc multiplicationem probissimi patris virtutem. Attende, quā fuerit sollicitus:

Psal. 6.
Psal. 62.
Psal. 100.

B
tus:

ANNOTATIONES

tus: qui non solum presentium filiorum curam gerebat, verum etiam absentes per nuncium admonebat. Quam fuerit vigilans, qui summo mane ad offerendum sacrificium consurgebat. Quam deuotus Deo, & in iis quæ ad deum pertinebant liberalis, qui non vnum tantum pro omnibus offerebat sacrificium, sed pro singulis singula, iuxta numerum filiorum, & iuxta numerum dierum hebdomadæ. Neque qualibet sacrificia offerebat, sed holocausta: quæ prorsus cremabantur, ita vt nihil ad offerentem veniret commodi, quemadmodum ex aliis quibusdam hostiis legis, pars ad sacerdotem, pars ad offerentes, solet deuenire, minima ferè portuicula Deo cedebat, vtpote adeps vel pectusculum. Attende insuper, quam fuerit cautus in iudicando de alienis cordibus. Non pronunciat, dicens, quia peccauerunt filij mei, sed metuendo: Ne forte, inquit, peccauerint filij mei &c. Quam etiã pro minimis fuit sollicitus, qui non sol magna scelera quæ illi opere patrare potuissent formidabat: sed vt minima quæq; vique ad ipsas cordium cogitationes, tam in aliis, quam in semetipso exhorrebat. Denique, perseuerantiam & assiduitatem virtutis cõsidera, in eo quod dicitur: Sic faciebat Iob cunctis diebus. Quia enim frequenter offendimus, frequenter & veniam poscere, & sacrificia placabilia Deo offerre debemus: & quandiu in hoc corpore mortali subsistimus, sicut sine peccato vitam nõ agimus, ita sacrificia negligere nunquam debemus. Posteaquam enim non contingit nobis hîc more angelico ab omni peccato mundos viuere, illud certè nobis curandum est, vt continua sanctificatione, quantum nostræ fragilitatis conditio patitur, beatis illis spiritibus assimilemur, vt quos ex æquo & de pari assequi non valemus, saltem à longè, quantum nostra patitur imbecillitas, assectemur. Neque prætereundum est, quod hoc loco in additione Græca adiectum legimus, de vitulo pro peccato, in hunc modum. Offerens pro eis sacrificia secundum numerum eorum, vt vitulum vnum pro peccato vel de peccato, pro animabus eorum. Quod verbum ita enarrat Origenes, vt aperte esse putet figuram domini nostri Iesu Christi: qui in plenitudine temporis pro peccatis omnium erat offerendus, iuxta illud præcursoris: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Ob hoc videlicet signanter dicitur: Et vitulum vnũ de peccato pro animabus eorum, non quòd ipse vitulus oblatus posset animas emundare, sed quia ille cuius typum gerebat, suo sanguine

sanguine animarum maculas emundaturus erat. Secundũ quã etiam significationem, lex postmodum scripta huiusmodi sacrificium pro peccato fieri constituit. *Ne forte peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus suis.* Vocabulo benedicere scriptor huius historię abusus est per antiphrasim, pro maledicere. Siquidem blasphemie crimen antiquis illis & piis hominibus tam fuit inuisum & abominandum, vt proprio vocabulo ipsum nominare refugerent. Neque verò id hoc vno tantum in loco vsuuenit, sed in aliquot etiam subsequentiis, vt in eo quod sequitur verbo diaboli: Nisi in faciem benedixeris tibi. Et iterum in eo quod capite secundo vxor loquitur: Benedic Deo, & morere. Et hoc quidem pacto facilis est prædictorum locorum intelligentia, & nullam sic enarratibus opus erit scripturæ vim inferre. Veruntamen recentiores quidam nimium scrupulosi, siue potius supersticiosi, ab hac sermonis (vt videtur) improprietate abhorrentes, nouas & admodum violentas conungunt interpretationes, ne cogantur benedicere interpretari pro maledicere. Quidam sic enarrant quod hîc dicitur: Ne forte filij mei peccauerint, & post peccatum etiam Deo benedixerint, quòd peccare potuerint: vt significetur complacentia in peccato, iuxta illud Psal. 51. Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Et illud Sapientis: Lætantur quum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Alij pro Deo, angelos legerunt, vt significetur idololatricæ peccatum, in hunc sensum: Ne forte peccauerint, & angelos siue bonos siue malos adorauerint in cordibus suis. Sic item quòd à Satan dicitur: Nisi in faciem benedixeris tibi, quidam sic exponunt: Cũ extenderis manum tuam ad percutiendum Iob, tunc experieris quòd hætenus solum secundum faciem, & secundum externam apparentiam fide tibi seruierit, non ex corde aut veræ deuotionis affectu. Verum hi vano timore anguntur, & planè frustra laborant, semetipsos torquentes, scripturæ quæ sine ratione & vtilitate vim inferentes: maximè quum omnes ferè antiqui, Latini, Græci & Hebræi, atque etiam recentiorum saniores, expressissimè testentur, benedicere in his locis accipi pro maledicere. Quorum nos quidem sententiam atque etiam verba, vt certior sit nostris dictis fides, hîc recitare duximus operæpretium. Primum quidem translatio Chaldaica, quæ Hæbraicam lectionem in plerisque locis, quasi paraphrastice solet exponere.

B ij hoc in

ANNOTATIONES

hoc in loco sic habet: Ne forte filij mei ad iram prouocari t
deum: quod manifestè fauet sententiæ proposita. Deinde, &
ipse textus æditionis Græcæ, hoc in loco primo, pro maledi-
xerint deo, habet κατὰ ἐναντίον τοῦ θεοῦ: hoc est, mala
cogitauerint ad deum, siue aduersus deum. Vnde manifestis-
simum est, interpretes illos septuaginta quod in Hebræo dici-
tur per verbum benedictionis, de maledictione intellexisse.
Philippus presbyter Hieronymi discipulus, omnium qui in to-
tum hunc librum commentarios scripserunt, eorum (inquam)
qui hæc in lucē sunt æditi, primus & vetustissimus, in ver-
bum illud diaboli: Nisi in faciem benedixerit tibi, ita scribit.
Per antiphrasim dictum est: Benedixerit tibi. Non fuit ausus
scriptor historiæ ore suo blasphemiam verbū exprimere, sciens
diuinitati etiam cōtrariis verbis dicendis summam debere re-
uerentiā. Et in Regnorum libris de Naboth similiter dictum
3. Reg. 21. est: Benedixit dominum & regem. Et iuxta assertionem falso-
rum testium homo innocēs est punitus, quod vtique fieri pro
benedictione non potuit. Origenes eandem sententiam con-
firmat, in faciem benedicere exponens, vt idem sit, quod præ-
senti maledicere, blasphemare atque detrahere, adiūgens etiā
hæc verba: Moyses magnus homo cū scriberet Iob, nō ita scri-
psit sicut diabolus loquutus est, sed decētius atque benignius,
vt pote deuotus dei famulus. Diabolus enim crudeliter ac ne-
quiter loquutus est: & vt plus ad iracundiam (vt putabat) pro-
uocaret deum, non dixit: si non in faciem te benedixerit, sed,
si non in faciem tibi maledixerit. Moyses verò illicitam atque
crudelem diaboli vocem immutans, dixit: In faciem tibi bene-
dicet. Consonat, quod diuus Chrysostomus super eodem ver-
bo scribit, in hunc modum: Si non in faciem benedicat tibi, id
est, maledicat. Etenim scriptura benedictis maledicta velaunt.
Et quare hæc ita scripta sunt? Vt tu fidelis discas, cū alieni ma-
li turpia narraueris, eadem verborum honestate velare: neque
Coloss. 3. honeste turpibus operam præbens, sed turpium loquutio-
nem fugiens. Propterea inquit Apostolus: Omne verbum tur-
pe nō exeat de ore vestro. Quibus omnibus diuus Gregorius
attestatur, verbū benedicere verbo maledicere manifestè ex-
ponens: id quē in locis omnibus supra citatis, in quibus histo-
ria isto vocabulo vtitur benedictionis. Omitto Hebræorum
sententias, ne supra modum prolixus efficiar. Sufficere enim
puto quæ iam adducta sunt testimonia. Quod si quis fortē tā-
torum

CAPITIS PRIMI.

torum virorum sententiam non erubescat paruipendere, sa-
tisfaciat is nobis de verbo illo supra adducto per Philippum,
aduersus Naboth prolatum, in accusationem capitalis crimi-
nis. Benedixit Naboth Deum & regē. Edisserat, si possit, quo
pacto hæc accusatio morte dignum faciat virum, si non bene-
dixit posuit scriptura, pro maledixit. Quem vsū verbi per
antiphrasim, si illic cogitur admittere: quare his in locis idem
non audebunt, maximè tot egregijs ducibus prauis? Deni-
que, si attendant, inuenient etiam in vulgaribus sermonibus
nonnulla huius similia, vbi religiosa pietas vel pia honestas,
rem per se horredam blando honestat vocabulo. Vt cū epi-
dimia morbum quo alius nullus magis timetur à vulgo, appel-
lant dei donum: aut eum qui ab apoplexia apprehenditur, ma-
nu dei tactum dicunt. Quadam autem die, quum venissent filij
dei. Non hæc ita corporaliter gesta esse intelligendum est,
tamen quasi corporaliter gesta describatur, sed humano mo-
re, & quasi prouerbiali siue parabolico sermone (vt ait Orige-
nes) ista scribuntur, eo modo quo ab hominibus capi possunt.
Sic enim scriptura sacra nostræ se infirmitati attemperat, vt
cum balbutientibus quasi balbutire videatur. Vnde per hoc
quod venire dicuntur angeli vt assistant coram domino, si-
gnificatur, angelos sanctos suos sua opera omnia coram Deo
offerre, & quasi suorum ministeriorum ei reddere rationem,
atque ad alia se offerre paratos: quemadmodum seruus quili-
bet cum peracto negotio ad quod fuerat emissus, ad dominū
reuertitur, rationem reddit peracti ministerij, ac deinde para-
tum se offert, vt vel apud præsentiam maneat domini & nuf-
quam egrediatur, vel ad alia mittatur negotia, prout illi placi-
tum fuerit. Quod cum angelis bonis etiam satan dicitur veni-
re coram domino, significat ipsos quoque malos angelos diui-
no subesse imperio, & rationem ei debere reddere suorum o-
perum, nec aliud posse quàm ille permittat, nec aliter aut vl-
tra quàm ille præscribat. Cæterum, quod dominus angelos nō
interrogat vnde veniant, signat angelorum actiones deo esse
cognitas siue probatas, iuxta illud Psalmistæ: Nouit dominus
viam iustorum. Dæmonem autē, vnde veniat, interrogat: quia
malorum spirituum conatus malos & actiones malignas, qua-
si non approbando, ignorat: secundum quod in Euangelio ope-
rariis iniquitatis & fatuis virginibus dicitur: Nescio vos. Itē,
quia vltro sancti angeli deo sua omnia offerunt ex bona vo-
luntate,
B iij luntate,

ANNOTATIONES

Apoc. 12.

2. Tim. 2.

luntate, nihilque cum celare cupiunt: mali verò non nisi co-
acti Deo sua aperiunt, cuperentque (si fieri posset) celare Deū
sua consilia: idcirco boni non interrogantur: à malis verò, quasi
per interrogationem & quaestionem, suarum actionum confes-
sio extorquetur. Responsio diaboli: Circuiui terram &c. su-
perbiam ipsius designat, simul & nocendi cupiditatem. Quod
autem dominus virtutes Iob commendando proponit, signat,
ipsum in seruis suis fidelibus complacere & plurimum gloria-
ri. Cōtrā verò, diaboli responsio qua Iob virtutes attenuat, ip-
sius erga sanctos quosque inuidiam testatur, qua ipsorum vir-
tutibus detrahit, easque quantum valet attenuat, & imminue-
re satagit. Vnde etiam nomen diaboli, id est, calumniatoris si-
ue accusatoris habet, iuxta quod in Apocalypsi dicitur: Proie-
ctus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos die
ac nocte ante conspectum dei. Sanctorum quippe virtutes, si
forte quid minus habeant, apud deum suggillando accusat: &
quasi ne pro illis mercedem accipiant, falso quodam iustitiæ
prætextu laborat. Diximus hac de re prolixius suo loco, in sū-
ma mysteriorum Christianæ fidei, contemplatione septima: in
qua singulorum nominum quibus in scripturis sacris diabolus
designatur, rationes sigillatim explicuimus: ubi illud quoque pe-
culiariter tractatum inuenies, quomodo in omnibus quæ agit
malignus diabolus, semper dei gloriæ aduersatur, & hominum
saluti: vnde satanæ vocabulo propriè meruit appellari, quod
aduersarium significat. *Circuiui terram, & perambulauit eam.*
In Hebræo est: A circueundo terram, & perambulando eam,
subaudi venio. Quidam verò sic vertunt: A peruagando terrā,
& venando vel minando super illam. Cui cōsonat quod habet
translatio Chaldaica, in hunc modum: A vagando in terra, ad
capiendum in seruitutem filios hominū, & a minando in ter-
ra. Quæ quidem sententia nimium, heu, nimium vera est. Val-
de enim multos ille, dum terram circuit, in suā capit seruitutē:
quos ipse venatorū instar multa auiditate & diligentia insecta-
tur, donec in reti suo omnes comprehendat: quos autem com-
prehenderit, eos velut seruos & captiuos ante se minat, & quasi
iumenta seruilia agit, quò voluerit iuxta quod Apostolus de hu-
iusmodi ait: A quo captiui ducuntur, ad ipsius voluntatem. Et
iterū: Scitis quoniam cū gentes essetis, ad simulachra muta prout
ducebamini (nihil dubiū quin à diabolo) euntes. Eandē quoque
diaboli malitiam & nocendi cupiditatem aduersus homines,
nostra

CAPITIS PRIMI.

12

nostra lectio, licet aliquanto obscurius, insinuat: si quidem cir-
cuitus iste rectè intelligatur. Ipse nimirū est circuitus, de quo
Petrus apostolus ait: Aduersarius vester diabolus, tanquā leo
rugiens circuit, quærens quem deuoret. De quo circuitu re-
ctè etiam illud potest intelligi, quod in Psalmo 11. scriptum est
In circuitu impij ambulat. Et iterum illud Psalms. Famem pa-
tientur vt canes, & circuibūt ciuitatē. Tametsi possint hæc nō
minus commodè ipsis diaboli membris, hominibus in impie-
tate viuētibus accommodari: quemadmodum id à nobis mul-
tiplici enarratione declaratum est, in Commentariis libri
Psalmorum, in annotatione potissimum super versu illo quē
priori loco citauimus. *Nunquid Iob frangit metum Deum?*
Vide quā graphicè depinxerit scriptura, iniquissimi momi
& pessimi calumniatoris ingenium. Cum opera ipsa viri san-
cti tam in aperto essent, vt negari non possent, ne nihil cal-
umniaretur, intentionem (quam penitus ipse non nouit) ac-
cusat, dicens, illum quæ facit non recta intentione neque af-
fectu sincero facere, sed tantū affectu seruilis & intentione
mercenaria, magis ob suum ipsius commodum, quā ob Dei
honorem. Quæ in re plerique inter homines, proximorum tem-
merarij iudices & calumniatores iniqui, diaboli sui parentis
(qui sicut mendax est & pater mendacij, ita iuxta nomen suū
calumniator est & pater calumnie) apertè ingenium referunt
& mores imitatione exprimunt: qui mox vt laudari quempiā
audierint, vel ipsa opera quæ in commendationem propo-
nuntur negant aut attenuant, si possunt, vel si opera non pos-
sunt, intentionem calumniātur. Quod quidem peccatum tan-
tò est grauius, quātò minus nosse potest homo ea quæ latet in
homine. Iuxta id quod ait Apostolus 1. Cor. 2. Nemo nouit quæ
sunt in homine, nisi spiritus hominis qui est in ipso. Propter
quod, idem Apostolus 1. Cor. 4. iudicare inuicem nos vetat,
illuminet. Simul verò in eo quod subsequitur: Nōne tu val-
lasti eum &c. ex ipsa satanæ aperta confessione, considera co-
munificentiam Dei in seruos liberalitatē, & verè diuissimā
legunt) sepes fuisti ei, aut circūsepiuisti eum: nec eum solum,
sed eius gratia etiam vniuersam domum & omnem ipsius sub-
stantiā per circuitū. Vide quomodo super omnia vincit veri-
tas, magna est & fortior præ omnibus, quā ipse quoque men-
dacijs

1. Petri. 5

Psal. 11

Psal. 58

Ioan. 8

1. Cor. 2

1. Cor. 4

3. Esai. 3

B iij

ANNOTATIONES

- dacij pater velit nolit cogitur confiteri. Vide, quam est nobilis & inclyta Dei gloria, quam malignus aduersarius dum op gnado obscurare nititur, maxime illustrat. In Psalmis spiritus sanctus nobis loquitur modestius (forsitan nostrae consulens infirmitati, ne efferamur) pro magno nobis promittens angelorum custodia: Immitter, inquit, angelus domini, vel castrametabitur, in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Non ait. Immitteret dominus in circuitu se timentium, sed angelus domini.
- Psal. 90* Rursum in alio Psalmo: Angelis suis, inquit, mandauit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Moyse quoque & populo eius a domino promittitur angelus, qui illos deducat in terram repromissionis. Ad haec sanctus Apostolus de angelis nos instruit quod in ministerium a Deo mittuntur, propter nos, qui haereditatem sumus accepturi salutis. At verò noster hic modo satan, alibi simulator nequam, hic ingenuus confessor, apertius Dei bonitatem & benignitatem testatur: Tu, inquit, illum circumuallasti, non angeli: tu illi benedixisti, non angeli. Quod verbum licet maligno animo versutus ille protulerit, quasi per domini benignitatem nimiam, serui fidelis detrahere quærens virtutibus: illud tamen nos ex eo aduertimus, quod quum ad nostrae salutis procuracionem sanctos angelos deus ad nos mittit, non id facit quasi nostram presentiam fastidians, aut a nobis sese subducens: sed manet nihilominus ipse nobis semper proximus, etiam si illorum sic ministerio propter suam gloriam ad nostram salutem procurandam uti velit. Quemadmodum pulchre Psalmista insinuat, cum sub nomine moriū de sanctis angelis ait: Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Auxilium meum a domino qui fecit coelum & terram. Et rursum: Montes in circuitu eius (qui confidit in domino) & dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc & vsque in seculum. Vide, si libet, horum locorum ad propositum enarrationes, in Commentariis nostris super Psalmos: *Extende manum tuam, & tange cuncta quæ possider.* Tagere in scripturis, nonnumquam ponitur pro perdere, affligere, nocumētū, aut vim inferre. Sic infra cap. 19. Iob ait: Miseremini mei miseremini mei, saltē vos amici mei, quia manus domini tetigit me. Sic i Psalmo: Nolite tagere Christos meos.
- Psal. 104* Sic apud Zachariam dicitur: Qui tetigerit vos, sicut qui tangit pupillam oculi mei. *Nisi in faciem benedixerit tibi.* De hac forma
- Zach. 2*

CAPITIS PRIMI.

13

forma loquendi, prolixè a nobis dictum est in Commentariis super Psalmos, in pluribus locis: Nominatim in annotatione super verbum illum Psal. 130. Si nō humiliter sentiebam. Pleenius etiam super illo Psal. 94. Si introibunt in requiē meā. Nobis eadē hic, breuitatis gratia, nō libet repetere. Vide autē hoc loco impudentis simi dæmonis audaciā & temeritatē. Audaciam sanē, in eo quod aduersus virum tantæ sanctitatis, quæ tam eximie audiebat cōmendari a Deo, tantā auderet postulare potestatem, ut omnino omnia quæ ipsius erant perderet, & ex tantis diuitiis neq; vel minimū aliquid relinqueret. Magnū profectō videretur, potissimū prima supplicatione proposita dimidiū bonorū illius deposcere. Nūc verō simul omnia postulat, ut neq; filios superstitēs relinquat. Porro temeritatē impiissimi satanæ in eo cōsidera, quod tā fidenter affirmit & assertiue pronūtiat de futuris cōtingentibus, & talibus quæ nō in naturalibus causis harēt, sed in voluntatis humanæ libero arbitrio sunt posita, de quibus nullam prorsus ipse potest habere cognitionē, cū ea solus Deus noscat. Nisi, inquit, in facie benedixerit tibi Q. d. Certissimum est & indubitātū, si sic illius omnia tetigeris, quod apertē in te insurgat. Vide autem ex aduerso summam Dei lenitatem & mansuetudinem, qui tam audacem & temerariū non duris alloquitur verbis, non a se abigit, non mittit in abyssum, ut dignus erat pro sua improbitate: quin etiam in eo quod postulat exaudit, cuncta ei pro voto concedens quæ desiderauerat. Cuius non admodum dissimile est, quod in Euangelio dominus Iesus legionem dæmonū rogantium ne in abyssum mitterentur, sed ut in porcos ingrederentur statim annuendo concedens. Quæ in re meritō validissima cōfirmatur nostra in Deo bona cōfidentia. Si enim illos apostaticos & reprobos spiritus in eo quod ex inuidia per oedium postulant, & ad nocendum quantum in ipsis est fidelibus seruis eius, nō repellit, nec auersatur, sed exaudit propter suā modo nō multo magis nos exaudiet filios suos & domesticos, propter quos saluandos venit in mundū: in iis quæ pro salute nostra, aut etiam proximorum nostrorum, qui ad eandē vitam nobiscum sunt prædestinati, ex amore diuino & charitate fraterna postulamus? Cum autem quadam die. Ex eo quod additur, in domo fratris sui primogeniti, probabiliter admodum colligitur,

Mat. 2

Sap. 8

ANNOTATIONES

colligitur, ista contigisse in principio hebdomadæ, cum primū inciperent nouum circulum. Verisimile enim est, quod iuxta ordinem ætatis primo die in domo primogeniti, secundo die in domo secundo geniti, atque ita deinceps per ordinem celebrabāt conuiuia. Cōsentit huic sententiæ apertissimè, quod habet trāslatio Chaldaica. Et factum est in initio dierum hebdomadæ. Quare autem signanter in hac die ista omnia mala euenisse scribantur, ratio potest assignari: primū quidem ex parte boni Dei, deinde ex parte mali diaboli. Deus enim cum sancti viri probos filios, ad patris probationē & profectū, tradidisset in manus pessimi hostis corporali morte perimēdos, prouida sua dispensatione (qua cuncta suauiter disponit, & peculiariter diem ac horam mortis iustorum, vtiliter ad ipsorum salutē constituit) tunc illos voluit mori, quando minus erant peccatis obnoxij, vt pote sacrificiis paternis recentē emundati, atq; in conuiuia nondū longius progressi: ē quibus inquinamenta plura forsitan cōtraxissent, si ad finem vsq; hebdomadæ ea peregrissent, ac tūc quidē ante expiationē paternā subito fuissent oppressi. Diabolus verō ideo videri potest hūc elegisse diem, vt tantū fieret dolor sancti Iob audita filiorum morte grauior, quantū tunc erat de filiis securior, & nihil suspicās mali. Nimirum tunc grauius hominem vulnerat dolor, quando minimè prauisum aut expectatum fuit quod superuenit malum. Vel fieri potuit, vt satan potestate accepta, non habita temporis ratione, ad perficiendū quantocius ea quorū potestati acceperat sese accinxerit, statimq; sine vlla dilatione omnia ista mala patrauerit, ne fortē si diutius differret acceptæ potestatis exequutionem, retractari contingeret eam, noua prohibitionē domini: qui licet in se sit immutabilis, nonnunquam tamen in huiusmodi iudiciis quæ prius dictauerat, denictus humilitate & pœnitentia hominum vel precibus sanctorum, quasi retractat & reuocat: quemadmodū de Niniuitis legimus, & Ezechia: infirmitate, & itē in aliis pluribus. *Nuntius venit ad Iob.* De nuntiis istis, alij sentiunt, dæmones fuisse in assumpta hominum forma, in similitudine seruorum Iob apparentes. Quam sententiam apertè habet Chrysostomus, cuius in homilia 3. de patientia Iob, ista sunt verba: Ipse mali operator diabolus, semetipsum malorum nuntium præbet. Ipse iumenta percutit, atque idem percussione annūtiat. Dixit namque diabolus Iob: Boues arabant &c. Iterum Homi

lia

CAPITIS PRIMI

14

lia 2. Vt quid putas, inquit, dilecte, quia homo nō erat qui hæc Iob narrabat, sed ipse diabolus in hominis speciem transformatus? Cum omni diligentia aduerte quod dicitur: Filiis tuis & filiabus vespertibus &c. Vnde nouisti, dic mihi, quoniam ventus venit ē deserto, & concussit quatuor angulos domus? Si homo es & intra domum fueras, quomodo quæ extra facta erant videras? Si autem spiritus eras, homo non eras, sed in hominis effigiem transformatus. Hæc ille. Cui quidem sententiæ primū ipsa crudelissimi dæmonis videtur suffragari malitia, insatiabilisque eius ad nocendū cupiditas: ex qua verisimile videri potest, non ipsum tot ministris sine necessitate percussisse, cum accepisset omnino in omnia quæ viri sancti fuerant, potestatem. Deinde, non nihil adiuvat modus ipse loquēdi odiosus, & ad calumniam ac deceptionē artificiosè instructus, quo vtuntur in suis preferēdis nuntiis isti qui videri volūnt famuli. Ignis de cælo, inquit secundus ex eis, cecidit, qui tantas puerosque consumpsit. Postremus ait: Subito ventus vehemens irruit à regione deserti, qui concussit quatuor angulos domus. Videlicet vt per hæc intelligeret Iob, nō casu aliquo aut ex causis inferioribus (vt fieri solet) ista dāna euenisse, sed ab ipso deo immediate hæc omnia mala prouenire, sicq; facilius ad blasphemandū deum induceretur. Huc etiam illud videtur pertinere, quod ita cōstanter quædam affirmāt isti nuntij, de quibus non videntur certam humana via poruisset habere vel etiam probabilem notiā. Veluti quum dicunt singuli post finē sui nuntij: Effugi ego solus, vt nūtiarem tibi. Cum enim in agris essent multi famuli, alius in parte hac, alius in illa, vt nec inuicē se omnes possent oculis corporalibus videre: qui seire potuit, hic nūtius, si homo erat, q̄ ex aliis nemo euaserit: aut qua audacia tā intēpestiuē & tā assertiuē pronūtiabit de eo quod ignorat? Quomodo enim ipse per fugā sibi cōsuluit, fieri potest vt & alij nōnulli similiter euaserint: cum non minus alij quā ipse vitæ suæ amantes fuerint. Simile est quod postremus ait: Subito ventus vehemens &c. Ex quo loco supra Chrysostomus accepit suæ opinionis argumentū. Alij tamen cōtra sentiūt, nō dæmones, sed homines veros fuisse istos nuntios. Cuius sententiæ est Origenes, dicens, nuntios istos à dæmone esse seruatos in augmentum doloris domino suo: asserens nihilominus, à dæmone illos ad Iob missos, atque ex ore diaboli loquutos, iuxta formam verborū quam ille dictabat &

ANNOTATIONES

bat & suggerebat, sua protulisse nuntia. In hoc autem, utraq; convenit sententia, quod ea quæ protulerunt nuntij, demonis verba siue per suggestionem, siue etiam per eloquutionem, fuerint. *Boves arabant, & asina pascebantur iuxta illos.* Observa hic compendiosam narrationis huius siue descriptionis breuitatem. Ne enim eadem bis dicerentur, nuntij introducuntur quæ gesta sunt narrantes, antequam ea historico more fuerint descripta. Quod Poëtis maxime frequens est & familiare: quæ admodum in Æneide Virgiliana pulcherrimum habes exemplum, ubi Troianum Æneam Poëta coram Didone introducit loquentem, totumque ex ordine Troiani excidij procefsum & modum referentem, cum de his omnibus ne verbum quidem ante factum esset, nisi fortè verbis generalibus. *Irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia.* Græca editio pro Sabæis habet *αἱ χυλωτινοὶ*, id est, prædatores, vel abigæi, siue in captiuitatem abducentes. Simile quid occurrit cap. 3. Ioëlis, ubi pro eo quod nos legimus: Venundabunt eos Sabæis genti longinqua, Græca habet *ἰσχυλωτῶν*, id est, in captiuitatē. Videntur septuaginta interpretes respexisse ad verbū Hebræi cum sabath, per sin beth & hæ literam finalem: quod significat cepit, captiuauit. Verum hoc loco in Hebræis codicibus non per hæ literā finalem nomen scribitur, sed per aleph, Saba: pro quo Hieronymus vertit, Sabæos. Ponitur enim nomē loci pro gente, irruit saba, loco huius, irruerunt Sabæi. Veluti cum dicimus, Brabantiam, Galliam aut Hispaniam fecisse, quod fecerunt Barbant Gallii aut Hispani. Sabæi autem isti, populi sunt Arabiæ, & inter Arabes omnes regionis fertilitate clarissimi, inhabitantes illam Arabiæ partem, quam Græci *ἰσχυλωτῶν*, nostri felicem ac beatam nominauerunt, & maxime thure nobilem: quod nusquam gērium nisi apud ipsos solos inuenitur, quemadmodum testatur Vergilius hoc versiculo. Solisque est thurea virga Sabæis. Et iterum: Molles sua thura Sabæi. Quæ etiam ratione, peculiari epitheto, Sabæum thus à regione appellatur: quemadmodum apud eundē legitur: Centumque Sabæo thure calent aræ. Plinius libro sexto naturalis historie capite 28. regionis huius & situm & felicitatem apertè exprimit, quum ait Sabæos Arabum propter thura clarissimos, ad utraq; maria (rubrum & Persicum, porrectis gentibus, oppida habere in rubro litore. Et paulò post, Sabæos dicit ditissimos sylvarum fertilitate odorifera, auri metallis, agrorum riguis, mel-

lis

CAPITIS PRIM.

15

lis ceræque prouentu: & in vniuersum gētes ait esse ditissimas, utpote apud quos magna ex parte Romanorum Parthorumque opes subsistant, vendentibus quæ è mari aut syluis capiunt, nihil inuicem redimentibus. Similia ferè scribit Strabo geographus, libro. 16. suæ descriptionis: ubi postquam de aliis quibusdam Arabiæ populis dixisset, ad Sabæos perueniens, ita de eis loquitur: His, inquit, proxima est felicissima Sabæorum terra, quæ maxima natio est. Apud hos, thus & myrrha, & cynamomū nascitur. Consonant & quæ scribit Stephanus Byzantius author Græcus, in libro de populis & urbibus, cuius hæc ex Græco translata sunt verba: Saba ciuitas est magna, & regio prope mare rubrum: vnde dicuntur & Sabæi populi, & Sabæa regio. Prædictorum quoque sententiam sequutus videtur Sipontinus episcopus, in libro commentariorum Martialis, quem *κίρας ἀμαλθίας*, id est, copiæ cornu inscripsit. Sabæi, inquit, populi qui felicem Arabiam incolunt. Arabum enim metropolis Saba est, in monte sita. Caterum, quod de etymologia nominis subiungit, dictam esse Sabam *ἀπὸ τοῦ σάβη*, id est, à Græco verbo sebin, quod significat sacrificare, aut venerari, eo quod mittat thus, cuius est vsus in sacrificiis, id forte non admodum aridebit eruditus: cum Saba non sit vox Græca, sed Hebræa. Vnde ipsius etymologia commodius ab Hebræo, quàm ex Græco videretur petenda. Quemadmodum enim ridiculum foret, Græcarum dictionum etymologias ex Latinis petere: sic non videbitur conueniens, Hebræicorum nominū ex Græcis etymologias assignare: tametsi in huiusmodi nonnunquam dissimulando conniueant eruditi, ubi magna est & aperta rerum conuenientia. Certè, quod ad rem attinet, eadem hac ratione Arabiam veteres sacræ cognomento peculiari appellauerunt, quemadmodū & Hieronymus testatur in libro de locis Hebræicis, eo quod sola thus præbeat, cui? apud omnes ferè gentes vsus est in sacris, siue in sacrificiis. Neq; verò mirum videri debet, Sabæos istos felicis & diuitis Arabiæ incolæ, prædatores & abigeos à nobis intelligi. Imò verò, conditionibus & proprietatibus attentis, quæ illis à fide dignis tribuuntur authoribus, admodum congrua ista videbitur intelligentia. Mollibus enim & delicatis hominibus, qui in luxu simul & ocio vitam transigere volunt, familiare esse solet, rapinis incumbere. Cum enim in delictis vitæ agere velint, nec vltro tamen honesto se dedere studio, quo sibi ad vitam necessaria com

ANNOTATIONES

ita comparent, hinc ad rapinas (quod omnium videtur promississimum) conuertuntur. quemadmodum etiam hodie monstrat experientia. Molles autem homines, inertes, segnes, & ociosos fuisse Sabæos, primum quidem nobile declarat molliciei epitheton, quo à Poëtis celebratur: quemadmodum apud Vergilium dicitur: Molles sua thura Sabæi. Cui attestatur apertissimè, quod Strabo geographus ait, homines regionis illius, propter maximam copiam fructuum, ociosos segnesque vivere. Eodémque in libro, Arabas dicit, nec terra esse bellaces, sed caupones potius ac mercatores, nec etiam mari. Solent autem ferè prædones huiusmodi esse imbelles, magis insidiari & prædandi astu instructi, quàm arte oppugnandi hostem aut cõgrediendi cum eo in propatulo. Apertissimè quoque Sabæorum latrocinia commemorat Plinius, libro. 6. naturalis historię, ca. 28. vbi post enarratas eorum amplissimas diuitias, subiungit: Mirumque dictu. Ex innumeris populis pars coæqua in commerciis, aut latrociniiis degit. Meminit quoque Plinius aliorum quorundam Arabum, qui scenitar, id est (vt ita Græcam vocem exprimamus) tabernaculares appellatur, qui tantum in tabernaculis commorantur, non habentes domos stabiles: sed incertis vagantes sedibus, quicquid vspiam obuiam habent iumentorum diripiunt: & negotiatores, aut peregrinos prædatur, rapinam quasi hæreditarium quæstum sibi reputantes. Cuiusmodi Arabes etiam hodie circa Palestinæ loca simili prædandi studio grassari, ex illis fide digna relatione cognoscimus, qui à nobis ad inuisenda Hierosolymorum & Iudææ loca, Christi Iesu conuersatione sacra, peregrinantes concedunt: quibus loca Palestinæ ingressis nullum æquè periculum metuitur, atque Arabum istorum scenitarum rapacitas, neque nisi multitudine deducentium comitû tuta est peregrinatio. De quibus non incommodè præsentem locum posset exponere, qui per Saba vocabulum Hebræû generaliter Arabes vellet intelligere. Sic enim & alibi interpretes, pro Saba leguntur generaliter transfuisse Arabes vel Arabiam, quemadmodum in Psalm. 71. pro eo quod est in Hebræo, Dabitur ei de auro Saba, interpretes omnes vertunt. De auro Arabiæ. Veruntamen quod priori loco dictum est peculiariter de Sabæis, bene consonum videtur authorum dictis, & nihil habere incommodi. *Eua si ego solus.* In Hebræo quadam emphasi dicitur, in hunc modum: *Eua si ego solus, solus ego, vt nuntiarem tibi.* *Adhuc illo loquente,*

CAPITIS PRIMI.

16

te, venit alius. In Hebræo ponitur vtroque loco demonstrativum, hoc modo: *Adhuc illo loquente, & iste venit: pro quo non ster interpret eleganter vertit: Adhuc illo loquente, venit alius.* Idem & in iis quæ sequuntur aduertendum. *Chaldæi fecerunt tres turmas.* Græca æditio pro Chaldæis habet *ἰππῆς*, id est, equites. In Hebræo autem est nomen kasdim, quod notum est significare, Chaldæos: quemadmodum Hieronymus in libro de quæstionibus Hebraicis testatur, quod in Genesi dicitur, *Vr kasdim*, Latinis significare, *Vr Chaldæorum*: pro quo alij legunt regionem Chaldæorum, alij ignem Chaldæorum. Aduerte autem hoc loco, quanta sit potestas improbi dæmonis, & quanta valeat à Deo permixtus: qui intra breuissimi temporis spatium, & Sabæorum ex parte vna, & Chaldæorum ex parte altera animos accedit: eosque à locis diuersis, illos à dextris, hos à sinistris, ad viri sancti (qui in eorum medio habitabat) diripiendâ substantiâ, adduxit: insuper & fulmina ignemque desuper certissima iaculatione euibrans, greges ouium vnâ cû pastoribus vehementissimo ignis ardore ad puluerem vsque consumpsit: ac postremò, vento validissimo adducto, primogeniti palatium, siue domum, non dubium quin egregiam & aduersus quoslibet ventos cõsuetos durabilem, humi prostravit: ipsosque conuiuantes sic oppressit, vt nemo effugeret, nisi misellus vnus seruulus, qui tantam domino suo calamitatem nuntiaret. Verissimè profectò de illo sub nomine Behemoth dixit Dominus: Non est potestas super terram, quæ comparetur illi. Meritoque ex hac consideratione vehementer nos excitari debemus, ad agendas dignè gratias Deo, cuius bona voluntate pessima illius ad nocendum cupiditas reprimatur, & potestas tam saeva ita supprimitur, vt nihil damnationis iis qui sunt in Christo *I E S V*, qui non secundum carnem ambulant. Sed & sanctis angelis nobis ad custodiam diuina pietate deputatis, meritò magnam impendere debemus reuerentiam & obseruationem: quorum perugili circa nos sollicitudine, ab impiorum illorum defensamur insulibus: cum non sint ipsi minus auidi nostræ salutis, quàm illi nostræ perditionis, nec minus potentes ad eam promouendam, quàm illi ad eam prohibendam, vel impediendam. Quare prolixè à nobis ex diuinarum scripturarum autoritate tractatum est, in libro quem de omnibus Christianæ fidei mysteriis edidimus, contemplatione septima.

*Iob. 41.**Roma: 8*

Tunc

ANNOTATIONES

Tunc surrexit Iob, &c. Bene quidem Iob omnibus praemissis calamitatibus auditis scribitur surrexisse, ut ipso corporis habitu statum animi indicaret: nimirum se non per impatientiam fractum esse aut corruisse, sed per constantiam inuictum & insuperabilem permanisse: id quod apertissime etiam voces illae testantur plenae deuotionis: Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut domino placuit, ita factum est, sit nomen domini benedictum. In eo verò quod dicitur Iob scidisse vestimenta, & capitis comam totondisse (Sic enim per synecdochen dicitur, totondisse caput, pro capitis coma) nequaquam impatientiae signa intellige, sed moderatam tristitiam & rationabilem luctum, quem rationis dictamen naturae conforme nonnunquam admittere, imò assumere suadet ac iubet: quemadmodum & ceteras affectiones quas $\pi\alpha\sigma\sigma\iota\varsigma$, id est, passiones Philosophi nominant. De quibus inter Stoicos & Peripateticos, grauis admodum & longa fuit contentio. Stoici enim (quorum fuit princeps Zeno) in ea fuerunt haeresi, ut putarent virum sapientem ac probum, debere prorsus liberum esse & vacuum ab huiusmodi affectibus quas passiones vocant, ita ut neque tristiari aliquando posset, neque dolere, neque irasci, neque omnino aliqua passione tangi. Contra, Peripatetici (quorum fuit princeps egregius Aristoteles) $\pi\alpha\sigma\sigma\iota\varsigma$ istam Stoicam damnantes, dixerunt, virum sapientem ac probum posse quidem tangi passionibus, sed non vinci, aut superari ab eis: virtutisque officium esse dixerunt, non quidem omnino abiicere passiones, sed frenare eas, atque domare sub rationis imperio, ne supra quam oportet exerceant, aut medio critatis normam transcendant. Quod quidem Peripateticorum dogma, ut magis consentaneum rationi, scripturarum authoritati, & sanctorum exemplis, orthodoxorum patrum sententia confirmat. Nam in veteri testamento, sancti patres leguntur super defunctis parentibus, viris & liberis fleuisse, & luctus tempus ac mores obseruasse. Et in nouo testamento ipse Christus dominus, praeter quod imminente passionis hora coepit pauere & tædere, contristari & mœstus esse, etiã super mortuis fleuisse scribitur, ut super Lazaro & filio viduae. Quibus exemplis bene consonat monitio sapientis: Fili, inquit, super mortuum produc lachrymas, & quasi dira passus incipe plorare. Quibus ille verbis, virtutis misericordiae docet officium, non animi muliebris vitium. Vnde & Paulus Apostolus Thessalonicensibus hac de re loquens, non simpliciter

Ecd. 38.

1. Thes. 4

CAPITIS PRIMI

17.
pliciter luctum prohibuit super mortuis, sed luctum tantum immoderatum, qualem habebat gentiles resurrectionis spem non habentes. De dormientibus (inquit) nolo vos ignorare fratres, ut non contristemini, sicut & ceteri qui spem non habent. Non aut simpliciter, ut non contristemini, sed ne sic contristemini, ut illi qui spem non habent resurrectionis. Christiani enim sicut naturae indulgentes mortuos lugent, ita in spe resurrectionis consolati dolori suo modum ponunt. Non ergo nunc vir sanctus quasi impius & impatiens accusari debet, vel quia dolorem intus admisit, vel quia doloris signa foris ostendit: sed quia à dolore se superari non permisit, quia passioni non succubuit, quia intra rectae rationis limites passionem continuit, à constantia & fortitudine animi commendandus venit. Nec quia super charissimorum liberorum morte, & tali morte doluit, dolorēque monstrauit, mollis aut effoeminatus cenferi debet (imò verò inhumanus & bestialis efferatque animi haberetur, si non humana pietate super tam lamentabili filiorum oppressione commoueretur) maximè, cum nullum tristitiae excessum gestibus ostenderit. Vnde non vestimenta scribitur dirupisse, non crines aut barbâ euulsiisse, non terrâ momorasse, ut solēt facere impatientes & furibundi: sed modeste ac rationabiliter, vestimenta quidē scidit, comā totōdit, & in terram se adorandi gratia humiliter atque deuotē prostrauit. Quae quidē apud veteres symbola fuerunt rationabiliter lugentium, quæ admodum & ex aliis non paucis scripturae locis, & ex capite proximè sequenti liquere potest, ubi eadem ferē tres amici ad indicium tristitiae & compansionis pro amico, leguntur fecisse, quæ modò Iob facit pro charissimorum filiorum morte. Scindunt enim & illi vestes, aspergunt puluere, caput in cœlum, sedent in terra diebus multis, atque etiam eleuata voce flent eiulantes, quod postremum de Iob non legitur, etiam si verisimile sit pias & modestas eum super defunctis liberis effudisse lachrymas. Sic & olim sanctus Iacob, pro morte filij sui Ioseph quem credebat à bestia deuoratum, similia luctus symbola assumpsisse legitur: quem sacra historia refert, audita morte illius, scidisse vestimenta, & assumpsisse cilicium: quod etiam Iob fecisse, licet expressum non sit in historia, verisimile videtur, ex eo quod postmodum ipse subiungit: *Saccum consuisi per cutem meam.* atque ita in fletu & luctu perseverasse multo C tempore,

Gene. 37

Iob. 16

ANNOTATIONES

tempore. Cuius quidem Patriarchæ magni exemplum, si cum euentu & facto nostri Iob conferamus, videbitur præ illo hic suo dolori parum admodum indulsisse, & virilis roboris plusculum exhibuisse. Illi nimirum ex duodecim filiis vnicus existimabatur, non erat, defunctus, relictis ad consolationem aliis vndecim in vita superstitibus: ex possessionibus autem & gregibus, aliud nihil perierat. Pro vno autem hoc filio, scilicet vestibus & assumpto cilicio, flet & eiulatus, lugetque multo tempore: & adeo luget, ut congregatis ad ipsum consolandum pariter omnibus filiis, non voluerit accipere consolationem, perseveraueritque in luctu multo tempore. Huic verò in vno temporis momento, post bonorum omnium direptionem & consumptionem, simul vniuersi liberi perire, ita ut ne vnus quidem ad patris consolationem relictus esset superstes: nihil tamen amplius legitur iste quam ille ostendisse lugubre, nisi forte quod comam totondit, in signum perditionis omnium, & perfectæ nudationis: quod ille non opus habuit ostendere, qui præter vnicum filium nihil perdiderat. Et ille quidem vndecim presentibus filiis, atque ad patris consolationem certatim laborantibus, noluit super vnius filij morte accipere consolationem: hic vero orbatus omnibus liberis, & quasi arbori radicitus euulsæ similibus, omni spe posteritatis secundum humanum iudicium priuatus, copiosa nihilominus in sua solitudine, inuenit super tot filiorum tam miserabili morte doloris remedia. Descendam, inquit ille, inter viuentes vndecim filios non volens consolari, ad filium meum lugens, in infernum. Dominus dedit, iste inquit, inter defunctorum decem liberorum stans cadauera, dominus abstulit: sicut domino placuit, ita factum est, sit nomen domini benedictum. O vocem nobilem, & per omnia secula memorabilem, quæ tanto intervallo tanti Patriarchæ in tam impari euentu superasti gloriam. Cæterum, quæ Origenes & Chrysostomus præ dictum locum enarrantes scribunt, ideo virum sanctum confidisse vestimenta, & comam totondisse, ut nudus cum nudo luctaretur diabolo: quasi his modis potius ad noua certamina sese paratū declarare voluerit, quam dolorem animi demonstrare, pulchrè quidem illi in allegoria philosophantur. Illud tamen quod à nobis iam dictum est, ad literalem sensum propinquius videtur pertinere. *Nudus egressus sum de vtero matris meæ &c.* ad cõtemptum rerum externarum, & patientiæ in illarum amissione exercitium, mirum in modum

CAPITIS PRIMI.

18

in modum valet consideratio nostri tum introitus in mūdum, tum egressus è mundo. Vterque enim in nuditate æquè celebratur, cum neque in hunc mundum venientes quicquam adferamus, neque abscedentes quicquam inde auferamus. Hinc sapiens Ecclesiastes volens auarorum, qui in illis nimium fidunt *Ecl. 5.* detestabilem ostendere miseriam, introitum & egressum vtriusque in nuditate proponit, dicens: Sicut egressus est de vtero matris, sic reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo. Miserabilis prorsus infirmitas. Quomodo venit, sic reuertetur. Ex eadem quoque cõsideratione, Paulus Apostolus fideles docet huius mundi bona non magnificare, & necessariis contentos superuacanea non sectari, cum ait: Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium, quia nec auferre quid possumus. *1. Timo. 6.* Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Nimirum ex cõsideratione ista originalis simul & finalis nostræ nuditatis, discimus euidenter, & quasi demonstratiua probatione cogimur agnoscere, quod bona ista externa qualiacunque sint quæ per fortunam à nobis auferri possunt, propriè non sint dicenda nostra bona: neque vllam nos habere causam indignationis aut querelæ rationabilis, si à nobis illa auferantur, cum nemo iustè possit cõqueri de ablatione eorū quæ sua non sunt, si ab eo tollantur cuius sunt. Quæadmodum theologissimus ille philosophus Seuerinus Boëtius, in libris de philosophico consolatu pulcherrimè declarat, & suauissimè persuadet: fortunā ipsam (cuius externa hæc esse bona dicuntur) introducens ita cum eo qui in rerum suarum amissione querulatur, expostulat. Quid tu (inquit) o homo, ream me quotidianis agis querelis? Quam tibi fecimus iniuriam? Quæ tibi tua detraimus bona? Quousque iudice de opū dignitatūque mecum possessione cõtende: & si cuiusquā mortalium proprium quid horū esse mōstraueris, ego ea tua fuisse quæ repetis sponte concedam. Cum te matris vtero natura produxit, nudū rebus omnib⁹ inopemque suscepi, te meis opibus foui, & (quod nunc te impatiētem nostri facit) fauore prona indulgētius educaui, & omnīū quæ mei sunt iuris affluentia & splendore circūdedi. Nunc mihi retrahere manū liber. Habe gratias, velut vsus alienis: non habes ius querelæ, tanq̃ prorsus tua perdideris. Quid ergo ingeras? Nulla tibi illata à nobis violētia est. Opes, honores, ceteraq̃ taliū, mei sunt iuris. Dominam familiæ cognoscūt, meū veniunt, me abeunte discedūt. Audacter affirmē: si tua foret

G ij quæ

ANNOTATIONES

quæ amissa conquereris, nullo modo perdidisses. Alia quoque plura pro sua in externis bonis libertate, aduersus impatientium hominum irrationabiles querimonias, loqui illa secundum profopoeia figuram fingitur: quæ secundum naturalis rationis iudicium, merito debeant superuacaneas hominum querelas comperire, atque ad sustinendum quæ à fortunæ volubilitate proueniunt aduersa, animum roborare. Quibus apertissime consentiunt, quæ Lucius Anneus Seneca, in via naturæ morum formator optimus, in eandem sententiam scribit: Nō est, inquit, tuum, quod fortuna fecit esse tuum. Alienum est omne quicquid optando euenit: & nihil ipsius proprium putari licet, quod eripi potest. Ac rursus: Nihil proprium dicas, quod mutari potest fortuna. Reposcit quod dedit donū: quod dari potuit, auferri potuit: & quod fortuna non dedit, non eripit. Pater itaque, quemadmodum ad exercendam nostram humilitationem & patientiam in externarum rerum amissione, multum conducit originalis nostræ & finalis nuditatis consideratio. Verum hoc pharmacum nobis est cum ethnicis commune: quorum plerique morali tantum philosophia instructi, ex eadem consideratione potuerunt externas diuitias etiam vltro contemnere, & insuper charissimorum liberorum mortes æquanimiter ferre: & (vt ipsis vtat sacra apud Boetium philosophia verbis) nōdum ista sunt morbi efficacia remedia, sed adhuc contumacis aduersus curationem doloris quædam tantum fomenta, quæ animum tantisper sustentent, donec efficaciora pharmaca, quæ in fundum vsque penetrant, & ex radice morbo medeantur, tempestiuè adhibeantur. Vnde noster modo Iob, non hinc sibi quiescendum putat, sed ad altiora transit à philosophia ad theologia, in Deum regerens considerationem, vnde possit aduersus impatientie morbum solidiora inuenire remedia. Quod enim deinde secundo loco adiungit: Dominus dedit, dominus abstulit: sicut domino placuit, ita factum est, sit nomen domini benedictum, longè eminentiorem habet sententiam, & multo efficaciorē consolationē, cuius nō sunt participes, qui sunt expertes fidei & pietatis erga Deū. Hæc enim est validissima & sola vera in aduersis consolatio piis mentibus, si ad deum oculos leuant, recogitent ipsum esse cuius voluntate omnia tā prospera quā aduersa dispensantur, quæ fide credūt, omnia pro sui nominis gloria & nostra salute fidelissimè disponere. Quod ubi attendunt, nihil potest eis nō esse

gratissimum, quod sibi norunt à tam benefico & sui amantissimo domino prouenire. Ita sanè & Heli ille sacerdos, cum audisset dura sibi ac domui suæ nunciari, talia vtique, vt quisque ea audiret tinnirent ambæ aures eius, in consideratione tamē eius vnde ista proficiscebatur correptio, ad patientiam se præparabat, dicens: Dominus est, quod bonum videtur in oculis suis faciat. Ad eundem modum sanctus David cū grauissimam sustineret à filio Absalon aliisque illi adharētibus persecutionem, in Dei potissimum voluntate accepit consolationē. Presto sum (inquit) faciat quod bonū est coram se. Paulus quoque Apostolus, quicquid tandem de se eueniat parūpedit, siue ad vitam, siue ad mortem, modò in ipso dei voluntas adimpleatur, & sanctum eius nomen glorificetur. *Nudus reuertar illuc.* Aduerbiū illuc, accipi potest demonstratiuè, vt fiat demonstratio ad intellectum. Veluti cū apud Paulum dicitur: Quam reddet mihi dominus in illum diem, id est, in diem quē ipse nouit & constituit. Sic in proposito, illuc reuertar, subaudi, quo me deus reueri constituit, vel quo redeūdu est omnibus, nempe in terram. Potest nihilominus & aliter accipi, relatiuè: non quidē secundum relationem numeralem, sed secundum relationem generalē: vel relatione ad vocem, nō ad rem. Est enim sensus: Nudus reuertar in vterum matris meæ. Verū non eadem est mater in quam nudus homo reuertetur, cū illa ē qua nudus egressus est. Duas enim habemus singuli matres: alterā peculiarem, in cuius vtero coaluimus: alterā omnibus cōmunem, nempe ipsam terram, ē qua genus humanum omne formatur, diuina operatione & paterni seminis virtute. De vtero itaque matris suæ singularis, quisque egreditur nudus. In vterum verò cōmunis omniū matris, nudi item omnes reuertemur. Duplicem verò hanc matrem, etiā sapiens in oratione vna coniunxit, cū ait: Occupatio magna creata est hominibus, & iugum graue super filios Adā, à die exitus de vtero matris eorum, vsq; in diem sepultura: in matrem omniū: id est, terrā. Quidam verò etiā priori loco terram intelligunt, eo quod de ipsa formatus sit Adā primus pater omniū, absq; fœmina. Sed quæ prius dicta sunt, magis videntur cōuenire. *Dominus dedit, dominus abstulit.* Sancti homines vt illam seruent patientiam, cū damna quælibet patiuntur, non ipsos considerant homines aut demones à quibus illa sufferunt: ne forte aduersum illos in dignatione plus iusto moueantur, sed in Deum imme-

CAPITIS PRIMI.

19

1. Reg. 3.

2. Reg. 15.

Philip. 1.

Eccle. 11. 40

C iij diatē

ANNOTATIONES

diatē regerunt considerationem, eiusque volūtatem & dispositionem ponunt ob oculos: cui sicut obfistere nō possunt, ita obmurmurare non volunt, sciētis quicquid ab illo proficiatur, non modō in se iustum esse, verum ipsis etiam vtile, & ad salutem vehementer expediens. Vnde sanctus Iob cū facile cognoscere potuerit, ac verisimiliter etiam cognouerit, tot simul ac tanta non absque diaboli procuratione, vel certē administratione, tam subito mala esse perfectā, non aduersus diabolū questus est. Non accusauit damones mali totius authorēs, non Sabæos & Chaldaeos prædatores, non ignem cremantem oues & pueros, non ventum opprimentem liberos. Non illorum cuiquā maledixit, aut vllum querimoniarū vel indignationis verbum aduersum illorum quēquam protulit. In solum autem Deum oculos leuans, sine cuius permissione nullam creaturam aliquid vel minimum posse sciebat, ita se in illius suauissimæ voluntatis arbitrio consolabatur. Sic & sanctus vir David, cū in grauissima illa quam à filio sustinebat persecutione, ab homine Belial nomine Semei maledictis plurimis afficeretur, non iniuriātem considerauit hominem, ex cuius tamen ore audiebat maledicta procedere: sed voluntatem domini solum attendens, in ea se consolabatur, adeo vt neque in minimo aduersum maledicētem hominē indignaretur. Quinetiam oblatam ei à ministris de impio homine vltionem prohibuit, dicēs: Dimitte eum, vt maledicat. Dominus enim præcepit ei, vt malediceret David. Et quis est qui audeat dicere, quare sic fecerit? Et rursum: Dimittite eū vt maledicat, iuxta præceptum domini: si fortē respiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi dominus bonum pro maledictione hac hodierna. Quod quidem Davidis verbum, licet admodum cōsonet cum iis quæ modō Iob loquitur, eandēque ferē patiētiam sonet, aliqua tamen ex parte, si diligenter expēdatur, inuenietur inferius, & minus perfectionis habens. Ille enim tātē in Dei voluntate primam atque præcipuam ponat consolationem, tamen secundariō ad sese & proprium commodum maius, quod ex persecutione illa patiēter lata sperat sibi posse obuenire, reflectitur. Sic enim sonat quod dicitur: Si fortē respiciat dominus afflictionem meam, & reddat mihi dominus bonū, pro maledictione hac hodierna. Iob verō nihil attendens proprium, solum domini respicit & commemorat voluntatem: inq; ea sola, totum suæ consolationis pōdus constituit, talem

2. Reg. 16

Ibidem.

CAPITIS PRIMI.

20

talem suæ gratiarū actioni ponens terminū: Sit nomē domini benedictum. In omnibus his nō peccauit Iob labiis suis. In Hebræo non habetur in labiis suis, sed ex 70. interpretibus adiectum est: quemadmodum & illud paulō ante, Sicut domino placuit, ita factum est, totū in Hebræo non legitur, sed ex septuaginta in nostram lectionē illatū est, propter sententiæ dignitatē. Hebræa ad verbū sic habent. In omnibus his non peccauit Iob, nec dedit absurdum deo, vel obloquutus est contra Deū. Cuius verbi prima pars de omni generaliter peccato, vel potissimū de peccato cordis, secunda autē peculiariter de peccato oris intelligitur. Vt sit sensus: Non peccauit corde vel cogitatione, neq; etiā absurdo verbo impatientiæ siue blasphemiarū. Græca autem æditio sic habet: In omnibus his quæ obueniunt ei, non peccauit Iob neq; in labiis suis, neq; dedit insipientiam Deo. Cuius similiter prima pars potest generaliter de omni peccato intelligi, ad hunc modū: In omnibus his Iob non peccauit vllō peccato, adeo vt nec in verbo offenderit, quod tamen facillimē euenit: quo modo nos etiam lectionem nostrā Latinā in Elucidatione enarrauimus, vt particula illa, in labiis suis, emphaticē adiecta intelligatur. Quanquā ea particula, ne in vetustis quidē Latinorū libris magis emēdatis, hoc in libro inuenitur: quemadmodū diuus Bonauētura in Commentariis quos in librū istum Postillarū (vt vocāt) more scripsit, apertē testatur, dicens, illud in labiis suis, non esse de textu, cum nec Hebraica veritas, nec antiqui libri Latini id habeant, nec Gregorius exponat. Vnde ipse sic enarrat: Nō peccauit corde. Thomas verō ex commentario particulam illam legisse videtur. Nos quoque eam suo loco mouere noluimus, eo quod passim exemplaria omnia quæ in manibus sunt ita legant, & iuxta nostræ enarrationis modum nihil perit sententiæ. Vide autem hīc breuem & magnificam narrationis huius clausulam. In exordio quippe narrationis, multiplicem viri eius cuius erat describenda historia fœlicitatem commemorat: ea potissimū ratione, vt euidentius postmodum narranda clareret multiplex eiusdem miseria, iuxta vulgatum illud: Quāto gradus altior, tantō casus grauior. Et illud agrotantis Boëtij. In omni aduersitate miserrimum genus infœlicitatis est, fuisse fœlicem. Post descriptam verō hominis istius fœlicitatem, mox diaboli subicit inuidētis calumniam. Subiungitur deinde, permittente & spectante Deo

C iij

pugna

ANNOTATIONES

pugna terribilis: colluctantibus in agone, impio demone & homine iusto. Ille agebat, iste patiebatur: ille inuadebat, iste sustinebat: vibrabat ille venenatis iaculis ignea tela, iste patiebatur: lorica indutus, fidei scuto excipiebat omnia: multiplicabat inuidus ille plagas & verbera, multiplicata humilis iste ferebat in patientia. Superest iudicis sententia, ut cui tandē huius pugnae cesserit victoria, audiamus. Interim enim dum illa pronū cietur, suspensū harent spectantium oculi. Exhausta ergo & sagittis omnibus, euacuata iam oppugnantis diaboli pharetra, cum adhuc illatus perstaret in sua rectitudine homo sanctus: lassatis illius feriendo brachiis & pugnis cedendo deficientibus, cū iste dorsum infractum adhuc praeberet & insuperabile: arietibus illius omnibus iam admotis & in sese dissipatis, cū iste velut columna immobilis & inexpugnabilis ciuitas in sua perstaret infirmitatis robore, malleis illius omnibus iam contractis, cū iste adhuc adamātinus infractus, & indissolubilis permaneret: camino illius iam frigescēte ignēq; prorsus extincto, cū aurum illud probatissimum multo amplius refulgeret, cum adamātinus iste nec liquefieri nec dissolui flamma tanta potuisset. surgens Agonisthes Deo, pugnae totius spectator & iudex, qui velut à lōgīnquo certaminis huius modū & ordinē, initū & finem, oculo illo quem latere nihil potest inspexerat, strenuum militem glorioso coronat encomio, victorem illum palam omnibus apertissima voce pronuncians. Scribam quoq; suum (id est, spiritum sanctum) titulum illi triūphalem, tam gloriose victoriae nunquā intermoriturum monumentum, voluit exarare: quo ad consummationem vsque seculi, & ipse à posteris digna laude celebrabitur, & ad consimilia gesta ingēnuī spectatorum animi accenduntur: In omnibus his (loquitur Deus, scribit spiritus sanctus) non peccauit Iob labiis suis, neq; stultum quid contra Deum loquutus est. O magnificum testimonium. O nobile encomium. O splendidissimum victoriae titulum. O monumentū quouis aere perennius: quod neque inundantium aquarum impetus subuertere, neque ardentium flammarum voracitas vnquam absumere poterit. Nemo regum aut principum suis aut fornicibus, aut statuis, aut aliis quibuscumque quantumvis elaboratis monumentis, assequi eam poterit immortalitatem, & clarissimi nominis gloriā, quā huic praesens iste titulus, quē deus fixit & nō homo, in omnia secula duraturā praestabit. O terq; quaterq; beatam animam,

CAPITIS PRIMI.

21

animam, cui non imputauit dominus peccatū: imō cui tam cōsummate glorię apertissimū idē ipse perhibet testimoniū. Vtinā & nobis miseris hominibus tuarū precū intercessiōe, o Iob beatissime, animū huiusmodi omnibus aduersarij potestati bus superiorē donare dignetur, qui te sic roborauit & coronauit, deus optimus atq; piissimus, in secula benedictus. Amen.

CAPITIS SECVNDI

ELUCIDATIO.

Postquam vir sanctus omnia haec mala tantamentis constantia superasset, nec in villo profecisset aduersus eū diaboli maligna scruitia, factū est die quadam, ut sancti angeli, peractis ministerijs ad quae fuerant emissi, corā deo se exhiberēt parati eū laudare, & per omnia eius exequi voluntatē. Inter quos & malignus aduersarius praesentē se exhibuit, coram deo (quē quoq; satā in latere, ut cupit, non potest) & coram eo astitit, ad eum modū quo carnifex assisit praefecto à quo potestatē accipit punienter eos, et statim. 3 Quem dominus, vndenā adueniat, interrogat: nō tantionē sibi cōmissi officij & potestatis traditā: tum etiā ut superbo suā impropere praesumptionē, qua ausus fuerat aduersus sanctum virū loqui calumniā & pugnam suscipere, in qua victus succubuit. 4 Respondente verō satan cū superbia & tumore, terrā se circuiuisse & perambulasse in latitudine sua, ad perquirendā sibi cōmodam praedā quā posset vorare, aut cōmodam habitationē in qua posset requiescere, mox intulit dominus: 5 Si terrā omnem perlustrasti, age, quid tibi de illo videtur viro nobili in terra Huz, in quo ego ut fidei seruo magnifice glorior, aduersus quē iam ante tibi dederam potestatē, ipsius omnia demoliendi. 6 Nūquid non aduersa ut sibi parem in vniuersa terra non habeat alterū? 7 Nūquid non mirum vir simplex animo, rectus & iustus in opere, verus deicultor, & ab omni malo sollicitē declinans: insuper post probationē tantam, post damna grauissima in omnibus externis bonis perlata, pristinam etiamnum retinens innocentia, ita ut propter illa omnia tor ac tanta damna, ne verbum quidem impa-

Cap. 2
1 Factum est
autē, cū qua-
dā die venis-
sent filij Dei
& starent co-
ram domino,
2 Inter quos
ram domino,
3 quem
4 Quia
5 Et dixit do-
6 Nūquid
7 siderasti
8 Vir sim-
plex et rectus

ELUCIDATIO

ac timēs deī, impatientiā ore protulerit aut blasphemiam vel cogitationē
 8 recedēs a tam vllam in corde admiserit. 9 Tua autem inuidia me ad
 malo, et ad- uersus illum commouit: quoniā te postulante, potestatem tibi
 huc retinens in illum concessi nihil committitū, vt grauissimis eū affligeres
 innocentiam. malis. Sed neq; hæc omnia tibi quicquā profuerunt, ad inten-
 9 Tu autē cō- tionis tuæ propositū: frustratus est labor tuus, & conatus tuus
 mouisti me omnis factus est irritus, illius patiētia tuā inuidiā & astuta con-
 aduersus eū, filia omnia superante: ita vt tu victus & cōfusus doleas, ille vi-
 vt affligere & tor gloriosus exultet. 10 Tali exprobratione stimulata fa-
 eum, frustra. tāx inuidia, necdum victoriā agnoscit victori: virtutiq; vī-
 10 Cui respō- que adeo iam probatā necdū cessat detrahēre, imō ad pugnā
 des satā ait: denuō victorē audent prouocare. 11 Pellē, inquit, pro pelle,
 11 Pellē pro imō omnia quæ habet, homo facilē dederit pro anima sua. Nō
 pelle, et cū tā magnū (inquit) videri debet, quōd innocentiam adhuc ille re-
 g habet, ho- tineat, cū tantū in externa ipsius bona seruitur sit, neque vel
 mo dabit pro pellis eius contacta fuerit. Libenter homo pellem dabit alie
 anima sua. nam, vel coriū obiciet alienū, vtpote iumentorū, ministrorū,
 aut etiā liberorū, modo suæ pelli consulat, & coriū propriū
 intactū custodiat. Non ita magnū est, si quis perdat cetera
 12 Alioquin omnia, si modo ipse in se nihil patitur mali. 12 Si verō ip-
 mitte manū sum seriō approbari velis, & seriō de illo vt victor triumphā-
 tuā, et tange re, rursum extende aduersus eum manū tuā ad puniendū
 os eius, et car- illum, & afflige corpus eius quod hactenus mihi non licuit cō-
 nē, 13 et tūc tingere: neque in superficie aut cute tantū afflige, sed car-
 uidebis, quod nem interiorem, vsq; ad ossa & medullas ossium: 13 & tūc
 in faciē bene certissima disces experientia, quod apertam blasphemiam in fa-
 dicat tibi. ciem tuā proferre non formidabit, qui hactenus in prospe-
 14 Dixit er- ris & minore aduersitate, visus est Dei cultor fidelis. 14.
 go dominus Volens autem dominus & serui victoriā perfectam declara-
 ad satan: re, & inimici inuidiam rabiem inexcusabili confusione tradu-
 cere, eiusq; erga electos malitiam (etiā tūc cum maxime se-
 15 Ecce in- tioni facilē annuit dicens: 15 Ecce corpus illius, sicut postu-
 manu tua est las, do in manus tuas: & potestati tuæ illius carnes & ossa (quæ
 in secundam hanc pugnam seruata videntur) expono ac tra-
 do, vt & in carne & in ossibus, atq; etiā in ossium medullis, si-
 16 Verūta- cut voles, & quantum voles, enī affligas: 16 ita tamen, vt
 men animam eum non interficias, neque animā a corpore seiungas, neque
 illius serua. item rationis ab eo auferas vsum, quā illum necesse est tecum
 pugnare. Alioqui citra mortem & saluū rationis vsum, age cum

CAPITIS SECVNDI.

23

eo vt volueris, & doloribus quamlibet magnis eū exerce, ne
 iterum habeas quod queraris, si iam secundo succubueris.
 17 Qua accepta potestate, impius satan mox à facie domini
 egressus, ad exequendum quantocius potestatem acceptā, immi-
 sit in corpus sancti viri Iob corruptionē pessimi & foetidissi-
 mi vlcis: quæ quidē corruptio totum corpus occupabat, ab
 imo pedis, vsq; ad verticē capitis: neq; in superficie tantū cutis
 hæbat, sed carnes ipsas penetrans, etiā ossa & ossiū medullas
 ipsas peruebat: ita vt nullū esset in corpore eius membrum,
 quod nō inestimabilibus torqueretur doloribus. 18 Ipse ve-
 rō tabefactis carnibus & sanie horribiliter è singulis membris
 defluente, omnibus horrendus, ac vix seipsum ferens præ fœ-
 tore, egressus foras, sub dio sedit in fimario, quo congerun-
 tur hominum atque iumentorum stercorea, illicque sedens,
 defluente, imō ebulliente, saniem testa, quæ illic fortē ad
 manū occurrebat, à vulneribus abradebat, atque in fimariū
 proiciebat. Sic vir sanctus in patientia firmatus, ne in tantis
 quidem doloribus vllum ostendit impatientiæ signum: sed ma-
 gis seipsum humilians, in quiete & humilitate resedit: affli-
 gentemque se velut ex parte aliqua adiuvans, non mollibus
 pannis saniem abstergebat, non lenientibus cataplasmatibus
 vlcera circumfouebat, sed dura testa superducta saniem ab-
 radebat. 19 Quam in eo tantam miseriæ passionem, 19 Dixit an-
 nec minorem in passione patientiam, videns vxor eius (quæ tem illi vxor
 fortasse in hoc officium fuerat seruata à damone, vetus or- sua.
 ganum suum ad virorum deceptionem, probē agnoscente)
 ita viro loquuta est, haud dubium quin impio suggerēte dia-
 bolo. 20 Etiam nunc in tantis miseriis, tu eligis perma-
 nere in simplicitate & rectitudine tuā? 21 Quin potius, vbi
 iam certissima didicisti experientia, pro bonis tibi euenire
 mala, neque maiora mala tibi posse contingere, maledic Deo,
 & loquere aduersus eum verba blasphemiar: vt vel sic mo-
 riens illius vltione miseriam istam euadas: quoniam quidem
 melius tibi magisque optandum videtur mori, quā in tan-
 tis miseriis viuere. 22 Vir autem beatissimus, tanquā
 columna immobilis in sua stabilitate persistens, & velut ada-
 mas frangi aut emolliri non valens, prauæ suggestioni stul-
 tæ mulieris nequaquam acquieuit: hac in re fortorem se ex-
 hibens in fœtoris sterquilinio, quā Adam in voluptatis para-
 diso. Quinimō correptionē acré stultæ mulieri debitā, officio
 maritali

ELUCIDATIO

23 Quasi vna de stultis mulieribus loquuta es. 24 Si bona suscepimus de manu domini mala autem quare non sustineamus? 25 In omnibus his non peccauit Iob labijs suis. 26 Igitur audientes tres amici Iob omne malum quod accidisset ei, venerunt singuli de loco suo. 27 Eliphaz Themanites & Baldath Suites, et Sophar Naamathites. 28 Cōdixerāt enī, vt pariter venientes vītarēt eū: & consolarentur. 29 Cūq; ele-

maritali impendit (quā vtinam & ille non neglexisset, malo nō molliter cōsentiens) ita eam responsione rationabili abiciens. 23 Tu quidē hac in re stultitia maximā verbū proiciens, atq; de stultarū mulierū numero, qui admodum est magnus, vnam te esse, his verbis comprobasti. 24 Nequaquam enim ita, vt tu suades, Deo expedit maledicere. Nam si quidem donante Deo, bona hactenus & magna & multa cum gratitudine tu & ego suscepimus, mala ista pœnalia quæ ab eodem proficiuntur, quare non similiter in patientia sustineamus, atque etiam cum benedictione & gratiarum actione suscipiamus gaudentes, quicquid ab illa manu proficitur, siue lætum, siue triste, dulce vel amarum propter mittentis reuerentiam? cum patientia & benedictione æquum est vt suscipiatur tum quia iusta sunt quæ ille operatur omnia, tum quia non nisi ad nostram vtilitatem ex amore nostri disponit vniuersa. 25 Denique in his omnibus, stabilis in patientia, & in gratiarum actione perseverans vir sanctus, adduci nō potuit, vt vel in verbo (in quo facillimus alioqui est lapsus) delinqueret. Fueruntque etiam in hoc congressu irriti omnes satanæ nequam malitiosi conatus: triumphauitque Iob sanctus, iam secundo victor, de inuidio diabolo. 26 Habuerat autem sanctus Iob ante plagam istam amicos tres peculiare, viros reuerentiosos & honorabiles, ac inter suos magni precij, qui statim vt audissent miseriam tantam amici sui (solent enim humiliorum rumores noui, potissimum de nobilium virorum aduersis casibus, celeriter longè latèque peruagari) venerunt singuli ex locis in quibus habitabant, vel etiam principabantur: simulque adunati, vt esset trium simul iunctio- rum efficacior consolatio, ad ipsum Iob peruenerunt. 27 Primus inter eos dignitate siue autoritate, Eliphaz appellabatur Themanites: secundus Baldath Suites: tertius, Sophar Naamathites: sic nimirum cognominati, vel à locis in quibus habitabant aut principabantur, vel à progenitoribus, vel simul ab vtriusque. 28 Hi enim tres, cum essent vnius viri amici, ex cōdicto diem in commune statuerunt, siue per verba siue per nuntios, quod pariter conuenirent ex suo quisque loco, ad amicum positum in aduersis inuiscendum & consolandum: verorum amicorum rectè in hoc præstantes officium, quod eum quem in prosperis habuissent amicum, in aduersis nollent derelinquere. 29 Cūque iam appropinquare incipien-

ANNOT. CAPITIS SECVNDI.

23

incipientes loco in quo Iob residebat, ex loco aliquantulum distante (secundum distantiam qua seinuicem agnoscere solent homines) oculos suos eleuassent ad eum conspiciendum, non eum agnouerunt, præ immutatione nimia, tam in corpore, quàm in eterno statu & habitu. 30 Quem cum in tanta subito miseria conspexissent, tacti dolore cordis intrinsecus, præ amaritudine animi & nimia erga amicum cōpassione, vultu simul & fletu emiserunt. 31 Et vt verè ostenderent se amico cōdolere, vestibus suis cōscissis (qui apud veteres mos erat grauitè dolentium) etiam puluerem super caput suum sparserunt, coram Deo, in cœlum: quasi ante oculos Dei se humilantes, & ab ipso misericordiam pro amico suppliciter postulantes. 32 Atque etiam vt fidem suam erga amicum comprobarent, non ad horam tantū illum inuisebant, sed per dies plures apud ipsum permanebant: sedētes nimirum iuxta eum in terra, abiectè & humiliter (iuxta morem lugentium) non vnum aut alterum solum diem, sed perpetuos septē dies cum noctibus, ita vt vix ad modicum temporis spatiū ab eo abscederent. 33 Nemo tamen ex tribus illis sermonem vllū prolixiorem, ad cōsolationem vel exhortationem, coram eo loquebatur: 34 quoniam dolorem ipsius conspiciebant esse supra quàm credi posset vehementissimum, & vix homini tolerabilem: propter quod, non ausi sunt ad illum os aperire, donec prior silentium rumpere: quemadmodum mōstrat experientia, apud illos qui grauissimo affliguntur dolore, non facile quemuis presentium prolixiorum proferre sermonē, nisi ipse qui patitur loquendi prior dederit occasionem. Dolor namque vehemens, prolixiora verba, quantumuis videantur consolatoria, non æquo satis animo sustinet.

23 *assent pcul oculos suos, non cognouerunt eum.*

30 *Et exclamantes, plorauerunt.*

31 *Scissisq; vestibus, sparserunt puluerē super caput suū, in cœlū.*

32 *Et sederunt cum eo in terra, septem diebus & septem noctibus.*

33 *Et nemo loquebatur ei verbum.*

34 *Videbāt enim dolorem esse vehemētem.*

ANNOTATIONES IN

CAPIT. SECVNDVM.

I V autem commouisti me aduersus eum, vt affligerem eum, frustra. Quod ait dominus, se à Satan commotum fuisse aduersus Iob, more humano loquitur: eò quod ipsi ex inuidia postulant, in Iob potestate indulerit. Quod autem adiunctionem atque propositum, neque item ad ipsius Iob passionem,

ANNOTATIONES

nonem. Deus enim non frustra diabolo illam dedit potestatem,
 nec frustra Iob tentari permisit & voluit, neque suo propo-
 sito & sine eis ipse frustratus, in eo quod tentationibus aduer-
 sarij, Iob non succubuit. Imò hoc ipso consequutus est deus
 quod intendebat, & sine ob què permiserat aduersario potesta-
 tem. Nimirum in beati Iob gloriosa victoria primum quidem Dei
 gloria inclaruit, qui in seruatorum suorum fide quam maxime glo-
 riatur. Deinde serui ipsius tentati corona sumpsit augmen-
 tum, quoniam (vt ait Apostolus) virtus in infirmitate perficitur.
 Postremò impij tentatoris grauitè confusa est inuidia &
 clarè patuit impotentia: qui nec tanta accepta potestate & mō
 clarè patuit impotentia: qui nec tanta accepta potestate & mō
 strata crudelitate, quicquam aduersus virum sanctum profe-
 cerat. Hæc autem tria Dominus intendebat, virum sanctum in
 manum Satana tradens. Sic & beatus Iob non frustra afflictus
 intelligitur, qui & Dei gloria promouit, & coronâ propriam
 auxit, & insuper hostis impudentiam confudit. At verò dia-
 bolus frustratus est intentione propositi sui: qui quod inten-
 debat, consequi non potuit, sed eius omnis conatus factus est
 irritus, & sine effectu intento permansit vacuus. Proinde, ad-
 uerbium frustra, non est coniungendum, cum eo quod im-
 mediatè præcedit verbo, affligerem: sed cum eo quod primo
 loco est positum, commouisti, in hunc sensum. Tu frustra com-
 mouisti me aduersus eum, vt eum affligerem. Secundum quam
 constructionem legit Chrysostomus, in hunc modum. Tu autem
 quare incassum dixisti: Perde omnia quæ possides? quare
 inuanum eius inuidisti substantiæ? In eandem omnino senten-
 tiam enarrat Origenes, prolixè & pulchrè declarans, quomo-
 do nō ipsi Iob frustra, aut sine causâ fuerit illa rerum omnium
 perditio, diabolo autem sine causâ & frustra fuit. Beatus autè
 Gregorius videtur adverbium istud, iungere cum verbo pos-
 teriori, affligerem: dicens, beatum Iob secundum aliquid fru-
 strâ percutsum & afflictum à Deo, secundum aliquid non fru-
 strâ. Beatus Iob (inquit) & non frustra percutitur, quia auge-
 rit meritum: & tamè frustra percutitur, quia nullum punitur
 admissum. Videtur autem accipere aduerbium frustra, impro-
 priè. Secundum propriam namq; significationem, frustra fieri
 id dicitur, quod non cōsequitur finem ad quem ordinatur, ut
 iuxta Aristotelis definitionem in secundo lib. de auditu Phys.
 eo. Quo sanè modo dici non potest, quòd frustra Deus virum
 sanctum affligerit. Impropriè verò interdū dicimus frustra fieri,
 id quòd

CAPITIS SECVNDI.

id quod sit sine rationabili causa mouente: quemadmodum si dicamus iudicem frustra punire innocentem, eo quod causa non subsistat, quæ eum debeat mouere ad illum puniendum. Aut si dicamus, frustra loqui illum, qui nullam iustam causam habet se mouentem ad loquendum. Ita secundum aliquid frustra percussus intelligatur Iob, (iuxta sententiam beati Gregorii) eo quod peccatum in eo non fuerit, propter quod percussus debuisset: cum non soleant homines, nisi pro peccatis, tam enormibus & singularibus plagis ferri. *Pellem pro pelle.* Prouerbiali sermone & ludicro, atque (vt Philippus ait) ioculari iudificatione Satan utitur, velut ludendo à se depellere volens exprobrationem domini, & ad noua certamina iustum deposcere. Gregorius prouerbum inde sumptum arbitrat, quod saepe dum venire istum contra faciem cernimus, manum palpebris opponimus, vt ab istu oculos defendamus; & corpus vulneri obficimus, ne in parte teneriori vulneremur. Vnde quod dicitur: *Pellem pro pelle* &c. sic interpretatur idcirco Iob, tot extra se flagella equanimitè patitur, quia pauet ne ipse feriat. In eandem prorsus sententiam enarrat Origenes, dicens: sicut corium manus libenter datur pro corio capitis, sic & Iob exteriora omnia detrimenta parvipendere, ac sine blasphemia sufferre, non propter religionem, sed propter metum, tantum, vt corporis effugiat poenam. Eandem quoque sententiam Chrysostomus paucis indicat: Nihil magnū, inquit, si pecunia excidit: libenter omnia spreuerit, quo se seruet. Vnde patet, quod diabolus sicut prius virtuti Iob detrahebat ex consideratione mercedis temporalis, dicens: ipsum non nisi spe temporalium bonorum deo seruire, quæ si auferretur Deū illico blasphemia ret: ita nunc omnibus illis ablatis, fingit improbus, metu temporalis poenæ grauioris ipsum patientiam simulare, ne videlicet feriat etiam in corpore, qui in cæteris omnibus iam funderat percussus. *Qua* in re insatiabilem suum ad calumniam animinum patenter demonstrat, qui vna calumnia per virtutem superata, statim de inuido & mendaciis foecundissimo pectore suo addingit aliam. *Veruntamen animā eius seruauit.* Duplīciter id à sanctis patribus exponitur. Primum quidem, de vita spiritali secundo, de vita corporali. Secundum priorem sensum præcipitur diabolo, seruare animā Iob, quia prohibetur animam eius tentando superare: quemadmodum ait beatus Gregorius: *Aduersarius seruare animam dicitur, cum hanc ten-*
tando

ANNOTATIONES

ando superare prohibetur. Verum hic sensus potius moralis videtur, quam literalis. Nam secundum historiam quomodo conueniens possit iudicari, ut dominus sanctum virum Iob diabolo ad pugnam & certamen singulare tradens, eidem prohibeat, ne illum tentatione superet, animamque eius in peccatum ne seducat: cum ad hoc diabolus à deo postulauerit vexare illum in corpore, ut eundem superare posset in anima? Pro anima namque sancti Iob, ipsi diabolo res agebatur, intendebat enim satà (quod est indubitatum) per plagam infligendam corpori, animam in blasphemiam inducere: atque sub hac spe ad certamen virum iustum poposcit, & postulatam in certamen singulare suscepit. Quorsum autem satan voluisset, cum Iob descendere in praelium, si ex domini prohibitione certò præscisset, se non posse illum superare? Si enim hoc sibi à domino prædictum audisset: Prohibeo ne illi superes, adempta spe victoriae, quorsum pugnam appeteret & susciperet? Denique, quare hæc est emissio militis ad pugnam, ubi aduersario prohibetur, ne illum vincat aut superet? Quorsum pugnabit, cui iam ante prædicitur, quod non possit obtinere victoriam? Magis itaque ad litteram & historiam couenire videtur, illa quam nos in Elucidatione proposuimus intelligentia de seruanda temporali vita. Quam & Origenes posteriori loco ponit, & peculiari-ter historiam appellat, post priorem expositionem ita subiungens. Aut adhuc secundum ipsam historiam: Animam, inquit, eius ne tetigeris: hoc est, ne eam ante tempus de corpore eicias. Ac si diceret: Ita demetire ipsum dolorem, atque corporis poenam, ut ipsam animam ante tempus de corpore exire non compellas. Noli ergo mortificare corpus, ne ante perfectionem constantiam, vel consummationem tolerantiam discedat anima. Posset etiam non incommode secundum historiam istud intelligi, ut prohibeatur satan auferre à Iob rationis usum, sine quo proculdubio, non potuisset diabolus patiendo superare. Quasi autem animam perdit secundum quod rationalis est, qui rationis usum amittit, etiam si re ipsa in corpore permaneat anima, aliarumque virium solitas exerceat operationes. Hunc sensum manifeste exprimit abbas Serenus collatione septima, cap. 2. cuius hæc ibidem sunt verba: Nonnunquam in illis membris in quibus vigor animæ continetur, immundus spiritus insidens, eiusque importabile pondus imponens, obscuritate terribissima intellectuales eius obruit sensus, instigans ea quæ non vult vel quæ

igno-

CAPITIS SECVNDI

25

ignorat proloqui, quod nonnunquam etiam vini febrisque vitio, aliisque agitudinibus extrinsecus superuenientibus videmus accidere. Quod ne beato Iob diabolus moliretur inferre, præcepto domini prohibetur, dicens: Tantum animam eius custodi, id est, tantummodo eum amem ne facias, & obruas intellectum ac sapientiam resistentis, principali scilicet cordis eius tuo pondere præfocato. Hanc etiam intelligentiam priori loco indicare videtur Origenes, cum ait: Hanc animam ne tetigeris, neque huic appropinquaueris, neque huic communicaueris, neque commiscearis, neque seduxeris, neque obtuderis, neque infatuaueris, neque fatigaueris, neque deceiveris, nequam in his verbis illam etiam aliquatenus videtur indicare sententiam, quam ex Gregorio primo loco constituimus. Nos tamen in Elucidatione posteriores duas intelligentias, prima omissa, expressimus. Percussit Iob vlere pessimo. Vulus istud, quidam (ut refert Philippus) elephantis morbum fuisse existimant. Idem enarrans caput 16. super verbo illo: Cò vulneraui lumbos meos, effudit in terrâ viscera mea, ita scribit: In lumbis vulneratis & effusis in terrâ viscera mea, ita intelligendum puto, quod non solum foris toto corpore compitruerat, verum etiam torus intrinsecus putredinis faniellusque scebat, ita ut & ipse Iob quodam loco diceret: Hælitum meum exhorruit vxor mea: & ita omnia interiora conuersa ei in saniem fuerant, ut per secretiora alui paulatim in terram effusa sint. Vbi inter cætera mala poenarum suarum, morbo dysenterici languoris se percussum esse significat. Idem rursus tractans illud. 19. capite: Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum, dicit ipsum laborasse marasmo, quod Græcum vocabulum Latinis significat tabefactionem & resolutionem, excicationemque totius corporis. Non dissimile est quod ait Chrysostomus, plagam viri sancti non aliud fuisse, quam scædam quandam totius corporis corruptionem. Quam autem graue hoc fuerit vlcus, & quam seua plaga, Origenes prolixius declarat, his verbis: Percussit satan Iob plagâ seuerissima, lamentabili, vrenti, affligenti, flagranti, incendi, dolenti omne supplicium in se habente, & putredinem, & vermes, & ossium diuisionem, & neruorum fatigationem, membrorum debilitationem, ac totius carnalis compaginis passionem atque dolorem. Nam sicut nullum membrorum corporis prætermisit malignus, neque vllum dereliquit illatum: sic idem nullum

D

dereliquit

ANNOTATIONES

dereliquit supplicium, neque pœnam, neque dolorem, quem huic plagæ non commiscuisset. Propterea autē vna plaga memoratur: quia totum corpus iusti illius, & omnia membra eius vno contextit vulnere, atque ad vnum conuertit dolorem. Hætenus Origenes. Ex quibus verbis patet, nō vanum esse quod in Elucidatione diximus, vlcus illud beati Iob, corruptionem fuisse, & carnes, & ossa, & nervos, atque etiam medullas ossium pervadentem. Non enim est verisimile, diabolus vlli corporis parti pepercisse, postquam corpus ipsum totum in sua accepisset potestate. Et (vt paucis dicam) meritō tātus debet à nobis æstimari dolor plagæ huius, quantus ab homine citra mortem sustineri potest: in qua credendum est multas pestis morum morborum species, simul fuisse conuolutas, & omnium naturalium dolorum tormenta simul conglobata. Quā enim hæc esset pugna nouissima, ex qua diabolo tota pendebat spes victoriæ, nihil dubium, quin extremum suæ virtutis malignus in antagonistam suum ostenderit. *Sedens in sterquilino.* Hoc loco in æditione antiqua nonnihil additur, quod in Hebræis non habetur. Sic enim illa habet: Et sedebat super stercore, extra ciuitatem. In quo signanter notant Græci doctores, Origenes & Chrysostomus, qui ædicionem istam sunt sequuti, similitudinem domini nostri Iesu Christi: qui (vt ait Apostolus) extra portam passus est: in aceruo vtique stercoreum, id est, in monte Caluaria, loco fœtido & horrido mortuorum cadaueribus. *Dixit autem ad illum vxor sua.* Miretur forsitan quispiam, quare non simul cum filiis vxor quoque perierit. Cum enim à domino accepisset satan potestatem in omnia quæ Iob habebat, siue quæ ipsius erant, ita vt etiam liberos de fœmore eius genitos ex hac concessione interficere potuerit: quare non simul ex eadem concessione vxorem interfecit? Huic quæstioni duabus rationibus potest satisfieri. Primum quidem, dicendo, non accepisse diabolus in mulierem vllam potestatem, sed exemptam eam fuisse simul cum viro, dicente domino: Tantum in illum ne extendas manum tuam. Cum enim (iuxta domini & Apostoli testimonium) vir & mulier non sint duo, sed vnum, sintque duo in carne vna: dum vir excipitur, simul & mulier exempta intelligitur. Voluit enim dominus illam seruari, vt ex eadem postea liberos ipsi Iob suscitarēt in locum priorum. Hanc sententiam vtunque confirmat & satis verisimile reddit nimia diaboli malitia. Cum enim

Matth. 19.
1. Cor. 6.
Ephe. 5.

CAPITIS SECVNDI.

26

amor coniugalis longè superet omnem amorem alium, & rerum externarum, & filiorum atque filiarum: ac proinde, de morte coniugis omnium sit grauisimus dolor, qui potest ex vllius rei temporalis amissione haberi, non videtur, quod impius demon à muliere abstinuisset, si in eam habuisset potestatem: quin potius, post mortem filiorum, etiam vxoris mortem illum coram oculis cernere fecisset, vt dolorem omnium maximum & damnum grauisimum ei inferret, loco nouissimo. Quod si quis dixerit, fortè minus prudentem & minus religiofam eam fuisse (id quod ex suasionem pestifera probabiliter colligi videri possit, nisi eam passionis enormitas, & sexus mollities vtunque excusent) atque ob hoc beatam Iob non ita magnum ex eius morte potuisse accipere dolorem. Vanè loquitur sic obliuiscens: Nam qualiscunque sit mulier, siue proba siue improba, ipsam vt coniugem debet qui timorem Dei habet, summo amore præ omnibus quæ sunt in hoc mundo diligere, ac proinde damnum æstimare grauisimum eius mortem, doloremque secundum rationis dictamen assumere maiorem & luctum, quàm in perdizione cæterorum omnium. Aliter dicitur, à diabolo seruata esse mulierem, vt ea tādē vteretur ad seductionem viri, si per seipsum & sua omnia machinamenta præualere ei non posset, sperans, quomodo olim per Euam seduxerat Adam, quem per seipsum superare non confidebat, sic & modò per fœminam, Iob superare. Quem admodum iuxta opinionem dicentium, nuncios ad Iob venientes veros homines fuisse, seruati illi dicuntur à diabolo, ad enarrandum ipsi suos dolores, & aggrauandam tristitiam. Quam sententiam videtur indicare diuus Gregorius, quum ait: Ecce tentando satan omnia abstulit, & tentando mulierem reliquit. Ecce sancto viro callidè cuncta diripuit, sed valde callidius adiutricem suam mulierem reseruauit, quæ dicat: Adhuc permales in simplicitate tua? &c. Origenes verò vtrunque sententiam tangit, in his verbis: Siue enim deus præcepit hanc reseruari, sicut & præcepit, ob hoc vt suam secundam vxorem iustus ille Iob accipere opus non haberet: siue ipse diabolus hanc conseruauit, tractans, vt hanc ministram iniquitatis suæ haberet, vt hanc haberet pro nouissimo Iob laqueo, vt postquam per omnem rem desperaret, tunc per vxorem iustum perderet, sicut ipse arbitrabatur infelix æstimabat, atque sperabat. Hæc ille. Posset verò secundum illos qui

D ij hanc

ANNOTATIONES

hanc vxorem Iob dicunt fuisse Dinam filiam Iacob (cuius sententia author est Philo, in libro de antiquitatibus Hebraicis) etiam hac reddi ratio, quare ipsa seruata sit: quoniam ob reuerentiam & sanctitatem Patriarcharum, de quibus fuit primogenita, tangere illam spurcissimus demon permixtus non fuit.

Benedic deo, & morere. Variè istud vxoris verbum accipitur & enarratur. Nos per antiphrasin benedicere positum arbitramur pro maledicere, quemadmodum supra in verbis satan semel & iterum. Sensus autem hunc assignauimus, ut impatiens mulier à dæmone exagitata, virum exhortetur ad maledicendum Deo, ut vel sic à Deo percussus moriatur, ac per mortem omnibus his malis liber euadat. Quem sensum manifestè etiam assignat Origenes, cuius hunc in locum ista sunt verba: Dic aliquod verbum quod irriter, quod exacerbet, quod exasperet, dic aliquod verbum in dominum, criminare, irridere, de malitia reprehendere, de impietate. Dic aliquod verbum quod neget illum, & providentiam eius atque prouisionem. Sic ergo dic aliquod verbum, & morere. Si enim huiusmodi aliquid dixeris, continuo morieris, continuo de omnibus presentibus laboribus securus atque alienus redderis. Hæstenus ille. Alij verò sic enarrant: Quandoquidem tibi benedicienti Deo, aduersitas & indies maior superuenit, maledic potius deo, ut sic prosperitate potiaris. Nec est quod metuas: morere, id est, pro mortuo te computa, non melior es quàm mortuus, quia nihil tibi videtur residuum si in hac tua simplicitate perseueres, nisi ut moriaris post tantas miseras. Posset & sic intelligi: Postquam tibi benedicienti tanta mala Deus immisit, ut iam certa mors te maneat, ut in aliquo te contra Deum vindices, antequam hinc per mortem discedas, maledicito deum, qui sic te benedicientem afflixit, ut crudelem & qui tyrannice tecum egerit, ne prorsus moriaris inultus. Valde enim hic affectus insidet hominibus, ut in rebus etiam desperatis pro viciliis se studeant, iuxta illud: Ergo moriemur inultus? Quidam verò, benedicere hoc loco in propria significatione accipiunt, sed per ironiam totam orationem legunt, in hunc sensum. I nunc, o simplex Iob, & lauda Deum tuum solito more, etiam nunc quum moreris, quum nihil tibi præter mortem videtur restare. Quasi dicat: Iam tandem vides, nihil tibi istam tuam simplicitatem & gratiarum actionem profuisse, quum post omnia mortem ipsam nequeas effugere. Vnde imperati-

Verg. Æneidos. 4.

CAPITIS SECVNDI.

27

uus morere, secundum hunc intellectum quasi conditionaliter accipiendus videtur, ac si dicatur, licet moriaris, vel etiam si moriaris, vel etiam cum tibi sit moriendum, quum sis mortis proximus, & quasi mortis obiectus. Hebræus quidam Moses Gerundensis absque ironia sic exponit: Lauda nunc deum, & gratias ei age de perpessis malis, & benedicendo ora ut moriaris. Quasi dicat: Sat iam perpessus es malorum, age deo gratias pro iis quæ tulisti, & post hac mori magis velis, quàm mortem differri. Verum id non satis videtur conuenire cum eo quod exprobrando eadem præmittit: Adhuc tu permanes in simplicitate tua? Ipsa quoque Iob responsio increpatoria, satis indicat amariorem fuisse verborum illorum sententiam. Inter hæc autem omnia id quod primo loco dictum est videtur simplicius, & magis ex mente mulieris fuisse. Dixit autem ad illum vxor sua. In editione antiqua sic legitur: *χερὶ δὲ πορὰ δὲ προβιβηκός, ἡ πρὶν αὐτῷ &c.* Hoc est, Multo autem tempore transacto, dixit ei vxor sua. Circa quod verbum admodum rationabiliter Origenes disputat de tempore huius miserie Iob, quantum videlicet tempus in ea transegerit. Nonnulli enim (ut ipse ait) existimauerunt breuissimum omnino fuisse tempus, utpote paucorum dierum. Alij econtrario, nimis longum: dicentes, Iob tres annos & dimidium egisse in sua miseria, in typo Saluatoris, qui tres annos & dimidium in labore multo prædicauit. Quam assertionem pluribus rationibus ipse reiicit, tanquam irrationabilem. Cuius verba nobis hæc subscribere visum est operæpretium: Nos, inquit, scripturæ consentientes intelligamus: & sicut intelligimus, ita & asseramus. Hoc primum dicentes & querentes, cur benedictus deus diutius esset perneccaturus iustum illum, quum sufficeret breuissimum tempus ad superandum malignissimum diabolum? Non enim hoc delectabatur deus, ut Iob torqueretur: sed hoc potius, ut diabolus conuinceretur, & beatus Iob iustus coprobaretur. Nihil ergo aliud expectauit deus, nisi hoc solū, quando diabolus vniuersam iniquitatem suam perficeret, & quando Iob vniuersam tolerantiam suam adimpleret, ut inexcusabiliter conuinceretur diabolus, & iustus verè appareret Iob. Hoc nimirum non diuturno annorum spatio, sed breuissimo mensium tempore irrefutabiliter consummatum est. Huius namque rei testis comprobatur etiam ipse Iob, dicens: Sustinui menses superuacuos, non annos. Nam sicut de mensibus non siluit

D iij Iob,

ANNOTATIONES

Iob, ita multominus de annis nō siluisset, si annos sustinisset. Debuert ergo hi qui tres annos & dimidium fuisse passionis Iob astruunt, tres menses & dimidium dicere, vt certē vel ex parte veritati non resisterent, & dominicum exemplum illud consimilarent. Tribus nanque annis & dimidio praeceperat dominus, a baptismo vsque in passionem. Sic & ipsa historia non tres annos significat, sed breue mensium tempus. Primum quidem, per hoc quod contigit, cū ei ipsas plagas intulit malignus. Nam semper adhuc primo loquente, alius superueniebat nuncius. Deinde statim sine mora, fauissima ac terribili illum percussit plaga. Item mox per vxorem seduxit. Deinde consequenter in ordinē per amicos reprehendit. Quē vnīuersa, in paucis mensibus perfecit. Protinus subsequenter dominus ad eum loquutus est, iustum illum omnibus demonstrans, atque sanctum illum cunctis testificans, & illis qui tunc fuerunt, & istis qui erunt vsque in perpetuum. Hæc nanque intra paucos menses perfici potuerūt. Non enim erat iustum, neque amplexa est Dei bonitas, vt plurimis annis lamentabilem illam passionem, iustus sufferret Iob. Omnibus itaque modis demonstrari potest, quia non plurimis annis, sed paucis mensibus hæc vnīuersa impleta sunt. Quomodo enim sufferre poterant carnes Iob, vel mēbra, vt tribus annis & dimidio à verminibus ac putredine essent comesta? Quomodo poterant sufficere carnes eius & ossa, vt tribus annis & dimidio amarissimo dolore fuissent vexata, in qua amarissima pena omnis furor & indignatio maligni diaboli est demonstrata? Hactenus Origenis verba: quæ nos idcirco prolixius citauimus, quod admodum rationabiliter de hac re loqui videatur: nec sit inutile, quid de tempore passionis Iob sentiri debeat, cognoscere.

Postremo & hoc est notandum, in additione antiqua plurima hæc verba interponi vxoris Iob, antequam ad maledictionem suadendam accedat, quæ in Hebraeis voluminibus non inueniantur, neque item in vulgata modò nostra additione Latina: quæ tamen Origenes antiquæ additionis commentator, vt ceteras scripturæ huius partes, enarrat. Ea tamen non ita multum videantur ad rem facere, quoniam muliebrem tantum exprimunt querimoniam, tamen ob curiosos lectores, ex Græca additione huc transferre volumus. Sic itaque additio illa habet: Multo autem transacto tempore dixit ad illum vxor sua: Vsquequo tu sustinebis, dicens, Ecce expecto adhuc modicum

CAPITIS SECVNDI.

28

cum tempus, sperans spem salutis meæ: Ecce enim exterminata est memoria tua de terra. Filij & filix vteri mei, gemitus & dolores, quos in vacuum portavi cum laboribus Tu autem ipse in putredine vermium sedes, sub dio pernoctans. Et ego vaga & habitu ancillæ perambulās, de loco in locum, & de domo in domum: expectans solem quando occidat, vt requiescā à laboribus meis & doloribus, qui me nunc comprehendunt. Sed dic verbum aliquod in dominum & morere. *Eliphaz Themanites, Baldath Suites Sophar, Naamathites.* Secundū Origenis sententiam, non vulgares homines aut contemptibiles isti erant, sed egregij fuerunt principes, regionum atque prouinciarum suarum domini, & duces gentis suæ. Apud Idumæos enim (cuiusmodi erant hi viri) secundum consuetudinem omniū gentiū, per singulas ciuitates & regiones, reges fuerunt & duces prouinciarum: & singuli in regione sua regnabant. Cui sententiæ apertē astipulatur antiqua additio, quæ sic habet: *Eliphaz Themanitarum rex, Baldath Suitarum tyrannus, & Sophar Nomadarum rex.* *Sederuntque cum eo in terra, septem diebus & septem noctibus.* Origenes arbitrat, tres istos amicos continuo assedissee amico suo, absque vlla vel ad momentū discessione, absque cibo itē & potu & absque somno, diuina nimirum virtute confortatos, & amici doloribus incubriatos. Alij putant, non sic assidue illos sancto viro assedissee, quin cibum potumque statutis temporibus, item & somnum ad naturæ sustentationem, acceperint. Quod autem dicuntur septem diebus & septem noctibus cum eo sedisse, secundum potiorē temporis, illius partem intelligunt, quomodo & illud apud Lucam de Anna prophetissa videtur intelligendum, *Luc. 2* quod non discedebat de templo, ieiuniis & obsecrationibus vacans nocte ac die. Frequens enim est scripturis, huiusmodi in loquēdo excessus. Diuus Gregorius in ambiguo rem istam vt incertam, relinquit, nec ad rem facere ita multum videtur. Quod etiam sequitur: Et nemo loquebatur ei verbum, non sic videtur intelligendum, quasi ne verbulum quidem minimum quisquam illorū protulerit illo septem dierū spatio: sed quoniam prolixiorem sermonem nemo audebat, antequam Iob ipse occasionem dedisset, incipere.

D iij

Elucidatio

ELVCIDATIO CAPI-

TIS TERTII.

Postea verò quàm hæc omnia talia ac tanta cer-
tamina pertulisset sanctus Iob, posteaquam tem-
pore aliquanto in tam inæstimabilibus illis do-
loribus egisset, atq; cum amicis suis perpetuos
septem dies in silentio sedisset: vt occasione daret
loquendi amicis, quos præ dolore & pudore videbat à ser-
mone cessare, ipse prior non passione agitatus impatientiæ,
sed ex rationis dictamine motus, labia sua ad loquendum a-
peruit. 2 Atque vt dolorem suum inæstimabilem quantum
posset exprimeret, ei; ex parte aliqua satisfaceret vel indul-
geret, querimoniam proposuit, ad excessum vsque (quantū pri-
ma facie videri possit) grauissimam: incipiens à maledictione
diei natiuitatis suæ iam olim præteritæ, quæ sibi fuit initium
malorum omnium quæ perferebat. In hanc videlicet diē ma-
la multa secundum imprecationis modum congerens, quæ
tristibus & infaustis diebus solent inesse, diei illius infaustita-
tem & tristitiam in qua ad tanta mala ferenda mundo proce-
sit, ita voluit declarare. 3 Secundum rationem itaque eni-
cians, quæ secundum affectum sensitiuum patiebatur, in hunc
loquutus est modum. 4 O diem infaustum atq; lapillo
merito cōsignandū, qui me tantis perferendis miseriis edidit
in lucem. 5 Et o noctē terque quaterque infausticem, in qua
conceptus sum in utero matris, vt verè de me dici potuerit.
Hac nocte puer iste conceptus est. 6 Debit profecto dies
ille habere quicquid est horridum, & quicquid tristem aut
odiosum hominibus reddit diem. Horrendis videlicet tene-
bris debuit obscurari, non adornari sereno lumine. 7 Non
debit illius desuper curam habere Deus, neque illum requi-
rere ad illustrandum lumine, sicut dies ceteros: sed magis in
tenebris debuit ille permanere, ad modum noctis horridus.
8 Obscurare illum debuerunt tenebræ densissimæ, vt ef-
fecerit quasi mortis quædam vmbra horribilis, & quasi tenebrosi
inferni quædam imago. 9 Occupari debuit & super-
uinci à nubibus densissimis, & obscura fortidæque nebula, ne
lucidus fieret aut serenus: & (vt summam dicam) totus ille
dies omni debebat inuolui amaritudine, debebantque in
hunc conuenire quæcunque tristem, inamenum, odiosum
& ingra-

CAPITIS TERTII.

29

& ingratum apud homines efficiunt diem. 10 Sic item nox caligo, & in
illa conceptionis meæ, tenebroso & horrido turbine debuit
confundi, ne esset in ea tranquillitas aut grata serenitas, quæ
bonas & gratas hominibus noctes efficiunt. 11 Non est
digna dies illa vt computetur inter dies anni: sed quasi nō fue-
rit, sine memoria potius debet præteriri, neque in mensibus
simul cum aliis diebus connumeretur. 12 Neque etiam
nox illa conceptionis meæ digna est, quæ simul cum adiun-
cta sibi die connumeretur ceteris anni diebus. Debet autem
magis nox illa, tanquam nimium infausta & infausta, solitaria
æstimari, & ceteris nequaquam comparari vel connumera-
ri, nec vlla laude vel vllis carminibus lætis celebrari, quemad-
modum solent noctes quædam, ob rerum in eis gestarum
memoriam, in canticis & gaudiis expendi. 13 Maledicant
huic nocti etiam illi qui diei solent maledicere, diemque &
lucem habere odio, noctem potius amantes cum tenebris,
homines nimirum impij, osores veritatis & virtutis, vitiorum
autem amatores: 14 qui parati sunt suscitare leuiathan,
serpentem tortuosum, draconem antiquum, diabolum, eius
suggestionibus & desiderijs perficiendis sedulo incumbentes:
Etiam hi (inquam) impij, quamuis soleant odio habere lucem
diei & amare tenebras noctium, huic tamen nocti non be-
nedicant, sed maledicant potius, quæ ad tantas me genuit mi-
serias. 15 Debit utiq; merito tā tenebris plena esse nox il-
la, vt etiā stellæ firmamenti lumen suū in illa terris non pos-
sent effundere, atris & caliginosis nubibus earum claritatem
offuscantibus. 16 Denique ad occasum ipsa declinante, cū
iam diei videretur aduentura claritas, dignum fuisset non ad-
uenire lucem, quæ nouissimum eius illuminaret, neque ab
aurora surgente in primo exortu solis, digna fuit illuminari.
17 Idcirco autem sic mala precor diei natiuitatis & nocti
conceptionis meæ: quoniā vtraque mihi initium fuit & ianua,
ad hæc omnia quæ nunc patior intolerabilia & ineffabilia ma-
la: quoniam videlicet non conclusit dies illa, sed aperiri permi-
sit, matris me gestantis vterum, vt in mundū prodirem ad om-
nes has misérias: & quoniam nox illa non tenuit conclusum
matris meæ ventrē, ne in eo cōciperer. 18 Si enim cōceptus
tunc non fuisset neque natus, mala ista omnia iam non susti-
nerem, neque oculis meis in memetipso viderem, nec sensibus
ceteris perciperem. 19 Heu me miserum tantis pas-
sionibus

caligo, & in
uoluitur a-
maritudine.
10 Noctē il-
lam tenebro-
sus turbo pos-
sedeat.
11 Nō cōpu-
retur i dieb-
anni, nec nu-
meretur in
mensibus.
12 Sit nox il-
la solitaria,
nec laude
digna.
13 Maledi-
cant ei q ma-
ledicunt diei.
14 q parati
sunt suscitare
leuiathan.
15 Obtene-
bretur stellæ
caligine eius.
16 Expectet
lucē, & non
videat, nec
ortum surge-
tis auroræ.
17 Quia nō
cōclusit ostia
ventris qui
portauit me.
18 Nec abstu-
lit mala ab
oculis meis.
19 Quare nō

bāt in robore suo, viri bellicosi aut operarij fortes, illic in mor-
te ab omni suo opere cessabūt, nec se vltra laboribus vitæ pri-
stinæ defatigabunt. 29 Et illi qui olim in vita ab oppresso-
ribus victi tenebantur, grauibūque affligebantur malis vi-
tæ præsentis, illic pariter cum prædictis sine vlla molestia re-
quiescunt, liberi ab omnibus illis malis quibus hīc per vim
opprimebantur. 30 Neque audiunt illic minaces vo-
ces exactorum suorum, aut dominorum siue oppressorum,
a quibus victi detinebantur, à quibus solent paucere, timen-
tes rapi ad mortem, vel ad supplicia: illic ab omni huiusmodi
timore & periculo erunt liberi. 31 Non est ibi inter ma-
gnū & paruum, diuitem & pauperem, nobilem & ignobi-
lem, fortem & debilem, vlla differentia. 32 Est quoque il-
lic seruus liber & absolutus à iure domini, non vltra illi obli-
gatus & obnoxius, vt erat dum in mundo viueret, nec in vllo
vltra subiectus aut inferior. Siquidem cum morte perit ser-
uitutis obligatio, vna cum auctoritate & iure domini. 33
Et quorum iis qui in miseriis vitam degunt, datum est vide-
re lucem istam corpore solis, postquā ea non possunt ad
gaudium & letitiam perfrui? Aut quorum data est illis vita,
qui affliguntur amaritudine animi, ita vt non eis liceat ad
voluptatem & iucunditatem vita perfrui? Optabilis siquid-
em videtur (quantum ad hanc corporis vitam attinet) om-
nino non videre solis lucem, quā videre & in ea non pos-
se gaudere: item non viuere, quā in doloribus viuere.

34 Illis (inquam) quorum data est lux & vita, qui præ mi-
seria & amaritudine animi mortem desiderant & auidē ex-
pectant, nec tamen eam possunt assequi: qui cum magno &
anhelo desiderio mortem querunt & concupiscunt, ad eum
modum quo effodientes terram ad inueniendum thesaurum,
querunt & anhelant audiuisimē, donec inueniant. 35
adeoque ingens habent huius vitæ tedium & mortis vehe-
mens desiderium, vt mirum in modum gaudeant & exultent,
cum mortem appropinquare viderint, & quasi sepulchrum
sibi parati conspexerint, cum alterum iam pedem cœperint
mittere in sepulchrum: scientes per temporalem mortem om-
nium malorum huius vitæ finem imminere. 36 Quare
(inquam) vita & lux data est hominibus, quorum est abscon-
dita in tenebris via vitæ huius? 37 qui præ miseria igno-
rant quid agant, quos Deus quasi tenebris circumdedit, tristitia
& ad-

*qui uerunt se
si robore.
29 & quon-
dā victi pa-
riter sine mo-
lestia, 30 nō
audierunt vo-
cē exactoris.
31 Paruus et
magnus ibi
sunt, 32 &
seruus liber à
domino suo.
33 Quare mi-
sero data est
lux, & vita
his qui in a-
maritudine
animi sunt?
34 Qui expe-
ctant mortē,
& nō uenit,
quasi effodiē-
tes thesaurū.
35 Gaudētq;
vehementer,
cū inuenerint
sepulchrum.
36 Viro cui
abscondita
est via,
37 & circū-*

*dediteu domi
nus tenebris.* & aduersa plurima super eos inducendo, ita vt uiuant in solli-
citudine & anxietate maxima, vt præ miseria nusquam libeat
vel liceat prodire in lucem, sed magis in tenebris eligant per-
manere absconditi? 38 De quorum numero proculdubio
nunc sum ego, qui sine suspiriis multis cibum sumere non va-
leo, neque proposito cibo à suspiriis me cohibere: & præ ni-
mij doloris acerbitate sic clamo & quasi rugio, ad eum mo-
dum quo aquæ multæ inundantes & increscentes, quasi rugi-
tum quandam emittunt. 39 Nimirum quia id quod semper
secundum naturam corporalem, siue secundum sensitium
affectum timui, iam mihi euenit: & à quo semper secundum
sensum abhorruui, id nunc mihi accidit, afflictio uidelicet gra-
uissima & miseria summa, quam semper exhorruui, quemadmo-
dum & naturaliter omnis homo quæ corporis afflictia sunt
metuit, & quæ delectabilia prosequitur. 40 Et in omnibus
his, nullius mihi sum conscius mali, quo aduersitatem istâ tam
grauem videri possim commertus. Ego enim inter homines
(quâ tum quidem mihi attestatur conscientia) non in crudeli-
tate aut iracundia vixi, sed in lenitate & mansuetudine: adeo
non opprimens alios vel inuadens, vt læsus etiam ipse vindi-
ctam non poposcerim, sed potius dissimulauerim: malens iniu-
riam ipse pati, quàm aliis inferre. 41 Sic & linguâ pro virili
sedulo cohibere studui, ne vel blasphemiam in deum, vel con-
uitium in proximum aut detractionem proloquerer.

42 In quiete insuper & pace vitam ducere semper laboraui,
à tumultibus alienarum rerum atque secularium negotiorum
occupationibus, quantum mihi licuit, me ipsum abducens: qui-
bus qui se nimium ingerunt, frequenter non immerito in cas-
sus graues incidunt. 43 Quantumuis autem sic in mansue-
tutine, in silentio & quiete, conatus fuerim semper vitam du-
cere: his tamen omnibus non obstantibus, nunc aduersum me
indignationem Dei sentio, plagam & correptionem grauissi-
mam sustineo: vnde me dolor cogit, tam tristè querimoniam
lamentabili vobis ô amici ciulatu proponere, vt vos deinde
rupto liberè silentio, grauissimè afflicto verbum proponatis
solatij.

Item hæc aperuit Iob os suum, & maledixit diei
suo, &c. Consurgit hoc ex loco perplexa sa-
tis difficultas super verbis istis maledictionis
quæ protulit sanctus Iob diei suo maledicēs.
Malitiosi Hebræorum Rabini ex impatien-
tia verba ista procedere ac blasphemiam sa-
pere impudenter asseuerāt. Item & alia multa ipsius beati Iob
verba in sequenti disputatione, quæ à catholicis viris piè expo-
nuntur, impij isti in sensum peruersum interpretantur, quasi
Iob nimia passione perturbatus, quæ non decet salutaris dog-
mata præ impatientia protulerit, vt solent nonnunquam homi-
nes ex passionis impetu effundere contraria, iis quæ ante pas-
sionem sentiebant. Nec mouentur illi scripturæ verbis nec do-
mini testimonio, nec denique sententia illa finali, quâ post ab-
solutâ disputationem pro sancto viro dominus protulit. Cum
enim aduersum illos adducitur testimoniū domini ad Satan:
Nunquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit ei simi-
lis in terra, &c. Item illud scripturæ post vtranque victoriam.
In omnibus his non peccauit Iob labijs suis, neque stultū quid
contra Deum loquutus est, respondent dicta hæc esse de Iob,
antequam ingrederetur disceptationem, nondum prolatis im-
patientiæ verbis. Diebus nanque aliquot patientem illum di-
cunt perseuerasse in passionibus, postmodum verò, rupto silē-
tio in blasphemiam quandam & stultitiam prorupisse. Vnde
& hoc signanter notandum putant illi improbi, quod in laudi-
bus beati Iob non legatur, sapiens fuisse aut prudens, sed tan-
tū de simplicitate & rectitudine, & timore Dei ac fuga ma-
li commendatur, istaque impatientiæ & stultitiæ verba, inspi-
rent illi in argumentum assumunt, quod Iob sapiens non fue-
rit. Quorum vel ex hoc insipientia satis clarè deprehenditur
& meritò refellitur, quod simplicitatem & rectitudinem à sa-
pientia disungi posse existiment quæ ab inuicē separari haud
quaquam valent. Deinde quod in fine dominus pro Iob sentē-
tiā proferēs ait: Non estis loquuti rectū coram me sicut seruus
meus Iob, ad pœnitentiam beati Iob referunt, dicentes ipsum
apparente sibi domino ex animo egisse pœnitentiam de stul-
titiâ & blasphemia quam fuerat proloquutus cum esset in pas-
sione

ANNOTATIONES

- sione positus & quasi à Deo ad tēpus auersus, vt solent ad cō-
cedere homines Deo ad se visibiliter, vel inuisibiliter, per gra-
tiam adueniente, qui dum videretur eis abesse Deus, per ten-
tationem aliquam paululum fuerant auersi. Horum autem Iu-
dæorum improbam sententiam, & impiam interpretationem
catholicorum virorum nemo sequitur, omnibus vno ore bea-
tum virum Iob, per totam libri huius seriem ab impatientia &
omni blasphemia liberrimum asserentibus. Cū enim in hoc
libro sanctus Iob postea omnibus proponatur in singulare
exemplum, & peculiare spectaculum patientiæ, quemadmo-
dum ex Iacobi epistola supra ostendimus, nequaquam conue-
niens videtur admittere, quod per ipsam suam probationem
ad impatientiam adactus verba blasphemia, & impia protulisset.
Alioqui in eo non patientiæ, sed impatientiæ exemplum
monstratur, potiusque Hebræorum iudicio pœnitentis for-
mam, quàm patientis, nos ipse exhibebit. Deinde & Hieremiæ
nos illis proponamus exemplum, & quid de illis verbis secun-
dum speciem, non minus impatientiam, aut blasphemiam son-
nantibus sentiant interrogemus, qui non solum diem male-
dixit suæ natiuitatis, sed illum quoque qui patri huiusmodi
nuncium attulisset horrenda maledictione percussit, ita vt eū
Sodomæ & Gomorræ subuersis igne & sulphure optret fieri
similem. Maledicta dies, inquit, in qua natus sum, dies in qua
peperit me mater mea, non sit benedicta. Maledictus vir qui
annuntiavit patri meo dicens: Natus est tibi puer masculus &
quasi gaudio lætificauit eum. Sit homo ille, vt sunt ciuitates
quas subuertit dominus & non pœnituit eum. Audiat clamorem
mane & ululatum in tempore meridiano, quia non me
interfecit à vulua, vt fieret mihi mater mea sepulchrum, & vul-
ua eius conceptus æternus. Quare de vulua egressus sum, vt
viderem laborem & dolorem, & consumerentur in confu-
sione dies mei? Alibi quoque exclamans ait: Væ mihi mater
mea, vt quid genuisti me? Hunc verò in vtero sanctificatum,
non arbitror impatientiæ & blasphemiae à Iudæis nota infamandum.
Nec proinde sanctus vir Iob, qui tam magnificum
habuit à domino testimonium, ex verbis istis blasphemus, aut
impatiens æstimari debuit. Sed quid nos aduersus improbos il-
los agimus? Origenem potius illorum insipientiam & impu-
dentiam traducentem audiamus: Hæc inquit verba Iob, au-
dientes quidam ex vertibilibus ac insipientibus, atque imperi-

CAPITIS TERTII.

32

tis accusare, atque reprehendere iustum Iob ausi sunt, quasi
qui Deum suum blasphemauerit & diem suum maledixerit.
Quibus duriter restitit ipse Deus, in finem huius scripturæ,
cū veracem astruens Iob dicit ad Eliphaz: Peccasti tu qui de
peccato accusasti Iob, Iob verò non peccauit. Peccauisti tu &
duo amici tui. Ob quam rem? Ob hoc, inquit, quia non estis
loquuti quicquam veritatis in conspectu meo, sicut famulus
meus Iob. Quem ergo ipse Deus irreprehensibilem confessus
est famulum tuum eum appellando, & hoc in finem totius to-
lerantiæ, quis sanus criminari audeat? Quis sapiens reprehen-
dere aggrediatur? Quis enim accusabit aduersus electos Dei?
Iustum maximè quem tantum elegit & sibi dignum testifica-
tus est, ita vt etiam sacerdotem illum delinquentium amico-
rum constitueret, & per illum peccata eorum illis promitte-
re remitteret. Iustum ergo qui à Deo purgatus est, quis au-
deat reprehendere vel accusare, quasi illicitè diem suum ma-
ledicentem? Super quæ omnia o viri si ob hoc reprehendi-
tur Iob, vel accusatur, quod diem suum maledixerit, reprehen-
datur pariter cum illo, vel accusetur sanctissimus Hieremias
propheta. Nam sicut Iob maledixit diem natiuitatis suæ, ita
& Hieremias deuouit diem natiuitatis suæ, & omnia conse-
quenter similiter vt Iob loquutus est de die natiuitatis, atque
de ceteris omnibus. Si ergo reprehedit quis, vel accusat, vt rōs
que reprehendere vel accusare debet & Iob, & Hieremias: &
si de blasphemia accusat, vt rōsque debet accusare & Iob & Hie-
remiam. Vterque enim & Iob & Hieremias similia dixerūt, similia
loquuti sunt. Eundem diem natiuitatis suæ maledixerunt, atque
deuouerunt. Sed & Iob beatus est in cōspectu domini & Hie-
remias est gloriosus cū sanctis. Væ autē his qui sanctos blasphe-
mauerint qui amicos dei accusauerint, maximè quos etiā deus
post mortē memoria honorificauit, sicut Iob de quo dicit. Si
autē steterit Iob & Noë & Daniel, in conspectu meo, aut si-
cut Hieremiam, quem in vita plus omnibus magnificans di-
cit: Antequam formarem te in vtero noui te, & antequam exi-
res de vulua sanctificauit te, & prophetam in gentibus posui te.
Ac deinde concludens sermonemque ad verborum Iob expla-
nationem conuertens sic ait: Postquā autem irreprehensibiles
fuisse sanctos ostendimus, non nos sed etiam ipse Deus bea-
ti Iob sermonum cōmemoremus, qui bene à sancto illo san-
cti dicti sunt, male autem ab impiis in blasphemiam versi sunt.

Hactenu s

ANNOTATIONES

Haecenus Origenis verba, quæ nos idcirco prolixius hic adduximus ut non solum rationis apparentia, sed grauioris in super authoritatis accessu impudentium hominum confundatur insipientia siue potius insania, qui cum Deo pugnare & quasi ex opposito sibi iudicii solium constituere non formidant. Quibus proinde in sua cæcitate relictis, quibus ob immodicum generis sui carnalis amorem & alienigenarum vetus odium, nihil forte libet bene vel sentire vel dicere de Iob non Israelita, ad catholicorum & orthodoxorum sententias transeamus, & quibus rationibus ab impatientia Iob defendi possit videamus. Et primum quidem veterum qui in hunc librum Commentarios edidit, sententiam proponamus. Beatus Gregorius in ea est sententia, ut verba ista nequaquam secundum litteram posse intelligi existimet, ac proinde mysticum intellectum primario hic esse requirendum, iuxta regulam de ratione exponendi scripturas sacras à sanctis patribus traditam, illic primario mysticum sensum aliquem esse perquirendum intus absconditum, ubi superficies ipsa verborum nullam ostendit commodam intelligentiam litteralem. Sic & in supraposita maledictione Hieremie Prophetæ, idem doctor mysticæ omnia interpretatur, per prophetam fluctuantem, intelligens generis humani mutabilitatem, per patrem eius mundum istum in quo nascimur, per nuntium natiuitatis diabolus aliaque huiusmodi. Item & illam maledictionem David pro morte Saul & Ionathæ, Mores Gelboë nec ros nec pluuia veniant super vos, nec sint agri primitiarum, quia illic abiectus est clypeus fortium, clypeus Saul quasi non esset victus oleo omnia mysticè interpretatur de Iudeorum sterilitate. Sic & in proposito moraliter omnia dicit intelligenda, ut per diem cui maledicitur mortalitatis hoc tempus in quod per peccatum incidimus intelligatur, in quo quam diu agimus, æternitatis lumen non videmus. Propter quod optat vir sanctus diem istum perire, tanquam si dicat: Dies mutabilitatis pereat & lumen æternitatis erumpat. Eiusdem sententiæ est & Philippus illo multo antiquior, utpote Hieronymi auditor, qui licet paucis litteralem sensum attingat, quasi ex aliorum sententia, ipse tamen moralitatem ex sua sententia præeligit. Nos, inquit, potius hoc dicamus quod & omnes doctores Ecclesiæ tradunt, quia Iob qui typum habuit saluatoris, in se humani generis mortalitatem desseuerit, quæ propter peccatum ex Dei iusta sententia homini sit inflicta, & inde loqui

CAPITIS TERTII.

loqui incipiat, dicens: Pereat dies in qua natus sum. Redeat per Christum immortalitas quam per Adam reatu præuicationis amisi, & abeat mors à me, quam alio delinquente contraxi. Sic & Hieremiam dicit maledicere diei natiuitatis, ambobusque prophetiæ spiritu impletos in futura tempora respexisse. Non enim (inquit ipse) in totum stomachantes hoc dicunt, sed prophetiæ spiritu adimpleti, futura tempora Christi pronunciant. Græci verò authores Origenes & Chrysostomus, in verbis propositis nullam quarunt moralitatem, sed ad litteram ea accipiunt, ac nihilominus ab omni blasphemia Iob liberum seruare contendunt. Idque plurimis rationibus. Primum quidem hoc notant Origenes & Chrysostomus, quod Iob scribitur non maledixisse diem Dei, neque creaturæ aut creationis dei, sed diem suum, velut indicare volens quod non diem natiuitatis quatenus Dei est creatura malediceret, tanquam iniuriam cupiens inferre creatori, sed tantum suos dolores atque miseras deplorare intendens, quorum omnium natiuitatis dies sibi initium præstiterat. Siquidem natiuitatis dies que introitum præbet hominibus in mundum hunc miserabilem, initium est homini malorum omnium, quæ sustinere ipsum hic contigerit. Quæ etiam consideratione, Ecclesiastes dixit mortis diem esse meliorem die natiuitatis, quod hæc initium præbeat multorum malorum, illa bonis finem faciat malorum omnium, aditumque præstet totius boni. Non solum autem Deo non fecit iniuriam vir sanctus diem suum maledicere, sed nulli omnino creaturæ, quemadmodum expressè testatur Origenes his verbis: Vniuersa hæc mala sustinebat Iob gratias agens Deo: loquebatur verò ore ea quæ nec deo, nec angelis, eius sanctis, neque cælo, neque terræ, neque hominibus, neque pelago, neque aëri, neque vllis quæ sunt in natura, ad aliquam contumeliam profecerunt. Et iterum: Cum ista ergo quæ non sunt maledixerit Iob, & ea quæ non sunt perire voluerit, irreprehensibilis omnino in omnibus permanebat. Vehementem enim dolorem quem sustinebat, dessebat absque vllius molestia. Quod autem dicit Iob maledicendo diei & non diei natiuitatis & conceptionis suæ, nulli rei maledixisse, duobus modis ipse declarat. Primum, intelligens diem non habere vllam substantiam siue naturam. Sic enim ait, diem vel horam non habere naturam neque substantiam, & nomen quidem habere, naturam autem non habere, videlicet quoniam

E tantum

ANNOTATIONES

tantum secundum transitum consideratur ipsius solis siue lucis solaris super terram, & quia sic solum in transitu & decursu consistat stabile nullum esse habens, ut ipsi in se nocere quicquam possit. Secundò diem considerans ut iam præteritum quicum non erat, cum ei vir sanctus malediceret, sed multo ante traserat. Quæ ambo in eodem verbo Origenes insinuat, cum concludendo antè latius dicta sic ait: Iob benedicendo & gratias agendo Deo, diem qui nec visionem, nec naturam, nec substantiam habet maledicebat, vel potius eum qui non erat, sicut superius ostensum est. Verùm aduersus hanc Origenis sententiam Gregorius literalem sensum horum verborum prorsus destruere & subruere contendens, ita argumentatur: Cur, inquit, vir tantus ei malediceret rei quam nequaquam subsistere non ignoraret? Sed fortasse aliquis dicat, quod ex eo potius virtutis eius aspicitur, quia tribulatione commotus illi rei maledictum irrogat, quæ constat, quod nequaquam subsistat. Sed hoc citius perspecta ratio destruit, quia si subsistebat res cui malediceret, perniciosum maledictum intulit: si autem non subsistebat, otiosum. Quisquis verò eius spiritu plenus est qui dixit: Omne verbum otiosum quod loquuti fuerint homines, rationem reddent de eo in die iudicii, ita otiosa admittere, sicut etiam perniciose formidat. Hactenus Gregorius prædictam Origenis sententiam, authoris tamè nomine tacito aperte oppugnans. Cui sanè obiectioni ex ipsis Origenis verbis, quæ ad suprà citata euectigò adiungit, non magno negotio potest satisfieri. Cum enim verbum otiosum, (iuxta ipsiusmet Gregorij in fine septimi libri Moraliū definitionem,) censetur illud esse quod aut ratione iuxta necessitatis, aut intentione piæ utilitatis caret, manifestum erit verba Iob secundum eum sensum quo diem suum qui non erat maledixisse, intelligitur non esse verba otiosa, si declaratum fuerit ea vel rationem habere iuxta necessitatis, vel intentionem piæ utilitatis. Pulcherrè verò Origenes in his verbis intentionem declarat piæ utilitatis, quum ita post suprà citata subiungit: Sed fortassis dicet aliquis. Cur omnino hoc dicit, vel cur hoc loquutus est? Audi o homo. Ob hoc loquutus hæc dicit, quia validiores dolores eum apprehenderant, magis quàm nunc tu arbitrari possis, quia lamentabiliores sustinebat miseria, magis quàm tu cogitare vales. Nam quæ ille sustinebat si nunc videres, nec ad videndum omnino sufficeret. Ac post pauca: Lo-

quebatur

CAPITIS TERTII.

34

quebatur (inquit) nimirum quasi miseriam ventilans, quasi aerem verberans, quasi dolorem deferens, quasi attradiatus, & molestiam passus atque anxius pro vehementioribus passionibus, & fortioribus doloribus, loquutus est tanquam quilibet in dolore positus querens remedium, tanquam quis in dolore dentium, aut oculorum, aut aurium frequenter parietes ungulis exarat præ nimietate doloris quem sustinet, corrasit ossibus & palpebris atque auribus. Sic & beatus Iob cum perforentur ossa eius, & liquefierent carnes eius, loquutus est maledicens diem qui non erat. Hactenus Origenes. In quibus omnibus, satis lucidè nobis proponitur piæ utilitatis intentio, quæ in verbis beati Iob considerari potest. Intendebat videlicet vir sanctus, absque ullius nocumento vel iniuria, suo dolori inestimabili & intolerabili, aliqua ex parte vel satisfacere, vel indulgere. Quemadmodum enim nonnullam adfert consolationem iis qui in grauissimis agunt passionibus, parietem cedere, pannos mordere, manus complodere, vlulatum emitte, item quomodo plenis animi molestiæ non nihil leuaminis præstant lachrymæ, suspiria, & gemitus, sic in proposito de beato Iob in acerbissimis doloribus constituto ille videtur dicere, quod huiusmodi maledictione in rem quæ nusquam subsistebat prolata, & huiusmodi querimonia in qua suam miseriam deplorabat, suum utrumque dolorem leniebat. Quomodo autem illa quæ iam dicta sunt, grauiter laborantibus præsent non nihil leuaminis manifestius per contrarium discimus: quoniam si forte vel per vim, vel per pudorem, vel alio quouis modo illi in grauissimis doloribus positi prohibeantur ab eiusmodi, id est à querimoniis, ab vlulatu, à fletu, ab apprehensione circumstantium rerum, ad quæ tales ex passionum vehementia excitari solent, aggravabitur illis dolor & passio. Quemadmodum igitur nec impiæ, nec otiosæ sunt lachrymæ, neque gemitus otiosi hominis in grauissimis passionibus constituti, quos emittit causa animi leuandi aut mitigandi doloris, sic ista Iob querimonia grauis, quæ à maledictione incipit rei non subsistentis, nec impia est, nec otiosa. Siquidem iis qui plenum amaritudine gestant animum, libera querimonia etiam soli non nihil præstat leuaminis, multò verò magis apud amicos. Ioannes quoque Chrysostomus in verbis Iob utilitatis piæ intentionem considerat, cuius primùm ver-

E ij ba

ANNOTATIONES

ba super hac re proponemus, deinde sententiam clarius explicabimus. Sic itaque ille ait: Cum illos amicos calamitas superasset, nemôque ausus fuisset silentij vocem frangere, primus ipse verba incipit, ianuam aperit patiens non patientibus. Scimus omnes quoniam his qui passionibus, qui tribulationibus aut alio molestiæ morbo laborant, prius vocem rûpere quisque pudore tenetur, ne importunus aliquis virtutis aut exempli magister videatur. Si autem viderit incipientem sine periculo & pudore sequetur. Hoc fratres & consuetudo docet, & re ipsa exercitatio suggerit. Vt ergo vidit Iob passionem amicorum solatium excludere, portam aperit patiens, & quamprimum incipit velut tragædus quidam de calamitate dicere, prorsus ubique blasphemiarum sensum fugiens. Prima vox Iob: Pereat dies in qua natus sum &c. Non impiè agens hæc dicit, sed patiens. Et vide quid facit. Quemadmodum si quis apostematis morbo circumuentus ferro recidatur à medico, non habens quomodo recidenti aduersetur, circumstantia tangit siue apprehendit, atque astantes mordet, illis quidem inferre nil habens, ad medicum autem extendere manum non volens. Sic & Iob blasphemiarum magnitudinem timens, facit inanimatis iniuriam, atque fiduciam passionem adauget, non contra Deum audens, sed se denique accusans. Hæc ille. In quibus verbis dum primo loco ait, Iob idcirco hæc loquutum esse, ut portam loquendi aperiret amicis tacentibus, intentio utique piæ utilitatis vna consideratur. Ad hoc enim verba ista Iob prior dicitur loquutus, ut amicis suis ex quibus consolationem aliquam se accepturum sperabat, ausum occasionemque loquendi præberet, tam graui verò querimonia est vsus, ut ex hoc æstimata doloris magnitudine, efficaciorum amici satagerent adhibere consolationem. Quantò enim grauior est querimonia amici patientis, tantò efficacior requiritur consolatio amici compatientis, apud quem fit querimonia. Deinde quum ait Chrysostomus, adhibita similitudine patientis, & medicis incidentis, sanctum Iob à blasphemiarum Dei abhorrentem inanimatis facere iniuriam, altera ostenditur piæ utilitatis intentio. Quemadmodum enim prudenter & bene facit patiens, cum parietem, aut lecticam, aut aliquid huiusmodi cui non potest pugnare cedere, aut etiam seipsum, vel seruum & ancillam in quos habet libertatem & potestatem, si propter reuerentiam erga chirurgicum id faciat, eo fine ut ab eo in aliis occupatus

CAPITIS TERTII.

35

occupatus manus abstinere, nec illum irreuerentius contingat, non autem ut vlli rei vel animatæ vel inanimatæ noceat, neque vlllo pacto hoc debet ascribi impatientiæ aut stultitiæ, sed magis prudentiæ & patientiæ: sic & de beato Iob dicendum putat, idcirco eum de suo natiuitatis die multa mala dicere, ne forte verbum excidat in creatorem, quod vllam ei blasphemiam inferat. In diem enim suæ natiuitatis precesiones secutum speciem malas congerit, & seipsum multis querimoniis onerat, ac quasi pugnare cedit, dum ait: Quare non in vulua mortuus sum &c. Quare exceptus genibus, lactatus vberibus? sic nulli rei nocumentum inferens, vel inferre cupiens, suo autem dolori querendo utcumque satisfaciens, ne forte si nimium restringatur, & penitus exire prohibeatur, magno impetu tandem erumpens, in eum in quem non debet euomare maledicta: quemadmodum si quis in grauissimis doloribus positus, prohibeatur etiam lecticam cedere aut parietem, verèdum est ne in caput incidentis chirurgici, ubi vehementia doloris nimium increuerit, ille manus violentas subito iniiciat, aut si cohibeantur manus, linguæ conuitia euomat. Et hæc quidem quæ habitus dicta sunt, utcumque videntur literali sensui sufficere, sanctique viri verba etiam secundum literarum superficiem intellecta, ab omni tum impietate, tum otiositate sufficienter excusare. Verum est & alia ratio ab iisdem assignata authoribus, quæ magis videtur ponderanda, maiorique apparatus impietatem & otiositatem à verbis propositis tollit. Ea est hæc, ut per grauissimam istam querimoniam quæ à maledictione diei natiuitatis initium sumit, innotesceret non solum tunc presentibus amicis, sed cunctis posteris in futuris seculis olim nascituris, ineffabilis & inestimabilis dolor quem ex vulneribus vir sanctus sustinebat, quem non ita sentire neque æstimare quisquā posset, qui non grauissimam istam beati viri querimoniam legisset, & quantum fieri posset sentire in nobis grauissimos illos beati viri cruciatus. (Tantò enim validius quisque exemplo Iob in suis passionibus consolatur, quantò melius in seipso dolorum illius persentit acerbiter) voluit Spiritus sanctus cuius erat intentio in hoc libro absolutissimum nobis patientiæ exemplum proponere, tam graui querimonia grauissimas afflictiones quasi ante oculos proponi. Nam mediocres quidem dolores, querimonia mediocri absque vlllo excessu sa

E iij tis

ANNOTATIONES

tis possunt monstrari. Vbi autem non est passionum modus ad indicandum prementis ponderis magnitudinem, vehementia magna, imò & excessu quodam opus videtur. Donec enim excessus nullus cernitur, passionum acerbitas non quanta fuerit, aestimatur. Hanc sententiam pulchrè tam Origenes, quam Chrysostomus prosequuntur pluribus verbis, quorum aliqua magis ad rem faciendā hoc in loco citabimus. Malumus enim his in rebus præcipuè ad improborum Hebræorum confusionem, aliorum patrum, quam nostras sententias proponere. Sic itaque ait Origenes: Super omnia quæ superius memorata sunt est etiam hoc præcipuum, quare maledixit Iob diem natiuitatis, quia nisi ita amarè deflueret Iob poenas ipsas atque dolores, non utique existimaret homo, neque crederet quòd ita aspera & amara fuissent ei ipsa supplicia atque tormenta. Nunc verò volens omnibus ostendere beatus Iob immanitatē amarissimam poenarum atque dolorum, quæ ei diabolus ingessit, deflet, conqueritur, & ita amariter & miserabiliter atque lamentabiliter, ut diem natiuitatis suæ malediceret. Et item: Hæc nimirum dicit beatus Iob, ut ostenderet omnibus quales sustinebat dolores, vel qualia supportabat supplicia. Sic beatus ac sanctissimus Hieremias in suggillatione animæ deuolutus, similia ut Iob loquutus est, iuxta omnia quæ superius veraciter memorata sunt. Super quæ vniuersa hoc etiam debemus aduertere, quia non defuerunt sanctis dolores ac tribulationes, molestiæ quoque & passionēs non tantum pro se quantum nobis: ut nouerimus nos atque informemur, quia per tribulationes & labores, per passionēs & miseras, per dolores quoque ac gemitus omnes sancti Deo placuerunt, & omnes iusti introierunt in regnum Dei, & hæredes facti sunt apud Deum æterni refrigerij. His Origenis verbis per omnia consentiunt, quæ beatus Ioannes Chrysostomus eadem de re loquitur in hunc modum: Hæc omnia quasi mœsta quardam tragœdiæque similitudinē sancti exprimunt: ut tu postea discas, non in delictis eos egisse vitam, sed mala innumera tolerantes in agone certasse. Adducens deinde plurium sanctorum exempla, nempe Hieremiam, Moysen, & Abacuc subiungit: Fleuit ergo Hieremias dicens: Heu mihi mater mea, ut quid me peperisti virum? Et patiebatur quidem veluti homo, sustinebat autem quasi dei amicus. Moyses pari modo magnus legislator, & ipse præ multitudine calamitatum Deo dicebat: Domine, tu dixisti quoniam

inuenisti

CAPITIS TERTII.

36

inuenisti gratiam apud me, & noui te super omnes. Si ergo inueni gratiam in conspectu tuo, tolle animam meam à me, non possum ferre onus populi huius, penè me lapidabant. Nunquid ego eos genui? nunquid ego eos peperī? quoniam dicis porta eos quomodo portat nutrix puerum. Non possum ferre populi defectus. Tamen ingemiscens & fleus ut homo, non ut infidelis blasphemauit, sed ostēdebat naturæ passiones quasi per ipsas argueretur. Sic ex perfectis quisque ingemiscit. Similiter Abacuc dicit: Ut quid ostendisti mihi labores & inspicere miseras hominum? &c. Ac deinde lectorem conueniens ne fortè ex his imprudenter sibi sumat impatientiæ vel occasionem vel excusationem, ita subiungit: Sed hæc loquens haud ad tuam intentionis conuenientiam trahas, neque dixeris: Nunquid ego melior sum Hieremia, contra mundum clamitante? neque sanitas verba tibi vulnera fiant. Hæc autē scripta sunt ut dicas qualem agonem illi pertransierunt, vitamque quibusdam periculis plenam duxerunt. In quibus verbis hoc prudenter indicat Chrysostomus, excessum istum querimoniarum in sanctis viris Moysē, Iob, Hieremia, Abacuc, posteris non tamen ad imitationem quā ad admirationem esse propositū, non ut similia inquam passim nos proloquamur, sed magis immensitatem passionum quas illi pertulerunt cōsiderantes, ad modica quoque illa quæ fortè nobis veniūt perferenda reddamur alacriores. Huiusmodi namque sunt pleraque sanctorum gesta in scripturis etiā sanctis nominatim & diligenter conscripta, quæ nequaquam ad imitationē proponuntur, sed magis propter admirationē aut alterius alicuius rei instructionem. Insuper viri sanctitate præcellentes, præ familiaritate & fiducia quam erga Deum habēt admodum singularem, nonnulla interdum liberior vel dicunt vel faciunt, citra offensam Dei, quæ non passim sunt in imitationem trahenda, nec à quibuscumque indifferenter sine culpa dicerentur vel fierent. Non quòd personarum acceptor sit Deus, ut quod vni ad peccatum imputat alteri propter personæ respectū non imputet, sed quia cordi ipse est cognitor, ut cordis simplicitatem quæ in vno dictum aut factum excusat, in alterum idem opus faciente aut sermonem eundem proferente non agnoscit, ut per eā sermo ille vel opus possit excusari. Quemadmodum & inter homines, familiarius interdum & liberior audeat amicus quamuis multo inferior amicū subinde alloqui, quam alius non tam peculiari amicitia

E iiii

citius

ANNOTATIONES

amicitia fœdere illi coniunctus. Libertatem enim hanc & fiduciâ amicitia suggerit. Maxime verò tunc amici fertur libertas; cū in graui dolore ab amico laborare cernitur. Ita planè & Deus erga homines peculiari sibi amicitia coniunctos, tolerantia quadam & patientia vitur, si quando illos contigerit præacerbitate dolorum, quos pro eius nomine aut secundum eius voluntatem sustinent, aliquid liberius atque vitata dicam licentius vel dicere vel agere, quod non ita passim velit à quibilibet trahi in exemplum. Denique non solum exemplo sanctorum prophetarū Moysi, Hieremiæ, & Abaccuc, beatus Iob à blasphemiarum & impatientiarum nota excusatur, verū illius etiam qui Prophetas omnes spiritu prophetico olim afflauit, ac posteriorius in carne mortali apparens omnimodè perfectionis exemplū absolutissimum nobis in seipso monstrauit. Id quod pulchrè admodum & suauiter Origenes declarat his verbis: Quid autem miramur quòd Iob ita ingentes sustinens dolores coqueustus fuerit, vel alij sancti, cum terreni fuissent homines ex corpore & anima verè plasmati, cū & ipse qui omnium sanctorum rector & conditor cœli ac terrarum, & mediator Dei & hominū Iesus Christus filius dei viui, cum humano se indueret corpore, cum corruptibilem sibi circūdaret formam, cum iret ad passionem atque crucem, questus est dicens, Pater si fieri potest transeat à me calix iste (hoc est, hæc passio) & coepit trepidare & mœstus esse? Non quia trepidauerit deitas, sed quia carnis infirmitatem ostendit. Sicut ergo illic dominus vt ostēderet, quia non erat phantasma, sed corpus verè corruptibile habens, se dolorem atque passionem crucis timere ostendit: sic etiam Iob & Hieremias atque alij sancti, vt ostenderet quia cum essent carnales, cum dolore sustinuerunt atque supportauerunt supplicia atque pœnas quæ eis acciderūt. Hactenus ex antiquissimorum patrum sententiis, Hebræorum stultitiam vanā prout potuimus clarius ostendere conati sumus. Si quis verò plura desideret, aut magis particulariter quæ Iudæis infidelibus pro sua falsitate obiciantur, quæq; cōtrā à catholicis pro veritatis defensione respōdeantur cognoscere, ea requirat apud Paulū Burgensem in libro qui scrutiniū scripturarum appellatur, qui ista prolixè à proposito prosequitur, & loca fere omnia quæ aliquam vel impatientiā vel doctrinam sonare videantur explicat diligenter. Nobis impræsentiarum ista sufficiant. *Aperuit os suum.* Quod ante descriptionem verborum

CAPITIS TERTII.

57.

rum ipsius Iob, præmittitur aperuit os suum: primum quidem hoc innuitur, quod in Elucidatione paucis indicatum est, sanctum virum non hæc loqui ex passionis impetu, sed ex dictamine & deliberatione rationis. Cum enim quis passione aliqua agitatus in verba prorūpit, non ipse sibi propriè os aperire ad loquendum dicitur, sed passio magis os illi aperit, quæ eum ad verba sine rationis dictamine compellit: veluti cum equus lasciuens: equa conspecta, naturaliter ad emittendam vocem hinnitus impellitur. Hoc tamen est notandū, quòd quæuis ex ratione Iob verba ista loquatur, sic tamen ea loquitur, vt per ea dispositionem corporalis & sensitiui affectus potissimū enunciare velit, ita vt quasi ratio pro sensu loqui videatur. Quemadmodū videlicet in illo verbo domini nostri Iesu Christi ad patrem: Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Abba pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc à me: certum est verba ista ab eo secundum rationem esse prolata: sunt tamen ab ipsa quasi pro sensualitate pronunciata, vt videlicet per id quod loquebatur ratio, indicaretur in qua esset dispositione infirma carnis sensualitas, quanto premeretur illa timore, & quanta laboraret angustia. Sic item in verbo illo dicendum: Tristis est anima mea vsque ad mortem: quod vtique à ratione proferebatur, sed pro sensualitate, ad horrorem qui eam tum apprehendebat ex consideratione passionū imminentium, verbis testificandum. Similiter & pauorem & tædium, admisit quidem & assumpsit secundum rationis dictamen, sed pro sensualitatis tantum infirmæ declaranda afflictione. Ita sanè & Iob nunc lamentabilia ista loquitur, secundum rationem quidē, sed pro infirmo sensu carnis afflictæ, vt eius ineffabilem vtunque exprimat dolorē, quod nisi graui & excelsiua quadam querimonia fieri cōmodè nō potuit. Præterea, in illo quod præmittitur de oris apertione, intelligi potest verborum proponendorum grauitas. Admodū enim graui sunt, & quasi tragica quadam verba, quæ vir iste in tantis doloribus posuit enunciat. Vel si ad totam subsequentem disputationē cui hæc verba Iob initium præstiterunt intendamus oculos, ideo præmittitur oris apertio, vt indicetur, sermonem qui Iob loquente inchoatur prolixiorē futurum, atque in longam disputationem tādē euasurum. In quem ferè modum diuus Augustinus illud accipiendum putat, quod apud Matthæum ante descriptionem sermonis domini in monte præmittitur: *Aperiens*

ANNOTATIONES

Aperies os suum, docebat eos. Ista inquit circumloquitio quæ dicitur, Aperuit os suum, fortasse circa ipsa maiora commendat aliquanto longiorem futurum esse sermonem. *Maledixit dies suo, & ait: Pereat dies* Maledixit rei, qui ei mala imprecatur, illa, inquã, quæ secundum suam naturam mala æstimantur rei cui maledicitur. Vnde non eodem modo rebus omnibus maledicimus. Qui enim homini maledicit, imprecatur ei egestatē, infirmitatē, exiliū, mortē, aliq; huiusmodi, quæ homini æstimantur mala, & secundum suam naturam inconuenientia. Qui terræ maledicit sterilitatē & ariditatem ei imprecatur, quæadmodum David maledicēs montibus Gelboë, Mōtes Gelboë, inquit, nec ros nec pluuia veniāt super vos, nec sicut agri primitiarū, quia illic ceciderūt fortes Israël. Sic dominus terræ maledicēs, ad hominem inquit. Maledicta terra in opere tuo, spinas & tribulos germinabit tibi Arboribus qui maledicit, sterilitatē itē eis imprecatur, ut fructus bonos non proferat: quemadmodum exemplū habemus in Euāgelio domini saluatoris, qui sic maledixit folia tantū habētē cū ab ea fructū requireret. Amplius (inquit) ex te fructus non nascatur in æternū. Sic diei & nocti, Iob maledicens, ea inducit quæ diē & noctem inconuenientes, & iuxta hominū æstimationē malas, faciunt. Dies enim bonos appellat homines, in quibus non sunt tēpestates neq; tenebræ, sed claritas atq; tranquillitas aeris. Dies autē obscuro vel tēpestatibus turbulentos, malos appellant. Sic & de noctibus suo modo, bonas eas vocant, quæ claritatē & serenitatem habent, in quibus sidera clarē fulgent: malas verò, quæ tempestatibus turbantur aut atris nubibus obtenebrantur, ne stellæ terris lumen suū possint infundere. Hæc ergo mala, imprecari videtur Iob diei natiuitatis & nocti cōceptionis suæ. Est præterea aduertendū, licet in maledictionibus semper ferē verbo optatiui modi sit usus: interdū tamē non tā desiderii aut imprecationis significari, quā prænunciationē eorū malorū quæ proponuntur. Quæadmodum de multis locis, tū apud Psalmistam, tū apud alios prophetas, in quibus forma ponitur maledictionis, à sanctis doctoribus dici solet: verba illa quæ secundum formam maledictionis videtur proferri, potius esse quasidā prænunciationes malorū quæ secundum diuinā iustitiā impiis obuenirent, quā imprecationes aut (vt ita dicā) optationes vilius nocuenti, quod ipsi inimicis ex affectu optent, nisi quatenus secundum conformitatē diuinæ iustitiæ quæ Deus vult & ipsi volūt. Vnde cū in eiusmodi maledi-

CAPITIS TERTII

38

maledictionibus dicitur: Fiat hoc, eueniat illud, quasi per futurum indicatiū sensus redditur. Fieri hoc, illud euenire, secundum diuinā iustitiā æquitatem debet, ut hoc aliquando illis eueniat, diuina exoptulat æquitas. Quæadmodum autē in istis maledictionibus dicunt sancti viri, prophetas hoc potissimū significare voluisse, quæ pœna impiorū peccatis esset debita, & in futuro reddenda: sic in his verbis Iob quæ maledictionem præ se ferre videntur. cū ait: Dies vertatur in tenebras, inuolatur amaritudine, & huiusmodi non ex affectu mala vult imprecari vir sanctus diei & nocti iā præteritis, quasi redire illos cupiat ac mala huiusmodi sustinere, quod admodum videretur ridiculū: sed quæ diebus illis mala debebantur siue cōpetebant, significare intēdit. Vnde quæ hīc & in sequētib; dicuntur secundum modum optati, non sic accipienda sunt quasi Iob hæc proferens serio optauerit, diē illū cū nocte redire, sicque amaritudine inuolui, & tenebris occupari, & turbine confundi. Dicta autem sunt de re præterita per modum futuri: & quæ rebus præteritis secundum faciē videntur mala imprecari ventura, non aliud secundum sensum significant, quā cuiusmodi illa præterita tūc cū essent fuisse debuerāt, ut suis conditionibus præteritis præsignassent miseriæ præsentis horrore. Exēpli gratia, quod dicitur: dies illa inuoluatur amaritudine, non ut dies illa redeat postulat, ac amaritudinē ferat, sed hoc significat, talem diē illā esse debuisse, ut esset inuoluta amaritudine: videlicet ut ipsa cōditione sui horrore & amaritudinis, ipsius patietis responderet præsentī miseriæ: ad quā ipsum mundo edidit, & quasi iam tunc ad ista olim ferenda parabat. Cuius rei explicandæ gratia, in verbis istis elucidandis, ubiq; ferē hoc loquēdi modo vsi sumus. Debit dies illa inuolui amaritudine. Debat non illa occupari caligine atque ita in cæteris. Non est autem opus in hac querimonia, singulas sigillatim particulas perscrutari, ac diuersum in singulis intellectum perquirere, & nouas in singulis particulis rationes aduenire, in quo nimium anxie quidam laborant. Meminisse enim oportet illius quod in prologo ait Hieronymus, de filo huius disputationis. Nimirum totum hunc librum ab eo loco, Pereat dies &c. vsque circiter finem libri, dicit esse versibus Hexametris dactylo spondeoque currentibus conscriptum, quasi in modum Poëmatiss, & Græcorum Rhetorum vocabulo signanter librum istum *ἐκ μὲν* *ματισιμίων* appellat, id est, figurale siue figuratiuum, eo quod figuris

ANNOTATIONES

figuris & coloribus vtatur rhetoricis. Solent autem rhetores subinde eandē sententiā pluribus verbis replicare, maximē cū aliquam rem exaggerare vel aggrauare voluerint, quemadmodum in proposito suam Iob miseriam verbis multis exaggerat. *Pereat dies in qua natus sum.* Consuetum est, vocabulo illo, pereant, maledicere vel execrari quippiam, vel infustum & infelix prædicari. Veluti cum dicitur: *Pereat qui crastina curant:* non hoc verbo illo seriō optatur vel postulat, ut illi omnes perdantur in nihilum & morte absumentur qui crastina curant: sed hoc tantum illo modo dicendi significatur, infelices illos esse & miseros, qui nimia sollicitudine contra domini verbum de futuris sunt anxij, perinde ac sic dicamus: O miseros & infelices homines, qui de crastino nimia sunt cura solliciti. Ob hoc in Elucidatione loco huius, *Pereat dies &c.* nos ita diximus: O diē infustum atq; infelicē atrōque lapillo consignandum. Quod autem diē & nocti maledicens, signanter diem natiuitatis & noctem conceptionis dicit, ideo facit, quia in nocte regulariter magis fit conceptio, cum noctis tempus quasi à natura sit deputatum ad vacandum amplexibus, propter tenebras honestatem tegentes. Natiuitas verō frequenter in die fieri cernitur, & magis habetur illustris quæ sit per diem natiuitas. Vel quia natiuitas diurna (secundum Astrologos) laudabilior est, feliciori sydere, id est, sole existente super terrā, quā natiuitas nocturna, in qua sydus infelicius & minus dignū, id est, luna apparet & dominatur super terrā. *Maledicant ei qui maledicunt diē, qui parati sunt suscitare Leuiathan.* Admodum variē locus iste enarratur ab iis qui mysticos sensus sectantur, dimissa litera. Imō & ab iis qui literæ inhaerent, diuersæ assignantur intelligentiæ. Quod a nobis in Elucidatione positum est, videtur simplicius & facilius: vt per maledicentes diē intelligantur homines studentes impietatibus, qui lucem odiunt, iuxta verbū domini: Omnis qui male agit odit lucem: tenebras autē diligūt & obseruant, iuxta id quod infra dicitur. Ocul⁹ adulteri obseruat caliginē. Qui etiā crebro diē maledicūt maturius adueniēti, cū ab eius claritate prohibentur sua praua consilia perficere, quemadmodū infra cap. 24. de huiusmodi dicitur: Si subito apparuerit aurora, arbitrantur vmbra mortis, & in tenebris quasi in luce ambulāt. Hi impij rectē dicuntur parati ad suscitandum Leuiathan siue diabolus (qui etiam alibi appellatur Leuiathan) dicente

Esaia:

Ioan. 3

Iob. 24

ANNOTATIONES

39

Esa. 27

Esaia: In die illa visitabit dominus in gladio suo duro & forti & grādi, (super Leuiathan serpentem tortuosum) quoniam se totos deuouent obsequiis impij dæmonis, eiusque desideria perficere & quæ ille amat promouere pro virili satagunt, eun- que quasi deum erigere exaltare & colere videntur, contempto deo vero qui virtutū studio colitur: vel posset ista suscitatio ad impatientiam referri, in hunc sensum: Sit dies ista natiuitatis meæ in exemplum maledictionis, omnibus qui volunt maledicere diē suo, id est, vitam suam execrari & maledicere per impatientiam, qui vsque adeo sunt impatientes, vt parati sint cum audacia & temeritate etiam diabolus suscitare, id est, in potestatem se illi resignare, aut diabolus contra se prouocare, vt vitam sibi quantocius auferat, quō liberi sint à presenti miseria: quorum vtrumq; facere solent extremē impatientes. Alij per Leuiathan intelligunt, non diabolus, sed aliquem ex magnis illis piscibus, de quibus dicitur Genesis primo: Fecit deus cete grandia: vbi in Hebræo habetur Leuiathā. De quo etiam illud intelligitur à nonnullis, quod in Psalmo. 103. dicitur: Draco iste quem formasti ad illudendum ei, &c. Nam & hic in Hebræo Leuiathan ponitur pro dracone, quē admodum diximus in Commentariis libri Psalmorum. Intelligunt autem quod hic dicitur de nautis, qui per tempus noctis occupantur ad capiendum huiusmodi piscem grandem: qui adueniente aurora, si nondum ceperint illum, maledicunt diē, quod tam citō exurgat, eō quod diem minus commodū habeant ad id negotij, quā noctem. Quauis alij e contrario dicant, huiusmodi piscibus capiendis minus conuenire tenebras noctis, quā claritatem diē. Secundum quos intelligi potest, nautas in huiusmodi opere occupatos maledicere diē, eō quod tam citō finiatur, nocte celerius superueniente, antequā prædam ceperint. Alij de nautis intelligunt maledicentibus diem quo mare intrauerint, postquā obuiatē sibi viderint cetum marinum, & periculum imminere sibi conspiciunt, ab eius subito occurso. Sic enim solent antiqua cōsuetudine præpti esse nautæ, sicut & aurigæ, ad maledictiones & dira, statim vbi quippiā aduersi se obtulerit. Ex Hebræo verō alij, pro Leuiathan, malunt vertere, luctum suum. Est enim æquiuoca dictio Hebræa, ad significandum leuiathan piscem, vel luctum eorum. Hi simpliciter satis intelligunt, de hominibus calamitosi, qui maledicunt diem suum, excitantes sibi luctum & lamenta.

Gene. 1.
Psal. 103.

ANNOTATIONES

menta. Pro nostra interpretatione facit æditio antiqua. 70. interpretum, quæ expressè habet de magno ceto. *Nec videtur ortum surgentis auroræ.* In Hebræo est: Non videat palpebras auroræ. Metaphoricè enim palpebras dei vocat primum exortum, ad similitudinem hominis, qui mox vt à somno euigilat, priusquàm adhuc surrexerit è strato quietis, palpebras leuat & oculos aperit. Sic dies qui per noctem dormire videtur & quasi palpebras habere clausas, mane in primo diluculo quasi palpebras aperire videtur, dum se primum ostendere incipit hominibus, & quasi ad ortum parare. Rectè proinde noster interpretes Latinus sententiam explicuit, dicens: Nec videat ortum surgentis auroræ. *Qui ædificat sibi solitudines.* Alij intelligunt de reedificatione locorum quæ ab alijs fuerunt destructa vel derelicta. Ea enim posteri nonnuquam, restaurant, propter celebrationem sui nominis. Magnum enim quiddam videtur, ea quæ sub maioribus perierunt à posterioribus restitui. Signum enim videtur maioris potentie vel industriæ. Cui sententia bene fauet quod alij vertit ex Hebræo, desertum vel desolata, pro solationem aptis, cuiusmodi solent ædificare sibi ad solatium principes. *Gaudētque vehementer, quum inueniunt sepulchrum.* Particulam istam licebit ad diuersa referre. Iuxta sensum à nobis supra datum, connecti debet cum illo, quod in capite huius sententia posuit est, qui expectant mortem: vt significetur, homines calamitosos, qui mortem diu expectant, vbi mortē viderint aduenire, pro adimplerone sui desiderij vehementer gaudere. Iuxta hunc sensum dicuntur inuenisse sepulchrum, qui mortem diu desideratam aduenire intelligunt, & quasi de proximo sibi inuenire considerant, vt (iuxta prouerbiū) alterum iam pedem in sepulchro habere se putent. Atque hæc communior est, & magis obuia intelligentia. Potest secundò hæc particula coniungi, cū eo quod proxime antecedit, quasi effodientes thesaurum, in hūc sensum. Sicut qui thesaurum effodiūt, & qui cum sepulchrū aliquod inuenerint, vehementer gaudent ex inuentione sepulchri, sperantes in eo thesaurū indubiè se reperturos, propter quod studiosius, iam & audius percepto sepulchro fodere pergūt, nec desinunt donec sepulchrum aperuerint. Nec est incommoda hæc intelligentia: quoniam quidem antiquitus in sepulchris principum & magnatum thesauri solent recondi, quemadmodum

apertè

CAPITULI TERTII.

40

apertè testatur diuus Hieronymus in Cōmentariis Hieremias, super illo cap. 8. In tempore illo, ait Dominus, ciuiet ossa, &c. scribens in hunc modū: Solebant iuxta antiquum morem, aurum & quædā ornamenta, vel mulierum, vel virorum in sepulchris condere. Hæc quoq; frangebat & effodiebat auaritia, vt celo & luci proderentur. Hæc ille. Huius etiam rei veritatem vsque hodie testatur experientia, vbi antiqua monumenta effringi contigerit. Nostis siquidem temporibus, ante annos paucos, tempore pontificatus Iulij eius nominis secūdi (quemadmodum ex certa fide dignorū relatione accepimus) cū in templo quodam Romæ foderetur, repperunt fossores sepulchrū quoddam ex lapidibus, vt mos est magnatibus sepeliri, cōstru-ctum: in quo iacebat corpus Iulie filia: Octauiani Cæsaris, vt ex inscriptione sepulchri cognoscebatur. Subter quod corpus stabat olla optima & pretiosissimo balsamo, cuius beneficio corpus à corruptione & putredine fuerat seruatum. Iacebat etiam corpus idem super laminas aureas, quas iussu pontificis simul cum balsamo tulerunt, cadauere in Tyberim proie-cto. Herodotus quoque libro primo, historiam quandam & lepidam & vtilem narrat, in qua illorum qui propter pecuniam, vel thesauros veterum sepulchra effringeant, pulchrè taxata & irrita fuit auaritia, quam huic loco vt illo scripta est inferre, duximus operæpretium. Regina quædam (inquit) Nitocris, supra portas Babylonis, cuius erat regina, in loco edito atque conspicuo sepulchrum sibi construxit, atque his literis inscrip-uit. Si cui regum Babylonis post me futurorum, fuerit pecunia penuria, aperto sepulchroumat quatumcūq; libuerit, pecunia duntaxat indigens. Aliter ne aperiat, non enim satius fuerit. Hoc sepulchrum tam diu fuit immotum, dum regnum peruenit ad Darium. Is indignum esse ratus, se neque vti quipiam his portis (ideò autem non utebatur, quòd suprà caput ipsius transeuntis mortuus situs esset) neq; sumere pecunias repositas, & eas ipsum prouocantes, reseruit monumentum. In quo non quidè pecunias inuenit, sed literas ita dicentes: Nisi pecunia esses inexplibilis, & turpis lucri cupidus, haud aperuisses urnas defunctorū. *Antequàm comedā, suspiro.* Nos in Elucidatione verbū istud accommodauimus, ad exprimendū doloris & calamitatis presentis magnitudinē. Alij accipiūt ad excusationē ipsius Iob, quasi his verbis protestari voluerit, se mala ista non propter suam culpā perpeti, atq; post vitam in pœnitētia, timore

ELVCIDATIO

timore & luctu etiam tempore felicitatis transactam nihilominus in mala tanta incidisse, in hunc sensum: Etiam cum essem in prosperitate, in tanto vivebam timore, ut cibum non sumerem sine lachrymis, prius commemorans peccata mea & aliorum, iudiciumque dei considerans, quod sic carnis refrenarem petulantiam, & velut sagittis timoris illam configerem. Attamen id quod semper timebam, tam graue Dei iudicium, nunc venit super me, sine meo demerito: cum semper ab omni eo quo Dei contra me possem prouocare iudicium, studiosissime mihi cauerim. *Nonne dissimulaui?* &c. Ex Hebræo posset hic locus legi sine quaestione, per absolutam negationem, quæ admodum nonnulli legunt recentiorum interpretum. Non felix fui, non tacui, non quietus fui, & venit super me commotio vel indignatio. Quod ita enarrant: Nunquam ego me felicem reputaui, aut quasi magnum aliquid superbiui, nunquam tacui à laude & confessione Dei & ab instructione filiorum atque subditorum, nunquam in quiete & delitiis otiosus vitam duxi, sed in operibus bonis vixi sedulus: & tamen post hæc omnia venit contra me ista grauissima conturbatio, plaga inaudita & intolerabilis.

QUARTI CAPITIS

ELVCIDATIO.

Cap. 4.
Respondens
autem Eliphaz
Themanites
dixit:

¶ Cuius vir sanctus, tam amara querimonia & eiulatu planè tragico protulisset, quæ secundum speciem hominis impatientis, murmurantis & querulantis contra Deum verba esse videbantur, tres illi amici viri cordati & metuentes Deum, offensus sunt & scandalum passi in excessu verborum huiusmodi: existimantes ea (ut prima facie sonare omnino videntur) murmuratoria esse, & quasi blasphema contra Deum. Vnde qui inter illos primus dignitate & auctoritate videbatur, Eliphaz Themanites, quasi pro Deo zelans, ad amici correptionem, ita proposuit Iob querimoniis respondere cœpit: 2 Si quidem tuis istis sermonibus iam tanto eiulatu & excessu profusis, prolixius (ut res postulat) respondere cœperimus, futurum est fortasse, ut tu grauare nos audias: quemadmodum solent ij qui in magnis constituti sunt afflictionibus, egrè audire aliorum sermones, præcipuè si prolixiores fuerint, maxime vero illos quibus ipsorum

CAPITIS QUARTI

ipsorum sententia contradicitur. 3 Veruntamen non videtur hæc mihi iusta esse causa, ob quam respondere tibi omnino nihil debeamus. Nimis enim difficile est, quum quis animo conceperit, meditatumque ac paratum iam habuerit sermonem vilem & opportunum pro ratione temporis, qui ad edificationem audientium videatur profuturus, ut ob gratiam vel metum cuiusquam illum retineat, 4 imò irrationabile satis est & iniquum, opportunum huiusmodi sermonem suo tempore non proferre, maxime quum res ipsa videatur exposcere, quemadmodum mihi nunc sanè conscientia testatur, vtilem & necessariam tibi esse nostram responsionem, ne in huiusmodi contra Deum inutilibus ac forsitan impiis querimoniis diutius perseueres. Vnde mihi videtur, hac sanè in re non sic esse tibi amico deferendum, ut veritati desimus, & Dei honorem negligamus, cum veritas omni præstet amicitia. 5 Illud itaque in primis ad memoriam reducas quaeso, o amice Iob, qualis tu olim fueris, & qualem te cum in prosperitatis statu ageres illis exhibebas, qui tum in huiusmodi videbantur esse statu, in quo nunc tu consistis: quando nimirum alios non paucos, sed plurimos, id est, non filios tantum ac domesticos, verum etiam extraneos & ad te parum spectantes, erudiebas ad pietatem, religionem & patientiam. 6 Quando eos qui videbantur defatigati iam esse laboribus, tædioque affecti in actione bonorum operum, ut manu ad aratrum missa retro iam aspicere, atque de retrahenda manu deliberare secum inciperent, tuis efficacibus admonitionibus confortabas in bono proposito. 7 Quando piis tuis sermonibus, eos qui iam sub pondere tentationum periclitabantur, ad modum eorum qui sub onere grandi vacillare & quasi ad casum parari incipiunt, confirmabas: ut absque periculo subsisterent, viamque rectam sine casu pergerent. 8 Illos quoque qui timore futurorum velabantur, ut genuum iunctura tremere, vixque pedibus valerent consistere, tu adeo tuis monitis consolidabas, ut abiecto timore constantes persisterent. Sic tu quidem aliis soles esse magister, monitor, confirmator & medicus. 9 Nimis igitur fuerit indecorum, si nunc ubi super te plaga aduersitatis huius venerit, tentationi protinus succumbas, animoque deficias: 10 si nunc ubi te manus Dei aduersa infligens contigerit, ita conturberis, ut prorsus desperes animumque despondeas,

41

3 Sed conce-
pti sermones.

4 tenere
poterit

5 Ecce docui
sti multos.

6 Et manus
lassas robora-
sti.

7 Vacillantes
confirmaue-
runt sermo-
nes tui,

8 Et genua
tremencia co-
fortasti.

9 Nunc autem
venit super
te plaga, &
defecisti:

10 tetigit te

ELUCIDATIO

deas, ita vt amissa patientia (quam alios semper docuisti) ad querimonias & murmurationem contra Deum conuertaris. Valde enim turpe est doctori, si ea quae alios docuit, ipse cum maximè opus fuerit negligat: & vitio datur medico, si cum alios curauerit, semetipsum curare vel non possit, vel non velit.

11 Quod si ad hunc modum pergas murmurare, conqueri & maledicere, vbi quæso manebit tua illa religiositas, quam in te solent omnes venerari? Quomodo ista impatiens & prope blasphemum murmuratio, constare poterit cum illo religioso timore tuo, quo Deum soles timere, & colere insigniter præ ceteris? 12 aut cum illa tua fortitudine, quam præ te ferebas cum esses in prosperis, per quam videbaris ad omnia quantumuis ardua superanda promptus, & quam præstare nunc maximè debebas quum opus est? 13 Aut cum patientia vera, quam olim pollicebaris aliis docere, & nunc maximè in temetipso exhibere debebas? 14 cum illa item simplicitate, & rectitudine ac singulari perfectione actionum tuarum, quam videbaris tenere donec in prosperitate vitam ageres, & nunc abiicere nequaquam debes? Profectò hæc omnia quæ prius in te singulari quadam excellentia fuisse credita sunt, grauius admodum periclitantur, si ad hunc modum pergas, tam licenter aduersus Deum obmurmurare. Sola enim impatentia ista potens est deuorare quicquid vnquam in te boni videtur fuisse: quicquid autè congregasti meritorum perdes, & ficta fuisse in te videbuntur omnia, in quibus antè fuisti admirabilis, si nunc tam femineo animo tam grauius in impatientiam corruas. 15 Ne verò huic tuæ murmurationi & querelæ, pro causa iusta tuam innocentiam possis prætexere, obsecro te per Deum & amicitiam nostram, vt ad memoriam reuoces, quæ in prioribus generationibus gesta vel legisti vel audisti, diuina iudicia, eaque diligenter expendas. 16 Inuenies profectò non esse hanc consuetudinem diuini iudicii, vt homines innocentes & probos, plagis huiusmodi insolitis percutiat ac perdat, 17 aut verè rectos & simplices sic penitus deleat & destruat, quemadmodum nunc tibi accidisse vides: quibus & si nonnunquam aduersa quadam dispensatoriè euenire permittat, non sic tamen funditus eos disperdit, quasi absque omni misericordia, quemadmodum tibi accidit, qui & substantiam omnem & liberos perdidisti, insuper & in corpore toto plaga grauissima & inauditis tormentis afflictus, paulominus quam

CAPITIS QVARTI.

42

quàm vitam perdidisti. 18 Quin potius illud inuenies per experientiam & diligentem considerationem, sicut & ego illud per experientiam & considerationem comprobaui verum esse, quod homines impij & operarij iniquitatis, qui per operationem mali culpæ sibi merentur, & quasi seminant mala pœnalia, quæ etiam iusto Dei iudicio accipiunt & metunt, (sicut e contrarij iusti qui operantur iustitiam, seminant sibi & metunt gaudia) 19 quod hi inquam, Deo flante, id est, iubente, & suam iram subito ostendente, nouis & insolitis plagi non raro soleant perire, & vehementia implacabilis indignationis suæ furoris eius prorsus consumi, & ad nihilum redire, dum iudicium horrendæ damnationis. 20 Huiusmodi inquam, homines qui instar leonum sunt formidabiles cæteris quibus conuiuunt, quasi rugitu suo & tyrannide perterrefacientes & conturbantes proximos. Nec refert, siue masculi hi fuerint, siue feminae, quoniam non est apud Deum personarum acceptio. 21 Filij quoque huiusmodi tyrannorum & crudelium hominum, quasi leunculi quidam, paternam maternamque crudelitatem imitantes, diuino item iudicio simul cum parentibus suis ultione eadem solent inuolui, & cum illis quorum imitantur scelera perire, vt potestas eorum & auditas nocendi penitus conteratur: 22 Sic illi qui in modum tigridis sunt absque misericordia, diuino iudicio perduntur, ultione subita, ex defectu rerum necessariorum: 23 & quotquot sunt malorum imitatores ac sectatores, quasi leonum catuli, à Deo solent dissipari, penitusque disperdi. Quorum omnium exemplum memorabile ostensum fuit in generali diluuiio, quando magni & parui omnes submersi simul perierunt, item in euerfione Pentapolis, & alijs frequenter in consimilibus casibus. Quæ quum ita sint & comperta habeantur, merito tu quoque tibi debes metuere, posteaquam tam graui & insolita, imò inaudita plaga, à Deo percussus te vides, ne propter tuam impietatem ista iusto dei iudicio patiaris. Nescis Deum obmurmurandi, qui non sine culpa huiusmodi tam enormes & insolitas plagas solet hominibus immittere. 24 Quod si adhuc contentiosè velis defendere, sine causa & culpa te puniri, nec tibi sufficiat ista experientia, audi quæ ex diuina reuelatione ad hanc rem facientia accipi, quæ nō potes nō

18 Quin potius illud inuenies per experientiam & considerationem comprobaui verum esse, quod homines impij & operarij iniquitatis, qui per operationem mali culpæ sibi merentur, & quasi seminant mala pœnalia, quæ etiam iusto Dei iudicio accipiunt & metunt, (sicut e contrarij iusti qui operantur iustitiam, seminant sibi & metunt gaudia) 19 quod hi inquam, Deo flante, id est, iubente, & suam iram subito ostendente, nouis & insolitis plagi non raro soleant perire, & vehementia implacabilis indignationis suæ furoris eius prorsus consumi, & ad nihilum redire, dum iudicium horrendæ damnationis. 20 Huiusmodi inquam, homines qui instar leonum sunt formidabiles cæteris quibus conuiuunt, quasi rugitu suo & tyrannide perterrefacientes & conturbantes proximos. Nec refert, siue masculi hi fuerint, siue feminae, quoniam non est apud Deum personarum acceptio. 21 Filij quoque huiusmodi tyrannorum & crudelium hominum, quasi leunculi quidam, paternam maternamque crudelitatem imitantes, diuino item iudicio simul cum parentibus suis ultione eadem solent inuolui, & cum illis quorum imitantur scelera perire, vt potestas eorum & auditas nocendi penitus conteratur: 22 Sic illi qui in modum tigridis sunt absque misericordia, diuino iudicio perduntur, ultione subita, ex defectu rerum necessariorum: 23 & quotquot sunt malorum imitatores ac sectatores, quasi leonum catuli, à Deo solent dissipari, penitusque disperdi. Quorum omnium exemplum memorabile ostensum fuit in generali diluuiio, quando magni & parui omnes submersi simul perierunt, item in euerfione Pentapolis, & alijs frequenter in consimilibus casibus. Quæ quum ita sint & comperta habeantur, merito tu quoque tibi debes metuere, posteaquam tam graui & insolita, imò inaudita plaga, à Deo percussus te vides, ne propter tuam impietatem ista iusto dei iudicio patiaris. Nescis Deum obmurmurandi, qui non sine culpa huiusmodi tam enormes & insolitas plagas solet hominibus immittere. 24 Quod si adhuc contentiosè velis defendere, sine causa & culpa te puniri, nec tibi sufficiat ista experientia, audi quæ ex diuina reuelatione ad hanc rem facientia accipi, quæ nō potes nō

21 & detes catulorum leonum contritum sunt.

22 Tigris perijt, eo quod non haberet prædā
23 & catuli leonis dissipati sunt.

24 Porro ad me dictū est verbum absconditum,

F ij magni.

ELVCIDATIO

25 *Quasi* magnificare. 25 Mihi nāque reuelatus est à Deo sermo occultus, quem non passim omnes intelligunt: & per diligentem cultus, quem non passim omnes intelligunt: & per diligentem sollicitamque attentionem, in silentio & quiete, quasi furtiue auribus cordis mei suscepi inspirationes diuinæ reuelationis, quasi venulas quasdam tenues diuini susurrij, id est, subtiles inspirationes siue alloquutiones, quibus velut susurrando leniter insibilat, inspirat, ac suggerit hominibus quæ voluerit. 26 Hæc autem reuelatio mihi facta est, non sine apparitione visibili, vt ne quis vanam tantum phantasiā vel inanē reputet imaginationem, qualem patiuntur homines amentes atque deliri. Nocturno scilicet tempore, ex sese propter tenebras horrido, quod reuelationibus diuinis propter silentium & quietem magis est accommodum, 27 quando somnus homines solet occupare, sic vt sensum in eis virtutisque motuæ ligentur operationes, ac proinde magis idonea tunc est anima ad reuelationes diuinas capiēdas, propter quietem corporis non perturbantis intellectum, quod plerumque fit in vigilia. 28 Nocturno itaque quodam tempore, postquam quieti membra dedissem, subito timor quidam me inuasit, qui etiā tremore membra fecit, ita vt ossa omnia mea terrore illo infolito fuerint concussa & conturbata. 29 Cūque flatus vēpterrita sūt. 29 Et cū spī meum animum diuinæque præparandum reuelationi, horripit me inuasit præ timore, steteruntque comæ, & vox faucibus transiret, bus hæsit: vt euenire solet hominibus in eiusmodi insolitis visionibus, propter carnis fragilitatem, quæ ad præsentiam angelorum quasi impar conturbatur & obrigescit. 30 Sic autem in memetipso conturbatus, vidi astantem mihi quempiam, cuius ego quidem vultum non agnoscebam quis esset, vt pote lōdā, cuius nō gē imparem mihi: imago tamen & effigies quædam in oculis meis apparebat, quam aut qualem ante id temporis nunquam videram, ne forte suspicari potuissem ex domesticis aut familiaribus quempiam fuisse. 31 Qui sic mihi astant, vt officium suum cuius gratia apparuit, expleret in me erudiendo, voce nequaquam turbulenta aut terribili, sed placida & suauis, quasi auræ le si in similitudine auræ leniter flantis, siue potius sibilantis, nis audiri. (quod indicium est inspirationis diuinæ, quæ sic cum lenitate fieri solet: non diabolicæ illusionis, quæ magis fit cum impetu) 32 Nūquid tuno impetu) me alloquutus est, dicens: 32 Nunquid fieri homo dei cō-

fera Dei comparatione iustificetur, ita vt iustitia hominis cum Dei iustitia quasi æqualis componi & comparari possit, (quæ admodum solent comparari illa de quibus dubium videri possit, vtrum sit habendum præstantius) ita vt possit vel debeat homo sua iustitia certare cum iustitia Dei, aut suam iustitiam diuinæ opponere? quemadmodum tu facere videris, qui coram Deo te iustificare contendis, vt etiam Dei iustitiam accuses, & contra eam obmurmures. 33 Aut nunquid fieri potest, vel vlla ratione verisimile videri, vt homo quamlibet magis virtutis vel præstantiæ, purior inueniatur Deo, ita vt ipse iustus inueniatur, Deus autem iniustus, aut ipse magis iustus, Deus minus iustus? ad quod tu conari videris, qui iustum te & innocentem asseris, Dei autem iustitiam, quod te sine culpa punierit, murmurando & querulando accusas. Deinde & hæc adiungebat verba, qui mihi apparuit. 34 Ecce spiritus illi incorporei, quos creauit Deus ab initio in ministerium suum, vt seruiant coram eo omni tempore, non habent ex se stabilitatem vllam in bono, nec possunt in se gloriari contra Deum, aut diuinæ iustitiæ (quæ ex semetipsa est perpetuò stabilis & immutabilis) suam iustitiam comparare, quæ ex se nullam habet stabilitatem, sed tantum ex bona voluntate & gratia Dei illos confirmantis & sustentantis in bono, ex sua autem natura facile in peccatum possent declinare. 35 Et quod fit ex ipsorum natura stabilitas in bono, manifesto experimēto probatur in apostaticis illis spiritibus, qui ab initio in eadem natura dignitate & bonitate conditi, post non longam à creatione sua moram, peccati prauitate sese inquinauerunt: quæ non ipse Deus in eis fuerat operatus, à quo boni & recti ab initio conditi fuerant, sed ex propria ipsorum voluntate, & liberi arbitrij mala electione exortam, Deus in eis quasi præter spem & opinionem repperit, deprehenditque & reprehendit. Vnde manifestè colligitur, ipsos quoque angelos bonos ex se non esse stables in bono (cū sint eiusdem naturæ cum illis apostaticis) sed tantum Dei gratia in bono sustentari. 36 Si itaque creaturæ istæ nobilissimæ, cœlestes illi spiritus, nulla carnis corruptione grauati vel inquinati, aliquid in se taxabile inueniuntur habere, & iustificare se non possunt coram Deo, nec suam iustitiam diuinæ comparare vel opponere: quanto magis sentiendum id videbitur de miserandis & vilibus

ELVCIDATIO

vilibus hominibus, qui non puri sunt spiritus, sed ex spiritu si-
ue anima ut parte præcipua componuntur, inhabitante cor-
pus istud crassum & corruptibile, ex limo terræ compositum,
alteram suæ compositionis partem: 37 qui de terra forma-
ti sunt, & puluerem terræ fundamentum, substantiam atque
materiam habent, propter quod ex sua natura mortales sunt,
ratione corporis corruptibilis, sicut ex puluere processerunt,
sic & redituri in puluerem, 38 sicque velint nolint, quoti-
diana consumptione ad mortem tendunt, idque à corruptio-
ne carnem istam inhabitante, quasi ab intrinseco principio, ad
eum modum quo pannus à tinea ipsum inhabitante corrodi-
tur atque consumitur. Secundum animam quoque consumū-
tur & perduntur homines per peccata, quæ ex corruptione præ-
ui fomitis in corpore isto corrupto habitantis exoriuntur, qui
sic hominem corrodit atque consumit secundum animam, si-
cut tinea pannum. 39 Continuo (inquam) defectu & sine
intermissione, à mane usque ad vespem, à primo vitæ suæ na-
tiuitatis exordio usque ad vltimum terminum, donec mors ipsa
adueniat, paulatim depereunt & marcescunt homines, ut non
immerito tota ipsa vita mors quædam possit censerī, ob quo-
tidianum defectum, qui non est aliud quam quædam mortis
proximitas, ab exordio vitæ ad finem usque perdurans. 40 Sed
quia hanc suæ mortalitatis conditionem vix illi aduertunt nec
volunt intelligere, ut se coram Deo humilient, ac breue hoc &
perexiguum tempus in eius sincero cultu expendant, sed bo-
na pars hominum obliuioni conditionis suæ, immortalitatē quan-
dam sibi persuadēt, neque cogitationem vel memoriam mor-
tis volentes admittere, atque hinc in superbiam eleuantur &
neglectum Dei: 41 hinc videlicet sibi ipsis perditionem æ-
ternam conquirunt, suo demerito, ut de morte hac tempora-
li, transeant ad mortem & damnationem sempiternam.
42 Si qui tamen inueniantur extra illorum numerum, qui cō-
ditionem suam intelligētes, & breuitatem vitæ necessitatē
que temporalis mortis considerantes, sincero affectu Deum
colere nunc student (quorum est perexiguus numerus, cum
e contrario sit stultorum illorum infinitus) hi sanè non cum il-
lis perditione æterna peribunt, 43 sed quasi reliquæ quæ-
dā peculiare seliguntur & separabuntur ab illis impiis in par-
tem alteram, ad perfrundum gaudiis sempiternis in dextera,
dum illi tormentis affliguntur item sempiternis, in sinistra.

44 Mo-

CAPITIS QVINTI.

44

44 Morientur (inquam) illi non intelligentes & stulti, ve-
rū non in sapientia (quam si prælegissent stultitiæ à damna-
tione seruarentur, cum sapientia eos qui se apprehendunt à
doloribus liberet) sed in sapientia sua, quam peruersa volun-
tate & cæco iudicio sapientiæ præelegerunt. Vnde & nunc ti-
bi o Iob amice videndum est, ne tu mortalis homo sic liberè
contra Deum obmurmures, atque cum eo licenter auda-
citerque expostules, quasi nihil in te possit inuenire quod ar-
guat, aut punitione dignum castiger: cauēdumque est tibi, ne
in huiusmodi stultorum numero inueniaris, ut tuæ conditionis
immemor, cōtra Deū cornua erigas, sicque etiā perditione sem-
piterna post temporalem hanc punitionē dignus inueniaris.

QVINTI CAPITIS

ELVCIDATIO.

QUOD si forte mihi ista narranti quæ per diui-
nam accepi reuelationem, fidem habere non ve-
lis, tu ipse (si videbitur) Deum inuoca, si forte ti-
bi dignabitur reuelatione peculiari, vel hoc ip-
sum, vel contrarium manifestare. 2 Et ad a-
liquem sanctorum, vel angelorum Deo semper assistentium,
vel spirituum sanctorum olim vita defunctorum, temetipsum
conuertere, deuotè eorum implorando auxilium, si forte ipso-
rum aliquis te super hac re melius aut certius dignetur edoce-
re. Si enim hominibus viuētibz nolis credere, illa etiā quæ
ex diuina reuelatione acceperunt narrantibus, necesse tibi
est ad Deum, aut angelos, aut homines olim vita defunctos re-
currere. 3 Profecto non est viri sapientis officium, occurrē-
tibus aduersis casibus, per iram & impatientiam semetipsum
perdere, quod faciunt stulti qui non nouerunt animo suo
imperare, & exurgētibz iracundiæ motibus per rationis im-
perium dominari. 4 Neque item magnanimi & fortis viri
est officiū, alienæ felicitatis cōsideratione in semetipso qua-
si inuidendū contabescere, sed est hoc eorum qui sunt pusilli
animi, timidique & nullius spiritus: qui si quando in aduer-
sa incidunt, alios autem prosperè agere videant, grauissimè
in alienæ felicitatis cōsideratione cruciantur. Ita & tibi o
Iob amice, videndum est, ne stultis & pusillanimis hominibus
hac in re modò assimileris, sed virum sapientem fortemque &
magnanimū

Cap. 5
Voca ergo, si
est qui tibi re-
spondeat.
2 & ad ali-
quem sancto-
rum conuertere.

3 Virum stul-
tum interficit
iracundia.

4 & paruu-
lum occidit
inuidia.

F iij

ELVCIDATIO

magnanimum (qualis semper es habitus) prestare te nunc maxime, cum res postulat, est opus. Porro, ne stultis & impiis hominibus iustus etiam in afflictione aliqua positus inuideat, & contra eos zelo maligno exardescat ad emulationem, satis ipsa instabilitas infelicitatis illorum vix momentanea persuadet, & quæ post paululum subsequi non raro solet maxima aduersitas. 5 Illud enim mentis oculis certo consideravi, atque etiam corporeis sensibus frequenter compertum habeo, de impiis hominibus, qui admodum pulcherrime arboris longè ac latè ramos suos expandentis, propter radices in terra bene firmatas & sufficienter dilatatas, pulchrè virere & seriò triumphare videbantur, quòd ipsorum omnis pulchritudo, triumphus & gloria, breui infelicem valde sortita fuerint exitum: 6 quos cum viderem adhuc florètes & triumphantes, cum viderentur adhuc bene firmati in sua prosperitate, nihil suspicantes aduersi, maledicebam eorum pulchritudini statim, id est, perituram dixi quantocius, & malo fine claudendâ omnem ipsorum prosperitatem. 7 Non solum enim ipsi impij in semetipsis post paululum misère morientur, aut etiâ in vita dura patientur, verum insuper filij eorum cum ipsis malè peribunt, & longè aberunt à vera salute, tam spirituali quàm corporali, sed in æquitate publici iudicij (quod fertur in portis) rapiuntur ad mortem: & non erit quisquam qui illorum misereatur, ut à morte eos eruat. Sæpe enim etiam temporalis morte filij impiorum pereunt, publico iudicio damnati, dum paternam imitantur malitiam, vel propter nimium odium parentum, etiam in filios non admodum nocentes seuiunt & animaduertitur. Generaliter verò ab æterna salute longè erunt filij omnes impiorum, qui paternam imitantur (ut ferè euenire solet) malitiam: & conterentur huiusmodi in portis, siue coram tribunali diuini iudicij, nec erit qui liberet eos de manu horrendi iudicis. 8 Illis verò, tam parentibus quàm liberis perditis, labores illorum, utpote messes & omnia quæ illi cum multo labore & longa industria congregauerunt, alieni vel aduersarij magna auiditate deuorabunt, & prodigè absument sine modo atque mensura. 9 Totumque ipsum quod in domo eius fuerit inuentum, omne aurum & argentum, & omnem supellectilem, per violentiam rapiunt milites armati, certatim contententes, quis quantum rapiat: 10 & homines pauperes atque inopes, na-

CAPITIS QVINTI.

45
Et occasione, magna auiditate rapiendi diuitias eius omnes sitientes diuitias eius. 11 Nihil in terra sine causa fit. 12 Et de huius non egredietur dolor. 13 Homo nascitur ad laborem, & sicut auis ad volatum. 14 Quod obrem ego deprecabor dominum, et ad Deum ponam eloquiū meū. 15 Qui facit id me.

Et occasione, magna auiditate rapiendi diuitias eius omnes absument & abligurient, quemadmodum sitientes pro nihilo aquæ magnos haustus bibendo absorbent. 11 Deinde & illud considerare debes, o amice, ea quæ hic super terram fiunt, non temerè aut fortuito euenire sine causa vlla determinata, per casum & fortunam: sed prouidissimus sapientissimisque rerum humanarum administrator & gubernator Deus, determinatè omnia & certo ordine atque ratione, quam nouit ipse, disponit atque dispensat. 12 Dolor quoque, siue malum quodlibet poenæ, quod homo patitur in hoc mundo, non vltro venit & sine causa super homines, quemadmodum ea quæ de humo nascuntur sine semine, vltro & sua sponte procedunt, sed aliquam verisimile est subesse causam, & mala eiusmodi poenalia ex malis culpæ oriri. Vnde mala ista quæ nunc pateris, credas non fortuito tibi accidisse, sed à Deo dispensante ea procedere: neque putes ea tibi prorsus innocenti accidisse, sed potius tuis peccatis illa imputa, ac pro correptione & emendatione tua esse tibi inmissa persuasum habe, ut à cæptis desistas querimoniis. 13 Postremo, illud animaduertere debes, quòd sicut auis naturale & peculiare officium, ad quod nascitur & quo ab alijs distinguitur generibus ac speciebus animalium, est volare de loco ad locum, quo officio sibi suisque pullis de cubo prospicit, & peculiari modo Deum glorificat: sic hominis rationale officium, cui secundum rationem incumbere & à quo ad finem à Deo sibi præstitutum, id est, ad finalem beatitudinem tanquàm ordinato & necessario medio peruenire debet, est laborare, id est opera virtutis (quæ ex se difficilia sunt & laboriosa homini pro statu corruptionis huius) diligenter operari, & quæ perferenda in hoc mundo ex necessitatibus corporis vel animi obueniunt mala, æquanimiter ac patienter tolerare. Vnde sicut auis esset vita indigna, quæ pro sustentanda vita corporis nolleret volandi laborem suscipere: sic æterna vita meritò iudicaretur indignus, qui pro illa consequenda, nollet occurrentes subire ac sustinere labores. 14 Eam ob causam cæterisque omnes iam dictas, nollem ego vllò vnquam tempore, quicquid mihi tandem obueniret, contra Deum impatienter querulari aut murmurando blasphemare, sed magis semper in humilitate & mansuetudine volo illum deprecari, vocemque orationis meæ ad illū in oratione & gratiarum actione eleuare. 15 Neque id quidem immeritò, quadoquidē id me.

magna & in
scrutinia.

16 & mira-
bilia absque
numero.

17 Qui dat
pluuia super
faciem terrae
et irrigat a-
gros vniuersa.

18 Qui ponit
humiles in
sublime,

19 & mare
res erigit so-
spitate.

20 Qui dissi-
pat cogitatio-
nes maligno-
rum, ne possint
implere ma-
nus eorum quod
ceperant.

21 Quid ap-
prehendit sa-
pientes in astu-
tia eorum.

22 & consi-
lium prauo-
rum dissipat.

id meretur eius adoranda maiestas & nimis admiranda pote-
tas, quam luce clarius ostendit in operibus suis, quæ facit valde
magna & mole, & multitudine, & perfectione, ita ut eorum
perfectionem & dignitatem nemo hominum vel angelorum
funditus queat perferutari: 16 facitque opera admiranda
in cælo & in terra, quorum tam est ingens numerus, ita ut à crea-
to intellectu determinatè cognosci non possit. 17 Qui sua
ineffabili bonitate, pluuiam è nubibus decidere facit super ter-
ræ superficiem: & aquis, partim pluuiialibus, partim fluuiialibus
vniuersa terræ nascencia capōsq; omnes & syluas & prata irri-
gat, quantum expedire nouit ad conferendam eis sufficientē
pinguedinem atque fecunditatem, pro necessitatibus ho-
minum cunctōrumq; viuientium: sine quibus aquis breui de-
ficerent, sicut exhausta, cuncta terræ nascencia & vegetabilia su-
per faciem terræ. 18 Ob hoc verò vel maxime illum debe-
mus cum humilitate & patientia deprecari, quoniam ipse est
qui homines sub potenti manu eius sese humiliantes, benigno
aspectu suo respicit & exaltat, ad celsitudinē spiritualiū dono-
rum eos subleuans, nō rarò etiā in tēporalibus eosdē exaltans,
cū sibi pro illorū salute & gloria sua visum fuerit expediens,
19 Illos quoq; qui doloribus cruciantur aut mœrore & tri-
stitia animi sunt depressi, si humiliter ipsum fuerint deprecati,
restituit sanitati, eos ab animi sui angustia, atq; etiā ab externis
doloribus liberās. 20 Quemadmodū verò humilibus assi-
stit & gratiā præbet, ita eōtrariò superbis & malignis gratiam
negat atque consolationem suam: imò palām illis resistit, pror-
sus dissipās omnes eorū cogitationes atque consilia, ne possint
opere complere quod decreuerāt, & quod tentare iam cepe-
rant ad effectum consummatum perducere. 21 Eos quoq;
qui in sapientia mundi huius vel carnis (quæ inimica est Deo,
nimirum animalis & diabolica) gloriantur atque confidunt,
ipse apprehendit, capit, ac velut illaqueat, in calliditate astutiæ
sue: ita ut vnde sibi putant illi magnam comparare laudem &
emolumentum plurimum, inde eos Deus in confusionem & dā-
nationem adducat. 22 Denique sua potentia & sapientia
dissipat omnia prauorum consilia, ut nullius sint roboris, ni-
hilque proficiant, quoniam non est sapientia, non est consiliū
contra dominum. Quia quidem in re, gloriatur Deus aduer-
sum superbos istos in potētia atq; sapientia sua cōfidentes, suæ
virtutis robur & potestatis terrorem ostendere: quemadmo-
dum

dum eōtrariò erga supplices, suæ bonitatis dulcedinem &
benignitatis clementiam gaudet demonstrare. 23 Euenit e-
nim hoc illis occulto & iusto Dei iudicio, exigente id super-
berbia eorum, ut etiam in rebus clarissimis cœcutiendo ab-
errent, quasi in tenebris. 24 & obscuritate maxima ambu-
lantes: quòdque maius est, in iis quæ per se videntur manife-
stissima atque clarissima, illic nonnunquam maxima perplexi-
tate hæsitant, & quasi palpādo incedunt, nescientes quid agen-
dum vel omittendū, perinde ac si res foret obscurissima: quod
est, ac si quis in medio diei, quando est claritas maxima, palpi-
do manibus iuxta parietes incedat, nesciens quo vadat, tan-
quam in mediæ noctis obscurissimis tenebris. Quæ quidem
plaga, acrisia spiritalis rectè potest appellari, eaque non rarò
percutiuntur à Deo sapientes huius seculi, vbi affectum suum
à Deo auerterint, totūque in terrena desideria cōuerterint:
qui non rarò in satis apertis casibus, in quibus etiam medio-
cris ingenij homo incorruptum habens iudicium facilè per-
spicit quid sit agendum, toto cælo aberrant, efficiunturque
duces cæci cæcorum, ut cadant ambo in foueam. 25 Paupe-
res autem & humiles spiritu, qui nec in potentia nec in sapien-
tia sua confidunt, sed de seipsis penitus desperantes totam fi-
duciam suam habent in domino, cui commēdant in benefa-
ctis animas suas, hos saluos faciet dominus à gladio oris illo-
rum, id est, à malis illorum consiliis pestiferisque suasionibus
& erroribus, quibus interficiunt multorum animas, indicā-
do eis veriora, meliora & viciniora salutē. 26 Sicut au-
tem pauperes istos dominus liberabit ab astutia sapientum hu-
ius seculi, ita eosdem eruet de potestate illorum qui sunt po-
tentes in hoc seculo, ac per potentiam violentè opprimunt
alios, sic ut nihil ab illis patiantur incommodi, quod ad ani-
marum salutem spectat. 27 Ita quidem pauperes spi-
ritu & humiles, meritò sperare in Deo possunt & debēt, quo-
niam paratus est & gaudet eis benefacere. Caterum illi qui
student iniquitati, seque totos abiecto timore Dei tradide-
runt impietatibus, nō est quòd sperent in domino Deo, ut ab
eo exaudiantur vel ab eo quicquam accipiant: non est illis lo-
cus aperiendi os apud Deū, ut ab eo quicquam postulent, postea
quām illum prorsus contēnunt & palām abiiciunt. Venietque
tempus confusionis eorum, quando non solum non gloria-
buntur iactantes peccata sua, verum etiam quasi obturatum
habentes

23 Per diem
incurrunt te-
nebras.

24 et quasi
in nocte, sic
palpabunt in
meridie.

25 Porro sal-
uum faciet e-
genum à gla-
dio oris eorū.

26 & dema-
nu violenti
pauperem.

27 Et erit e-
geno spes, im-
quitas autem
contrahet os
suum.

ELUCIDATIO

habentes os, coram iudicio Dei palam erubescant, non habentes quid respondeant iudici examinanti, & diiudicanti eorum dicta & facta singula. Proinde & tu nunc videris, ut superbia ista & presumptuosa querimonia omissa, in humilitate & mansuetudine ad Deum deprecando potius quam disputando loquaris. 28 Ego sanè illum qui à domino in præsenti vita aduersis exercetur & paterna disciplina corripitur, non solum non miserum & deplorandum iudico, verum etiam beatum & foelicem reputo, quatenus per hanc paternam correptionem peccata purgantur praterita, atque etiam praeuentionem futura, cumulus quoque per eam accrescit meritum patienter sustinentibus: quoniam non sunt condignae huius temporis passionibus, ad futurae gloriae remunerationem: denique per eam agnoscit homo suam salutem Deo esse curae, seque Dei filium esse legitimum, non adulterinum: quoniam qui extra disciplinam sunt, adulterini sunt, & non legitimi dei filii. 29 Cum ergo tam utilis res sit hominibus pro statu isto, correptio & disciplina domini, noli o amice Iob, querulando & obmurmurando tantum bonum (quod est peculiare quoddam amicitiae & filiationis Dei symbolum) reprobare atque reiicere per impatientiam, quemadmodum proxima tua ista oratione fecisse videris: quin potius in humilitate & sine murmure, imò cum omni gratiarum actione, illam suscipe de manu domini. 30 Hoc sciens & certo persuasum habens, quod sicut potestatem habet ipse percutiendi siue vulnerandi, sic item & medendi vulneribus, illis etiam quae humano iudicio videntur immedicabilia: sicut potestatem habet ipse percutiendi siue affligendi, ita & sanandi leuandisque afflictum ab afflictione. Ipse enim ad suae potentiae atque bonitatis gloriam demonstrandam & nostram salutem promouendam, nunc afflictionibus & aduersitatibus vel in substantia vel in corpore, hominem ferit & punit: rursum verò, cum sibi visum fuerit pro sua gloria & nostro profectu expedire, liberat eundem ab aduersitatibus & miseriis quantumvis maximis, etiam si humana via vel industria videantur inextricabiles & insanabiles. 31 Ipse, cum voluerit & sibi visum fuerit, liberabit te etiam à sex tribulationibus, id est, ab omnibus malis & miseriis quae tibi obuenire possunt in vita ista praesenti, quantumlibet multae numero & mole graues fuerint: ita ut nulla tibi vnquam possit nocere huius temporis aduersitas,

28 Beatus homo, qui corripitur à domino.

Roma. 8

Hebr. 12
29 Increpatione ergo domini ne reprobetur.

30 quia ipse vulnerat & medetur, percutit & manus eius sanant.

31 In sex tribulationibus liberabit te.

CAPITIS QVINTI.

47

aduersitas, si in humilitate Deo subiectus permanes, & ab omni murmuratione temetipsum custodias. 32 Non solum autem te liberabit omnipotens Deus de tribulationibus istis temporariis, verum etiam ab illa tribulatione maxima & sempiterna, quae post huius vitae tempus manet impios in futuro saeculo, postquam decursus temporum cessauerit, ita ut nihil profusus ab illa tum sentias mali, quando omnes impii & murmuratores tribulatione sempiterna affligentur: quae merito septima, id est nouissima potest appellari, eo quod in illa sit status, nec succedat alia, quemadmodum dies septimus ultimus est & finis sex precedentium. 33 Videlicet (ut particularius plures enumeremus tribulationes, à quibus per dominum iusti liberantur) si fames oriatur super terram, seruabit te ne fame pereas: si bellum exurgat, seruabit te ne pereas gladio. Efficiet enim ipse, te custodiendo, ut nec fames nec gladius tibi noceant, sed ad bonum tibi omnia conuertet. 34 A flagello quoque pestiferae linguae, vel detractoris vel peruersi doctoris, quo percutiuntur & vulnerantur multorum animae, tu per Deum te custodientem seruaberis, ut nihil tibi noceat, vel detractiones, vel male persuasiones hominum. 35 Quod si calamitas qualibet, vel publica tribulatio, alicundè exurgat subitò, non redderis conturbatus, quemadmodum conturbantur illi qui non habent in domino fiduciam, praeter terrore nescientes quo se vertere, aut quid velint agere. 36 Imò & si vastitas desolatioque magna & generalis venerit super terram, aut prouinciam totam, vel ab hostibus, vel ex caeli inclementia (ut tempore sterilitatis, quando caelo negante pluuiam, terra sterilis efficitur, & rerum omnium ad victum necessarium oritur penuria) tu interim dum contristaberis & flebunt, qui non habent in domino fiduciam, non solum non contristaberis, sed pro nihilo pendes omnia, ac veluti ridebis illis flentibus. 37 Neque si periculum aliquod exurgat à feris terrae bestiis, utpote à leonibus, lupis, vrsis, aut huiusmodi, quae nonnunquam grassari solent ampliusque seuire in homines tempore famis, vel etiam aliàs ex ultione diuina, tu ab hoc periculo non formidabis, habens in domino fiduciam. 38 Imò verò etiam cum lapidibus terrae videberis iniisse foedus: ita ut tibi nec ipsi qui in publica via iacent lapides quicquam noceant, ut non offendas vsquam ad lapidem pedes tuos. 39 Denique, ipse quoque crudeles bestiae terrae non quicquam nocebunt, eruntque tibi veluti

32 Et in septima non tanget te malum.

33 In fame eruet te de morte, & in bello de manu gladii.

34 A flagello linguarum absconderis.

35 & non timebis calamitatem cum venerit.

36 In vastitate & fame ridebis.

37 & beas terram formidabis.

38 Sed et es lapidibus regionis pacis tuus: 39 & bestiae terrae

ELUCIDATIO

velut pacificæ: imò nec ipsi demones pessimæ bestię tibi noc-
ebunt, eruntque tibi quasi pacificæ, quum nihil tū ab illis per-
petieris mali. In omnibus his tribulationibus & malis, quibus
solent affligi amatores huius mundi ignorantes deum, viri iu-
sti & pii qui in humilitate sua domino confidunt & seruiunt,
diuinæ pietatis protectione sic liberantur, vt ab omnibus il-
lis nihil accipiant nocuenti, quantum ad ipsorum spectat sa-
lutem, vt nihil sit damnationis iis qui seruiunt domino, sed om-
nia potius eis cooperantur in bonum. Nonnunquam verò spe-
cialibus miraculis atque privilegiis, etiam temporaliter & vi-
sibiliter, suis electis Deus in huiusmodi succurrit, quando &
quomodo sibi, pro sua gloria & illorum salute, videtur conue-
niens. 40 Tunc demum intelliges & experientia certa cogno-
sces, quod in patientia & humilitate pacem veram cōparaue-
ris tabernaculo tuo, id est, cordi tuo, quod per humilitatem &
patientiam in pace possideris: item & omni domui atque fa-
milie tue, quam ob gratiam tui tuebitur dominus. 41 Ac-
tū specie tuā tunc quidem, speciem tuam, siue pulchritudinem domūque
non peccabis. ac familiam tuam speciosē instructam diligenter visitas, atque
gubernans, vt probū decet & pium patrem familiā, sic ab om-
ni peccato & temetipsum & tuos omnes pro virili custodies,
postquam commoda verē pietatis tanta aliquantisper senseris.
42 Et scies, 42 Tunc quoque experieris, quod restitueris tibi & multipli-
cabitur posteritas tua, quā videris prorsus perdidisse, sine spe
triplex erit se (quantū ad iudicium humanum attinet) recuperandi: 43 &
ment tuum, progenies tua, id est, filij filiorum nepotes tui, valde multipli-
cabitur numero copioso & sufficienti, vt plures non deside-
res, quemadmodum multiplicatur gramina super terram pul-
chrē virentia. Sic (inquā) multiplicabitur volente Domino se-
men tuum corporale, in filiis & nepotibus tuis, quos finita pla-
ga ista & sanitate tibi reddita, accipies: multiplicabitur quoque
multo magis semen spirituale & progenies spiritualis, quātum
ad illos qui tuis bonis monitis & exemplis ad pietatē forma-
buntur, & quasi per te generabuntur Deo: quæ multiplicatio
seminis spiritualis, priori est præstantior. 44 Denique, tu
ris in abun- qui modo proximus videris morti, secundum humanum iudi-
dantia sepul- cium, nihilque à morte distare, volente Deo, vitam lōgam ad-
huc victurus es, non ante inferendus sepulchro, quā iustam
vitæ humanæ vitæ expleueris: sepelierisque in plenitudine
45 sicut in- annorum, in senectute bona: 45 & non solum in abundan-
tia

CAPITIS SEXTI.

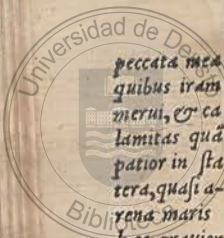
48

tia dierum, sed etiam in abundantia, siue plenitudine bonorū fertur acer-
operum, ad eum modum quo aceruus tritici iustam & plenam uis tritici in
habentis maturitatem, conuenienti tempore congregatur in tempore suo.
horreum, illseque seruatur ab iniuria hyemis, ne corrumpatur
& pereat. Sic enim viri iusti in senectute bona, postquam ex-
pleuerint tempora multa, virtutibusque & actionibus optimis
bene maturuerint, moriuntur, & inferuntur in vitam aternā:
cū e contrario viri impij non dimident dies suos, morian-
tūque in tempore non suo, quemadmodū si fruges quum ad-
huc virent, ante maturitatem, tempore non suo demetantur, Psal. 54
& proiciantur in fimarium, aut in escam & conculcationem Eccl. 7
bestiis. 46 Ecce ista quæ modò dixi pro tua instructione, o
amice Iob, nihil dubites verissima esse, atque ita habere vt per
me longa & frequenti inuestigatione sunt comperta, atque
etiam diuina reuelatione comprobata: qua quidem in re, ami-
ci officio pro ratione temporis, mihi videor satisfecisse. 46 Ecce hoc
47 Tuum nunc fuerit, ista quæ à me dicta, & à te patienter sa- 47 quod au-
tis audita sunt, diligenter in mente reuoluere, & apud temet- ditum, mente
ipsum in silentio expendere, vt ex eis patientiam discas, & à pertracta.
murmuratione atq; querimoniis tuis in quibus cepisti amo-
dò abstineas. Ad hoc enim ista à me dicta sunt, vt tu ex eis fru-
ctum capias, atque ad patientiam animeris.

SEXTI CAPITIS

ELUCIDATIO.

Adiens sanctus Iob, verba sua illa prima tam se- Cap. 6.
rio ab amicis diiudicari & tam seuera examina- 1 Respondēs
tione expendi, vt propter ea velut querulus, autē Iob, di-
murmurator, ac blasphemus argueretur, quæ ip- xit:
se nō ex blasphemandi animo, sed tantū dolo-
re nimio quasi compulsus, ad declarandam doloris ipsius ma-
gnitudinem protulerat, rationabili responsione falsam hanc
suspicionem illis adimere voluit: quid illa sua tam secundum
speciem querula oratione potissimum intendit, & quanti-
cum premant dolores, particularius explicando, & deinde
misericordiam tam ab amicis quā ab ipso Deo, querulis i-
terum vocibus expostulando. Respondit itaque in hunc mo-
dum: 2 Non equidem affirmo, o Eliphaz amice, pro- 2 Vtinā ap-
sus ab omni peccato magno ac paruo me esse immunem, penderentur
quod

ELVCIDATIO

peccata mea quibus iram merui, & calamitas quæ patior in statera, quasi arena maris hæc grauior apparet.

3 Vnde et verba mea dolore sunt plena:

4 quia sagittæ domini in me sunt,

5 quarum indignantio ebibit spiritum meum:

6 et terrores domini inilitat contra me.

7 Nunquid rugiet onager,

quod tu ex meis verbis intellexisse videris: sed hoc in bonæ conscientiæ testimonio ausim affirmare, non inueniri in me tam grandia peccata, quibus tam grauisimam, prorsus insolitam & inauditam plagam, fuissem commeritus, qualem nunc patior, iuxta regulam & consuetudinem, quam solet obseruare Deus, pro hoc tempore in puniendis peccatis hominū, maiora plagis grauioribus, minora leuioribus puniendo. Vnde (vt humanū aliquid dicam) si fieri posset, vt peccata mea quæ per fragilitatem, aut ignoratiam, aut quomodolibet aliter forte commisi, quibus videri possem hanc plagam commeruisse, in statera, siue bilance appenderentur, & iusta trutina libraretur, cum plaga ista grauisima quam patior, ausim hoc affirmare, quod pœna longè grauior inuenietur quàm culpa, quodq; multò grauius me puniat, quàm mea peccata commeruerint in hoc tempore puniri, quemadmodum arena maris grauitate nimia, sicut & multitudine, longè superat aliorum quæ conferri possint grauitatem. 3 Atque hinc videlicet verba mea illa proceperunt dolore plena, dolorēque grauisimum attestantia, non plena blasphemiarum, (vt vos existimatis) aut blasphemiam vllam attestantia: ex nimio videlicet excessu incredibilis plagæ & inestimabilis doloris, qui me compellit ad loquendum verba huiusmodi excessum aliquem sonantia, non ex animo blasphemandi, vel murmurandi contra Deum.

4 Neque mirum vobis videri debet, quod sic loquar, si attendatis plagæ meæ inauditam grauitatem. Non enim ab homine flagellor aut patior, cuius verbera & plagas facile satis possem sustinere: sed Deus ipse est qui manum suam extendit aduersum me, & quasi sagittas iaculatur in me dolores, ad intima vsque corporis mei penetrantes: 5 quarum sagittarum furor & vehementia nimia, non solum me fatigat, sed prorsus exhaurit omnem spiritum, siue vigorem meum, ita vt in corpore nihil relictum sit sanum aut integrum, nec in animo virtus mihi sufficiat ex meipso ad sustinendum. 6 Neque solū presentibus affligor malis, verum etiam absentibus, & iis quæ adhuc possunt accedere cōturbor & perterresio, quasi exhorrescens, his quæ modò patior plura insuper, aut maiora peccata accedere. Vnde non mirum videri vobis debet, neque ad blasphemiam statim imputari, si in tantis miseriis ego constitutus aliquanto immoderatius videar eiulasse. 7 Sanè muta animalia, quamlibet etiā rudia ac stolidia, donec bene est eis, nihil mirum

CAPITIS SEXTI.

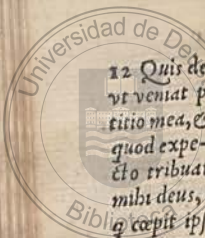
49

mirum si non clamitent vel querantur eiulando: quemadmodum videlicet syluestris asinus cum viride gramen, gratisimū sibi pabulum, ante se conspiciat, non ruditi: 8 & bos quum ante præsepe plenum cibo optimo steterit, non emittet mugitum: sed si famescant, deficiente pabulo, quantumuis rudia sint & stolidia animalia, laboribusque ferendis aptissima, naturaliter tamen emittent voces lamentabiles: ille rudiendo, iste mugiendo, quibus miseriam suam testabuntur. Atque ita quidem & ego si in vestro statu essem, aut eo quo nuper eram, nullius rei defectum habens, facile ab huiusmodi verbis querulis abstinerem, sicut & vos modò nihil habentes aduersi à talibus abhorretis. Verum cum in tanta nunc sim angustia positus, quare mihi non licebit, quod illos docet natura, querulis vocibus meæ miseriæ statum declarare? quare in homine tā misero reprehendetur, quod nō reprehenditur in boue aut asino famelico? 9 Videmus item quotidiana experientia, si cui cibis proponatur insulsus & malè sapidus, ex eo tantum quod non sit sale conditus, etiam si alioqui bonus fuerit & esui commodus, non posse cibum illum manducari ab eo cui est propositus, nisi cum magna displicentia & horrore, qui naturaliter ex huiusmodi confurgit in sensitiuo appetitu. 10 Neque item potest homo gustare siue manducare, id quod nouit si gustetur, adferre mortem, vt cuiusmodi est cibis aut potus veneno infectus: sed abhorret homo naturaliter secundum appetitum sensitiuū, & execratur, fugit atque abominatur quæ sunt eiusmodi, vocibusque querulis & exclamando & abominando quantum valet deprecatur, abiicit, refutat & refellit huiusmodi, nec se potest ad ea sumenda accommodare sine apertis indicibus displicentiæ & doloris. Sicque & ego nunc propositis mihi tam grauisimis doloribus, ipsa quoque morte amarioribus; nihil mirum si secundum appetitum sensitiuum (qui naturaliter omnia corporis refugit incommoda, sicut econtrario commoda sectatur) vehementer abhorream, horroresque & terroris vehementiam etiam voce & gestibus explicem. 11 Tanta est enim mea miseria, vt ea à quibus antè animus meus plurimum abhorrebat abstinere, & diligenter, nunc præ nimia angustia habeat quasi cibum & potum: hoc est, vt querulas voces & lamentabiles eiulatus nunc habeam quasi cibum & potum, & quasi pro consolatione familiares mihi faciam, extorqueat id à me velut naturali quadam necessitate, vi immensa doloris.

cū habuerit herbam: 8 aut mugiet bos cū ante præsepe plenū steterit?

9 Aut poterit comedi insulsū quod non est sale conditum? 10 Aut poterit aliquis gustare, quod gustu affert mortem?

11 Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt.

ELUCIDATIO

12 Quis dicit
ut veniat pe-
ticio mea, &
quod expe-
cto tribuat
mihi deus, et
13 Soluat ma-
num suam, et
succedat me:
doloris. 12 Tantus nimirum est dolor quem patior, ut pro
maximo munere optarim petitionem meam, quā etiam supra
in principio sermonis mei indicavi impleri, & quod vehemē-
ter desidero atque expecto mihi tribui a deo: nimirum ut sicut
me cepit ipse per vim suae potentiae gravissimē affligere, ita
pergat manum suam extendere fortius, donec me prorsus cō-
terat & interficiat: ut postquā humana via non videtur spes vl-
la superesse recuperandae sanitatis, saltem mors ipsa tantis ma-
lis finem imponat. 13 Neque tamen adeo sum impatiēs aut
demens, ut ipse mihi vitam cōtra fas & æquum auferre velim.
Sed ipsū, qui dominus est vitæ & mortis, qui in animas nostras
plenum habet cū potestate dominiū, precor, ut si videatur ma-
num potentiae quā adhuc ex parte aliqua super me cōtinet, in
eo quod non penitus me interficit, ut ipsam (inquam) prorsus
soluat, totāq; extendat aduersum me, ita ut vitam hanc cor-
poralem mihi auferat, sicut cetera omnia iā abstulit: sicque de
medio viuientium me succidat, siue demetat. 14 Nō solum
enim nō abhorreo mortem, verū etiam pro consolatione vni-
ca id reputabo, si ita me affligat gravissimis doloribus, ut nec
a morte parcat, utq; etiam vitā hanc mihi post dolores nimios
auferat. 15 Atque etiā si hac in re Deus suam impleat volū-
tatem, & meam exaudiat petitionem, non cōtradicam, neque
obmurmurando decretis omnipotentis Dei, qui sanctus est in
omnibus operibus atq; decretis suis, & quācūque facit in vero
iudicio facit, nec proinde quisquā aduersus facta siue iudicia
eius debet obmurmurare, sicut nec ego impraesentiarū facio,
licet vos id existimetis: neq; facerem, etiā si me interficeret, sed
magis letarer, & gratias agere pro adimplentione desiderij mei.
Quomodo igitur verisimile videri possit, animo blasphemādi
priora illa verba a me prolata fuisse, cū grauiore etiā poenas,
atq; adeo mortem ipsam, sine murmure & contradictione su-
scipere sim paratus? 16 Neque verō immerito mortem tā-
topere exopto & inuoco, nec sine causā tam lamentabiles vo-
ces edo. Non enim mihi homini infirmo & molli carne circū-
dato, tantū est roboris, ut tam gravissimā plagam & intolerabi-
lem afflictionē valeam sustinere. 17 Neq; finem aliquem vel
terminum adhuc video dolorum istorū, quibus exercior, ut
vel hac consideratione me ipsum consoler, & ad ferendum ad
tempus aliquantū cōfirmem: sed crescunt indies dolores, neq;
tamen video finē vitæ appropinquare, aut aduenire mortem,
per

CAPITIS SEXTI.

50.

per quam a malis omnibus liberarer. Si enim in proximo finē
viderem miserationum istarū, possem utcūq; me ipsum cōsolari
in breuitate temporis. Nunc verō, cū finem nullum videam, &
tamen quotidianū sentiam dolorum incrementum, quid mirū,
si fleam & eiulem, si etiā mortem ipsam inuocem & exoptem?
18 Neque enim lapideus aut faxeus homo ego sum, ut robur
habeam faxeum aut lapideam duriciē, ut sim ad omnia insen-
sibilis & absque dolore: neque caro ista quam circumfero, ani-
mæ meæ domicilium, admodum æris firma est & insensibilis,
ut nullis plagis cedat aut moueatur, nullōque tangatur dolo-
re: sum autem ego homo terreus & carneus, vasculum fictile
& fragile, carnem habens mollem nimis & tenerā, quæ statim
ad ictus quoslibet expauescat & deficiat, gravissimēque indo-
leat, & intimē affligatur. Propter quod, considerantes naturā
meæ imbecillitatem & plagā gravitatem, non mirū arbitremi-
ni, quæso, si aliquantū immoderatus, cogēte doloris excessu,
videar loquutus. 19 In hac autem plaga tam gravissima, nul-
lum prorsus mihi accedit solatium, neque ex memetipso, neq;
ab aliis. Nam, quod ad me ipsum attinet, satis apertum est, nihil
prorsus auxilij vel solatij corporalis mihi relictum esse in me-
metipso: cū sim priuatus simul bonis omnibus, quācūque in
hac vita auxilium vel solatium vllum homini adferre possunt.
20 Quod verō nihil mihi aliunde sit expectandum auxilij, il-
lud manifestē insinuat, quod etiam propinqui, & cognati, &
amici, qui peculiari necessitudine siue familiaritate mihi quō-
dam erant coniuncti, nunc me penitus derelinquunt, & longē
a me recedunt, nullam mihi ostendentes amicitiam, aut bene-
uolentiam exhibentes. 21 Quæ quidem inhumanitas & in-
fidelitas, deo nequaquam placet. Imō hoc certum est, eum qui
proximo & amico suo negat misericordiam, (recusans illi cū
possit & res ipsa exposulet, misericordiæ & charitatis frater-
næ opera impendere) contra sanctum Dei timorem agere, &
dilectioni diuinæ facto contraire: cū hæc postulet sanctus
timor & dilectio vera Dei, ut proximis nostris, & maximē ami-
cis, fidem & misericordiam opportuno tempore exhibeamus.
Qui enim proximum & amicum non diligit quem videt, Deū
quem non videt quomodo potest diligere? Maximē cū hoc
mandatum a Deo habeant homines, ut fratres diligant.
22 Ita sanē contra sanctum Dei timorem fratres mei, propin-
qui secundum carnem & cognati, nulla affecti super me com-
passione,

18 Nec fortis
tudo lapidū,
fortitudo
mea, nec caro
mea aenea est

19 Ecce non
est auxilium
mihi in me,

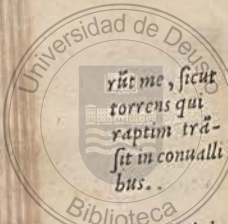
20 et neces-
sarij quoque
mei recesserunt
a me.

21 Qui tollit
ab amico suo
misericordiā
timorē domi-
ni dereliquit

1. Ioan. 4

22 Fratres
mei praterie

G ij

ELVCIDATIO

passione, quasi me non viso celeriter pertransierunt, nec verbo nec facto ullam mihi adferentes consolationem, ad similitudinem rapidi torrentis, qui magno impetu & impetuosa celeritate descendens è montibus per conualles transit: cum ex timore Dei mihi assistere potius, & circa me commorari diutius, debuissent, ad præstanda mihi opportuna obsequia, debitaque solatia. 23 Hi autem qui huiusmodi sunt erga amicos infideles (inquam) & immisericordes, non effugient iudicium Dei. Nimirum dum minora & nullius pretij damna siue incommoda metuunt, diuino iudicio incident in damna atque incommoda longe grauiora: veluti si quis leuem pruinam fugiens, grauissimam & frigidissimam cogatur niuem copiose in se irruentem ferre. Ita sanè & illi qui modò proximis misericordiae opera negant, ne damnum patiatur in rebus temporalibus, vtpote vel in pecunia, vel in rebus aliis externis, vel in honoribus, vel in corporis valetudine, diuino iudicio damna grauissima sentient in aeterna damnatione, ubi erit defectus totalis vniuersi boni, & cumulus omnium malorum: quæ si conferantur cum malis vel incommotis vitæ præsentis, longè ea superexcedunt, quemadmodum nix frigoris acerbitate, & ponderis grauitate, & materiae multitudine, longè superat tenuè leuèque pruinam. 24 Et quanquam forsitan ad tempus aliquantum videbuntur immisericordes huiusmodi feliciter agere, & vltionem nullam percipere: attamen quando visum erit Deo, qui omnia ordinatè suo tempore agit, in illos vlscisci, eorumque felicitatem dissipare, per mortem anima separata à corpore, tunc in pœnam suæ infidelitatis & immisericordiae, damnatione aeterna peribunt. 25 & cum feruor diuinæ indignationis in eos exardescere cœperit, eoque vri & premisse sentierint, tunc subito soluentur, liquefcent, & peribunt de loco suo, perdentes omnem felicitatem & gloriam suam, absque vlla resistentia, quemadmodum liquefcit cera vel butyrum à facie ignis. 26 Ideo videlicet sic aeterna damnatione impij tales puniuntur, quoniam actiones & studia eorum in quibus occupantur dum viuerent, non erant recta & plana in iustitia & æquitate, sed curua, distorta, inuoluta & intricata, per infidelitatem & iniustitiam: atque ideo sine fructu sunt omnia quæ agunt, neque per ea finem beatum assequuntur salutis aeternæ, sed perditione sempiterna peribunt, accepturi post omnia mortem peccati stipendium. 27 Ne verò me frustra conqueri de amicorum

24 Tēpore quo fuerint dissipati, peribunt:

25 & vt incaluerint, soluentur de loco suo.

26 Inuolutæ sunt semitæ gressu corū ambulabunt in vacuū, & peribunt.

27 Cōfide-

CAPITIS SEXTI.

51

amicorū infidelitate arbitremini, ipsi oculos vertite (si libet) ad itinera quibus venit à regionibus Themanitarum & Sabeorum, ubi amicos multos & familiariter notos habebam, cū essem in pristina felicitate: 28 & expectate paulisper, vt attentius diutiusque obseruetis, si veniant ex tot amicis & notis aliqui nunc ad ferendum mihi in hac necessitate auxilium vel vel solatium exhibendum: & videbitis, vel neminē vel admodum paucos ex his locis, causa mea releuandæ miseriam, huc aduenire. 29 Ipsi audientes famam meæ tantæ miseriam, in semetipsis conturbati & confusi sunt super me, ita vt nesciant quid de me cogitare debeant, ita vt præ confusione atque erubescencia omittant me visitare: existimantes id sibi fore verendum, si me tã miserum ipsi inuiderent, 30 eò quòd in talem me venisse statim audierint, in quo eorum videar egere auxilio atque subsidio: & ideo timentes, ne ab eis si me inuiderent aliqua postularem, maluerūt domi manere, quàm ad me venire: quemadmodum solent avari homines nō libenter pauperes suos amicos aut cognatos inuicere, ne cogātur de suis facultatibus aliquid in eorum subuentionem cōferre. 31 Nōnulli etiam ex eis plus ceteris (vt videtur) fideles & immisericordes, vsque ad me venerunt: 32 sed ubi me viderūt tam graui aduersitate deiectū, & insolita plaga percussū, ita pudore & verecundia sunt oppleti, vt nihil mihi auxilij vel cōsolationis exhibuerint, abhorrentes à nimia mea miseria. 33 Videlicet (vt apertè dicā quod sentio) vos ipsi tres amici mei, tu Eliphaz, tu Baldath, & tu Sophar, antiquæ inter nos amicitiae lege compulsi, nunc quidē ad me venistis, eo animo (vt credo) vt me cōsolaremini: 34 iidem tamen ipsi mox ubi plagam istam meam horribilem coram vidistis, extimuitis & abhorreere cœpistis, stupore & horrore sic oppleti, vt consolationis nihil mihi hætenus attuleritis. Imò ecotrariò, duris etiam verbis me inuadistis & increpatis, quasi timentes ne si amicè me alloquamini, ego à vobis sim postulaturus aliqua in subuentionē meæ miseria: quæ cautela vti solent avari erga pauperes, vt eis os claudant, ne petere ab eis aliquid audeant. Quā enim erga pauperes se affabiles præbent diuites, audent illi ab his liberius quibus egent postulare: cū verò duos & difficiles, non audēt loqui. Sed non est quòd timeatis, aut ob talem timorē meū durius agatis. 35 Nunquid enim hætenus vnquam ego à vobis quicquā petij vel auxilij vel subsidij tēporalis, videlicet aut de

rate semitas Themanitarum & Sabe:

28 & expectate paulisper.

29 Confusi sunt.

30 quia sperauit,

31 venerunt quoque vsque ad me, & 32 & pudore cooperti sunt.

33 Nunc venistis,

34 & modò videntes plagam meam timeatis.

35 Nunquid dixi, asserite

G iij vestris

mihi & de
substantia ve
stra donate
mihi?

36 vel libe
rate me de
manu hostis,
& de manu
robustorum
eruite me?

37 Docete
me, et ego ta
cebo: et si qd
forte ignora
ui, instruite
me.

38 Quare
detraxistis
sermonibus
veritatis,
39 cū ē vobis
nullus sit qui
possit argue
re me?

40 Ad in
crepādū tan
tū eloquia cō
cinatis,

41 & in vē
tum verba
profertis.

42 Suppu
pillum irru
itis, et subuer
tere nitimini
amicū vestrū

ELVCIDATIO

vestris facultatibus aliquid mihi donari, 36 aut de manu ho
stium meorum per vos liberari, vel de eis vindicari, aut de pote
tia tyrannorum & robustorum opprimentium homines, per ve
strum auxilium vel consilium eripi? Nihil unquam tale à vobis po
stulaui, neque olim cum in felicitate agerem, minimeque opus ha
berem, neque etiam nunc, quanquam in tanta constitutus afflictio
ne & angustia. Unde non est, quod de hac re solliciti sitis, neque
hoc respectu opus est ut durius mecum agatis. 37 Neque ta
men hac dixerim, neque sic accipi à vobis velim, quasi nolim ego
meliora dicentibus aurem accommodare. Si vobis videar egere
doctrina vestra, & si me potueritis in re aliqua quam ignoro,
aut de qua ignoranter & non recte loquutus sum, melius doce
re, non recuso doceri à vobis, libenter vos in silentio humiliter
audire volo, meliora docetes, & solidam veritatis aliquid contra
me ad meam edificationem & instructionem adferentes libenter
suscipiam. 38 Verum non ita vos mecum agitis, qui verbis meis
supra prolatis, in quibus falsitatis aut impietatis reuera nihil co
tinetur, si sanè ut oportet intelligantur, & ea intentione qua
pronunciata sunt candidè excipiantur, detrachere siue contradi
cere laboratis, perinde quasi falsa aut mala reprehensione di
gna protulisset: 39 cum tales sint illi sermones mei, ut nemo
ex vobis iusta ratione pro illis me possit arguere, ut blasphemum,
mendacem, aut impatientem, si sanè & ea intentione qua
prolata sunt (ut supra iam dictum & declaratum est) accipiantur.
40 Videntur verba vestra non ad hoc tendere, ut aliquid me
doceant quod ego ignorauerim, sed tantum ad obiurgandum me
& increpandum videntur esse composita: quare ut vehementiora
plurisque habentia poteris videantur, artificio rhetorico concin
nare ea studetis: 41 atque ita verba tumētia orationesque su
perbas contra me profertis, & quasi in vētum magno cum fastu
iactatis, sed sine fructu, cum ego huiusmodi phaleratis assueue
rim nihil moueri sermonibus, nisi quantum veritatis potius cui
cerit. 42 Hac autem grandiloquentia vestra, quasi pondere
quodā, irruit super me pupillum & orphanum alicui simile, qui
defensorem neminem meis partibus fauentē habeo: & subuer
tere prorsus atque opprimere laboratis veterem amicum vestrum,
existimantes vestris ornatis & grauibz sermonibus mihi os oc
cludere, ut non ultra hiscere audeam neque meam causam defen
dere: quare quidē inclementia eo est maior, quod in hominē tā
miserum, & insuper amicum ea utimini, cui potius duplici hoc
iure

CAPITIS SEPTIMI.

52

iure (nempe miseriae & amicitiae) parcere, mitiusque agere cum
eo debebatis. 43 Veruntamen posteaquam ita mecum inclemen
ter & inciviliter agere coepistis, ne forte vos existimetis me ista
dicendo subterfugia quaerere, aut veritati amicitiae vel miseriae
velle antepone, mihi placet ut disputationē istam quam iam
contra me inceperitis prosequamini, si ita vobis libitum fuerit
44 His tamen legibus, quas iure in omni disputatione ab op
ponentibus respondens potest exigere: ut prius quidem auditu
meis dictis patienter & diligenter exhibeatis: 45 deinde
postquam audieritis, ut apud vosmetipsos attenta mente & se
positis animi passionibus atque perturbationibus (quae iudiciū
mentis excœcat) ea expendatis, diiudicetisque, num falsum aut
reprehensione dignum aliquid protulerim. 46 Ac si quidem
ob hoc vobis videbitur aduersus mea dicta aliquid responden
dum siue contra obiciendum, postulo ut cum modestia id fiat, ratio
nabilibus argumentis & efficacibus rationibus, non contumeliosis
rixis aut scurrilibus conuitiis, ad quae solent familiariter se con
uertere, qui non tam solidam veritatis amore quam cupiditate ina
nis gloriae disputat, ubi ratione & veritate se viderint destitu
tos. 47 Denique, inter loquendum id quod verum ac iustum est
iudicate, ut non nisi illa loquamini, quae vobis in sincero iudi
cio cordis & conscientiae videbuntur iustitiae & veritati esse co
sentanea. 48 Hoc pacto & his legibus si mecum egeritis, con
fido quod non inuenietis me quicquam per linguam protulisse ini
quum vel impium vel blasphemum: neque in verbis quae pro
mea defensione sum prolaturus, quicquam à vobis audiendum
spero, quod ullam stultitiam, haereseum aut blasphemiam sonet:
sed verba mea rationabilia, iusta, ac pia fuisse comprobabitis,
postquam ea diligenter expenderitis.

43 Verunta
men quod co
epistis, explete

44 Prabete
aurem.

45 et videte
an mentiar.

46 Respon
dete, obsecro,
absque contē
tione.

47 et loque
tes id quod
iustum est iu
dicare.

48 Et non in
uenietis in lin
gua mea ini
quitatē, nec
in faucibus
meis stultitia
personabit.

SEPTIMI CAPITIS

ELVCIDATIO.

Illud imprimis certum est, totam hominis vitam
quam hic agit super terram in mortali isto corpo
re (etiamsi quis non ferat dura eiusmodi & insolita
qualia nunc ego patior) simillimum quid esse mili
tiae: utpote quae plena sit periculis multis, ab ho
stibus variis exurgentibus, & laboribus magnis, tum in agendo dif
ficilia, tum in sustinendo graui, quae per omnem hanc vitam
G iij passim

Cap. 7
Militia est vi
ta hominis su
per terram.

ELUCIDATIO

passim occurrunt. 2 Est etiā tēpus hominis quo hīc super terrā uiuit simile tempori hominis mercenarij & conducticij, qui in opere eius a quo cōductus est mercede, a mane ad uesperā vsque fatigatur, ferens pondus dici & estus, habēs interim inter tantos labores & sudores suos aut nullā aut perexiguam consolationē, nisi quōd expectat finem hebdomadæ, ut accipiat laboris sui stipendium & operæ suæ pretiū, requiescatq; dehinc aliquantulū. 3 Sicut seruus qui in opere domini sui occupatur, cū labore fuerit defatigatus, desiderat umbrā gratam, ut sub ea refocilletur aliquantulū: & sicut mercede cōductus ad opus aliquod perficiendū, cū laboribus fatigatur, magno desiderio anhelat ad finem operis, ut eo absoluto mercedem recipiat ac requiescat, sic homo dum in uita ista agit super terrā, in laboribus & doloribus multis, ad quos subeundos & ferendos quasi mercede est conductus a magno patrefamilias Deo, pro eis mercedem beatæ retributionis pollicente, non immeritō desiderat refrigerium & requiem a laboribus uitæ præsentis. Vnde quēadmodum laborantes in corporali militia solent finem expectare militiæ, & fatigati laboribus operarij ad finē operis anhelare: sic & homo nō immeritō potest ad huius uitæ laboriosæ & molestæ finem, desiderio anhelare, atque ad mortem ipsam, quæ finem tantis imposit laboribus, aspirare. 4 Quod uerō ad me attinet, non solum generali hac consideratione mortem desiderare & inuocare possum, uerum etiam peculiari ratione, propter singulares labores & dolores quos sustineo: utpote qui non horas tantum aliquot uel dies, sed mēses integros trāsegerim uacuos ab omni cōsolatione & refrigerio. 5 noctēsq; ærumnōsas & ualde molestas iam plurimas mihi supputauerim, quibus afflētus sum & fatigatus uehementissimē: ut non immeritō tædiū me cōcepit uitæ huius præsentis tam miserandæ, qui præter communia mala passim obuientia mortalibus, tantam insuper miseriam mihi peculiarem ferre cogor. Propter quod, mirum uobis aut irrationabile uideri non debet, si uitæ tædium habens, mortem ipsam exoptem & inuocem, quæ tantis malis finem imponat. 6 Tanta nimirum est hæc mea miseria, ut neque per diem, neque per noctem ullā mihi concedatur requies: ita ut si ad dormiendum circa noctis tempus me componam, cōscenso lectulo, nequeam inuenire somnū: unde fastidius lectum & tenebras (ut euenire solet iis qui dormire nō

4 Sic et ego habui menses uacuos.

5 Et noctes laboriosas & numeravi mihi.

6 Si dormiero, dicam: Quando cōsurgam?

CAPITIS SEPTIMI.

53

valent) desiderabam aduenire diem, iacēnsque apud me horas supputabam, quasi expectās horam ad surgendum tempusuiam. 7 Vbi uerō iam aduenerit dies, & surrexissē me contigerit, nullam iterum requiem inueniens a doloribus, fastidio diem, & noctis tēpus iterum desiderare incipio, supputans horas singulas dici vsque ad uesperam. 8 sicque doloribus multis affligor & excrucior per totā diem vsque ad uesperam, nec est mihi prorsus ulla requies aut refocillatio. 9 Nimirum caro mea tota corrupta est & putrefacta, a vertice capitis ad plantam vsque pedis, plena vlcere horribili & corruptione siue putredine foetidissima: & ex sanie effluente per ulcera, quæ siccatur & adhæret super cutem, aperta est fordidō foetidq; puluere, siue puluerulentis sordibus. 10 Præ excessu quoque caloris nimij totum corpus occupantis & de uastantis, etiam cutis exterior exaruit & siccata est, hincque contracta apparet & corrugata siue etiam fissa, exhausto naturali vigore, & humore per nimium feruorem excocto, quēadmodum in uitre uacuo & soli expósito & arefacto uideri solet. In hac igitur tāta afflictione & miseria, quid mirum si mortem exoptem & inuocem, quæ a tantis malis me absoluat? 11 Ecce tempus nunc uitæ meæ quo egi super terram, celerissimo decursu transiit, quasi in momento: ueluti quum textor iam absolutam telam subito præcidit, imō etiam celerius, quasi in momento, ut non videatur totum hoc tempus iam elapsū nisi unius horulæ uel potius momenti spaciū. 12 prorsusque iam consumptum uidetur & periisse tempus uitæ meæ, absque ulla spe eiusdem protelandæ, quantum ad naturā attinet, quoniam non uidetur possibile, ut in tanta corruptione & miseria longius uitam protraham. 13 Vnde ad te conuersus, Domine deus meus, qui omnium habes tempora apud te definita, & omnem habes scientiam atque potentiā, precor tuam bonitatē, ut dignetur attēdere ad misericordiam conditionis humanæ, quō uel sic moueatur ad miserandū hominī tātū siue uento est simillima: quoniam sicut flatus uenti subito oritur & transit cum sonitu, ita ut paulōpost nihil eius appareat, sic & homo perexiguo tempore super terram uiuit, ac deinde mox deficit, nusquam apprens, perinde ac si non fuerit. 14 Postquā autem semel per mortem hinc abcessero, nō erit mihi ultra reditus ad statum istū uitæ præsentis, ut huius

7 et rursum expectabo uesperam.

8 Et replebor doloribus usque ad tenebras.

9 Induta est caro mea putredine, & sordibus pulueris.

10 cutis mea aruit, & contracta est.

11 Dies mei uelocius transierūt, quā a tēte tela succiditur.

12 Et cōsumpti sunt absque ulla spe.

13 Memento quia uetusest uita mea.

14 Et nō reuertetur oculus

ELUCIDATIO

ius meus videat bona. 15 nec aspiciet me visus hominis. 16 Oculi tui in me. 17 & nō subsistam. 18 Sicut consumitur nubes & pertransit. 19 sic & descēdit ad inferos nō ascendet. 20 nec reuertetur vltra i domum suā. 21 neq; cognoscet eū amplius loc' ei'. 22 Quapropter & ego nō parca ori meo. 23 loquar in tribulatione. ius mundi bonis iterum vel oculis vel sensibus aliis perfruar aut oblecter. 15 neque vltra cōspectibus hominum mortaliū viuentium super terram patebo, postquā semel mortuus fuero, corpore & anima separatis: & illo quidem sub terra puluere, hac autē in inferno siue inferni lyombo absconditis. 16 Quanquā autē humanis oculis tunc ero absconditus, tuo tamen aspectu nequaquam subtrahar: quoniam oculi tui, quibus omnia nuda sunt & aperta, in me ferētur, meque aspiciēt, secundum vtramque mei partē: quando corpus videbis in terra, animā in inferioribus terrar. 17 Tunc etiam (inquam) tui erunt in me oculi, quando ego secundum huius vitæ statū non subsistā, non agā inter viuentes hīc super terram, postquā de medio viuentiū fuero sublatus. 18 Quemadmodum nubes cum fuerit cōsumpta, vel per resolutionē in pluuiā aut niuem aut grandinē, vel per solā dissipationē, sicque pertransierit & esse desierit, non vltra vnquam numero eadem videtur reuerti, sed resoluta manet aut dissipata. 19 sic & de homine agitur post huius vitæ trāsitū, qui postq̄ semel mortuus fuerit, corpore defosso in terrā ac resolutio in puluere, anima vero delata in infernū, non iterū videtur resurgere ad vitam huius mundi, neq; omnino potest naturali virtute idē numero resurgere. 20 Neq; vllō vnquā tempore aut post quantacūque tēporum curricula, iterū redibit in domū suam quam solet inhabitare, vel ad possessiones & bona sua quæ solet possidere, vt ea iterum inhabitet atque possideat, quemadmodū fecit olim cū viueret. 21 Neq; vnquā eū iterū agnoscerit siue recipiet locus pristinae dignitatis. conditionis vel officij, aut etiā pristinae inhabitatiōis, nec in eo vltra vnquā apparebit, non magis quā si nunquā eū occupasset. 22 Cū igitur & vita ista præsens breuissima sit, & post eam semel transactam nullus sit expectandus reditus, meritō ego in tam grauissimis cōstitutus doloribus, secundum affectum sensualem, de mea ista miseria conqueri possū, & ad quaecūque doloris mei leniamentum amaras per os meum querimonias profundere. 23 fidenterque loqui audebo & potero in tanta afflictione & angustia animæ meæ, & quasi confabulando colloquar cum anima mea plena amaritudine grauissimē afflictionis, vt vel sic aliquod accipiat sui doloris leuamen, cum non sit mihi aliud relictum, quo meum tantū dolorem solari aut lenire possim, quā flere, eiulare & querulari: neque vos hac mea libertate

CAPITIS SEPTIMI.

54

libertate iurē debetis vel potestis offendi, considerata meæ conditionis intolerabili miseria. Non itaque propter vestras increpationes tacebo, sed fidenter loquar pro mea consolatione ad dominum, dicens: 24 Quid est, domine deus potentissimē, quod tam grauissima me premis afflictione, atque intra tantam miseriam me concludis, constringis & coangustas, quasi intra carcerem, ad eum modum quo terribiles fluctus maris violentia tuæ potestatis continet intra alueos & terminos quos constituisti eis, ne conuertantur & operiant terram: & item cete grandia quæ in illo creasti ab initio, intra septa sua constricta tenes, in interioribus maris & profundioribus abyssis, ne si ad partes exteriores patentēsque maris procedant, damni plurimū hominibus aliisque pisciū speciebus inferant? An sic, inquam, tibi visus sum ego terribilis & noxius inter homines, vt sic me oportuerit tantæ plagæ pondere deprimi & compesci à violentia? Sufficerent profectō mala ista, ad quemuis etiam violentissimum & robustissimum comprimendum. 25 Tanta nimirum est ista mea afflictio, vt peius etiam mihi sit nocte (quod tamen est requiei tempus à natura constitutum) quā die. Nam si fatigatus diei vigiliis & doloribus, visus fuero mihi inuenturus aliquid leuaminis per noctem, dormiendo in lectulo, vt ibi dolorem meum vel aliquātulum leniam aut releuem. 26 si non prorsus dormiendo, certē iacendo & colloquendo siue confabulando & querulando mecum, vt solent nonnunquam infirmi quibus somnus negatur, iacendo tantū & gemendo aut querulando aliquid capere in lectulo leuaminis. 27 Hoc (inquam) vbi existimaui & attētaui, ea causa & spe membris in lectulo ad recumbendum dispositis, mox illic inquietudinem magnam & afflictionem horribilem sentio per terribilia somnia, quæ te permittente impij dæmones cerebro meo & phantasia abutentes immittunt. 28 & per horrendas visiones atque phantasmata, quæ in mea phantasia faciunt apparere, vnde horrore maximo concutitur corpus meum & vniuersa membra: quæ quidem somnia & visiones tunc sunt horribiliora, quando permanente rationis vsu apparent tempore vigiliæ, quæ non tam essent horrenda si in somno apparent, aut etiam in vigilia, post ablatum rationis vsum. 29 Ab hac videlicet tam intolerabili infirmitatis molestia, quæ nullam mihi concedit requiem, anima mea secundum sensualem

24 Nūquid
mare ego sū,
aut cetus, quā
circūdedisti
me carcere?

25 Si dixerō
consolabitur
me lectulus
meus.

26 & releuabor loquēs
mecū in strato
meo.

27 terribis
me p̄ somnia.

28 et p̄ visio
nes horrore
concuties.

29 Quāob
re elegit sus.

ELVCIDATIO

pendium ante sualem carnis appetitum, quo à malis & incommodis corporis abhorret, tantum concepit vite huius tedium, imò nau-seam & odium, vt malit quouis genere mortis, etiam ignominiosissimo & horribilissimo (cuiusmodi est suspendium) vitam finire, quam in tanta afflictione sine vlla intermissione aut respiratione diutius viuere. 30 Ipsa etiam ossa quæ in humano corpore videntur robustissima, medullis consumptis & vigore exhausto, dolore perfossa, mortem quasi expectare & exoptare videntur: & item cetera omnia corporis membra prorsus deficere ex se vitam maluit, quàm tantis perpenetrari & excarnificari cruciatibus. Quid vero aliud possum expectare vel optare quàm mortem? 31 Iam enim desperata res videtur, quantum ad corporis valetudinem: nec videtur possibile naturali via, vt vitam diu multum producam, vel vt sanus & incolumis iterum viuam, quemadmodum ante plagam hanc vixi, cum prorsus videatur plaga incurabilis & vlcus insanabile. 32 Propter quod, sciens humana ope aut naturali via non posse mihi restitui sanitatem, ad te domine Deus supplex confugio, humiliter postulans, vt parcere mihi & mitius aliquantulum agere mecum velis, & quam contra me extendisti seueram manum tuam reuocare. 33 Nam dies vite meæ breues admodum sunt, & quasi nihilum ante te, & perpauci videntur mihi superesse dies vite præsentis, vt saltem paululum requiescam & refrigerer, priusquàm hinc abscedam, nunquàm iterum ad consimilem vitam statum rediturus. 34 Quid enim est homo, creatura vilis & fragilis, ac (quantum ad corpus attinet) nullius ferè roboris aut pretij, quod tanti facere eum videaris, vt sic contra eum potentie tue robur velis ostendere? 35 quodque sic aduersus eum videaris cor tuum apponere siue opponere, vt tam terribile cum eo pugnam instituas, & quasi in certamen cum eo descendas, & quasi magnitudine potestatis eum velis obruere, quemadmodum nunc mecum agere videris, tam crude li hac plaga me percutiendo: in quo velut magnū aliquid reputare hominem videris, cui te sic ex aduerso opponis. Non enim solent robusti pugnatōres, nisi aduersus illos se opponere & in aciem descendere, quos sibi aliqua saltem ex parte pares reputant: contra eos verò quos longè se inferiores aestimant, dedignantur suæ potentie robur ostendere. 36 Tu quidē interdū diluculo, cum tibi fuerit beneplacitum, in serenitate & luce miserationū tuarum hominem visitas, tuis bonis eum di-

CAPITIS SEPTIMI.

rans & cōsolationibus lactificans. Rursum verò, cum tibi sic visum fuerit, rebus subito mutatis, quem prius visitasti in benedictionibus dulcedinis, nunc aduersis casibus & rebus durissimis probas & affligis, subito facies ex diuite pauperem, ex honorato contemptum, ex felici miserum. In qua vtraque re magni facere te hominem declaras, dum prius quidem benignitatem tuam, tam copiose erga eum demonstras, posterius verò rebus subito mutatis tue potentie seueritatem aduersus eundem ostēdas: perinde quasi voluptati tibi sit, in homine tale bonitatis & seueritatis tue spectaculum edere, & quasi ludū quendam de eo facere. 37 Quamdiu, o domine Deus, in his grauissimis me relinques cruciatibus? quando tandem parces mihi mitiusque mecum ages, vel tantillum manum tuam remittens, vt sine dolore valeam deglutire, per guttur saluam meam? Nimis enim diu iam cruciatus istos pertuli, & eousque tam dolor inualuit, vt nec saluam valeam per guttur transmittere in os, aut rursum ad interiora reuocare (vt sit naturaliter causa refrigerationis oris atque palati) sine maximo dolore. 38 Quod si fortè peccatis meis imputes hæc mala, vt isti contra me dicunt amici mei, quod propter peccata mea hæc patior: esto, peccauerim: neque enim prorsus immunem à peccato me esse coram te confiteor. 39 Sed quid faciā tibi, o custos & obseruator hominum, quò tuā iram depellam? Si tu secundum rigorem tue seueræ iustitiæ obseruare velis & punire peccata mea, qua ratione ego ex me tuā potero iram auertere, & tuæ iustitiæ seueritatem compescere? Nihil enim ex me habeo, quo rigorosam seueritatem districtæ iustitiæ possum effugere: sed necesse omnino est, vt tua mihi succurrat misericordia, ac per eam tuæ satisfiat iustitiæ. 40 Quare tu domine me reputasti & habuisti, quasi aduersarium & inimicum tuum, sic in me vt in hostem sagittas tuas acutas grauisimarū plagarum immittendo, quemadmodum solent homines contra aduersarios acutas & validas sagittas potèter iaculari: cum ego tibi nunquàm inimicus fuerim, aut aduersarius tuus esse voluerim, sollicitissimè semper declinās ab omni eo quod me tibi posset inimicum constituere? 41 Et quare sic me vt inimicum tractans, tam grauius me afflixisti, vt mihi metipsum factus sim grauis ad ferendum, & prorsus intolerabilis, præ afflictione nimia? 42 Quod si iterum peccata mea alleges, aut si fortè ea in causā sunt punitionis huius (de quo mihi tantum

55

subito probas illum.

37 Vsq; quo non parces mihi, nec dimittis me, vt gloriā saluam meam?

38 Peccauit.

39 Quid faciā tibi o custus hominū?

40 Quare me posuisti contrarium tibi?

41 et factus sum mihi metipsum grauis? 42 Cur non tollis peccatū meum,

ELUCIDATIO

430 quare
nō aufers ini-
quitatē meā.

44 Ecce
nūc in pulue-
re dormiam:

45 Et si ma-
ne me quā-
vis non subsi-
stam.

men nihil constat, neque id mihi sit verisimile) si tamen for-
tē hęc in causa sunt, quę in me latere posse, aut seuerius à te
quām ego existimem iudicari non nego, ignorans occulta iu-
diciorum tuorum, 43 quare o piissime domine non aufers
illa peccata mea, & illas meas iniquitates, in quibuscunque te
vel proximum etiam offendi, vt illa per indulgētiā & remis-
sionem plenariā penitus operias & auferas de conspectu tuo,
proiciāsque post tergum tuum? Id enim facere debebas, sciēs
quod ego inimicitiam sciens & volens nunquā aduersus te
in corde meo retinuerim, imò magno semper desiderio fui, vt
tecum amicitia firmam & perpetuā pacem conseruare, maxi-
mē cū ego meipsum non possim à peccatis mundare, sed tu so-
lus es qui & emundare & emendare me potes à peccatis meis.
44 Merito verò quantocius parcere mihi & emundare me
debes, ob breuitatem temporis quod superest vitę meę: quo-
niam ecce nunc in proximo, ante non multos dies, secundum
naturę cursum, morte vitam finire cogar, & secundum cor-
pus resoluī in puluerem, in quo vsque ad diem resurrectionis
generalis illud requiescet à laboribus vitę huius, & ab omni
vitali actione erit otiosum, 45 Et forsitan ante diem cra-
stinū morti traditus fuero, ita vt si me crastino mane quis quę
sierit, non me inueniet subsistentem inter viuentes hīc super
terram. Forsitan ante diem crastinum, aut proxima nocte an-
te diluculum, auferar de medio viuentium, nec vltra inter ho-
mines super terram comparebo: Videor enim morti proxi-
mus, & vix quicquā vita mea à morte distare videtur. Vn-
de te precor, vt tempestiuē mihi pro tua benignitate succur-
ras, priusquā prorsus deficiam: propter quod etiam, tanto af-
fē cordis & vocis excessu te interpellare non desino, & meā
nimis miseram sortem amarissimē de flere.

OCTAVI CAPITIS.

ELUCIDATIO.

Cap. 8.
Respondens
autē Baldath
Suites dixit:

Ecce vbi sanctus Iob pro sui excusatione, ad de-
pellendam sinistram existimationem amicorū
dixisset, is qui inter tres amicos dignitate & au-
thoritate secundus habebatur, nomine Baldath
Suites, non contentus eiusmodi satisfactione, si-
mili ferē qua prior Eliphaz indignatione illum arguit, similiq;
item

CAPITIS OCTAVI.

56

item exhortatione admonuit, respondens in hunc modum:
2 Quousque tandem verba huiusmodi querula & murmu-
ratoria, ac blasphemie quā gratiarum actioni viciniora, fru-
strā effuties? 3 & quamdiu sermo oris tui varius erit & in-
constans, non vni alicui rei intentus, sed per diuersa sine debi-
ta consequentia quasi raptu quodam discurrens: nunc contra
Deum querulando, nunc in nosipos velitando, nunc mortem
tibi optando, nunc sanitatem & meliora postulando? Et primū
quidem (vt cetera omittam) quid sibi vult quod ita licēter ad-
uersus Deū loqueris, vt nec amicē monitus ab huiusmodi pro-
posito velis desistere? 4 An putas fieri posse, vt Deus qui
est æquissimus, supplanter corrumpatque iudicium:
5 aut ipse qui est omnipotēs, subuertat iustitiam, iniustē quē-
piam flagellando, vel supra demeritum pro peccatis puniēdo?
Id enim verba tua ista tam licentiosa, quibus contra Deum ob-
murmurare non desinis, apertē satis testari videntur: quasi in-
iustē tecum agat Deus, aut per violentiam tyrannicē te oppri-
mat. 6 Quia tu his omisis quę non nisi ad iram Dei pro-
uocandam videntur conducere, audi monita atque consilia
mea. Esto, filij tui cōtra dominum peccauerint, & propter sua
peccata illi iam subierint iudicium suum, traditi à Deo in vl-
tationem pro demerito iniquitatis ipsorum, sic vt de illis iam vi-
ta defunctis, & qui suum iam acceperunt iudicium, non sit vl-
tra spes: 7 tibi tamen, qui adhuc in vita superstes agis, eo
in statu quo nemo desperare debet, quin per veram pœnitē-
tiam possis à malo ad bonum reuerti: tibi, inquam, hoc polli-
ceor, etiāsi propter tua peccata (vt verisimile videtur) tam e-
normi & insolita plaga ad desperationem vsque percussus vi-
dearis, si tamen ex animo te velis ad Deum conuertere, primo
mane in aurora (quod tempus ad mentem recolligendam &
orandum Deum omnium videtur commodissimum) consur-
gens, 8 corpore pariter & mente, ad Deū, depositisq; que-
rimoniis istis & murmurationibus, in humilitate & pœnitē-
tia prætoriorū peccatorum Deum omnipotentem velis sup-
pliciter deprecari, primū quidem pro peccatorum remis-
sione, dehinc & pro plagę huius amotione: 9 si denique fir-
mo proposito tecum statueris vitam posthac melius institue-
rer tam erga Deum quā proximis, vt syncerē & rectē amo-
dō conuerteris, sedulo cauens ne vel Deum aliqua peccati
immunditia, vel proximum aliqua iniustitia offendas.

2 vsq; quo lo-
queris talia.
3 Et spiritus
multiplex ser-
monis oris
tui?

4 Nunquid
deus supplan-
tat iudicium,
5 aut omnipo-
tēs subuertit
quod iustum
est?

6 Etiam si fi-
lij tui pecca-
uerunt ei, &
dimisit eos in
manu iniqui-
tatis suę:
7 tu tamē si
diluclū con-
surrexeris ad
Deum,

8 Et omni-
potē fueris
deprecatus,

9 si mūdus
correctus in-
cesseris,

ELUCIDATIO

10 statim 10 Hæc(inquam)tu si ex animo egeris, indubiè quantocius
gilabit ad te, te respiciet, tibi que aderit bonitas Dei, qui prope est omnibus
in veritate & humilitate ipsum inuocantibus: & qui hæcenus
visus est tibi dormire, donec mala ista grauius super te veni-
re permisit, videbitur iam ad te euigilare & expurgare, vt te be-
nigno suo aspectu iterum à malis istis, quando & quomodo ei
visum fuerit, liberet. 11 Et non solum te ipsum, cum volue-
rit, pristina restituet sanitati, verum etiam vniuersam domum
bitaculum in atque familiam tuam ipse restituet, restitutamque & in iusti-
ficia tua: tia bene institutam sua cura & protectione quietam securam-
12 in tantu que efficiet: 12 vsque adeo, vt posteriora tua longè melio-
re si priora ra futura sint prioribus, vt felicitas posterior quam à Deo es
tua fuerint accepturus longè superet priorem istam qua iam priuatus vi-
parua, & no deris: ita vt omnia illa quæ ante possedisti, parua & vilia cõpu-
uissima mul- tari possint, comparatione eorum quæ postmodum ex Dei be-
nigno respectu es accepturus. Sic enim solet Deus magno cõ-
tiplicentur ni- fœnore suis electis restituere, quæ ab eis probandi causa abstu-
mus. 13 Interroga lerit, si in tentatione fideles & patientes inueniantur. 13 Ni-
enim genera- miru si mihi non habeas fidem, nec fide dignus ego tibi, vt re-
tionem pristi- cens aut iuuenis, videar, maiores nostros qui nostra præcesse-
na, & diligẽ runt secula, si libet, interroga: item quæ à patribus memoriæ
ter inuestiga- prodita sunt, vt post longam experiẽtiam à multis seculis fue-
patrum me- rant comperta, diligẽter inuestiga: & ab his discere vera esse quæ
morian: dico. 14 Idcirco autem ad patrum doctrinam te mitto, quo-
niam nos qui modò super terram viuimus, sicut pauca admo-
14 (hester- dum sumus ætatis, ita modicæ sumus experientia atque scien-
ni quippe su- tia: pauca admodum scientes, longè verò plura ignorantes,
mus & igno- quantum ex nobis ipsis: adiuuamur autem in rerum cognitione,
ramus: ne, ex iis quæ maiores nostri ab initio, per longam multorum
seculorum experientiam comperta habentes, memoriæ prodi-
derunt, nobisque ad instructionem & commonitionem reli-
querunt. 15 Nostra enim vita quam hîc super terram agi-
15 quoniã si- mus, nullius aut perexiguæ est durationis, similis vmbra, quæ
cur vmbra di- nullam habet stabilitatem, sed transit celeritè & subito defi-
es nostri sunt- cit, ad subtractionem corporis cuius interpositione fit vmbra:
super terrâ) propter quam vitæ breuitatem fieri non potest, vt ex nobis ipsis
nostroque ingenio, vel industria multa cognoscamus: vt o-
pus sit nobis, ad maiorum nostrorum experientiam, sciẽtiam,
16 Ipsi do & doctrinam recurrere. 16 Hos autem interrogans & ho-
cebunt te. rum doctrinam inuestigãs, inuenies illos hac in parte mecum
sentire,

CAPITIS OCTAVI.

87

sentire, eadẽque ab illis discas quæ iam ex me audisti.
17 Loquentur eadem tibi quæ loquutus sum ego, & de corde 17 Loquẽtur
suo pleno sapientia & experientia rerum multarum, quasi de tibi, et de cor
thesauro bono & pleno, proferent veritatis verba, his consen- de suo profe-
tanea quæ modò ex me audisti: nempe quòd iis qui ex animo rent eloquia,
ad deum conuertuntur soleat ipse opportuno tempore, cum
sibi visum fuerit tentationi finem ponere, mala cuncta mirabi-
liter amouere, & pro eis bona liberaliter cõferre. 18 Osten 18 Nũquid
dam autem tibi eadem & confirmabo, per apparẽtem & ma- viuere potest
nifestam similitudinem. Videmus nãque ad oculum, iucos aut scyrpus ab/q;
scyrpos, nisi sufficientem habeant aquæ humorem, non posse humore,
viorem suum vel acquirere, vel retinere: 19 neque carices 19 aut cresce-
in carectis sine cõtinuo aquæ humore possunt crescere, vel na re carectum
sci, vel augeri. 20 Imò verò, si iam pulchrè floreat aut vi- sine aqua?
reant iuci siue carices, neque quisquam hominum manus illis 20 Cũ ad-
apponat ad abscindendum vel auferendum de loco suo, solo huc sit in flo-
tamen humore deficiente videbuntur statim, quasi in minimo re, nec carpa-
tempore, citius aliis quibuscumque herbis aut plantis, in sese præ tur manu, an
ariditate flaccescere, perditosque virore & vigore prorsus defi- te omnes her-
cere. 21 Ad hunc sanè modum per omnia res habet cum stu bas arefcit.
diis & actionibus omnium impiorum, qui timorem Dei negli 21 Sic vi-
gunt aut cõtemnunt: & quomodo viror omnis iunctorum aut omnium qui
caricum sine aqua deficit, sic spes omnis & prosperitas hypo- obliuiscuntur
critarum siue impiorum hominum, qui ex animo Deum non deũ, & spes
colunt, etiamsi exterius id agere se simulẽt, nullam habere po- hypocrita
test stabilitatem, sed breui deficiat necesse est. Quod enim iun- peribit.
cis aut caricibus est humor aquæ, id est hominibus gratia & fa-
uor Dei. Vnde sicut bene est illis, dum aquæ sufficientẽ humo-
rem habent: sic bene est hominibus, donec in gratia Dei & fa-
uore permanent: contra verò, iis qui à Deo recedunt, eiusque
gratiam & fauorem derelinquunt, bene nequaquã esse potest,
sicut nec illis aquæ humore deficientibus. Atque etiamsi forẽ
ad tempus exterius videatur virere & prosperè agere, prosperi-
tas tamen illa malè solida & instabilis post paululum cõpro-
babitur. 22 Idcirco autẽ malè erit impio & hypocrita, quo- 22 Non ei
niam non placebit, sed displicebit ipsi deo, vecordia siue stulti placebit ve-
tia eius. Nimis enim est vecors & excors, nimis inconsideratus cordia sua:
& insipiens, qui Deũ sufficientissimũ negligẽs, rebus caducis &
animum humanum explere nequaquam sufficientibus cor ap-
ponit: mereturque iusto dei iudicio hæc illius vecordia & in-
H sipientia,

ELUCIDATIO

- 23 *Et sicut
tela aranea-
rii fiducia ei* sapientia, ut propter eam male pereat. 23 Omnia autem illa in quibus habuit fiduciam impius, erunt ei quasi tela quam texit araneus: quæ ubi fuerit ab araneo multo labore, etiam cum sui corporis euisceratione, non tam sibi ad habitationem, quam ad irretiendum innoxia animalia, contexta: subito dissipatur atque ad nihilum in momento redigitur, ab eo qui domum scopis mundat: simulque cum ea araneus ipse plerumque inuoluitur, deiicitur & conculcatur, ut venenosa eiiciat viscera. Sic enim & impiorum in hoc mundo conatus omnes & studia à Deo dissipantur: & inuoluti ipsi pereunt in impietatibus suis.
- 24 *Innitetur
super domum
suam.* 24 Habebit quidem fiduciam impius siue hypocrita ille, & quasi solido fundamento innitetur, super domum suam & ea quæ in domo possidet, super videlicet liberos, amicos, cognatos, diuitias, possessiones, amplam & multiingam suppellectilem: 25 verum domus ipsa & omnis quæ est in ipsa, vel ad ipsam spectat substantia, nullam habet stabilitatem, citò cadet & deficiet, destituetque illum qui super istam stultè innixus fuerat.
- 26 *Fulciet eam
et non con-
surgit.* 26 Conabitur dum viuunt omni studio & variis artibus domum suam, id est, substantiam fortunamque domus suæ, stabilire & confirmare, atque etiam promouere indies & ampliare, quantum ei possibile fuerit: sed neque hoc ei quicquam proderit, quoniam non poterit sic domum suam erigere, aut in tali eam statu collocare, ut firma & stabilis consistat, sed velit nolit, amittere citò cogetur substantiam omnem, & fortunam siue gloriam domus suæ. 27 Quemadmodum iuncus aut carex (ut in proposita ab initio perstemus similitudine, cum sit negotio admodum accommoda) humectus quidem apparet & bene virens, antequam sol adueniat suo ardore exarsuans, & in ipso principio sui ortus antequam ad iustam peruenerit staturam, videtur pulchre egredi germen siue viror eius, videturque ipse pulchre in suo virore crescere & adolescere: exiguò tempore sic homo hypocrita vel impius in principio, antequam consumetur tempus eius vel iniquitas impleatur, antequam sol appareat, id est, iudiciū siue ultio Dei, pulchre quidem virere & foeliciter per omnia agere videtur, nihil sentiens mali, imò nihil suspicans aduersi. 28 Verū cum iuncus aut carex radicibus suis attingere cœperit terram petrosam & sterilem, humorisq; expertem, iam non ultra radices profundius mittere valet: densantur tamen radices, & se multiplicant in latitudine, in terra vicina, postquam prohibetur se diffundere secundum

CAPITIS OCTAVI.

58

secundum profunditatem: sicque inuoluuntur & implicantur radices, ut nequeat iuncus pulchre in cœpto augmento & virore procedere, 29 sed commorabitur ibi, & quasi conclusa atque constricta manebit inter lapides, omnis eius pulchritudo & incrementū. Sic & hypocrita siue impius, non diu neque multum in sua prosperitate poterit proficere: quia ab humore diuini fauoris & gratiæ, alienus & super petroso ac sterili fundamento, videlicet sui ipsius amore, plantauit gloriam atque fiduciam suam: ac proinde stabilis aut diuturna non poterit esse gloria prosperitatis ipsius. 30 Cum verò ita iuncus aut carex radice sua ad petram usque, ubi non est aqua, peruenit, nec ultra possit profundas mittere radices, si tunc superueniens sol in ardore suo quo ardet in meridie ipsum absorbeat, & prorsus exhausto vigore cogat marcescere atque deficere, & euanescere de loco suo, ubi prius steterat, 31 negabit eū locus suus, dicens, non noui eum: id est, adeò non agnosceat eum locus in quo prius steterat, ut neque vestigiū aliquod illius retineat. 32 Nimirum hunc ludum gaudet ludere terra, ut quod heri natum est hodie exarescat, & loco eius oriatur alterum: iterumque ubi hoc cras exaruerit, aliud in locum eius succrescat: sic gaudet terra quotānis aut quotidie mutare habitum ornatumque suum, quemadmodum gaudent homines noua sapius induere vestimenta, ornatumque crebrius permutare. Similem ludum etiam sol gaudet ludere, ut quod heri suo calore de terra fecerit exurgere, hodie faciat suo ardore exardescere. Ad hunc modum & cum hypocrita res habet: super quem cum desuper venerit ardor iudicii & ultionis diuinæ, sic prorsus exterminabitur cum omni prosperitate sua, ut neque vestigiū ullū reliquum videatur omnis gloriæ eius. Et gaudet hoc ludo (si ita loqui fas est) diuini iudicii seueritas, ut postquam impios ascendere in prosperitatis virorem permiserit, subito tunc illos perdat in ultionem impietatis, surgantque in locum illorum alij, vel similes, vel meliores, qui eorum locum occupent. 33 Ista quidem de impiis & hypocritis, qui ex vera pietate, aut ex animo Deum non timent, dicta sunt, & sic ea habere experientia longa à patrum nostrorum seculis compertum est. De illis verò qui ex animo & ex sinceritate cordis Deum colunt in spiritu & veritate, non ita senserim neque dixerim. Huiusmodi enim qui meritò simplices nominari debent, nunquam Deus penitus à se proiciet, neque

H ij prorsus

ELVCIDATIO

prorsus se elongabit ab eis in finem: sed etiam si ad tempus, propter peccatorum demerita vel probationis gratia, videatur illos dimittere, dum aduersis illos finit ad tempus exercere, nunquam tamen in finem eos derelinquet, aut penitus suo auxilio destituet: sed inuocatus humiliter opportunè aderit, auxilium suppetiàsque ferens. 34 Et sicut nunquam simplices proiciet Deus, ita e contrario malignis & hypocritis nunquam porriget manum auxiliatricem, sic ut eos in prosperitate & bonis suis confirmet, & perpetuò sustentet: sed etiam si ad tempus videatur illis præbere manum, finens eos modico tempore gloria mundi huius perfrui, non tamen diu eis manum præbebit, sed citius quam existiment illi, subtrahet ipse manum suam, efficiunturque inopes, & egestatē patientes omnis boni, quod procedit electis de manu Dei. 35 Imò futurum est, si meis consiliis acquieueris, ut non solum non proiecsum prorsus & miserum te videas in finem, verum etiam bonis omnibus tam animæ quam corporis affluentem & gaudentem: 36 ita ut ex abundanti cordis gaudio foris etiam facies ipsa tua magnā letitiam & hilaritatem præ se ferat, ore per latum risum, & labiis per dulcem iubilum aut iucundum canticum, ceterisque item partibus per congrua officia, interius latitans cordis gaudium, prodentibus. 37 Qui verò iniquè te oderunt, impij daemones aut homines improbi, qui tibi mala optabant, & malum tibi exitum meditabantur, replebuntur confusione, cum viderint te ereptum de tantis malis ex Dei munere, & in bonis rursus latari: sicque fiet, ut iam tristentur & doleant de reddita tibi prosperitate, quemadmodum antè in malis tuis latati fuerant. 38 Tabernacula verò seu domus aut familiarum impiorum, qui Dei timorem abiiciunt, non perdurabunt in sua foelicitate, neque stabilitatem habebunt in bonis, sed perditione sempiterna peribunt qui ea inhabitant. Quare mihi amice Iob, vide ne in his aduersis quæ tibi iusto Dei iudicio obueniunt, per superbam contumaciam & impatientes querelas tuas à Deo te separes, sine quo bene esse tibi non potest: quin potius, si quæ in te sint peccata propter quæ ista pateris (ut videtur verisimile) cura ut quantocius ad Deum per penitentiam rediens, eidem te adiungas, fixusque inhareas, unde tibi omnium bonorum & spiritualium & corporalium, quantum ipse tibi nouerit expedire, venturam considerare potes affluentiam.

34 Nec porriget manum malignis.

35 Donec impleatur risu os tuum,

36 & labia tua iubililo.

37 Qui oderunt te, induentur confusione,

38 & tabernaculum impiorum non subsistet.

NONI CAPITIS

ELVCIDATIO.

IS auditis, sanctus Iob aduertens etiam ab hoc secundo verba sua minus rectè intelligi, & alio sensu aliāque intentione accipi, quam fuerant ab eo prolata, quasi voluerit ipse Deum accusare iniustitia: ut falsam hanc suspensionem à se depellat, primum illud manifestè declarat, quā longè ab ea sententia, quam illi ex verbis eius malè accepisse videbantur: per multa declarans diuinæ maiestatis (super excellentiam, ob quā sit mortalibus maximè metuendus: ac postremò ad solitas querimonias rediens, quo animo verba sua querula protulerit amplius insinuat. Sic itaque respondit: 2 Absit, o amice, absit, ut sic de deo sentiam quomodo vos me existimatis de eo sentire, ut putem Deū iudicij subuersorem esse, aut hominē deo iustiorē. Hoc enim certissimè persuasum habeo, ita rem habere ut vos, prior quidem Eliphaz, posterior verò Baldath, dixistis, nimirum quod non possit iustificari homo si cū Deo cōferatur, ita ut homo cū deo collatus iustus inueniatur, ipse autem Deus iniustus, aut homo iustior inueniatur Deo, aut denique ut aliquid videatur esse, vel alicuius pretij iustitia hominis (quæ similis est panno menstruata, si in rigorosa seueritate coram deo examinetur) cū absolutissima illa & perfectissima iustitia Dei, quasi secundum æqualitatem aut paritatis contentionem cōposita. 3 Adeoque nō potest hominis iustitia aliquid esse, si cum Dei iustitia cōparetur, ut si voluerit homo contentiosè agere corā deo, & quasi ex æquo ac pari cum eo contendere, ingrediendo cū eo districtū rigidumque iudicium, quod admodū solet homo cū sibi æquali in iudicio contendere, extremum iuris insequēdo rigorem, necessariò cedendū illi fuerit & succumbēdum qui id tentare præsumperit: cum habeat Deus infinita quæ aduersum nos possit obicere, & de quibus nos possit accusare, ultionemque ut à reis pro illis exposcere, si iuxta extremum rigorem nobiscū velit agere. 4 Nos verò nec ad vnum ex illis omnibus quæ ille aduersum nos citare potest, sufficienter respondere poterimus, ut nos penitus expurgemus. Si enim dominus in iudiciū velit introire nobiscū, non iustificabitur in conspectu eius omnis viuens: & si iniquitates velit obseruare, nemo sustinebit: quoniā in multis offendimus

Cap. ix.
Et respondēs
Iob, ait:

2 Verè scio
& ita sit, &
& nō iustifice
tur homo cō
positus deo.

3 Si voluerit
contendere
cum eo.

4 nō poterit
respondere ei
vnu p mille.

H iij omnes,

ELUCIDATIO

omnes, & delicta quis intelligit? Et si dixerimus quia peccati non habemus, nos ipsos seducimus. Quis item dicit, purus sum à peccato, aut gloriabitur castum se habere cor? denique, omnes etiam iustitiae nostrae, sicut pannus menstruatae. Absit ergo, ut hoc sentiam, quod possit homo contra Deum in rigorofo & severo praeualere iudicio, sic ut seipsum prorsus innocentem probet, aut iniustum Deum. 5 Ego verò de ipso magis magnificè & sentio & loquor, nempe quod sit ipse & summè sapiens, & simul robore praestitissimus, nullique in his rebus cōferendus: sic sapiens, ut nemo eum possit per sapientiam superare, aut astutia fallere, aut rationabiliter in aliquo reprehendere: rursum ita fortis robore, ut nemo possit illū in suis operibus impedire, aut quae decreuerit vel fecerit, immutare.

6 Vnde nemo vnquam ab initio seculi illi se opposuit, cui nō id pessimè cesserit: neque ei vnquam quisquam resistit, nisi suo maximo malo: quemadmodum in principio angeli nequam illi resistere tentantes, cōiecti sunt in baratrum ignis aeterni: pri mi parentes Dei mandato se opposcentes, in miserandum fue re protrusi exilium: Cain fraticida, eiectus fuit à facie domini: gigantes in diebus Noë, perierunt in diluuiio: Sodomitae & circūuicini, sulphuris incendio fuerunt absumpti: & ita in aliis plurimis frequēs id ipsum monstrauit, atque etiam hodie quotidiana monstrat experientia: 7 Ipse nimirum est, qui potētia suae admirabile robur ostendit, in subita translatione altissimorum montium: quos ipse, cum voluerit, minimo negotio subito impetu prostermit, & loco mouet: 8 ita quidem subito & quasi in momento temporis, ut non valuerint imminens periculum praesentire qui circa montes illos inhabitabant, qui montium tali prostratione simul subuertuntur & opprimuntur, diuino iudicio, propter ipsorum enormia scelera, quibus ad iracundiam Deum prouocauerant, ut tali mereretur ultio ne insolita & horrenda vitam finire. Quod quidē magnae proculdubio est potētia indicium, tantas moles sic subito & imperceptibili tempore mouere posse de loco suo, ut nec ipsi inhabitatores quicquam praesentire valeant, vel tātis per ante casum, ut fugere tempestiue sibi que fuga consulere valeant.

9 Idem ipse est, qui terram elementum grauissimū, quasi pro centro orbis in sua firmitate collocatum, ut sit naturaliter immobile, sua tamen virtute, quā terrorem potētia suae demonstrare voluerit hominibus, eam mouere potest, & subinde cō-

mouet

CAPITIS NONI.

60

mouet de loco suo: ut fidentes signa potētia eius homines, fugiant à facie irae furoris eius: 10 eōque volente, colūnae ipsae terrae (quibus imaginantur homines terrā inniti & sustentari) concutiuntur: id est, ipsa terrae firmitas mouetur & contremiscit, sic ut appareat hominibus & ad sensum pateat, terram ipsam esse commotam. Et hoc proculdubio summæ & super-excellentis est potētia indicium, cū tale aliquid nemo efficeret possit mortalium. 11 Ipse idem est, ad cuius praeceptum sol mouetur regulariter, iuxta legē sibi ab ipso praestituta, quā nunquā praetergreditur: ita ut cū ipse velit oriatur, quum velit nō oriatur, sed occidat. Itē ad cuius peculiare praeceptū, sol regulā suā quā perpetuō ferē cursū à tot seculis seruare videatur, non nunquā mutat, ut consistat in loco suo praeter consuetudinē, aut etiā retrocedat. Itē ad cuius praeceptū sol nubibus multis & crassis obducitur, ut videre eū non valeant homines, etiam illi super quorū hemisphaerū ascēderit. 12 Stellae vero, cum voluerit, obtegere potest, & quasi signaculo quodam obsignare siue ocludere, ne videatur ab hominibus, aut luminis sui radios terris infundant: id quod quotidie facit per diē maiore lumine solari illorū minus lumē penitus, ut nō videatur, offuscando: saepe etiā per noctē, obiectione nubium aut crafisioris aeris, stellarū lumen à terris prohibendo. 13 Ipse idē est, qui sua omnipotenti virtute, nullo vel humano vel angelico adiutus auxilio, amplissimos caelorum orbēs, secundū suā latitudinē incōprehensibilem & incōmensurabilem hominibus expandit: & sic expādit, ut nulla vsquā incuruatura, nullus gibbus, nulla corrugatio, quemadmodum cum tentoriorum aut tabernaculorum desuper pelles siue operimenta pulchrē & apertē sine ruga expanduntur. 14 Sicut autem in supremis caelorum, sic & in infimis, extremisque vasti maris, habet dominium: sicut orbēs caelestes possidens & perambulās, ita maris vndas calcans & possessione plenissima subiectas habens, ut agat etiam in eis quicquid voluerit, eique ad nutum obediunt quaecunque sunt in mari. 15 Ipse est, qui in potētia & sapientia sua caelos ornat syderibus absque numero, & variis cōstellationibus diuerfas figuras apparētiāsque certo suo ordine repraesentantibus: faciens apparere in caelo arcturū, id est, cōstellationē vrsae maioris, circa poli arctici siue septentrionalem nobis apparentem, vel caudam eius: 16 item in-

H iij in

10 et colūnae eius concutiuntur.

11 Qui praecipit soli et non oritur.

12 et stellae clauduntur, quasi sub signaculo

13 Qui extendit caelos solum.

14 et graditur super sinus eius maris.

15 Qui facit arcturum.

16 et orionem.

ELUCIDATIO

in tauro & geminis apparentem, lucidissimis stellis, cui orionis nomen dederunt, eo quod tempestatum ac turbationum suo ortu causam præbeat. 17 Similiter & aliam constellationem stellarum septem, in capite aut fronte tauri signatarum, quas hyadas dixere, quas etiam succulas quidam nominant.

18 Et non solum istas posuit in cælo constellationes nobis visibiles, verum etiam alias quæ nunquam patent nostro (id est eorum qui sub polo septentrionali degunt) aspectui, sed ad polum australem siue antarcticum sunt, ex opposito nostri: quæ quia à nobis non videntur, rectè interiora austru, siue abscondita aut occulta australis poli, respectu nostri appellari possunt: à nostris tamè antipodibus visuntur, qui vicissim nostras constellationes septentrionales videre non possunt, ut neque nos eorum meridionales. In his autem omnibus constellationibus, tam iis quæ nobis apparent, quàm quæ non apparent, siue ad arcticum siue ad antarcticum polum declinantibus, mirè relucet Dei & potentia & sapientia, qui sic potuit & nouit cælos ornare tam pulchra, syderum varietate, quibus & suos determinat cursus ac tempora, ut sciant, quæ constellationes, quibus temporibus, quibus hominibus, aut quibus mundi partibus, oriri debeant vel occidere, apparere vel abscondi.

19 Qui facit magnam et incomprehensibilem, et mirabilem, quorum non est numerus.

20 Si uenerit ad me non videbo eum.

Neque verò in his tantum quæ modo enumerata sunt, suam ille potentiam & sapientiam manifestat, verum etiam in aliis plurimis operibus suis, quæ facit tam magna atque stupenda, & tam multa, ut comprehendere certa aliqua & exacta siue determinata cognitione non possint, neque secundum magnitudinem virtutis, neque secundum numeri multitudinem: ita ut nec admirari pro dignitate hominis sufficiat ingenium, tantæ potentia opera, eademque sic multiplicata, cogaturque in rerum istarum contemplatione obstupescere, citius quàm determinatum aliquid valeat comprehendere. 20 Quomodo autem in operibus naturæ se mirabilem deus exhibet, ita non minus apparebit mirabilis, si consideretur quemadmodum agat cum homine: in quo videlicet tam operatur inuisibiliter & internè, ut foris de eo nihil sensibus percipere valeamus. Vnde siue ipse ad nos venerit, singularem aliquem effectum in nobis interius vel exterius operando, non cum sensu aliquo percipimus, quoniam inuisibilis & insensibilis est deus, quem nemo vidit unquam: neque etiam per intellectum clarè cognoscimus, quid aut quomodo agat in nobis, vel de nobis.

CAPITIS NONI.

61

bis. 21 Et si rursum à nobis abierit, deseritque effectum eiusmodi peculiarem in nobis aut de nobis operari, non videmus sensibus, neque etiam certa intellectus cognitione percipimus eum recedentem: sic occultè omnia in nobis operatur & inuisibiliter, potenter tamen nimis & efficaciter: in quo mirabiliter suam & potentiam & sapientiam erga nos clarificat. 22 Quod si quem ipse subito & ex improviso examinare velit & ad iudicium suum rapere, ut illic de eo interrogationem siue quæstionem faciat, quemadmodum solent seculi iudices ad terroris sui ostensionem subito nonnunquam rapere aliquos ad quæstionem, quis poterit vel audebit respondere ei? quis in districto examine & coram se uero iudicio eius sufficere vel se vel alii posset excusare? aut quis pro illo sic ad iudiciū & interrogationem siue quæstionem rapto audebit loqui & respondere Deo, ut illum dimittat liberum: quemadmodum inueniuntur apud homines, qui audent respondere iudicibus subito ad quæstionem rapientibus innoxios, possuntque de eorum manibus secundum iuris rigorem illos extorquere ac reddere liberos? 23 Aut generaliter, quis in quocunque tandem negotio rationabiliter poterit vel audebit arguere Deum, aut eius factum tanquam suspectum vel dubium examinare, ut dicat ei: Quare hoc ita fecisti vel illud cur ita facis: quasi dubitatio num bene factum sit quod fecit ille. Nemini enim ita loqui licet Deo, nemini est illa autoritas: quum sit deus irreprehensibilis in omnibus operibus suis, sitque subiectus nemini, ut possint à quoquam eius facta discuti & examinari: ipsi vero subiecti sunt omnes, ut de omnium factis, imò & cogitatis, possint districtam exposcere rationem. 24 Ipse nimirum deus est tantæ potentia tamque metuendæ potestatis & incomparabilis sapientia, ut si quid in ira sua seriò decreuerit, nemo illud possit, quantumuis potens aut sapiens inter homines astimetur, per quamcunque vim aut praxim contrariam impedire: ut necesse habeant etiam potentissimi & sapientissimi mortalium, eius iram formidare, quæ est terribilis & auferens spiritum principum, terribilis utique apud reges terrarum: quoniam non est sapientia, non est prudentia, non est consilium, contra illum. 25 Sub cuius superexcellenti maiestate, ipsi etiam angelici spiritus, qui orbem portant totumque mundum ex Dei ordinatione gubernant, & eius administrationi propter electorum salutem usque ad seculi consummationem insistant,

21 si abierit non intelligat

22 Si repetere interroget, quis respondet ei?

23 Vel quis dicere potest, cur ita facis?

24 Deo, cuius ira nemo resistere potest,

25 et sub quo curuantur, & portant orbem.

ELUCIDATIO

stunt, incuruantur & procumbunt: id est, summa cum reuerentia & humilitate profundissima adorant. Ipsi quoque angeli mali, qui orbem commouent & quasi mundum regunt, quantum ad impios quibus dominantur, maiestatem diuinam contremiscunt, non ferentes aduersum se execrabile iudicium. Denique, principes ipsi per quos mundus gubernatur, coram maiestate diuina incuruati, eique in timore & tremore seruire debent: idque maiori longè reuerentia & humilitate, quam ipsis sui ministri seruiant. 26 Cum ergo tanta sit & nimia superexcellens diuina maiestas, ut coram ea paueant etiam illi qui orbem portant, potentissimi spiritus & principes: quomodo ego, qui ex humana cōditiōe vilis & fragilis sum creatura, ex propria verò miseria omnium hominum abiectissimus atque miserrimus, audebo surgere contra Deū, 27 ut quasi ex æqualitate in rigoroso iudicio respondeam ac contradicam ei, disceptemque verbis meis cum eo, quasi contendendo pro victoria, uter iustam habeat causam, quasi præsumā posse me præualere Deo, & eius facta reprehendere, aut iudicia arguere siue impedire? 28 Absit à me ista tanta, quam vos mihi videmini imputare, præsumptio. Imò verò etiam si aliquid iustitiæ, siue opera aliqua bona me habere existimaue- ro, quemadmodum certè ex bonæ cōscientiæ dictamine nō nihil me habere confido, nolo tamen tanti illa facere, neque ob ea sic præsumere aut eis adeò inniti, ut propterea audeam contra Deum respondere in iudicio: sciens, quod omnis humana iustitia, si corā districto iudicio Dei in rigore & seueritate expendatur, inueniatur minus habens. 29 Quin potius, volo cum humilitate & mansuetudine, blandis & humilibus verbis quasi deprecando & obsecrando alloqui Deum, ipsum ut iudicem meum considerando, in cuius potestate est, mea opera vel approbare vel refutare, meque vel condemnare vel saluare: cui proinde debetur omnis honor & reuerentia, cum iure omni iudici ab iis qui ipsius subsunt tribunali honor de- beatur & reuerentia, summo verò iudici honor suum & reuerentia summa. 30 Eoque magis oportet me cum omni humilitate illum alloqui, si quid velim ab eo obtinere, quod vix valeam cognoscere, etiam postquam supplex ipsum ora- uero & ipse me exaudierit, an verè meam orationem audie- rit. 31 Vnde fieri potest, & forsitan iam nunc ita mihi eue- nit, ut postquam ego eum in humilitate supplici prece fuerim depreca-

26 Quātus
ergo sū ego.

27 ut respo-
deā ei, & lo-
quar verbis
meis cum eo?

28 Qui etiā
si habuero
quippiā iu-
stum, non re-
spondeo.

29 sed meū iu-
dicem depre-
cabor.

30 Et cū in-
uocantem me
exaudierit.
31 non credo
quod audie-
rit vocē meā

CAPITIS NONI.

62

deprecatus, & ipse eam acceptauerit gratiamque habuerit, da-
turus forsitan oportuno tempore quæ postulo: ego tamē non
credā, id est, non certò confidam aut sciam, sed maneam igno-
rans, utrum verè exaudierit orationem meam, ita ut non sciā,
etiam post verè exaudita orationē, an grata fuerit an nō. Nū-
quam enim scire potest homo, an cum sufficienti humilitate,
contritione & affectu, orationem suam fuderit coram Deo, ut
ab eo mereatur exaudiri. Si igitur etiam is qui in humilitate
orando cum Deo loquitur, ignorat an impetrauerit aliquid,
quomodo is qui in superbia & præsumptione contra Deum
respondere auder, aliquid ab eo confidat se posse impetrare?
32 Idcirco autem etiam post exauditionē ignoro an me exau-
dierit an non, quoniam exterioribus signis non indicat oculi
tam illam exauditionem & acceptionem precum mearū: fo-
ris quidē æquē crudeliter se mihi exhibēs: ut ante, dū quasi in
turbine iracundiæ suæ me videtur plaga grauissima cōterere, at
que etiam vulnera multiplicare: ita ut post effusas preces & ab
eo bene susceptas, exterius etiā accumulet mala: 33 idē si-
ne causa mihi nota, cū nihil ego in me possim inuenire cau-
sæ quare tam grauitur me percutiat, quantum ad me ipsum at-
tinet: cū nō sim mihi conscius vilius rā magni peccati, quod
tam grauibz mereatur pœnis expiari. 34 Etiā postquam
effudero ego orationē, & ipse eam acceperit, nō dabit requiē
animæ meæ, à doloribz quibus antè me cœpit affligere: totū-
que me replet amarissimis cruciatibus, perinde quasi non ex-
audierit vocem orationis meæ, imò ne attenderit quidem ad
eam: ita dissimulat & quasi surda aure pertransit omnia. 35
Quomodo verò audeam ego vel præsumerem aduersus deū
me superbè opponere, cuius quidē fortitudinem si considere-
mus, videbimus esse maximam & præcellentissimam, secundū
quam nulli sit hominum vel angelorum cōferēdus, ita ut nec
vniuersitas hominum nec ipse myriades angelicarū myriadū,
hæc in re cum illo possint comparari, cum finiti ad infinitum
nulla sit proportio. 36 Si iterum in Deo spectetur iustitiæ
restitudo æquitāsque iudicij, inuenitur illa perfectissima & irre-
prehensibilis, ita ut nemo vel hominū vel angelorū auderet
vel posset pro me loqui, siue testimoniū perhibere, aduersus
illum. Vnde etiam si præsumerem ego aduersus Deum loqui
in iudicio, neminem tamen inuenire possem, qui meam cau-
sam adiunare, aut pro me contra illum testimonium verum
perhibe-

32 In turbine
enim cōteres
me, & multi-
plicabit vul-
nera mea:

33 etiam sine
causa.

34 Nō cōce-
dit requiesce-
re spiritum
meum, & im-
plet me ama-
ritudinibus.
35 Si fortitu-
do g̃ritur, ro-
bustissim⁹ est.

36 Si æqui-
tas iudicij, ne-
mo audet pro
me testimo-
nium dicere.

ELUCIDATIO

37 Si iustifi-
care me vo-
lueris, os meū
cōdenabit me

38 si innocē-
tē ostendero,
prauum me
cōprobabit.

39 Etiam si
simplex fue-
ro, hoc ipsum
ignorabit a-
nima mea.

40 et tēde-
bit me vitā
mea.

41 Vñ est
quod loquu-
tus sum, et in-
nocentem
impium ipse
consumit.

perhibere auderet vel posset. 37 Quod si cum eo disceptā-
do, iustum omnino & prorsus ab omni peccato immunem
me ipsum probare voluero, asserendo nihil prorsus in me esse
quod ille mihi posset ad peccatum imputare, hoc ipso me cō-
demnabilem efficeret & ostenderet os meū, quod tanta præ-
sumptionis auderet verba profundere. Si enim dixero, quia
non habeam peccatum, mendax sum, & non est in me veritas:
mendaces verò deo sunt exosi, & apud eum condemnabiles.
38 Et si ego cōtentior id ad hoc velim agere, vt me prorsus in-
nocentē & sine omni peccato esse ostendā, ipse Deus qui om-
nia abscondita humani cordis optime nouit, lōgē etiā exactius
quā nos ipsi ea cognoscamus, facile me arguet mendacii, ma-
litiāque meam proferet in lucē, adeo palam, vt ipse quoque
non possem non agnoscere: quemadmodum in iudicio Dei
multis eueniet, vt qui hīc mirandæ sanctitatis opinionem sibi
induerant, illic Deo occulta cordium manifestante turpitudi-
nē peccatorum suorum multam & magnam maximo suo ru-
bore conspiciant. 39 Denique, etiam si verē simplex & re-
ctus, iustus & innocens quis fuerit, vtpote vel ego vel alius
quispiam, cui id à Deo datum est, ne is quidem certò scire id
poterit in conscientia sua. Tamen enim ex testimonio con-
scientiæ, probabilem possit homo ac verisimilem habere exi-
stimationem alicuius iustitiæ imperfectæ (qualis est humana
iustitia) nemo tamē certò id nouit, qualem eum habeat Deus,
iustum aut impium: quoniam nescit homo, vtrum odio an a-
more dignus sit, sed omnia in futurum seruantur incerta. 40
Quæ quidem incertitudo & ignorantia, supra modum est mo-
lesta iis qui in grauibz viuunt laboribus aut passionibus, quæ
admodum nunc mihi in tantis cōstituto miseriis nimium graue
est, ignorare si deo in his placeam aut displiceam, ita vt hinc
quasi in tædiū quoddam & fastidiū vitæ huius adducar eā mi-
serabilis. Nimis enim videtur toleratu difficile, tanta perferte
mala, & incertum interim permanere an in tantis malis Deo
placeas aut displiceas. 41 Vnde ego in eo quod supra lo-
quebas sum persistēs, dico verū esse illud quod semel dixi, ne-
que reuocandum aut retractandum mihi videtur: nēpe quod
Deus in præsenti tempore æque affligit, & morte etiam con-
sumit, pios ac impios, iustos ac iniustos, quemadmodum quo-
tidiana id pater experientia. Atque hæc vna vel præcipua cau-
sa est, quare non scire possit homo si simplex fuerit aut non,
amore

CAPITIS NONI.

63

amore dignus vel odio: nimirum eò quod æqualiter omnia vi-
dentur euenire piis atque impiis. 42 Verum posteaquā
ita decretum est & placitum Deo, bonos æquē ac malos affli-
gere malis: si ita (inquam) ipsi videtur, vt flageller & affligat
æquē vtrōsq; optarem hoc simul, vt breui morte cum quem
vellet affligere à miseriis huius mundi expediret. 43 & nō
ita longo cruciatu per longam temporis moram homines af-
fligeret, perinde quasivoluptati ei sint innocentū pœnæ. Quæ
admodum enim is qui animalculum aliquod, quod vno icu
intra breue momentum posset interficere, longo cruciatu per
multam temporis moram mauult affligere, ac deinde morti
dare: per hanc mortis dilationem & intermediam afflictionem,
videtur delectari in afflictione & miseria bestiar: sic (humano
loquendi more) videtur Deus quasi voluptatem habere, siue
ridere in pœnis innocentium, dum eos sicut impios æquē af-
fligit, mortem tamen differt & cruciatum prolongat. Mallent
autem ij qui graues cruciatus ferūt citò mori, quo liberi sint à
præsenti miseria: & melius secum agi putarent, si tempus acce-
leraretur mortis eorum. 44 Quod autem in hoc mūdo si-
mul boni cum malis grauiter subinde affligantur, vna causa vel
præcipua mihi videtur, ex eo quod mūdus iste traditur à Deo
in potestatem impiorum, in manus videlicet impij diaboli, qui
est rex super omnes filios superbiæ, & ministrorum eius tyrā-
norum crudelium, quos permittit hīc super terram homini-
bus præesse: 45 & impius ipse diabolus excæcando operit
faciem eorum, qui sunt iudices & gubernatores terrarum, vt
non attendant ad Deum, neque videant ad ea quæ iusta sunt,
sed pro sua corrupta voluntate omnia faciant, vt sit pro ratio-
ne voluntas, vt sit fortitudo eorū lex iniustitiæ: vnde mala plu-
rima super innocentes veniūt, impiis huiusmodi iudicibus gra-
uiter affligentibus bonos, malos autem honorantibus, contra
æquitatem & Dei institutionem: qui voluit præesse principes
ad vindictam malorum, laudem verò bonorum. 46 Quod
si non ipse est Deus, qui sic terram tradit in manus impij dia-
boli, qui sic dæmonem permittit regere & seducere mundum,
principisque orbis excæcare ad subuersionem iustitiæ: quis
ergo dicendus est esse, quo permittente ista fiunt? Certè ipse
est Deus & non alius, cuius dispositione & permissione ista
fiunt: cum nihil in mundo fiat, aut fieri possit, sine eius disposi-
tione. Cum igitur ista permittente Deo sic in mundo euenire
cernimus,

42 Si flagel-
lat, occidat se
meli:

43 Et nō de
pœnis innocē-
tium rideat.

44 Terra
data est i ma-
nu impij,

45 vultū in-
dicum eius o-
perit.

46 Quod si
non ille est,
quis ergo est?

ELUCIDATIO

cernimus, nihil mirum si homines pij vsque ad vite tedium in tantis malis, quæ partim ex impiorum demonum, partim ex malorum hominum vexatione ferunt, interdum lamententur, aut etiam in loquendo deffendoque conditionem suam coram Deo, excessu aliquo, dolore cogente, vtantur. 47 Mihi sane non iniusta videtur lamentandi ratio, dies enim vite meæ velocissimè pertransierunt, celerius quàm cursor quivis expectatissimè possit currere, vt vix hora aut momentum fuisse videatur totum hoc tempus quod transiegi: abierunt, velocissimè anni vite meæ, & non viderunt quicquam boni: id est, nihil ego in illis boni aut solatij accepi, perexiguam in hoc mundo habui consolationem, quoniā plenū afflictione est tempus omne huius vite, maximè iis qui pie volunt vivere in timore Dei & obseruatione preceptorū eius: tū ratione pugne perpetue cum vitiis, tum ratione malorum multorum, quæ passim insurgunt aduersum eos qui Dei timorem cupiūt custodire.

48 Pertransierunt (inquam) dies vite meæ pauci & mali serunt quasi celerrimo cursu & transitu, ad eum modum quo naues pomis aliisque huiusmodi fructibus leuibis onustæ celerrimè transeunt: partim ob leuitatem oneris, quæ nauem reddit dispositam ad celerius transeundum per aquarum superficiem: partim ob fructuum eiusmodi necessitatem, qui sine putrefactione et damno vedentium diu seruari nō possunt: propter quod, in deuchedis huiusmodi corruptibilibus mercibus, magis negociatores & nautæ accelerant, quàm in aliis, quæ non ita cito putrefiunt. 49 Item pertransierunt celerrimè, sicut aquila volans ad escam. Aquila enim licet semper celerem habeat volatum, tunc tamen duplō volat celerius, quando per odoratum grata alicubi esca percepta, illuc festinat vbi cadauer per olfactum iacere percepit. 50 Ista quidem ad meæ miserie qualecunque solamen me loqui, cogit doloris quædam necessitas: adeo vt si quando mihi in mentem veniat, vt cogit superuacanea esse verba huiusmodi, & nihil ad rem facientia, proponamq; ab eiusmodi prorsus abstinere querelis, 51 mox dolor meo innouetur & increseat intra memetipsum, ita vt etiam foris in vultu liceat immutationem quandam & aggrauationem internæ crescentis miserie percipere, & grauiori omnino dolore intra memetipsum excrucior. Est enim quoddā afflictis naturale solamē, si suas miseras verbis gestibusq; lamentabilibus possint exprimere: aggrauatur autē afflictio, cum prohibentur

CAPITIS NONI.

64.

bentur quod intus sentiunt pondus doloris, externis declarare iudiciis: quemadmodum in se increfuit & intumescunt fluctus, dum constringuntur vt non possint in latum diffuere. 52 Et quidem si in impietate & sine timore dei transiegißem pristinæ tempus felicitatis, viderer forsità nullam habere querendi rationem, quod nunc his premar malis. Nunc autem vixi in magno semper timore & tremore, ita vt metuerem etiam in cunctis operibus meis quæ faciebam, sollicitè semper attendens & aduigilans, ne in aliquo verbo vel facto deum offenderem: semper etiam metuens, ne fortè non eo affectu & diligentia qua oporteret, fierent aut facta essent: 53 sciens nimirum rigorem iusti iudicij tui, quo non permittis inulta abiire peccata hominum, de quibus non agunt ipsi pœnitentiam. Horrendum est enim incidere in manus dei viuientis: & qui se ipsos modò non iudicant, à domino in iudicio venturo seuerè iudicabuntur. Qua sanè consyderatione, merito quilibet vereri debet opera sua, & religiosa sollicitudine obseruare, vt secundum Dei volūtate fiat omnia: aut si in aliquo illi contraire per fragilitatē contigerit, statim per pœnitentiam à nobis ipsis iudicetur illud ac condemnnetur, ne diuino reseruetur iudicio. 54 Quod si post vitam omnem sic in tanto timore & obseruatione transactam, adhuc impius & peccator inueniar: si adhuc quasi homo impius & qui omnem vitam transegerim sine timore dei, puniar & iudicer, quemadmodum vos o amici per suadere mihi contenditis, merito sanè lamentari possum & deplorare, quod in uanum laborauerim toto vite meæ tempore: postquam tāto studio & obseruatione vsquadeo nihil profecerim, vt etiam nunc quasi sceleratus & palam impius coram deo reputer & condemnner. Neque tamen hæc dixerim, quod meam iustitiam velim iactare aut magnificare coram deo, aut cum eo de illa contendere. 55 Si enim ego aut alius quilibet, tam suo iudicio quàm aliorum testimonio, totus videatur probus & iustus, prorsusque mundus ab omni exteriori immunditia culpæ, quemadmodum videtur albisissimus qui in aquis nihil maximè purgatiuis accuratè lotus fuerit: 56 ita etiam vt nihil videatur in externis operibus turpe aut reprehensibile, veluti quum manus hominis ex diligenti ablutione munditia summa resurgat, fieri tamen poterit, vt coram tuo iudicio, metuendissime iudex, longè aliter res appareant: 57 ita vt tu reuelando occulta peccata mea, quæ in corde latitabant, aut quæ etiam

52 Verebar
omnia opera
mea,

53 scies quod
nō parceres
delinquenti.

54 Si autem
sic impius
sū, quare frustra laboravi

55 Si lotus
fuerō quasi a
quis nius,

56 et fulserint velut mundissima manus mea,

57 tamē for
etiam

ELUCIDATIO

etiam ipse ignorabam, sicque sorditates animæ meæ occultas & multiplices producendo in lucem, me immundissimum sis demonstraturus, quemadmodum cum quis sordibus intinctus aut in sordibus prouolutus de cæno prodiit: 58 ita ut etiam vestimenta mea, id est, opera & studia, quæ mihi & hominibus admodum decora ac munda apparebant, tunc coram tuo iudicio (ubi patebunt abscondita tenebrarum) videantur abominabilia & pessima, quæ mihi quoque ipsi tunc nausæam & abominationem generabunt. Id enim multis cōtinget in dei iudicio, qui hîc & sibi videbantur & apud alios habebantur sancti & honorabiles, propter externa opera sua secundum externam speciem bona, illic autem, ubi cordis occulta patebunt & discutientur intentiones cordium, foetidissimi & abominabiles peccatores palam omnibus apparebunt, ita ut fiat ipsum et sua turpitudine prius occulta exte-rius intolerabilis. Item si habeat homo etiam internam iustitiam veram pro humano more, omnis tamen iustitia eius & munditia coram districto Dei iudicio, si severe & rigide examinetur secundum extremum iuris rigorem, quo uti posset nobiscum Deus, aut si comparetur cum perfectissima illa & integerrima iustitia Dei, inuenietur multum imperfecta & insufficiens, potiusque immunditia quam munditia apparebit, & quasi nihilum reputabitur coram illo, propter multorum malorum commixtionem, & multiplicem quæ

59 *Neque enim viro qui similis mei est respondebo.* 60 *nec qui mecum in iudicio æquo positaudiri.*

cum operibus nostris concurrat imperfectionem. 59 Aliud nimirum est, cum homine contendere, aliud cum Deo. Qui cum homine contendit, causam agit cum eo qui sibi par est, aut similis, potestque facile aduersus illū se defendere in iudicio. 60 Qui verò cum Deo contendit, non cū sibi æquali, aut simili causam habet, sed cū longè dissimili & impari, imò incomparabili secundū omnem perfectionem: neque talis est ipse, ut ad iudicium trahi, aut citari possit, quasi ex æquo mecū respondurus, quemadmodum inter hominēs duos, aut plures si questio oriatur, citant illi se invicem ad iudicium, ubi ex æquo audiatur, quis eorum causam habeat iustiorē. 61 Non est enim quisquam, vel hominum, vel angelorum, qui superior existat utroque, id est, Deo simul & homine, aut qui habeat potestatem super utrumque, sic ut possit utrumque arguere: quemadmodum hominibus duobus contendentibus in iudicio, superior est utroque iudex, ut per iudiciali sententiam arguere possit & compescere utrumlibet causam iniustam fouentem.

62 Nec

CAPITIS DECIMI.

65

62 *Nec item inuenitur, qui possit manum mittere in utrumque, ut potestati eū coërceat, & secundum exigentiam iustitiæ puniat pro culpa, illum qui reus inuentus fuerit: quemadmodum inter homines fieri solet, coram iudicio contendentes.* Nemo enim Deo inuenitur superior, cuius iudicio fisci possit, aut ab eo coërceci vel cogi: sed e contrario, ipse supremus est, & iudex omnium. 63 Tametsi verò tam sit metuendus Deus & subiectus nemini, mihi quæ & omnibus incomparabilis, aut tamen ego, præmissis & quasi ante pactis aliquot cōditionibus, cum eo colloqui, & meam causam agere, meamque defendere iustitiam. Nimirum duo hæc mihi opto præstari: primum quidem, ut plagam hanc grauissimam qua me affligit, aliquantulum remittat, vel prorsus tollat, alioqui me dolor & timor liberè loqui non sinunt. Deinde, ut non me terreat severitas & terror rigorosi iudicii eius, coram quo nemo potest iustificari. 64 His duabus præsuppositis cōditionibus, & quasi pacto firmatis, audebo in testimonio bonæ conscientiæ fiducialiter, abiecto timore, loqui ad eum cum reuerentia, ad defensionem iustitiæ meæ, & ad inquirendam causam huius percussioneis meæ. 65 Quandiu enim metu teneor grauiorum dolorum continuè incrementum, & donec rigorem diuini iudicii seueritatemque eius mecum attendo, quasi oclusum file re cogitur os meum, nec audet pro se respondere Deo. Si verò ab ista plaga liber essem, aut certus quod non etiam aggravaretur dolor percussioneis huius, & si ad rigorosum illud iudicium diuinæ seueritatis non esset mihi attendendū, sed agenda esset causa mea secundum considerationem humanæ imbecillitatis, auderem certè liberius pro me loqui, meamque pluribus verbis excusationem proponere.

62 & ponere manū suā in ambobus.

63 *Auferas à me virgā suā, et pavor eius non me terreat.*

64 *Loquar, & non timebo eum.*

65 *Nec enim possum me tuens respondere.*

DECIMI CAPITIS

ELUCIDATIO.

IRoseo tardium habet anima mea nimis fatigata malis, vitæ huius tam ærumnosæ & miseræ, qualem menses aliquot iam egi: ut mors ipsa, prævita istiusmodi, videatur magis optanda. 2 Propter quod, in tanta miseria constitutus, sinam effluere per os meum verba querimoniarum & lamentationis, quibus meam miseriam ventilem & deplorem, ut vel sic tantillum

Cap. x.
Tacet animā meā vitæ meæ.
2 dimittā aduersum me eloquium meū.

I

ELUCIDATIO

3 Loquar in amaritudine anime mee: tantillum accipiam consolationis. 3 In amaritudine tanta animæ & cordis afflictione positus, non silebo, sed loquar, ad releuandū vtrūq; dolorem meū: loquar autem ad deū, quem ego omnis huius mali authorē cōsidero, velut inuestigās & scire cupiens causam tantæ afflictionis meæ, insuper & misericordiam postulans. 4 Atque imprimis, quasi præfationis loco, Deum benignissimum deprecabor, vt non me prorsus condemnent, vt non mihi ad peccatum, iudicium & condemnationē imputet, quæ sum loquuturus in amaritudine doloris mei: item vt non me in futuro iudicio cōdemnet, quemadmodum nunc in præfenti tempore videtur condēnassee, tantisque subieciisse malis. 5 Obtenta verò loquendi venia, illud te rogatum velim, o Deus piissime vt indices mihi quam ob causam huic me iudicio, quod mihi cernitur incumbere, tam graui me subieceris: facias me cognoscere, quo animo, quo fine, quo cōsilio, tam graui me plaga ferire voluisti, quom in me nihil inueniam quod tam graui pœna debeat expiari. Eset enim mihi ad tolerandum hæc plaga leuior, si cōsiliū tuum & voluntatem super hac re planē cognoscerem. 6 Illud enim certū est, non propter tyrannidem & crudelitatem, vt innocentem opprimas, ista te facere. Non enim tibi qui es summē clemens & pius, placere potest iniusta tyrannis aut iniqua crudelitas, per quam me opus manuum tuarum, nuper a te tam potēter, sapienter & benignē conditum, gauderes sine causa affligere, & per vim opprimere: 7 vt sic cōsiliū siue propositum adiuuares confirmareque hominum impiorum, quibus volutati est alios innocentes per vim calumniari & opprimere: quorum quidem impietati tu videreris fauere, si in me calumniando & opprimendo inuenireris delectari. 8 Scio item, quod non sunt tibi oculi carnei: hoc est, non vides tu sicut vident homines, qui tantum ea vident quæ foris patet, corda autem intueri non possunt, vnde frequenter contingit inter homines perueri iudicium, vt per ignorantiam innocens puniatur, nocens absoluitur, aut etiam vt grauius puniatur reus vel leuius quàm meruerit. Sunt enim oculi tui, nō carnei & crassi, sed immateriales & lucidissimi, ipso quoque sole lucidiores, quibus nuda & aperta sunt omnia, nihilque eos potest subterfugere aut latere eorum quæ geruntur apud homines: ac proinde, per ignorantiam non ita mecum agis. 9 Scio item, quod non sunt dies tui sicut dies hominis, quodq; duratio tua non

CAPITIS DECIMI.

56

non est similis humanis temporibus. 10 Homo enim in tē- 10 dies tui, et poribus & diebus suis quotidiano transitu labentibus, multi- anni tui sicut plici est mutationi subiectus, nunquam in eodem statu perma humana sunt nens: & temporum successu multa addiscit, quæ antè non no- tempora? uerat, vel plenius discit, quæ imperfectius antè nouerat. 11 vt queras 11 Scio (inquam) quod non sunt dies tui aut anni sicut dies iniquitatem aut tempora humana, vt propterea ad acquirendam cognitio- meā, & pec- nē de mea iustitia vel iniustitia debes me punire, peccata mea carum meum occulta per quæstiones & tormenta exquirendo & perscrutā- scruteris. do, ad eum modum quo seculi iudices ignorantes veritatem, ad certiore eus acquirendam notitiam, per quæstiones & tormenta affligunt & examinant eos de quibus est suspitio, & non certitudo notitiæ. 12 Vtque sic per quæstionem & 12 Et scias tormenta tandem cognoscas, quod nullum sit in me tam im- quia nihil im- pium aut iniquum facinus, vel contra Deum vel contra pro- piū fecerim: ximum, quod tam grauem plagam mereatur. 13 Attamen 13 cū sit ne- ego in manu tua sum, & sic sum, vt nemo me possit de manu mo q de ma- tua eruere, nemo vel hominum vel angelorum me possit, siue nu tua possit eruere. per vim, siue per autoritatem, siue per quodcunque cōsiliū, tuæ potestati subtrahere, vt non de me facias quicquid volue- ris. Cū igitur certus sim, non ob aliquam prædictarum ratio- num, ob quas solet inter homines perueri iudicium, & oppri- mi solent innocentes, ita me affligi, valde optarem cognosce- re, quænam causa sit, ob quam ita mirabiliter me crucies. Ve- rum posteaquam tuum occultum cōsiliū nequeo deprehē- dere, malo ad inuocandam clémentiam misericordiæ tuæ me conuertere. 14 Ecce enim domine, tu pauloante in poten- tia, sapientia & bonitate tua, quasi manibus tuis fecisti me, se- 14 Manus cundum animam, ad imaginem & similitudinem tuā me creā- tuæ domine fecerunt me, et plasmaue- do: secundum corpus verò crassiorē mei partem, de limo et plasmaue- terræ formasti siue finxisti me totum, a capite ad pedes vsque, runt me totū in circuitu: & per circuitum, quantum ad singula corporis membra, vnu- quodque iuxta conditionem & proportionem naturæ suæ di- sponendo suis figuris & qualitatibus: quemadmodum figulus de massa lutī manibus suis fingit opus fictile quod voluerit, ipsiusque partes varias, iuxta proportionem & cōuenientiam operis, vario modo disponit. 15 Quomodo igitur nūc, id est, 15 & sic re- statim ferē post formationem meā, tam subito me in miseriam pētē præcipi- ista & mortē præcipitas? opus quod heri tāto studio formasti, tas me: & tā accuratē ornasti, hodie sic pro nihilo reputas & dissipas?

I ij 16 Consi-

ELUCIDATIO

- 16 *Memeto queso, quod sicut luti feceris me,* 16 Considera, quæso te domine, & ante oculos habe (vt ad mi ferendum mei facilius inflectaris) vilitatem conditionis meæ & durationis breuitatem, quomodo me secundum corpus de limo terræ formasti, ad similitudinem figuli de luto suo formæ tis fictile vasculum: 17 *in puluerem reduces me.* 17 rursusque post paululum, ex sententia tua generali quam tulisti super vniuersum genus humanum, morte dissolutus cogar reuerti in puluerem de qua formatus fuam. 18 *Nonne sic lac mulsi me,* 18 Tu quidem modo mirabili me in matris utero formasti: primum substantiam atque materiam mollem illic cōgregans & parans, de substantia matris, vnde formaretur corpus hoc meum, quemadmodum cum à mulgente lac colligitur, vnde formetur caseus. 19 *sicut caseum me coagulasti?* 19 Dehinc autem, per virtutem virilis seminis, cum substantia illa molli de matris substantia collecta commixti, coagulati cœpit & indurari aliquantulum illa mollis materia: quemadmodum cum per virtutem coaguli commixti cum lacte, ipsum lac coagulatur, condensatur & incaseatur, vt ex molli & fluida lactis materia, fiat coagulatus & durior caseus. 20 *Pelle carnis vestisti me:* 20 Paulatim autem tēporis processu, per cōtinuam actionem virtutis seminalis, cōpertingitur, vt materia illa pellicula quadam tenui & velut membrana molli incipiat circundari, quæ postmodum induratur & fit pellis dura, sufficiens ad circumscriptionem corporis: sub qua pelle caro formatur, primum mollior, deinde solidior: quibus, pelle dico & carne, quasi vestimento quodam duplici totus homo vestitur & circundatur, quemadmodum caseus in superficie & extrimitatibus, quasi duro quodam cortice, circūuestitur. 21 *osibus et nervis compegisti me.* 21 Deinde, ad ea quæ cæteris sunt duriora in humano corpore, naturali processu peruenitur, nepe ad ossa, ex quibus corpus totum suam habet soliditatem & fortitudinem: & nervos, quibus membra adinuicem cohærent & colligantur, sic vt ad mouendum & agendum quæ sunt opportuna valeant. 22 *Vitam et misericordiam tribuisti mihi:* 22 Omnibus verò his membris sic naturali virtute formatis, & ad sciendam vitam prædispositis, tu deinde vitam ex tua misericordia & benignitate corpori illi infudisti, mihiq; tribuisti: primum quidem vegetatiuam tantum vitam, quæ hominibus est cum plâis communis: deinde etiam sensitiuam, quam cum brutis omnibus animantibus habemus communem: postremo rationabilem, qua corporalia omnia viuētia superexcedimus, & angelis assimilamur. 23 *visita tio tua custo* 23 Post verò semel acceptam vitam rationalem, assidua tua visitatio & perpetua obseruatio custo

CAPITIS DECIMI.

67

diuit & sustentauit spiritum & vitam meam. Nō enim posset homo in vita subsistere, nisi tua obseruatio & cōtinua custodiretur, & quasi manutēdo sustentaretur. Visitatio etiā gratiæ tuæ interior, animam meā in vita spiritali diligenter custodiuit, vt ab infantia semper in timore tuo vitam egerim. 24 *Licet hæc celes in corde tuo: ta me scio, quia vniuersorum memineris.* 24 Quam verò ista quæ olim in me contulisti, tot ac tanta beneficia, & tam mira tua circa me opera, nunc videaris dissimulare, & quasi in corde occultare, foris sic te erga me gerēs quasi me non agnoscas pro factura tua, quasi non attendas nunc quanti me olim feceris: hoc tamen scio, quantumuis dissimules, quod omnium istorum recētissimam præsentissimamque habeas memoriam, imò scientiam & intuitionem, quoniam in te nulla cadit obliuio: vnde confido, quamuis nunc tam alienum te demonstres erga me, non tamen prorsus te mei oblitum, aut me penitus à te proiectum esse, sed opportuno tempore respiciendum esse pro tua bona voluntate. 25 *Si peccauimus, & ad horam peperisti mihi, cur ab iniquitate mea mundum me esse non patris?* 25 Quod si fortè peccata aliqua olim commisi in iuuentute & ignorantia, pro quibus istam nūc plagam sustinere merui, mirum quare tam diu distulisses debitam punitionem. Si enim olim peccauimus, & interim ad tempus aliquantum pepercisti mihi, & nō tunc me puniisti quum peccarem: quare non etiam nunc, cū diligenter ab omni malo caueo, non mihi parcis: & quare nūc inducis super me peccata præterita, vt pro illis me punias nūc potius quàm tunc: quare sicut hætenus dissimulasti & pepercisti misericorditer, non etiam nunc mihi parcis, mecūque dissimulanter agis atque misericorditer? 26 *Et si impius fuero, & vt impius nunc puniar, pessimè res vae mihi est:* 26 Et quidem si verè impius ego fuero, & vt impius nunc puniar, pessimè res mecū habebit, essetque hic dolor meus maior & grauior, quem de peccati conscientia haberem, quàm omnis ille quem ex plaga sentio. 27 *Si iustus & innocens fuero (qualem in conscientia bonæ testimonio esse me confido) & si absque meo demerito istam patiar afflictionē, non tamen audebo superbè caput attollere, aut cristas siue cornua erigere, propter afflictionem & confusionem nimiam qua repletus sum, & quasi saturatus, vt vix maior possit homini afflictio & confusio omnimodæque miseria obtingere.* 27 Si enim tu mecum agis, quasi cum homine superbo & feroci, vt propter superbiam me videaris persequi, quasi leuam, quasi hominem superbū & crudelem: veluti si quis leuam crudelem & superbam venando persequatur ac capiat, ita tu me con-

29 reuerfus
q. mirabili-
ter me cru-
ciat.
30 Instauras
testes tuos
contra me,

31 & multi-
plicas a tuā
aduersū me,
& poenā mi-
litas in me.

32 Quare de
vulua eduxi
sti me?

33 Qui vtinā
consumptus
esset, ne ocu-
lus me vide-
ret.

34 Fuissem
quasi non es-
sem, de vtero
trāsatus ad
tumulū.

35 Nunquid
non paucitas
dierum meo-
rum finitur
breui?

ELVCIDATIO

clusione huius tantæ miseriæ quasi venatione cœpisti, quasi ego homo sim crudelis & terribilis aliis, qui sic à te debeam arceri, premi & constringi. 29 Neque solum simpliciter me affligis, nec semel, sed frequenter & multipliciter: quemadmodum cum capta bestia semel & iterum venatores eam verberant, versantque & reuertant, ac mirabiliter cruciant, non cessantes à molestia. 30 Instituis, & quasi innouando instauras contra me, testes tuos, qui pro te ex tuo mandato cōtra me testentur & agant: nempe & ipsos dæmones, qui me accusant & affligunt: & istos amicos, qui contra me loquuntur, peccatis meis hanc plagam imputantes: item afflictiones istas mittens in me, quæ contra me testificantur, quasi tibi sim hostis ac aduersarius. 31 Continuòque multiplicari videtur & incrementum indignatio tua aduersum me, dum augentur continuo dolores & cruciatus mei. Denique (vt paucis dicam) poenæ & afflictiones duræ sine misericordia in me sæuiunt crudeliter, & vim inferunt mihi: quemadmodum milites genus hominum crudele, irruunt magna seuita in eos aduersum quos mittuntur, & sine misericordia tractant illos. Vnde præ nimio pondere afflictionis, exclamare subinde cogor, ac dicere:

32 Si ad tantam miseriam debui peruenire, vt quid nasci me tam miserum & infelicem hominem voluisti, ac de matris vulua educere in lucem, vt tanta viderem mala in hoc seculo?

33 Præstitisset sanè, quantum ad sensitiui affectus iudicium, defecisse me & periisse adhuc in matris vtero, antequam vidissem lucem, ne oculi hominum me vidissent inter viuos agentem. 34 Præstitisset (inquam) sic fuisse quasi non essem, id est, statim post conceptum aut natiuitatem mortuum esse, ita vt statim ab vtero matris fuissem translatus ad tumulum, mortuus vel in matris vtero, vel statim post exitum de vtero. Si enim sic vel in vtero, vel statim post egressum de vtero fuissem mortuus, ac tunc in sepulchro reconditus, nihil ego iam miseriorum istarum sentirem quas modò ferre cogor: sicque per ilam præmaturam mortem effugissem hæc omnia, & tanta in quibus modò miserè viuo, incommoda. 35 Sed quousque tandem hæc tam grauis & sæua perdurabit afflictio? Nonne paucitas dierum meorum, quibus hîc viuo super terram, breui finem est acceptura? Sic utique videtur, quantum ad humanum attinet iudicium: quum non videatur possibile, vt diu in tantis miseriis & corruptione corporis tanta perdurem.

36 Ergo

CAPITIS VNDECIMI.

68

36 Ergo domine postquā tanta cernis fuisse mala, quæ diu iā sustinui, & appropinquare vitæ huius tā miseriæ terminū, quæso te, vt saltem nunc mouearis erga me misericordia, & hunc mihi præstes tuæ miserationis effectū, vt saltem nunc dimittas me, cessesq; ab hac afflictione mea, vel prorsus auferendo, vel certè mitigando dolorē plagæ meæ. 37 Dimitte (inquā) me, vt vel paululum possim respirare, & in quiete deflere pristinū dolorem meū, illum recogitando iā quasi præteritū: nunquam enim obliuisci potero tam grauis doloris, etiam si actu ab eo absoluar. 38 Idq; vt quantocius facias oro, antequā videlicet adueniat dies mortis, quando hinc exibo à societate viuientium, nunquā ad eandē reuersurus secundum statum vitæ huius, qua modo super terrā viuimus. 39 Vadam (inquam) sine reditu, ab hoc seculo præsentis, ad alterū seculum futurū: ab hac terra & regione viuētū, ad terrā & regionē mortuorū: à terra cœlesti luce perfusa, ad terrā luce carentē & oppletā tenebris, & quasi mortis caligine, id est similitudine quadā & vmbra mortis obductā. 40 Ad terrā (inquam) miseriæ & tenebrarū, vbi nulla est fœlicitas, nulla iucunditas, nulla lux, nulla claritas: vbi omnia mortis quādam vmbra & similitudinē præ se ferunt, & nullus est ordo oblectās: sed sunt omnia horrida, confusa, inamœna, terribilia, & affligentia. 41 & vbi propter miseriam atque confusionem, horror terrōque sempiternus inhabitat, cū sint illic omnia horrore tristia & desolatione plena, sicq; perpetuò illic omnia permanebunt. Id est, antequā moriens secundū corpus tradar sepulchro, secundum animam inferno, ad quē vel eius lymbum descendere necesse est omnium animas, qui emigrant ex hoc seculo: vbi ij qui male hîc vitam gerunt, in extrema miseria & tenebris ac horrore sempiternis infœlices perpetuò degent, nunquā vllam vi sibi salutem aut consolationem.

VNDECIMI CAPITIS

ELVCIDATIO.

IN hac dixisset sanctus Iob, is qui inter amicos tertius erat, Sophar Naamathites, suo ordine loqui cœpit, & (quod priores duo iā fecerant) illius verbis contradicere. Ferēsque indignè, Iobum ipsum iā secūdò monitū persistere adhuc in suis querimoniis

Cap. 11
Respondens
autē Sophar
Naamathi-
tes dixit:

36 Dimitte
ergo me,

37 vt plāgā
paululum do-
lorem meum.

38 antequā
vadā et nō
reuertar,

39 ad terrā
tenebrosā,
& opertā
mortis cali-
gine.

40 terrā mi-
seriæ & te-
nebrarū, vbi
vmbra mor-
tis & nullus
ordo.

41 sed sem-
piternus hor-
ror inhabitat.

1 iij querimoniis

ELVCIDATIO

querimoniis, quas ipse in Dei iniuriam redundare existimabat, cum indignatione, quadam illum aggressus est: ut vel sic pondere vehementiâque sermonis eum ab huiusmodi compesceret, quæ Deo ingrata esse & iniuria reputabat. Sic itaque illi aggressus est, dicens: 2 Quid sibi vult tuum istud multiloquium & inaniloquium, quorsum isti tui inconsiderati & sine ordine, imò sine timore (ut videtur) effusi tendunt sermones? An ut nobis multiloquio tuo isto os obstruas, & satisfacere videaris verbis inanibus? Nonne magis iustum ac necessarium est, ut is qui multa loquutus est audiat vicissim alios suo ordine loquentes, atque ad proposita respondentes? 3 An putas homines verbosos per solum multiloquium suum iustificari posse, & secundum veritatem expurgari, si non loquantur quæ sunt rationi & iustitiæ consona? Non profectò verba sola quamlibet multa, in iudicio veritatis hominem valent iustificare, quum non eis suffragatur sententiæ veritas, & rationis æquitas. 4 An putas tibi soli loquendum, & omnes tibi perpetuò debere auscultare, ut te solum loquente, nos omnes perpetuum teneamus silentium? 5 & cum tu in nos ieceris amara scommata, ironiisque tuis & sannis nos irriseris, palam etiam in faciem nobis exprobrando, putas quòd non & tu vicissim sis à nobis saltem confutandus, non dico irridendus & subsanandus? Nos enim rationum soliditate molumus, quam irrisorum vanitate, tecum agere. 6 Primum enim (ut illa omittam scommata, quæ in nos improbè satis iacere visus es, & illa quæ ad rem faciunt, pro defensione gloriæ Dei prosequar) quale est illud quod iam ante dixisti inter cetera, veracem esse sermonem tuum, & ab omni blasphemia atque peccato omni purum? 7 te quoque à peccato mundum esse in conspectu Dei, ita ut non possit in te Deus inuenire propter quod te puniat: cum ais, te sine tuo demerito ista pati, & multò grauius quam tua peccata meruerint puniri, aliâque huiusmodi: in quibus nimirum præsumptuosè te ipsum iustificare, Deum autem condemnare videris, quasi ipse te sine causa affligeret? quæ quidem assertiones, ut præsumptuosæ & temerariæ, mihi dignæ videntur reprehensione. 8 Profectò enim si dignaretur loqui tecum apertè Deus, & labia sua tibi aperire, ad ostendendum & declarandum tibi occulta iudicia & consilia sapientiæ suæ (quæ tu modo ignoras, & ex cuius ignoratiâ imprudenter ista loqueris

CAPITIS VNDECIMI.

69

ris contra iudicia Dei) 9 & ad declarandum tibi multipliciter & perfectionem legis suæ, quæ tam multa ab hominibus exigit, & tanta obseruatione distictè vult obseruari, propter quod facillè homines in multis offendunt contra legem Dei. 10 Ista (inquam) si dignaretur tibi Deus revelare, quæ modò ignorare aut non attentè considerare videris, tunc profectò intelligeres, quòd pœnæ quibus te Deus affligit & castigat, non solum non sint grauiores quam tua peccata mereantur, verumetiam minores & leuiiores, ita ut possit ille, (si obseruare vellet iniquitates tuas & introire tecum in seuerum districtumque iudicium, pro omnibus peccatis tuis, quæ contra legem eius tam multipliciter commissisti) longè etiam grauius te affligere & castigare, quam modò fecerit: sicque hac consideratione, facillè os tuum ab huiusmodi querimoniis & blasphemis prohiberes, considerans te ab illo puniri citra condignum, qui nunc ignorans occulta Dei iudicia & multiplicem tuæ transgressionis iniquitatem, tam male contentus, tantum non aduersus Deum blasphemias existimans te longè vltra demeritum puniri. 11 Quid verò sibi vult illa tanta præsumptio, qua sic perscrutari laboras causas huius tuæ percussione, ut cum Deo etiam contendere & disputare præsumas? 12 An confidis te posse disputare & inuestigando visque ad celsitudinem pertingere diuinitatis, & quasi apprehensis eius vestigiis illum tenere, ut perfectè ipsum & quæ sunt in ipso occulta omnia perlustres? Est enim id homini mortali difficile nimis & impossibile, ut ipse infirmus & mortali hoc corpore circumdatus, Deum (qui est spiritualis & infinitæ naturæ) sic apprehendat, ut eum perfectè cognoscat, eiusque consilia & iudicia penitus inuestiget. 13 Ipius nimirum tam est ampla maiestas, ut nec cælo nec terra possit contineri. Superat enim celsitudine vel altitudine sua, ipsam quoque cæli altitudinem: cum nequaquàm intra cœlestes orbis magnitudo diuinæ maiestatis concludatur, quæ potens est præter cœlos amplissimos in initio formatos, alios quoque & plures & maiores facere, & implere omnes, ut modò hos implet, & impleuit ab initio. 14 Quid igitur facies? quomodo eum qui tam est altus & excelsus poteris attingere vel apprehendere ut eum perfectè cognoscas? 15 Sicut autem secundum altitudinem cœlos excedit, licet altissimos, ita secundum profunditatem infernū profundissimum

9 Quod multiplex esset lex eius.

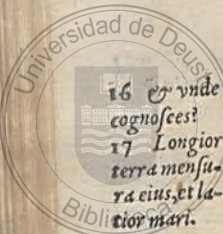
10 Et intelligeres, quòd multò minora exigaris ab eo quàm meretur iniquitas tua

11 Forsit à vestigia dei comprehendens, 12 et vsq; ad perfectiū omnipotentē referies.

13 Excelsior cælo est.

14 Quid facies?

15 Profundior inferno.

ELUCIDATIO

simum & omnium infimum excedit, ita ut nec illa ex parte terminari possit immensitas infinitasque magnitudinis eius. 16. quomodo igitur tam immensum, qui sursum & deorsum excedit omnia, putas te posse perfecte cognoscere? 17. Siue longitudinem consideres, exuperare inuenitur tota terrae longitudine: siue latitudinem spectes, excedere inuenitur tota latitudinem latissimorum vastissimorumque mariu. Secundum omnem dimensionem infinitus est, immensus, & incomprehensibilis, superatque omnia longe corporalia, quamuis alta, quamuis profunda, qualibet longa aut lata. Totus est in se infinitus, & proinde nulli creaturae finitae qualibet magnae comparabilis, ut ei coaequetur: sed transcendit in immensum semper, cum sit infiniti ad finitum nulla proportio. 18. Idem ipse tam est absolutae potestatis & liberae auctoritatis, ut etiam si uniuersam mundi machinam & quaecumque creata sunt velit subuertere atque in nihilum redigere, vel in unum quasi confusum chaos commiscere & confundere omnia, extra consuetum ordinem omnia subito transmutando, 19. nemo illi possit resistere aut contradicere, ut eum prohibeat ab impletionem sui proposito, aut compellat ad ordinem & statum pristinum ea reducere. 20. nemo etiam posset iuste & rationabiliter reprehendere ab eo sic facta, aut causas examinare quare ea sic fecerit, perinde quasi dubium esse posset, num bene egerit aut male: cum ipsa eius voluntas sit ipsissima iustitiae regula, ac proinde, quaecumque ex voluntate sua facit, facit iustissime. 21. Non solum autem consideratione infinitae & incomprehensibilis maiestatis diuinae, debet homo a perferutandis Dei occultis consiliis iudiciisque abstinere, verum etiam consideratione perfectae scientiae & cognitionis eius. Ipse enim qui hominem finxit & formauit, tam secundum corpus quam secundum animam, optime nouit vanitatem humani cordis, pronitatem illam ad peccandum & innatam peruersitatem, per quam in multis quotidie offendunt omnes homines, & a peccatis liberi penitus esse non possunt. 22. Vidensque homines ex vanitate ista & pronitate peccantes quotidie, putas quod non attendat ad ea, aut ea non obseruet, ut pro eis homines cum voluerit iuste punire possit? Hoc igitur attendens homo, quod Deus sic omnia nostra attendit & expendit, praesumere debet, cum a Deo punitur, habere eum certas causas ob quas id faciat, sibi notas, licet ipsi incognitas: & propter occultam quaedam peccata Deo nota, licet ipsi forte ignota, id fieri.

16. Si subuerterit omnia, vel in unum coartauerit,

19. quis contra dicet ei? 20. vel quis dicere ei potest, cur ita facis?

21. Ipse enim nouit hominum voluntatem

22. Si videris iniquitatem non considerare.

CAPITIS VNDECIMI.

70

23. Videri sane & considerat, quemadmodum homines vani & peccatores abiecto timore Dei & humilitate contempta, in seipsis erigantur & exaltentur per superbiam, recusantes in humilitate & obedientia suscipere iugum diuinae legis, volentes magis propriis suis desideriis satisfacere. 24. Putant enim impij & sibi falso persuadent, quod nullius debeant subditi imperio nullius subesse obedientiae, aut praeepto obedientiae, quemadmodum qui in desertis nascuntur syluestres asini, nullius sunt subiecti dominio, sed prorsus ab omni humano imperio sunt liberi. Sic putant se non debere esse subiectos cuiquam, dicentes apud semetipsos: Omnia nostra a nobis sunt, quis noster dominus est? Quam quidem superbiam & praesumptionem impiissimam considerans Deus, merito puniuit in hominibus. 25. Tu vero, o amice Iob, si ab hac superbia te elongans, in humilitate ad dominum confugiens, suppliciter eius gratiam & misericordiam inuocaueris, cor tuum sic firmando ad illum & in illo, ut ex toto corde ad eum conuertaris, ex animo cum plena fiducia: 26. deinde manus tam interiores mentis, quam exteriores corporis, expandendo ad illum deuote deprecandum, ut sic tam mente quam corpore totus ad illum conuertaris, cum plena & certa fiducia: 27. Si item omnem iniquitatem quam in operibus tuis, post diligentem & seriam examinationem, inuenieris, tam praeteritam quam praesentem, a te sollicitè studeas expurgare, per poenitentiam & propositum firmum vitae melioris, 28. ita ut non solum non relinquatur in te vlla iniustitia, in qua cum proposito eligas contra Dei voluntatem permanere, verum neque in vniuersa tua familia, cuius debes curam gerere, quantum in te fuerit, patiaris aliquam residere impietatem: 29. Si hoc (inquam) pacto & tanta diligentia studueris, & te ipsum & eos qui tuae curae subsumt, ab omni peccato emundare, tunc poteris cum bona confidentia faciem leuare ad Deum, poteris sine rubore & confusione & sine vllius peccati remorsu aut conscientia coram Deo apparere, sicut filius bonus coram patrisimo patre, sicut fidelis seruus coram benefico domino, imò sicut amicus coram amico: quemadmodum cum quis bene locutus fuerit aqua ab omni macula corporali, audeat confidenter faciem suam ostendere: qui donec maculatam habet faciem, erubescit eam in publicum ostentare. 30. Tunc non eris instabilis & nutabundus, (cuiusmodi sunt qui Deum non metuunt) sed

23. Vir vanus in superbiam erigitur.

24. et tamquam pullum onagri se liberum natum putat.

25. Tu autem firmasti cor tuum.

26. et expandi si ad eum manus tuas.

27. Si iniquitatem quam est in manu tua abstuleris a te.

28. et non manerit in tabernaculo tuo iniustitia.

29. tunc leuare poteris faciem tuam absque macula.

30. et eris stabilis, & non timebis.

ELUCIDATIO

sed stabilis & firmus, in bonis tam spiritualibus quàm tempo-
ralibus: eris que sine timore superuacaneo & angustiant, quo
semper vexantur impij nunquam securi: nimirum illum habes
propitiu tuique ac tuorum omnium custodem, quem nulla
virtus inimica potest expugnare: qualem habens custodem &
protectorem, merito à superuacaneo metu debet esse homo
ociosus. 31 Futurumque est, quum tu sic ex toto cordis af-
fectu ad Deum te cōuerteris, vt & ipse vicissim totus ad te cō-
uertatur, faciāq; te iterum tam copiosē bonis omnibus inter-
nis atq; externis abundare, vt prorsus omnis sensus malorum
istorū quibus nunc subiaces, à te aufugiat, & quasi obliuio te
capiat illorū. 32 Et quemadmodum in flumine aut torréte
decurrentes aquæ, postquàm transierint, non vltra sunt in o-
culis spectantiū, coram quibus transierunt, sed prorsus tradū-
tur obliuioni, aliis cōtinuò succedentibus: sic omniū præterita
rum miseriā penitus à te transibit memoria, sic vt nec per re-
cordationē te vltra affligant. 33 Et sicut interdū contingit
postquàm dies aliquis vsque ad vespérū nubilus fuerit & ob-
scurus, vt deinde circiter vespérā, fugatis atris nubibus quæ
diem obscurabant, lux splendida subito redeat et pulchrē res-
plendens solis fulgor, vt solet in meridie, subito appareat, &
quasi resurgat: sic tibi post istam tantam calamitatem & tristi-
tiam, prosperitas & lætitia grata tandem redibit. 34 Imò cū
tu considerata naturali virtute, existimaueris te iam proxi-
mum consumptioni & mortī: quum res humana via videbi-
tur desperata, ille tibi aderit tempestiuē, restituētque te iterum
in statum pristinum: vt sic bonis tam interioribus quàm exte-
rioribus resplendeas, quemadmodum lucifer stella matutina
pulchrē lucet & fulget in ortu suo. 35 Et qui nunc consciē-
tia malorum pressus, desperationi proximus videris, tunc ab-
iecto pondere peccatorum, spem habebis atque fiduciam in
domino, proposita tibi ante oculos, spe firma & expectatione
certa bonorum cœlestium, quæ à propitio Deo mortalibus
sperantur ventura in tempore suo. 36 Futurumq; est tandē
cum tempus aduenerit mortis, vt corpore in terram defosso,
& honorificē tradito sepulture, anima in pace in idipsum dor-
miam & secunda quiescat, in certa expectatione æternæ felicità-
tis, & futuræ resurrectionis corporis: quod in terra defossum
tantisper latebit, donec ille resuscitauerit. 37 Requiesces
(inquam) tunc ab omnibus laboribus pristinis, quando ab-

31 Miseric
quoque obli-
uisceris.

32 et quasi
aquarū quæ
præterierunt
non recorda-
beris.

33 Quasi
meridianus
fulgor, cōsur-
get tibi ad
vesperam.

34 Et cū te
consumptum
putaueris o-
rieris vt lu-
cifer.

35 Et habebis
fiduciam,
proposita ti-
bi spe.

36 et desolatus
securus
dormies.

37 Requie-
sces.

CAPITIS VNDECIMI.

72

sterse erunt lachrimæ ab oculis tuis, et iam non erit vltra ne-
que luctus, neque clamor, neque vllus dolor, quæ prima abie-
runt: requiesces secundum corpus in terra sepultus, secundum
animam in bonis Dei in loco iustorum. 38 Et non erit quis
quam vel hominum vel angelorum malorum, vel alia quauis
creatura, quæ te possit perterrefacere, aut quietem tuam inter-
pellare siue interturbare. 39 Futurumque est, vt etiam post
mortem tuam multi te deprecantur, tuamque faciem videre
optent, & tuam conditionem obtinere, vt te defuncto dicant
homines, O quàm erat probus vir ille, quàm erga Deum pius,
quàm erga omnes homines iustus & beneficus, Vtinam adhuc
liceat nobis eius frui præsentia. Quare tam præmaturē nobis
subtrahitur est? Vtinam cum illo sit fors nostra in parte bono-
rum: vtinam sit mortua anima nostra morte iusti huius, & simi-
lia. Deprecabuntur quoque te, qui superstitēs his relictī sunt,
vt sanctum & amicum Dei iam in securo positum, vt interces-
sorem & mediatorem apud Deum: sperantes per tuam inter-
cessionem facilius suas preces apud Deum exaudiendas. Sic
tu quidem, & quicumque ex animo ad Deum conuertuntur
(etiam licet antē peccauerint) tam in vita quàm post mor-
tem, agetis prosperē. 40 At verò impij & contempto-
res Dei, qui penitentiam nolunt agere peccatorum suorum:
nulla in futuro bona percipient, quantumvis expectauerint,
ita vt oculi eorum prius deficient expectando & obseruando,
quàm vlla eis bona veniant, id est, nunquàm eis dabitur in ater-
num videre bona domini in terra viuientium, quæ iusti vide-
bunt in tempore suo. 41 Et cum sic bonis omnibus fue-
rint priuati, omnibus immersi malis, non erit eis spes egestatem
& mala illa vnquàm effugiedi, sed perpetua manebit illis om-
nis hæc miseria. 42 Eruntque tunc omnia illa in qui-
bus ante sperauerant & summam felicitàtem sitam esse exi-
stimauerant, animæ eorum siue affectui exosa & abominabi-
lia: ita vt ea cum abominatione summa execrentur & dete-
stentur, neque nisi cum summa displicentia eorum recorden-
tur, per quæ in tanta incidere mala sua culpa meruerunt.

38 Et non erit
q̄ exterreat.

39 Et depre-
cabuntur fa-
ciem tuā plu-
rimi.

40 Oculi autē
tem impiorū
deficient.

41 Et effu-
gium peribit
ab eis:

42 Et spes il-
lorum abomi-
natio animæ.

DVODECIMI

DVODECIMI CAPITIS

ELVCIDATIO.

His à tertio amicorum non sine stomacho nec sine fastu (vt videtur) prolatis, sanctus Iob volens illius iactantiam quā in oratione ostendisse videbatur, comprimere, ac semetipsum à verbositate & multiloquij vitio, de quo in orationis illius initio fuerat notatus, defendere, ita respondit: 2 Vide mini mihi, o amici, nimium de vobis ipsis sentire & vestra nimium magnificare, ceteros autem despiciere & quæ ab aliis dicuntur paruifacere, perinde quasi vos soli homines sitis, ratione & sapientia pollentes, & scientes omnia ceteri autem quasi irrationalia sint & muta animantia: 3 quasi in vobis solis inhabitet omnis sapientia, ita vt vobis morientibus simul vobiscum omnis ipsa ab hominibus sit emigratura. Videmini enim vobis id persuasisse, qui mihi paucula quædam ad meam defensionem & mei doloris consolationem proloquuto, tam imperiose silentium imponitis, ac multiloquij arguitis, & magna cum autoritate quasi mira & singularia quædam allaturi in medium, meos sermones interrumpitis. Ne verò ista existimetis, o amici. 4 Nam & mihi, quem tam seuera correptione vt loquacè arguitis, non nihil est cordis sicut est vobis, vtor & ego ratione, sicut vos: & sapientie prudentiæque non nihil habeo, de qua vos gloriamini: 5 neque in ea parte vobis vt inferior cedo, sciens quæ à Deo donata sunt mihi. Vnde si vos ob sapientiam vestram loquedi vobis facitis potestatem, puto & mihi non esse dandum vitio, si pro veritate loquar. 6 Neque est quod vos vobis blandiamini, de singularitate eorum quæ à vobis proferuntur, quasi tanta sint illa, vt nemo possit loqui similia, vel etiam maiora, quum non sint illa nisi generalia siue communia, ac passim omnibus qui aliquid de Deo intelligunt cognita. 7 Ego vero tamen si à vobis, qui consolari me debebatis iure amicitiae, verbis asperis & amaris increpationibus nunc cirridear, nolo tamen desperare aut abicere animum: imò verò tantò magis ad Deum conuersus ex toto affectu illum inuocabo, quem scio esse fidelissimum & semper amicum se colentibus: 8 & ipse exaudiet orationem meam, atque pro vobis me consolabitur: & tantò quidem propensius, quanto magis humano omni auxilio

Cap. 12.
Respondens
autem Iob, dixit.

2 Ergo vos estis soli homines.

3 & vobis cum morietur sapientia?

4 Et mihi est cor sicut & vobis, & nec inferior vestri sum.

6 Quis enim hæc quæ non sitis ignorat?

7 Qui deridetur ab amico suo, sicut ego inuocabit Deum:
1. Cor. 10
8 & exaudiet eum

CAPITIS DVODECIMI.

72

lio & solatio me cernit destitutum. Quod autem nunc ego à vobis in afflictione positus irridear, non arbitror hac in re mihi notum & insolitum aliquid contingere, 9 Sic enim solent homines pij & iusti, ob suam simplicitatem, humilitatem, & innocentiam, cōtemni, ab iis qui sibi videntur gloriosi & sapientes, maximè cum in aduersa inciderint. 10 Nimirum & si in semetipsis verè lampades quædam sint præciosæ, & lucernæ ardentes atque lucentes: (coram Deo quidem, in occulto feruore dilectionis ardentes coram proximis autem, verbo & exemplo lucentes) & si ipsi in se nihil habeant contemptibile, plenè diuino lumine, lucentes sicut luminaria cœli in medio nationis prauæ & peruersæ, nihilominus contempti sunt & despecti in cogitationibus superbiorum & avarorum hominum, qui non nisi huius mundi bona norunt magnificare aut venerari. 11 Veruntamen non semper apparebunt cōtemptibiles, sed vbi aduenerit magnus ille & horribilis dies, ab æterno secundum diuinam præscientiam constitutus, quando veniet dominus & illuminabit abscondita tenebrarum, tunc nimirum contemptus ille finè accipiet, agnosceturque precium & gloria simplicis innocentie: tunc apparebit, quid illi sint, & quati etiā olim fuerint apud Deum, dū cōputati subitò videbuntur inter filios Dei, et inter sanctos habere perpetuā hereditatis sue portionē. 12 Et iusti quidē sic in simplicitate sua in hoc tempore contēnuntur: cum interim homines superbi & auari, raptores & oppressores pauperū, omnibus bonis abudent, omnique perfruuntur gloria mūdi. 13 Aduersum quos tātò exercebitur in statuto illo tēpore grauius iudiciū, quātò nunc licetius Deū ad iracundiā prouocāt, nimium impudēt & infruntes quilibet audiētes mali: 14 quū tamen à semetipsis habeāt nihil, sed à Deo procedunt omnia illa bona, quibus sic effertur & gloriantur: quo permittente, ipsi ea sibi, siue per iustitiæ siue per iniustitiā congregarunt: ac proinde, vel ex bonorū istorū abundantia induci debebant ad gratitudinē erga deū, & à prauitate sua multiplici reuocari. 15 Cæterū (vt ad rē veniamus) ea quæ paulo ante à vobis dicta sunt, de immensitate & incomprehensibilitate diuinæ potentie, non ita singularia rara & abstrusa esse, quàm vos ea iactare visi estis, quasi ego non possim horum proferre similia, ex eo facilè demonstrauero, quod etiam ex irrationalibus & mutis creaturis ea facillimè liceat adducere. Videlicet si ad irrationalia iumenta vertas mētis attentionem

9 deridetur enim iusti simplicitas.

10 Lāpas cōtempta, apud cogitationes diuturnum.

Ioan. 5

Phil. 2

11 Parata ad tēpus statutū

1. Cor. 4

Sap. 5

12 abundant tabernacula prædonum

13 & audacter prouocant Deum,

14 cum ipse de derit omnia in manus eorum.

15 Nimirū in terroga iumē et docebūt te:

ELUCIDATIO

tionem, conditiones & perfectiones eorum naturales contemplando: facile ex illis ea poteritis intelligere, quæ vos proponitis de Dei potentia & sapientia & infinita perfectione.

16 et volatilia cœli et indicabunt tibi.

17 Loquere terræ, & re spōdebit tibi:

18 et narra bunt pisces maris.

19 Quis ignorat, quod omnia hæc manus domini fecerit.

Psal. 94.

20 In cuius manu, anima omnis viuens,

21 et spiritus vniuersæ carnis hominis.

Gen. 1.

22 Nōne au

16 Idem ex naturalibus conditionibus auicularum volantium in aëre disci eadem possunt: quæ tanta pollentes fecunditate, ex dei præcepto, singulis annis statuto tempore generationi intendunt, obseruatque singulæ species suas leges, quas miro & inestimabili modo illis insculpsit immensa diuinitatis perfectio. 17 Contemplare insuper terram, si liber, quomodo ipsa diuino opere habitatione præbeat homini, quomodo ipsa diuino præcepto producit ligna pomifera, segetesque & gramina, in pastum hominis & cæterorum omnium in eaviuentium: neque desinit vnquam statutis temporibus præbere humano generi, quæ ad necessitatem sufficiunt, & quæ ad oblectamentum hominem reficiunt, & alia huiusmodi: intelliges proculdubio ex ea & iis quæ de ea procedunt, immensam diuinitatis potentiam. 18 Idipsum testantur & pisces natantes in vastitate maris latissimi: nonnulli secundum molem immensam, secundum numerum pauciores, alij secundum molem mediocres, secundum numerum plurimi: quorum omnium tam est species multiplex, & numerus tam copiosus, ut neque conferri possit cum iis quæ in terra degunt animantibus. 19 Quis oro te vel modica naturalis luminis scintilla præditus, attentè ista cōsiderans, tam multa, tam magna, tam admiranda, non facile aduertat, solius Dei omnipotentis virtute ea omnia esse perfecta: singulis in suæ naturæ participata perfectione, essentialem & originalem illius perfectionem attestantibus, & quasi voce quadam clamantibus: Ipse fecit nos, & non ipsa nos? 20 In cuius quidem omnipotentis manu, est vita omnium, quacunque tandem vita, siue rationali siue irrationali, viuendum: sic ut nulla creatura, nisi ab ipso vitam habeat, neque possit nisi dum ipse velit in vita permanere. 21 Peculiariter verò est in manu ipsius rationalis anima vniuscuiusque hominis, carnem inhabitans: quoniam omnis rationalis anima, ad imaginem & similitudinem eius peculiari artificio & beneficio creata, ab ipso per creationem infunditur corpori: in corpore quoque inhabitans, donis & gratiis eius spiritualibus ornatur atque perficitur: ac deinde, in mortis articulo, ad immortalitatem singulari priuilegio ab ipso suscipitur & seruetur, bonis perfruatur æternis, si in eius gratia e corpore discesserit. 22 Certè auditis ipse

CAPITIS. DVODECIMI.

de verbis & vocibus iudicat: exterior quidè, de externa sonorum specie; interior verò de interiori verborum sensu: & fauces item maducantis saporis discernunt, bonos à malis: vniuscuiusque sensus organum, sua obiecta discernit. Atque ita ratio ipsa & virtus hominis intellectiva intelligibile suum obiectum considerat, & in creatis omnibus creatoris Dei irreprehensibilem virtutem atque perfectionem sagaci solertia discernit. Vnde nec mirum mihi videtur, si generalia ista & vos noueritis, quæ admodum præpta sunt & obuia, iis qui vel modica attentione dei opera perpèdunt. Denique, etiam ex sese rudior sit quispiam, quam ut per se ista possit aduertere, facile ea poterit ex antiquis & senioribus sapientia pollentibus discere. 23 Solet enim senibus, illis maxime in quibus, ut caput foris canicie, ita mens interius maturitate ornatur, inesse sapientia, diuinarumque rerum notitia, cuius, ob emortuum concupiscentiæ iuuenilis ardorem, animo iam sedato, amplius quam iuuenes inueniuntur capaces: 24 & in iis qui multos vitæ transegerunt annos, maior solet inueniri rerum agendarum peritia, quam longa experientia sibi compararunt: possuntque ab his facile iuniores utcumque edoceri, cum maxime in generalioribus illis, cuiusmodi per vos iam fuerunt posita. Vnde mihi nouum aut magnum nihil facere videmini, dum ista communia & omnibus trita proponitis, licet vos ea ut admiranda suspiciatis. Ego verò, ut mea quoque sapientiæ faciam periculum, comprobemque, non minora proferre me posse in enarrandis Dei laudibus, quam sint à vobis prolata, hymnum ipsi volo laudis concinere, in quo non generalia tantum illa commemorabo, sed peculiaria diuinæ potentiae ac sapientiæ testimonia, & rara quædam ipsius iudicia, non ita passim ab omnibus animaduersa, particularius enumerabo. 25 Itaque, (ut à generalibus hymni mei sumam exordium) dico, apud ipsum summam esse perfectamque sapientiam: talem utique ac tantam, ut eius comparatione omnis humana sapientia non nisi scintillula quædam ad immensum ignem comparata videatur. 26 Neque verò solitaria apud illum est sapientia, sed coniuncta est ei fortitudo, æque perfecta & infinita; secundum quam potest omnia quacunque voluerit. 27 Neque solum habet sapientiam, qua semetipsum cognoscat, quasi intra semetipsum quiescens ignoret cætera: sed & prudentiam summam habet, qua disponit & gubernat omnia, 28 item & intelligentiam

73
ris verba di-
iudicat, &
fauces come-
dētis sapore?

23 In anti-
quis est sapi-
entia,

24 et i mul-
to tempore
prudentia

25 Apud ip-
sum est sapi-
entia,

26 et forti-
tudo,

27 et ipse
habet consi-
lium.

28 et intelli-
gentiam

K

ELVCIDATIO

gentiam.
29 Si destruxerit, nemo est qui aedificet.
Gene. 19.
30 Si incluse rit hominē, nullus est qui aperiat.
2. Pet. 2.
Iudas.
31 Si cōtinuerit aquas, oīa siccabuntur.
32 et si emisit eas, subuertēt terrā.
Gene. 7.
33 Apud ipsū est fortitudo, et sapientia.
34 Ipse no-

gētiam distinctāque cognitionem vniuersorū, quæ vel sunt vel aguntur in mundo: ita vt nihil vsquam agatur nisi eius cōsilio, nihil vsquā geratur quod non ipse norit & intelligat. Tātus, inquit, est ipse in sapientia, fortitudine, cōsilio, & omni perfectione sua, vt nemo mortalium ei resistere, aut prohibere eū valeat, ab iis quæ ipse decreuerit. 29 Exempli gratia: Si destruere atque subuere, vel ciuitatem aliquam, vel regionē, vel aliud quodlibet ædificium velit, & in desolationem ponere sempiternam, nemo erit qui contra ipsius volūtatē, vel audebit, vel poterit reædificare quod ille destruxerit: quæadmodum de ciuitatibus Sodomorum & Gomorrhœorū liquet, quæ quum ante destructionem in regione amœnissima sitæ essent, post subuersionem diuino iudicio factam, a nullo hominū reædificari potuerunt, vsque in hodiernum diem. 30 Item, si quæpiam quālibet magnæ virtutis, vel dæmonem, vel hominē, intra angustias carceris aut alterius cuiuslibet ergastii voluerit includere, & quasi captiuum religare, nemo illum poterit, Deo nolente, inde liberare. Quemadmodum angelos peccantes de cœlo rudentibus inferni detractos, in tartara cōclusit, illique vinculis alligauit æternis, sine fine cruciandos: neque poterit illorum vincula quisquam, vel dissoluere, vel infringere in sempiternū. 31 Insuper, si aquas velit continere, prohibēs pluuiam ne desuper cadat ad humectationem terræ sitientis, & flumina intra suos alueos constringens, ne egredientes aquæ riget superficiem aridā, quæadmodum crebrius fecisse patrum tradit memoria, vniuersa terra siccabitur, neque valebunt agri aut prata præ humoris defectu fructum proferre mortalibus. 32 Contrā verò, si aquarum abundantiam & inundationē diluuij terris immiserit, apertis cataraetis cœli & fontibus abyssi magnæ diruptis, terram ab hominibus securè prius habitatam, nemine valente prohibere, obruent aquæ, & habitatores eius suffocatos interficient: id quod olim in famatissima illa clade generalis diluuij vniuersæ terræ euenit, atque etiam alias subinde in aliqua terræ parte cōtingit. In his autem omnibus, nemo est qui illum valeat à peragendis iis quæ decreuerit, prohibere. 33 Proinde, iterum replicans libere dico, apud solū illum esse perfectam potētiam, & sapientiā item perfectam: cuius vnius potentia omnē aliam potest cōtundere, sapientia omnem aliam potest infringere atque subuere. pecu

CAPITIS DVODECIMI.

74

liaria quædā eius opera mirandaq; iudicia recēdere, apertiusq; ob oculos proponere, operapretij fuerit. Sanē ipsius sciētiam latere potest nemo, quamlibet astutus fuerit vel fraudulētus. Vider enim & atēdit ad deceptores & seductores hominum, item & eos qui decipiuntur atq; fraudem ab astutis patiuntur, considerat, vt pariter vtrosq; adducat in iudiciū. 35 Ipse occulto suo iudicio hoc euenire permittit, vt viri prudētes & valentes cōsilio secundū prudentiam huius seculi, quorum cōsilia velut oracula quædam haberi solent apud homines, tādē in finem stultū deueniant, & inforticem ac miserandū habeāt exitum: vt cū cæteris bene cōsultare visi fuerint, ipsi sibi pessimē cōsultasse probentur. 36 Eosq; qui inter homines auctoritate & potestate iudiciaria functi sunt, interdū quasi stupidos & iudicio carentes efficit, eo quod concessa sibi potestate sint abusi: nonnunq̃ & in talem eos adducit statū, vt & ipsi & cæteri videntes siue audientes obstupescant, in cōmutatione & euentu tā horribili. 37 Neq; mirum si in consiliariis & iudicibus hæc faciat, cū & in ipsis regibus locum summū inter homines occupantibus, non minora sua ostendit iudicia: quos subinde honore priuat regio, & regio balthæo cæterisq; regibus insigniis exutos, captiuitatis vinculis innodari atque cōstringi facit, vt tanquā plebei homines abducantur captiui, vel etiam cōiciantur in carcerē. 38 Sic & sacerdotes atque pontifices, quorum est in populo ex officij functione summus honor, omni gloria spoliatos, cōtemptibiliter abduci facit, vel in exilium, vel in captiuitatē, perinde atq; vnum aliquē ex infima vulgi fece: 39 alios quoq; nobiles & honoratos viros, de statu suæ conditionis, vnā cū regibus & sacerdotibus deicit atq; præcipites facit: ex nobilibus ignobiles, ex honoratis despectos, ex diuitibus pauperes, nullo negotio reddens. 40 Ipse quoq; occulto suo & nihilominus iusto iudicio, vel ppter populi peccata, vel alia qualibet de causa, pmittit, vt ij qui ex officio & professione veritatē loqui debebant, & à quib; veritas certitudo videbatur requirēda, mendacia & errores pro veritate loquantur: velut cū mendacia de corde suo, vel ex deceptione dæmonis, loquūtur falsi Prophete: aut cū ij qui in populo docendi officiū videntur habere, ad gratiā hominum, vt loquantur placetiā, errores disseminant. 41 A presbyteris iudicē & senioribus, quibus ex auctoritate & officio conueniebat erudire populū, doctrinā gratiā auferunt: ita vt sint quasi canes

uit & decipit
pientē, & eū
q decipitur.
35 Adducit
cōsiliarios in
stultum finē.
36 et iudicem
in stuporem.
37 Balthæū
regum dissoluit,
& præcingit fune
renes eorum.
38 Ducit sacerdotes in
glorios.
39 & optimates supplē
tat.
40 Commu
tans labium
veracium,
3. Reg. 22.
2. Para. 18.
1. Timo. 4.
2. Ti. 3. et 4.
41 & doctrinā
nā sententiā
ferens.
Esa. 56.
K ij elinguo

42 Effundit elingues ac muti, non valentes latrare. 42 Ipse quoque su-
despectione, per principes effundit despectionem, faciens vt despiciantur
sup princip, & contemnuntur, ac prorsus nihili fiant ij qui antè videbantur
43 & eos q honoratissimi & nobilissimi: 43 contrà verò, eos qui aliorū
oppressi fue- potentia aut violentia fuerant oppressi, ipse ab oppressione li-
rant releuat. berat, & captiuitatis pondus releuat ab eis: ita potenter pro
suo arbitrio, excelsos humilians, & humiles in sublime vehēs:
44 Qui re- patenter nimirum hac in rā demonstrans, incomparabilis suā
uelat p fūda- potētā celsitudinem. 44 Ipse quoque (vt & omniscius cō-
de tenebris, proberur æquē ac omnipotens) occulta & abstrusa de tene-
45 & p du- bris educit in lucem, quā nemo hominum nouerat faciens o-
cit in lucē ym- mnibus manifesta: 45 & ea quæ quasi sub vmbra mortis hor-
bra mortis, rida ac terribilia videbātur, sui luminis claritate illustrat sub-
Esaia. 9. inde & lætificat: ita vt qui prius quasi sub mortis vmbra gemē-
Matth. 4. tes dolebant, nunc velut in lumine vitæ exultantes gaudeant.
Lucā. 1. 46 Qui mul 46 Ipse pro suo libito populos nunc multiplicat, numero, &
tiplicat gen- locis dilatat, bonisque omnibus ditat, nunc ob eorum demeri-
tes, & per- ta, quos prius multiplicauerat, vel prorsus delet, vel imminuit
dit ear: numero, loco constringit, & pro abundantia indigere facit:
47 & sub- 47 ac rursum misericordiā memor, vbi illi penitentia ege-
uersas in inte- rint, quasi deletos iam & subuersos, in pristinam dignitatem &
grā restituit. cōditionem restituit. 48 Ipse corda eorum qui capita sunt
48 Qui im- & principes populi inhabitantis terram, immutat: habēs ea sic
mutat cor in manu suā, vt quocunque voluerit, secundum merita vel de-
principū po- merita populi, inflectat illa: siue vt in mansuetudine pascāt &
puli terræ, defendant subditos, siue vt in tyrannidem versī per potētiam
49 & deci- eos opprimant: 49 nonnunquam illos permittens a veri-
pit eos, vt- tate & virtute seduci, vt credentes mendacio & iniquitatē di-
frustrā vice- ligentes, per errorum iuuia & vitiorum abrupta gradientur,
dāt p inuū, tam ipsi, quā eorum subditi, quibus debuerant boni itineris
50 Palpabūt viam prēmōstrare, idque frustra, & sine omni suo vel suorum
quasi in tene- incommodo, imò in vtrorūque grauissimum detrimentū cer-
bris, & non- tissimumque exitium. 50 Quomodo ij qui in tenebris den-
in luce. sissimis ambulant, palpitando manibus & pedibus ob corpo-
Ioan. 12. ralis luminis defectum, nesciunt quō vadant, & offendunt fa-
Matt. 15. cillimē: sic & ipsi in tenebris errorum atque vitiorū longē am-
2. Tit. 3. plius horrendis, diuinæ gratiæ lumine destituti oberrabūt, ne-
51 & errare- scientes quō vadant, verē & ipsi cæci & cæcorū duces, errātes
eos faciet, & in errorem mittētes: 51 & instar eorum qui ebrij sunt aut
quasi ebrios, mente capti, permittit illos oberrare in vanitate cōcupiscen-
tiarum

tiarum suarum, vt quocunque hæc impulerint, eò per volunta-
tis consensum pergant: quemadmodum ebrij sine rationis iu-
dicio, quocunque eos pes aut fortuna tulerit, ire solent, nihil
considerantes quem sint habituri viæ suæ exitum.

ANNOTATIONES IN

CAPVT DVODECIMVM.

ERgo vos estis soli homines. Quoniam in oratione
præcedenti sanctum Iob reprehendens Sophar,
de verbositate & multiloquio notauerat, & qua
si magna quædam ac sublimiora dicturus silen-
tium illi indixerat, defensurus se vir sanctus hac
oratione, primum de vitio multiloqui quod in ipso argueba-
tur, se excusat, idque non sine solita acrimonia, ostēdens illos
non molestē ferre debere, si & ipse loquatur, nec illis solis ipso
perpetuò silente dandum esse loquendi locum: cum possit &
ipse non minora proferre de Deo præconia, quā illi protu-
lisse se gloriabantur: id quod patenter declarat in hymno illo
diuinæ laudis, qui initium sumit ab eo loco. Apud ipsum est sa-
pientia. In hoc enim singularia quædā diuinæ potentiæ & sa-
pientiæ opera ac testimonia, & rara quædam occultissimāque
iudicia commemorat: quæ si quis attentius apud se expendat,
profectò non vulgaria esse ea cōperiet, neq; nisi à paucissimis
animaduersa, id est, à viris spiritualibus & spiritu diuino illu-
minatis, qui in rebus humanis admirabilem Dei dispensationē
& occulta eius erga humanum genus iudicia sciunt animad-
uertere. Cæterum, pro eo quod nostra habet lectio: Ergo vos
estis soli homines, sciendum est, in Hebræo ita haberi ad ver-
bum: Nonne vos estis populus, & vobiscum moritur sapiēcia?
Quod nonnulli ita interpretantur: Certè vos ex dictis his ve-
stris apertè ostenditis, non aliud quā populares aut vulgares
vos esse, quoniā nō nisi vulgaria & popularia adfertis: nec est
hæc sapientia, quam ostētare videmini tam eximia, vt ob eam
sperare debeatis immortalitatem nominis, sed vnā vobiscū &
ipsa interibit. Diuus autem Hieronymus aliū in his verbis acce-
pit sensum, quem paraphrastica versione clarius expressit, di-
cens: Ergo vos estis soli homines &c. Quod enim dicitur He-
braicè: Vos estis populus, sic accepit, quasi diceretur: Arbitra-
mini vos esse mundū vniuersum, aut vniuersum populū terræ,
K iij quasi

ANNOTATIONES

quasi vos soli homines sitis super terram, aut præter vos nemo ratione utens & sapientia præditus inueniatur in orbe, quasi in vobis tota lateat sapientia conglobata, vt vobis hinc decedentibus, sit ex humanis rebus emigratura omnis sapientia.

Parata ad tempus statutum. Alij sic vertunt ex Hebræo: Sicut lampas contempta in cogitatione diuitis, qui etiam paratus est in offendiculum pedum. Quod ita intelligitur, virum contentum à diuitibus, atque eo ipso fieri illis in scandalum & occasionem ruinæ. Quemadmodum enim Christus dominus

Luce. 2.
1. Cor. 1.

Matth. 25. in eis irridet, (Quod enim vni ex minimis istis fecistis, id est ait, mihi fecistis) sicq; offendunt & in damnationem corrumpunt. Alij sic vertunt: Paratus nutare aut vacillare pedibus, intelligentes, iustum ideo à diuitibus contentum, quod videatur infirmus & nullius roboris, ac proximus casui, sicut is qui pedibus vacillat, cuiusmodi homines à robustis solent negligi & contentum. *Abundant tabernacula prædonum.* Alij legunt, prosperantur: alij, in pace degunt. Sensus est idem in omnibus. Pro eo autem quod iuxta Hebraicam veritatem habet nostra lectio, ab illo loco: Audacter prouocant deum, vsq; Nimirum interroga iumenta: additio Græca longè aliam habet sententiam, legens in hunc modum. Veritamen nemo confidat prauus existens, innocentem se futurum, qui prouocant dominum. Quomodo non & scrutatio eorum erit? Sententia, vt notatu digna, ita intellectu est facilis. *Interroga iumenta & docebunt te.* Abusuè de creaturis irrationalibus quasi de rationalibus loquitur. Non enim interrogamus nisi rationales creaturas, neq; nisi rationalibus loquimur: nec docere aut loqui possunt, quæ rationem non habent. Dicimur autem abusuè interrogare iumenta, quando eorum naturales proprietates & conditiones, gratia discendi ex eis quippiam, attentius consideramus: & ipsa nos dicuntur docere, quando ex ipsorum consideratione inuenimus quod querimus. Simili ratione dicimur terræ alloqui, velut doceri cupientes ab ea: & ipsa nobis respondere dicitur. Similis ferè modus loquendi est apud Sapientem, ubi pinger ad formicam quasi magistrum in prouidentia erudiendus mittitur. Vade ad formicam, inquit, o piger, & discite sapientiam: quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, congregat in æstate quod comedit

CAPITIS DVODECIMI.

76

comedat in hyeme. *Apud ipsum est sapientia & fortitudo: & ipse habet consilium & intelligentiam.* Hic incipit hymnus diuinæ laudis, super magnificis Dei operibus & occultis eius iudiciis: poniturq; hæc sententia primo loco, quasi basis & fundamentum totius hymni. Nam quæ sequuntur per particularia discurrendo, quasi per *ἰνὰ τὴν ἰσχυρίαν*, id est, inductionem, generalem illam propositionem declarant. Aduerte autem quam pulchrè ista vir sanctus coniunxerit. Sapientiam coniungit fortitudini: quia quantum Deus sapiens, tantum & potens est: ac rursus, quantum potens, tantum sapiens: ne quis vel imbecille & impotentem in Deo somniet sapientiam, vel insipientem & temerariam fingat fortitudinem, quorum utriusque inter homines frequens est. Alij enim sapientia pollent, sed imbecilles sunt robore: vt mira quidem nosse valeant, & grandia sapienter concipere, sed non respondet fortitudo, quæ possit cogitata in opus deducere. Alij verò fortes sunt robore, vt possint (quantum ad humanum attinet iudicium) grandia: sed destituti sapientia, nihil utile aut homine dignum vnquam operantur. Et in hoc simpliciter omnem creaturam & humanam & angelicam, excedit diuina maiestas, quod in ea æqua sit sapientie potentia, quod quantum nouit sapienter cogitare, tantum valeat potenter operari: quod ab angelis & hominibus longè abest. Rursus, aduerte, consilio iunctam esse intelligentiam, vt Dei consilium ab hominum consilio separetur. Siquidem nostra consilia frequenter præcipitata sunt, & carent plerumq; consideratione ac intelligentia. Quia enim (iuxta Ecclesiasten) non est nobis præteritorum memoria, & futura nullo scire possumus nunc, sit vt pauca admodum rectè intelligamus, eorum de quibus concipimus aut proponimus. Dei verò, qui omnia nouit & ignorat nihil, consilium integrum & laudatissimum esse necesse est: quod proinde dissipari nequit, & in æternum permanet, cum hominum consilia crebrius dissipentur & redigantur in nihilum: quemadmodum & Psalmista attestatur, dicens: Dominus dissipat consilia gentium, & reprobatur autem cogitationes populorum, & reprobatur consilia principum, consilium autem domini in æternum manet, cogitationes cordis eius in generatione & generatione. *Si cõtrierit aquas, omnia siccabuntur.* Insigne exemplum habes de siccitate illa quæ fuit tempore Achab, quædo ad preces Helie (sicut & Iacobus Apostolus meminit) annos tres & sex menses, nulla super terram descendit pluuia. *Ipsæ nouit decipientem & eum qui*

*Eccle. 1**Psal. 32**3. Reg. 16**& 17**Iaco. 5*

K iij

ELVCIDATIO

qui decipitur. Ex Hebræo ad verbum sic legimus: Ipse est, vel ipsius est, errans & errare faciens, siue seducens. Sensum eundem exprimit nostra lectio. *Adducit consiliarios in stultum finem.*

2. Reg. 16. 17

Exemplum præclarum legimus de Achitophel, cuius consilium (vt habet scriptura) quasi pro oraculo habebatur, quasi si quis consulere dominum. Et hic tanti consilij vir, pessimè sibi consuluit, dānabileque exitu vitā finiuit, laqueo sibi infelicem extorquens animam. De regum autem deiectione exē-

4. Reg. 15

1. Para. 33

pla habemus in scripturis non pauca: præ cæteris autē, Sedechiā regem Iddā, cui rex Babylonis oculos effodit, vincitūq; catenis duxit in Babylonem. Idē & de Manasse legitur, q̄ cærenis atq; cōpedibus vinctus, in Babylonē sit abductus. In cæteris quoq; quæ subiunguntur diuinis iudiciis, non est difficile, tam ex sacris quā ex prophanis historiis, exēpla adferre. Nos ea breuitati studentes prætermittimus. *Eos qui oppressi fuerant releuat.* Alij huius loco ex Hebræo sic legunt: Fortitudinem robustorū debilitat: quod sensum apertū habet. Lectio vulgata consentit cum additione Græca, quæ sic habet: Humiles autem sanauit. *Decipit eos, vt frustra incedant per inuū.* Sic dicitur decipere deus homines, quomodo apud Paulū tradere eos dicitur in reprobū sensum, aut in passionē ignominie: & quomodo in Exodo idurasse scribitur cor Pharaonis, quatenus

Roma. 1

Exod. 9

Roma. 9

videlicet suo iusto iudicio in mala eiusmodi labi illos p̄mittit.

DECIMITERTII CAP.

ELVCIDATIO.

Cap. 13

Ecce omnia hæc vidit oculus meus, & audiuit auris mea.

2 et intellexi singula.

3 Secundum scientiam vestram et ego noui, nec inferior vestri sum

Cce vniuersa hæc, quæ ad Dei gloriā modò commemorauī, in reb' humanis admirabili dei prouidentia sic agi, partim visu, partim auditu, comperit habeo. Nonnulla enim istorum ipse meis oculis vidi, multa etiā auditu fide digno accepī:

2 neq; verò tantū corporis oculis ea cōspexi, aut externis tantū auribus accepi, sed profunda mēte singula cōsiderās, mecum ipse diligenter expēdi, admirabilēq; in illis omnibus diuinæ prouidentie erga homines dispensationē, multa cū veneratione, crebro rememorari nō cesso. 3 Vnde si vos de sapientie persuasionē vobis blandiamini, ego quoq; scies quæ a deo donata sunt mihi, hæc in re vobis ausim cōparari: neq; hæc in parte vobis inferiorē me reputo, vt mihi hæc ratio ē nō minor esse

CAPITIS DE CIMITERTII.

77

esse debeat loquendi libertas quā vobis. 4 Ego verò tamē meti habeam de quibus vobiscum latius possim differere, magis tamen volo ad omnipotentem deum sermonem conuerrere, & cū illo institutam prosequi disputationem: 5 si prius vos arguero & confutauero, vt concionatores falsitatis, & falsarum assertionum inuētores atque defensores: qui verbis artificiosè cōpositis, & elaboratis magno studio sermonibus hoc efficere conamini, vt mihi falsitatē persuadeatis, & mendaciū inducat in animū, videlicet propter peccatorū meorū demerita hanc mihi plagam euenisse, & grauib; me peccatis esse obnoxii, quibus dei aduersum me iram tā grauiter prouocauerim, quæ ego in testimonio bonæ conscientie scio falsa esse & mera figmenta siue mendacia. 6 Propter quod huiusmodi verborum vestrorum iā me tædium capit atque fastidium optaremq; ab huiusmodi tā irrationabilib' abstineretis assertionibus, & tā iniquis superfederetis criminationibus, quibus nūc præter omnē rationē miserū me oneratis. 8 Quæso igitur, vt tā mei quā vestri gratia, attētius audiat sermōes meos quibus vestra ista falsitatem corrigā atque confutabo: & sententiam animi mei quā per labia apertius proferā, aduertatis: vt ab ista falsa persuasionē vos desistatis, & ego accusatione iniusta non vltra onerer. Equidē faciliē aduerto, quid vos in mei condemnatione tā confidentes atque propensos efficiat. Videlicet, quoniam pro Deo loqui arbitramini, & Dei causam vos agere existimatis, pro nihilo ducitis præter rationē & cōtra veritatē me falsa onerare criminatione, vt illū ab iniustitia apparentius defendatis. Sed vos quā id rectē faciatis, ipsi videtis. 9 Non indiget deus, pro sui defensione, figmēto vlllo mēdacij: nec vllis dolis opus habet, vt vindicetur ab iniustitia. Veritatē enim vult veritate defendi, cū non possit esse stabilis, & valida illa veritatis defensio, quæ vel innititur vel cōmiseretur mendacio. Nobilis est veritas, falsitatis abnegat vel patrociniū vel obsequiū, sibi per se est abūdē sufficiens, ad fingi nō patitur aliunde mendacium. Adeoque non potest veritatem adiungere mendaciū, vt etiam suspectam illam reddat & de periclitari faciat, si ad eius defensionē aut cōfirmationē adhibeatur

4 Sed tamē ad omnipotentē deū loquar, & disputare cū Deo cupio.

5 Prius vos ostendens fabricatores mendaci: et cultores pueris dogmatum.

6 Atq; vtmā taceretis.

7 vt putaremini esse sapientes.

8 Audite ergo correctiones meas, & iudiciū labiorum meorum attendite.

9 Nunquid deus indiget vestro mendacio, vt pro illo loquamini dolos?

ELUCIDATIO

hibeatur: quemadmodum productus in iudicium testis mendax, causam per se bonam, nonnunquam reddit suspectam.

10 Nūquid faciem eius accipitis.

10 Neque rursum vult Deus, secundum acceptionem personæ aut faciei respectum etiam pro se agi vel dici, quasi pro ipso liceat proferre vel agere aliquid, quod non per se verum sit & iustum, quodque si pro alio diceretur vel ageretur tanquam iustum reprehenderetur: quod vos certe facitis, dum pro Dei iustitia asserenda, mihi iniustitiam & culpam qua plagam istam promeruerim, contra rationem & veritatem imputatis: persuadentes vobis, bonam & vilem esse hanc falsitatis asseritionem, quod pro Dei defensione faciat.

11 et pro deo iudicare niti mini?

12 Aut placebit ei quæ celari nihil potest, aut decipitur ut homo vestris fraudulentij?

13 Ipse vos arguet, quomodo in abscondito faciem eius accipitis

14 Statim ut se commoueat: turbabit vos.

15 et terror eius irruet super vos.

16 Memoria vestra cōparabitur cineri.

17 et redigē

11 Neque opus habet Deus, ut pro illo sic inordinato zelo agatis, quasi ille succubiturus sit in causa, si vestro non fulciatur mendacio. 12 Neque rursum existimetis, ipsi cuius oculis nuda & aperta sunt omnia, id gratum haberi, quod sic conficta falsitate ipsi patrocinari conamini quum sit ipse summa & purissima veritas, ac proinde falsitatis omnis inimicus: neque putetis illum figmentis huiusmodi falsitatis dolo quodam & fraude confictis, posse decipi, sic ut ei placeant, eo quod pro ipsius sint defensione inuenta: quemadmodum solent hominibus ea quæ ad ipsorum vel commodum vel honorem facere videntur facile persuaderi, ut placeant, etiamsi in se minus recta & iusta videantur. 13 Ne ita existimetis, o amici, huiusmodi mendacio & figmento Deum vobis demereri, aut aliquā apud eum hac via inire gratiam: magis autem iudicium eius & iram prouocatis, quod non sincere & liberè secundum veritatem pro eo agitis, sed quasi absconditè & fraudulentè, secundum faciei respectum & personæ acceptionem: quam adeo ille odit, ut nec pro se eam velit admitti. 14 A qua fictione & simulatione merito vos detertere debet terribile illius iudiciū, qui ita tum ubi se commoueat, subito cum apparatu multo procedens ad iudicium, impios omnes qui non egerunt poenitentia vehementer conturbabit. 15 & in furore illis apparatus terrorem maximum ingeret, ita ut quod se vertant ignorent, terribilem irati iudicis vultu non valentes sustinere. 16 Ac tunc quidem impios omnes in perditionem missurus est, ita ut nec memoria eorum vlla in bonum sit permansura, vel apud ipsum, vel apud sanctos eius, posteaquam proieci fuerint in infernū, in terrā obliuionis, extra spem omnem misericordiae & salutis. 17 & ceruices illorū quasi in lutum conculcabuntur, eorū superbia

CAPITIS DECIMITERTII.

78

perbia omnis & audacia tunc prosterneretur & conculcabitur, tur i lutū cer magna cum ignominia, prorsusque redigetur in nihilum, sic ut nices vestra. ultra aduersus eum ceruices non sint erecturi, humiliati vsque in profundum inferni, vnde nunquā caput valebunt attollere. Huius inquam, iudicij metus terrorem vobis debet incutere, ne fortè & ipse vos apprehendat: ut falsitatem deferentes, & vnam istam personæ acceptionē, quam pro deo assumitis, depoluentes, in veritate causam agatis, & rem ipsam ut se habet sine fictione diiudicetis, desinatique vel nunc tandem, aduersus innocentem huiusmodi struere calumniam. 18 Oro itaque vos ut patienter me audire dignemini, sinatisque liberè me loqui & ad plenū eloqui, quacūque mihi mens suggererit. Vos tātis per, quāso, differte responsionem, donec ego animi mei cōceptum plenè expressero, nec ita sermones meos ante perfectionem interrompere. Nondum enim intelligere videmini, quid sibi mea velit oratio, quod meā tendant quærimoniae, & ista mea cū Deo disputatio ex qua prodeat radice: quæ si inteligeretis, cessaretis à calumniā: intelligetis autē, si ad finē vsque verba mea patienter audieritis, & æquo iudicio discreueritis. Quid autē vobis, o amici, de hac mea afflictione, & disputatione ista qua cū Deo cōtendo, videtur? 19 Quare putatis me tā esse vitæ prodigū & tā nihil facere vitæ præsentem, ita ut etiā mortē optem aduenire, carnes meas (ut prouerbiali sermone de vitæ prodigis dici solet) paratus dilacerare dentibus, & animam meam quasi vile quippiā portans in manibus, quasi eam paruifaciam, paratus vel pro nihilo vel certè pro minimo illam perdere, atque ex vita ista migrare? Hanc, inquam, vitæ prodigalitatem, quam verbis superioribus expressi, quorsum vos arbitramini pertinere, & ex qua putatis radice procedere? An desperationi & diffidentiae erga deum eam putatis ascribendam, an ad blasphemiam in Deum tendere existimatis? Ipsæ quidem vestrae orationes, apertè satis hanc esse vestra sententiam attestantur. 20 Verū longè secus res habet, longè profecto aberratis à scopo, qui ita creditis. Vsque adeo enim in fide & spe erga Deum meum sum confirmatus, ut etiamsi me multo grauioribus affligere tormentis visum ei fuerit, ac denique mortem ipsam iam intenter, nunquam tamen desinam spem certissimam in eo gestare: neque vlla mihi potest plaga tā grauis ab eo inferri, quæ me in desperationem aut infidelitatem aut blasphemiam inducat, ne ipsa quidē mors, omnium

18 Tacete paulisper, ut loquar, quod cunque mihi mens suggererit.

19 Quare laqueo carnes meas detribus meis, & animam meā porto in manibus meis?

20 Etia si occiderit me, in ipso sperabo.

ELVCIDATIO

21 Veritas
meas
in conspectu
eius arguam.

22 et ipse
rit saluator
meus.

23 Non enim
veniet in con
spectu eius
hypocrita.

24 Audite
sermonem meum
et enigmata
percipite au
ribus vestris.

25 Si fuero
iudicatus, scio
quod iustus
inueniatur.

omnium alioqui terribilium terribilissimum: 21 Neque ta
men hanc confidentiam & sperem ita accipiat velim, quasi e
go prorsus ab omni peccato liberum & immunem me esse cre
dam. Tametsi enim nullorum mihi sum conscius peccatorum, ta
grauium quibus secundum consuetum morem quem solet obser
uare deus in puniendis peccatis hominum, tam grauem plagam
commeruerim, non ob hoc me omnino a peccatis immunem
puto: imo vias meas & opera vite mee paratus sum coram deo
arguere & reprehendere, meque ipsum ut peccatorem accusare,
tam pro praeteritis quam per fragilitatem aut ignorantiam olim
commisi, quam pro praesentibus & quotidianis delictis, sine quibus
humana vita non transigitur, ac pro eis apud deum agere po
nitentiam & veniam deprecari. 22 Et hoc mihi puto ad gratiam
& salutem consequendam apud deum sufficere, etiam si non agno
scam neque confitear, propter peccatorum meorum demerita hanc
mihi plagam ab illo infligi, id quod vos elaborato sermone mi
hi persuadere conamini. 23 Neque vero usque adeo mihi mo
lestum esset etiam illud confiteri, quod vos mihi tantopere persua
sum cupitis, si id sine falsitate & fictione mihi liceret. Sed quia
noui omnem hypocrisim fictionem & simulationem deo non esse
gratam, nullumque hypocritam habiturum stabili mansionis lo
cum apud Deum, nolo contra quam sentio aliquid dicere, neque
amplius aliquid supra id quod mihi conscientia testatur con
fiteri. Unde, quod peccator sum, & in multis deum offenderim
ingenuè confiteor: & pro illis, ut quotidie offendo, ita veniam
quotidie postulare apud Deum non desino. Ceterum, quod
hanc tam grauem plagam meis peccatis commeruerim, nequa
quam hoc ut confitear permittit conscientia. 24 Proinde his
omissis (nequaquam enim quod vultis impetrabit, neque per
suadere poteritis) attentius quam haecenus ad verba mea aduer
tite: & sermones meos, vobis (ut video) obscuros & intellectu
difficiles, auribus vestris attentius suscipite, ut quod tendat, &
quid tam sibi velint mea oratio, possitis cognoscere. 25 Ita
que, quod iam saepius dixi, idem etiam nunc ausim affirmare:
si causa mea ad iudicium deducatur, iustum & innocentem
(quantum quidem ad istam poenam attinet) me iudicandum,
si liberentur peccata quae in me sunt, & comparatur cum poe
na ista quam sustineo, secundum legem & consuetudinem
qua solet deus in hac vita punire impiorum peccata, scio quod
pro me dabitur sententia, nequaquam poenam istam tam grauem
pro

CAPITIS DECIMITERTII

79

pro peccatorum meorum gravitate mihi esse infligendam, sed a
lio dei occulto consilio atque iudicio, quod ipse nouit.

26 Haec est mea firma & rata assertio, quam paratus sum in
testimonio bonae conscientiae defendere, aduersus quemlibet
contra sentientem vel contrarium asserentem. 27 Quod si quis
vestrum, aut etiam alius quisquam putet se assertionem meam
illam posse infringere, aut contrariam sententiam compro
bare, veniat ille & apponat se mihi, descendat mecum in are
nam, & pedem conserat mecum, ut super hoc disceptemus pa
riter.

28 Ut quid enim in silentio moriar, quasi reus,
qui cum suppliciis afficitur non habens quod respondeat ob
iuramentum? Quare non me ipsum defendam a suspicionem huius
modi? & quare non loquar pro mea innocentia, ne quasi male
ficus videar scelerum meorum poenas luere, cum innocentem
me testetur conscientia?

29 Nunc vero, o deus, ad te sermo
nem libet conuerrere: & fatigatus vanis hominum sermoni
bus, tecum magis volo coeptra prosequi disputationem, si mo
do in duobus mihi velis descendere. Velim enim super dua
bus rebus ante pacisci tecum, quibus mihi condonatis, non
formidabo tecum inire disputationem pro mea iustitia.

30 Primum enim de quo tecum disputaturus pacisci volo, hoc est
ut manum tuam contineas a me, ne videlicet me tecum loquentem
vi tuae potentiae opprimas affligasque vehementius. 31 De
inde, ut non iuxta seueritatem districti iudicii tui mecum agas, ne
que rigore illo tuae seueritatis me terreas. Nam si quid per vim
tuae potentiae tecum velles agere, facile tibi esset tam multis
& tam grauibz subito me opprimere malis, ut neque os ad lo
quendum possem aperire. Sic & si rigorem seueritatis tuae velis
ostendere, usque adeo terrebitur homo fragilis, ut neque oculos
leuare, neque vel hincere audeat. Non enim iustificabitur in conspectu
tuo omnis viuens: & si iniquitates tuas velis secundum rigorem
obseruare, nemo poterit sustinere.

32 Duabus autem
conditionibus istis praesuppositis, & pactionibus istis inter nos
firmatis, audebo cum reuerentia tecum ad disputationem pro
cedere eo pacto, ut vel tu prior loquaris & ego responde
am, vel ut ego loquar prior ac tu deinde respondeas. Mihi e
nim perinde fuerit, siue tu loquendi initium feceris & ego par
tes agam respondentis, siue e contrario, me interrogante tu re
spondeas. Incipiam tamen ego, te silente, disputationem: tu,
si videbitur: responde mihi.

33 Quanta, quae, sunt
aut

26 Quis est
qui
27 iudicetur
mecum veniat.

28 Quare ta
cens consumor?

29 duo tantum
ne facias mi
hi: & tunc
a facie tua
non abscondar

30 Manu tua
am longe fac
a me,

31 & formi
do tua non me
terreat.

Psal. 42
Psal. 129.

32 Vacame
& ego respo
debo tibi: aut
certe loquar
tibi respon
de mihi.

33 Quanta

ELVCIDATIO

habeo iniqui-
tates & pec-
cata, scelera
mea & deli-
cta mea ostē-
de mihi.

34 Cur faciē-
tuā abscondis,

35 et arbitra-
ris me inimi-
cum tuum?

36 Contra fo-
liū quod ven-
to rapitur
ostēdis poten-
tiam tuā, &
stipulā siccā
persequeris.

37 Scribis e-
nim cōtra me
amaritudi-
nes.

38 & consu-
mere me vis
peccatis ado-
lescētie meae.

aut numero aut pondere iniquitates meae & peccata mea, quae quomocunque aduersum te commisi: ostende mihi scelera atque delicta mea, magna & parua, quibus vel per fragilitatem, vel per ignorantiam, te offendi: multitudinem mihi eorum adnumera, & grauitatem pondera, & videamus, num tam multa sint & tam graui peccata, ut istam tam insolitam & inhumanam plagam, secundum iudicium tuum quo soles in hac vita vlciſci peccata hominum, illis commeruerim.

34 Quod cum mihi nequaquam persuadeo verum esse, dico ro te, & respondens explica mihi, quid causae sit, quare a me seruo tuo, quasi ab ignoto & alieno, vultum sic auersum tenes, ut etiam in tantis afflictionibus posito non succurras per misericordiam?

35 Imò, quod longè est durius: etiam hostem te aduersum me demonstrare videris, tam grauiſſimis plagis me affligendo & immedicabilibus sauciando vulneribus. Videntur enim ista hominibus humanè iudican- tibus, non aliud quàm animi hostilis indicia.

36 Quod si fortè respondeas, ista te agere, ut ostentes vim potentiae tuae: quid sum ego creatura vilis & nihili, ut illud tuae virtu- tis robur immensum in me elegeris experiri? Sum enim ego quasi folium leue & aridum, quod subito à vento abripitur, & in terram proiicitur: & quasi stipula quaedam sicca, quae nul- lo negotio etiam ab imbecilli puerorum manu confringitur, atque vel solo ignis odore leuiſſimoque attritu incenditur.

Ad hunc modum cum sim ego nullius virtutis ac resistendum, nulliusque ad sustinendum grauius roboris, neque stabilis vlli- us essentiae, adeo, ut vel solo flatu & nutu possis me ad plenum conterere atque consumere: quid te delectare potest, aduer- sum creaturam tam fragilem, & planè nihili, atque etiam vl- trò cedentem, tuae potentiae ostentare terrorem?

37 Nimi- rum decernis tu, & quasi sententiam dictans conscribis, aduer- sum me, poenas amarissimas, quas subire & sustinere me tam fragilem & infirmam creaturam iubes: 38 & cum nullius mihi tam grauis peccati sim conscius, quo tantarum amari- tudinum vltionem sim commeritus, non aliud videri potest humanè iudicando, quàm quod in memoriam reducas delicta iuuentutis meae, & praeſentium temporum peccata omnia vel- lis super me iudicare, ut pro his omnibus tam grauem videar- is mihi iudicii tui imponere farcinam. Satis enim grauis haec videbitur percussio mea, ad externam ferè consumptionem per- tina

CAPITIS DECIMITERTII.

80

pertingens, (secundum iudicium quo soles in hoc mundo vl- ciſci peccata hominum) etiam si reuoces in me peccata omnia quae ab in eunte aetate commiserim. Quod quidē si tibi ita face- re libeat, ut secundum ſeueritatis tuae rigorem pro illis omni- bus me adducas in iudicium, atque etiam prius consumas, non tibi id fuerit difficile: neque mirum videbitur, si possis.

39 Tu enim ab ineunte aetate, quasi in neruo alligaſti & in arctiſſimo cippo conſtrinxisti pedes meos, & velut com- pede vinxisti eos: legem mandatorum ſcribens in mente mea quae pedibus affectuum meorum est velut compes, neruus, & cippus durus, ratione corruptae naturae, & prauis fomitibus inha- bitatis in carne, cui illa aduersatur, ab iis quae secundum hanc corruptionem naturaliter homo desiderat prohibens, & ad ea à quibus abhorret impellens: quemadmodum is cuius pedes cippo materiali tenentur conſtricti, libertatem perdidit, ut nō possit ambulare quō velit, & dura pati vel agere cogitur quae nolit.

40 Non ſolū autem lege tam arcta me con- ſtrinxisti, verum etiam diligentissimè obseruaſti omnes actio- nes meas, omnia mea studia, & omnem rationem modumque vitae meae diligentissimè à pueritia es perſcrutatus, & vsque a- deo diligenter, ut etiam vestigia gressuum meorum conſydera- ueris, minutissima etiam quaeque exactissimè & obseruantissi- mè deprehendens, ita ut etiam intentionem omnem singularū actionum aduerteris. Quae cum ita sint, quum tu legem tam ar- ctam mihi conſtitueris, cuius perfecta obseruatio, est homini corrupto, in peccatis nato, & ab infantia ſemper ad omne ma- lum prono, difficillima: ita ut aduersus eam non possit (quan- tum ex ſe) non multipliciter offendere: & inſuper tam rigidè & vigilanter per diem atque per noctē mea omnia opera ſemper obserua ueris, ut omnino te nihil latere potuerit eorum om- niū quae ego à principio vſus rationis vel cogitavi, vel dixi, vel feci, perfectō non tibi difficile fuerit, si secundum rigorem tuae ſeueritatis pro praeteritis peccatis me velis affligere, cau- ſas ſufficientes inuenire, quibus id facias, 41 Sed quis

sum ego, creatura vilis & miſera, ut tanta mecum agas diſtricti- one & ſeueritate? qui non aliud sum quàm lignum quoddā pu- tridum, in ſe habens corruptionem, per quam paulatim consu- mitur, & quasi vestimentum quod à tinea corroditur, quod corruptionem iam illam in ſe habet, de qua nata est tinea, per quam & cōſumitur. Sic perfectō & ego in memetipſo habeo corru-

39 Poſuiſti in
neruo pedem
meum:

40 et obser-
uaſti oēs ſe-
mitas meas,
et veſtigia pe-
dum meorum
conſideraſti.

41 Qui qua-
ſi putredo cō-
ſumendus ſū,
et quaſi veſti-
mentū, quod
comeditur à
tinea.

ELUCIDATIO

corruptionis originem: atque etiam si tu nō aduersum me agas in terrore plagarum tuarum, sum tamen ex cōditione naturæ mortalis nimium brevis durationis, & iamiam morte absorbendus. Quorsum igitur opus est, vt aduersus tam fragilem, & ex sese putridam creaturam, tuæ potentia pondus ostentes?

ANNOTATIONES IN

CAPVT XIII.

- S**ecundum scientiam vestram, & ego noui nec inferior vestri sum. Nō est hoc arrogantia, sed sanctæ confidetiæ verbum: cuiusmodi interdum sancti homines proferunt, maxime cum ab aduersariis & assertoribus falsitatis vrgentur. Notissima est illa Apostoli apud Corinthios aduersum pseudoapostolos insignis & prolixa gloriatio, pluribus protensa capitibus: in qua omnia ferè quæ pro Christi nomine vel egit vel fecit, particulatim enumerat, adeo vt etiam raptus illos sublimes non taceat, imò & in illis quæ nihil ad veram gloriam faciunt, vt potè in carnali origine, audet gloriari. Neque enim putandum est, hoc pertinere ad humilitatem sanctorum, vt omnino ab omni virtute & sapientia vacuos se sentiant & dicant: Non enim latent sanctos dona, quæ à Deo accipiunt, quemadmodum idem Apostolus ait: Puto quòd & ego spiritum Dei habeam. Et iterum: Nos autem non spiritu huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo data sunt nobis. Quod autem humilitas operatur in sanctis, id est vt quæcunque in se agnoscunt, non quasi à se vel ex se habeant attendant, sed Deo omnia referant accepta, sicque illi omnem tribuant gloriam: quemadmodum idem sanctus Apostolus ait: Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Et alibi: Plus omnibus laboraui. Non ego autem, sed gratia dei mecum. Vnde patet, non esse humilitatis dei dona nō agnoscere (Quomodo enim possent esse deo grati viri sancti pro acceptis beneficiis, si ea in se non agnosceret?) sed ea sibi non attribuere, nec inde aliquo padonari. Prius vos ostendens fabricatores mendacii, & cultores peruersorum dogmatum. In originali lectione Hebræa, & item in editione Græca, non tanta est verborum asperitas, neque tam amara
2. Cor. 10
11. 12
2. Cor. 11
1. Cor. 7
1. Cor. 2
1. Cor. 4
1. Cor. 15
2. Cor. 10

CAPITIS DECIMITERTII.

31

amara inuestio, quam noster interpres paraphrastica vsus libertate expresserit. Sic enim ex Hebræo ad verbum legendū. Sed vos estis compositores mendacii, siue concinnatores falsitatis, medici vani, siue nescij omnes vos. Græca editio sic habet: Vos autem estis medici iniqui, medicique malorum omnes. Cuius verbi sensus idem est, cum eo quod in subsequenti responsione idem Iob dicturus est: Consolutores onerosi omnes vos estis. Videlicet quoniam consolari quidem velle amicum videbantur, sed incommodo ad eam rem vsi sunt medio, quia falsitati eorum innitebatur consolatio, quæ hominis simplicis & veracis animum nullo modo potuit reficere, sed magis afflictionem augere. Atque hinc patet, ex hoc loco nihil conficere illos qui viros istos, amicos sancti Iob, impiorum dogmatum assertores faciunt, quasi negâtes vitam futuram, & retributionem non aliam, quam in presenti tempore constituentes, de quibus alibi latius diximus. Nec illud multum eos grauare debet, quòd fabricatores dicuntur mendacii, quasi ex proposito falsitates confinxerint, tanquam diligentes mendacium. Mendacium enim nonnunquam pro errore ponitur, quemadmodum & mentiri vulgato sermone illos nonnunquam dicimus qui falsum ex errore loquuntur. Et quod Iob toties mendaciū replicat, & dolum, acrimoniæ & vehementiæ (quæ per omnem hanc disputationem inuenitur commixta) est tribuendum.

Atque vnam taceretis, vt putaremini esse sapientes. Videtur illud significare quod per Sapientem verbo generali expressus dicitur: Stultus si tacuerit, sapiens reputabitur. Nunquid Deus indiget vestro mendacio? &c. Quid sit pro Deo loqui mendacium & dolum, quid item faciem eius accipere, & pro Deo iudicare vel litigare, iudicio que contendere, & alia quæ sequuntur, satis ex Elucidatione attentus lector deprehendet. Ceterum, pro eo quod habet nostra lectio: Aut placebit ei quæ celari nihil potest? &c. ex Hebræo ad verbum ita legitur: Nunquid bonum, quum inuestigabitur, si sicut homini illuditis, illudatis ei? Sensus est: Nunquid vobis hoc vile futurum putatis, & Deo gratum, quum ipse de vobis iudicauerit, quod sic ei tentetis illudere, quomodo illuditur homini, quasi existimantes Deo posse aliquid persuaderi quod non sit verum? Quem sensum etiam nostra lectio continet. Ipse vos arguet. &c. Non id particulariter aduersum amicos tam amarum verbum dirigit loquentis intentio, quasi illos certò condemnandos à

I. Deo

ANNOTATIONES

1. Cor. 4

Deo, velit pronunciare, & ante tempus illos iudicare, quod v^erat Apostolus: sed generaliter iudicium Dei aduersum impios, eiusque terrorem, voluit describere. Quod autem sub secunda persona peculiariter illos videtur conuenire, ideo facit, quia ex occasione falsitatis illorum, cuius iamiam meminerat, ad illam refellendam, huiusmodi sermonem adiungit: vt est frequens in huiusmodi disputationibus, maxime vbi adest contentiosus iste feruor, ex occasione particulari generalem facere sermonem, & ex re modica magnam subinde concitare tragœdiam, & planè (vt in prouerbio est) ex culice elephatum. Nemo enim ignorat Rhetoricæ artis, secundum quam disputationes istæ sunt conscriptæ, familiarem hunc esse ludum, & peculiare artificium. Caterum, pro eo quod nostra habet leſio: Statim vt se commouerit, turbabit vos, alij ex Hebræo legunt: An non excellentia vel maiestas eius turbabit vos? Consimilem locum, vbi amicos à sententiæ suæ falsæ assertionem, proposito diuini iudicii terrore monet recedere, inuenies in fine capituli 19. cum ait: Recedite ergo à facie gladij &c. de quo infra latius dictum suo loco comperies. *Tacet paulisper, vt loquar, quodcumque mihi mens suggesserit.* In Hebræo sermo est truncatus, ad hunc modum: Tacete à me, vel propter me, vt loquar: & veniat mihi quidlibet vel quicquid. Id noster interpretes ita intellexit: Loquar ego, loquar inquam, quicquid mihi venerit, subaudiendo, in mentem. Atque hunc sensum lucidè expressit, dicens: Loquar quodcumque mihi mens suggesserit. Potest verò & alius ex Hebræa litera accipi sensus. Eueniat mihi, vel transeat super me, quidlibet. Quasi dicat: Sinite me eloqui quæ volo. Meo enim periculo loquar: & paratus sum, quicquid mihi tandem inde euenierit, sustinere. Atque in hoc sensu videtur amicorum ab ipso refelli excusatio, qua dicere possent. Nos ideo te ob verba quæ loqueris arguimus, quod timeamus tibi, ne sic liberè loquens amplius castigari merearis: ideoque consultum tibi cupientes, ista dicimus. Hanc ergo ita diluit excusationem. Nolo, inquit, mea causa mendacium aut falsitatem loquamini, aut veritatem impugnetis. Mea res agitur, meo periculo loquor, si malè loquor. Vos tantum attentè aduertite, sufficiatque vobis, quod ipse mihi caueam. Simili ferè sensu in alia oratione loqui videtur, dicens: Nempe & si ignorauim, mecum erit ignorantia mea. *Quare lacerò carnes meas dentibus meis, & animam meam porto in manibus meis.* Quidam ad

Iob. 19.

CAPITIS DECIMITERTII.

82

ad literam intelligit istam carniū lacerationem, quemadmodum Philippus presbyter ait: Potuit fieri, vt extorquentibus enim cruciatibus, manus siue labia sua dentibus laceraret. Animam autem à viro sancto portari dicit in manibus: quia ipso iam deficiente tormentis, animam iam exeuntem velut efferrandam portaret in manibus: quomodo videlicet hominem iam morti proximum, dicimus efferrī ad sepulchrum. Alij dicunt, carnes illam lacerasse dentibus, quia ieiunijs semetipsum affligendo carnem macerauerat, subtrahendo corpori officiū dentium: in portatione autem animæ, diligētem ipsius custodiam intelligunt. Alij alia adferunt, partim literalia, partim mystica. Nobis magis arridet hac in parte Hebræorum sententia, qui prouerbialem sermonem esse putant, quo dicebantur vulgo illi carnes suas lacerare, vel tollere, vel premere dentibus, qui corporis vitam non magnificerent, quasi parati priores ipsi ad se ipsos dilacerandos, tanquam vltro se offerentes ad mortem, ipsamque cum desiderio præstolantes. Idè videtur & alio verbo significari, quod sequitur: Animam meam porto in manibus meis. Qui enim in manibus quippiam portat, facildè illud perdit, & quasi venale exponit, aut etiam rapinæ, si quis auferre velit. Quod autem seruatum cupimus, id non in manu gestamus, sed in arca recondimus. Vnde qui animam suam dicit in manibus se portare, significat, vitam se non magnificare, & mori paratum. Secundum eundem sensum nonnulli etiam illud exponunt Psal. 118. Anima mea in manibus meis semper: eo quod vir sanctus pro Deo vitam istam perdere semper paratus esset, & quando ille iuberet, libenter periculis suam animam obiectaret, libenterque etiam deponeret & redderet eam postulantibus. De cuius vericuli pleniori & multiplici sensu latius diximus, in Commentarijs libri Psalmorum. *Etiamsi occideret me, in ipso sperabo.* Pro eo quod nos legimus, in ipso, Hebraicus textus habet dictionem לא: quæ plerunque negatio est. Vnde nonnulli Hebræorum per negationem legunt: Etiamsi occiderit me, non sperabo? Quod tamen si legatur per interrogationem, vt expectetur responsio affirmatiua, eundem sensum habet cū nostra vulgata lectione, in hunc modum: Etiamsi me deus occiderit, putatis quod non sperabo in eo? putatis quod spem meam proiciam? Vtique sperabo in Deo, sicut & nunc spero. Alij vero לא pro לו positum dicunt, quod valet, in eo. Sic enim nonnunquā apud Hebræos pro isto illud ponitur, vau mutato

I. ij in

ANNOTATIONES CAP. XIII.

in Aleph. Atq; huius sententiæ fuit Hieronymus, qui in ipso vertit, sine negatione. Græca etiam æditio negationem non habet, & consentiunt plerique Hebræorum. *Non enim venit in conspectu eius omnis hypocrita.* Venire in conspectu Dei, est locum habere apud Deum, vel coram eo placere. Sic in Psalmis dicitur: Non habitabit iuxta te malignus, neque permanent iniusti ante oculos tuos. Simili ferè loquendi modo Eliphaz infra cap. 15. ait: Non transiit alienus per eos, id est, non habuerunt alieni locum apud eos, non potuerunt apud eos inuenire gratiam aut fauorem. Nec multum dissimile est quod ait David: Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam: qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum. *Quantas habeo iniquitates & peccata: scelera mea & delicta.* Quidam curiose ista distinguunt, iniquitatem peculiariter ad deum, peccatum ad seipsum, scelus ad proximum, delictum in omissione intelligentes. Alij quoque distinguunt aliter. Nobis huiusmodi coaceruatione nō aliud quàm exaggeratio quædam orationis videtur significari: quasi dicat: Necessè est admodū multa & magna peccata, iniquitates, scelera & delicta me habere, si ita res habeat, vt asserunt isti amici mei, quod pro meis peccatis tā grauiter affligat. Huic ferè consonat quod ait Philippus, scelerum & delictorum nomine peccata grauiā & leuiā significari. *Scribis enim contra me amaritudines.* Videtur metaphora esse, alludens ad ritum scribendi in tabulis sententiam. Solet enim tabellis inscribi sententiā, atque inde, vt erat dictata, pronunciari: quemadmodū in descriptione martyrij sancti Cypriani legimus, ipso constanter recusante diis sacrificare, Maximum proconsulem decretum de tabella recitasse, in hunc modum. Tacitum Cyprianum gladio animaduerti placet. Quidam Hebræorum ad peccatum referunt, in hunc sensum: Scribis contra me, quod amaricauerim os tuū, peccando ab adolescentia. Prior sensus magis commodus videtur. Ceterū, illud quod sequitur: Et cōsumere me vis peccatis adolescentiæ, non secundum assertionem nudam legendum est. Non enim id sentiebat Iob, pro peccatis adolescentiæ se puniri: sed vel cum admiratione est legendum, vel sub cōditione, iuxta assertionem amicorum. Si enim verè illi dicerent, Iob peccata sua puniri, videretur consequens, vt prætèrita peccata adolescentiæ Deus repeteret, cum tam grauiā modo nequaquam in se cognosceret. Pro eo autē quod dixit noster interpretres

Iob. 15.

Psal. 100.

ELUCIDATIO CAP. XIII.

85

terpres: Consumere me vis, alij ex Hebræo vertunt, adiudicas mihi, alij, hæreditare fecisti me. Æditio Græca habet: Circūpo fuisti mihi peccata adolescentiæ. Idem ferè sensus est in omnibus. *Posuisti in neruo pedem meum.* Nos illud satis clarè in Elucidatione exposuimus de mādatis Dei, qui homini corrupto sunt cippus, & neruus, & compedes, qua ratione, etiam à Salvatore dicuntur iugum & onus: tamen ille respiciens ad naturā integræ semina, & gratiæ supernæ auxilia, iugum suauitatis & onus leue dixerit, quo modo etiam nos nō negamus cippū commodum esse, & neruum suauem, leuēque compedes, Dei mandata. Vtique tamen sunt cippus, & neruus, & cōpedes, vincula, ligamenta, & impedimēta, homini secundum naturā corruptam ad omne malum prono ab adolescentiā. Alij vulgò per cippum nō aliud intelligunt, quàm miseriam afflictionis in qua agebat vir sanctus. *Quasi quasi putredo consumendus sum.* Potest intelligi de se id particulariter dixisse, cōsideratione plagæ suæ: quæ (vt supra diximus) nō aliud fuit quàm fœda quedam totius corporis corruptio, quæ humana via erat incurabilis. Generaliter tamen etiam de tota humana specie pulchrè id potest accipi, quemadmodum & statim generalem subdit sententiam, dicens: Homo natus de muliere &c. Verè enim quilibet homo, secundum statum naturæ huius corruptæ, nihil aliud est quàm putredo, & ligno assimilatur putrido, quod iā corruptionem in se habet, per quam breui perueniet in cōsumptionem & interitum. Simul enim vt viuere incipimus, incipimus & mori, ad corruptionē continuò tendentes, per cōsumptionē humoris radicalis atque vitalis, qui paulatim cōsumitur, ita vt post paululum in totū sit collapsurus, absque vllō remedio.

Matth. 11.

DECIMIQUARTI CAP.

TIS ELUCIDATIO.

Ère miserandum figmentum est homo, & creaturā multis nominibus miseratione digna. Primum enim, si conditionis eius originē spectes, non de pretiosa qualibet materia formatur, sed in matris vulua, de paterni seminis efficiētia, ex materia penè abominabili, quā subministrat mulier infirmus & contemptibilis sexus, per generationem nascitur: vbi primū sicut lutū fingitur, & in modum casei coagulatur, deinde pelle

Cap. xiiij.
Homo natus
de muliere,
Sup. 10.

I. iij &

ELVCIDATIO

& carne vestitur, osibusque & nervis compingitur, sicq; corpore multo tempore aptato, tandem vitam accipit rationalem. Hæc est generalis origo hominis, neque ex regibus quisquam aliud habuit nascendi initium. 2 Deinde, si durationem vitæ eius in hoc mortali corpore attendas, brevis illa & modica est valde, annorum videlicet 60. aut 70. aut in robustioribus octoginta: quæ duratio, si cum duratione Dei æterna conferatur, merito non nisi horaria, imò momentanea, dici debet, vmbraque; transseunti iure potest comparari. 3 Denique, hæc ipsa vita tam brevis, tota ab initio ad finem vsque plena est doloribus atque miseriis. Nimirum vagientes mundum ipsum ingredimur, eundem in angustia ineffabili paulò post egredimur. Primam ætatem iumentis similes, in miseria, cecitate, & ignorantia transigimus. Ultima senectus, morbus ipse per se meritò appellatur. Intermediæ omnes, vel in furore concupiscentiarum malarum, vel in laboribus & curis magnis transiguntur. In summa, omnis vita plus mille morbis, corporis & animæ, est obnoxia: & in omni ætate, absq; cõparatione plus fclis quam mellis inuenitur. 4 Quemadmodum tener flosculus de terra surgit, ad tempus exiguum duraturus: sic homo de occulto materni uteri prodit in mundum, visurus aliquantulum temporis, ac deinde morte conterendus, omni vigore & virore quæ paulo ante habere videbatur absumpto: 5 & quomodo vmbra nihil habet stabilis aut solidæ subsistentiæ, sed fugit subito ad subtractionem, siue luminis, siue corporis obiecti: ita & homo non est ex sua essentia stabilis, nec esse habet solidum, de oque subtrahere manum subito de vita ista aufugit, ita vt nihil eius vltra appareat, perinde quasi nunquam fuerit: quemadmodum vmbra ipsius, post abscessum, prorsus apparet nihil. 6 Atq; etiam interim dum in hoc mudo viuit, nihil in se solidum aut stabile habet homo, sed instabilitati, mutabilitati, & vanitati multiplici est subiectus, tam ex parte corporis, quam ex parte animæ: nunc æger, nunc sanus: nunc dormiens, nunc vigilans: nunc calidus, nunc frigidus: nunc satur, nunc esuriens: nunc gaudens, nunc dolens: nunc sperans, nunc diffidens: atq; ita in cæteris mutationibus, quibus miser homo pro statu vite huius, velit nolit, subiicitur. 7 Hæc quum ita habere euidentissimum sit, quid, queso te bone Deus, est homo, tam vilis, tam miser, & (si tecum conferatur) tam nihili, vt oculos tuos illos acutissimos sole lucidiores, ponere digneris super eum, ad

Sapient. 7.
Breui vives
tempore,

3 repletur
multis miseriis.

4 Qui quasi
flos egreditur,
& contemnitur,
sicut fugit vmbra,

6 Quia nunquam
in eodem statu
permanet.

7 Et dignum
ducis super
huiusmodi
aperire oculos
tuos,

CAPITIS DECIMIQUARTI.

84

ad obseruandum eum secundum rigorem seueritatis tuæ, in cunctis operibus suis: 8 & vt eum adducas ante distributum tribunal tuum, vt secundum rigorem seueritatis tuæ de eo facias iudicium? Magis verò o Deus, dignum te videtur, vt cum tam miserando figmento tuo clementer & misericorditer agas, vt in multa nostra miseria infinita tua clarificetur misericordia. Quanto enim ex se magis miser & nihili est homo, tantò tibi magis idoneum est vasculum, ad glorificandam in eo copiosam tuam misericordiam. Huc accedit, nostraque partem adiungere videtur, illa quæ generaliter inest omnibus, originalis macula, & quæ hinc nascitur natua illa peruersitas, qua ab infantia proni sumus ad malum omni tempore: cuius quidem cõsideratio, ad miserandum & parcendum nobis tuam pietatẽ merito debet inflectere. 9 Nos enim sordidos & immundos homines in originali peccato, ex massa peccatrice, de immundo semine (quod ex lumbis primi parentis nostri derivatum est) conceptos, atque hinc per omnem vitam ad omne semper malum pronos, quis poterit efficere mundos? 10 Nemo sane id potest, præter vnum te, qui solus es mundus & sanctus in temetipso, imò ipsa munditia & sanctitas, qui sanctificas & emundas omnia. Tu (inquam) nos perfecte emundare potes originalem maculam prorsus auferendo, & à prauo fomite (qui etiam post originale peccatum, in membris carnis relinquitur) ita nos tua gratia liberando, vt nihil ab eo damnationis veniat in seruos tuos. Quia itaque sic in immunditia originali nascamur omnes, neque seipsum quisquam mundare possit, sed tu solus id potes, congruum utique videtur tuę misericordiæ, vt misericorditer & indulgenter cum miserando homine agas, & non secundum extremum illum seueritatis tuæ rigorem. 11 Ecce tempus humanę vitæ modicum est valde, & pauci dies eius: estque numerus annorum, imò & mensium, vniuscuiusque hominis, quibus super terram viuere, apud te descriptus & definitus, tibi soli præcognitus, qui nosti singula, & singula item disponis. 12 Tu in præscientia & providentia, qua res humanas dispensas vnicuique homini suę vitæ terminos constituisti, quos præterire non possit. Primum quidem, tuę præscientiæ terminum, quem nemo hominum potest viuendo transcendere, quem non possit aliter res habere quam fuerit ab æterno in tua præscientia definitum. Insuper, vnicuique homini etiã naturæ & cõplexio-

Eccle. 23
8 & adduce
re eum tecum
in iudicium?

Gene. 6
9 Quis potest
facere
mundum, de
immundo con-
ceptum semine?
10 Nōne tu
qui solus es

11 Breues dies
homines
sunt, numerus
mensium eius
apud te est.
12 Constituisti
terminos ei,
qui præteri-
ri non poterunt.

ELVCIDA TIO

- 13 *Recede ergo paululum ab eo,* nis naturalis terminum constituisti, ad quem vsque possit viuendo attingere, secundum fortitudinem complexionis quæ est in corpore, si non accidens aliud aliunde mortem accelerauerit, non autem transcendere villo pacto secundum naturam terminum illum poterit. 13 Quum itaque nō longa sit homini in vita ista habitatio, sed quantocius absque spe reditus ei sit hinc emigrandum, noli o Deus tam grauius & assidue manum tuam mittere in fragilem hominem, neque tam crudeliter affligere vt nūc mecum agis: sed retrahere ab eo paululum manum tuam, & age cum eo mitius. 14 vt vel paululum accipiat hīc refrigerij, & requiescat à doloribus nimis (etiā si nōdum perfectæ quietis tempus aduenierit) 15 interim dum expectat quasi è vicino diem illum optatum futuræ remunerationis, quando plena requie potietur: sic (inquā) optatum homini in hac vita grauius afflicto, quomodo seruo mercenario optatus est dies in quo laboris sui præmium accepturus est, simul & à laboribus requiem. Est verò etiā ob hoc magis dignus miseratione vilis homo, q̃ ubi semel è mundo isto & vita emigrauerit, non iterum huc est ad vitam pristinam rediturus: qua in parte, etiā vegetabilibus quibusdam plantis homo videtur inferior. 16 De arboribus enim spes aliqua est reuiuiscendi in statum pristinum, qualis non est in hominibus. 17 Si enim arboris ramos præcideris, ita vt secundum speciem nihil videatur relinqui, nisi trūcus mortuus, absque omni foliorum virore, rursus tamen post paululum virorem suum recipiet, acquirētque & ramos & folia vt ante habuerat. Item lignum ipsum, quod ab arbore per abscissionem fuerat auulsum, atque ita velut mortuum, si tamen in terra plantetur & rigetur, virescet ac reuiuifcet in nouam arborem, & ramos emitter, propter latentem in ipso virtutem feminalem. 18 Iterum, si arboris radicem in terra contigerit senescere, siue ad defectionem tendere (quod euenire solet ob defectum humoris) cœperitque in exterioribus partibus truncus velut areferi, atq; in puluerem resolui, ita vt iā putetur arbor illa breui prorsus interitura, poterit nihilominus adhuc illi vt reuiuifcat succurri. 19 Mox enim vt aquæ humorem attigerit, eiusque virtutem vel leuiter fenserit, vigorem virorēque suum lignū illud iamiam aliqui moriturum resumet, 20 mittētque sursum ramorum densitatem germinantium, instar comæ capillorum in vertice humani capitis surgentium

CAPITIS DE CIMIQVARTI.

85

- surgentiū: quomodo facere solēt arbores in primo suæ adolescentiæ flore, postquam primum plantatæ sunt. Ita quidem irrationalis & insensibilis arbor, ad vitam & virore, duplici hac via potest reparari, etiā secundum numeralem identitatem. 21 Homini verò id nequaquā concessum est, vt semel mortuus, naturali virtute iterū possit ad vitam pristinam, secundum numerū idē reuerti. qui cū semel morte fuerit hinc ablati, omnibūq; huius mundi bonis spoliatus, atque ipsa etiam pelle & carne per vermiū corrosionē aut putrefactionē nudatus, & quantum ad corporis omnes artus atq; cōpagines & intestina omnia prorsus consumptus, nec ipse vltra nec ipsius aliquid inter homines apparet, in hoc sæculo. Non videtur de loco sepulchri repullulascere, nō iterum exurgere, nec totus ipse, nec aliquod ipsius membrū, nec ipsius loco aliud eiusdē speciei indiuiduū, sed permanet in sua putredine ac fordibus sub terra absconditus. 22 Quomodo si aqua in totum recedat de maris alueo, ipsumque nō vltra redituræ penitus defuerit, aut fluuij cuiuslibet alueus prorsus exhausta aqua in se aridus remaneat, qui paulū antē aquarum in se continebat abundantiam: sic cū ab homine semel vita decesserit, ipsumque corpus anima qua ante informabatur fuerit priuatū, prorsus absque vita omni quasi saxum insensibile remanebit: & quod paulante vita ac vitalibus operationibus vndique plenum apparebat, omni vitæ vigore exhausto, nunc iacet emortuum, ita vt nec in villo vnquam membro vitæ valeat præstare indicium: neq; id solum ad tempus modicū, sed prorsus nunquā ex virtute naturæ ad vitam poterit redire, semel ablata anima, quæ omnis vitæ est fontalis origo. 23 Vsque dum veniet consummatio sæculi, quando cœli atterentur siue peribūt, (id est, transibunt, immutabuntur & innoabuūt, ad statum alterū, quod erit in sæculi consummatione) nō expergiscetur homo à morte ad vitā, 24 nec de somno mortis in quo interim dormit in puluere, resurget ad vitā. Tunc verò sonitū date tuba illa horribili, ex iussione & virtute dei, mortui omnes qui in mortis sunt audiēt vocē filij dei, & resumptis corporibus suis apparebunt iudicandi, pro suis quisque operibus quæ in vita ista gessit, siue bonis siue malis. O diē terribilem, o diem metuendū. 25 Vtinam à terrore diei illius me quisquā securū reddat. Vtinā vel in inferni profundis alicubi me protegas & abscondas, à furore diei illius, quæ credo tūc superuēturū omnibus

cū primū plantatus est.

21 Homo vero cū mortuus fuerit, et nudatus, atq; cōsumptus, ubi quæso est?

22 Quomodo si recedat aqua de mari et fluuius vacuifactus areat: sic homo cū dormierit nō resurget.

23 Donec atteratur cœli, nō euigilabit. 24 nec consurget de somno suo.

1. Cor. 15 Ioan. 5
25 Quis mihi hoc tribuat. vt in sereno prætegat me et abscondat me.

ELVCIDATIO

nibus impiis, modò non penitus in finem obliuiscaris mei.
26 sed tempus aliquot mihi constituas in quo rursum mei recorderis, postquam furor ille transierit, vt me deinde ad te assumas. Tam enim erit dies illa formidabilis, vt possibile foret, non solù in terræ cauernis, verumetiam in obscuris inferni locis delitescere & abscondi optarent homines, vsque dum furor ille trāsierit & iudicium fuerit peraetum. Quia enim pro statu vitæ eius nemo nouit, odio an amore sit dignus, & qualis tunc inueniendus sit ignorat: atque etiam si bene sibi conscius videatur, non tamen in hoc iustificatum se credit, merito sanè à furore & ira diei illius etiam viri iusti, dum hñc agunt, formidare debent: neque mirum, si vel in abditis terrarū, aut in obscuris inferni locis, sub diuinæ protectionis custodia in gratia eius seruari interim optent, donec ira illa transierit, modò tūc demum ipsorum velit Deus recordari, vt eos secum assumat in claritatem gloriæ suæ. 27 Sed dicet aliquis: Putas ne homo quum semel mortuus fuerit, iterum ad vitam rediturus est? Vtique sic futurū fide firmissima credo. 28 Propter quod ego, toto hoc tempore vitæ huius, quo in mortali isto corpore quasi militans in multis laboribus & assidua pugna dego, in hac fide firmatus spe certissima, expecto diem illum beatæ resurrectionis & remunerationis, in quo refuscitatus immutabor ad gloriam: quando mortui omnes resurgent in corporibus suis, & immutabuntur iusti omnes ad gloriosam immortalitatem, quando depositis laboribus & pugnīs huius militiæ requiem accipient gloriosam. 29 Veruntamen, non à memetipso neque ab vlla creatura hanc mei corporis expecto futuram resurrectionem & immutationem. Nullius siquidem creaturæ virtus tantæ rei sufficeret, sed tu solus qui id potes. Tu nimirum in illo die me, sicut & singulos, euocabis, quando voce illa terribili tubæ clagentis insonabis per quatuor angulos terræ: 30 & nos qui in puluere quantumuis longum obdormiuerimus somnum, ilico vocem tuam exaudiemus, statimque in memento, in istu oculi omnes voci tuæ obediētes, prodibimus de monumentis, quasi voci tuæ respondentes: Assumus. 31 Nō (inquā) nobis ipsis resurgemus, sed tu omnipotentia tuæ dexteram ad nos extends, per quam nos de puluere suscitabis, & de morte fursum trahes ad vitam, eo quòd opera manuum tuarum sumus, in quibus peculiare tuum artificium & singulare

26 donec per
trāseat furor
tuus: & con
stituas mihi
tēpus in quo
recorderis
mei?

Eccle. 9
1. Cor. 4

27 Putas ne
mortuus ho
mo rursum
vivet?
28 Cunctis
diebus quib⁹
nunc milito,
expecto do
nec veniat im
mutatio mea

1. Cor. 15
29 vocabis
me,

30 et ego re
spōdebo tibi.

31 Operi ma
nuū tuarum
porriges dex
teram.

CAPITIS DECIMIQUARTI.

86

singulare beneficium demonstrasti: dum nos secundum animam ad imaginem tuam creasti, rationales, immortales, & beatitudinis tuæ capaces: propter quod tibi complacuit, nō perpetuò nos in puluere quasi iumenta relinquere, sed in illo die tu nos etiam secundum corpus viles ad vitam refuscitare perpetua tecum immortalitate fruituros. 32 Neque verò ab hac spe & expectatione me peccata deterrent, dum exaduerso misericordiæ tuæ clementiam confidero. Tametsi enim cettò sciam, omnem rationem vitæ meæ & omnem meā ab infantia conuersationem exactissimè tibi esse cognitam, ita vt ne gressus quidem vnus ex omnibus meis te lateat, nihilominus in tua bonitate confido, quòd non mecum ages secundum rigorem districti iudicii tui, sed clementer & indulgenter ages mecum, propter misericordiam tuam. 33 Scio equidem omnia peccata mea parua & magna, firmissima memoria te retinere, ita vt nulla vnquam obliuione vllum eorum tibi possit excidere: quemadmodum pecunia quæ in sacculo numerata est: & bene oclusa atque obsignata, non facile potest excidere. 34 Proinde confidentia mea non inde oritur, quòd sperem te oblitum esse peccatorum meorum præteritorum, sed de testimonio bonæ conscientia, & fiducia pietatis tuæ, qua spero iam olim dimissa mihi esse peccata adolescentia, de quibus apud te egi pœnitentiā: cum sciam te non esse minus bonum ad parcendū, quā sumus nos mali ad peccandum, si modò agamus peccatorum nostrorum pœnitentiam. 35 Quid verò mirū, si homo fragilis corpus corruptibile circumferens cogatur post paululū morte deficere? Ecce mōtes cū videantur firmissimi in sua stabilitate, subinde tamen cadētes decidunt, vel subitò aliquo casu, vt pote terremotu, vel paulatim successu temporis: 36 saxa quoque durissima & maxima non habent stabilem in loco suo subsistentiam, sed de locis suis in quibus nascuntur, ad loca alia, vel per aquarū impetum, vel per hominū studiū, transferuntur. 37 Petras quoque durissimas tēporis successu videmus ab infirmis pluuiæ guttis & stillicidiis excuari, & corruptionē quandā suæ integritatis pati, à tam infirmis guttulis: 38 & terra quæ ex se est grauis admodū & compacta, in visceribus suis, nihilominus impetu aquarum alluentiū abripitur, & cōmiscetur mari vel flumini, aut in locum alium proicitur. 39 Si, inquā, ista quæ tā firma videntur ac solida, tam compacta, tam dura, tam ex sua natura ad

32 Tu quidē
gressus meos
dinumerasti,
sed parce pec
catis meis.

33 Signasti
quasi in sac
culo delicta
mea.

34 sed cura
sti iniquitatē
meam.

35 Mons ca
dens defluit.

36 Saxa
transfertur
de loco suo.

37 Lapides
excantant a
quæ, & allu
uione paulatī
38 terra cōsu
mutur.

39 Et hoīes
ergo simili
ter perdes.

ANNOTATIONES CAP. XIII.

- ad resistendū nocumēto cuilibet disposita, perpetuū suam stābilitatem & essentia tueri non possint, sed corruptionē & immutationē suscipiunt, etiā ab infirmis & debilibus agētibz: nīhil mirū, si homines ex conditione corporis sui vitro fragiliores & luto molliores, te volente (qui es incōparabilis potentia) corruptioni & morti subiaceant, nec possint in hac corporis vita perpetuū subsistere. 40 Tu quidem in præsenti vita hominem modico tempore robustū facis & bene valentem, sicq; in suo robore florentē, vt videatur longo victurus tēpore, & tantum nō immortalitatē sibi persuadeat: 41 sed non est durable istud robur, quod statim corruptione mortis finitur, sic vt ab hac vita transeat atq; emigret, nō rediturus ad eam imperpetuū. 42 Nimirū vbi modico tempore sanus & robustus vixerit homo, tu subito immissa ei ingratitude aliqua, faciē eius immutabis pallore & macie, ablato omni illo flore & decore quem in robusta valetudine videbatur obtinere: immutabiturq; tandē color & decor hominis viuētis, in colorē cinericiū & pallorē mortui cadaueris: 43 atq; ita eū iu bebis hinc emigrare, seculūmq; vitæ huius relinquere, & seculum alterū (quod hinc egredientes excipit hominum animos) ingredi. 44 Postea verō quā hinc abcesserit homo per mortem, nihil vltā cum iis quos in hoc mundo relinquit supertites, habebit cōmerciū, neq; quicquā vltā cognoscat eorum quæ hīc geruntur etiā a charissimis sibi & coniunctissimis, vt pote de filiis relictis, num probē se gerant, an improbē: num laude digna agant, vt sint parentum gloria: an digna cōfusione, vt sint parentum ignominia. 45 Interim tamen, donec vivit homo super terram, corpus istud passibile multis afficitur doloribus, & multiplici afflictione cruciatur, mille subditum miseriis: 46 & anima corpori huic passibili coniuncta, ex ipso multiplicem tristitiam, ac ferē perpetuū luctū sibi acquirit, propter coniunctionem cum ipso inseparabilem.
- 40 Robora-
sti est paululū
41 vt impe-
tū trāfiret.
42 Immuta-
bis faciē eius
43 & emit-
tes eum.
44 Siue nō
biles fuerint
filiū eius, siue
ignobiles, nō
intelligit,
45 At tamē
cayo eius, dū
vinet, dolebit
46 & ani-
ma illius su-
per semetip-
so lugebit.

ANNOTATIONES IN

CAPVT XIII.

Vis potest facere mundum de immūdo conceptū semine? Nōne tu qui solus es? Ad verbum ex Hebræo ita legendum: Quis dabit mundum de immundo? Ne vnus quidem. Nostra lectio paraphrastica libertate expressit sententiā. Semen autem

CAPITIS DECIMIQUARTI.

87

autem immundum intellige, non quod ex natura sua ipsum sit immundū, aut quasi ipsum in se habeat peccati immunditiā (Semen enim nō est capax peccati) sed quia de peccatrice mascula primi parentis derivatum est, & anima ipsa statim vt corpori coniungitur quod ex semine illo cōcretum est, inficitur eius coniunctione, originali immundicia. Antiqua verō aditio hoc loco sententiam illam celebrem habet, quæ ad originalis peccati assertionem ab orthodoxis solet adduci in hunc modum: Quis enim mundus erit a sorde? Certē nemo, etiam si vnus diei sit vita illius super terram: Vel aliter, vt solet breuitatis gratia citari: Nemo mundus a sorde, nec infans cuius est vnus diei vita super terram. *Constituiisti terminos eius, qui præteriri non poterunt.* Distinguitur a Physicis duplex humana vitæ periodus, & duplex eius terminus: alter secundum naturalis complexionis virtutem, alter secundum diuinę præscientiæ certitudinem. Ac de vtroque termino vtcunque intelligi potest quod hīc dicitur, quemadmodum in Elucidatione paucis attigimus. Si quis plura super ea re desideret, videat quæ a nobis scripta sunt libro octauo de cōsideratione rerum naturalium, capit. 19. 20. & 21. vbi res istæ suo loco plenius ex ipsa radice tractantur, & verbū istud propositum de vtroq; termino a proposito exponitur. Sciēdum tamē est, quod in Hebræo nō hīc expressē sit mentio termini. Sic enim ad verbū legimus: Præceptum posuisti, & non præteribit. Quod secundum nostrę lectionis sensum intelligitur: Posuisti præceptū homini de vitæ termino, quasi dicens: Hucusque pertinges, & nō vltā progredieris: & præceptum illud præteriri non poterit ab homine, sic vt terminum Dei præcepto definitum possit trāfire. *Recede ergo paululum ab eo, vt quiescat.* Non quasi fastidiens Dēi præsentiam, optat illum a se discedere, qui alibi orat: Libera me Domine, & pone me iuxta te, sed tantū doloris acerbiterem hac oratione postulat mitigari, ne forte tentatus supra id quod possit succumbat aut deficiat. Sic & pauloan te dixerat: Manum tuam longe fac a me. Et iterum dimitte me vt plangam paululum dolorem meum, antequam vadam & nō reuertar. Sic & Psalmista in eundem sensum orabat: Remitte mihi vt refrigerer, priusquam abeam & amplius non ero. Ac rursum: Amoue a me plagas tuas. A fortitudine manus tuæ ego defeci, in increpationibus. Notandum verō, pro orationis ipsius continuatione, hoc in loco duo secundum ordinem pro
poni,

Iob. 17
Iob. 23.
Psal. 38
Ibidem.

ANNOTATIONES

poni, quorum utrumque ad impetrandam misericordiam videtur efficax. Prius est, humanæ vitæ breuitas, Posterius est negatio reditus post mortem. Nam si quidem admodum proluxa esset in mundo isto vita hominis, & per multa annorum millia foret extendenda, tolerabile forsitan videretur, vnum aut alterum annum affligi grauibz malis, ac postea consolari. Rursum, si ad hanc vitam esset reditus, frequenterque nobis esset hæc vita repetenda, tolerabilius videretur si nunc quidem in corpore viuens malis affligeretur homo, qui post paululum rediturus esset consolatione rescindendus. Nunc verò, & brevis est vitæ huius duratio, & nulla spes reditus. Vnde ex his rationaliter postulare videtur homo, vt saltem modico hoc tempore non ita durè tractetur. Quemadmodum videlicet eos quos scimus apud nos non diu moram habituros, neque vbi semel abcesserint vnquam redituros, solemus tractare ciuilius, & mitius benigniusque cum eis agere, quam cum iis qui nobiscum diu permansuri sunt, aut crebro ad nos redeunt. Harum autem rationum vtraque, vbi incipiat, & vbi desinat, ex ipsa Elucidatione facillè potes aduertere. *Ad odorem aque.* Aquæ odor intelligi potest, vel ipsius virtus, vel leuissimus tactus. Prouerbiali namque sermone & vulgata loquentium consuetudine, vbi cuiuslibet rei virtute vel tenuiter attingimur, aut leuiter & quasi à longe eam persentiscimus, odorare illam dicimur. Veluti cum dicimus, butyrum ad odorem ignis mox liquescere. Sic apud Prophetam dicitur: Odor ignis non erit in te, id est, ne leuiter quidem te attinget ignis. Et iterum de tribus illis pueris in eundem sensum legimus, quod odor ignis non transiuit per eos. *Sic homo cum dormierit, non resurget.* Non intendit Iob hoc verbo negare penitus mortuorum resurrectionem, quæ paulo post ingenuè confitetur: sed intelligendum est, non vltra rediturum hominem post mortem ad vitam istam vt iterum viuat in mundo, vel non resurrectorum propria aut naturali virtute, à semetipso: vel nõ resurrectorum ante diem generalis resurrectionis omnium. Vnde statim subiungit: Donec atteratur cælum, non euigilabit. Attritionem autem cæli intellige, secundum id quod ait dominus: Cælum & terra transibunt. Et illud Petri: Adueniet autem dies domini vt fur, in quo cæli magno impetu transeunt: Ac rursum, iuxta illud Psalmistæ: Ipsi cæli peribunt, tu autem permanebis, & omnes sicut vestimentum veterascent. Et velut amictum mutabis eos, & mutabuntur

Dam. 5

Mat. 24.
2. Petr. 3.
Psalm. 101

CAPITIS DECIMIQUARTI.

38

tabuntur. Non aduersatur autem huic loco, quod quidam per Christum aut alios viros sanctos legantur à mortuis suscitati. Loquitur enim sermo de hominibus in specie, & secundum naturalem virtutem. Quidam verò per illud, donec atteratur cælum, putant æternitatem significari in hunc sensum: Homo nõ resurget naturali virtute imperpetuum, quemadmodum nunquam in æternum cælum consumetur. Sed prior intellectus videtur virisimilior. *Putas ne mortuus homo rursum viuet?* Assumit obicientis personam & quæstionem sibi ipsi proponit, vt suam de resurrectione fidem in solutione apertius posset manifestare. Sic & Paulus apud Corinthios aduersum hereticos de resurrectione disputans facit, cum ait: Sed dicet aliquis Quomodo resurgent mortui? quali autem corpore venient? *Operi manuum tuarum porriges dexteram.* Alii ex Hebræo vertunt: Operi manuum tuarum porrige desiderium. Quod intelligi potest de desiderio immortalitatis & æternæ beatitudinis. Inest siquidem homini naturaliter desiderium immortalitatis & felicitatis, quod in generali resurrectione perfectè adimplebitur. Alii vertunt: Operi manuum tuarum bene affectus eris, siue dabis affectum bonum: vt indicetur radix nostræ resurrectionis, quæ est ex bono affectu Dei quo erga nos afficitur, propter quem nos tam magnificè resuscitabit & glorificabit. Nisi enim miro affectu & admodum peculiari nos diligeret, non sic de nobis antè multa secula putrefactis in stercore, rursum ad vitam resuscitandis cogitaret. Editio græca habet, *Opera manuum tuarum non repellas.* Sed curasti iniquitatem meam. Alij vertunt: Sed adiecisti iniquitati meæ, quod in nostrum sensum potest exponi, subaudiendo medicinam hoc modo: Adiecisti iniquitati meæ medicinam, vel adhibuisti curam aut misericordiam peccato. Quæ autem sequuntur ab illo loco: Mons cadens & cæc. vsque ad finem capituli, scio à diuersis variè legi & exponi, tam Hebræis quam Latinis, Quorum omnium sententias sigillatim exponere, & nobis longum & lectoribus molestum foret. Quod nobis post singulorum examinationem visum est simplicius, & literæ magis congruum, clarè satis elucidando expressimus.

1. Cor. 15

DECIMIQUINTI

DECIMI QVINTI CAP.

ELVCIDATIO.

Cap. 15.
Respondens
autē Eliphaz
Themanites
dixit:

2 Nūquid sapiens respon-
debit quasi
in ventum lo-
quens,
3 & imple-
bit ardore sto-
machū suū?

4 Arguis ver-
bis eū qui nō
est equalis
tibi,

5 & loqueris
quod tibi nō
expedit.

6 Quantum
in te est, eua-
cuaſti timorē,

7 & tulisti

P

Osteaquam tres amici, suo quisque ordine, ad-
uersus Iob suam proposuissent disputationem
ipse verò Iob singulis accuratè respondisset, rur-
sum Eliphaz Themanites (qui primus inter illos
dixerat, & contra dicendi fecerat initium) no-
uam exorsus est disputationem priori longe actiorem, loquēs

in hunc modum: 2 Nunquid sapientem decet, ad hunc
modum vago sermone cum indignatione respondere bene
monentibus, eaque friuola prorsus & inania, leuique & insta-
bili vento, qui huc illucque incerto impetu vagatur, similia?

3 Aut nunquid sapientis est officium, ardore iracundiæ ani-
mum implere, atque ita ex iracundiæ affectione respondere
bene monentibus? quemadmodum tu nunc facis, qui nos te
monentes tanto fastu & impetu cōtemnere, atque etiam aper-
tè confutare & irridere videris tuis amaris sermonibus: cum
magis te decuisset in mansuetudine & lenitate excipere moni-
tiones nostras, eisque humiliter & benignè acquiescere, aut cer-
tè cum mansuetudine absque ira & fastu huiusmodi responde-

re. 4 Nam (vt tibi verborum tuorum absurditatem decla-
rem) primū quidem non mediocrem deo facis iniuriam, qui
cū sit te infinito maior & dignior, imò vniuersæ creaturæ in-
cōparabilis, tu tamen incredibili præsumptione ausus es ver-
bis tuis illū reprehendere, quasi te iniuste puniat, & crudelius
quàm decet tecum agat: 5 & nimiam in loquendo licentiā
tibi permittis, ea effutens quæ non conuenit neque expedit
mortali creaturæ coram immortalī creatore loqui. Cuiusmo-
di multa sunt in prioribus responsionibus ab initio disputati-
onis, atque etiam in proxima responsione, à te prolata.

6 Tu sanè, quantum in te est, prorsus videris exclusisse &
abiecisse à te timorem Dei, dum tanta vteris in loquendo li-
cenciā, vt etiam cum Deo disputare velis, eumque ausis in iudi-
cium vocare, & præ eo te iustificare non metuas: quæ omnia
non videntur esse, nisi hominis prorsus intromati, & qui se-
mel abiecto timore Dei liberè audet effutire quicquid in buc-
cam venerit: neque huiusmodi tam blasphema verba vnquam
proloqueris, si vel micam diuini timoris in te contineres.

7 Insuper & locum orationis, quæ sola in tanta miseria tibi
posset

CAPITIS DECIMI QVINTI.

89

posset succurrere, videris tibi per huiusmodi tuos blasphemos *preces coram Deo.*
& ineptissimos sermones abstulisse. Quis enim tibi relictus po-
test esse locus orandi Deum, aut quæ fiducia accedēdi ad eum

vel impetrandi quippiam ab eo, per orationem, posteaquam il-
lum vt iniquum, iniustum & immisericordē in tuo animo fin-
gis, atque etiam verbis accusas? 8 Et esset forsitan aliqua ex
parte tolerandum, si ista tantum per inaduertentiam aut igno-
rantiam, aut per doloris vehementiam tantum ex surreptione
diceres. Nunc verò ex ipsa verborum huiusmodi frequenti re-
plicatione, à quibus neque admonitus vlla ratione vis desiste-
re, satis liquet, quòd latēs in corde tuo iniquitas siue impia de
deo sententia, os tuum huiusmodi verba blasphemiarū doceat
eloqui. Ex abundantia enim cordis os loquitur: & sicut bonus

homo de bono thesauro cordis profert bona, sic malus homo
de malo thesauro profert mala. 9 Et omnino sic tu loqui no-

bis videris, quomodo solent loqui ij qui Deū ex animo & ex
proposito malo blasphemant, ita vt non aliud quàm blasphemū

ex tuis istis verbis te possimus aduertere. 10 Vnde non mi-
hi multum operæ infumendum est ad te condemnandum siue
redarguendum, posteaquam ipsum os tuum satis apertum vi-
deatur contra se dedisse testimonium, & labia tua ipsa se con-
fuisse & reuicisse vidētur, propter sermones istos tam apertè
blasphemos, quos tam confidenter pronuncias, & iterum ite-
rumque replicas, nec monitus vis acquiescere vt fileas. 11 Mi-
rum verò, vndēnam ista tibi tanta confidentia? An fortè tu o-
mnium hominum es tempore vel dignitate primus, ante alios
creaturam à Deo formatus? Profectò enim, etiam si is esses, fa-
tis magna & intolerabilis videretur tua ista præsumptio.

12 Aut nunquid tu aliquando fuisti Deo ipsi à secretis & cō-
siliis, aut deo te esse putas sapientiorē, vt te ac tuam sapien-
tiam credas illius sapientia superiore, sic vt eam possis com-
prehendere, atque etiam redarguere? Quid enim aliud signifi-
cat tua ista nimia libertas atque fiducia, qua præsumis Dei se-
creta rimari, eiusque occulta circa te iudicia non solū peruesti-
gare, verū etiam arguere? 13 Quoniam verò sicut cōtra deū,

sic etiam aduersum nos in superbia visus es loqui, dic obsecro,
quæ ista sint tā secreta & ardua, propter quorū sciētiā sic tu
eleuaris, vt nostra omnia præ tuis quasi nihil facias. Profer, si
poteris, vel vnum aliquid quod tu scias, nos autē ignoremus:

M quod

8 Docuit enī
iniquitas tua
os tuum,

Matth. 12

9 et imitaris
linguā blas-
phemiarum.

10 Condēna-
bit te ostiū,
et nō ego: et
labia tua re-
spōdebūt tibi

11 Nūquid
primus hōmī-
natus es, &
ante oēs col-
les formatus?

12 Nūqd cō-
siliū dei au-
disti, & in se-
rior te erit e-
ius sapiētia?

13 Quid nosti
quod ignore-
mus? Quid in-
telligis quod
nesciamus?

ELUCIDATIO

14. Et senes
et antiqui
sunt in nobis
multo vetu-
stiores, q̄ pa-
tres tui.

15. Nunquid
grande est vt
consoletur te
Deus?

16. Sed ver-
ba tua praua
hoc phibet.

17. Quid te
eleuat cor
tuum, et quasi
magna cogi-
tas, attonito
habes oculos?

18. Quid tu-

quod tu intelligas, nos autem nō intelligamus. Nos certe tibi in sapientia aut intelligentia, siue diuinarum siue humanarum rerum, non cedimus: neque ex eorū quæ hætenus per te prolata sunt præcellentia, te superiore agnoscimus. 14. Si apud vos sunt antiqui tempore, à quibus forsitan te accepisse gloria ris sapientiam, scito etiam apud nos esse viros antiquos & senes, annis graues & sapientia canos, quos ego credo vestris presbyteris & senioribus, neque annorum numero, neq; iudicij grauitate, neque morum maturitate, neq; sapientie raritate, neque experientie certitudine, neque omnino aliquo eorū quæ senilem decent consummationē, vlla ex parte inferiores, imò dicere ausim in nonnullis etiā superiores. Ex quibus proinde & nos discere potuimus sapientia atque prudentia, quomodo tu à patribus tuis illa didicisti: neq; est tibi, hac sane ex parte, quare te nobis anteponas. 15. Sed omitto nostras iniurias prosequi longius. Ad Deum redeo, quem tā improbe verbis tuis lacescitum magis dolemus. Quid est quod te mouet vt ita licet aduersus deum loquaris? An forte quia desperatā te esse putas, nec existimas te posse vnquam redire ad statū prosperum, vt ob hoc loquaris sine metu quicquid in buccam venerit? Ne verò ita existimes, o amice. Profecto enim non magnum neque difficile fuerit Deo, etiam in tātis malis posito tibi sua consolatione succurrere, ac pro suo beneplacito tam in temporalibus quàm in spiritualibus te pristina conditioni, vel ex integro, vel secundum partem aliquam, restituere. 16. Sed tu ipse tibi impedimentum præstas, ne à Deo consoletis: obicem ponis diuinæ pietati, ne tui possit misereri: per hoc quod tam procacibus verbis, tam petulanter illi insultas, quæ debueras ex profundissima cordis humilitate supplicib⁹ vocibus ad miserandum inuocare, quemadmodum iam antē, tum à me, tum ab istis amicis tuis ac meis fuisti commoitus: quorum omnium tu spernis monita, & in tuis pertinaciter blasphemis persistis, quæ non ad aliud valent, quàm vt Deum tibi magis iratū reddant. 17. Quia in re demiror, & mirari satis non possum, tā insignem istum tumorem & fastum superbi cordis tui, qui tantus est, vt intus se cohibere non possit, quin etiam foris se prodatur in oculis, qui in facie tua elati & velut attoniti apparēt, ad eum modū quo videri solet in iis qui magna habent in animo, cū suæ paruitatis obliui, ad altiora se superextendunt animum. 18. Neq; possum apud me perpendere, quidnam sit quod ita

CAPITIS DECIMIQUINTI.

90

animum tuum in sublime vehit, & intumescere facit aduersus Deū, ita vt blasphemos huiusmodi sermones de ore tuo proferre non metuas. Ne verò solū verbis tecum agere videar, rationem tibi adhibeo reprehensionis qua te arguo. Ais te sine culpa istam sustinere plagam, mundumq; & innocentem te iactas coram Deo, quæ radix esse videtur & fundamentū omnis tuæ præsumptionis. Verū huius assertionis falsitas, ex cōsideratione humanæ cōditionis, & comparatione ad naturam sublimiorem, facile monstrari potest. 19. Quid enim est homo ex se fragilis & miser, totus in peccato natus, & ex ipsa corporis corruptione semper ad malum pronus, vt possit gloriari de sua innocentia, quasi ab omni peccato immunis? 20. Homo (inquam) de muliere in peccato, & de peccatrice massa cōceptus ac natus, quid est vt coram Deo possit apparere iustus, & quasi cum eo de sua iustitia contendere: cuius quidem Dei iustitia tam perfecta est, vt ei collata quæuis alia iustitia, vel humana, vel etiam angelica, iniustitia potius videatur quàm iustitia. 21. Quod autem non sit homini de sua iustitia glorandum coram Deo, à maiori, tali argumento probabo. Ecce inter sanctos illos ministros Dei, angelicos spiritus, nobilissimas certe creaturas, nemo inuenitur tantæ perfectionis, qui ex se iustus sit, aut per se firmus atque immutabilis in iustitia, qui nō (quantum ex suæ nature conditione) possit ab iniustitia cadere, nisi Dei gratia in bono firmaretur: 22. & nobilissima illa dignissimaq; in ordine creaturarum substantiæ cœlorū, in quibus ab initio & conditæ sunt habitatrices, non sunt infidæ in conspectu dei: tū quia non per se in iustitia persistūt, sed dei sustentantis sola bonitate & gratia, quæ illas firmat, alioqui cæ sui expositas, vt sui arbitrij libertate ruere sic possent, quomodo olim corruerunt, qui consimilem habent naturā apostatici spiritus: tū quia ipsa illa quam ex dei gratia habent iustitia, ad infinitā Dei iustitiā (qui ex sua natura iustus est, imò ipsa iustitia) cōparata, propter nimiam superexcellentiā, iniustitia quædam videtur: quemadmodū minus albū, in cōparatione eius quod est maxime albū, quodāmodo nigrum æstimatur. 23. Si itaque angelici illi spiritus tantō homine nobiliores, ex se non sunt iusti, neque coram Deo mundi sunt æstimadi, nec proinde de sua iustitia possunt aduersus deum contendere, aut pro se gloriari, multo magis dignum non erit neque iustum, vt aduersus Deū de sua iustitia cōtendat aut gloriatur homo, creatura

met contra
Dei spiritus
tuus, vt pfe-
ras de ore
tuo huiusce-
modi sermo-
nes?

19. Quid est
homo, vt im-
maculat⁹ sit,
20. & vt iu-
stus appareat
natus de mu-
liere?

21. Ecce in-
ter sanctos
eius nemo im-
mutabilis:

22. & cœli nō
sunt mūdi in
cōspectu ei⁹.

23. Quāto
magis alomi-
nabilis et in-
utilis homo.

M. ij. tura

ELUCIDATIO

24 qui bibit
quasi aquam
iniquitatem:

25 Ostendam
tibi,

26 audi me:

27 quod vidi
narrabo tibi.

28 Sapientes
confitentur,

29 Et nō ab
scondunt pa-
tres suos.

30 Quibus so-
lis data est
terra,

31 nō trans-
ibit alienus
per eos.

tura ex altera sui parte vilissima & ignobilissima: qui ex parte carnis huius de sordida materia formata & in originali immunditia concepta, totus est despectus & abominabilis, & ratione fomitis pravi in ipsa inhabitantis, ex quo fit, ut ab infantia pronus sit ad malum omni tempore, prorsus ad omne bonum inutilis: 24 qui ex corruptione ista carnem inhabitante omnem odit ac fugit virtutem, vitium autem omne & impietatem multa aviditate sectatur, & magna affectus delectatione in eo oblectatur, ipsumque sibi familiare reddere gaudet: ad eum modum quo sitibundus homo aut febricitans in aqua potu vehementer gaudet, ipsumque avidè & frequenter & in magna copia bibit, quod nullius sit aut vilissimi pretij, atque etiā fauces sitibundas optimè refrigerat. 35 Quoniam verò tam absque timore o amice lob nobis visi sunt sermones tui, ad cōprimendam istam tui animi præsumptionem, & oris nimiam licentiam, propositurus tibi sum quædam quæ meritò debeant incutere tibi timorem: 26 tuum erit, interim dum ego loquor, ad ea quæ ex re tua sunt patientes & attentas mihi aures præbere, ut quæ loquor alta mente reponas, fiantque tibi in salutem. 27 Non enim vana & incerta tibi proponam, sed ea quæ ego partim corporeis oculis vidi, partim oculis mētis intellexi, narraturus sum tibi, de peruerforum hominum eorum qui sine timore vixerunt, infelici & miserabili exitu. 28 Quæ autem dicturus sum, ne fortè à te parui fiat quasi nullius ponderis verba, scito me non ex meo cerebro ea confixisse, sed à viris magnæ sapientiæ & prudentiæ ea accepisse, qui eadem sua autoritate confirmant, confidentes siue certò asserentes rem ita habere: 29 atque ipsi illi à quibus ego hæc accepi non abscondunt neque silent patres suos, à quibus eadem illa se dicunt accepisse: ut non quasi hesterni inuenta, aut recentia figmenta debeant contemni, sed ut antiqua dogmata lōga patrum autoritate cōfirmata, meritò venerari. 30 Et ne fortè obscuros fuisse homines illos à quibus ista accepi existimes, tales professò extiterunt viri illi, tanta præditi sapientiā & prudentiā, ut præ omnibus aliis ex consensu communi tradita sit illis gubernatio terrarum, & reipublicæ administratio: quæ ex veteri orientalium populorum consuetudine, sapientissimis & prudentissimis quibusque cōmitti solet. 31 Adeò verò strenuè & vigilanter administrationis huius functi sunt officio, ut homines aperte malos & pestilentes, à Dei timore & polytica virtute

CAPITIS DECIMIQUINTI.

91

virtute alienos, non solū non habitare quietos pateretur in urbibus vel terris sibi commissis, sed neque transire multos, aut vel leuiter ad tempus modicum demorari. Tam fuerunt ex animo omnis virtutis amatores & promotores, vitiis autem osores & persecutores. Ex horum igitur sententia, quæ audiui de impiorum hominum licentiosa prauitate, ac deinde infelicitate miserabili, sicut ea accepi, ita bona fide ad tuā edificationem enarrabo: videlicet ut tu aliorum exemplis præmonitus, vel certè pœnis infelicitibus perterritus, caueas, ne fortè (ut modò ex parte aliqua cœpisse videris, qui tanta aduersus Deum licentia vteris) illis efficiaris similis. 32 Homo impius Dei timore semel penitus abiecto, omnem vitam transigit in superbia & cōtemptu ac multiplici abusione, neque Deum neque homines metuens, perinde quasi perpetuò sit victurus, & omnia habiturus pro voto, cum tamen numerus annorum quibus superbiam & tyrānidem suam poterit exercere ipsi penitus sit incertus, ita ut non certò sciat si vel diem vnum in ea sit permansurus: eoque magis est detestanda illius superbia, quod cum nesciat diem neque horam quando finietur eius tyrannis, audeat tamen ita superbè & Deum contemnere, & homines opprimere, ac si perpetuò esset in sua temporali potestate & felicitate victurus. 33 Ex hac verò impietate quam sine freno perpetrat, simul & incertitudine vitæ quam ignorat, iusto Dei iudicio in eam venit mentis angustiam & anxiam formidinem, ex remorsu malæ conscientia, ut nunquam sit à metu securus, & ubicūque fuerit semper sibi videatur audire terribilem aliquem sonitum armorum vel inimicorum aduersum se aliquid machinantium, ita ut ad quemlibet leuem rumusculum mox perterrescat & conturbetur. 34 Neque solū in rebus periculosis & dubiis sibi metuit, verum etiam in rebus certissimis, ubi nulla est vel suspitio vel cogitatio vllius mali, ubi prorsus nihil est periculi vel metus, sed pacata & secunda omnia, ille nihilominus securus esse non valet: sed apud te suspicando, aut verius somniando, insidias metuit atque periculū: videlicet illic timore timens ubi nullus est timor, ubi non est timendi probabilis causa vel occasio. 35 Quod si quis etiam conetur illum de hac carnificina & malo hoc timore eripere, suadendo ei, ut securior fiat atque fidentior, 36 non potest hoc ei persuaderi, ut de miserando illo statu malæ conscientie, (quæ est quibuslibet tenebris magis horrenda) transire possit ad lucē.

M iij in

ELVCIDATIO

in serenitatem & securitatem bonæ conscientie, quæ veluti lux quadam totum hominem gratissimi luminis serenitate perfundit, & quasi iugi conuiuio deliciisque perpetuis oblectat:
37 *Circūspice* sed ex omni parte, quocunque se vertat, quasi imminetem vertici acutum gladium aspicit, nemini fidens, nusquam tutus, nunquam securus, omnia habens suspecta, ubique insidias metuens, semper pericula somnians. 38 Etiam cum se mouerit ad sumendum panem, in ipsa refectiois corporalis hora, ad quam omnes exultantur, etiam qui vix crustulam panis attrorandam accipiunt, ipse nihilominus in tristitia & metu agit:
39 nouit quod paratus sit in manu eius tenebrarum dies sed omnia miscet amaritudine. 40 Quod si quid periculi vel tribulationis ei alicunde obueniat, statim grauissimè conturbabitur atque terribitur (quum sit contrariò vir iustus semper ut leo confidens & imperturbabilis) & circūdabit animum eius ex omni parte angustia, & quasi vallo quodam concludet atque obsidebit, ut non videat ullam euadendi viam: 41 ad eum modum quo regem iamiam descensurum ad prælum & conficturum cum hostibus, ex omni parte circundat corona & cunei fortissimorum militum, ut hostibus nullus pateat ad ipsum accessus. 42 In hanc autem malæ conscientie carnificinam & omnem miseriam infelix iste deuenit, propter superbiam & contemptum Dei: quoniam præsumpsit aduersus deum extendere manus suas, ea agens quæ nouit diuinæ esse contraria voluntati, aut etiam eum irridens atque blasphemans, 43 & in sua malitia semetipsum confortans, aduersus Deum omnipotentem corroboratus est, ex intentione & proposito apud se decernens, nolle cedere aut obedire Deo, sed quæcunque sibi fuerint libita perficere. 44 Non solum autem non est reueritus Deum, eique obediuit ut debuit, verum etiam incredibili audacia Deo aperte aduersari non timuit, quasi æqualem se faciens Deo & viribus parem: veluti quum homo aduersus hominem erecto collo, in signum elationis, currit siue incedit: 45 pinguisque ac obdurata ceruice aduersus Deum se armavit, quasi paratus cum eo inire certamen, & ex æquo cum eo ingredi: ita ut præfracta ceruice, & obdurata mente audeat

CAPITIS DECIMIQUINTI.

92

audeat Dei nomen blasphemare, & sanctos seruos eius opprimere. 46 Abnegato autem Dei timore, totum se tradidit voluptatibus atque deliciis, carnis curandi & saginandi ventrem præcipuum habens studium: quemadmodum facies obesa & pinguis aqualiculus, lateraque dura pinguedine onusta, satis testantur. Huiusmodi enim non raro videntur superbi tyranni, Dei contemptores & hominum oppressores, ut vix in facie appareant oculi, vixque pedibus incedere, aut ferre seipsum valdeant, præ nimia pinguedine, sicque impinguati, incrassati, & dilatati, aduersus Deum ingrati recalcitrant, ut prodeat quasi ex adipe eorum iniquitas. 47 Hinc scilicet oritur horror ille seuæ & perturbata conscientie, ut postquam sine ullo timore cum iniuria Dei & hominum, vitam aliquandiu impius egerit, omnibus terribilis, tandem adeo reddatur timidus & meticulosus, ut vix audeat in publicum prodire, aut in ciuitatibus populis de morari: sed eligit sibi ciuitates ab inhabitatoribus quasi desertas, in quibus non est frequentia hominum, ubi præ defectu incolarum domus per se collabuntur & rediguntur in cumulos. Quamto enim maior est hominum frequentia, tanto plures metuit hostes. 48 Et si ad tempus aliquod visus fuerit florere in diuitiis & aliis huius mundi bonis, non erit diuturna vel firma possessio bonorum illorum. 49 & temporalis illa prosperitas quæ hinc super terram mundi huius bonis gaudere videbatur non habebit radicem siue stabilitatem, sed breui admodum deficiet & redigetur in nihilum. Primum enim, in morte propinqua necesse est omnia illa deserat, in quibus hinc videbatur confidere. Deinde, euenire plerumque cernimus, ut etiam in hoc tempore à statu suæ prosperitatis huiusmodi deficiatur in magnam miseriam. 50 Denique, toto studio tenebras siue latibula querit, nec audeat prodire in lucem siue in publicum: propterea quod malè sibi conscius, nemini fidat, sed omnes ut hostes metuit, quemadmodum ipse aduersus omnes hostilem animum exercere solet. Vnde fit, ut nunquam sibi videatur securus, nisi quando solus ipse latet in tenebris, semper aliqui suspicans malum & pericula metuens, apud quoscunque tandem fuerit. 51 Non solum autem ipse malè peribit, infelix, verum etiam quicquid ipsius est & ipsi adhæret, quicunque ei est in malo socius & particeps: siue ipsius filij, qui ab eo geniti sunt (ad eum modum quo à trunco arboris exeunt rami) malicie paternæ imitatores, siue ministri adulescentes aut cō-

46 Operuit faciem eius crassitudo, et de lateribus eius arma dependet.

47 Habitat in ciuitatibus desolatis & in domibus desertis quæ in tumulos sunt redactæ

48 Nō dicitur, nec prosperabit substantia eius. 49 nec metuet in terram radicem suam.

50 Non recedet de tenebris.

51 Ramos eius arefaciet flamma.

ELUCIDATIO

- 52 *Et auferetur spiritus oris eius ab eo.* 52 Et ipse tandem infelix cogetur morte deficere, quando post impletam omnem suam malitiam veniet deus iudex ille terribilis, qui auferet spiritum principum: & auferet ab eo, volente nolente, animam suam, ut illam suo exhibeat tribunali, ac pro impietatibus in corpore patris iusta damnatione puniat: quando etiam anhelitus oris extremum vitæ indicium deficiet, simulq; vitalis omnis operatio cessabit. 53 Ipse vano errore frustra & mendaciter deceptus, non credit quod aliquo pretio possit redimi à statu suæ miseriæ: persuasum habet, nullam sibi esse spem salutis, neque ullam superesse rationem aut viam redeundi in gratiam, vel apud Deum vel apud homines: quæ quidem persuasio mendax & pestifera, sic illum reddit oblitum in statu malitiæ suæ, ut nec de penitentia, nec de mutatione miserandi status cogitet. 54 Non perueniet usque ad plenitudinem illam dierum, in qua iusti moriuntur, annis maturi & consummati virtutibus: sed morietur ante tempus siue in tempore non suo, antequam perueniat usque ad terminum dierum, quem secundum naturalis complexionis dispositionem potuisset attingere, si in pace & timore Dei vitam egisset: sed ante terminum illum naturalis periodi, Diuino iudicio, vel gladio, vel peste, vel alio aliquo subito casu, auferetur de medio. 55 *Manus eius arefuerunt.* 55 Manus quoque eius ad omne opus reddentur inutiles, ita ut nihil valeat operari, quod sibi sit ad salutem comparandam meritorium. Ipse quoque secundum corpus ita miser efficitur & viribus corporis destitutus, ut manus illas paulo ante omnibus formidabiles, non ultra mouere valeat, sed quasi arefactas portet inutiles. 56 Quemadmodum vinea quæ in primo & optimo suo flore, gelu aut pruina aut alia qualibet corruptione læditur, sic ut corrumpantur & destruantur omnes botri eius: 57 & quemadmodum oliuæ arbor florem suum ante tempus, ob superueniens accidens malum, proiciens, nullum omnino fructum bonum profert: sic impius ille, ex omnibus quæ in vita hac est operatus, nihil bonorum operum habet, nec in eo fructum vllum bonum agricola cælestis, quæ ad iudicium venerit, inueniet, sed arborem prorsus aridam & sterilem, indignam quæ terram occupet, igne cremendam æternam. 58 Nimirum congregatio hominis impij, tyranni, & hypocritæ

CAPITIS DECIMIQUINTI.

93

critæ, & si interdum humano iudicio secundum externam apparentiam aliquid esse videatur, verè tamen sterilis est & nullius precij apud deum, cui nihil est gratum, nisi quod ex charitate proficiscitur: siquid videtur in hoc mundo operum congregasse impius, totum deo iudicante apparebit sterile & sine fructu, quicquid etiam rerum huius mundi coaceruauit, non ei ad verum fructum & salutem proficiet, sed peribunt & deuastabuntur cum eo omnia. 59 Et ignis ille diuinæ ultionis siue flamma æternæ damnationis consumeret illos qui per avaritiam sectantur iniustitiæ, diligentes munera, & ob eorum amorem vim facientes causæ humiliu. 60 Ut autem summam omnem studiū hominis impij paucis explicet, prius quidem ipse apud sese in corde suo concipit dolorem, dum intra se studiose recogitat & reuoluit, quomodo vim inferat pauperibus & dolore afficiat innocentes: 61 ac deinde, post longam parturitionem, eò pertingit, ut iniquitatē diu conceptam opere pariat & ad effectum perducat: 62 semperq; in hoc versatur eius memoria (quæ quasi vterus quidam est mētis) ut dolos & fraudes meditetur ac parat, quibus innocētes opprimat aut circumueniat. Huiusmodi scilicet infelices sceleribus foecūdus est & semper plenus, impiæ mentis vterus: quos oblata occasione parit, æditque in lucem.

ANNOTATIONES IN

CAPIT. XV.

Nunquid sapiens respondebit quasi in ventum loquens? Ventus plures habet conditiones. Est inanis & nullius ponderis aut soliditatis. Vagatur huc & illuc, quasi imperceptibiliter, iuxta illud: Spiritus ubi vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis unde veniat aut quò vadat. Denique impetum habet & vehementiā. Ita dici potest, in ventum loqui, qui loquitur inania & ea quæ ad rem nihil faciunt, aut qui nullo ordine in loquendo vagatur, non dicens coherentia, aut qui cum impetu & iracundia quodam feruore sua verba eloquitur. Ab his omnibus videtur Eliphaz notare Iob, cuius verba reputabat inefficacia & insufficientia ad excusationē à blasphemia, impertinentia quoque proposito & non satis coherentia, ac deniq; cum maiore fastu quæquam putabat prolata. Carterū, ex Hebræo ad verbum sic fo-

ANNOTATIONES

sic foret legendū: Nunquid sapiens respōdebit scientiā ventī, aut scientiam ventosā? Quod secundū sensum suprà assignatum est intelligendū. Pro ardore autē, in sequenti parte, in Hebræo ponitur dictio significans ventū orientalem, qui eurus appellatur à Physicis. Atq; hic quia calidior est & exiccans, noster interpres ardorē dixit. *Arguis verbis eū qui non est æqualis tibi.* Alij ex Hebræo sic vertunt: Arguis verbis inutilibus. *Imitaris linguam blasphemantium.* Alij vertunt, linguam versutorum vel astutorum. In eo autem quod sequitur Labia tua respondebunt tibi, respondere, pro testificari ponitur, vt sit sensus: Labia tua testificabuntur aduersum te: & si tu negare velis te blasphemum, illa quasi testificando respondebunt. Et inferior te erit eius sapientia. Quidam vertunt: Diminuta est tibi sapientia, quod in sensum nostræ lectionis potest exponi: Nunquid Dei sapientia est tibi parua vel te inferior? Alij vertunt: Attraxisti tibi sapientiam. Cui consentit æditio antiqua, quæ habet. In te venit sapientia. Alij vertunt: Diiudicasti tibi sapientiam, id est, peculiarem & familiarem tibi fecisti sapientiam Dei. *Sed verba tua praua hoc prohibent.*

Alij ex Hebræo legunt: Et verbum mendax tecum, quod ita eundem sensum exponitur quo nostra lectio. Est tecum verbum mendacij, quod prohibet ne Dei consolationem merearis. Idem est quod vertunt alij, verbum absconditum, id est, quod in abscondito tecū murmurās aduersus flagella Dei. Vel per verbum absconditum intelligi potest generaliter verbum malum: quod quia oculis Dei non placet, rectè absconditum dici potest. In quem sensum etiam illud exponi potest, quod in Psalms dicitur: De absconditis tuis adimpletus est venter eorum. Abscondita enim Dei siue à Deo, illic intelliguntur, vitia & peccata, quibus satiantur impij. Vide cōmentaria nostra in Psalms. Editio Græca loco totius huius sententiæ. Nunquid grande est &c. sic habet: Minus quàm peccasti flagellatus es, multum suprà modum loquutus es. *Quid est homo, vt immaculatus sit.* Eandem sententiā idem Eliphaz, immutatis aliquantulum verbis, suprà proposuerat in prima disputatione, cap. 9. Nunquid, inquires, homo Dei comparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit vir? Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles, & in angelis suis reperit prauitatem. Quanto magis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut à tinea &c. Replicat autem hanc sententiam

CAPITIS DECIMIQUINTI.

94

tentiam Eliphaz, eò quod putabat sanctum Iob non bene illam intellexisse, quum primò proponeret, aut certè non sufficienter respondisse. Quo modo solent inter disputandum opposcentes nonnunquam idem argumentum repetere, quando vel non plenè respondentem intellexisse putant propositum argumentum, vel ipsius robur adhuc indissolutum persistere. Licet enim opponenti tandiu in argumento opposito persistere, donec à respondente robur eius congrua responsione videatur elisum, siue enervatum. *Ecce inter sanctos eius nemo immutabilis.* In Hebræo est: Ecce in sanctis eius non credit, vel nō cōfidit, quod clarius nostra exprimit lectio. Quod enim dicitur, Deum non confidere vel non credere suis angelis, significat, ipsos non esse ex se stabiles, vt possit ipsis in se confidere siue credere. Quamuis enim nunc stent in Dei timore, stabili quæ in eo imperpetuum, id est ex Dei gratia, non ex ipsorum natura. Si autem sibi dimitterentur, possent ex se etiam ipsi peccare hodie, & à Deo recedere, sicut illi maligni olim sibi relictī à Deo infelicitè recesserunt. *Abominabilis & inutilis homo, qui bibit sicut aquam iniquitatem.* Abominabilis dicitur homo, ratione originis, & materiæ de qua formatur: quoniam de limo terræ primus homo formatus est, quod de nulla aliarum creaturarum ante factarum legitur: ceteri verò qui per generationem ab illo propagati sunt, ex tam sordida generantur materia, vt penè eam pudeat vel nominare vel recognitare. Inutilis verò, pertinet ad statum naturæ corruptæ, ratione originalis peccati & fomitis prauī: vnde habet, vt ad omne malum sit pronus omni tēpore, quæadmodū in Genesi scribitur: Rectè enim dicitur inutile, quod fini vel vsui ad quem factum est non bene seruit. Vnde cum homo ad hoc factus sit à Deo & rationalis factus sit, vt bene hīc viuendo secundum Dei voluntatem, postmodum ad beatitudinem celestem perueniat, secundum naturam autem hanc corruptam semper sit ad malum pronus, & paratus currere magis ad damnationem, meritò sanæ consideratione huius corruptionis, dicitur homo inutilis. Diximus hac de re prolixius in Commentariis libri Psalms, tractantes verbum illud Palmi. 13. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Vide illic annotationem notatu dignam. Ceterum, quid sibi velit quod subsequenter dicitur homo bibere iniquitatem, quasi aquas, ex Elucidatione facile est deprehendere. *Sapientes confitentur, &*

Gene. 1

Gene. 2

ANNOTATIONES

non abscondunt patres suos. Alij vertunt: Quod sapientes narrauerunt, & non absconderunt à patribus suis. Quod in eundem sensum cum nostra lectione conuenit, si sic intelligatur, Non absconderunt à patribus suis ea se accepisse, vel quæ à patribus suis acceperunt. Alij verò id quod dicitur: Nō abscondunt patres suos, sic intellexerunt. Nō fuerunt filij parentibus suis deteriores. Degeneres enim filij quasi patres suos abscondunt, quorū gloriā obscurant sua malitia aut insipiciētia: quē admodū econtrariō probi filij parentes suos illustrant sua probitate. *Quibus solis data est terra.* Vetus erat mos orientaliū, secundū naturæ legem viuentium, rerū publicarum administrationem dare iis qui sapiētia & probitate ceteros anteibāt: qua potissimum ratione, ipsi etiā Iob & amicis istis apud suos obtigisse regni gubernationem, est verisimile. Nam de tribus amicis quod a reges fuerint, apertè satis monstrari potest ex libri huius capit. 2. vbi iuxta æditionem Græcam, singuli reges aut tyrāni nominantur. De Iob verò infra id ipsum patebit, vbi ait: Sedebā quasi rex circumstante exercitu. Vbi & alia huiusmodi quæ ad officium iudicis pertinent, sibi attribuit. Cōsonat huic obseruationi illa celeberrimi Philosophi sententia, beatas tum demum fore respublicas, si in eis aut philosophi regnent, aut reges philosophentur. Atque vtinam ab illorum laudatissima consuetudine, & dignissima ista sententia, non tam longè abesset hac nostra tempestate in populo Christi consuetudo corruptissima: quæ solam generis nobilitatem considerans, neque morum integritatē, neque sapiētiæ claritatē, neque aliquid eorū quæ primò & maximè erant spectanda, requirit. Vna carnis (quam vocat & fingunt) nobilitas, etiā indoctos & improbos homines, ad omnem administrationē, & ciuilem & ecclesiasticam, hodie (proh pudor) facit idoneos. Vna imaginū antiquitas & stemmatis auiti claritas, homines omnibus vitis deditos, etiam magnis, addam & multis, pontificatibus ornatos, imò oneratos reddit: quod malum in sancta Dei ecclesia tantum ego existimo, vt nullis vnquam lachrymis dignè queat deffleri. *Cum tēlis diebus suis impius superbit.* Alij vertunt, parturit: quod dupliciter intelligi potest. Primò, de parturitioe malitiæ, quemadmodum in Psalmo dicitur: Parturit iniustitiam. Secundò, de dolore qui est in parturientibus: vt sit sensus, impiū grauibz semper doloribus torqueri, & formidine anxianti, ad modū parturiētis mulieris. Priori sensui satis cōsonat

Iob. 29

Psal. 7

CAPITIS DECIMIQUINTI.

95

nat nostra lectio: posteriorē apertè exprimit editio Græca, quæ hoc in loco sic habet: Omnis vita impij in cura. Pro eo autem quod sequitur: Numerus annorum incertus est tyrannidis eius, alij vertunt: Numerus annorum absconditus est tyranno, quod cum nostra lectione concordat. Alij vertunt: Numerus annorum statutus est vel determinatus est tyranno, quod significat, impium non diu posse sua vt tyrannide. Huic consonat quod habet editio Græca: Anni numerabiles dati sunt potēti. *Circumspectans vndique gladium. Quum se mouerit ad querendum panem.* Huius loco editio Græca sententiam aliam dignam notatu habet, in hunc modum: Destinatus iam est in manus ferri, deputatus est in escam vulturibus. Quo verbo significatur, impium iam esse præscitum vt mala morte pereat (Hoc enim est destinatum esse in manus ferri, siue in potestatem gladii) & dæmonibus impiis in portionem esse assignatum, vt ab eis voretur, id est, cum eis puniatur imperpetuū. In quem ferē sensum apud Psalmistam de iisdem dicitur: Introibunt in interiora terræ, tradentur in manus gladii, partes siue portio vulpium erunt: Vulpes enim illic dicuntur, qui hīc vultures: eadē vtique ratione, nimirum ob astum & voracitatem, ob studium indefessum insidiandi & nocendi. *Sicut regem qui præparatur ad prælum.* Alij exponunt, impium sic circumdari angustis, quomodo angustiat rex in prælum descensurus, vbi se videt imparē exercitui contra quem est pugnaturus. Cui sensui fauet Græca editio, quæ sic habet: Sicut dux præfectus, cadens. Sed quod in Elucidatione positum est, videtur magis conueniens: vt sic intelligatur ex omni parte impius circumvallari angustis, quomodo regem descensurum in pugnam fortissimorum militum cunei, circumcingunt, vt ipsum in quo sita sunt omnia, & qui vnus (vt de Dauide viri sui dicebant) pro decem millibus computatur, diligentissimè custodiant. Potest etiam ex Hebræo sic legi: Angustia vallabit eum, sicut rex qui præparatur ad prælum: vt ipsa angustia superuenire intelligatur impio cum vi maxima, quemadmodum si rex cū vniuerso suo exercitu ciuitati alicui superueniat, vt eam prorsus subuertat.

Tetendit aduersus deum manum suam. In extensione manus significatur interdum irrisio. In quem sensum dicitur apud Esaiam: Si desieris extendere digitum, & loqui quod non prodest. Interdum comminationem significat, quemadmodum de Nicanore impio legimus, quod extendens manum, aduersus maximum

Psal. 62

2. Reg. 18

Esa. 58

2. Mach. 14

ANNOTATIONES

Psal. 118

Psal. 118

2. Mach. 55

maximum & sanctissimum dei templum, sacerdotibus negantibus se scire ubi esset Iudas Machabeus, comminatus sit, dicens Nisi Iudam mihi vinctum tradideritis, istud dei phanum in planiciem deducam, & altare effodiam, & templum hoc Libero patri consecrabo. Interdum extendere manū dicimus, opus aliquod aggredi: quomodo apud Psalmistam dicitur: *Exleuavi siue extendi manus meas ad mandata tua quæ dilexi, & exercebor in iustificationibus tuis.* Vnde sicut dicitur extendere, vel leuare ad deum manus, qui opera aggreditur placita deo: ita aduersus deum dicitur manus extendere, qui eiusmodi studet operibus, quibus Deus inhonoratur. Harum significationum singulæ, aut simul omnes, in proposito loco possunt intelligi. *Cucurrit aduersus deum erecto collo: Quemadmodum ad deum currere dicitur, qui magno desiderio boni affectus bonis operibus Deū sibi demereri studet, iuxta illud. Viā mandatorum tuorum cucuri, cum dilatasti cor meum: ita aduersus Deū currere dicuntur, qui ex affectu & animo deliberato gaudent facere mala, quibus deus offenditur. In erecto autem collo, superbia, pertinacia, & contemptus designatur: quemadmodum e contrariō, demittere collum aut ceruicem inflectere, humiliantis se atque submittentis est indicium. Eorum autem omnium quæ hīc de superba impij præsumptione dicuntur evidentissimum legimus exemplum, in impio illo Nicanore, cuius paulo ante fecimus mentionem: qui præter illam superbam comminationem, qua sanctissimo templo & loco comminabatur, etiam Deo se exaduerso opponere est ausus, quasi ex æquo cum eo certare paratus. Cum enim Iudæis per necessitatē ipsum sequentibus iussisset arma sumere in die sabbati: ad debellandum Iudam illi verō precarentur eum, nō ita fero ceter, ac barbarē agere, sed honorē tribuere diei sanctificationis, interrogauit infelix ille, si esset potēs in cælo qui imperasset agi sabbatū. Cumq; rursum illi dixissent, esse dominū viuū in cælo, potentem, qui septimam diem agi iussit. Miser rimus ipse intollerabili blasphemia, Et ego inquit, potens sum in terra, qui impero sumi arina, et impleri negotia regis. An nū hīc vides erectum collum aduersus deum, & ceruicem pinguis simam atque durissimam? Sed quem illa ceruix habuerit extitum simul considera. Post paululum dei iudicio corrui in prælio Nicanor, nefaria manus quam contra domum sanctam dei extenderat, cum humero abscissa est, & contra templum suspensa,*

CAPITIS DECIMIQUINTI.

96

pena, caput quoq; impiū præcisum fuit, & in summa arce suspensum: & blasphemia illa lingua in frustra concisa, particulatim data est auibus. *Operuit faciem eius crassitudo &c.* Huiusmodi hypotyposi siue figurali delineatione cōditionē impij cōtemporis rhetorico more describit, q̄ plariq; illorū sint huiusmodi. Nam collum erectum, dura ceruix, facies crassa, & pingua latera, natesq; obefæ, contemptus dei & crudelitatis ferē sunt indicia. Latini tamen interpretes ista omnia ad mysticum sensum conantur pertrahere. Nobis magis placet figuralem descriptionem attendere, quæ in rhetorica ista disputatione nihil mirum si crebrius occurrat: cum huiusmodi hypotyposes siue figurales descriptiones, maximē ad poëticum spectent officium & artificium. *De lateribus eius aruina dependet.* Aruina est pinguedo, non quælibet, sed durior illa quæ est inter cutem & carnem, qualis circa latera aut nates adharet pinguib: sicut adeps interior est pinguedo, quæ vitalia operit, & membra interiora custodit. Alij verō ex Hebræo ad verbum sic vertunt: *Fecit rugas in lumbis, vel lumbricos in iliis suis.* Quod in eundem sensum coincidit. Vtrunque enim pinguedinis excessum significat. Nam quibus à latere pendet aruina, in illis circa lumbos & ilia quasi rugæ quædam in modum lumbricorum apparent, ex pinguedine sese complicante. *Quæ in tumulos redactæ sunt.* Perinde est, siue legas, in cumulos, siue in tumulos. *Non credet frustra errore deceptus, quod aliquo pretio redimendus sit.* Duplicem id recipit sensum. Prior est: quem in Elucidatione expressimus, ipse frustra & mendaciter deceptus erronea persuasione, non credet, quod vllō pretio possit redimi: non sperat, vlla ratione vel vlla via se posse redire in gratiam. Huius est exemplum clarum in Cain: Maior est iniquitas mea, inquit, quā vt veniam merear. Ecce eiicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, & ero vagus & profugus in terra. Omnis igitur qui inuenerit me, occidet me. Posterior hic erit. Non credet impius volenti ipsum recta monere, eō quod vano deceptus errore sibi persuaserit, quod aliquo pretio se possit à malis redimere, videlicet, quia sibi persuadet, quod per suas diuitias aut potentiam se possit ab omni periculo defendere, vt nec Deum nec hominem sibi putet nocere posse, ob hoc non credit nec suaderi potest à recte monentibus. Alii alias ex Hebræo adferunt lectiones & intelligentias, à quibus causa breuitatis supersedeo.

Ante

ANNOTATIONES CAP. XV.

Antequam dies eius impleantur. Quomodo impii moriantur ante impletionem dierum, & nec ad dimidium dierum perueniant, & quomodo multipliciter id possit intelligi, prolixè à nobis tractatum est in Cômētariis libri Psalmorū: partim quidem in Psal. 54. in annotatione super vltimo versu: Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos. Ac rursum in Psalmum. 101. Ne reuoces me in dimidio dierum meorum. Plura etiam ad hoc propositum facientia diximus in Commentariis Ecclesiastica, tractantes verbum illud cap. 7. Noli esse iustus multum: neque plus sapias quàm necesse est, ne obstupeas, Ne impiè agas multum: & noli esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo. *Congregatio hypocrite sterilis.* Idem hic dicitur hypocrita, qui supra dictus est impius. Alij pro sterili legunt solitariam vel desolatam, possuntque hæc in eundem sensum faciliè reduci: quoniam quod sterile est, idem etiam solitarium est & sine fructu ac desolatum. Aeditio autem Græca sententiam aliam, sed dignam notatu habet, legēs in hunc modum: Testimonium impii, mors. Cuius sensus, est, mortem de impio perhibere testimonium. Tunc enim deo iudicante apparebit, qualis in hoc mundo vixerit. In eo autem quod sequitur: Ignis deuorabit tabernacula eorum qui munera libenter accipiunt, alij ex Hebræo legūt, tabernacula munerum: quod ad nostræ lectionis sententiam faciliè accommodatur, per tabernacula munerum intelligendo tabernacula diligentium vel accipientium munera. Cui sensui fauet aeditio Græca vno verbo legēs *ἡσποῦ*, id est, accipientium munera. Alii verò intelligunt tabernacula cōstructa ex muneribus. *Concepit dolorem, & peperit iniquitatem.* Consonat huic quod habet Dauid Psalmo. 7. *Ecce parturit iniusticiam, concepit dolorem & peperit iniquitatem*, vbi ordo est inuersus, inter id quod primo loco & quod secundo loco ponitur. Est enim hic sensus: Ecce parturit iniusticiam, postquam concepit dolorē, quemadmodum in sua versione iuxta Hebraicam veritatem legit Hieronymus. Plenius de hac re & ordine isto diximus in Commentariis nostris super Psalmos.

DECIMISEXTI

DECIMISEXTI CAPITIS

ELUCIDATIO.

ELiphaz vbi finem fecisset dicēdi, sanctus Iob ita respondit: Huiusmodi qualia tu modò protulisti de mala impiorum sceleritate, frequēter ipse etiam ab aliis audiui. Vulgata sunt & satis nota omnibus, neque talia sunt vt ob suā singularitatem me quicquam valeant consolari. 2. Consolatores molesti, & (si ita dicere liceat) consolatores non consolatores estis vniuersi vos, qui videri quidem vultis me consolari, cum reuera magis oneretis, meūque dolorem potius augeatis & exasperetis, quàm imminuatīs aut leniatīs: dum me impiis & sine timore viuētibz assimilatis, ea proferentes aduersum me, quæ ad illorum terrorem & confutationem essent proferēda. 3. Sed nunquid finem aliquando accipient sermones isti inanes & vagi, cum impetu & indignatione aduersum me prolatis, qui prorsus nihil ad rem faciunt, neque ad meam consolationem vel ædificationē (quo vos putatis eos pertinere) quicquam proficiunt: quos tu nihilominus tāto impetu aduersum me iactas, quemadmodum si ventus turbinis in quempiam irruat? 4. Scio autem, quòd tibi molestum non sit huiusmodi sermones proferre. Neque enim multo labore aut studio vel attentione magna opus est, ad proferēda verba huiusmodi nō coherēntia, neque ad rem propositam quicquam facientia. Facile est de huiusmodi generalibus quæ norunt omnes, vt pote de impiorum malitia & infelicitate, multiplicare verba. 5. Nam & mihi facillimum fuerit, & alij cuilibet vel medio-criter sapienti, huiusmodi qualia à te iam dicta sunt, cum simili verborum magnificentia proferre. Non enim est magnæ artis vel difficultatis, quomodo cunque multa dicere, etiam plausibilia: sed quæ proposito congruant appositè loqui, hoc opus, hic labor est. 6. Et ausim quidem hoc ego vobis polliceri, si esset anima vestra in loco animæ meæ, ac vicissim anima mea in loco animæ vestræ, id est, si vos in eo essetis statu in quo nunc sum ego, & sic affecti vt sum ego, vicissim autem ego sic affectus essem vt vos modò estis affecti, longè aliter me acturum vobiscum, quàm vos modò agatis mecum; & longè melius amici officia erga vos me exhibiturum, quàm vos modò erga me facitis. 7. Non ego amaris increpationibus in vos

Cap. xvi.
Respondens
autē Iob, dixit: Audiui
frequēter
talē.
2. Consolato-
res onerosi
oēs vos estis

3. Nunquid ha-
bebunt finem
verba vento
sa?

4. Aut aliqd
tibi molestū
est, si loqua-
ris?

5. Poterā ego
similia
vestri loqui.

6. Arg. vtiā
esset anima
vestra pro
anima mea.

7. Consolaretur

N inuenerer,

ELVCIDATIO

¶ ego vos inueheret, sed consolatorijs verbis vos blandè aggredere:
sermonibus, 8 nec solum iracundiæ & immisericordiæ signa nulla ostē-
8 et mouerē derem, verumetiam compassiōis affectum externis signis cō-
caput meum monstrarem, vtpote caput meum cum dolore, in afflictionis
super vos. internæ testimonium, super vestra miseria lamentabili gestu
commouendo: quemadmodum solent facere, qui ex affectu
compatiuntur amicis, in grauissima afflictione positis.

9 Roborare 9 Eiusmodi quoque sermones de corde & ore meo profer-
vos ore meo, re studerem, non qui vos scandalizarent, aut ad iracundiā pro-
uocarent, aut ad impatientiam adigerent, sed qui vos corrobora-
rent ad patientiam, & in statu bono virtutis continerent ac
confirmarent: 10 & ex magno affectu mea labia non pigre
mouerem, omni qua possem viuacitate & efficacia verbi actu
10 *¶* moue re labia mea quasi parces vobis. rus vobiscum: atque hæc omnia, tanquam parcens vobis vosq;
vobis. commiseratus facerem, ex intimo misericordiæ & compassio-
nis affectu. 11 Sic sanè vobiscum ego agerē, si esset permu-
11 Sed quid tata vtrorūque nostrū conditio: sic ego vos consolaretur, si in
agā: Si locu- huiusmodi agerētis miseria. Nunc vero quid faciam? me ipsum
tus fuero, nō quiescet do- quomodo potero consolari, in tantis sine intermissione viuēs
lor meus: *¶* si tacuero, nō doloribus? Siue enim loquutus fuero ad consolandum meip-
suum, non ob hoc cessat vel remittitur dolor meus: & si tace-
recedet à me ro, nō me deserit: perinde me affligit, siue taceam siue loquar,
12 Nūc autē dolor meus, & nullam mihi concedit requiem. 12 Atque
oppressit me etiam nunc ista loquentem grauissimus dolor opprimit, vtpo-
dolor meus, te qui non solum affligat animum, neque vnā solam corporis
in nihilū redacti sunt omnes artus mei. partis particulā, sed corpus vniuersum & singulas eius partes per-
uadit, ita vt non sit vllum in eo membrum, quod non plenum
sit grauissimis doloribus, ita vt iam contrafacta & perdita ac pla-
nè in nihilum redacta videantur omnia membra & vires om-
nes corporis mei. 13 Quod si etiam ego velim dissimulare
13 Ruge me a testimoniu di- meam miseriam, & celare dolorem quem patior, ipsa dispositio
cūt cōtra me. tio faciei testimonium loquetur aduersum me: facies ista præ-
ter morem & supra modum plena rugis (quæ ex corporis de-
fectione & carniū consumptione nascuntur) vel me tacen-
te eloquetur quæ patior: 14 & quasi hæc omnia quæ patior
14 *¶* suffici- nondum sufficiant, vos etiam aduersum me erigimini, menda-
tatur falsilo- ciisq; ac falsitate vestra aduersum me confurgitis, vt mihi con-
guus aduer- tradicatis, & contradictione falsa ampliorē inferatis molestiā,
sus facie meā quem debetis verbis veritatis ex amici officio consolari. Vt
contradicens autem plenius, o amici mei, intelligatis meæ pafsionis miseriā,
mihi. faciliusq;

CAPITIS DECIMISEXTI.

98

Faciliusq; ad misericordiā flectamini, latiori descriptione per
sequutoris mei crudelitatem vobis depingam, figuris quibus-
dam & similitudinibus vtens. 15 Ecce qui me his omnibus, 15 Collegis
Deo permittente, malis afflixit diabolus omnem suæ iracun-
diæ furorem videtur collegisse, vt in me vnū totum illū effun-
deret, vt tota sua virtute in me irrueret, omnemq; suam sequitiā
quam posset in me simul exerceret. 16 In modū grauissimè
indignantis & comminantis, quasi dentibus suis contra me in-
fremuit: veluti cū fremit aut rugit leo aduersus bestiam, quam
parat inuadere. 17 Oculos suos illos feroces terribiliter in
me cōuertit inimicus meus, vt me vel aspectu solo terreret: ad
eum modū quo solet leo terribilibus oculis inspicere bestiā,
quam discerpere & deuorare querit. 18 Mox verò vbi data
est illi in me potestas, aperuerunt super me ministri eius & so-
cij ad deuorandum ora sua, sicque ore aperto ad me accurre-
runt, vt me perderent, ad eum modum quo venatici canes vbi
è manu domini dimittuntur, aperto ore statim in prædam to-
to impetu irruunt, parati dilacerare eam dentibus. 19 Et cū
primo statim aggressi nō me possent interficere, in maxillam
meam cum opprobrio & pœna graui me percusserunt, gra-
uissima conturbatione, & confusione, & afflictione me affi-
cientes, ad eum modum quo venatici canes, statim vt bestia
appropinquant, in maxillam dentes primū infigūt, 20 pœ-
nāsque maximas & plagas intulerunt mihi pro voto, quantum
illis fuisset collibitum, ita vt satiati videātur pœnis meis, post-
eaquam vltra quid faciant non habent, neque nisi mors sola
superesse videtur quam inferant. Videlicet hæc omnia aduer-
sum me potuit cum suis ministris inimicus diabolus, nō quod
ipse ex seipso hanc haberet in me potestatem, sed quia sic vi-
sum est Deo, hanc illi in me concedere. 21 Conclussit enim
ipse me, & quasi captiuum in custodiam retrussit apud iniquū
illum & impium diabolū, qui me poposcit ad pœnam: & po-
testati impiorū sociorum ac ministrorum eius me tradidit, vt
de me agerent pro libito, & quicquid vellent liberè in me ex-
ercerent. 22 Huius nimirum tam crudelis & immisericor-
dis hostis potestati traditus, subito à prosperitate magna qua
paulò antè floreba, in aduersitatem maximam grauissimāque
miseriam sum deiectus atque prostratus, penitusque con-
tritus, & quasi redactus in nihilum, omnibus fortunæ & cor-
poris bonis quasi in vno momento spoliatus, ita vt nihil sit
N ij reliquū:

15 Collegis
furorem suū
in me.

16 *¶* cōmi-
nans mihi, in-
fremuit con-
tra me denti-
bus suis.

17 Hostis
meus terribi-
lib^o oculis me
intuitus est.

18 Aperue-
rūt super me
ora sua,

19 et expro-
brantes per-
cusserunt ma-
xillam meā,
20 satiati sūt
pœnis meis.

21 Conclussit
me de^o apud
iniquum, *¶*
manibus im-
piorū me tra-
didit.

22 Ego ille
quodā opulē-
tus, repēte cō-
tritus sum.

ELVICIDATIO

- 23 Tenuit
ceruicē meā,
cōfregit me,
et posuit me
sibi quasi in
signum.
- 24 Circūde-
dit me lātēis
suis, cōuulne-
rauit lumbos
meos.
- 25 Non pe-
percit, et ef-
fudit terra
viscera mea.
Concidit me
vulnere sup
vulnus.
- 26 irruit in
me quasi gi-
gas.
- 27 Saccū cō-
fui super cu-
tem meam,
- reliquum: insuper & vlcere percussus grauissimo, vt non sit me-
brum à plaga vacuum. 23 Quemadmodum venator vbi fe-
ram aliquam nactus fuerit, primum toto impetu illius apprehendit ceruicem, deinde vel ictu haste, vel ictu & allisione in terram robur illius omne confringit, vt facilius ac certius teneri possit, membris confractis ac dissolutis: dehinc congregatis sociis bestiam ipsam exponit illudendam, & quasi signum ad sagittam constituit, vt quisquis voluerit impune feriat innocuam bestiam: ita per omnia mecum egit improbus & crudelissimus hostis diabolus, statim vt in me accepit à Deo potestatem. Tota in me subito irruit virtute, allisit me in terram, & membra mea omnia confregit, & quasi speculaculum confusione & afflictionis me posuit. 24 Et quomodo feram apprehensam crudelis venator ex omni parte lanceis & sagittis suis atque sociorum gaudet appetere, oblectaturque ipse & suum animum pascit in longa & multiplici afflictione innocentis bestiae, 25 nec solum in exteriori pelle, aut carne propinqua seuire gestit, sed ad intima vsque penetrare, & lumbos ipsos ac renes in intimis cōuulnare atque perfodere gaudet, nec villo super innoxiam bestiam mouetur compassionis affectu, sed viscera etiam ipse patefacit, ita vt intestina pateant, & in terram vitalia effluant, neque vllus est modus aut finis vulnorum, donec halitum vident vllum superesse in bestia, sed continuo vulnera vulneribus addunt: ita per omnia mecum agit crudelis hostis meus, inauditam in me exercens crudelitatem, nulla flexus misericordia, nullo compassionis affectu permotus: qui ocluso & obfirmato miserationis adipe, etiam gaudet & satiatur pœnis meis: nec ei sufficit illata afflictio, quin amplius semper nocere mihi cupiat: neque in exterioribus solum corporis partibus me flagellat, sed etiam intima corporis plagas horribili & intolerabili corruptione peruatit atque penetrat: nec vllus est finis tormentorum, quibus etiam intestina ipsa consumit. 26 Quid multa? Omni omnino sua virtute quā potest, & toto impetu quo valet, quasi robustissimus gigas super me irruit, exercēs simul in me omnem quam potest seuitiē suā truculentia, vt pondere afflictionis & impetu percussionis me prosternat in terrā, atque à statu virtutis deiciat. 27 Et essem forsitan venia aut miseratione indignus, si in his plagis superbum me aut contumacem, aut blasphemum exhiberem. Nunc verò sentiens aduersum me sequentem Dei manum,

CAPITIS DECIMISEXTI.

99

- num, humiliavi animā meam in conspectu eius, atque in pro-
testationem humilitatis internæ etiam exteriorem habitu as-
sumpsi humilitatis & pœnitentiæ, horrido sacco & cilicio ope-
riens rugosam & scabiosam cutem meam, nec deponēs illum, 28 et ope-
rui cinere
carnē meam,
quasi si esset pelli assutus: 28 & aspersi caput corpusque re-
liquum puluere & cinere: in hoc humilitatis & pœnitentiæ as-
sumpto habitu patenter ostendens, me nolle aduersus Deum
insurgere, sed humiliter me ei velle submittere, & cum humi-
litate eius suscipere disciplinam. 29 Tantus autem fuit do-
lor meus, vt præ nimio fletu quē ille mihi excussit, facies mea
intumuerit: quemadmodum illis solet euenire, qui flēt immo-
deratius, ascendēte continuo sursum lachrymarum humore,
qui genas quasi intumescētes reddit, 30 et palpe-
brae mea ca-
ligauerunt.
30 et palpe-
brae mea ca-
ligauerunt.
31 Hæc pas-
sus sum absq;
iniquitate
manus mea,
32 cū haberē
mundas ad
deum preces:
33 Terra ne
operias san-
guinē meum.
34 neq; inue-
niet illius
- num, humiliavi animā meam in conspectu eius, atque in pro-
testationem humilitatis internæ etiam exteriorem habitu as-
sumpsi humilitatis & pœnitentiæ, horrido sacco & cilicio ope-
riens rugosam & scabiosam cutem meam, nec deponēs illum, 28 et ope-
rui cinere
carnē meam,
quasi si esset pelli assutus: 28 & aspersi caput corpusque re-
liquum puluere & cinere: in hoc humilitatis & pœnitentiæ as-
sumpto habitu patenter ostendens, me nolle aduersus Deum
insurgere, sed humiliter me ei velle submittere, & cum humi-
litate eius suscipere disciplinam. 29 Tantus autem fuit do-
lor meus, vt præ nimio fletu quē ille mihi excussit, facies mea
intumuerit: quemadmodum illis solet euenire, qui flēt immo-
deratius, ascendēte continuo sursum lachrymarum humore,
qui genas quasi intumescētes reddit, 30 et palpe-
brae mea ca-
ligauerunt.
30 et palpe-
brae mea ca-
ligauerunt.
31 Hæc pas-
sus sum absq;
iniquitate
manus mea,
32 cū haberē
mundas ad
deum preces:
33 Terra ne
operias san-
guinē meum.
34 neq; inue-
niet illius

ELUCIDATIO CAP. XVI.

in te lo-
cū latēdi cla-
mor meus.

35 Ecce enī
in cōlo testis
meus, & con-
filius meus in
excelsis.

36 Verbosī
amici mei,

37 Ad deū
stillat oculus
meus.

38 Atq; vti-
nā sic iudica-
retur vir cū
deo, quō iudi-
catur filius
hoīs cū colle-
ga suo.

39 Ecce enī
breues anni
trāseunt, &
semitam per
quā nō reuer-
tar ambulo.

illius de terra clamavit ad Deum, testimonium perhibens in-
nocentię, & vindictam postulans aduersus impium effusorem:
sic & clamor meus aut sanguinis mei non inueniat in te, o ter-
ra, locum latendi, sed de terra ascendat in cōelum, & ad Deum
visque perueniat. 35 Ipse enim cōlorum habitator Deus,
qui omnia videt & nouit singula, ipse testis est innocentie
meę, qui solus est cōscius omnium cogitationum & affectio-
num mearum: quem proinde ex fiducia bonę conscientie in
testimonium adduco, & testem inuoco in animā meam, quan-
do quidem alia mihi non est relicta via meam innocentiam cō-
probandi, quam vos tam pertinaciter ad meam subuersionem
impugnatis. 36 Quia enim vos amici mei ad cōsolationem
meam non profertis efficax aliquid, sed verba tantum non ad-
rem propositam multiplicatis, & falsitatem qua me oneratis
vestra grandiloquentia quæritis ornare & stabilire: 36 id-
circo ad Deum veritatis patronum & iudicem lachrymosis o-
culis confugio, illius postulans testimonium atque iudicium,
quod fallere nunquam potest aut falli: quum hominum iudi-
cia subinde & fallant & fallantur. 38 Quod si fieri posset, vt
sic homo cum Deo iudicio posset contendere, quomodo lit-
gat & iudicio contendit homo cum proximo, altero accusan-
te, altero defendente, equidem non refugerem ad certius cō-
probandum meam innocentiam, cum Deo descendere in iu-
dicium, & de mea innocentia disceptare. Tam bonum mihi
perhibet testimonium conscientia, tam est confidens in Deo
animus sibi bene conscius. Quid enim aut qua fiducia aude-
rem Deum in testem inuocare, si essem mihi malē conscius,
quum sciam post paululum me exhibendum esse & statuendū
illius iudicio? 39 Ecce enim pauci illi anni quibus homini
constitutum est viuere super terram, celerrimē pertransseunt,
& dicto citius aufugiunt: & semitam vel cursum vitę huius
quam modō perambulo, aut verius percurro, postquam semel
absoluero, non iterum repetam: sed diuino exhibebor iudi-
cio, accepturus pro operibus in vita ista peractis præmiū per-
petuū duraturum.

ANNO TA

ANNOTATIONES IN

CAP. XVI.

Atque vti nam esset anima vestra, pro anima mea.
Non est hic sermo seriō optantis amicis mala
quę patiebatur ipse, & sibi precantis illorū fœli-
citem. Non enim putādum est, tam hostili a-
nimo fuisse sanctū virū aduersum amicos suos
veteres (etiam si paululum eum offendissent) vt tam horribilē
plagam illis optaret euenire. Non autē aliud sibi vult modus
ille loquendi, nisi vt ostēdat tali data occasione, quidnam ipse
esset acturus. Quo loquendi modo etiam circa finem capitis
vitur dicens. Atque vti nam iudicaretur vir cū deo, quomodo
iudicatur homo cum collega suo. Certum enim est, non ex a-
nimo optasse Iob, vt ita esset vel fieret, quod sciebat impossi-
bile & indignum esse vt fieret. Sed eo loquendi modo indica-
re voluit, quid paratus esset agere, si id posset fieri. *Consola-
rer & ego vos sermonibus.* Quidam locū istum in malā partē
exponunt, ad hunc modum: Si vos aliquando cōtingeret de-
uenire in eum miserie statum, in quo nunc sum ego, tunc &
ego vos vanis verbis consolarer, & consolatore me onero-
sum vobis præstare, quales vos nunc mihi exhibetis, & caput
meum super vos mouerē, in signum irrisiōis & gaudiij de ve-
stra aduersitate. Ore etiam meo compositis verbis, sed ineffi-
cacibus, vos roborarem, & mouerem labia mea cum quadam
simulatione, quasi is qui videri veller parcere, misereri & con-
solari, cum re ipsa potius oneret quā consoletur. Verū
hic sensus nō satis pius apparer, quo videretur vir sanctus qua-
si talionem comminari, & malum pro malo velle reddere. Vi-
detur tamen huic sensui vtunque fauere quod dicitur: Moue-
rem super vos caput. Nam motio capitis in scriptura solet ir-
risiōnem & insultationem significare. Veluti quum in Psalmo
ex persona Christi dicitur: Omnes videntes me deriserūt me,
loquuti sunt labijs, & mouerūt caput. Quod Euāgelistę quoq;
ita ad literā in Christo impletū esse testantur. Verū id facile
dissoluitur, si attendamus, quemadmodū in vocabulis vsuue-
nit, vt idem vocabulum plures habeat significaciones, nonnun-
quam etiam contrarias, sic & in gestibus euenire, vt eōdem
vel cōsimiles ad diuersa significanda adhibeamus: & nunc
quidem in bonum, nunc verō in malum vsurpemus. Sic in
N iiij Euangelio

Psalm. 21

ANNOTATIONES

Mat. 25 Euangelio vocem illam, euge, vt collaudantis & comprobantis interiectionem legimus, vt audit seruus fidelis, intra in gaudium domini tui. Alias verò ad irrisiōem & congratulationem de malo alterius vsurpatā inuenimus. Veluti cum in *Psal. 69* mo dicitur: Confundantur omnes qui dicunt mihi, euge, euge. *Psal. 34* Et rursum: Euge, euge, viderunt oculi nostri. Quòd verò in bonam partem ista motio capitis sit intelligenda, additio Græca satis manifestè insinuat, quæ addit, cum planctu. Mouisse enim (inquit) super vos cum planctu caput meum. *Ad nihilum redacti sunt omnes artus mei.* In Hebræo est: Ad nihilum redacta est omnis congregatio mea, vel desolasti omnem congregationem meam: quod eundem habet cum nostra lectione sensum, si congregationem intelligamus & compaginem omnium membrorum corporis. *Suscitatur falsiloquus aduersus faciem meam, contradicens mihi.* Videtur hoc loco interpres Latinus ad additionem Græcam respexisse, quæ mendacij hæc facit mentionem, legens in hunc modum: Surrexit in me mendacium meum, secundum faciem meam respondit. Quod intelligi potest de falsitate amicorū, quæ aduersus ipsum proferbant. Vel aliter de ipso sancti Iob mendacio, non quod dixit, sed quod diceret, si suum vellet calare dolorem: & ita sensus coheret cum priori particula, in hunc modum: Si velim calare vel negare meum dolorem & miseriam, rugæ meæ proferent contra me testimoniū, & cōprobabunt me falsum dicere, & surget contra faciē meā illud mendacium meū, vt contradicat mihi & me accuset, ipsaque macilentia faciei me arguet mendacij. Ceterū, alij ex Hebræo interpretes, nec mendacij nec falsitatis nec falsiloquij faciunt mentionem, vertentes in hunc modum: Rugæ meæ testimonium dicunt contra me, & insurgit in me macies vel macilentia mea, in facie mea respondet, vel contra faciem meam testificatur. Atq; ita sensus est idem partis posterioris cū priore. Etiam si velim meam dissimulare miseriam, & occultare vel negare, quā intus patior, ipse rugæ meæ accusabunt me mendacij, & ipsa macilentia insolita contrarium testificabitur. Ceterum, ea quæ sequuntur: Collegit furorē suum in me, & alia dura: quidā ad amicos referūt, quibus occasionē dedisse videtur præcedens illud verbū falsiloqui. Verū quia illa quæ posterius sequūtur omnia tā dura, non possunt vlla probabilitate amicis accommodari, melius est, vt ad diabolū ea referamus, qui etiam falsiloqui nomine in eo quod

CAPITIS DECIMISEXTI.

101

quod statim antecedit rectè potest intelligi, quū sit (iuxta domini vocē) mendax ipse & pater mendacij: qui etiam per mendacium accessum ad virum sanctum & potestatem in eum impetrauit, allegans corā Deo, illū non nisi propter temporalia cōmōda seruire deo, mox vertendū in impietate, si contingeret eū aduersis probari. Quidā hostē iustum de quo adeo queri videtur Iob, deū ipsum intelligūt: quē vt hostē, secundū figuratam loquutionē, fingit & depingit verbis. Nec multū id refert, siue deū faciamus hostē iustū & persecutorem, siue diabolū. Deus enim per diabolū virum sanctum afflixit: & diabolus ex Dei potestate egit quicquid egit. Nec est quod exhorrescas, beatum Iob audire Deum appellātem hostē & inimicum. Iam enim suprà dixit: Cur faciem tuam abscondis & arbitraris me inimicum tuū? Et in responsione quæ subsequitur proxima, apertè deū vt hostem considerat, quū de eo ait: Iratus est contra me furor eius, & sic me habuit quasi hostem suum. Et iterum amicis loquitur: Quare persequimini me sicut Deus, & carnibus meis saturamini? Aduerte autem proximam & pulchram hoc in loco hypotyposum siue figuratiuam descriptionem & comparisonem, qua suam describit miseriam, & affligentem se crudelitatem, sub similitudine venatoris & bestię. Primū enim venator se parat, & indignationē concipit quandam atque feruorem aduersum bestiam, vt sine misericordia prosequatur eā: mox oblata fera terribilibus oculis eam intuetur, siue (vt in Hebræo est) oculos in eā acuit, acutè eam obseruans, vt quanto citius inuadat. Emittit mox venaticos canes, qui aperto ore ad bestiam accurrunt, & appropinquantes bestię, maxillæ eius morsum insigūt. Tum deinde accurrentes venatores captiuam apprehendunt bestiā, eamque miseris tractant modis, quemadmodum particularius singula in Elucidatione exposita vides. *Posuit me sibi quasi in signum.* Thr. 3
Simile quiddam in Threnis legimus Hieremiæ: Tendet arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam: Misit in rebus meis filias pharetræ suæ, id est, sagittas suas, quæ concludūt in pharetra quomodo proles in vtero. Et hoc loco, pro eo quod habet nostra lectio: Circundedit me lanceis suis, alij, ex Hebræo vertūt: Circundederūt me sagittarij eius. *Effudit in terram viscera mea.* Philippus presbyter de morbo interno istud enarrat, dicens: beatum Iob non solum foris toto corpore computruisse, verumetiam interius totum sanie liquefere,

ANNOTATIONES

re, sicque interiora omnia fuisse conuersa in saniem, vt per alui secretiora paulatim effusa in terrā fuerint: asserens ex hoc loco, inter cetera mala etiam morbo dysenterici lāguoris san-ctum virum fuisse vexatum. Potest tamen, quomodo cetera etiam istud per figurā intelligi, ad significandum atrocitatem vuln-erum. *Palpebræ meæ caligauerunt.* Ex Hebræo ad ver-
bū legimus: In palpebris meis vmbra mortis. Eadē ferē est sen-
tentia. Significare enim intendit obscuritatem illam & con-
cauitatem oculorum, fletu exhaustorum, qualis in illis cerni-
tur qui morti appropinquant, vel iam sunt mortui. Idem no-
ster interpres per caligationem voluit exprimere. In eo autē
quod antecessit: Facies mea intumit à fletu, alij vertunt, obri-
guit, alij exulta est. In idem redit sensus: Ex nimio enim fletu,
ascendentibus ad oculos lachrymis, intumescit facies ob hu-
miditatem: eadem incalescit atque rubescit & quasi exurit,
illarū calore & acutie: siue dū intus latent, siue dum per genas
defluunt. Post fletum verò, velut obduratā assiduo fluxu ri-
gescunt & indurescunt genæ. *Terra, ne operias sanguinem
meum.* Per prosopopœiam terram alloquitur, more poetico,
qui arbores & syluas aut montes nonnunquam alloqui solēt,
velut animatas & rationales creaturas. Simili tropo etiā Moy-
sen legimus vsum, cum aduersum filios Israël cœlum & terrā
inuocaret in testimonium. Sic & Esaias suam inchoat prophe-
tiam à contestatione cœli & terræ: Audite, inquit, cœli quæ lo-
quar, & auribus percipe terra, quoniā dominus loquutus est.
Caterum, quod ad sensum huius verbi attinet, dupliciter id
enarratur. Primū quidem, iuxta intellectum suprā à nobis in
Elucidatione expositū. Aliter verò alij velut per contrarium
enarrant, hoc modo: O terra, si non est ita vt ego assero, si reus
sum & propter peccata mea punior, vt isti dicunt amici mei,
tu ne occultes sanguinem meum, sed prodas illum, vt vltionē
sumas aduersum me in testimonium meæ iniquitatis: & non
inueniat clamor meus locū in cœlis, prohibeat cœlum oratio-
nes meas, ne possint ad Deum ingredi, sintque preces meę in-
exorabiles. Vt intelligatur Iob sibiipsi vltionē imprecari, sub
conditione præsupposita illius quod asserunt aduersarij, cœ-
lūque & terram ad vltionem aduersum se inuocare. Verū
hic sensus quamquam à nonnullis Hebræorum probatur, no-
stræ tamen lectioni non bene quadrat, propter adiectionem
particulæ illius, latendi in te, in secunda parte. Cuius quidem
particulæ

Dente. 31.
Esa. 32.
Esa. 1

CAPITIS DE CIMISEPTIMI.

107.

particula (quæ neque in Hebræo, neque in antiqua æditione
legitur) adiectione, satis apertè videtur Latinus interpres al-
terum voluisse sensum, quem nos in Elucidatione expressi-
mus: vt non sit imprecatio vltionis aduersus semetipsum, sed
inuocatio tantum in testimonium. Hebræa verò lectio, quæ tā-
tum habet. Non inueniat locum clamor meus, rectè etiam po-
steriorē sensum istum patitur: quanquam prior ille noster mi-
nor videtur, & magis viro sancto conueniens. Magis enim piū
est postulare insolitum testimonium, quam sibiipsi dira sub
quacunque tandem conditione imprecari. Adiuvat etiam no-
strum illum sensum, quod de Abel legimus, effuso ipsius san-
guine innoxio, non opertum eum esse à terra, sed vocē eius de
terra clamasse in cœlum. Simile quidam etiam de Polydoro
Vergilius fabulatur libro tertio *Æneidos.* *Verbosi amici mei.*
Vocabulum Hebraicum quod hīc ponitur, propriè eum si-
gnificare videtur qui verbis rem agit, vel cuius officium, ver-
bis vti. Idem enim est vocabulum quod in Genesi interpre-
tem siue peritum linguarum significat, vbi iuxta nostram ædi-
tionem legimus, Ioseph fuisse loquutum fratribus suis per in-
terpretem, id est, per aliquē polyglotton, siue pluriū linguarū
peritum. Vnde alij in præsentī loco sophistas vertunt, alij rhe-
tores, quorum vtrunque nostra lectio cōplectitur. Nam & so-
phistæ & rhetores verbis vt plurimum rem agunt, eisque vel
ad deceptionem componendis, vel ad persuasionē ornandis,
magis quàm veritati inuestigandæ student. Propter quod, me-
rito verbosi, aut non minus rectè verbales, (si esset Latinum
vocabulum) possent appellari.

Gene. 4.

Æneidos. 3.

Gene. 42.

DECIMISEPTIMI CAP.

ELUCIDATIO.

ECCE spiritus ipse vitalis, qui corpus viuificat, Cap. 17
& à corde primo vitæ fonte proficiens, mem-
bra cetera regit, paulatim attenuatur atq; consu-
mitur, deficiente complexione & vigore cordis
pristino: 2 quo deficiente, fieri nō potest vt 2 dies mei
diu in corpore subsistā, sed vt breui deficiam est consequens, breuiabitur,
quū ab illo hominis vita depēdeat: 3 ita vt quasi de proximo 3 et solū mihi
imminet mihi videā mortē, nec aliud superesse, nisi vt defun-
ctus efferar in sepulchrū. Neque tamen ista vt supplicium aut
pœnam

penā patior, peccatorū meorū gravitate cōmeritā, quo modo vos asseritis. 4 Nō enim mihi cōscius sum peccatorū vllorū tam gravium, quibus hanc punitionē tam grauem & insolitam videri possem commeritis: nihilominus in innocentia mea amarissimis affligor doloribus, idēq; asiduē, vt cogatur iugiter demorari in fletu oculus meus. 5 Quicquid verō dicant aut contendat isti amici mei, qui ignorant cōscientiā meā & cōsiliū tuū, tu domine, qui es omnipotens & omniscius, libera me de tantis malis, manum tuā saltem aliquantulum remittens: 6 & quē videris repulisse, ac quasi hostem habuisse, in tam amara punitione, dignare iterū ad te assumere, & iuxta te constituere sub tua benigna protectione & consolatione. 7 in quo si me exaudire dignaberis, nullius omnino creaturæ formidabo virtutem. Si enim tu pro me fueris, quis contra me poterit preualere? Dominus illuminatio mea & salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo, sed despiciam inimicos meos. 8 Quidni enim despiciam inimicos meos istos, qui nūc me oppugnant, ac tātis te permittente affligūt malis, impios daemones? quandoquidē iam à te sunt dānati & perpetuō reprobati. Tu enim illos tradidisti in reprobū sensum, permissione tua & iusto tuo iudicio cor eorum elongatū est ab omni disciplina, affectus eorum alienus factus est ab omni veritate & probitate, pro veritate diligens mendacium, & impietatem præferens virtuti, sine vlla omnino spe respicientiæ aut reversionis ad mentem saniorē, quoniam propria electione in malitia se obduratos & obstinatos reddiderunt: 9 propterea iuste tu illos in damnatione sua atque miseria relinques, imperpetuum non reassumendos ad illam gloriæ celsitudinem, qua exaltare eos decreueras atque glorificare, si in veritate & humilitate persistissent: quemadmodū angeli boni naturæ illorū consortes, eo q̄ in disciplina veritatis & humilitatis tibi subditi permanserunt, exaltatione sempiterna sunt glorificati. Hos igitur qui à te sunt dānati & reprobati quare formidabo, si te merear habere protectorem? 10 Ipsi quidem sibi inuicem persuadent, me fore sibi in prædā: confidunt se mihi posse præualere, meq; in sua viscera per cōsensum impietatis traicere: & ita quidē malignus ille huius meæ afflictionis procurator præcipuus pollicetur sociis ac ministris suis, quorū in me affligēdo vtitur obsequio.

11 Sed

11 Sed vana est illorū fiducia, quod querūt nō assequētur, quod moluntur non perficient. Confundētur enim ab expectatiōne sua filij, siue ministri, siue socij, impij tentatoris, nec assequentur prædā in quam intētos habebant oculos. Tu enim liberabis me de manu eorum, ne præualeant: & rapietur ab eis prædā, quam se voraturos sperauerant. 12 Ipse quidem hostis meus, vt me pessundaret ac per impatientiam perimeret, egit quod potuit: tanta super me mala accumulans, vt factus sim omnibus quasi in proverbiū, siue parabolam, ita vt iam in ore sim omni populo, vixque aliud quā de mea miseria inter homines etiam vilissimos sermo habeatur. 13 & præ nouitate nimia inaudita crudelitatis, quam in me exercuit diabolus, factus sum quasi exemplū, quasi spectaculū afflictionis & confusiois, coram omnibus hominibus, ita vt nouitas ista omnium in me conuerterit oculos. 14 Nimirum ad indignationē, siue ab indignatione illius crudeli, quā cōtra me exarsit, tantus sum repletus doloribus, vt præ nimio fletu exhausti deficiāt caligantes oculi mei: 15 omnia quoque membra corporis mei, ita doloribus sunt oppleta & vigore atq; virtute omni destituta, ac prius exhausta, corruptione horribili, quē totū corpus depasta est, vt quasi ad nihilum redacta videantur, nec suum officij ultra rectē adimplere sufficiētia, nec vlli vsui seruientia: quum nō sint mea omnia nisi inutilis quædā putredo. Cum vero tā crudeli ira aduersum me dæmon impius exarserit animā meā diripere cupiens, adeo tamen nihil ex hoc certamine referet laudis vel commodi, vt etiam confusionem inde ampliorē recipiat. 16 Siquidem homines recti & simplices in sancto Dei timore viuētes, siue qui nunc sunt siue qui in posteris generationibus nascuntur, cum audierint vel legerint ea quæ circa me acciderunt (pugnam istam grauissimam quam ego innocens sustinui, & crudelitatem inauditam quam inuictam in dei timore tam grauitate tentari constantiam) præ admiratione nimia obstupescunt, admirabilem hac in re Dei dispensationem considerātes: 17 & meo hoc exemplo corroboreti homines simplices & innocentia Deo seruientes, non solum nō pertimescent impium illum hypocritam, & mendacem fallacemque diabolū, omnis fictionis & mendacij parentem, verum etiam aduersus eum animo erigentur, vt eius omnia machinamenta pro nihilo pendant. Quare enim metuen-

11 et oculi
horum eius
deficient.

12 Posuit me
quasi in pro-
uerbiū vulgi,

13 et exemplū
sum corā eis.

14 Caligauit
ad indignati-
onem oculus
meus,

15 et membra
mea quasi in
nihilum red-
cta sunt.

16 Stupebit
insti super
hoc.

17 et innocēs
contra hypo-
critam susci-
tabitur

ELVCIDATIO

18 Et tenebit
iustus viam suam

19 Et munda
manib' addet
fortitudinē.

20 Igitur om
nes vos con
uertimini, et
venite.
21 et non in
ueniam in vo
bis illum sa
pientem

22 Dies mei
transferunt,

23 cogitatio
nes meae dissi
patae sunt.

24 torquen
tes cor meū.

dum sibi putabunt ab impio illo dæmone, posteaquam ego & quæ carnem habens passibilem vt ipsi, in corpore meo omnem illum impetum sustineas, & passionem supra modum humanum intolerabiles sine culpa ferens, in nullo factus sum deterior, neque per impatientiam cessi, sed in pristino virtutis statu Deo adiuuante inuictus persisti. 18 Itaque hoc meo exemplo corroborati homines pii, viam iustitiæ & mandatorum dei per quam coeperant ambulare, nequaquam metu diaboli deserunt sed perseveranter in illa ambulare pergent, scientes quod nulla virtute possit ille impius expugnare hominis animum (quæ tumuis corpus atterat foris) nisi propria voluntate consentiat. 19 atque in hac fiducia, sine timore assidue vacantes pietatis operibus per indefessum bonæ operationis studium, quotidianum merebuntur diuinæ gratiæ & spiritualis fortitudinis augmentum, vt in dies seipsum efficiantur robustiores, progredientes de fortitudine in fortitudinem, donec calcato leone & dracone, & omni inimici virtute superata, per victoriosam pugnam, post gloriosam victoriam illuc perueniant, vbi videatur deus deorum in Sion. 20 Nunc igitur vos vniuersi, quotquot estis & quicumque tandem estis, qui me propter peccata mea plagam hanc sustinere contenditis, conuertimini ab errore isto qui vos fallit, & venite ad me veritatem super hac re docendi, vt ea instructi meæ accedatis sententiæ. 21 Alioquin donec in vestra illa sententiâ persistitis, non reputabo quenquam vestrum, hac sanè in parte qua mendacio innitimini, sapientis præstare officium, Quid autem mirum videri debet, si ego tantis oppressus malis in conquerendo videar immodicus, & tragica quædam verba querulando proclamem, vt propterea quasi blasphemus à vobis & impius iudicer? 22 Ecce quantum ad humanum iudicium attinet, potior vitæ meæ pars iam transiit, & in proximo imminentem mortem videre mihi videor: 23 cogitationes quoque meæ in diuersa distrahuntur & dissipantur, præ nimis doloribus, & graui totius corporis indispotione: peculiariter etiam ex turbatione cerebri & interiorum sensuum, qui in eo sedes habent, quorum ministerio cum necessario debeat vt mens hominis, consequens est, vt ce rebro perturbato ipsæ quoque cogitationes mentis perturbentur ac dissipentur sine debito modo & ordine. 24 atque hæc cogitationum mearum dissipatio siue perturbatio mirum in modum cor & animum meum cruciat, quum præter pugnam quæ foris in corpore sustineo

CAPITIS DECIMISEPTIMI.

104

re sustineo acerrimam, intus etiam in mente molestam hanc sentire cogor inquietudinē, vt nec intus nec foris mihi sit vlla requies. 25 Vsq; adeo autem grauis est mihi ista cogitationum perturbatio, vt noctes mihi conuertant in dies, non permittentes ne noctibus quidem me requiescere sed per uigilem me tenent, absque vlla somni requie: 26 & quod in die non habes requiem expecto noctis tenebras, sperans in ea me aliquam habiturum requiem, ita vt bi iam nox aduenerit nec valeo quiescere, rursum die aduenire exopto, vt liberer à noctis molestia: ad eum modum quo solent grauissimè laborantes & nullam habentes requiem, in die noctem, ac vicissim, in nocte, diem præstolari & inuocare. 27 Et profecto tantæ hæc sunt miserię quas patior, vt ferre illas diu non possim & si in illis agendum mihi fuerit diutius, mortem nequibo euadere, erique sepulchrum corporis, & inferni lymbus, animam habitatio: 28 & iam in tenebroso sepulchro atque inferno quasi lectum mihi video paratum, in quo in pace in idipsum dormiam & requiescam, donec exsuscitet à somno meo. 29 Confideransque me sic morti & corruptioni proximum, putredinem in quam paulopost sum resoluendus appellauim patrem meum, & dixi, pater vermes qui meum corpus arrodent matrem meam ac sorores appellauim. Amodo enim neque cum patre qui me genuit, neque cum matre quæ me peperit, neque cum fratribus aut sororibus, quæ ex eodem vtero prodierunt, mihi res erit aut vlla societatis, sed tantum cum putredine & vermibus. Hæc in sepulchro mihi aderunt, cum me & pater & mater & soror & frater deseruerint, vt merito illa amodo patrem & matrem & fratrem & sororem & omnia mea possim nominare. 30 Quid est igitur quod in hoc mundo possim aut debeam præstolari, cum mortem & corruptionem istam quasi in proximo imminentem conspiciam? & patientiam ac sustinentiam meam quis in hoc mundo considerat, vt me liberet à miseria? Nihil profecto in hoc seculo considerat à me videtur expectandum, quod me posset in plaga ista consolari: neque ad meam patientiam in hoc mundo quisquam attēdit, vt à quoquam hæc expectare debeam salutem nisi à solo deo in futura remuneratione. 31 Imò post paululum mea anima (i. quicquid propriè meum est nempe anima ipsa, quæ non est terræ sicut dissimulatio inferni corpus debita, cum omnibus suis operibus virtutibusque & vitiis) nunc descendens est in infernum qui est locus subterraneus & profundus, dissimulatus, si cum superficie terræ & altitudine cæli cõferatur: illuc, inquam, corpore quod terræ debetur ex dei sententiâ traditum,

25 Noctes ver
terunt in die.

26 et rursum
post tenebras
spero lucem.

27 Si sustineo
ero infernus
domus mea

28 Et in tene
bris strauile
culum meum.
29 Putredini
dixi, pater
meus es: ma
ter mea et so
ror mea, ver
mibus.

30 ubi est er
go nunc præ
stolatio mea?
Et patientiam
meam quis con
siderat?

31 In profun
dis inferni
num descen
dent omnia
mea.

32 Put & sue
saltē ibi erit
requies mihi?

Zach. 9.

ANNOTATIONES CAP. XVII.

tradito, & bonis omnibus temporalibus in eadem terra relictis, anima nuda cum operibus suis descensura est. 32 Vbi si mox plenam & perfectam esset habitura quietem, esset quidē hac ex parte leuior toleratu & infirmitas præsens & mors imminens, propter spē propinquæ quietis. Nunc verò ne illic qui dem anima plenam statim habebit requiem, sed in tenebris & vmbra mortis multo tempore ei demorādum illic erit, sub expectatione venturi Saluatoris, qui post multa sæcula venturus est, vt educat vinctos de lacu in quo non est aqua perfectæ consolationis. Quæ cum ita se habeāt, mirum ne vobis videtur aut scandalizare vos id debet, si in querulando & vociferando ego qui tantis opprimor doloribus, videar aliquantō immoderati- or: vt propterea me quasi blasphemum & impium abomine- mini?

ANNOTATIONES IN

CAP. XVII.

Iob. 19.

Spiritus meus attenuabitur. Alij ex Hebræo legunt: Spiritus meus corruptus est. Quod de anhelitu potest intelligi, de quo etiā post dicitur, Halitum meum exhorruit vxor mea. Pro eo autem quod sequitur: Solum mihi superest sepulchrum, ex Hebræo ad verbum legimus: Sepulchrum paratum est mihi, vel sepultores habeo, quod eundem habet sensum. Non enim aliud quā propinqua mors significatur. Veluti cū prouerbiali sermone dicimus, quempiam alterum pedem habere in sepulchro. Carterum, pro eo quod sequitur: Non peccavi: Hebræi legunt: Profecto irrisores vel mendaces vel deceptores mecum. Quod licet verbis multum videatur à nostra lectione vulgata differre, sensu tamen non vsque differt. Amicos enim secum agentes ob hoc mendaces, vel fallaces, vel illusores dicit, quia afferebāt ipsum p peccatis suis puniri, idque totis viribus vt sibi persuaderet conabantur efficere, quod ipse sciebat esse mendacium. Vnde siue dicas in hunc sensum: Profecto illusores vel mendaces mecum, siue: Non peccavi, eandem vtrobique rem significas. *Libera me & pone me iuxta te, & cuiusvis manus pugnet contra me.* Admodum diuise hic locus ab interpretib⁹ Hebræis legitur & exponitur. Quis- dam sic vertūt: Trāseam precor, fac me securum apud te. *enim*

CAPITIS DECIMISEPTIMI.

105

enim illorum potest mihi manum dare ad securitatem? Quod quidem secundum partem priorem satis cum lectione vulgata conuenit. Quid enim aliud est, fac me trāsire, nisi libera me à miseria in qua nunc viuo? quid est aliud, pone me iuxta te, quā fac me securum apud te? Altera autem pars: Quis mihi det manum ad securitatem, hūc habet sensum. Idecirco à te peto auxilium, quoniam prater te alius nemo sufficit ad me liberandum de tam grauissima miseria. Tu solus es, qui mihi possis in tam desperatis rebus succurrere. Alij accipiunt verba ista vt ad amicos dirigantur, non ad Deum, legentes in hūc modum: Pone, fideiussorem da recū, quis est qui percutiat in manum? Quod accipiunt secundum morem vulgatum quo solent homines de re qualibet contententes seinuicem ad deponendum pignus aliquod, vel fideiussorem constituendum prouocare. Quasi dicat Iob: Si adeo certi estis vos, me esse impiū & propter peccata mea puniri, ponite pignus, aut dare fideiussorem, aut percutite in manū stipulando, vt cogamini docere & probare ratione vel testimonio quod asseritis. Alioqui, velut temerariis & in aërem loquentibus non dabitur vobis fides.

Prædam pollicetur socijs. Alij ex Hebræo vertunt, blandientia aut verba blanda dabit socijs. Quod à nostra lectione non discrepat. Qui enim prædam magnam & opimam promittit socijs, vtique blanda & iucunda auditu loquitur. Puto autem nostrum interpretē paraphrasticē declarare voluisse, cuiusmodi illa fuerint blāda & grata verba, quæ socijs ac ministris suis dabit diabolus, viri sancti præcipuus persecutor. *Posuit me quasi in prouerbum vulgi.* Simile quid in Psalmis dicitur: Factus sum illis in parabolam. In eo autem quod sequitur: Exemplum sum coram eis, alij legunt: Tympanū sum corā eis, quod eundem ferē habet sensum: Quomodo in tympano luditur, sic ego factus sum eis ludus, & oblectantur de mea loquentes miseria. Alius quidā vertit: In igne gehennæ antea ero. Quod exponi potest secundum illorum estimationem, qui propter sua peccata grandia putabant tam grauiter eum puniri. Secundum nostram autem enarrationem satis conuenit verbum Iob cum illo quod ait Paulus, se factum esse spectaculum hominibus, & peripsema ac purgamentum mundi huius. *Caligauit ad indignationem oculus meus.* Quidā codices Latini habent, ad indignationem: alij, ab indignatione. Sensus prorsus idē est, ad indignationē vel ab indignatione fruentis mundi dæmonis virum.

ANNOTATIONES

rum sanctum repletū esse miseriis, quibus descendis oculi deficientes præ sietu perfusi sunt caligine. Quidam verò de indignatione propria ipsius Iob exponunt: sed quod dictum est priori loco, videtur magis cōueniens proposito & veritati. In eo autem quod sequitur: Membra mea quasi in nihilo redacta sunt: alij legūt, in vmbra redacta sunt: alij pro membris vires legunt: alij compaginem totam, nempe vel membrorū vel virium. Sēsus in omnibus idem est. Magnam enim defectionem & corruptionē intendit significare: Alij sic legunt: Cogitationes meae sicut vmbra vniuersae. *Mundis manibus addet fortitudinem.* Quidam codices habent ablatiuum, mundis: alij nominatiuum, mūdus. Et parum refert vtro modo legatur, quum in eundem sensum ambae lectiones coincidunt: nisi quod secundum casum ablatiuum videtur aliquantō manifestius indicari modum quo sibi iustus conciliat fortitudinis spiritualis augmentum, nimirum per mundas manus, per munditiam manū, per studium assiduū operationis bonae. Quauis & hoc facile in nominatiuo intelligatur. Per quid enim illum qui mundus est manibus, intelligimus addere sibi fortitudinem, nisi per ipsam manuum suarum mūditiem? Græca æditio per nominatiuum legit: Mundus manibus assumet fiduciam. *Nō inueniam in vobis vllum sapientem.* Græca æditio habet: Non inuenio in vobis verum, secundum genus neutrum & αὐτῶν, quæ lectio nostram exponit. Non enim Iob illis vult adimere omnem sapientiam, sed tantū in proposito negotio sapientis eos negat præstare officium, vtpote qui innitantur mendacio.

In profundissimum infernū descendunt omnia mea. In Hebræo quod dicitur, vadi sēol: Alij vertunt ad profundū inferni: alij, ad latera sepulchri, nostra versio priorē sēsum exprimit, signatē in profundissimū infernum dicens, non quod significare velit locū dānatorū, qui in Psalms aliquoties appellatur infernus, vel lacus inferior: sed vt indicet, nō de sepulchro intelligēdū, quod de subterraneo & profundo inferno intelligitur. Quod autē nos legimus, omnia mea, non est in Hebræo, sed ab interprete est adiectum. Intellige autem omnia mea, id est, omnia quæ per mortem manent homini, id est, anima ipsa cum operibus suis. Nihil enim aliorum propriē nostrum est. Corpus enim terræ est debitum, nec possumus illud deferre nobiscum in infernum. Cetera quoque temporalia bona debentur huic seculo, non futuro, vbi talium nullus est vsus. Sola anima cum operum

CAPITIS DECIMIOCTAVI.

106

operum meritis vel demeritis migrat ad inferiora loca. Opera enim illorum (vt ait in Apocalypsi angelus) sequuntur illos. Qui autem intelligunt latera sepulchri, per interrogationem conuenientem habebunt sensum, in hunc modum: An putatis, quod in latera sepulchri mecum descendant omnia mea in quibus possem sperare? & nunquid ibi mihi esse poterit requies? Quasi dicat: Quid mihi possit esse spei in hoc seculo, quum iam iam sim inferendus sepulchro, quo certum est nihil me comitaturum quod me possit consolari aut beatum facere? Quem sensum satis innuere videtur æditio Græca, quæ sic legit: Vbi est igitur mea spes, aut bona mea videbo? An mecum in infernum descendant, aut vnanimiter in sepulchrū descendemus?

DECIMIOCTAVI CAPITIS

ELUCIDATIO.

IS dictis suo ordine secundo loqui cœpit *Cap. 18.*
Baldath Suites, qui in ordine amicorum dignitate & autoritate videbatur secundus. *Respondens aut Baldath Suites, dixit:*
Cœpit autem ab increpatione amara, verbis Iob irritatus, quæ illum ad suam amicorumq; iniuriam existimabat protulisse. Sic
autem loquutus est: 2 Quousque tandem verba huiusmodi *2 Vsq̃ue ad inania, & ad nihilum vtilia sine iudicio & ordine profundes, quæ finē verba iactabis?*
quicquid in buccam venit temerē effutens? quando tandem ab huiusmodi cessabis sermonib⁹, quos sine intellectu inaniter videris effundere? 3 Debebas apud te prius diligēter expēdere sermones nostros, & intellectum eorū attentius perscrutari, ac deinde post maturā deliberationē ad rem propositā nobiscū loqui: quod minimē tu facis, qui vix auditis nostris sententiis, statim cum impetu respōdes: & sic respondes, vt videaris ea quæ nos diximus, vel non attentē audisse, vel certē non sufficienter intellexisse. Si enim ea intellexisses, proculdubio acquiesceres nostris æquissimis cōsiliis, aut vt minimū ad propositū magis accommodē respōderes, qui nūc videris tantū querulari verbis nescio quibus & sine ordine vagari, ppositōq; minimē insistere. 4 Et primū quidē illud à te scire velim, vn- *4 Quare re- putati sumus vt iumenta, & sordum?*
de tibi tāta ista sit cōfidentia, vt tu vnus in passione & miseria positus, nos & numero plures & sapiētia nihilo inferiores, qui coram te?

O ij huc

ELVICIDATIO

huc ad te amicitia gratia venimus, neque haecenus aliud quam amici officium praestitimus, audeas ita contemnere ac penitus nihilifacere, ut vix amplius nobis quam iumentis irrationabilibus tribuas, perinde ac si nobis non sit ratio vel iudicium: dum ita improbe sermones nostros repellis, & impudenter nimium arrepta censoria virgula de nobis pronuncias, omnes nos vna accusatione perstringens, dum nos insipientiae arguis, & quasi doctorem te nobis atque magistrum promittis, ut tui nos efficiamur discipuli. 5 Quare ita in iracundia & furore tuo bonis nostris monitis tam pertinaciter obliuiscens, animam tuam perdis, & condemnationi reddis obnoxiam? cui multo rectius consuleres, si cum mansuetudine verba nostra qua pro tua utilitate & salute loquimur benigne susciperes, eisque acquiesceres. 6 Quid vero tibi poterunt utilitatis adferre istae tuae querimoniae, expostulationes, atque blasphemiae, quas contra Deum eloqui non cessas? An forsitan confidis hoc pacto cogere Deum & apud eum efficere, ut propter te aliquid eorum immutet, quae apud ipsum definita sunt, & providentiae eius consilio constabunt? cuiusmodi videlicet est inhabitatio terrae ab hominibus, usque ad seculi consummationem, & durissimarum rupium in suis locis stabilitas. Quomodo enim ista ac similia quae stabili lege constunt, propter te non mutabuntur, sic neque ob tuas irrationabiles querelas aliquid mutabitur eorum quae ipse circa te facere constituit. Quare praestat, ut tu in patientia ipsius voluntati & dispensationi te conformans, desistas ab huiusmodi blasphemiiis. 7 Quod si te aequitas & convenientia diuinæ dispensationis non moueat, certe vel ipse impiorum miserabilis exitus qui certo eos manet, merito te ab impietate huiusmodi deterrere & reuocare deberet. Illud enim imprimis certissimum est, homines impios, & si ad tempus aliquantum luce quadam prosperitatis terrenae & gloriae temporalis videantur refulgere, non diu tamen illa frui posse, sed breui perituram illam ac prorsus extinguendam. 8 Atque etiam si magnus videatur splendor ille gloriae eius, ita ut quasi flamma ignis in altum se tollat, sitque conspicua omnibus, ne sic quidem duraturus est splendor ille egregius. 9 Quin potius lux illa omnis & gloria quae splendore suo omnem eius domum, cognationem atque familiam exornare, post paululum prorsus obscurabitur, & quasi in

CAPITIS DECIMIOCTAVI

107

tenebras quasdam vertetur: ita ut ex diuite pauper, ex honorato contemptibilis, ex glorioso inglorius fiat & abiectus. 10 Nimirum prosperitas illa & gloria qua Deus impium ad tepus illustravit & glorificauit, ob peccatorum ipsius demerita, diuino iudicio subtrahetur: & quomodo ante gloriosum eum & honorabilem fecerat affluentia bonorum, sic postmodum eum reddet contemptibilem, subtractione omnium. 11 Gressus illi potentiae eius quibus solet in superbia sua, tanquam galus extento collo, incedere, diuino iudicio egregie arcebitur & comprimentur: magnificos illos & superbos incessus facile eum dedocebit superueniens grauissima aduersitas. 12 Atque huius ruinae & miserie, non alius quilibet, sed ipse sibi causa erit, malo consilio & proposito suo credens, postposita Dei voluntate & sapientum consiliis: quod ei erit in ruinam & praecipitium mortis sempiternae. 13 Ipse siquidem, non alio quolibet cogente impulsus, sed propria sponte & sua ipsius voluntate, pedes suos immisit in rete, affectus suos tradidit concupiscentiis malis vitisque omnibus & peccatis, quae sunt rete diaboli & laqueus mortis. 14 & in huius retis varietatibus iugiter impius ambulat, de vitio in vitium transiens, ita ut nullum sit vitium quod non perambulet, nulla peccati species, quam non experiatur & qua non coinquinetur. 15 Cum vero aliquantisper in reti isto ambulauerit, consuetudo praua velut laqueus quidam inextricabilis affectum eius ita comprehendet, astrictumque tenebit, ut non se possit extricare: quemadmodum quis comprehensa laqueo, non se potest inde expedire. 16 Et cum in consuetudinem peccandi iam venerit, adeo non exstinguitur in eo male sitis ardor, id est, prauae concupiscentiae flamma, ut etiam magis contra eum exardescat, & profundius eum damnationi quærat immergere. Quo enim amplius quis obedit prauis concupiscentiae carnalis affectibus, eo magis illa saeuit & amplius ad similia excitat: quemadmodum in hydrophico, quo plus fuerint potae, plus sitiuntur aquae: & scabiosa caro quo magis scalpitur, eo maior excitatur pruritus. 17 Absconditus est in terra laqueus quo capiuntur pedes eius, dum rebus terrenis cor apponens eis immodice inhaerendo ceclestia negligit: sicque in his inferioribus infixus haeret, & inuolutus detinetur, ut ad superna nequeat oculos attollere. 18 & decipula qua capiendus est, super semitam impietatis per quam ambulat illi est parata, ita ut in operibus manuum suarum

O iij rum

EL VICIDATIO

19 Undique
terrebunt eū
formidines.

20 Et inuol-
uent pedes
eius.

21 Attenu-
etur fame vo-
bur eius, &
inedia inua-
dat costas il-
lius.

22 Deuoret
pulchritudi-
nē cutis eius:

23 Et consu-
mat brachia
illius primo-
genita mors.

24 Auella-
tur de taber-
naculo suo si-
ducia eius,

25 Et calcet
sup eū quasi
rex interitus

26 Habitēt
in tabernacu-
lo illius socij
eius qui non
est,

27 asperga-

rum & gressibus pedum suorum comprehendatur. 19 Cum
verò ex longa cōsuetudine peccandi peruenit ad pessimam
conscientiam, consequetur dehinc miseranda ipsius afflictio
interior atque exterior, & terreat eū undique multiplex
formido: interius quidem ex carnificina malæ conscientie, ex-
terius verò ex Dei iudicio quod illum in ultionem peccatorū
persequitur. 20 Adeoque angustius ex omni parte circun-
dabitur & cōcludetur, vt penitus inuolutus & quasi perplexus
hareat in illis, nesciens quid velit agere, aut quò se vertat, aut
quomodo se possit de tantis malis extricare. 21 In tantā vē-
turus est miseriam, vt corporis illud robur in quo paulante
gloriabatur, ob rerum ad vitam necessariorum defectum atte-
nuetur atque deficiat: & latera illa pingua de quibus solet ar-
uina dependere, edax fames obtinebit, costæque illius bene
curata cū prius quasi armatas, exedet atque consumet vorax
inedia: iusto Dei iudicio sic disponente, vt qui in abundantia
nec Deū reuereri, nec hominū voluit misereri, in egestate ipse
cogatur miseriam sustinere. 22 Deuorabit vorax ista inedia
pulchritudinem cutis eius, quam tanta diligentia curare solet
& bono pabulo fulcire, ita vt corpus illius quod antè totū pin-
gue erat succulentum & lene, iam præ cōsumptione carnis ru-
gosum, & hispidum, & asperum appareat: 23 brachia autem
illius & cetera corporis mēbra inuadet dolor immensus & in-
tolerabilis cruciatus, ipsa quoque morte durior, ita vt quasi mors
quædam primogenita & mors ante mortem videatur, aut cer-
te mortis ipsius primogenit⁹, quo nihil mortī est propinquius.
24 Omne id in quo habebat fiduciam, siue diuitiarum abun-
dantia, siue honoris dignitas, siue ministrorum vel amicorum
multitudo, Deo iudicante subito auferetur, & quasi per vim
auelletur de tabernaculo eius. 25 Mors aduersus eum præ-
ualebit, & dominabitur in eum plena potestate atque dominio,
quomodo rex dominatur in subditos: sicque illum mors pessun-
dabit, & velut pedibus conculcabit, vt nulla ratione possit eua-
dere. 26 Et cū iam morte absumptus fuerit, domū eius, ex-
pulsis filiis & legitimis heredibus, alieni occupabunt & inhabi-
tabunt, socij videlicet eius qui modò non est siue defuncti, qui
illi dum viuerent amici esse videbātur peculiare: hi videlicet
post mortē illius conuertentur ad opprēssionem filiorū, eosque
per vim vel fraudem spoliabunt bonis paternis, ac sibi ea vēdi-
cabunt. 27 Moriens verò impius ille nihil aliud relinquet q̃
nomen

CAPITIS DECIMIOCTAVI

nomen pessimum, quod est quavis sulphurea flāma foetidi⁹ tur in taber-
magisque detestandum: atque hoc pessimo nomine totam naculo eius
suam domum atque familiam abominabilem reddet, velut cū sulphur.
in domo aliqua sulphur accenditur, tota ipsa graui dolore cō-
pletur. 28 Denique, quicquid ille dum viueret egit, to- 28 Deorsum
tum redigetur in nihilum, nihil eorum prosperū habebit suc- radices eius
cessum, vel ad debitum finem perueniet, quemadmodum vi- siccentur.
delicet ea quæ ipse suis manibus plantauit infernē à radicibus
exiccabuntur, 29 ea verò quæ iam sursum germinare cō- 29 sursum au-
perunt, & quasi ad metendū matura videntur, sic atterentur tē atteratur
abique vtilitate consumuntur, vt fructum heredes eius nullū mēbris eius.
inde accipiant. 30 Non solū autem ipse infelix morietur, 30 Memoria
verumetiam ipsius memoria simul cum ipso peribit de terra, illius pereat
ita vt non sit vlla apud homines de eo memoria in bonum: & de terra, &
non erit nomen eius celebre in plateis & conuenticulis ho- non celebri-
minum, vbi solet bonorum virorum frequens & cel-bris fieri tur nomen i-
memoria. 31 Nimirum Deus scelerum ultor, suo iudicio ius in plateis.
illum expellet de luce huius mundi in tenebras exteriores & 31 Expellet
sempiternas, vbi sine fine erit fletus & stridor dentiū: 32 & cum de luce
ex hominibus auferet habitationem eius, transferetque eū de 32 & de or-
hoc mundo in profunda inferni, vbi cum dæmonibus ei erit be transferet
perpetua societas. 33 Neque solū ipse in semetipso defi- eum.
ciet ab hominibus, sed etiam in posteritate sua non erit ei vel 33 Nō erit se-
semen propinquum vel longinqua progenies, nō filij aut ne- men eius neq;
potes vllius momēti vel nominis vel dignitatis in populo suo: progenies in
sed vel omnino deficiēt filij cum patre, propter imitationem populo suo,
scelerum paternorū, vel (si supersites manserint) erunt despe-
cti & contēpti ab omnibus, propter malum nomen quod pa-
ter reliquit in populo: 34 nec omnino vllæ ei erunt reli- 34 nec vllæ
quæ aut progenies aliqua vllius momenti, in quibus videatur reliquæ in
ipse mortuus aliquo modo viuere: quemadmodum contra- regionibus
riō viri boni, etiam post mortem suam, in probis filiis quos su- eius.
persites relinquunt, viuere solent. 35 Quum autem tēpus 35 In die ei⁹
illud condemnationis & iudicij huius aduersus impium vene stupebunt no-
rit, quando in eum terribile istud iudicium exercebitur, stu- uissimi, et pri-
pebunt & horrebunt omnes qui viderint, parui & magni, no- mos inuadet
uissimi & primi, infimi & dignissimi, præ magnitudine mise- horrore.
rie quæ super illum adueniet. 36 Ad hūc, inquā, modum o 36 Hæc sunt
amice agetur de domibus iniquorum, & huiusmodi erit con- ergo taber-
ditio siue exitus illorum, qui Deum modo non habentes an- nacula ini-
te ocu-

ANNOTATIONES

qui, & iste lo-
cus eius qui
ignorat deū.
te oculos, iniquitatem suam audacter perpetrant, & blasphemias loqui non verentur, nec volunt peccatorum suorum agere poenitentiam. In quorum numero etiam tu esse videris, qui aduersus Deum tam licenter loqueris, neque tories iam monitus agere vis poenitentiam.

ANNOTATIONES IN

CAPVT XVIII.

VSque ad quem finem verba iactabis? Alij sic legunt: Quando finem pones sermonibus? Sensus est idem. *Sorduius coram te.* Sordescere nobis dicitur quod vilescit ac nihilipenditur. Alludit autem ex parte aliqua ad iumentorum vilitatem, quorum iamiam meminerat. Hæc enim in fimo sordescunt. *Nunquid propter te derelinquetur terra?* Diuersas huc adferunt interpretationes, alij morales, alij literales. Nobis videtur sermo esse parabolicus & puerbialis, quasi diceret: Nūquid propter tuas querimonias istas tā ineptas aliquid in ordinatione diuina mutabitur? Nūquid per illas diuina prohibere te confidis iudicia, & quæ ille decreuit ne perficiantur impedire? Ita & vulgò solemus dicere, ei qui magnum aliquid & quod ultra rationem esse videtur postulat. Nunquid propter te mare siccabitur, aut cælum à suo cursu cessabit? Perinde ac si dicamus: Eadem opera etiam hæc postula. *Nōne lux impij extinguetur?* Videntur ista nimium habere acrimonie, si vt in virum sanctum prolata accipiantur. Vnde nos generaliter ad impios accommodauimus. Sic enim solent rhetoricè loquentes, occasione accepta, à particularibus ad generalia transferre sermonem, quemadmodum suprā annotauimus in caput 13. tractantes verbum illud sancti Iob: Statim vt se commouerit turbabit vos. Ceterum id quod statim subiūgitur: *Lux obtelescet in tabernaculo eius &c.* posset aliter exponi, de lumine ipso naturali, vel de lumine diuinæ gratiæ, aut humanæ sapientiæ, quæ est in impio. Quicquid enim nunc in eo videtur esse luminis, siue naturalis, siue gratuiti, in morte extinguetur: & lucerna illa qua desuper nonnunquam illuminari solet, in morte prorsus extinguetur: quoniam illuminatio diuinæ inspirationis qua subinde visitantur etiam impij, quando in hoc statu sunt vitæ huius mortalis, ea prorsus subtrahetur illis

CAPITIS DECIMIOCTAVI.

109

illis post mortem. Nos autem in elucidatione totum exposuimus de luce, id est gloria & claritate temporalis prosperitatis. *Et in maculis eius ambulat.* Alij vertunt: In intricacionibus eius: In idem redit sensus, si intelligamus de variis generibus vitiatorum in quibus viuunt impii. Ipsa enim sunt maculae siue varietates & deformitates retis eius quod est impietas: & eadem rectè intricaciones vel intricata retis illius dicuntur. *Exardescet contra eum sitis.* Nos sitim intelligimus concupiscentiæ malæ ardorem insatiabilem. Potest etiam intelligi damnatio ipsa, quæ velut sitis & anhelando expectat impios, vt eos deuoret. Vel eadem ratione diabolus intelligatur impiorum damnationem sitiens, qui nunquam satiatur damnatione hominum, iuxta id quod in sequentibus dicitur: Absorbebit fluiuium, & non mirabitur: & habebit fiduciā, quod inueniat Iordanis in os eius. Ex Hebræo alij legunt, sitiens: alij armati: quæ ad eundem sensum possunt accommodari. *Attenuetur fame robur eius, & inedia inuadat costas illius.* Alij ex Hebræo sic vertunt: Erit famelicum semen eius, euentus malus parabitur lateri eius. Vbi per latus quidam Hebræorum intelligunt vxorem, quæ est viro socia & à latere, imò quasi alterum eius latus, nimirum vnus corpus cum eo & de viro costa primitus formata. Sicque significabitur, etiam vxori mala aduentura propter viri impietatem, sicut & filiis famis miseriam. Alij pro inedia flagellum vertunt, intelligentes dolorem quamlibet grauem qui latus inuadit impij, vt intollerabili ipsum affligat dolore, quemadmodum de Antiocho impietate illustri, Machabæorum libris legimus. *Deuoret pulchritudinem cutis eius.* Alij vertunt, fulcimenta cutis: quod in eundem sensum reducitur. Pulchritudo enim cutis est, si bene fulcita sit & repleta carne interius. In eo autē quod sequitur: Consumat brachia illius primogenita mors, alij vertunt, primogenitus mortis. Intelligunt autem per mortis primogenitū dolorem grauissimum, qui videtur mortis proximus, & quasi idem cum morte: quomodo dicere solemus metaphoricè, primogenitū esse alicuius, quod vel idem est cū ipso, vel ipsi proximū. Idem intelligimus, & nos per mortem primogenitam. Iuxta antiquam aditionem, primogenita videtur in neutro genere & accusatiuo accipiendum, pro præcipuis & præstantioribus. Sic enim habet: Comedat autem eius speciosa mors. *Calcet super eū quasi rex interitus.* Alij ex Hebræo sic legunt: Educet

ELVCIDATIO

Educat eum ad regem terrorum. Per regem autem terrorum, anxietatem quæ est in morte intelligunt. Omnium enim terribiliū (vt ait Aristoteles) mors est terribilissimū, propter quod merito rex terrorum dicitur. Eodem nomine & diabolus non immeritō potest intelligi, qui est rex terribilis super omnes filios superbia. Ad hunc autem regem terrorum educetur anima, quando de corpore cogetur emigrare. *Habitent in tabernaculo eius socij eius qui non est.* Alij per tabernaculum intelligunt ipsum corpus, in quo post mortem inhabitant vermes, qui soli sunt socij defuncti, iuxta id quod capite præcedēti dixit Iob: Mater mea & soror mea vermibus. Per asperionē autem sulphuris in tabernaculo, intelligunt scortorem de corpore egredientem. Quorū vtrunque in Antiocho adhuc viuēte fuit impletum, de cuius corpore vermes scaturiebāt, & tantus exibat scortor, vt non posset eius præsentia ferre exercitus.

2. Mac. 9

DECIMINONI CAPITIS

ELVCIDATIO.

Cap. 19
Respondens
autē Iob, di-
xit.

2 Vsq̃ue quo
affligitis ani-
mam meā, et
atteritis me
sermonibus?

3 En decies
confunditis
me, et nō eru-
besco, oppri-
mentes me.

4 Nēpe et si
ignorauī, me-
cū erit igno-
rantia mea.

5 At vos con-
tra me erigi-
mini, et argui-

Ita à Baldath de impiorū malorū exitu pro-
latis, sanctus Iob in querimonia persistens, ita
respondit: 2 An non tandē cessabitis vos ani-
mam meam, alioqui plus satis doloribus grauata-
tam, amaritudine verborum vestrorum amplius
attligere, & quasi comminuere atque conterere vestris incre-
pationibus, & quantum in vobis est desperatione meum ani-
mum deicere: cum me contenditis, ob peccata mea istam tam
grauem plagam sustinere? 3 Ecce iam non semel, sed mul-
tis vicibus me confundistis, asperitate & amaritudine verborū
vestrorum, quibus in me inuehimini: & cum vel pudore retrahi
deberetis ab oppressione tam afflictī amici, vos tamen non
erubescitis ita grauiter mendaciis & increpationibus me cal-
umnari. 4 Nec est quod dicatis, vos ad meam instructio-
nem ita agere: cum etiam si ego verē errauerim in aliquo, ma-
lēsentiens aut minus circumspectē loquens, vos tamen non si-
tis ij qui me possitis sufficienter corrigere & meliora docere:
atque ita, quantum ad vos attinet, si errauerim, permaneo in
ignorantia mea, neque per vos potero rectē instrui, cum sciam
omnem vestrum sermonem inniti mendacio. 5 Et cum
me docere non sufficiatis, vos tamē superbē contra me eleua-
mini

CAPITIS DECIMINONI.

110

mini & insurgitis aduersum me, etiam in faciem mihi cōtra-
dicentes: id quæ non sine opprobriis & ignominia. 6 Ego ta-
men nihil his omnibus vestris sermonibus permotus, in mea
persisto sententia, quam ab initio asserui, & defendendā susce-
pi, vōsque hortor & moneo, vt vel nunc tandem intelligatis,
quod deus in hac plaga quam patior non æquo iudicio mecū
agit, si consideremus morem quem solet in puniēdis hominū
peccatis obseruare, quodque punitio ista modum transcendat
consuetum quem solet obseruare in castigandis peccatis ho-
minum. Vnde intelligere debetis, plagam istam tam grauē
qua affligor, & flagella quibus ex omni parte circuncingor,
intus & foris plenus doloribus, non euenisse mihi ex æquitate
diuini iudicij pro vltione peccatorum meorum, quemadmo-
dum diuini iudicij æquitas & rigor solet grauiā hominum pec-
cata in hoc mundo punire: cum nequaquam in me agnoscam
peccata vlla tam grauiā, quæ tam insolitam & crudelem casti-
gationem essent commerita, secundum legem consuetā qua
solet deus in hoc mūdo pro peccatis homines castigare. Quid
igitur vobis mirum videtur, si ego tantas afflictiones præ-
ter meam culpam patiens, conqueri videar aliquāto liberius?
7 Ecce enim tantus est meus dolor, vt præ nimia vi & vehe-
mentia cogar exclamare: sed nemo clamorem meum exaudi-
uit, nusquam quisquam vel Deus vel homo apparet, qui mihi
succurrat, meūque dolorem leniat: 8 & si voce lamenta-
bili siue horribili exclamem & inuocem iudicem, nemo respo-
det qui causam meam discutiendam aut iudicandam suscipiat,
vt de tantis malis me liberet. Vultis autem iterum vobis figu-
raliter depingam, quā aduersum me crudeliter agat perfe-
quutor meus, siue bonus Deus, siue impius diabolus, & quā me
trahet inhumaniter? 9 Ecce conclusit me ex omni parte, &
quasi vallo quodam circumdedit me, nimis aduersitatibus at-
que miseriis vndique me obruens: quibus ita me cōcludit an-
gustat & circumuallat, vt nusquam mihi pateat effugiendi via,
nusquam locus detur respirandi: 10 atque insuper iter
meum totum oppleuit tenebris, ita me terrore suo contur-
bans, vt nesciam quid agere aut quod me vertere debeam, ve-
luti cum homo in tenebris densissimis ambulare cogitur, ne-
sciens omnino quod vadat. 11 Primum quidem, omni sub-
stantia diuitiarum, quibus ornatus eram & insigniter præ aliis
gloriosus, subito ac violenter me spoliavit, à iumentis vsq; ad
filios

tis me oppro-
briis meis.

6 Salte nunc
intelligite, qd
deus nō æquo
iudicio affli-
xerit me, &
flagellis suis
me cinxerit.

7 Ecce cla-
mabo vim pa-
tiens, & ne-
mo audiet.

8 Vocifera-
bor: et nō est
qui iudicet.

9 Semitam
meā circūse-
psit, et trāsi-
re nō possū.
10 & in cal-
le meo tene-
bras posuit.

11 Spoliauit
me gloria
mea.

ELUCIDATIO

- 12* **Abstulit** filios vteri mei perdens quæcunque habuerã omnia. *13* **Di**gnitatem quoque meam quæ mihi quasi pro corona erat, quæ me decorabat & honorabilem reddebat, à me abstulit, sicut ex ditissimo pauperimum, sic & ex honoratissimo despectissimū faciens: quod certè miserrimum iudicatur genus infœlicitatis, ita fuisse infœlicem. *13* Nō solū autē in vna aliqua re mihi damnum intulit, sed prorsus omnia quæ ad me attinebāt destruxit atq; dissipauit, oues & boues, asinas & camelos, seruos & charissimos liberos, insuper & in corpore proprio vlce re percussus grauissimo, totus in meipso horrenda corruptione tabesco. *14* Neque vllam mihi video spem posteritatis, quæ solet consolari patres morientes: sed interfectis ante me liberis, protinus mihi omnem eius rei spem abstulit: ad eū modum quo arbori radicitus euulsæ omnis aufertur spes germinationis aut repullulationis, cuius vtique spem habet, quando diu radicibus terræ inhæret, etiam si ramorū aliqui vel omnes præcidantur. *15* In his omnibus grauem aduersum me irā indignationis suæ ostendit, qui me affligit tam grauissimè: & sic me habere ac reputare videtur quasi hostem & inimicum suum. Profecto enim iudicio humano signum esse videtur magnæ hostilitatis & inimicitiarum non vulgariū, tam inaudita plaga, tā insolita persecutio. *16* Vno impetu tota sua virtute irruerunt in me lictores & ministri eius, quorum crudelitate in mea afflictione voluit vt, id est, demones impij, & homines crudeles, Chaldaei atque Sabæi: qui simul iuncti, in me tota virtute irruerunt, vt omnem meam substantiam ac me ipsum perderent. *17* Venientesq; transierunt super me, & ita pessumdederunt atque cōculcauerūt, quemadmodum via publica per quam plurimi transeunt conculcatur ac teritur. *18* Neque verò leuiter solū aut per transitum mihi nocuerunt percussione horaria, sed prolixiori temporis mora vsque modò non discedunt à me, etiam nunc tabernaculum istud miserandum corporis mei per circuitum obsidentes, vt me funditus perdant, veluti cum exercitus castra metatur in circuitu ciuitatis alicuius, quam euertere ac solo æquare cupit. *19* Contribules atque cōciues meos, imò & fratres germanos, secundum carnem coniunctissimos, præ magnitudine miseriæ à me elongauit, ita vt meam præsentiam exhorrescant: *20* & ij qui mihi olim familiariter noti erant, qui mihi peculiari amicitia aut familiaritate iuncti pauloante fuerant,

CAPITIS DECIMIOCTAVI.

211

- rant, ita me deserunt & longè à me recedunt, ac si nulla vnquā eis mecum familiaritas intercessisset. *21* Qui mihi secundū cognationem vel affinitatem propinqui erant, cognati & affines, aut alio quouis iure coniuncti, quasi ignotum me dereliquerunt, nullū mihi in tanta miseria humanitatis exhibētes obsequium: *22* & qui mihi olim peculiari familiaritate coniuncti fuerant, veteris amicitia & familiaritatis obliti: noluerunt me agnoscere. *23* Non solū autem extranei me reliquerunt, verum etiam domestici, vtpote vernaculi domus meæ quos à puero domi meæ alui, & ancillæ matres illorum vernaculorum me noluerunt agnoscere vt dominum & herum suū, obedientiam & reuerentiam debitam mihi persolvere recusantes: *24* sed me sicut alienum & incognitum reputauerunt, nihilo amplius meis verbis quàm alterius cuiuslibet hominis incogniti & nullum in eos habentis imperium, parentes. *25* Seruos meos, si qui fortè ex multis pauci adhuc superessent, cum vocarem: posceremque exhiberi mihi ab eis aliquid obsequij, non dignati sunt vel respondere mihi: ita vt si quid ab illis vellem obtinere, precibus mihi agendum esset, non iussione aut imperio, cogererque proprio ore ego dominus & herus illos suppliciter deprecari, quibus pauloante meo iure solebam imperare atque præcipere pro libito. *26* Ac fortitā parum id videatur de seruii isto genere hominum, qui nulla honestatis ratione ducuntur. Amplius verò, etiam ipsa vxor mea, quæ vna caro mecum esse debebat & corpus vnum qua nihil est mihi coniunctius, etiam ipsa meā exhorrescit præsentiam, propter anhelitus mei grauitatem, quam ferre non posse se querulatur: *27* insuper & filios vteri mei, id est, nepotes, filios filiorum meorum paruulos, vel filios concubinarum mearum, vel alios quos tāquam filios vteri mei simili charitate domi meæ educaui, etiam his cogor deprecando adulari & blandè loqui ac supplicare, si quid ab eis fieri velim. *28* Non solū autem me contemnunt maiores & digniores: verum etiam stulti & insipientes, homines viles & nullius precii me despiciunt, quem pauloante in summo habebant honore. *29* Ea licet forsitan in præsentia mihi non nihil deferre videantur, ob auctoritatem & dignitatem pristinam, mox tamen vbi vel paululum ab eis diuertissem, mihi detrahebant, & de me indigna dicebant, qualia antè nec cogitare fuissent ausi. *30* Quos ego olim à consilijs & secretis habebam, cum quibus

21 Dereliquerunt me propinqui mei:

22 & qui me nouerant obliti sunt mei.

23 Inquilini domus meæ et ancillæ meæ, sicut alienum habuerunt me:

24 & quasi peregrinus fui in oculis eorum.

25 Seruū meum vocaui et nō respōdit: ore proprio deprecabar illū

26 Halitum meū exhorruit vxor mea

27 & orabā filios vteri mei.

28 Stulti quique despiciēbant me.

29 & cū ab eis recessissem, detrahebant mihi.

30 Abominā

ELVCIDATIO

*ei sunt me quod
dam consilia
viri mei.*

*31 Quod ma-
ximè dilige-
bā auersatus
est me.*

*32 Pelli mea
cōsumptis car-
nibus adhæ-
sit os meum*

*33 Quod dereli-
cta sunt tātū
modo labia
mea circa de-
tes meos.*

*34 Misere mi-
ni mei, misere
mini mei, sal-
tem vos ami-
ci mei:*

*35 quia man-
domini teti-
git me.*

*36 Quare per-
sequimini me
sicut deus,*

*37 Quod carni-
bus meis satū-
ramini?*

quibus secreta quæque tractabam, & consilia mea omnia ut si
diffimis certissimisque amicis communicabam, isti me in mise-
ria hac positum contempserunt: 31 illi etiam quibus pecu-
liaris amoris indicia & multa & magna demonstravi, benefi-
ciorum omnium immemores & ingrati, me auersantur, fugiūt
à me, & vultum auertunt, neque vel colloquio dignantur mi-
serum. 32 Super hæc autem omnia, quæ ab hominū ingratu-
tudinē & immiseriordia patior, quæ meum animum non me-
diocriter grauant, illa excedit horrenda corruptio proprij cor-
poris, quæ sic totum me depasta est, ut consumptis & tabefa-
ctis carnibus quæ inter pellē & ossa mediabant, quasi sine me-
dio nunc adhæreant ossa pelli, & pelli ossa ipsa proximè ve-
siliat: 33 quemadmodum & in facie mea, corrosis carnibus
genarum & gingiuis circa dentes exesis, sola labia, (velut ari-
dum quoddam corium & pellis quædam siccata ac corrugata)
in circuitu dentium meorum derelicta visuntur, quasi depen-
dentibus à mēto palearibus horribilem speciem præbentia.
34 Cum itaque in tāta miseria vestris oculis constitutum me
videatis & ab omnibus derelictū, saltem vos o amici quos ego
ut peculiare amicos semper colui, decet nunc mei misereri, &
pro viribus misericordiæ affectum erga me tantis oppletū mi-
seriis cum affectu demonstrare: 35 eōque magis parcere mihi
& misereri vos debetis, quod me videatis à Deo (quo permit-
tente hæc omnia patior) tam grauitur verberari, ne sic afflictio
vos etiam addatis afflictionem. Satis enim superque grauis ad-
ferendum mihi fuerit ista quæ à manu dei mihi profecta est po-
na, etiam si non accesserit afflictio altera ab hominibus.
36 Quæ autem ista est crudelitas vestra, o amici, ut cum me
tam durè tractari videatis à deo, non moueamini vos ad mise-
ricordiam & compassionem, ut me consolemini, quod amico-
rum utique videbatur exposcere officium: sed magis econuer-
so etiam vos ad persequendū affligendūque me cōsurgitis, per-
inde quasi non sufficiat me deus affligere satis, nisi etiā vestra
accedat afflictio: 37 perinde quasi vobis voluptati sit mea ista
miseria, ut videamini meis carnibus saturari & pœnis delecta-
ri, quod est inhumane crudelitatis, non amicæ humanitatis. Ve-
runtamen, quia vos me ut blasphemum & desperatū calumniari
non desistitis, ecce paucis verbis, ad vestram confutationem, si
dei & spei meæ confessionem, clarè lucidèque proponam, ut
videatis quàm longe ego ab infidelitate aut desperatione ab-
sum

CAPITIS DECIMINONI.

112

sum, sicque ab hac desistatis calumnia, 38 Quoniam verò
ea quæ dicturus sum, magna quædam ac rara sunt, notatūque
& memoratu dignissima, & talia quæ ad posterorū instructio-
nem & cōmonitionem vsque in consummationem seculi me-
rito debeant seruari, optarem sanè (quandoquidē vox ipsa per
se labilis est, & volat irreuocabile verbum) ut per literæ manē
tis scripturam, quæ verbi vice fungitur & velut vicaria est vo-
cis transeuntis, illa conseruentur quæ dicam. 39 Ac quia ea
quæ in corruptis tantum schedis aut incompactis folijs scri-
buntur, faciliè depereunt, optarem ista quæ dicturus sum, quo-
tius seruentur, in volumine bene compaginato exactè defec-
turi, 40 et quadam curiosa impressione exarari: idque gra-
phio seu stilo ferreo, quo solebāt antiqui in ceræ tabulis aut
arborum corticibus scribere, aut lamina aliqua plumbea, qua
etiam subinde uti solent ad scribendum in qualibet apta mate-
ria. 41 Imò quia ista quæ sit in libro scriptura minus dura-
bilis est, quæ faciliè possit igne absumi, vel aliqua vetustate cor-
rumpi, vel alia qualibet corruptione deficere, optarem certè
ea quæ dicturus sum magis in durissima petra per insculptio-
nem profundam inscribi. Huiusmodi enim scriptura, videtur
omnium maximè durabilis. Nunc igitur quæ sum dicturus,
ad fidei & spei meæ protestationem attendite. 42 Ego
quidem Iob ita credo & sentio, habeoque persuasissimum in
animo meo, & sicut corde credo, ita ore confiteor, quod is
qui me redempturus est, ab omni peccato & ab omni corporis
corruptione quæ ex peccato nata est, & vniuersaliter ab omni
miseria corporis & animæ, in statum vitæ immortalis & felici-
tatis æternæ oportuno tempore est translaturus, quod hic,
inquam meus redemptor viuat in æternum, imò vita sit in sæ-
terris. Credo in Deum patrem omnipotentem, qui secundum
modum quem ipse ab æterno constituit, me redimet ab omni
malo, & saluum faciet in regnum suum cœleste. Credo & in fi-
lium eius dominum Iesum, quem in temporis plenitudine
Deo reuelante cognoui venturū in mundum, ad salutem ho-
minum & totius generis humani redemptionem: qui licet se-
cundum dispensationem paterni consilij, ad tempus morti
subdet assumptam humanitatem, in morte tamen eam non
derelinquet, sed mortis victicem, & salutis æternæ inuen-
tricem, toto humano generi efficiet.

*38 Quis mihi
tribuat, ut
scribatur ser-
mones mei?*

*39 Quis mihi
dedit, ut exa-
rentur in li-
bro,*

*40 stilo fer-
reo & plumbi
lamina:*

*41 vel celte
sculptur in
silice?*

*42 Scio enim
quod redem-
ptor meus vi-
uit.*

ANNOTATIONES

- 43 *in no-
uissimodie de
terra surre-
cturus sum.* 43 Hæc autem spes mea in longinquum respicit, quam nō ante perfectē adimplendam scio, quā veniat nouissimus ille dies consummationis seculi & extremi iudicii, quādo ego per operationem virtutis Dei, ad vocē filij Dei & sonitum horribilis tubæ, de monumēto prodibo & resurgam a mortuis: nec ego solus, sed vniuersaliter omnes qui in monumentis fuerint audient vocem filij dei, & procedent de latibulis, in reasumptis corporibus. 44 Ac tunc quidem rursus ego pelle hæc eadem, quæ nunc operit carnem & ossa mea, circumdabor, in iisdem omnino resurrecturus ossibus, eademq; carne & ceteris omnibus, partibus iisdē ad veritatem humanæ naturæ requisitis. 45 Et in eodē hoc corpore, in quo nunc istos fero cruciatus, videbo Deum suscitatore meum, non solum mentis oculis illum agnoscedo, verum etiam corporeis istis iisdem oculis Deum & hominem Iesum Christum in forma serui (in qua apparebit iudicaturus) contuendo quem generaliter videbit omnis oculus, etiam qui eum pupugerunt. 46 Hunc, inquam, ego ipse prorsus idem secundum numerum, eandem habens rationalem animam quam nunc habeo, & corpus idem quod nunc fero, similiter animæ rationali coniunctum, & ab ea informatum, videbo in forma iudicis apparentem.
- 47 & isti ipsi mei oculi quibus nunc vos contueor præsentem, illum in visibili forma apparentem contuebuntur intuitiua visione, eo modo quo nūc id quod coram oculis obiectum est intuitiua visione conspicio: 48 & nequaquam alius ero secundum numerum, quā nunc sum, sed idem numero, & quantum ad corpus quod nunc tam diris excrucietur doloribus, & quantum ad animam quæ in corpore isto miserando quamdiu placitum fuerit Deo, inhabitat: secundum substantiam & numerum prorsus idem & non alius, licet secundum qualitates & accidentia multum diuersus & alteratus, nempe ex corruptibili incorruptibilis, & ex passibili impassibilis, resuscitandus. 49 Hæc est, o amici, spes mea de futura mortuorum resurrectione, quā in fide expecto certissimē adimplendam: quam ego in intimis cordis mei, quasi in sinu quodam occultissimo gesto absconditam: quæ mihi in omnibus aduersis vnicum est solatium, quæ sola ab omni impatientia & blasphemia (de quibus vos me accusatis) securum me reddit, quam nulla vnquam violentia doloris mihi extorquebit, etiam si in imensum augeatur. 50 Quum igitur hanc ego habeam fidem
- 44 *Et rursus
circundabor
pelle mea,*
- 45 *in carne
mea videbo
Deum.*
- 46 *Quem visus
sum iungo
ipsi,*
- 47 *oculi
mei conspectu
vi sunt,*
- 48 *non
alius.*
- 49 *Reposita
est hæc spes
mea, in sum
meo.*
- 50 *Quare et*

CAPITIS DECIMONONII

113

dem & spem certissimam, quam & clarissima protestatione ex ore meo nunc audistis, quid est quod vltra me poteritis calumniari vel arguere, quasi impatientem, blasphemum, & desperatē: quum hæc spei meæ confessio apertē testetur, me longissimē abesse ab omni desperatione & blasphemia? 51 Quorsum (inquam) attinebit, vestris inuectiuis sermonibus iterum me impetere, & ex verbis meis in sensum non rectum detortis radicem querere siue occasionem venari calumniæ: cū nullam habeatis causam iustam, me tam amarē inculandi, tamque asperē increpandi? 52 Ergo si vos forsitan non mouet mea ista miseria, quæ tamen mouere vos iusta ratione deberet, saltē vestro ipsorum periculo deterreamini ab iniusta calūnia: terreat vos gladius illē diuinę vltionis, qui in illo die desquiet aduersum omnes qui operati sunt dum viuerent iniquitatē, vindictamque sumet de omnibus impietatibus: 53 huiusq; iudicii certō venturi terrorem ante oculos habentes, à mēdacio vestro quod defendere atq; etiam mihi persuadere conamini, recedite, & veritati acquiescite, quam ego vobis iā toties exposui, sicq; à calumnia & oppressione afflictī huius homunculi, veteris amici vestri desistite. Nō enim sine metu vos estis, neque periculum gladij illius videmini effugisse, quandiu sic in mendacio & calumnia persistitis, veritatem, quantum apparet, scienter oppugnantes, & innocentem calumniantes, afflictūque, & illum quidem amicum, grauiter opprimentes.

51 *et radicē
verbi inuenia-
mus contra
eum.*

52 *Fugite ergo à facie
gladij, quo-
niā vltor ini-
quitatū gla-
dius est.*

53 *scitote
esse iudiciū.*

ANNOTATIONES IN

CAPVT XIX.

EN decies confunditis me. Non videtur hoc verbo numerum determinatū velle significare. Siue enim vices ipsas numeremus quibus amici hætenus dixerunt, nōdum inuenimus denarium: quū postrema ista oratio Baldath, nō nisi quinta ordine fuerit. Eliphaz enim & Baldath bis dixerant: Sophar non nisi semel. Si verō orationes singulas ac particularia dicta velimus attendere, quibus illi visi sint amicum confundere, lōgē plura quā decem huiusmodi inueniemus. Videtur igitur numerus determinatus poni pro indeterminato, quod in comuni sermone frequenter vsuuenit, nec sacris literis est infrequens. Simili enim ferē modo loquendi in Apocalypsi dicitur:

P Habebis

ANNOTATIONES

Gene. 31. Habebis tribulationem diebus decem, id est, diebus multis. Et in Genesi Iacob per expositulacionem legimus dixisse socero Laban. Immutasti mercedem meam decem vicibus: quam si secundum numerum determinatum intelligatur, non videtur ex ipsa historia, quomodo habeat veritatem. Unde videtur, decem vicibus dixisse, pro pluribus vicibus. Secundum idem exponi potest quod in Psalmis dicitur: Septies in die laudem dixi tibi, id est, frequenter & multipliciter quauis etiam de perfectione & consummatione laudis id possit intelligi, quemadmodum diximus in Commentariis libri Psalmorum in annotationibus Psalm. 118. Exponitur item secundum eundem sensum illud sapientis: Septies in die cadit iustus, & resurgit. Ac rursum illud domini verbum, quo iubet, non septies dimittere peccati offensam, sed septuagies septies, id est, crebro admodum, & quotiescunque contigerit. *Nempe etsi ignoranti, mecum erit ignorantia mea.* Videtur id prima facie dictum iuxta morem eorum qui in doloribus positi increpationem non ferunt, maxime iniustam aut irrationabilem. Ita enim loqui solent huiusmodi: Non est quod tu me arguas. Ego si erraui aut peccaui, mihi erraui vel peccaui: mea interest videre quid agam: ego video, ego danum omnem feram quodcumque inde prouenerit: tua nihil refert, tua res non agitur, nihil tibi damni ex meo errore aut delicto proueniet. Ad quem ferè modum apud Comicum, Mitio pro Æschino adoptato filio suo loquens, Demeam fratrem suum illius patrem naturalem refellit, & à metu ociosum esse iubet, dicens: Mihi peccauit, si quid peccauit, id est, in me damnum recidet, non in te. Atque huic sensui satis conueniet illud quod in annotationibus cap. 12. diximus, legi posse ex Hebræo. Tacete obsecro paulisper, ut loquar, & veniat super me quidlibet: loco eius quod in nostra lectione dicitur, ut loquar quodcumque mihi mens suggererit. Veritamen quia hic sensus videri posset non satis ipsi Iob cōuenire, quasi hac oratione doceri recuset, quod non videtur esse viri prudentis: idcirco nos aliam in Elucidatione dedimus intelligenciam, qua non simpliciter doceri recuset vir sanctus ab iis qui meliora doceri possent: sed hoc tantum indicet, ab illis amicis suis, quandiu proposita sententia infisterent, meliora se non expectare, nec tales eos esse, qui etiam in aliquo errasset, ipsum possent meliora docere, quum falsè iuncti eos sciat assertioni. *Saltem nunc intelligite, quia Deus non æquo iudicio afflixerit me.* Videtur prima fronte verbum istud

CAPITIS DECIMINONI.

114

Istud diuinæ iustitiæ & æquitati derogare. Si enim aliquid facit Deus non æquo iudicio, quomodo non est iniquus aut iniustus? Potest verò hoc incommodum dupliciter evitari. Primum quidem, accipiendo negationem ut in totum sequens cadat, in hunc sensum: Scitote vel nunc, quod Deus me non afflixerit æquo iudicio: intelligite, quod non æquitatem sui iudicii inductus sit ad me plaga ista ferendum, eo modo quo æquitatem & rigorosa rectitudine sui iudicii inducitur ad puniendum impios in hoc seculo. Hoc est, scitote quod non mea iniquitas iustitiæ eius æquitatem in me prouocauerit, quomodo impii aduersum se æquum Dei iudicium prouocant. Verum hic sensus non satis expressè lectioni Hebræicæ cōsonat, ubi sine negatione dicitur, verbo tali quod significat peruerit aut subuertit, aut deprauauit: propter quod alij legunt: Deus peruerit me, aut subuertit me, aut deprauauit me, siue iudicium meum. Cuius sensus est, Deum non agere secum iuxta consuetum morem iudicii sui, quo solet in hoc seculo pro peccatis homines punire, eo quod longè durius eum tractaret, quam ipsius peccata meruissent, iuxta id quod supra cap. 5. idem Iob dixerat: Utinam appendentur peccata mea &c. quasi arena maris hæc (pœna) grauior appareret. Iuxta hunc igitur modum potius intelligendum videtur, quod periphrasi quadam noster dixit interpres: Deus non æquo iudicio afflixit me. Secundum namque legem illam qua solet Deus in hoc mundo hominum peccata punire, & secundum morem consuetum quem in hac re solet Deus obseruare erga homines, profectò non æquè cum Iob ageretur, eo quod mensura plagæ longè superet mensuram peccati: cum multò amplius puniatur hic Iob, quam suis peccatis meruisset in hoc seculo puniri. Hac igitur cōsideratione dicit Iob, Deum se perdere vel subuertere, vel peruertere, siue crudelius & præter morem affligere, aut non æquo iudicio affligere: quod non est aliud, quam insolito more & crudelius quam soleat secum agi. In additione antiqua sic legimus: Cognoscite, quod dominus est qui turbauit, subaudi me, vel iudicium meum. *Ecce clamabo, vim patiens.* Loquitur ad modum hominis, qui ab alio oppressus fortiter inclamat pro auxilio, & contra violentiam inuocat iustitiam. In Hebræo ad verbum legitur: *Ecce clamabo, violentia.* Vbi si violentia accipiatur in casu ablatiuo, est sensus nostræ lectionis. Clamabo, præ siue à violentia, id est, vim patiens. Potest autem & in casu nominatiuo

ANNOTATIONES

tuo accipi: Ecce clamabo, violentia, vt violentia sit vox ipsa quæ clamatur: quæadmodum vulgo ij qui subito ex insidis inuaduntur, clamare solent Latrocinium, voce terribili exclamantes: & qui per aliorum potentiam opprimuntur, causam se putantes habere iustam, similiter clamare solent, violentia, iudicium, iustitia aut aliquid huiusmodi. In iis autem quæ sequuntur: Semitam meam circūsepsit &c. contuere iterū pulchram hypotyposim, siue descriptionem figuralem, qualem & supra notauimus ca. 16. In Threnis quoq; Hieremiæ (qui & ipsi metro sunt descripti) quædam legimus, iis quæ hîc figuratè dicuntur similia. Vt cap. 3. *Ædificauit in gyro meo, & circūdedit me felle & labore. In tenebrosis collocauit me. Circumædificauit aduersum me, vt non egrediar. Conclussit vias meas lapidibus quadris, semitas meas subuertit. Vrsus insidians factus est mihi, leo in abscondito. aliâque huiusmodi plura. Simul venerūt latrones eius.* Alij ex Hebræo legunt, exercitus: alij armatos. Intelliguntur autem dæmones, & impij homines Chaldei atq; Sabæi. Vel etiam dolores omnes & tribulationes, qui virū sanctum grauissimè oppugnabant, licet intelligere. Cui satis consonat quod æditio Græca legit *πεπαισμένη*, id est, tētationes vel tentamēta. *Orabam filios vteri mei.* Quum supra dictum sit, filios ipsius omnes & filias domus oppressione defunctos esse, quomodo nunc dicit, in miseria positum se orasse filios vteri sui? Multis modis hæc quæstio soluitur. Vulgatio est responsio dicētiū, per filios hîc intelligi nepotes, filios filiorum, qui apud auum vt paruuli demorabātur, maximè defunctis patribus. Ex æditione Græca alia habetur solutio difficultatis, dicēdo, per filios vteri intelligere Iob filios quos ex concubinis genuerat, quas præter vnā præcipuam vxorem habuisse credi potest, iuxta Patriarcharum consuetudinem, qui ex consensu vxorum principalium concubinas habebant quibus coniungebantur. Quemadmodum de Abraham legimus, quod præter Sarā alias duxerit vxores, ex quibus procreatos filios scriptura quæ possederat Isaac: filiis autem concubinarum largitus est munera, & separauit eos ab Isaac filio suo. Vnde quod supra primo capite numerati sunt tantum septem filij & tres filiae, id pertinet ad eos quos ex vxore sua præcipua genuerat. Et forsitan hanc sententiam indicare voluit Iob, dicens, Filios vteri mei: iuxta eum modum quo filios nō ex legitima vxore natos, etiam

CAPITIS DECIMINONI.

115

etiam hodie solent appellare naturales, quasi secundum naturam tantum, non secundum legem, filios. Manifestè verò hæc sententiam exprimit, quod hoc loco legit Græca æditio: *Ad-uocabam autem adulando filios concubinarum mearum. Ter-tia ex Hebræo inuenitur solutio. Illic enim præposita litera lam-med, legimus, labeni pro quo verti potest, ad filios vel propter filios. Sicque sensus erit: Deprecabar vxorem meam, ad filios vel propter filios, vel per filios vteri mei, quos genueramus cōmuniter, tanquam per id quod maximè vxorium posset animū commouere. Posset & aliter nostra lectio vulgata facillè seruari, si per excessum quædam filios vteri ab eo dici intelligamus, quos tanquam filios proprios dilexerat & fouerat atque educauerat, forsitan cum suis liberis, vt erat vir plenus misericordia. Alij etiam moraliter intelligunt discipulos, quos solet in sapientia instituere, & Deo virtutique velut parturire. Cuiusmodi filios Paulus alicubi genuisse, alicubi iterum parturire, se dicit. Quum verò tot modis locus iste ab omni falsitate admodum probabiliter possit defendi, meritò vt vani nimium reiciendi sunt & irridendi, qui hunc etiam locum ad vani erroris patrocinium pertrahere non erubuerunt, vt historiam veram esse negarent libri huius scripturam, sed inanem tantum parabolam, & confictæ disputationis volitantia verba, somniarent. *Et quem maximè diligebam, auersatus est me.* Nos in Elucidatione verbum istud sic explicauimus, quasi singularem numerum pro plurali posuerit. Cui enarrationi cōsonat, quod numero plurali habet Græca æditio. Quos autem amaueram, insurrexerunt mihi. Vertitq; ad eundem modum ex Hebræo Sanctus Pagninus, & fauet nonnihil in Hebræa lectione verbum numeri pluralis cum supposito singulari coniunctū. Potest tamē & singulariter exponi, vt inter ceteros vnū aliquem insigniter ingratum, peculiariter hoc verbo notare voluerit. Quemadmodum Psalmista in persona Christi proditorem impium, peculiariter notauit, dicens: Etenim homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. Et iterū: Tu verò homo vnanimis, dux meus & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cum consensu. Quod quidem in persona Christi, contra proditorem Iudam dirigitur: Ex persona autem ipsius Dauid, cōtra Achitophel aut alium aliquem huiusmodi: quemadmodum in Commentariis super Psalmos, latius*

P iij diximus:

ANNOTATIONES

diximus. *Pelli mea consumptis carnibus adhaesit os meum.* Ad verbum ex Hebræo sic videtur legendum: Et in pelle mea & in carne mea adherent ossa mea. Vel sic: In cute & in carne pendunt ossa mea: hoc est, ita adhaerēt ossa, ut in cute & carne prominent. Nostra lectio aliquantulum accedit additioni Græcæ, quæ sic legit: In pelle mea putruerunt carnes meæ. Pro eo autem quod sequitur: Derelicta sunt tantummodo labia &c. Ex Hebræo sic alij vertunt: Euasi ego cum pelle dētium meorum, quod sensum eundem habet cum nostra lectione. Græca autem additio sic legit: Ossa mea inter dentes habentur: hoc est, sic prominent ossa in carne, quomodo dentes in mandibulis. Omnia in eundem sensum redeunt, nec aliud quam singularem quandam macilentiam significant. *Manus domini tetigit me.* Tangere, ex scripturarum consuetudine, pro nocere vel affligere vel perdere vsurpatur. Sic supra cap. 1. Mitte manum tuā, & tange cūcta quæ possideris: id est, perde. Et rursum cap. 2. Tange os eius, & carnē, id est, afflige. Sic & in Psalmis dicitur: Nolite tangere christos meos, id est, affligere vel nocere. Et apud Zach. 4. 2. Prophetam: Qui tēgit vos, sicut qui tangit pupillam oculi mei.

Et carnis meis saturamini? Prouerbiali sermone dicimus, illos saturari carnibus, qui in pœnis alterius delectantur: quemadmodum supra cap. 16. de inimicis dixerat: Satiati sunt pœnis meis. Vel aliter intelligi potest, ut dictum sit, carnibus saturari, pro comedere carnes: quod de detractoribus dici solet & inuidis, qui humanam carnem arroduct & comedunt. Sciendū tamen est, in Hebræo cum negatione legi, itē & in additione Græcæ, quod nostra lectio vulgata habet sine negatione. Sic enim ex Hebræo legitur. Et carnis meis non saturamini, vel non estis saturi. Nec aliter legit additio Græca. In sensu autem perparum est diuersitatis. Est enim sensus: Quare non adhuc estis saturi carnis meis? quare adhuc pœnis meis oblectamini? quid adhuc iuuat ita me affligere, postquam a deo tā grauiter me cernatis afflicto? *Quis mihi tribuat, ut scribantur.* Gradatio est, qua procedit à minoribus ad maiora. Primum, oporat scribi sermones suos quomodocunque: deinde, in libro scribi oporat, idē, ferreo stilo. Postremo, quod omnibus maius est & durabilius, ut sculpatur in silice. Circa illud autē quod dicitur: Quis mihi det, ut exaretur in libro, stilo ferreo, aut plūbi lamina, notandum est, quod de plūbi lamina dicitur, intelligi posse dupliciter. Primum, ut accipiat lamina plumbea tanquam instrumentum

CAPITIS DECIMINONI.

116

strumentum scriptorium, sicut & stylus ferreus. Valet nimirū stilus plumbeus aut plumbea lamina, ad scribendum in certa materia, quemadmodum stilus ferreus. In quem sensum sonat quod vertit Sanctes. Vtinam describerentur in libro, vtinam stilo ferreo & plumbeo. Consentit quod habet additio Græca *ἡ γραφή σιδερέῃ καὶ μόλιβδῳ*. Aliter potest accipi plumbea lamina, non pro scriptorio instrumento, sed pro materia in qua scribatur stilo ferreo. Quomodo enim calamo & attramento scribitur in pargameno aut papiro, sic ferreo stilo rectē in plūbea lamina aliquid exaratur. Atque iuxta hunc sensum, secundum disunctionem connecti deberet lamina plumbi cū libro, non cum stilo ferreo, in hūc sensum: Quis mihi det, ut exarentur in libro, aut in plumbi lamina, idque stilo ferreo? Stilus enim ferreus ad vtrunque est idoneum instrumentum. Si quidē antiquitus libri ex tabulis ceræis cōpingebantur, qui non strati etiam memoria in vsu fuerunt, in quibus ferreis stilis scribebatur. Quomodo autem ex cereis tabulis libri cōpingebantur, sic & ex laminis plumbeis fieri potuit ut libri compingerentur, in quibus descripta diutius permanerent. Atque hunc sensum noster interpres videtur voluisse indicare, quam dixit plumbi laminam. Alioqui dixisset stilum plumbeū, sicut dixerat, stilum ferreum. Originalis autem lectio Hebræica vtrunque sensum admittit, vbi simpliciter ponitur vocabulum plūbi, quod potest vel cum libro coniungi, vel cum stilo: nec exprimitur dictio aliqua significans laminam, sed simpliciter plūbum vel plumbeum. Caterum, quod iuxta vulgatos codices subsequenter legitur: vel celte sculpantur in silice, sciendum est, corruptam & indoctam esse lectionem illā quæ celte per l. legit. Non enim celte legendum est, ut barbari quidam authores adinuenerunt, dicentes nomen celtis vel celtes significare instrumentum quo vtrantur sculptores lapidum à celando nomen asserentes deductum. Est enim id figmentum nouitium, & ingeniosum quoddam inuentum maximē cum nullus commentatorum qui in hunc librum scripserunt, de huiusmodi instrumento quicquam annotauerit. Non de illis tantū vetustissimis loquor, Hieronymo, Philippo aut Gregorio, sed & de iis qui multo posterius scripserunt, Bonaventura, Thomas, Lyrano: quorum nemo vel meminit celtis instrumenti, quod Barbari somniauerunt authores: facillimēque aduertere ipsorum potest enarratione, quod certē legerint non

P iiij celte.

ANNOTATIONES

celte. Denique ne quis putet nouitatem me velle inferre, etiam libri antiqui ante annos multos typis excusci, in ipso con-
textu certè habent, non celte: & ipsi Barbarorum quorundam
dictionarij, quorum hoc est còmentum & inuentum nò dissi-
mulant in vetustis codicibus, etiam apud Gregorium, legi cer-
tè, non celte: quam tamen lectionem, vt indoctam, ipsi refel-
lunt, ne non sit locus suo figmento, in quo ingeniosi videri cu-
piebant. Postremò, neque in Hebræo neque in Græco vlla sit
mentio sculptorij huiusmodi instrumenti. In Græca enim æ-
dicatione simpliciter dicitur: In stilo ferreo aut plumbeo, aut in
petris, insculpta esse. In Hebræo autem ponitur lead: quod est,
acsi dicas adusque, pro quo Hieronymus legit, certè, accipiens
illud quasi ad adiiciendum pondus orationi, vt fieri solet in
huiusmodi quæ sic gradatim proferuntur, vbi quod postremo
loco ponimus maiore pondere & gravitate pronuntiamus, ve-
lut ibi volentes sistere, nec vltra transcendere. Alij illud lead
siue adusque, accipiunt vt notam æternitatis, quomodo apud
Latinos interdum usurpatur vsque pro semper. Vnde sic legunt,
Aut ad æternitatem sculptantur in sile. Vel in seculum sculptantur,
id est sculptantur semper duratura. Scio enim, quod redemptor
meus viuit. Hunc locum, in quo dogma catholicum de mortuorum
resurrectione iuxta Hieronymianam interpretationem luculenti-
simè astruitur, longè aliter totum legere videtur æditio antiqua,
aliter itè ex Hebræo interpretes alij legunt. In qua varietate, li-
cet nulla inueniatur lectio, siue Græca siue Latina, quæ tam aper-
tè dogmatis catholici integritatem explicet ac nostra (quod ni-
hil dubium est fidei interpretis magni Hieronymi esse tribuendum,
qui sicut fidei Christianæ mysteria nouit exactius & plenius
credidit, ita & exprimere clarius potuit, iuxta quod idè ipse a-
licubi ait: Quæ melius intelligimus, melius & proferimus.) In
omnibus tamè lectionibus, qui Christiana fuerint pietate, facile
resurrectionis sufficientem & claram satis inuenient assertionem.
Quod vt apertius fiat, pro fidei catholice confirmatione, &
aduersariorum (si qui forsitan ex lectionum varietate calum-
niam quaerant) confutatione, varias lectiones atque interpre-
tationes citabimus, & quomodo secundum Christianum intel-
lectum singulæ cum nostra lectione, & pro veritate catho-
lici dogmatis faciant, declarabimus. Et primum quidem, ædi-
tionem antiquam perscrutemur: deinde & Hebræorum varias ver-
siones videamus. Antiqua itaque æditio hoc in loco sic habet:

Οἱ δὲ

CAPITIS DE CIMINONI.

117

Οἱ δὲ ἔτι ἀενάος ἔστιν ὁ ἐκλήρι με μέλλων ἐπιγῆς. * ἀναστῆ * ἀλῆς ἀνα-
ται τὸ δῆμα μου, τὸ ἀνατλοῦν ταῦτα παρὰ κυρίου ταῦτα μοι σῶσαι τὸ.
συντε λῆσθαι, ἡ γὰρ ἱκαντὼ συντελίσσεται, ἡ δὲ ὁφθαλμός μου ἰωρα-
κε, ἡ δὲ ἄλλος πάντας δὲ μοι συντετελίσθαι ἐκλέπω. Quæ ad
verbū ita sonant: Scio enim, quod æternus sit qui me soluere
habet, aut soluturus est, super terram, suscitare pellē meā, vel su-
scitabitur pellis mea, quæ ista perfert. A domino enim hæc mi-
hi consummata sunt, quæ ego mihiipsi persuasi, quæ oculus
meus vidit, & non alius. Omnia autem hæc mihi consumma-
ta sunt in sinu. Quæ lectio iuxta fidei catholice normam, ita
rectè intelligitur. Scio quod æternus & immortalis sit, qui me
soluet olim & liberabit ab omni miseria & corruptione, cui in
vita ista mortali super terram viuo subiectus: tunc nimirum,
quando immutatum hoc corpus resurget, ita vt (iuxta Aposto-
li verbum) mortale induerit immortalitatem, & corruptibile
hoc induerit incorruptionem: quando (iuxta verbum Apoca-
lypsis) mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, ne-
que vllus dolor, quæ prima abierunt. Actunc quidem pellis
eadem ista, cum carne & ossibus. (Sub continente enim & cō-
tenta intelliguntur) eadem, inquam, pellis & caro, quæ nunc
tantas exhaurit molestias, tantos perfert cruciatus, secundum
numerum eadem, diuina virtute resuscitabitur. Quod si quaerat
aliquis, vndenam mihi huius rei sit cognitio? Dico, non ab ho-
mine me ista edoctum esse, sed ab ipso Deo, qui sui spiritus vn-
ctione me ista docuit, & consummauit mihi, id est perfecta &
certissima doctrina instruxit: propter quod, & ego sciens ve-
racem esse Deum certissimè mihi ista persuasi, eaque fide fir-
missima credo & confiteor, mentisque oculis in ea intendere
ad spei meæ corroborationem iuuat: non autem ista capiunt
qui à Deo sunt alieni & diuinam instructionem non habent,
vel etiam contemnunt, qui de resurrectione nihil vel scire vel
audire volūt, penitus deperire sine vlla spe resurrectionis exi-
stimantes corpus istud, vbi semel fuerit in puluerem resolu-
tum. Mihi verò quicquid tandem sentiant alij, hoc quod iam
professus sum de mortuorum resurrectione, certissimè & ple-
nissimè est persuasum, & in intimo cordis sinu, Dei digito, in-
delebiliter inscriptum siue insculptum. Nunc verò & eas va-
rietates quæ ex Hebraica ambiguitate nascuntur, scrutemur,
atque ad catholici dogmatis normam accomodemus. Hu-
ius itaque loci initium aliter ex Hebræo sic potest verti: Ego
nou

ANNOTATIONES

noui redemptorem meum viuum, & nouissimum, qui super terram aut super puluere surget. Cuius prima pars, ad eternitatem Christi referri commodè potest: vt intelligatur Christus humani generis redemptor, secundum diuinitatem suam hic à Iob appellari viuus & nouissimus, eo modo quo ipse de se in Apocalypsi posterius ait: Ego sum & &, primus & nouissimus, & viuus, & fui mortuus, & ecce sum viuens in secula seculorum. Videlicet vt viuus, secundum, partem anteriorem significet eternitatem, nouissimus verò secundum partem posteriorem. Posterior autem pars: qui super terram aut super puluere surget, dupliciter intelligi potest. Primo quidè, de ipsa personali resurrectione Christi redemptoris: qui licet ad tempus dispensatoriè, pro humani generis redemptione perficienda morti occumbere & in corde terræ (iuxta typum Ionæ) debebat abscondi: non tamen à morte potuit teneri, neque in sepulchro vltra constitutum tridui tempus detineri: sed post exactum tridui spacium, diuina virtute, è terra surrexit viuus & verus homo qui ante fuerat, anima & corpore substantiali vnione iterum cōiunctis. Iuxta quem sensum, articulo resurrectionis generalis, qui in verbo subsequenti manifestè insinuat, aptè præmittitur mysterium resurrectionis Christi, sicut causa efficiens suo effectui: cū resurrectio Christi à mortuis sit causa efficiens resurrectionis cæterorum, qui per ipsum resuscitantur, quemadmodum apertè testatur Apostolus capite. 15. prioris epistolæ ad Corinthios, cum ait: Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Vbi à negatione effectus procedit ad causæ negationem. Alter sensus est, de resurrectione generali omnium mortuorū, in hūc modū: Ipse Christus qui æternus est, primus & nouissimus, cum dies illa & hora aduenerit ab æterno constituta, veniens de cœlo descendet ad terras, & stabit super puluere nostro: sic, inquam, stabit per potentiam virtutis suæ, quomodo artifex stat super opere vel incumbit operi: stabit, inquā, super puluere nostro, vt illum rursus compingat in corpus aptum ad inhabitationem animæ, iuxta ordinem dispositionēq; membrorum omnium quæ ante habuerat. Atque ita aptè coheret quod sequitur: Rursus circumdabor pelle mea. Illo enim qui deus & homo & stante super puluerem nostrum, pellis ista nostra & caro resuscitabitur. Potest verò & aliter legi atq; distingui propositus locus, in hunc modū: Scio redemptorē meū viuum, qui nouissimū

CAPITIS DE CIMINONI.

118

nouissimum super puluere surget. Quod similiter potest intelligi de resurrectione personali ipsius Christi, qui nouissimus, id est, in temporis plenitudine, siue in fine seculorū (vt vocat Apostolus) vel in nouissima hora (vt vocat dilectus discipulus) surrexit à puluere siue de terra ex mortuis, Vel de resurrectione generali omnium. Nam redemptor mundi Iesus, nouissimus, id est, in nouissimo die, in consummatione seculi, cōsurget ad miserendum pulueris nostri, & stabit super illum, vt eū iterū resuscitet ad vitam, cuius tamdiu videbatur oblitus, donec sine spiritu illum in terra reliquerat mortuū. Posset etiam Christus intelligi nouissimus, secundum despectionem quam in humanitate assumpta volūtariè sustinuit, iuxta illud Esaia: Vidimus eum, & non erat aspectus: & desiderauimus eum despectum, & nouissimum virorum, virum dolorum & scientem infirmitatem, Et in Psal. ipse de se loquitur: Ego sum vermis & non homo, opprobrium hominum & abiectio plebis. Hic autem virorum in passione nouissimus, post paululum victor mortis de terra surrexit, nosque ipsos in se credentes ad gloriosam immortalitatem olim resuscitabit. Hæc quidem ita iuxta catholici dogmatis veritatem, tum de personali Christi resurrectione, tum de generali nostrum omnium resurrectione, exponuntur. Nunc verò & subsequētia expendamus. *Et rursus circumdabor pelle mea.* In Hebræo verbum est ambiguae significationis, vnde oritur varia lectio. Aliquando enim idem est quod contriuerunt, aliquando verò circumdabuntur hæc pelle mea, vt per hæc demonstrantur omnia quæ in pelle continentur: quem sensum nostra lectio clarius explicat. Alij verò iuxta alteram significationem verbi sic vertunt: Post pellem meam contriuerunt & consumpserunt hæc, in hunc sensum: Vermes aut vlcera aut demones, non solum pellem consumpserunt, sed post cutem, etiam hanc carnē corosauerunt. Qui sensus cum sequentibus pulchrè coheret, sicq; connectitur: Quamuis nunc in corpore meo tantam sustineo miseriam, tantq; corruptionē, vt nō solum pellis corrodat, sed etiā interior cōsumatur caro: attamen nō obstante illa miser, certissimè cōfido, qd de hac ipsa eadē carne olim resuscitata & in melius diuina virtute reparata, deū meū hisce corporis oculis cōuebor. In eo autē quod sequitur: Quem visurus sum ego ipse &c. nihil est ambiguitatis aut diuersitatis in Hebræo,

ANNOTATIONES

bræo, nisi quod ad verbum legendum videtur: Quem visurus sum ego mihi: pro quo noster interpret dicit, ego ipse, quasi tantum emphaticè adiectum sit mihi. Quamquam potest & aliter sic intelligi, ut sit dativus secundum vim acquisitionis à verbo videre rectus, in hunc sensum: Quæ ego visurus sum, meo maximo commodo & sempiterno emolumento. Scimus nimirum (iuxta Apostolum) cum apparuerit ipse Christus vita nostra, quod & nos cum eo apparebimus in gloria. Postremo, pro eo quod in huius conclusionem sententiam, nostra lectio habet: Reposita est hæc spes mea in sinu meo, alij vertunt: Defecerunt vel consumpti sunt renes mei in sinu meo. Quod ita intelligitur: Hæc omnia quæ dixi, certissima spe expecto, etiam si nunc ita sim corruptione putrefactus usque ad intima corporis, ut etiam renes mei qui in occultissimis corporis latitant, in lumbis, à corruptione non sint liberi. Videbuntur hæc forsitan alicui dicta prolixius, & superuacaneè iuxta varietates omnes tractata. Mihi verò non ita: quin potius hac in re operæpretium mihi videor fecisse, quin iuxta omnes varietates lectionum secundum speciem admodum variantium, clarissimè atque certissimè hæc tradi catholicæ veritatis doctrinam demonstraui. *Radicem verbi inuenimus contra eum.* Radicem verbi querere aduersus aliquem, est, data opera occasionem querere contradicendi, etiam sine ratione, & ubi sermo eius qui loquitur contradictionem non meretur. Idem ferè est quod in Euangelio legimus, sæpe quæsiuisse impios Phariseos, rapere aliquid ex ore Domini Iesu, vel in sermone eum capere. *Fugite ergo à facie gladii.*

Mar. 19
20. 22.

Finem huius capitis Græca æditio paulo aliter legit, in hunc modum: Cauete ergo & vos à tegmine. Indignatio enim veniet super impios: & tunc scient, ubi sit ipsorum materia vel substantia. Quod ita potest intelligi: Cum satis clarè meam cognoscatis sententiã, cauete vobis à vano tegmine aut falso velamine, ne videlicet sub aliquo prætextu meæ sententiæ vere contradicatis, utpote vel zelum dei pretextentes, vel aliquid huiusmodi, cui simpliciter accedere debetis, si non Dei velitis irâ incurrere. Alioqui veniet super vos ira Dei, quæ super omnes impios & contradictores veritatis veniet: & cum venerit, tunc cognoscent impij, ubi nã sit imperpetuum permansura ipsorum substantia, tunc experietur locum & statum suæ æternæ miseriæ. Atque ita in idè ferè redit sententia cum nostra lectione. Est autè hæc admonitio similis illi quam in capite. 13 tractauimus: Nūquid Deus

CAPITIS VIGESIMI.

119

Deus indiget vestro mendacio? &c. Ac deinde: Ipse vos arguet, quoniam in abscondito faciem eius accipitis. Statim ut se commouerit, turbabit vos &c. Nam & ista de terrore iudicij diuini, à nobis suo loco sunt exposita. Confer loca ambo iuxta nostram expositionem, & magnam inuenies vtriusque consonantiam.

VIGESIMI CAPITIS

ELUCIDATIO.

IN verbis Iob, Sophar Naamathites suo ordine secundo loquuturus, ita respondit: Tu quidem iudicium dei proponens terribile, hac ratione nobis imponere vis silentium: cum eius consideratione vel maximè ad loquendum me impellar, & planè cogat. 2 Qui enim scio terribile iudicium imminere omnibus impijs, hinc ego audiens sermones tuos blasphemos, qui ad nihilum valent nisi ad prouocandum iram dei, merito in me ipso conturbor, & cogitationibus varijs inuicem sibi succedentibus sollicitor. 3 atque in diuersa anxius animus meus pro tua emendatione distrahitur: quemadmodum illis solet euenire, qui præter opinionem subito in aliquam veniunt perplexitatem. Non equidè ut audiendi impatiens loquar tibi, sed ut salutem & emendationem tuam desiderans. 4 Verba enim tua quibus me meosque istos amicos videris velle docere, idque non sine ignominia & aciori inuectione: patietur audire sum paratus: 5 Verum ubi te audio huiusmodi loquentem, & in tua aduersus deum querimonia, & in exprobratione eorum qui tibi bene consulunt persistentem, viderget me consciëntia ut tibi respondere debeam: suggeritque mihi mens mea tua dicta prudenter intelliges atque diiudicans, quæ ad tuam correptionem & emendationem proferre debeam. Quoniam verò nimium licenter ex ore tuo sermones profundis, perinde quasi omnem semel timorem abiiceris, non video quæ impræsentiarum commodius ad tuam correptionem valeam proferre quam si iudicij illius cuius tu iam cœpisti mentionem facere, terrorem & horrorem tibi latius describero: ut vel sic ab huiusmodi tuo proposito desistas. 6 Illud autem imprimis certissimum est atque exploratissimum, utpote longa experiëntia ab initio seculi, ex quo genus hominum à Deo creatum inhabitauit super terram, compertum, quod hominum

Cap. 20
Respondens
autè Sophar
Naamathi
tes, dixit:
2 Idcirco cogitationes
meæ variæ
succedunt sibi
3 & mens in
diuersa rapi-
tur.

4 Doctrinam
quæ me arguit
audiam.
5 & spiritus
intelligentiæ
meæ respon-
debit mihi.

6 Hoc scio, à
principio ex
quo positus

inapio

ELUCIDATIO

est homo sup-
terram, quod
laus impiorū
brevis sit,
7 & gaudiū
hypocritæ ad
instar pūcti.

impiorum laus & gloria in qua ad tempus laudari ab adulatoribus & gloriari apud semetipsos videntur, admodum brevis & modicæ existat durationis: 7 & gaudium siue gloria impiorum istorum hypocritarum, qui verè Dei timorem non habet, licet falsò sibi de sanctitate blandiantur eamq; mentiatur (quemadmodum facere tu videris, qui vt te ipsum iustifices Deum non vereris iniustum dicere) non nisi ad punctum siue momentum temporis perduret: cum tempus omne vitæ huius si ad æternitatem conferatur, verè non aliud quàm punctum aut momentū debeat aestimari. Statim verò post exactū huius vitæ tempus, hypocritæ turpitudō, quantumvis eā nunc occultare conetur, omnibus fiet manifesta, & pro inani ac momentaneo gaudio, eternæ accipiet confusionis opprobrium atque tormentum. 8 Etiam si in altissimam gloriā eleuetur impius atq; hypocrita, & ad exaltationem summam quæ in hoc mūdo potest homini contingere prouehatur, ita vt videatur iam eorum vertice pulsare aut nubes cōtingere, quæ humano aspectui iudicatur maxima altitudo: si item in corde suo per superbiam vsq; adeo infletur & intumescat cor impij & hypocritæ, vt etiam se Deo audeat vel æquare vel præponere, 9 post paululū ipse sibi demonstrabitur, quis sit & qualis fuerit, & nihil ci-
to illa omnis superbia & exaltatio declinabitur fuisse nihilis quando vel morte adueniente, vel etiam Dei iudicio mortem præueniente, quasi vilissimum & sordidissimum sterquiliniū perdetur, vertēdus in corruptionem & putredinē, futurus abominatiōi omnibus intuentibus: 10 adeo vt ij qui paulo ante illum vt magnum, sanctum, & gloriosum suspexerāt, cum admiratione & insultatione dicant. Vbinam iste modo est? Quid huic accidit principi aut inclyto viro? Hucine rerum venit ille triumphator mirificus? 11 Postea verò quā semel hinc illum mors abripuerit, non vltra inter homines in vita ista videbitur, nec apparebit vnquā in pristina gloriā: ad eum modum quo somnium aliquod magnificum, quod donec versatur in animo dormientis magnum aliquid videtur & mirificè oblectat habentem, vbi verò expergefactus fuerit subito abscedit, inanemque & contristatum relinquit eum cui illuserat. 12 Et quomodo visio phantastica, quæ subinde appare solet per noctem, subito disparet & vltra nō redit, nec innu-
niri potest si queratur per diem, sic & felicitas omnis impio-
rum, quæ donec pro statu huius vitæ in tenebris ignorantiæ, quasi

8 Si ascende-
rit vsq; ad coe-
lum superbia
eius, et caput
eius nubes te-
tigerit,
9 quasi ster-
quiliniū in fi-
ne perdetur:

10 & qui eū
viderāt dicēt
vbi est?

11 Velut som-
niū auolās nō
inueniuntur:

12 trāset si-
cut visio no-
cturna,

CAPITIS VIGE SIMI.

120

quasi in nocte quadam viuimus, videtur esse magnum aliquid, post mortem deo iudicante disparebit, ac prorsus nihil fuisse monstrabitur. 13 Oculi eorum qui paulo ante illum vide-
rant in sua gloria pulchrè florentem, florideq; triumphatē, iam cum viderat non eum videbunt, quæ cum admiratione solent quasi tremen-
dum aliquid numen suspicere, ac tantum nō adorare: 14 ne-
que agnosceret eum vltra locus quem in vita obtinuerat, non intuebitur eū locus suus. 15 Fili eius
Non solum autem ipse malè peribit, ve
rum etiam filii quos hæredes se habiturum sperauerat, post ip-
sius infelicem exitum, in magna viuunt egestate: ita vt neces-
sariarum quoque rerum defectu laborent: Dei iudicio sic dis-
ponente, vt quæ alijs ipse per vim ac fraudem iniuste abstu-
lit, ab ipso quoque & filiis eius rursus auferantur, vel per vio-
lentiam à sui similibus, vel per iustitiam ad restituendum iis à
quibus rapta fuerant. 16 Huius autem mali omnis quod
tam in se quàm in suis patitur, ipse sibi causam dedit, per ope-
ra quæ in impietate sua dū viueret peregit, quibus sic grauiter
& in se & in suis meruit puniri. 17 Omnia enim eius in-
tima, vsque ad medullas ossium, & vires omnes corporis &
animæ impleta fuerunt, dum viuerent, pessimis & omnigenis
vitiis, in quibus ab adolescentia à primis annis assuevit, & ad
finem vsque vitæ sine pœnitentia permansit. 18 Atque
hæc impietatis opera, quæ ab adolescentia sua patrare cœpit,
vsque ad extremum vitæ diem illum non deserent, sicut nec ip-
se ea deseret: imò quæcunque in hac vita patrauit mala (vt ita
loquar) cum eo in puluere dormient, id est morientem hinc-
que discedentem sequentur vel comitabuntur, vt videantur
cum eo quasi ad sepulchrum deferri & in sepulchro recondi.
Sola enim opera, vt propria, defunctos comitantur, siue bona
siue mala, cum cetera omnia super terram, tanquam aliena re-
linquantur. 19 Vis autem vt per hypotyposim tibi depin-
gam, quomodo impius in peccato se oblectans sine pœniten-
tia perseueret, ac deinde quem habeat amaritudinis exitum il-
lius peruersitas. Quomodo is qui electuarium aliquod dulce malū abscon-
tinet in ore, non statim illud deglutit aut in stomachū traiecit, det illud sub
sed magis illud occultat sub lingua & studiose illic retinet, vt lingua sua,
diutius

13 Oculi q;
cum viderat
non videbit,
14 neq; vltra
intuebitur eū
locus suus.

15 Fili eius
atterentur
egestate

16 et manus
illius reddet
ei dolorē suū,
17 Ossa eius
implebuntur
vitijs adoles-
centiæ eius.
18 et cum eo
in puluere
dormient.

19 Cum enim
dulce fuerit
in ore eius
malū abscon-

ELVCIDATIO

20 *Parcer il
li,*21 *non de
relinquet il
lud,*22 *et cela-
bit in gustu
re suo.*23 *Panis eius
in vtero illi
vertetur in
fel aspidum
intrinsicus.*

Rom. 6.

24 *Diuitias
quas deuora-
uit, euomet:*25 *et de ve-
tre illius ex-
trahet eas
Deus.*

diutius in ore permaneat suauitas saporis illius quo vehemen-
ter oblectatur. 20 Neque statim illud dentibus comminuit
aut deuorat, quomodo panem cibarium aut alium aliquem
vulgarem cibum mox vt in os iniicimus, comminuētes in sto-
machum traicere festinamus: sed quasi parcendo leniter illud
lambet, & ne dentibus comminatur sollicitē cauebit:

21 & non derelinquet illud nec patietur transire cito ad sto-
machum, quomodo cibum communem comminutum statim
transmittimus illuc: sed quandiu poterit, in ore retinebit, vt
diutius oblectetur in saporis dulcedine. 22 imò cum iam
non vltra in ore tenere illud poterit, gutturi meatum strin-
get lingua, quantum poterit, ne tota salina subito transeat, sed
paulatim, vt gulam saporis reliquiae oblectet prolixius. Ad hūc
sanē modum cum peccatore res habet, qui cum peccato oble-
ctatur, induci non potest vt pœnitentiam agat, ipsumque de-
tæstetur, condemnnet, abneget, confiteatur & puniat: sed cum
proposito in eo perseuerando, fouet atque dissimulat, imo ex-
cusationes quarit, & velamenta prætendit, vt sine remorsu &
aliorū reprehensione liberē possit perficere quod desiderat. Sed
vide exaduerso, quem hæc impœnitentia habitura sit exitum.

23 Veluti si panis qui in ore sapidus est, cum in vētre fuerit
traiectus, in præsentiſſimum peſſimumque venenum verta-
tur, quod vehementiſſimè eius qui manducauit viscera ex cru-
cietur: ita peccatum quod tantum quotidianum pabulum fuit
impio dum viueret, quo nimirum oblectabatur & pascebatur
dum ipsum quasi adhuc in ore masticaret, id est, donec ipsum
in vita ista patraret, tandem vbi per mortem finis fuerit im-
positus peccandi, in amarissimam ei conuertetur amaritudinem:
& pro modica eaque momentanea delectatione, quam exte-
rius caro ex peccati voluptate perſentit, infœlix anima crucia-
tus amarissimos, eosque sempiternos, cogetur perferre, mor-
tem scilicet æternam, peccati stipendium. 24 Veluti si
qui nimium comederit mellis aut alterius cibi dulcioris, coga-
tur quæ comedit euomere, atque ita amaritudinem & dolorē
longē maiorem sustinere, quàm prius in esu habuerit oblecta-
tionem: 25 aut si quis eum qui escis ventrem distensum ha-
bet, in terram proiectum, pedibus conculcet, sicque violentia
cogat comestos cibos per os rursus emittere: cum summo
dolore & angustia: ita cum impio agetur diuino iudicio, quan-
do pro diuitiis hæc super terram iniuste conquisitis, & affectu
infati-

CAPITIS VIGESIMI.

121

infatiabili quasi deuoratis, seueriſſimam cogetur apud distri-
ctum illud tribunal iusti iudicis reddere rationem: & pro mo-
dica delectatione vix horaria aut momentanea, quam ex
illis accepit, æterna cogetur velit nolit ferre tormenta.

26 Veluti si quis ventrem habens plenum sanguine paupe-
rum, & corpus bene curatum habes ex rapina, in vltionem sui
peccati tradatur peſſimis serpentibus in potestatem: ita vt aspi-
des & alia quælibet venenosa animalia sanguinem illius exu-
gant, & carnes rodant atque exedant linguæ venenatæ vipe-
rarum aliorumque peſsimorum serpentium: ita impius qui mo-
dò per vim & fraudem pauperes opprimens, diuitias sibi accu-
mulat, vbi satis impinguarus fuerit, diuino iudicio tradetur in
portionem peſsimis dæmonibus, iſſique dabitur in potestatem,
vt sicut ille pauperum sanguinē sine misericordia exuxit, eo-
que se impingauit dum viueret, sic ipsi vicissim illius exugāt
sanguinem, eoque impinguentur & fientur, id est, sine miſe-
ricordia pœnis ac tormentis ineffabilibus illum sine fine affi-
ciant. 27 Longè fiet impius ab illa sanctorum fœlicitate, in
qua perfruentur omnium bonorum abundantia, non ei dabi-
tur gustare dulcedinem fluminis supernam Hierusalem lac-
tificantis, quod in modū torrentis dulci impetu currit, & quasi
per riuulos circūquaque fluit lacte & melle, ad plenam refe-
ctionem omnium animarum sanctorum, quæ inebriabūtur ab
vbertate domus Dei, & potabuntur torrente voluptatis eius,
sed bibent de stagno ignis ardentis & sulphuris, vnde aſcēdit
fumus tormentorum in secula, & de vino iræ Dei, quod mixtū
est mero in calice iræ eius. 28 Non solum autem hac dam-
ni pœna impius punietur, verum etiam sensus pœna ineffabi-
li torquebitur & cruciabitur, in igne & sulphure atque in ex-
terioribus tenebris, vbi pro omni-
bus quæ hic operatus est ma-
lis, iustitiæ diuinæ seueritate pœnas dare cogetur: nec dimit-
tetur inde, donec persoluat vniuersum debitū, vsque ad qua-
drantem nouissimum. 29 Verum id forsitan vtcunque to-
lerandum videri posset, si tormētorum immanitate breui mo-
mento absumeretur is qui cruciatur. Siquidem tormēti graui-
tatem consolaretur breuitas cruciatus. Nūc verò erit sine fine
cruciatus impij, & mors sine morte: quæret mortē, & fugiet ab
eo: & quum semper cruciatus intolerabilis sit periaturus, nū-
quam tamen secundum substantiam consumetur: diuino iudi-
cio sic eū sustentante in substantia, vt semper puniatur in pœna.

26 *Caput
aspidum su-
get, et occi-
det cum lin-
gua viperæ.*27 *Non vi-
deat riuulos
fluminis tor-
rentis, mellis
et butyri.*28 *Luet quæ
fecit omnia.*29 *nec tamē
consumetur.*

ELVCIDATIO

30 Iuxta multitudinem ad inuentionum suarum, sic et sustinebit. 30 Secundum proportionem, id est, multitudinem & magnitudinem peccatorum suorum quæ in hac vita patrauit, illic tunc pœnas sustinere cogetur: secundum mēsuram delicti, erit plagarum modus: quantum glorificauit se & in deliciis fuit, tantū accipiet tormentorum & luctus: neque vel minimum aliquid permanebit inultum, ex omnibus quæ hīc patrauit, & nō egit pœnitentiam. 31 Causa verò huius tam horribilis damnationis, ipsa fuit crudelis impij iniustitia, qua pauperes & inopes violenter oppressit, domos eorum spoliens & substantiam diripiens sine omni misericordia, ita vt neque necessaria ad sustentationem eis relinqueret. 32 Et quum ita aliorum bona diripuisset, non est reuersus à crudelitate & impietate sua, vt ageret pœnitentiam, damnūque repararet illatum & ablata restitueret, sed ad mortem vsque impœnitens permansit, aliena occupans bona: 33 imò tam fuit insatiabilis eius auaritia atque rapacitas, vt nunquam ad mortem vsque potuerit exple ri, sed plura adhuc rapere desiderabat, eratque diutius rapinis daturus operam, nisi morte fuisset prohibitus. 34 Denique, ea ipsa quæ iam per rapinam assequutus fuerat pro voto, miser stabili dominio possidere, usque pro libito vti non poterit: vel quia ipse per mortem à bonis illis separabitur, cogeturque ea relinquere: vel quia etiam viuentem auaritia nō permittet acquisita contingere: vel quia adhuc viuo eo, rursum ab eo diripientur illa, quomodo prior ipse ab aliis rapuerat. Profectò autem miseranda res erit illi impio, tantas imperpetuum luere pœnas, pro iis quæ vix momēto potuit possidere, aut vllò vsu contingere. 35 Ita verò dum viueret auarè & parcè suis est vsus, vt de cibo eius quotidiano nihil vnquam superesset erogandum in subuentionem pauperum, neque vel micæ ab eius mensa veniebant ad pauperes, sibi soli viuens, & nullam habens aliorum rationem, nec recogitans quòd indigentium penuriæ de sua substantia debuisset subuenire. 36 Et quia sic dum posset non exhibuit proximis misericordiam, vicissim & ipse non consequetur à Deo misericordiam, merebiturque Dei iusto iudicio omnibus suis spoliari, sic vt moriens & ipsa bona temporalia cogatur derelinquere, & nullum ex eis meriti fructum secum valeat deferre. 37 Nunc quidem in hac vita dolorem non sentit, quandiu suis vtunque vti permittitur. Verum posteaquā iam satis fuerit pro suo libito illis perfruitus, & quasi satiatus iam atque impingnatus videbitur, tunc

CAPITIS VIGESIMI.

122

tunc veniet super eum angustia & tribulatio: 38 tunc, inquam, Dei imminente iudicio affligetur, ad modum eius qui intus vritur & exaustatur: & dolor grauissimus omniumque dolorum maximus, subito irruet super eum, quomodo nonnunquam experientia mōstrat in iis qui nimium cibo dulci se replent, post deuoratos cibos torsionibus horribilibus grauissimè excruciani. 39 Esto, impleat ille nunc ventrem suum de sanguine pauperum, finite enutriet nunc pinguem suum aqualiculum, curet cutem, saginet carnem suam de carnibus pauperum, impinguetur, increassetur, dilaretur, & oblectetur quantum volet. Ecce in proximo aderit iudicium Dei, quod finem imponet impietati simul & voluptati. Quemadmodum enim vbi porcus aut bos fuerit bene saginatus, procedit aduersus eū lanus, vt eum malleo feriat, aut cultro iugulet: 40 ita vbi iam aliquandiu impius iuxta suas concupiscentias, Deo patienter sustinente, licenter patrauit impietatem, subito aduersus eum procedet in iudicium Deus, emittetque & exercebit aduersus eum implacabilem iram consummate indignationis, quā nemo vnquā poterit auertere, vel vltra mitigare: 41 & quomodo in pluuia continuo decidens multitudo guttarum, eum super quem cadunt vndique madidum reddit, sic Deus ex omni parte super illum quasi pluendo innumeros ruere faciet dolores, quibus eū quasi aperto bello inuadet & oppugnet, pugna terribili. 42 Euenietque tunc illi misero quod frequenter contingere solet, vt effugere quærēs minora mala, incidat in longè maiora: quemadmodum si quis effugere volens arma ferrea, vt pote gladium aut lanceam, (aduersus quæ exercitatus & munitus ad pugnam, aut gladiatorie artis peritus, vti que se potest defendere resistendo) incidat in arcū areum aut tormentum huiusmodi confimile, cuius ictus vulnus est mortale, ipsum quoque scutum & arma perpenetrans. Ita sanè impius in hoc mundo minora incōmoda, vt pote famem, sitim, frigora, nuditatem, egestatem, aliaque huiusmodi studiosè declinare laborat, etiā cum aliorum fraude & iniuria, interim tamē negligens prospicere sibi ab ira vettura & malis intolerabilibus, quæ omnes impios manent, nec ea poterunt vlla via effugere. 43 Nimirum gladius ille anceps & terribilis diuinæ ultionis, qui ad tempus, donec dissimulat Deus & expectat conuersionem impij, videtur quasi in vagina absconditus, tunc apertè proferetur, & terribiliter fulguris in modū resplēdens apparebit

38 et aestuabit, & oīs dolor irruet super eum.

39 Vt inā impleatur ventris eius,

40 ut emittat in eū ira furoris sui.

41 & pluat super eū bellum suum.

42 Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum areū.

43 Gladius eductus & egrediens de vagina sua,

Qij bit

ELVCIDATIO

Et fulgur as bit acutissima illa rōphea, non sine grauissimo dolore & amarissimo cruciatu eorum in quos defauit, & quorū intima penetrabit. 44 Mox verō vt diuinā ultionis in impium fuerit prolata sententia, & gladius ille diu vibratus, tandem cor eius perfoderit, gaudentes & exultantes super praeda accurrent horribiles dæmones, vt eum in suam societatem infelicissimam pertrahant. 45 Illic verō, abscondita ei sunt & quasi in occultis preparata, quas modō dum in luce huius mūdi delectatur non considerat, tenebræ tenebrarum, tenebræ exteriores & horribilissimæ, in quibus perpetuō vinculis aternis manus & pedes alligatus torquebitur, vbi non aliud erit, quā fletus & stridor dentium. 46 Ibi videlicet in tenebrofissimo illo stagno & camino ignis ardentis & sulphuris, in fornace illa verē plusquam ferrea, perpetuō cruciabitur, igne illo qui humana opera non succenditur, neque vt inter homines fieri solet ex vlla materia cōstruitur aut pascitur, sed in semetipso inconsumptibilis & æternus permanet, diuinā virtute talis conditus, ad æternam impiorum punitionem. 47 Interim verō dum iste in inferno æternis tormentis iam additus cruciatur, illi etiam quos in mundo reliquit bonorum suorum hæredes, filij & fratres aut cognati eius, qui tabernaculum ipsius siue domum inhabitant, & quæ iniuste congregauerat, possidere volunt, etiam ipsi malè habebunt, & diuino iudicio punientur non rarō etiam in hoc seculo, pro iniustitia patris quam imitari volunt, aut pro bonis iniustis quæ possident: neque vllum ex huiusmodi rapinis prosperum successum habebunt, etiam in hoc tempore. Quid multa? 48 Consurget totus orbis terrarum in die iudicij aduersus impium, loquenturque & pugnabit pro Deo cōtra insensatos cælum & terra, attestabunturq; & applaudent æquissimè sententiæ iusti iudicis, & iustam illorum condemnationem approbabit: quemadmodum econtrariō cælum & terra congaudebunt tunc & applaudent pietati iustorum, qui ex eadem iustitia iudicis bona recipient præmia. Item angeli de cælis testimonium perhibebunt de impietate illorum, & infernus in terra sese aperiens, vt illos suscipiat atque absorbeat, testificabitur eos dignos esse damnatione huiusmodi. 49 Tunc videlicet in propatulo erit, & quasi apertè ac manifestè in oculis omnium angelorum & hominū patebit, germen, flos, ornatu, gloria, & claritas domus illius: tunc manifestè videbunt omnes, quo exitu floridus ille

43 fulgur as in amaritudine sua.
44 Vādēt & veniēt super eum horribiles,
45 oēs tenebræ absconditæ sunt in occultis eius.
46 Deuorabit eum ignis qui non succenditur,
47 affligetur relictus in tabernaculo suo.
48 Reuelabūt cæli iniquitatē eius, & terra consurget aduersus eum.
49 Apertū erit germen domus eius,

CAPITIS VIGESIMI.

123

ille quondam triumphator tandem consummetur. 50 Tunc is qui modō cælum videbatur cōtingere, & nubes magno intervallo superare, ostendente se ira iudicantis Dei, subito in impetu & violentia detrahetur vsque in profundissima baratrii. 51 Scilicet ista est, o amice Iob, portio infelix & miseranda hominis impij, quā ex Dei iudicio certissimè sibi venturam expectare debet, si non agat impietatis suæ pœnitentiam: 52 & ipsa est hæreditaria portio, quæ illi est certō & perpetuō addicta à Deo, pro verbis impietatis & blasphemiarum, quibus in hoc mūdo non formidat illum prouocare. Quæ tu apud temetipsum diligenter cōsiderans, & quieta mente pertractans, hortor vt tēpestiuè tibi prospicias, de præteritis quidem malis omiſſa murmuratiōe pœnitentiam agens, & à futuris sollicitius abstinens.

50 detrahetur in die furoris dei.
51 Hæc est pars hominis impij à deo,
52 & hæc erit duras verborū eius à domino.

ANNOTATIONES IN

CAP. XX.

Idcirco cogitationes meæ variæ &c. Nos id retulimus ad finē sermonis Iob, vt videatur Sophar quasi retorquere verba in ipsum: quemadmodū frequenter fieri solet à disceptantibus, quibus etiam id gloriæ ducitur, & ad victoriam multū facere viderur, si vnde hic aliquid conatur astruere, inde alter illud idipsum destruat, & oppositum sequi demonstrat, vel econtrariō: Non admodum dissimile est, quod iuxta nostram enarrationem hic agit Sophar. Iob enim terribile Dei iudiciū proponens, hinc eos ab increpatoriis sermonibus prohibere conatur. Sophar verō, ex eodem argumento sibi nequaquam tacendum esse contendit. Quod dupliciter potest intelligi, vtpote vel consideratione proprii iudicij, vel consideratione alieni. Primum enim, ipsi Iob metuebat, ne iudicio fieret obnoxius, si in proposita blasphemiam perseueraret. Deinde, & sibi metuebat ex consensu in alienum peccatum, si Dei blasphemiam audire non redargueret, pro viribus intelligens nimirum quod multo post ait Apostolus, non solum morte dignos esse qui faciunt mala, verū etiam qui consentiunt faciētib. Maxime verō, cum amicū videret in tam periculosa versari desperatione, cui proculdubio etiam ex amicitia & familiaritatis iure, omnem quam poterat debebat instructionem & correptionē.

Roma. 1.
Q iij Propter

ANNOTATIONES

Propter hæc videlicet tam sibi quam amico metuēs, dicit se variis cogitationibus sibiinuicem succedentibus turbari, ac mente in diuersa rapi, iuxta modum eorū qui pro re qualibet magni momenti animo anxii solent. Profecto enim non parui momēti est salus amici, atque etiam propria: nec minus parui facienda est vel dissimulanda Dei iniuria. Pro eo autem quod nostra hoc in loco habet lectio: Cogitationes meae variè succedunt sibi, Alij vertunt ex Hebræo: Cogitationes meae respondere faciunt me, quod aliquanto etiam apertius nostræ fauet enarrationi. Pro eo autem quod sequitur: Mens mea in diuersa rapitur, alij legunt: Idcirco festinantia est in me: quod etiam cum nostra enarratione concordat, in hunc sensum: Quia timēo Dei iudicium, ideo festino ad respondendū tibi, ne si prolixius te patiar differentem, iterum deuoluaris in blasphemiam. Alij legunt: Sensus meus vel mens mea in me est. *Doctrinam qua me arguis, audiam.* Alij legunt: Correctionem ignominiae meae vel castigationem opprobrii mei audiam: quod eundem cum nostra lectione sensum habet: *Hoc scio, à principio.* Hebraea lectio per secundam personam habet: Nonne hoc scis vel nosti, à principio vel à seculo? *Gaudium hypocritæ ad instar puncti.* Videtur hic hypocrita, sicut & in alijs aliquot locis huius libri, accipi generaliter, pro homine impio. Nam ea quæ sequuntur per totum caput, non videtur peculiariter esse poena hypocritæ eius quem nos vulgò hoc nomine intelligimus, sed generaliter impiorū, & maximè crudeliū oppressorum. Et forsitan peculiariter hoc nomine vult notare eos qui tyrannicè præfunt, non vt subditorum bonum quærentes, sed tantū proprijs studentes commodis. Hi enim meritò hypocritæ dici possunt, qui secundum veritatem aliud exhibent, quàm quod professionis aut status sui conditione demonstrant. Eo enim ipso quod præfidentis aut iudicis locum vice Dei occupant, quasi iustitiæ administratores, impietatis persecutores, & defensores virtutis, sese ostentant: propter quod & reges nominantur & iudices, ac patres populi & τραπεζῖται antiquitus à seruando sunt dicti, quasi seruatores populi: quomodo in 2. huius libri cap. auditio Græca, Baldath appellat tyrannum Subitarum, id est, regem & principē: tamen vsus iā obitauerit, vt vocabulum illud potestatis abusus in malū significet. Cū igitur iudices ab eo quod ex loco suo proficere quàm longissime distant, imò prorsus ex diametro dissidentia agunt, nō solum non

Nota.

CAPITIS VIGESIMI.

124.

non defendentes, sed etiam opprimentes sine causa pauperes quare non optimo iure illos pessimos & perniciosissimos dixerimus hypocritas? Atque hi sunt in quos potissimū amarissima ista dicta amicorum competunt, atque ex proposito diriguntur: id quod manifestè comperiet verum esse, qui ipsa textus verba, & quæ hic modò à Sophar dicuntur, & quæ in superioribus ab alijs sunt prolata, diligenter expendit. Ferè enim omnia aduersum eos quos nunc vulgato nomine tyrannos appellamus, diriguntur. Quemadmodum videlicet cum supra Eliphaz diceret: Congregatio hypocritæ sterilis, quod de huiusmodi loqueretur visus est indicare, in eo quod euestigio subnectit. Et ignis deuorabit tabernacula eorum qui munera libenter accipiunt: quod iniustis iudicibus & oppressoribus hominum, sicut & cætera omnia quæ antecesserant, apertissime conuenit. *Si ascenderit vsque ad cælum superbia eius.* Videtur hyperbolica esse loquutio. Potest autem superbia indifferenter accipi, vel vitii elationis, vel ipsa status eleuatio & sublimitas dignitatis. Cui sensui fauet, quod quidā pro superbia legunt exaltationem. Cæterū, auditio Græca hoc loco peculiariter illos notare videtur, quos vulgò censemus hypocritas, quæ sic habet: Si ascenderint in cælū eius dona, sacrificiū autē eius nubes tetigerit, quando vtique videbitur iā firmatus esse, tunc in finē perdetur. Quod hunc habet sensum: Hypocrita apud se superbiens & in semetipso cōfidens, cū donis & sacrificiis suis existimat se Deū habere velut deuinctū, & penè angelis ac dijs parē se reputat, hac sua superbia seipsum perditioni reddet obnoxiiū. Huius pulchrū exemplū nobis in euangelico Pharisæo proponitur: qui cū dona sua & sacrificia, stans apud semetipsum, in cælum vsque iactaret, dicens: Ieiuno bis in Sabbato, decimas do omnium quæ possideo. Non sum sicut cæteri homines, & alia huiusmodi, condemnabilem sese demonstrauit, dicente Domino de publicano qui humiliter veniam poposcerat: Amen dico vobis, descendit hic iustificatus in domum suam præ illo. Huc & illud pertinet, quod ex Propheta in confutationem hypocritarum nimium in suis donis & sacrificiis confidentium, adduxit dominus: Misericordiam volo, & non sacrificium. *Neque ultra eum intuebitur locus eius.* Potest intelligi tripliciter, Primò, de statu dignitatis suæ, qui eum ultra non intueri dicitur, eo quod eum non susceperit iterum redeuntē. Ita intelligit Philippus, & nos in

Q. iij

Elucida-

ELUCIDATIO

Elucidatione priori loco sic enarrauimus. Secundò intelligitur de ipso loco habitationis. Neciste enim iterum illum recipiet semel vita defunctum. Etiam hunc sensum in Elucidatione secundo loco nos attigimus. Tertiò accipitur continens pro contento, vt sit sensus, nemine eorum qui locum defuncti inhabitant vltra illum esse visurum, postquam semel disparuerit. Posset & quartò sic accipi hæc oratio, vt per hypallagen pronunciata, in hunc sensum: Non cognosceret ipse vltra locum suum, quomodo & in Psalmis de impio dicitur: Nō cognosceret amplius locum suum. Et rursum de homine in specie: Spiritus pertransibit in illo & nō subsistet, & non cognosceret amplius locum suum. Homo enim post mortem non vltra redibit ad locum pristinum, neque cum eo quicquam illi erit commercij. *Filij eius atterentur egestate.* Quidam vertunt: Filij eius current pauperes, quod cum nostra lectione aperte consentit, Alij: Filij eius satisfaciunt pauperibus vel placabunt pauperes, id est, pro vi & iniuria à patre illata pauperibus, cogentur eis satisfacere, atque etiam supplicando eos placare. Cui ferè consonat quod habet Græca æditio: Filios eius perdent minores: id est, inferiores & despecti, cuiusmodi habentur pauperes, audebunt in illos insurgere, poscentes satisfactionem pro illata sibi à patre iniuria. In altera autem parte, pro eo quod nostra lectio habet: Manus eius reddent ei dolorem suum, alij sic vertunt: Manus eius reddent quod rapuit: Quod intelligi potest de ipso defuncto. Quia enim ipse moriens nihil secum defert ex omni substantia, sed omnia hic relinquit, dicitur ipse quasi manu sua reddere quod rapuit dum nunc eorum coactus relinquit dominium, & quasi manum ab eis retrahit, quæ prius violenta possessione obtinebat. Vel accipiendo numerum singularem pro plurali, manus eius, id est, eorum (nempe filiorum) restituent quod pater rapuerat. Alij vertunt manus eius reddent dolores. Quæ lectio secundum nostræ lectionis sensum in Elucidatione exposita, rectè potest intelligi, sicut & lectio æditionis Græcæ, quæ sic habet: Manus eius accendent dolores. Sibi enim impius suis iniquis manibus accendit & fabricauit dolores sempiternos. Quamuis & de doloribus filiorum id possit exponi, quod pater moriens & iniusta bona filiis quasi hæreditatem relinquens, magnam eis præbeat materiam dolorum atque miseriarum, posteaquam illa pacificè & prosperè possidere non poterunt.

Cum

CAPITIS VIGESIMI.

125

Cum eo in puluere dormient. Figuratè est accipiendus hic sermo. Alioqui sensus esset impius, peccata dormire in puluere. Quum enim peccata sint in anima, consequens esset animam quoque dormire in puluere, si peccata in puluere dormirét. Dicuntur autem hic dormire cum impio in puluere simul vitia eius, eo quòd hæc sola eum comitentur, iuxta id quòd in Apocalypsi dicitur: Opera enim illorum sequuntur illos. Huc pertinere videtur quod suprà dixit Iob: In profundissimum infernum descendent omnia mea, iuxta sensum illic à nobis expositum. Cæterorum verò omnium, quæ in hoc mundo videbatur impius possidere, nihil cum eo in puluere dormiet: quoniam super terram relinquet omnia, iuxta quod in Psalmo dicitur. Diues quum interierit, non sumet omnia, id est, nulla (quomodo in Commentariis libri Psalmorū illud à nobis enarratum est) neque descendet cum eo gloria eius. Et iterum: Relinquent aliis diuitias suas. Cum enim dulce fuerit in ore eius malum. Simul proponit similitudinem, & eandem applicat. Satis clarè & similitudo & applicatio in Elucidatione declarantur. Exponit ad hunc modum etiam Philippus, dicens, hoc modo loquendi significari perseuerantiam in vitis, ab adolescentia patris usque ad mortem. *Diuitias quas deuorauit euomet, &c.* Proverbialis iste est loquendi modus, quo vtimur, quum significare volumus, quempiam pro percepta delectatiuncula modica multò grauiorem percepturum amaritudinem. Nimirum vomitus ipse multò plus habet amaritudinis, quàm habeat ingurgitatio oblectationis. In versu autem qui sequitur: Caput aspidum suget, nomen caput accipi potest in casu nominatiuo, secundum quod à nobis in Elucidatione expositum est. Cui videtur aptè coherere quod sequitur: Et occidet eum lingua viperæ: vt sicut caput aspidum dicitur sugere eius sanguinem, sic lingua viperæ eum occidere, eiusque carnem vorare, sicque simul ab aspidè & vipera perimatur & consumatur impius. Potest autem & in accusatiuo casu accipi, vt sit sensus, impium sugere caput aspidum: vel (vt alij legunt) venenum aspidum. Cui sensui fauet quod habet æditio antiqua. Furorem draconum suget. Non videat vinulos fluminis, torrens mellis & butyri. Possunt ista exponi de bonis gratiæ, & spiritualium donorum abundantia, quæ pij in hoc seculo per spiritum sanctum accipiunt: aut de bonis gloriæ, quæ in patria superna ad omnem plenitudinem

Psal. 42

ANNOTATIONES

- Ioan. 7* tudinem electos satiant atque inebriant. Hæc enim flumina sunt, de quibus Saluator ipse in Euangelio ait: Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viæ. Hoc enim (vt ait subsequenter Euangelista) de spiritu sancto quem erant accepturi credentes, dixit dominus. Huius quoque fluminis aqua erat, quam pollicebatur Samaritana dicens: Petisses à me, & dedissem tibi aquam viuam. Qui bibit ex ea, non sitiet in æternum. De hoc flumine & illud potest intelligi, quod in Psalmis dicitur: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, sanctificauit tabernaculum suum altissimus. Et iterum, sub nomine torrentis de hoc flumine alibi dicitur: Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ porabis eos. Cuius torrentis potatio, quomodo mentes beatas inebriet & satiet, prolixè à nobis in Commentariis super Psalmos, adhibitis corporalibus exemplis, in tractatu versus illius est declaratum. Denique hic est ille fons vitæ, de quo in Psalmis dicitur: Apud te est fons vitæ. Et iterum, in Apocalypsi ait is qui sedebat in throno: Ego scienti dabo bibere de fonte vitæ gratis. Idemque est ille fluuius qui in Apocalypsi per angelum dilecto discipulo reuelatur, eodem ita dicente: Ostendis mihi fluuium aquæ viæ splendidum, tanquam crystal- lum: procedentem de sede Dei & agni, in medio plateæ eius, & ex vtraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum, & folia ligni ad sanitatem gentium. Et omne maledictum non erit amplius. &c. Non ergo ista sunt flumina illa Babylonis super quæ sedentes flebant in terra aliena, suspensis ad salices organis, neque flumina sunt Egypti in quorum medio cubat draco: neque flumen illud sunt magnum Euphratis, in quo (vt Apocalypsis habet) alligati erant quatuor angeli mali exterminatores hominum. Multò verò minus stagnum illud videri possunt ignis ardentis & sulphuris, in quod viui proiecti sunt bestia & pseudopropheta, seductores hominum, vbi pars est omnium impiæ agentium atque mendacium, in quo non est vita, sed mors secunda, vbi non sunt mel & butyrum, sed ignis & sulphur, quemadmodum & in Psalmis dicitur: Ignis, sulphur, spiritus procellarum pars, calicis eorum. Vbi non sunt deliciae oblectantes, sed pœnæ cruciantes, quemadmodum de damnatis scribitur
- Psalm. 136*
Apo. 9
Apo. 19
Apo. 21
Psalm. 10

CAPITIS VIGESIMI.

126

tur, quod cruciabuntur igne & sulphure, in conspectu angelorum sanctorum & ante conspectum agni, ita vt ascendet fumus tormentorum in secula seculorum, neque habebunt requiem die ac nocte. Sunt autem flumina ista mellis & butyri, in quo omnium bonorum abundantia & suauitas designatur. Siquidem melle nihil dulcius, butyro nihil pinguius. In cuius etiam plenitudinis mysterio, terra illa promissionis quæ Iudæis carnalibus in typo futuræ patriæ fuit repromissa, lacte & melle toties manare dicitur. Atque etiam illud forsitan, quod apud Esaiam de Emanuële nostro dicitur, quod butyrum & mel comedet, ad idem pertinet mysterium. Quod autem dicit, non simpliciter riuulos mellis & butyri, nec solum flumina mellis & butyri, nec solum torrentes mellis & butyri, facit ad significantius exprimentam maximam plenitudinem & sufficientiam. Vnde quidam sic vertunt, in eodem casu: Non videat riuulos, flumina, torrentes, mellis & butyri. Quæ ita possunt iucunda consideratione distingui, vt flumina dicantur, ad significantum inexhaustam sufficientiam & æternitatem boni immensitantes, ad signandam copiosissimam plenitudinem & abundantiam: riuuli autem, ad designandum huius boni communitem, quod per omnem cœlestem illam Hierusalem diffunditur & æquè adest omnibus. Veluti si flumen magnum per ciuitatis medium fluens, riuulos à se spargat per singulas ciuitatis illius plateas, vt singuli quantum velint iuxta domos suas hauriant. Quidam verò ista omnia ad temporalem felicitatem referunt, nimium iudicantes: quorum sententiam nequaquam probamus malentes imitari patres orthodoxos, Philippum, Gregorium, Bonauenturam, Thomam, & alios probatæ fidei, qui locum istum nobiscum de futuræ felicitatis priuatione exponunt, quemadmodum & illud quod proximè sequitur: Luctuæ fecit omnia, nec tamen consumetur &c. de pœna illa sempiterna gehennæ quam sustinebunt, nobiscum item clare interpretantur. Luctuæ fecit omnia, nec tamen consumetur. Quomodo impij in æternis suppliciis nunquam sint consumendi, prolixè à nobis declaratum est in Psalmum quadragesimum nonum, in tractatu verbi illius: Laborabit (impius) in æternum, & viuet adhuc in finem. Quod eandem

Apoca. 14

ANNOTATIONES

dem prorsus habet sententiam cū eo quod hīc dicitur. Quod enim David ait, laborabit in aeternum, iste dicit: Luet quæ fecit omnia: & quod ille dixit, & viuet adhuc in finem, hīc dixit, nec tamen consumetur. Sciendum etiam est, beatum Hieronymum data opera paraphrastice hunc locum reddidisse, ad exprimendum apertius catholici dogmatis firmamentū: id quod & alijs non paucis in locis fecisse comprobatur, quemadmodum nominatim in proximum caput annotauimus, tractantes locum illum de resurrectione: Scio quod redemptor meus viuit. Quæ quidem diligentia & obseruatio adeo in viro sancto non est vituperanda, vt etiam laudi sit tribuenda: & fidei suæ hinc magnum ille meretur preconium, quod ea quæ secundum verborum tenorem arida aliqua intelligentia potuissent eludi verius quam exponi, maturo consilio decreuerit immutatione modica verborū, iuxta magis dignā sententiā, quā Christianus ipse & orthodoxus in verbis illis intelligebat, clarius exponere. Neque enim ideo interpretis negligit aut minus præstat officium, si eadē opera & sententiam exprimat & claritatem orationi adiciat. Quemadmodum videlicet ea quæ suprà de resurrectione à Iob fidelissimè dicta sunt, verbis ipsis vt sunt in Hebraismo inherendo, possent faciliè arida aliqua interpretatione, ab ingenioso & literalī aliquo Iudæo, cui esset curæ resurrectionem negare (cuiusmodi erant Sadducei) conficta, sic exponi, vt generalis resurrectionis mortuorum nulla inde haberetur confirmatio. At verò ipsius versio, nihil recedens à sententia verborum quæ sunt in Hebraismo (ita vt neque curiosissimus Hebraeus singulos apices obseruans possit illum calumniari) ita clarè & apertè exprimit fidē quam de generali resurrectione mortuorum catholica tenet Ecclesia, vt etiam ab imprudentissimo tergiuersatore nō possent in aliū sensum ipsius verba torqueri. Ita sanè & hoc in loco id quod habet textus Hebraicus, verè sententiam istam continet & significat, quam clarius expressit Hieronymus. Verū quia verba ipsa vt in Hebraismo iacent, à tergiuersatore qui vellet cum hæreticis aternitatem negare supplicij damnatorum (qui error Origeni tribuitur) possent vtrumque exponi sine huius dogmatis assertionē, vt statim declarabimus, ipse paraphrastica vtens libertate, vt catholico patrocinaretur dogmati, & hæreticorum euidentius confutaret errorem, sententiam catholici dogmatis clarissimè voluit exprimere, sic vt non

CAPITIS DECIMINONI.

127

non esse liberum aliter intelligere. Habet autem lectio Hebraica ad verbum, in hunc modum: Reddet laborem, & non deglutiet: secundum substantiam, sic reddet, & non larebitur. Quod alij quidem steriliter iudaizantes intelligunt, de reddendo in hoc tempore aliorum labore quem rapuerat impius, quo proinde non saturabitur ipse, & de reddendo secundum propositionem eius quod rapuit. Vnde ex rapina non habet finalem lætitiā. Nos verò iuxta catholici dogmatis assertionem, & iuxta quod intellexit christianissimus Hieronymus, ita intelligamus: Impius iudicio Dei bonis cœlestibus priuatus & gehennæ addictus, reddet illic laborem siue dolorem, id est, dabit pœnas & dolorem cogetur perferre ac cruciatum aeternum: quem quidem laborem, nunquā in aeternū poterit deglutire, tedium illud nunquā in perpetuū poterit deuorare, nunquā penitus consumere laborem illū poterit, sed permanebunt dolor, labor, & tedium sempiterna & inconsumptibilia. Quod autem sequitur: Vt fuerit substantia, sic restituet: vel, secundum substantiā reddet, idem est quod in lege dicitur: Secundum mēsuram delicti, erit & plagarum modus: & quod dicitur in Apocalypsi: Quantum se glorificauit & in deliciis fuit, tantum illi date tormentū & luctum, Proportio videlicet significatur pœnæ ad culpā. Substantia enim impij secundum quam ei reddetur, ipsa sunt opera. Hæc enim sola (vt iam ante diximus) cum eo in puluere dormiunt: & sola illa, vt in Apocalypsi declarauimus, sequūtur defunctos, alia omni substantia quam videbātur habere ab ipsis per mortem ablata & prorsus alienata. Secundum hanc igitur substantiam, vt ipsa fuerit inuenta multa vel pauca, magna vel parua, reddet vel multa vel pauca, id est, dabit pœnas plus vel minus. Cui consonat quod in Euangelio dominus inter seruos infideles distinguens, dicit, alium plagis multis, alium paucioribus vapulaturum. Item quū ait se redditurum in gloria patris ac redditurum vnicuique secundum opera sua. Et Paulus Apostolus ait: Deus autem reddet vnicuique secundum suum laborem: sicut bonis in bonum, ita in malum impijs, Qui etiam inter substantiam impijs sic distinguit. vt quædam fœnum, quædam stipulam, quædam ligna appellet. Secundum hanc igitur substantiam reddet. Conferat nunc qui volet Hieronymi versionem, cum iis quæ habent Hebræa: et videat quā aptè ille simul & sententiam orthodoxam expresserit, & verbis interim ipsis

Deu. 25.
Apo. 18.

1. Cor. 3

ANNOTATIONES

ipſis vim nullam intulerit, Pro eo enim quod habet lectio Hebræa, Reddet laborem, dixit Hieronymus, Luet quæ fecit omnia. Et rectè id quidem. Laborem enim pro dolore frequentiffimè poni in vſu ſcripturarum eſt maniſeſtiſſimum. Sic autem dicitur reddere dolorem impius, quomodo vulgò dicimus dare pœnas, nò illum qui infert pœnam, ſed qui recipit. Propter hoc & verbo luet prudenter vſus eſt Hieronymus. Deinde, quod Hebræa habent, non deglutiet, ſubaudiendo dolorem, Hieronymus dixit: Nec tamen conſumetur, quod eundem habet ſenſum, ſiue ipſum intelligas impium non conſumendum, vt ſupra enarratum eſt, ſine ipſum dolorem quem feret, qui & ipſe finem non habebit. In vtroque enim prorsus eadem eſt ſententia, tametiſi poſterius ad Hebraicam literam magis accedit. Deinde pro eo quod habent Hebræa. Secundum ſubſtantiam ſic reddet, & non lætabitur, dixit ille: Iuxta multitudinem adinuentionum ſuarum, ſic & ſuſtinebit: ſub multitudine videlicet etiam magnitudinem intelligens, & omnem quantitatis proportionem vna ſpecie (vt fieri ſolet) designans. Illud autem quod vltimo loco dicitur, & non lætabitur, in ſuſtinendi verbo ſatis inſinuatum putauit. Qui enim ſuſtinet pœnam, hunc maniſeſtum eſt non lætari. Denique etiam Græca æditio, licet non expreſſè noſtræ ſonet lectionis ſententiã, facilè tamen, ſi ſub negatione cõtraria intelligatur affirmatio (quod frequens eſt in ſcripturis) in eam reducetur. Sic autem habet: *ἡς κινὰ καὶ μάστιγα ἐκποίασιν πλοῦτον ἢ οὐδὲν γίνεσθαι ὑπὲρ σπέρματος ἀνθρώπου, ἀκατάποτος.* Hoc eſt. In vanum & fruſtra laborauit, diuitias ex quibus non guſtabit, ſicut caro neruoſa (vel ſicut herba ex aſperans) incoſteſtibilis, impotabilis. Quod ſic intellige: Impius in omnibus operibus quæ in vita eſt operatus, fruſtra & inuanum laborauit, non ſolum commodum nullum referens, verum etiam ſempiternum malum pro eis recipiens: congregauit ſibi ſubſtantiam & theſaurum multiplicis impietatis, diuitias malorum operum (quemadmodum per contrarium Paulus appellat diuitias in operibus bonis) ex quibus non guſtabit, id eſt, fructum nullum experietur aut oblectamentum percipiet, ſed potius æternum ſupplicium: & ſicut caro neruoſa non poteſt conſumi aut deglutiri, ſiue edendo ſiue bibendo, nec poteſt dentibus maſticari aut ſtomacho digeri, ſic erũt impio ſuæ illæ diuitiæ impietatis, quas nunquàm poterit maſticare, deuorare, deglutire aut con-

Col. 2

CAPITIS VIGESIMI.

128

conſumere, ſed perpetuum ei exhibebunt negocium & cruciatum ſempiternum: vel ſicut herba quædam linguam ex aſperans, quæ nec eſui nec potioni eſt accommoda, & grauiter cruciat maſticare volentem. Siquidem Græcis nomen *σπέρμα* æquiuocum eſt, ſignificans carnes neruoſas bouum, vel herbam quandam manducantis linguam exaſperare valentem. Non remanſit de cibo eius, & propterea nihil permanebit de bonis eius.

Alij ſic legunt: Non ſunt reliquæ cibi eius, vnde non expectat ſibi bonum vel bonum ſuum, vel propterea non proſperabitur bonum eius. Quod ſenſum noſtræ lectionis ſupra aſſignatum aliquantò clariùs exprimit, quaſi paucis dicat. Ipſe neque reliquiis ſuis dignatus eſt reficere indigentes, ſed ſolè ſibi vixit, & nemini prodeſſe ſtudit: propter hoc, nec ipſe miſericordiam à Deo conſequetur. Iudicium enim ſine miſericordia (Vt ait Iacobus) illi fiet qui non fecit miſericordiam. Et ſicut voce domini beati illi prædicantur & miſericordiam in promiſſione accipiunt, qui miſerentur proximorum: ita proculdubio inſeſcelices erunt, & ſine miſericordia à Deo tractabuntur, qui non fecerunt dum viuerent miſericordiam. Habes autem huius diſti pulcherrimum exemplum in illo Euangelico epulone, qui cum quotidie epularetur ſplendide, pauperem Lazarum non eſt dignatus vel micis quæ de menſa cadebant ſariare. Vnde iuſto Dei iudicio in tantam venit egeſtatem, Vt pro guttula aquæ pauperi Lazaro cogeretur ſupplicare. *Vtinam impleatur venter eius.* Non eſt hoc ſeridè optantis, ſed quaſi permittentis: perinde ac ſi dicat, Bene quidem, eſto, ſine, age, impleatur illius venter: ac tunc videat, quem habebit exitum. Vnde quidam vertunt: Quum impletus fuerit eius venter, Alij, eſto in plenitudine venter eius. Pro eo autem quod ſequitur: Pluat ſuper illum bellum ſuum per bellum intelliguntur omnia mala quibus Deus oppugnat impium, quum aduerſus illum exercet iudicium. Vnde quidã paraphraſticè vertit: Pluet ſuper illum omnes ægritudines. Huius autem pluuiæ etiam Pſalmiſta meminit. cum ait: Pluet ſuper peccatores laqueos. Ipſi videlicet bellum ſunt, quod ſuper impios pluit Deus. Pluuia enim deſuper venit, & ſubitò venit quum minimè expectatur: & totum hominem ex omni parte inuadit, nec poteſt eam quiſquam prohibere dũ venerit. Sic & diuini iudicii terrores atque tormenta, impium adoriantur deſuper veniunt, inopinatò obruunt, auerti nò poſſunt, ex omni parte

Iaco. 2

Luc. 16

Pſal. 10

ANNOTATIONES

parte inuadunt, & nullum est effugium. Alij verò sic vertunt: Pluet super eum in cibo eius: alij, in carne eius. Editio Græca satis nostræ lectioni fauet: Lauet (inquiens) vel pluat in eum dolores. *Fugiet arma ferrea.* Prouerbialis est sermo, cuius si-
Iob. 6. mile est quod supra dixit Iob: Qui timet pruinam, irruet super eum nix. Cæterum, pro eo quod in secunda parte dicitur: Irruet in arcum æreum, alij legunt, transuerberabit eum vel penetrabit in eum arcus æreus. In eo etiam quod sequitur: Gladius eductus & egrediens, non exprimitur in Hebræo nomen gladij, & in vetustis Latinorum codicibus non legitur. Vnde Philippus, Bonauentura, Thomas & Nicolaus, ad arcum referunt quod dicitur, eductus & egrediens: intelligentes arcum æreum educi & egredi de vagina sua, id est, de theca qua operitur contra pluuiam. Alij de sagitta intelligunt, quæ educitur de pharetra. Nec minus tamen conuenienter de gladio potest accipi. In eo etiam quod sequitur: In amaritudine sua. Bonauentura legit & enarrat, in amaritudinem suam, id est, ipsius impij. In eo etiam quod sequitur: Venient super eum horribiles, alij legunt terrores vel timores. Cui etiā consonat antiqua editio: Perambulent in eum timores. *Omnes tenebræ absconditæ sunt in occultis eius.* Quidam codices Latini habent in oculis eius, sed mendosè. In occultis enim est legendum, siue in latibulis, vt ex Hebræo patet. *Deurabit eum ignis qui non succenditur.* Alij legunt, qui non succenditur: alij, qui non exstinguitur. Idem est ignis gehennæ, inaccensus & inextinguibilis: qui sicut ex nulla materia humana opera pascitur aut fouetur, ita nec pabuli subtractione vnquam deficit. Quod enim inextinguibilis sit ille ignis, ex Euangelio cognoscimus vbi sic eum dominus fræquenter appellat. Idem quoque non accendi dicitur: quoniam (vt ait Philippus) non materis quibusdam & pabulis corporalibus viuit, nec aliunde accepit alimenta vt ardeat, sed per seipsum, vt creatus est, vrens cuncta quæ ei iniecta fuerint concremat, Græca habent *πῦρ ἀκατάσβεστον*, quod significat ignem inaccensum, vel qui non comburitur siue consumitur. *Reuelabunt cæli iniquitatem eius, &c.* Posset hoc secundum hyperbolem accipi, quomodo si contrario dicamus quod cælum & terra applaudent & congaudent iustitiæ piorum in die iudicij, quoniam eis omnia erunt læta & iucunda & magni gaudij materia, sicut impijs omnia erunt tristitia, inamœna & horrida, & nusquam vlla erit materia gau-

CAP. VIGESIMIPRIMI.

129

ria gaudij, dum omnia (vt ita humano more loquar) toruo illos vultu aspectabunt, propter illatam creatori iniuriam. In quem ferè sensum à Sapiente dicitur: Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos. Potest tamen & aliter exponi, quòd angeli impiorum iniquitatem reuelabunt, venientes cum Christo ad iudicium: & infernus qui sub terra est, se aperiens illorum impietatem similiter testabitur, quomodo in Elucidatione paucis enarrauimus. Vel aliter per cælos intellige homines cœlestes, quorum (vt de se ac sui similibus ait Apostolus) est in cœlis conuersatio. Hi enim reuelabunt iniquitatem impij: quoniam (vt ait Sapiens) stabunt iusti in magna constantia, aduersus eos qui se angustiauerunt. Per terram verò homines impios intellige, quorum est terrena & mundana conuersatio. Nā & isti contra se inuicem testificabuntur, qui se inuicem seduxerunt, & à se inuicem sunt seducti, errantes (iuxta illud Apostoli) & in errorem mittentes Vel per terram dæmones infernales intellige, qui aduersum peccatores acerrimam in iudicio proponunt accusationem. *Apertum erit germen domus illius.* Alij vertunt: Migrabit siue recedet germen aut fructus domus eius: quod bene cum sensu conuenit quem supra in Elucidatione assignauimus. In eo autem quod subsequenter dicitur: Detrahetur in die furoris Dei, illam intellige detractionem, de qua loquitur Petrus Apostolus, quum ait, Deum angelis peccatibus non pepercisse, sed rudentibus inferni detractis in tartarum tradidisse cruciandos. Alij autem legunt, submergetur: alij, defluet. In quibus facile idem sensus inuenitur.

Sap. 5.

Philip. 3.

2. Timo. 3.

2. Pet. 2.

VIGESIMIPRIMI CAPITIS

ELUCIDATIO.

IS à Sophar cum terrore pronuntiatis, sanctus Iob vt illorum animos grauiter aduersum se (vt ex verbis eorum videbatur) cōcitatos placaret, & ad miserationis affectum commoueret, benigne & humiliter quasi deprecando & blandiendo ita respondit: 2. Obsecro vos, o amici, patienter audire dignemini verba mea, quæ pro mea defensione loqui proponisque auditis & bene intellectis, spero vos acturos patientiam, id est, mutatuos sententiam, & ab amaritis huiusmodi irrisiōibus & increpationibus, quibus hactenus mecum egistis, sitis,

Cap. 21.

Respondens autē Iob, dixit:

2. Audite quæ sermo meos, & agite patientiam.

R

ELUCIDATIO

3. *Sustinete me, vt ego loquar.* 3. *Sustinete* stis, cessaturos. 3. Quod si forte vobis graue videatur me aut dire loquentem, obsecro vos per amicitiam nostram, vt tãtulum tardij mea causa deuoretis: meq; vel tantisper feratis, etiã si vobis vtcunque videbitur onerosum, donec animi mei sententiam plenius explicauero. 4. *Post mea, si videbitur, verba, videte.* 4. Postea verò quã finiero sermones meos, si adhuc vobis irridendus vel arguendus videbor, tum facietis quod libebit: tamen si confidã post auditos patienter & animadueros diligẽter sermones meos, minimẽ vobis causam rationabilem fore, ob quã me debeatis irridere vel reprehendere. 5. *Nunqd cõtra hominem disputatio mea, vt merito non debeã contristari?* 5. Et quidem si mea hac disputatio quam inijs vobiscum, non nisi contra hominem aliquem esset, si tantũ versaretur quæstio de offensione aut inimicitia hominis alicuius, si hoc solum vestra intèderet oratio, in hominem aliquem me peccasse, aut hominem aliquem mihi esse inimicum, nõ ita magnificerem, neque tantopere laborarem ad excusationem & defensionem meam, neque si succumberem aut vincerẽ a vobis, vsque adeo multum contristarẽ: cum frequenter homines cõtingat ob leuem causam grauitẽ offendĩ, neque ita est magnificienda hominis contra hominem ira. Nunc verò non contra hominem est mea disputatio, sed cõtra Deum: quæstio versatur inter nos de offensione & inimicitia contra Deũ, vobis asserẽtibus me vt impium & inimicũ Dei pœnas istas ferre: quod quidem si mihi vestra persuaderet oratio, merito maximam mihi præberet contristandi materiam, vincerẽtque hic dolor pœnas omnes quas in corpore patior, tantũ non desperationis mihi materiam præstans. Propter quod, mirum vobis nequaquam videri debet, si tam constanter & (vt vobis forsitan videtur) pertinaciter, vestræ repugnem reluctẽq; sententiæ. 6. *Attẽdite me, & obstupescite.* 6. Nolite igitur vltra loqui huiusmodi qualia dixistis haecenus, ne mihi tristitiam super tristitiam adiciatis, ne supra modum grauer & absorbeat tristitia: quin potius considerantes in me & dolorum magnitudinem, & vitæ pristinae innocentiam, admiremini & obstupescite circa me occultum Dei iudicium, quo innocentem tam diris affligit supplicijs: 7. *Et supponite digitum ori vestro.* 7. sicq; in silentio admirantes Dei iudicia, os vestrum compescite a sermonibus huiusmodi increpatorijs, quibus amicum vestrum oneratis, & dei gloriam attenuatis. 8. *Et ego quãdo recordatũ fuero, pertimesco,* 8. Nec mirum, si vos debeatis in consideratione ista obstupescere: quando quidem ipse ego quum attentius mecum perpendo istud tam rarum & admirabile circa me Dei iudicium, timore & horrore concutior,

CAP. VIGESIMIPRIMI.

170

tior, totũque intra memetipsum obstupesco, prae nouitate rei inaudita: 9. *adeoque turbatur & anxietur intra me spiritus, vt etiam foris caro contremiscat, quemadmodum euenire solet iis qui subito in graue aliquod periculum incidunt.* 9. *Quare et vos dicitis, si ego ob hoc debeam impius in Deum aestimari, quod dura & aduersa patiar in hoc tempore, & si aduersa pręsentis vitæ argumentum sufficiens esse putatis impietatis in eo qui illa patitur, quĩ sit ergo vt homines quosdam palã & egregiẽ impios, videamus sanos atque robustos, bellẽ felicitẽrque, quantum ad præsens tempus attinet, vitam agere, atque etiam honoribus & dignitatibus sublimari, & omnium rerum abundantia in sua prosperitate ad finem vsque vitæ stabiliri?* 10. *Si enim non est prosperitas temporalis certum argumentum pietatis, pari ratione neque temporalis aduersitas sufficiens est argumentum impietatis. Impios autem plerosque videmus adeo non affligi malis in præsenti tempore, vt etiam multa in omnibus gaudeant prosperitate, in omnibus quæ solent in hoc mundo desiderari.* 11. *Præter enim quod in proprio corpore valentes sunt & robusti, habent etiam liberos filios ac filias secum commorantes: habent quoque cognatos & affines, & qui propinqui amicique videri volunt plurimos (semper enim amici diuitum multi) atque etiam filios non raro vident filiorum ac filiarum suarum, in quorum aspectu plurimum oblectantur.* 12. *Semẽ eorum, & pace interna familiar bene lateque compositas, ita vt neque ab extraneis, neque à domesticis quicquam sentiant molestias: 13. Domos habent ab hostium insultibus securas, & disciplinam illam qua solet Deus in hoc mundo visitare atque castigare electos suos, ad emendationem & salutem ipsorum, nunquam isti experiuntur, nec vllam omnino aduersitatem aut afflictionem super illos mittit Deus, eo quod tanquam reprobos eos habeat, & inter filios suos eos non computet. 14. & discipulam illam qua solet Deus in hoc mundo visitare atque castigare electos suos, ad emendationem & salutem ipsorum, nunquam isti experiuntur, nec vllam omnino aduersitatem aut afflictionem super illos mittit Deus, eo quod tanquam reprobos eos habeat, & inter filios suos eos non computet. 15. Boves eorum faciliẽ grauantur, frequentẽrque concipiunt, & post conceptum non patiuntur abortum: vacca eorum statuto tempore pariunt, & non perdunt fetus suos, sed educant eos & alunt in iustam statutam, sicque vehementer illis crescunt greges & armẽta, & multiplicantur illis copiosẽ diuitia, cum interim frequenter iustis & pijs contraria eueniant, vt steriles sint vacca eorum, aut abortum patiantur, aut ante ætatem maturam fetus moriantur,* 16. *Par-*

ELUCIDATIO

16 *Excedit* 16 Paruuli eorum, filij videlicet & nepotes, si quando egrediantur cum eis ad festa, sic procedunt quasi greges, in magna multitudi-
gre ges paruuli qui latantur in illorum aspectu: gaudentq; plurimum, cum illos in lusibus puerilibus exultantes viderint: sicq; & a filijs suis
coru, et fiau- tant lusibus. & nepotibus, nihil nisi gaudium & laticiam animi concipiunt.
17 *Tenent* 17 In conuiujs suis, ad excitandam lasciuia, adhibet sibi ci-
tympanu tharam & tympanum, tibias & organa, aliaq; huiusmodi musi-
cytharam, et corum instrumentoru genera, in quibus mirifice se oblectant,
gaudet ad so- immodicaque & dissoluta siue inordinata laticia ad omnem la-
nitii organi sciuiam & libidinem prouocant. 18 Sic illi in laticia & gau-
18 *Ducit in* dio dies vite huius transigunt, nihil in hoc tempore sentientes
bonis dies su- aduersi, sed lata habentes ac prospera omnia: manetq; hæc eis
os, lata prosperitas, vsque ad vltimum vite terminum. 19 Non
19 *in pñ-* enim vt plerisque euenit etiam iustis, longis ante mortem cru-
cto ad infer- ciantur languoribus atque doloribus, sed subito quasi in pun-
na descēdūt. cto temporis, absque prauia diuturna infirmitate, ex hac vita
20 *Qui dixe-* discedunt: secundum corpus ad infernum sepulchri, secundum
rūt deo, rece- animam ad infernum gehennæ cōmigrantes. 20 Tantæ ni-
de a nobis, hilominus sunt impietatis plerique istorum, vt ipsum Deū au-
21 *Scientiam* dactere contēnant, atque ab oculis suis proiciant, dicentes ei:
vitarū tuarū Recede a nobis, siue nos liberè agere quæ volumus, & nostris
nolumus: satisfacere desiderijs: 21 nolumus cognoscere vias tuas &
22 præcepta tua intelligere, nolumus a te vel interna inspiratione
23 vel externa alloquutione in iis quæ fidei sunt & virtutis erudi-
24 ri, sed nostro sensui nostrisq; affectibus sensuilib' relinqui vo-
25 lumus, vt sine remorsu nobis quæcunque libuerint, liceant.
22 *Insper* 22 Insper apertè blasphemantes, & quasi abnegātes Dei po-
otipotens, vt tentiam & prouidam bonitatem, dicunt: Non tanti nobis est
seruiam' ei? Deus, qui asseritur omnipotens, vt propter eum nostra relin-
23 *Et qd no-* quamus desideria, nostrosq; mortificemus affectus, ad seruien-
bis prodest, si dum eius voluntati. 23 Et quam inde consequemur vtilita-
orauerimus tem, si illū fuerimus deprecati, humilitatq; venerati? Nō enim
illum? videntur ij qui deum religiose metuunt & piè colunt, amplius
24 *Verūta-* aliquid ab eo accipere, quā ij qui eum contēnunt & irridēt,
men quia nō imò frequenter hi illis melius habere videntur. 24 Neq; ve-
sunt in manu rò hæc dixerim ego ex animi mei sentētia, quasi illorum mihi
eorum bona coplaceat impia peruersitas, imò consilium & propositū eorū
sua, cōsilium impiissimū modis omnib' ego execror, detestor & abominor,
cui absit vt vnquam vel in minimo subscribā aut consentiam,
propterea

CAPITIS VIGESIMIPRIMI.

131

propterea quod bona illa fortunæ quibus ad tempus videntur
gaudere, non habeant in manu sua, non sunt fortunæ suæ do-
mini, non stabili possessione illa obtinent in quibus gloriatur,
sed velint nolint nimium breui omnia cogētur derelinquere,
atque horrendo Dei quem contempserunt iudicio presenta-
ri. Quæ quidem ratio vel vnica, per se sufficiens est, quare ab
illorum impijs consilijs omnes debeant meritò abhorre-
re. 25 Quamquam in presenti tempore mirum in modum flori-
di & gloriosi videantur impij, non diu tamen ista perseuerabit
prosperitas, sed breui admirabilis fiet commutatio. Nimirum
quando contigerit impios ex hac vita excedere, & claritatem
istam temporalis prosperitatis lumini lucernæ similē perdere,
26 quando subito & ex improviso ex sententia diuini iudicij
superuenient eis dolores & afflictiones æternorum tormēto-
rum, ad modum inundantium aquarum, quæ penitus demer-
gunt & absorbent hominem: 27 & quando Deus in ira ac
furore suo implacabili, secundum proportionē malitiæ in hoc
mundo patratæ, æqua lance iustitiæ suæ partietur atq; distri-
buet eis, quasi portionem hæreditariam debitamq; mercedē,
dolores tormentorum gehennæ: 28 Tunc videlicet appare-
bit eorum misera conditio, qui hīc florentes & gratiosi vide-
bantur, donec lateret dei iudicium. Tunc enim similes videbā-
tur leui, arida & vacuæ paleæ, quam ventus rapit & proiicit a
facie terræ quocunque voluerit: 29 & sicut tenuissimus le-
uissimūque cinis aut puluisculus, quem ventus turbinis impe-
tu suo in diuersa spargit. Quemadmodū enim palea in se pror-
sus arida est & vacua & leuis, ad nihilū vltra valens nisi vt pro-
iciatur in caminum ignis, & quēadmodum hanc absque resi-
stētia rapit impetus venti: ita peccatores coram Dei iudicio
aridi, leues, & omni virtute operib'usque bonis vacui inueniē-
tur, nec poterunt resistere terrori diuini iudicij, sed rapiuntur
eius impetu, & proiciuntur in gehennam ignis, in dānationem
æternam. Similiter & de fauilla dicendum, quæ igni proxima
semper & domestica est, & ab igne excoquitur. 30 Nonnū-
quam verò etiam in hoc mundo Deus punit impios mali-
tiam, licet ipsi in suis personis punitionē nō sentiant. Nā, quā-
tum ad punitionem tēporis presentis, contingit nonnūquam,
vt Deus occulto suo & nihilominus iusto iudicio, pœnā quam
pater impius cōmeruit, reſeruet filiis vsque in tertiam & quar-
tam generationem: 31 & cū reddiderit ei Deus secundum
R iij opera

impiorum 18
ge sit a me.

25 Quoties
lucerna im-
piorū extin-
guetur,

26 & sup-
nemet eis in-
undatio,
27 & dolo-
res diuider
furoris sui.

28 Erunt si-
cut palea an-
te faciem vēti,

29 & sicut
fauilla quam
turbo disper-
git.

30 Deus ser-
uabit filiis il-
lius dolorem
patris:

31 & cū red-
derit ei Deus

ELVCIDATIO

diderit, tunc
facit.

32 Videbunt
oculi eius in-
terfectionem
suam,
33 et de fu-
rore omipo-
tentis biber-
34 Quid e-
nim ad eum
pertinet de
domo sua
post se?

35 et si nume-
rus mēsu ei
dimidietur?

36 Nunquid
Deū docebit
quispiā scien-
tiā, qui excel-
sus iudicat?

37 Iste mori
tur robustus

opera sua debitam mercedem, stipendium peccati mortem & dampnationem aeternā, tunc intelliget & sentiet, quā prius donec in hoc mundo ageret, noluit intelligere: tunc serō, heu nimium serō, videbit, quid egerit ipse, quid possit Deus, quā utilitas seruientibus Deo, quā mala deum contemnentibus: tunc aperientur in pœna oculi, quos culpa tenuerat clausos.

32 Neque tamen hac solum ultione in filiis puniuntur impij, sed interim dum in mundo puniuntur filij eorum tēporaliter, puniuntur etiā ipsi in personis propriis aeternaliter, videbuntque oculis, & sensibili pœna ferent in se damnationem suam:

33 & de calice iræ Dei bibent vinum merum turbulentum & impotabile, id est, ex sententia diuini iudicij quam proferet in furore suo, tormenta intolerabilia velint nolint ferre cogē-

tur impij. 34 Signanter dico, non solum in filiis impium puniendum tēporaliter, sed etiā in seipso sic aeternaliter. Alioquin parua videretur impij puniatio, nec magnificeret hanc ille vindictam. Nō enim usque adeo multū curat impius quid post ipsius transitum in familia & domo sua contingat, siue affligantur filij & nepotes, siue prosperentur: non ita hæc post obitum suum impius magnificeret, modō ipse à malo posset esse se-

curus. 35 Atque etiā si ante tempus ipse impius auferretur de medio, si quasi in medio vitæ suæ robore subito succideretur in ultionē suā impietatis, nō magnificeret hanc ultionem, nisi alia subsequens aeternalis pœna eū maneret, hincq; migrātem in inferno exciperet. Vnde necesse est, ad condignā sufficientemq; impiorū punitionem, vt præter temporalem istam quam interdū ipsi in personis suis effugiūt, alia eos maneat in futuro, quam nemo effugiet. 36 An verō inter homines vel

angelos poterit inueniri quisquā tam doctus aut sciens, vt deū ipsum erudire sufficiat in rebus agendis, & administrandis iudicis ipsum inquam Deum, qui tam perfectē in se est sapiens & sciens, vt etiā altissimos illos & nobilissimos spiritus cœlestes iudicare sufficiat, insuper & vniuersos reges ac principes terre: qui omnes eius tribunali hinc abscedentes debēt assistere, vt ab eo iustum accipiant iudicium. Cū verō ita sit scientissimus rerum agendarū, & in omni sua administratione irreprehensibilis Deus, ita tamen res dispensat humanas, vt frequenter pro hoc tēpore peior videatur conditio hominis pij quā impij.

37 Nimirū hoc sensibilis & quotidiana monstrat experientia, impios plerosq; per omnē vitam, vsq; ad vltimū vitæ terminū,

CAPITIS VIGESIMIPRIMI.

132

sanos & valentes agere, omnium rerū abundantia plenos, atq; etiam honoribus sublimatos. 38 Donec viuunt, carni habent egregiē curatam, & corpus optimē dispositū: interiora & vitalia membra pinguedine delicatissima fouentur & circumiunguntur, & ossa plena habent medullis, quibus sustentantur rigantur atque nutriuntur: sicque sani & robusti omnem vitā transigunt, & ad mortem vsque nihil in corpore sentiunt mali.

39 Contrā verō, frequenter euenit, vt homines pij & simplices omnem vitam suā ad vltimum vsque vitæ terminum transigant in multa afflictione & egestate, nullis gaudentes huius mundi solatiis, deficiente pecunia, cui obediunt omnia, & sine qua nihil apud homines comparatur vel obsequij vel solatij: atque ita vitam istam finiunt miseram, in amaritudine & afflictione nimia: sicque quantum ad tempus præsens attinet, nihil videntur iusti impiis habere melius, imō nonnunquam

peius. 40 Post mortem verō simul vtrique, & pij & impij, sepulti iacebunt in terra, & resoluentur in cinerem atque puluerem vnde sumpti sunt: & vermes similiter de vtriusque cadaveribus nascentur: vnde neque post mortem inter istos aliqua videbitur distantia: ac proinde, quantum ad præsens tempus attinet, inter iustum & impium, neque ante mortē neque post mortem vlla videtur iusti super impium præcellentia.

41 Sunt autem hæc à me dicta, ad refellendas falsas vestras assertiones, quibus me oppugnatis. Facile enim aduerto iniquas vestras contra me cogitationes, quibus me vt hominem impium & sceleratum reputatis: & iniquas vestras sententias ego intelligo, quibus me vt impium & hypocritam sine causa iudicatis. & temerē pronuntiatis. 42 Summa enim verborum vestrorum quibus contra me agitis, huc tendit, vt impium me esse astruatis, perinde ac si per ironiam aperta irrissio ne dicatis: Vbi nunc est domus Iob, qui fuit vir princeps & maximus inter omnes orientales? 43 & vbi nunc sunt domus impiorum filiorum eius? hac videlicet amara ironia significare volentes, me propter impietatem meam istam pati miseriam, & filios item meos ob sua peccata diuino periisse iudicio. Huc scilicet videtur tendere vestra disputatio, vt me impium esse astruatis, & propter impietatem puniri: quasi oporteat omnem impium in hac vita puniri, & omnem eum qui aduersis affligitur esse impium: quam quidem sententiam iam ante falsam, ex ipso sensus experimento monstrauit

R. iij cum

sanus di-
ues et felix.
38 Viscera e-
ius plena sūt
adipe, et me-
dullis ossa il-
lus irrigantur.
39 Alius ve-
rō moritur in
amaritudine
animæ suæ,
absque vllis
opibus.

40 Et tamē
simul in pul-
uere dormiēt
et vermes o-
perient eos.

41 Certē no-
ui cogitatio-
nes vestras, et
sententias cō-
tra me ini-
quas.

42 Dicitis e-
nim, Vbi est
domus prin-
cis,

43 & vbi
tabernacula
impiorum?

ELVCIDATIO

44 *Interro- gate quemlibet de viatoribus: & hæc eadē illū intelligere cognoſcetis.* cum plerique impij in hac vita optimè, multi iuſti peſſimè habeant. 44 Quod ſi mihi hæc in re fidem habere recuſetis, remitto iudicium ad quemlibet etiam vulgarium hominum, qui per viam pertranſeunt: interrogate quemcunque volueritis, qui forſan primus occurret, de veritate huius rei quā propoſui: & hæc eadem quæ modò dixi, de bonorum aduerſitate & malorum proſperitate, illum ita ſentire atque comperta habere audietis. Tam enim frequenter hoc oculis cernitur, ut etiam vulgares homines latere non poſſit vllō rationis iudicio pollentes. 45

45 *Quia in diē pñtionis ſeruatur malus,* Nimirum ob hoc impio in præſenti tempore parcitur & indulgentius cum eo agitur, quoniam ſeruatur in diem illum magnum & terribilem, in diem horrendi iudicii, quando ſuper eum pondus immenſum & intolerabile damnationis æternæ ſuperueniet: & qui nunc in ſua proſperitate (ut videtur) ſine turbatione dimittitur, imò interim diu affliguntur iuſti ſeruatur & quaſi occultatur ſine abſconditur à malis. 46 tunc ad diem illū iræ & furoris implacabilis adducetur, iuſtiq; iudicis ſeuero tribunali exhibebitur, ut illuc accipiat pro omnibus in hoc tempore patris impietatis debitam mercedem: tantòq; illic tūc grauius ferat iudiciū, quantò hīc nunc Dei benignitatē ſentit liberalius, & lōganimitatem contempſit pernicius. Atq; ita quidem, quantum ad præſentis vitæ tempus attinet, impius frequenter Dei

47 *Quis arguet cor dēo vias eius?* videtur effugere iudiciū, nec vllis ab eo affligi malis. 47 Quantum verò ad homines attinet, frequenter etiam euenit, tanta potentia aut poteſtate aut robore præditos eſſe impios, ut nemo inueniatur qui illos audeat palam in faciem redarguere pro ſuis impietatibus, propter metum poteſtatis & terroris illorum. 48 Multo etiam minus inueniri poteſt, qui illis debitam poſſit vel audeat inferre ultionem, ac pro demeritis condigna eos ultione punire: ſicq; pro hoc tempore impij ſubinde omne effugiunt iudiciū, tam diuinum quā humanum. Non ſolū autem in vita ſua nihil patiuntur aduerſi, ſed neque poſt mortem, quantum ad corpus attinet &

49 *Ipe ad ſepulchra ducetur,* humanū iudiciū, peius euenit impiis quā bonis. 49 Vbi enim è vita iſta exceſſerint, eorum corpora cum honeſto comitatu & celebri pompa efferuntur ad præparata & elaborata ſepulchra, quemadmodum bonis fit & iuſtis hominibus: imò frequenter longè maiori pompa & officio ſepeliuntur impij, quā pij. 50 Illicq; in ſepulchris cum cæteris mor-

CAPITIS VIGESIMIPRIMI.

133

tuis, quaſi in cumulo & congerie mortuorum permanebūt & requieſcent, vigilaturi nihilo minus, id eſt, victuri ſecundum animam, atque etiam ad tempus permanſuri in memoria hominum, non minus quā alius quilibet proborum hominum, imò frequenter multo amplius. 51 Inter vmbraſ ſue animas defunctorum, quæ in infernali fluuio cocyto inhabitant (ad eum modum quo glareæ ſue lapilli voluuntur in torrentibus & fluminibus) dulciter ipſi requieſcent, iuxta exiſtimationem hominum, communem ſortem cum multis & portionem eandem habituri. 52 Nam & poſt ipſos alij infiniti ſceni cogentur, ſicut ante ipſos alij ſine numero præceſſerant. Sicut moritur impius iſte in hoc tempore, ita morientur omnes qui viuunt aut victuri ſunt, ſinguli in tēpore ſuo, & ſimiliter ſepelientur iuxta corpus in terra, iuxta animā item ſimiliter ad inferos plurimi deſcendent ſine numero: ſimiliter & de iis qui ab initio ſeculi præceſſerunt, ſuo modo dicendū. Non ergo impius iſte moriens vel primus erit vel vltimus, nec ſolus perſentiet mortis, ſi quæ erūt, incommoda, ſed communem cū plurimis & anterioribus & poſterioribus habebit portionem, quod vulgò homines ſibi etiam in magnis malis reputant non paruam conſolationem, habere ſcilicet in pœnis cōfortes aut in tormentis ſocios. 53 Cum itaque manifeſtè pateat, quantum ad præſens tempus attinet, crebro accidere ut homines egregiè impij prorsus nihil pro ſuis ſceleribus in hoc mundo patiantur mali, neque ante mortem neque etiam poſt mortē ſed omnia videntur eis communia cum bonis & probis, imò in multis horum videntur etiam excellere: quomodo nūc poteſt conſiſtere veſtra, qua me videmini velle conſolari, oratio, quæ falſo probatur inniti fundamēto, & veritati repugnare? cum ſic ex aduerſitate mea iſta quam patior impietatis me arguitis, perinde quaſi in hoc mundo mala non poſſent euenire niſi malis, & bona non niſi bonis.

ANNOTATIONES IN

CAPVT XXI.

Gite pœnitentiam. Id eſt, mutate ſententiam, & affectum erga me alium induite, quā hactenus moſtraſtis verbis & geſtib⁹. Alij ex Hebræo ſic legunt: Sint iſtæ cōſolationes veſtrae. Hoc eſt, Saltem hoc à vobis accipiam conſolationis loco, ut

rie mortuorū vigilabit.

51 Dulcis ſuit glareis cocyti,

52 et poſt ſe omnē hominē trahet, et ante ſe immune rabiles.

53 Quomodo igitur cōſolamini fruſtrā cum reſpōſo veſtra repugnare opōrta ſit veritati?

ANNOTATIONES

eo, vt me patienter audiat. Quem sensum etiam Græca habet æditio: *Post mea, si videbitur, verba ridete.* Rhetorico schemate aliud innuit quàm verba videantur exprimere, potestque per quandam ironiam exponi, quasi dicat: Vbi me audieritis & intellexeritis, puto quod non vltra causam habebitis me irridendi. Hunc sensum apertè exprimit quod habet æditio Græca: *Sustinete me, vt ego loquar: post verò non me deridebitis.* Nunquid contra hominem disputatio mea est? In interrogatione vtitur, vt vehementius moueat. Habent enim interrogationes eiusmodi vehementiæ plurimum in principio orationis, multòque efficacius mouent quæ sic interrogatiue proferuntur, quàm si simpliciter enuntiarentur. Ad intelligendum verò quid sibi velit ista interrogatio, sciendum est, sanctum Iob in omnibus his aduersitatibus darissimis quas ferebat, præcipuam imò vnicam semper habuisse consolationem, bonæ conscientie testimonium, quod intus, spiritu sancto testimonium reddente suo spiritui, sentiebat. Cui quidem testimonio bonæ conscientie quasi fundamento solidissimo innixus, seipsum consolabatur in tantis miseriis: per hoc intelliges, nò se ista pati vt sceleratum & impium pro suis impietatibus, neque vt inimicum & hostem sub odio Dei constitutum, sed vt amicum & filium, propter diuinæ dispensationis beneplacitum, ad ipsius gloriam & suam salutem. Hoc autem gaudium de bonæ conscientie testimonio procedens, in corde viri sancti tam erat inuictum & insuperabile, vt nulla foris obueniens aduersitas, ipsum potuerit superare aut ad impatientiam ullam adigere: quemadmodum multò post suis discipulis dicturus erat dominus: *Gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.* Paruifaciebat enim quicquid foris pateretur in corpore, modò illam suam cum Deo amicitiam quàm omnibus bonis sine comparatione præferebat, seruaret illam. Hoc autem bonæ conscientie testimonium, amicis suis disputationibus viro sancto subtrahere modis omnibus laborabant, ad hoc videlicet elaboratis orationibus conantes, vt ille se hominem scelestum & insigniter impium crederet, ac proinde dei hostem & inimicum, qui pro suis impietatibus magnis & multis plagam istam tam insolitam ex æquitate diuinæ iustitiæ sustineret. Quæ quidè in re si illis Iob cõsensisset, eamque sibi persuasionem illis consentiendo in animum induxisset, sublata basi totius suæ consolationis: & patientiæ totius

Ioan. 16

CAPITIS VIGESIMIPRIMI.

134

fulcimento funditus subuerso, quid videri poterat reliquum, nisi vt miser Iob, sicut antè externis, ita nunc etiam internis viribus destitutus, statim corrueret in impatientiam? Longè enim grauius mentem viri sancti vulnerasset falsa illa persuasio, quàm carnem plaga illa grauissima potuit affligere: cum viris sanctis sine vlla comparatione grauius sit, à Deo reprobari vel haberi odio, quàm omnibus affligi tormentorum generibus. Proinde sanctus Iob, cognoscens quàm periculosa sibi fuisset illa amicorum persuasio, toto pectore se illorum sententiæ opponit, asserens, se nulla ratione à sua sententia velle discedere & illorum assertioni accedere: non quidem ob superbiam aut pertinaciã animi sui, sed propter veritatis iustitiæque defensionem, & suipsius à desperatione (quæ miseris est præsentissimum periculum) præseruationem. Hoc scilicet est, quod interrogando intendit significare, quum ait: Nunquid contra hominem disputatio mea est, vt meritò non debeam contristari? Vbi quod innuit Iob, contra Deum se habere disputationem, vide ne peruersè intelligas. Contra deum enim se habere disputationem indicat, non quod aduersus deum pugnet, aut Deum accusare velit, vel aliquam ei malitiam attribuire, sua disputatione: sed quia amici ad hoc conabantur, vt eum Dei inimicum Deoque exosum & contrarium comprobarent, ipse verò ne talis crederetur aduersum illos se defendebat. Vnde sanctus Iob, quantum quidem ex parte ipsius erat, pro Deo & pro se disputabat, defendens videlicet amicitiam suæ concordiam quàm inter Deum & se esse credebatur: non autem contra Deum, imò disputabat aduersus inimicitiam contra Deum, nolens illam vlla ratione in se admittere. Quantum verò ex parte amicorum, erat disputatio ipsius contra Deum: quoniam illi cum disputando conabantur Dei inimicum comprobare. Quod ergo dicit: Nunquid contra hominem disputatio mea est &c. hunc habet sensum: Si quidem vestra disputatione non aliud conaremini, quàm hominis alicuius me inimicum & hostem ostendere, nò ita magnificerem, nec magnopere contristarer, & etiam si vos contingeret me superare & in vestram sententiam inducere: & forsitan hac in re facile vobis cederem, nec ita operose vobis responderem. Paruifacio enim gratiam vel odium hominum, modò in dei amicitia permaneam. Nunc verò disputatio nostra eò tendit, vt me Dei hostem & inimicum comprobetis, & hanc persuasionem mihi in animum inducere conamini: quod

ANNOTATIONES

quod si obtineretis, immensa tristitia meum animum absorberet, essetque mihi hæc grauior afflictio, quam poena omnis quam patior: auferreturque mihi omne fulcimentum consolationis & patientiæ meæ, nec videretur quicquam reliquum nisi desperatio pessima. Hanc videlicet ob causam, tam constanter, siue (vt vobis videretur) pertinaciter me vobis oppono, nec vlla ratione vobis consentiam, sed mordicus tueri & volo & debeo meam innocentiam, quam vos tanto studio impugnatis. Sed hic forsitan quispiam interroget, quare tam periculosa ipsi Iob fuisset illa persuasio, aut qua ratione in desperationem inde corruisset, cum amici ei poenitentiam proponerent, & per poenitentiam promitterent indulgentiam, sicut partim ex præcedentibus, partim ex sequentibus patet? Huic autem quæstioni ita satisfacimus. Cum sanctus Iob ab ineunte ætate semper sollicitus fuisset obseruare Dei voluntatem, iuxta illud: Ab infantia creuit mecum miseratio, & illud: Verebar omnia opera mea: si nunc post tantum adhibitum studium ad placendum Deo, quantum vix vnquam homo adhibuit, adhuc se inueniat sceleratissimum & insigniter impiū Dei que hostem & inimicum, cui vt placeret tantopere semper laborauit: quæ illi spes esset reliqua, vnquam placēdi deo? Veluti si quis seruus per multos annos omni qua potuerit fide & diligentia domino suo inservierit, ita vt nihil vnquam sciens prætergressus sit de mandatis domini, aut quicquam eorum quæ præcepit adimplere omiserit: in summa, ex toto cordis affectu huc semper conatus fuerit, vt domino suo complaceret: post multos verò annos transactos, re ipsa comperit nihil se omni illo obsequio profecisse, adeoque non inuenisse apud dominum vllam gratiam, vt etiam quasi infidelissimum & nequissimum seruum cum habeat & puniat dominus: quid spei seruo illi poterit esse reliquum, postquam quicquid potuit facere fecit, nec profecit in aliquo? Quomodo non despondebit animum & planè desperabit miser ille seruus, vnquam assequuturum se domini gratiam? Ita sanè noster Iob, si post omnem vitam tam religiosè in omni timore transactam, adhuc se Dei hostem & prorsus ab eius gratia alienum existimaret, quomodo non iustissimam videretur habere causam desperationis? Valde enim impium se æstimare deberet, si iuxta amicorum sententiam propter peccata sua puniri se crederet. Cum enim iuxta quantitatem delicti soleat vltix

sticia

CAPITIS VIGESIMISECVNDI.

135

sticia dispensare vltionem, videretur vtique noster Iob nõ mediocriter fuisse impius, qui tam supra modum graui & inaudita meruisset vltione feriri.

VIGESIMI SECVNDI CAP.

ELVCIDATIO.

Aboluta iam secunda parte disputationis, postquam singuli suo ordine secundo dixissent, Iob item secundo singulis respondisset, cernens Eliphaz Themanites amicum suum Iob æquè constanter tueri suā sententiā, à qua discedere eum volebat & abducere modis omnibus cupiebat, nouo rursus certamine eūdem aggressus est, multò etiam durius quàm ante fecerat, ita vt etiam apertè multa ei scelera imputaret, & tyrannicas exprobraret particulariter enumerando impietates, quod hactenus non fecerat: vt vel sic ipsum ad peccatorum agnitionem & cordis Poenitentiam (quam ei omnimodè necessariam existimabat) adduceret. Fuit autem huiusmodi eius hæc tertia ad illum oratio. 2 Quid tibi tanta miser homo persuades, vt Deo te audeas ex aduerso opponere, & cum eo velle contendere, atque ad disputationem & iudiciale contentionem eum prouocare: quum nemo hominum quantumlibet magnæ fuerit consummataque (quantum potest contingere in hac vita mortalibus) scientiæ, possit deo quasi secundum equalitatem ac paritatem comparari, sic vt ex aduerso ei se audeat opponere? Quanto minus tu homo mediocris eruditionis & perexigæ scientiæ, plerisque etiam mortalium in cognitione diuinarum atque humanarum rerum inferior, tanto negotio videri possis idoneus? 3 Quod autem in excusationem tuæ pertinaciæ videris adducere, quasi pro zelo erga Deum sic tuearis tuam innocentiam, vt nobis peccata agnoscere, ne offendisse Deum aut inimicus illi fuisse existimeris, id friuolum omnino videtur. Nihil enim commo- di ex tua iustitia referet Deus, neque accedet ei quicquam vt litatis si in innocentia vitam egeris: sicut e contrariò: nihil dam- ni vel incommodi ex hominum impietate ille accipit. Non est igitur quod propter illum ita pertinaciter tuā sententiam tuearis, quasi ille damnum aliquod sit accepturus, si peccatorem te agnoscas & peccatis tuis plagam hanc inputes: aut quasi vtili- tatis

Cap. 22
Respōdēs au-
tem Eliphaz
Themanites
dixit:

2 Nunquid
deus compara-
ri potest ho-
mo, etiā cum
perfecta sue
rit scientia?

3 Quid pro-
dest deo, si ius-
tus fueris:
aut quid ei
conferes, si im-
maculata fue-
rit vita tua?

tatis quippiam illi sit accessurum, si te innocentem & sine culpa hæc passum defendas. Tu magis attende tibi, peccata tua agnoscens & penitentiam agens illorum: ne cum illi nihil prodesse valeas, tibi etiam vehementer obsis. Siquidem hac defensione tuæ iustitiæ tibi obes plurimum, illi prodes nihil: penitens verò, saltem tibi plurimum profueris, quod ille quoque maximè desiderat. 4 Rursum arbitraris tu, quod ille dum te arguit & punit plaga ista gravissima, id faciat quasi homo imbecillis & meticulosus, vel inferior te vel æqualis tibi, aut talis qui te in vilo metuat, quasi à te possit accipere vel tantillum nocumenti, vel tuis querimoniis & blasphemis possit terri, ut ideo tam confidenter cum prouoces? quemadmodum in humano iudicio nonnunquam rei nimia confidentia, meticulosos iudices facit à punitione cessare, timore damni, aut mali cuiuslibet quod inde eis posset obuenire. 5 Aut putas talem esse Deum qui te punit, ut tuis querimoniis cogi possit ad comparandum tecum in iudicio, quasi ad reddendam rationem eius quam in te exercuit punitionis: ut propterea sic eum ociosa contentione ad disputationem & iudicium prouocare non desinas? 6 An non magis, depositis huiusmodi querimoniis & contentionibus, hoc tibi persuadere debeas, quod videtur verisimillimum, quod ille sic grauitate punit & affligat propter peccata tua, & pondere gravissima, & numero infinita, quæ aduersus illum commisisti. Non enim videtur verisimile, quod tam insolita & inaudita punitione ita subito te percussisset, nisi multitudine & magnitudine peccatorum tuorum prouocatus. Cum enim nec propriæ utilitatis respectu inuitatus id fecerit, nec vilius incommodi timore inductus: consequens videtur, ut tuorum scelerum iniquitas aequitatem iustitiæ eius ad huiusmodi punitionem prouocauerit. 7 Quod si fortè negare velis, te habere peccata punitione huiusmodi digna, recensebo ego tibi nonnulla particulari enumeratione, in quibus vel omnibus, vel certè nonnullis, vel etiam multo pluribus, te inuenies crebrius offendisse, si exactè tuam ipsius examinaueris conscientiam, quemadmodum solent regulariter in huiusmodi offendere diuites atque potentes, & qui iudicum funguntur officio. Videlicet concubibus atque contribulibus tuis, inter quos ut fratres debueras benignè & mansuete conuersari, verisimile est te aliquando onerosum præstitisse & grauamen intulisse: ut po-

4 Nunquid
tuis arguet
te?

5 et venit te
cum in iudici-
um?

6 Et nõ pro-
pter malitiã
tuã plurimã,
et infinitas ini-
quitates tuas,

7 Abstulisti
enim pignus
fratru tuoru
sine causa.

te pignus ab eis auferendo sine causa rationabili, vel per iniustitiã ab eo qui nihil debuit, vel per misericordiã ab eo qui vnde quod debebat soluere nõ habuit: 8 & pauperes ac seminudos vestibus spoliando, siue ipsum tenue & vnicum ac necessarium eorum operimentum crudeliter auferendo, siue per culpabilem omissionem cum potueris nudos non vestiendo.

9 Opera misericordiæ secundum proportionem datarum tibi à deo amplissimarum facultatum verisimile est te non satis adimplesse, utpote non potasse sitientes, non cibo refecisse esurientes, non collegisse hospites, aliaque huiusmodi. In quibus licet tu tibi forsitan blandiaris quod satisfeceris, eò quod vni aut alteri, id est paucis aliquot, ea impenderis: contra tamè admodum probabiliter videtur metuendum, quod non pro tua conditione satis ea impleueris, multos dimittens famelicos sine cibo, aut sitibundos absque potu, aut hospites sine hospitio, aut nudos sine vestimèto, quos sine tuo incommodo potuisses & pascere & potare & vestire, & aliis misericordiæ operibus reficere, diuitiis amplissimis ad huiusmodi officia tibi præ omnibus orientalibus à Deo liberaliter donatis: ut meritò tibi videatur de mala administratione & dispensatione bonorum tuorum metuendum. 10 Idem videri potest etiam quantum ad iudicis officium, quod videlicet non in mansuetudine & lenitate gubernaueris populum tibi subditum ad commune bonum, sed potius cum violentia & potentia eos tibi subiectos habueris, proprium magis quàm commune in eis spectas commodum: sicque in terrore potentia & violenta potestate eos gubernasti, non pro aequitate, sed pro animi tui arbitrio, nemine audente contra hiscere. 11 Iustitiam quam ex officio principis & iudicis debebas administrare omnibus, & maxime derelictis ac desolatis hominibus, non fideliter crederis exequutus, maxime erga personas miseras & destitutas patrociniò, ut pote erga viduas virorum patrociniò carètes, quas ad te patronum confugientes pro iudicio, cum opprimerentur ab impiis, dimisisti vacuas absque consolatione, ne iudicasti causas illarum. 12 Item & erga pupillos orbatos parentibus, quos iniuste afflixisti aut oppressisti, vel contra iustitiã ab aliis opprimi permisisti. Contra has enim personas miseras frequenter contingit offendere iudices: vel quia non tempestiue illas de manibus opprimentium liberant, sed nimium protrahunt earum causas, in magnum grauamen pauperum, propter

8 & nudos
spoliasti vesti-
bus.

9 Aquam las-
so nõ dedisti,
& esurienti
subtraxisti
panem.

10 In fortitu-
dine brachij
tui possidebas
terrã & po-
tētissimus ob-
sinebas eam.

11 Viduas di-
misisti vacuas.

12 & lacer-
tos pupillorũ
comminuisti.

propter fauorem aut metum partis aduersæ: vel quia muneribus excæcati, in fauorem diuitum contra pauperes iniquam sententiam proferre non metuunt: vel certe ad compositiones iniquas, minis & terrore vel tadio nimie protractionis, cum parte aduersa ineundas compellunt. 13 In his (inquam) & similibus, o amice Iob, verisimile est te sæpius offendisse Deum: & si forte non ita aperte vt homines perferrent, saltem occultè, vel consentiendo, vel permittendo, vel non satis agendo pro iustitia: quæ Deus attendit, quamuis ignorauerint homines, & tu etiam ipse tibi non persuades: & propter huiusmodi peccata quæ Deus in te nouit, ista nunc plaga te puniri est verisimile, vt plagis istis admonearis ad agendam poenitentiam: propterea nunc tribulationes istæ multiplices, admodum laqueorum, ex omni parte te circundant: 14 & propterea nunc timor iste malorum subitus tam grauiter te conturbat: Deo optimo id prouidè ita disponente, vt per vulnera externa quæ foris sentis in corpore, quæ intus latebant occulta animæ vulnera agnosceres, agnitaque per poenitentiam emundas. 15 Tu tamen tibi ipsi ad blandiens de falsa & simulata iustitia, persuadebas tibi stabilem felicitatem: nullis aduersitatum tenebris obscurandam siue extinguendam: neque credebatur futurum aliquando, vt tantus malorum cumulus tibi sic subito superueniret, quomodo nunc instat aquarum multarum in diluuiio superinundatum illa super te venerunt: atque hinc nunc oritur in te ista tam grauis conturbatio: hinc illæ querimonie, hinc illa tanta impatientiæ verba, hinc illa aduersus Deum contentiosa præsumptio: nimirum ex persuasione falsæ iustitiæ, & in consideratione diuinorum iudiciorum

14 & cōtur-
bat te formi-
do subita.

15 & puta-
bas te tene-
bras nō visu-
rū, et impetu
aquare inun-
dantiū nō op-
pressum iri.

16 An cogi-
tas, quod de-
excelsior cœ-
lo sit, & sup-
stellarū verti-
cē sublimetur

17 et dicis:
Quid enī no-
uit Deus? Et

16 Vnde verò tu tibi istam potes persuadere peccatorum impunitatem, vt tam indignè feras tuam istam, quam pro peccatis tuis istis supra enarratis meritis sustines, punitionem? Non enim arbitror te illorum approbare velle sententiam, qui considerantes sublimitatem diuinæ maiestatis, quæ longè superat & transcendit omnem creaturam, & neque cœlorum aut stellarum maxima altitudine potest comprehendere, ex hac consideratione inducuntur ad negandam Dei prouidentiam erga particularia facta hominum, quæ hinc aguntur in terris, ita vt errore decepti dicant. 17 Quis fieri posset, vt Deus eorum quæ hinc aguntur singularem haberet & determinatam notitiam? Quod si quid forte nosse putetur de his inferio-

rioribus, non potest fieri vt determinata & distincta sit ista cognitio, sed tantum obscura & confusa, veluti quum quis à longe aliquid prospicit per caliginem intermediam. 18 Ipse siquidem nubium intermediarum obiectione ab inferioribus istis disjungitur, eisque impeditur, ne videre possit distinctè singula quæ aguntur à nobis: sicut & nos vicissim, propter nubium impedimentum & distantiam nimiam, eum videre non possumus. 19 Insuper habet ipse in supernis cœlorum habitationem & occupationem suam, in cœlorum altitudine habitans, & in illis versandis atque voluēdis se occupans: ita vt nostra quæ hinc agimus in infimis terræ, non illi vel libeat vel liceat sigillatim pernoscere: tantum est ei illic supernè negocij, tantum in cœlestium gubernatione habet occupationum, vt non sit ei otium quæ hinc infernè à nobis aguntur curiosius rimari aut sigillatim perlustrare. 20 Neque item arbitror te vestigia sequi velle aut vias perambulare peruersissimæ illius impietatis, quæ in seculis antea actis super terram dominata est, quam sequuti sunt homines impij ante generale diluuiū, qui propter execrabilem suam malitiam Deo intolerabiles facti, iusto ipsius iudicio subito puniti sunt, & perierunt ante tempus constitutum, ante naturalem vitæ periodum: quos memorabile illud aquarum copiosissimarum diluuium subito oppressit, quum securos se & quietos in suis impietatibus existimassent, penitusque ab eis abstulit & subuertit spem illam impunitatis, quam sibi persuaserant, & cui vt fundamēto certissimo firmissimè innitebatur, ad exercitium omnis suæ malitiæ. Hæc enim spes impunitatis, quæ illos ad omne malum firmauerat, tunc manifestè subuersa fuit, quando tam insignis vindicta iudicio dei subito illis superuenit, quæ vno ferè momento vniuersos impietatis sectatores oppressit & sustulit è medio. 21 Quorum quidem hominum erat tam peruersa & obstinata impietas, vt palam Deum contempnerent, prorsusque ab oculis & voluntate reiicerent, nolentes Dei timorem habere ob oculos, neque eius præcepta vel monita considerare: 22 ac prorsus ita deum parumpendebant, quasi nullius potentia, nulliusque ad efficiendum quicquam roboris aut potestatis, ita vt neque premiis afficere posset obediētes, neque contemnentes suppliciis. 23 Quorum quidem ingratitudo tantò magis est execranda & detestabilis, quanto plura à Deo beneficia susceperunt, vnde merito debuissent ad agendum gratias, & seruendum ei cor-

quasi p cali-
ginē iudicat.
18 Nubes la-
tibulum eius,
nec nostra cō-
siderat,

19 & circa
cardines cœ-
li pambulat:

20 Nūquid
semitā seculo-
rū custodire
cupis: quam
calcauerūt vi-
ri iniqui, qui
sublati sunt
ante tempus
suū, et flumē
subuertit fun-
damētum eo-
rum?

21 Qui dice-
bani deo, re-
cede à nobis:

22 & quasi
nihil posset
facere omni-
potens, esti-
mabant eū:

23 cū ille im-
pleisset domos
eorū bonis.

de deuoto, induci, non ad vllum contemptū prouocari. Hinc
que facile poterant, & merito debebāt intelligere, quod is qui
potens fuerat tanta sibi gratis conferre beneficia, potens esset
etiam mala iuste, quum vellet, infligere contemptoribus.

24 Quorum
sententia pro-
cul sit a me.

25 Videbunt
iusti & leta-
buntur:

26 & inno-
cens substan-
nabit eos.

27 Nōne suc-
cisa est ere-
ctio eorū, &
reliquias eo-
rum deuora-
bit ignis?

28 Acque

querulari & blasphemare impune. 28 Nūc verō, quū id tibi
nequaquam expediat, sicut nec vlla ratione velle te credo, cōsul-
tum

tum tibi magis fuerit, vt consideratione prouidentia Dei & iu-
sti iudicii eius humiliter illi acquiescas, tēq; submittas sub po-
tenti manu eius: 29 depositisq; omnibus querimoniis & cō-
tentionibus ac presumptuosa disputatione, pacem in eas cum
Deo qui te affligit, in mansuetudine & paciētia de manu eius
suscipiens plagas, ad peccatorum tuorum punitionem.

30 Quod si in hac re meo consilio acquieueris, per hanc hu-
militatem & patientiam tuam acquies tibi maxima cōmoda,
& præsētis vitæ & futuræ: quum econtrario ex impatiētia il-
la & superba contentione, in qua hactenus visus es persistere,
fructus pessimi essent expectandi & incōmoda magna in vtro-
que seculo: hūc quidem ampliorum cruciatuū, illic verō inter-
minabilium tormentorum. 31 Submite te in humilitate &
mansuetudine legi Dei, quam ille omnibus obseruādam præ-
cepit, inscribens eam in tabulis cordis nostri digito suo, præce-
pta eius absconde diligenter & sollicitē custodi in intimis cor-
dis tui, vt in eis iugiter mediteris, ac meditando vitæ tuæ ratio-
nem secūdm ea instituas. 32 Si enim peccatorum tuorum
pœnitentiam agens, ex toto corde fueris conuersus ad domi-
num, humiliter ea cōfitemdo, & quam pro eis sustines pœnam
patienter sine querimonia sustinendo, ita fiet vt restituaris in
statum pristinum (& quantum ad spiritualia, & quantū ad cor-
poralia) qui nūc te destructum vndique & proiectum ac dis-
sipatum conquereris: rursum tibi nascentur filij ac filia, resti-
tuentur facultates, in locum dignitatis pristinae redibis: & con-
uertetur ad te Deus totus gratus ac placidus, qui propter pec-
cata tua à te videbatur auersus. 33 Ac tunc quidē maiori sol-
licitudine quā antē feceras, ab omni peccato declinabis: fugiesq;
longissimē, non solū in temetipso, verūetiam quantum
ad vniuersam familiam tuam. Sic tibi vertetur in bonum ista
corruptio, vt posthac diligentior sis adhibiturus cautelā, ne
vllō iterum inuoluaris peccato, vel proprio in temetipso pa-
trando, vel alieno per indulgentiam malam liberis vel familie
consentiendo. 34 Si reuersus fueris (inquam) non solū
amissa tibi Deus restituet, verūetiam dupla omnia & multo
meliora reddet quā antē habueras: ita vt vbi prius terræ gle-
bas habueris infœcundas, aut aridum puluerem, aut sterilem
harenam, vnde nihil commodi proueniebat, iam habiturus sis
locum saxosum, vnde lapides duros & fortes possis eruere, ad
edificationem domorum tibi ac tuis liberis cōmodissimos.

S ij 35 Et

29 & habe-
to pacem:

30 & p hac
habebis fru-
ctus optimos

31 Suscipe ex
ore illius le-
gem, et pone
sermones ei
in corde tuo.

32 Si reuer-
sus fueris ad
omnipotentem,
edificaberis.

33 Et longē
facies iniqui-
tatem à taber-
naculo tuo.

34 Dabit p
terra filicē:

ELVCIDATIO

35 Et ubi prius lapidum habueras fodinas, nunc mineras aurum accipies, effodietque aurum quantum volueris, id est, diuitiarum omnium etiam exterarum copia, longe amplius quam olim abundabis. 36 Insuper Deus ipse, qui est omnipotens, murum se opponet pro te, tuamque omnia vna tecum quasi circumsepiedo & circumvallando proteget aduersum hostes, ne tibi quisquam ultra nocere valeat, aut tua diripere: quemadmodum iam ante praedatores, deo propter peccata tua permittente, semel diripuerunt omnia. 37 Sicque fiet, diuina protectione ab aduersariis, & benedictione in domesticis, ut multam argenti & auri abundantiam facile tibi possis in modico tempore coacervare, diuitisq; vniuersos vicinos, ut ante feceras, rursus antecellere. 38 Non solum autem exterorum affluens abundantia bonorum, sed multo magis etiam in spiritualibus, quae sunt praecipua hominis bona. Qui enim nunc, donec in impatientia tua querularis, tristitia graui affligeris, tunc ad Deum reuersus, in ipso copiose delectaberis, gaudiisque sincero & solido (quod nemo nouit nisi qui sentit, quodque nemo tibi poterit manu violenta auferre) magnifice iucundaberis: 39 poterisque tunc libere cum fiducia magna ad illum leuare caput suae faciem: id est, coram illo palam apparere, & sine timore assistere, in fiducia bonae conscientiae: ad eum modum quo assistit filius dilectus patri, aut seruus fidelis suo domino, qui non est sibi conscius ullius mali quo offenderet dominum. 40 Postulabis ab eo in fiducia quaecunque tibi videbuntur salutaria, & ipse ad tua vota facili libere annuet postulationibus tuis, daturus liberaliter quaecunque ab eo sic ut oportet postulaueris, secundum quod ipse & suae gloriae & tuae, tuorumque saluti quam maxime conueniens iudicauerit. 41 Et quum ille benigne exaudierit petitiones tuas, tu vicissim illi in gratiarum actionem persolues vota: quae animo spontaneo voluntarie promissisti, liberaliter hilariterque persolues exauditus. 42 Praeterea, quae apud te metipsum facienda constitueris aut exequenda decreueris, Deo prosperante, ad optatum finem pertingent: quae pro tua tuorumque salute deliberato consilio tecum animo conceperis, ita ut te concepta erant, euenient. 43 Denique, in viis tuis quibus coram Deo incedes & ad Deum tendes, lumen fulgidum tibi splendet diuinæ gratiae, ut non in tenebris infidelitatis siue erroris cuiuslibet offendas, sed ab omni offensione & pe-

CAPITIS VIGESIMITERTII.

139

& periculo, superni luminis ducatu, securus ad finem praestitutum beatitudinis aeternae, exitu nimirum foelicissimo, tandem peruenias. 44 Qui enim ex cordis sinceritate coram Deo se humiliauerit, poenitentiam agens peccatorum suorum & humiliter correctionem domini suscipiens, huc sua ineffabili bonitate, quae potissimum humilitate flectitur poenitentium, magnifice exaltabit facietque gloriosum, tam in corporalibus, quam in spiritualibus bonis, & in hoc tempore, & multo magis in futuro seculo: quemadmodum e contrario, eos qui seipsos superbe exaltant, ille per suam iustitiam maxime humiliat. 45 Et qui non elatos nimium habet oculos, sed demissos & inclinatos in terram: id est, qui non nimium de se sentit supra quam oportet, sed humiliter sentit de seipso, & ad sobrietatem nouit sapere, ipse salutem a Deo consequetur: & in hoc tempore multa euasurus mala in quae incidit praesumptuosa superbia, & in futuro certam impiorum damnationem nequaquam senturus, quam illi minime effugient quorum elati sunt oculi. 46 Qui sic in humilitate & innocentia vitam agere satagit, sine macula irreprehensibilem, iste saluabitur: saluabitur dico, per munditiam manuum suarum, per continuum studium & indefessum exercitium bonae operationis: dum & sollicitus a malis omnibus abstinere, & ad bona cuncta studiose manus operatrices extendit. Proinde hac ratione etiam te, o amice, volui adhortari ad poenitentiam & humilem patientiam, ut per ea salutem tibi a Dei bonitate valeas impetrare. Sola enim humilitas est poenitentia, quae iram iusti iudicis hominum peccatis prouocatam, potest mitigare.

VIGESIMITERTII CAP.

ELVCIDATIO.

Sanctus Iob audita ab Eliphaz tam graui accusatione & aperta calumnia, quum non esset sibi conscius tantorum malorum, ad defensionem suae innocentiae, in mansuetudine & lenitate ita respondit: 2 Nihil in me, o amice, tua ista pro-ficit oratio, sicut nec cetera: haec tamen tuae tuorumque sociorum quicquam mihi profuerunt: quum etiam nunc eadem in me maneat amaritudo siue afflictio doloris, per vestras orationes nihil imminuti aut alleviati, qui etiam dolor me cogit

S iij verba

44 Qui enim
humiliatus
fuerit, erit in
gloria.

45 et qui in-
clinauerit o-
culos suos, ip-
se saluabitur

46 Saluabi-
tur innocens:
saluabitur au-
tem, munditia
manuum suarum

Cap. 23.
Respondens
autem Iob, ait:

2 Nunc quoque
in amaritu-
dine est ser-
mo meus:

3 *Manus
plage meae
aggravata
est super ge-
mitu meum.*

4 *Quis mihi
tribuat, ut co-
gnosca & in-
ueniam illi,
& veniam
vsque ad so-
lum eius?*

5 *Pone corā
eo iudicium,*

6 *Os meū
replebo incre-
pationibus:*

7 *ut sita ver-
ba quae mihi
respondeat,
& intelligā
quid loqua-
tur mihi.*

verba amara proferre. 3 Neq; nimirū si amaritudinē sapiant
verba mea, quādoquidē manus ipsa omnipotētis Dei quae hāc
mihi plagam infligit, supra modum aggravata est super me, &
super omnem gemitum, omnēque suspirium est grauior, ita ut
nullo gemitu, nullis suspiriis, satis testari possim plagae huius gra-
uitatem & doloris magnitudinem. Vnde quod non sufficien-
ter potest iudicare miserabilis gemitus, supplet utcumque ver-
borum istorum, quae me dolor loqui compellit, amara queri-
monia: ita tamen, ut mihi necdum satisfecisse videar, pro ma-
gnitudine doloris. 4 Quoniam verò falsis accusationibus si-
ne ratione & contra veritatē vos me oneratis, de iis quae igno-
ratis temerē amicum vestrum iudicatis, & in cūctantes, excusa-
tionem autem meam non recipientes, optarem ego ad meam
defensionem & vestram in veritate instructionem, si fieri pos-
set, diuino palam assistere iudicio, ut scire possem & inuenire
locum aliquem particularem, ubi ego illum qui me sic affligit
videre possem & conuenire, eiusque etiam tribunali assisterē:
ad eum modum quo apud homines, qui controuersias habent,
iudicem corporalem quærunt & inueniunt, ubi de causa sua
coram illo disceptent, & iudicium definitiuum accipiant: aut
quomodo apud homines, ij qui a iudice aliquo puniuntur pos-
sunt, si velint iudicem accedere, eūque conuenire & alloqui,
& causam inquirere suae punitionis, suamque illic innocen-
tiam (si bene sibi sunt conscij) tueri aduersum falsō accusantes
vel iniquē opprimentes. 5 Quod si mihi posset contingere,
ut sic coram Deo assisterem, sicut homo homini, ut possem
vltro citroque audire & reddere voces, auderem utique co-
ram illo ponere iudicium causae meae, illiusque examini con-
fidenter eam committere. 6 Causa autem mea coram illo
proposita, os meum implem inreparationibus, id est, amaris
querimoniis, quas mihi iustus dolor & bonae conscientiae fidu-
cia suggereret: 7 ut vel hac ratione possem ab illo respon-
sionem extorquere, & quid mihi responderet intelligere, cau-
stris accusationes euadere: ad eum modum quo filius a pa-
tre sine causa grauius verberatus, quum nullam in se culpam
agnoscat pro qua credat se verberatum, filiali fiducia ad pa-
trem confidenter accedit, illique coram eo lamentabili eu-
latu & grauius querimoniis ac fletibus expostulat, scire cu-
piens quam ob causam ita grauius vapulauerit, quum in nul-
lo sibi

lo sibi malē sit conscius. 8 Scio equidem, si velit ille me-
cum agere, secundum absolutam potestatem suam & pleni-
tudinem suae omnipotentis virtutis, quod ante faciem eius
non possem subsistere: quum secundum hanc absolutam om-
nipotentiam suam possit de hominibus, sicut & de vniuersa
creatura, facere quicquid voluerit, neque possit ei quisquam
dicere. Cur hoc ita facis? Ac proinde non illius contra me ve-
lim prouocare omnipotentiam, aut secundum absolutam po-
testatem cum eo contendere: quod si tentarem, proculdubio
magnitudinis & potestatis suae pondere me opprimeret, ut
neque ad loquendum os auderem aperire. 9 Si verò
absoluta potestate sua & mole magnitudinis suae aliquantu-
lum seposita, mecum agere velit secundum aequitatem mise-
ricordiae contemperatam, secundum iustitiam ordinatam, qua
solet uti regulariter in puniendis pro tempore isto peccatis
hominum, nihil verebor coram eo apparere in iudicio, & cū
eo disceptare. 10 Neque dubito quin ego in causa sim triū-
phaturus, iudice pro me laturo sententiam, quod non pro pec-
catis meis (ut vos dicitis) me punierit, sed alio consilio inno-
centem me afflixerit plaga peccatis non commerita: id quod
ego ab initio asserui, vobisque impugnantibus hactenus
defendi. Ad hunc sanē modum optarem ego, si mihi posset
contingere, diuino assistere iudicio, exquisitumque solum
& tribunal illud minimē formidarem: adeo bonum testimo-
nium & certam fiduciam mihi praestat conscientia. 11 Sed
quomodo mihi possit quod opto contingere non video. Si-
ue enim ad orientalem plagam me verterō, ut illic Deum
requiram, non eum illic inueniam sensibili praesentia, sic
ut verbis cum eo disceptare possem expostulatoriis. Siue
ad contrariam plagam occidentalem me verterō, item non
eum cognoscam, secundum talem aliquem modum sensi-
bilem. 12 Rursū, si ad plagam septentrionalem, quae
est velut sinistra mundi, perrexerō: nihil hac in re potero ef-
ficere, non eum potero apprehendere: ad eum modum quo
apprehendit inuentum homo hominem cum quo habet ne-
gocium, apprehensumque tenet, donec absoluerit. 13 Ne-
que maior est mihi spes, ut assequi illum aut videre possim
in parte meridionali, quae est velut dextera mundi, eo quod
ab oriente per meridiem transeat coeli motus ad occidentē,
quasi a parte anteriori, per dexteram ad partem poste-
riorem:

8 *Nolo mul-
ta fortitudie
contēdat me-
cū, nec magni-
tudinis suae
mole me pre-
mat.*

9 *Proponat
aquitatem
contra me.*

10 *et pueniet
ad victoriā
iudiciū meū.*

11 *Si ad oriē-
tem iero, non
apparet: si ad
occidentē, nō
intelligā eū.*

12 *Si ad fini-
fram, quid
agam? Nō ap-
prehendā eū.*
13 *Si me ver-
tam ad dex-
teram, nō vi-
debo illum.*

riorem: quemadmodum e contrario ab occidente, quasi à tergo, per septentrionem quasi sinistram reuertitur, ad orientem: ut merito secundum similitudinem dispositionis humani corporis, pars mundi orientalis nominari debeat anterior, atque huic è regione opposita occidentalis posterior, meridionalis verò dextra, & septentrionalis sinistra. 14 Neque verò hæc ideo dixi, quia impiis illis quorum iam antè meministi consentiens, existimem deum res ignorare humanas. Tamen enim ego illum nusquam locorum, quocunque me vertam, valeam inuenire secundum corporalem præsentiam aut aspectum sensibilem: ipse tamen me, ubicunque tandem fuero, optime videt: & sicut nusquam eum valeo inuenire, sic nullibi ipse valeo ab eo occultari: nec solum me nouit, sed etiam viam meam, id est, omnem rationem & modum vitæ meæ, omne studium & omnem operationem meam, exactissime pernoctans singula opera mea. 15 Et ipse sciens innocentiam meam, occulto suo consilio, tribulatione ista grauissime aduersitatis me voluit examinare, & quasi probatum demonstrare, ad eum modum quo examinatur & probatur aurum, quod per caminum ignis transit illa sum. Quemadmodum enim aurum non mittitur in ignem ut reprobum aut malæ substantiæ, sed ut melius in se fiat aliusque probatum: ita omnipotens Deus non me ut sceleratum, propter peccata quæ in me inuenisset, in caminum tribulationis huius me coniecit, quemadmodum vos arbitramini: sed innocentiam meam videns, ad sui nominis gloriam, meumque ipsius profectum, & proximorum exemplum, ista me voluit tribulatione probare, probatumque demonstrare. 16 De innocentia enim mea testimonium optimum mihi perhibet conscientia, quoniam ab ineunte ætate, ex quo vti capere ratione, ex toto cordis affectu diligentissime studui incedere secundum mandata diuinæ legis, quasi per quadam in apice mentis humanæ ab illa prima & inaccessibili luce impressa vestigia, è quibus distante naturali lumine cognoscere potest homo, quid agendum sit & quid omittendum, quemadmodum per impressa in terram vestigia agnoscit viator quod sit eundem. 17 Viam mandatorum eius per quam nobis ambulandum constituit, tanta diligentia studui semper observare, ut non recesserim vnquam ab ea, neque aberrauerim, neque deflexerim, vel ad dextram vel ad sinistram. 18 A mandatis quæ ipse constituit & obseruanda tradidit nobis, &

14 Ipse vero
scit viam
meam.

15 et probauit
me quasi au-
rum quod per
ignem transit.

16 Vestigia
eius sequor
est pes meus.

17 Viam eius
custodiu, &
non declina-
ui ex ea.

18 A manda-

(ut humano more loquar) ore suo ac labiis suis præcepit, non recessi præuaricando ea, ne nunc quidem in plaga ista & pugna grauissima, verba diuinæ legis, quæ ab ore eius accepimus (siue per naturalis luminis dictamen, siue per gratiæ illuminationem, siue per maiorum nostrorum eruditionem) non tantum exterioribus istis & corporeis auribus suscepi, verum etiam in intimo cordis mei excepi, & in profundo cordis occultavi, ut imperpetuum non possint mihi excidere à memoria, aut à mentis cogitatione & affectus desiderio euanescere, ne in ista quidem aduersitate & pugna maxima quam nunc sustineo. 19 Et merito quidem tanta ille est obseruatione dignus, ut nec in prosperis nec in aduersis relinquat homo præcepta eius: quandoquidem solus ipse per semetipsum est, & sua propria est essentia, infinita & immensa secundum omnem perfectionem: à quo cætera omnia, & esse & alias omnes suas perfectiones per modum participationis accipiunt, quasi à fonte primario omnis existentia & omnis perfectionis. 20 Estque ipse tantæ potentia & sapientia, ut nemo possit impedire vel prohibere cogitationes eius, nemo possit efficere ut non eueniant quæ ille decreuerit aut fieri voluerit: contra tamen, ipse posset cogitationes & consilia omnium quantumuis potentum prohibere, & ad nihilum redigere. 21 Solaque eius voluntas tam est efficax & valida, ut quicquid absolute voluerit, id sine mora ita fiat: solumque eius vel se facere est, nec vlla inter velle & facere est distantia. 22 Quæ admodum videlicet nunc in me manifesto demonstrat exemplum: qui cum ex voluntate & consilio suo occulto, ista tam dura & grauiæ & inaudita mihi infligerit tormenta, & hæcenus quidem nullo prohibere valente expleuit suam in me voluntatem, potens est nihilominus & quasi in promptu habet alia multa plura, his vel æqualia vel etiam grauiora (si sua placeat voluntati) in me exercere supplicia, plenam & liberrimam habens in me potestatem, ut de me faciat quicquid voluerit. 23 Vnde quod nunc ego intra memetipsum cõturbor, turbatioque hominis verba loqui videor, non arbitremini, o amici, inde procedere, quod Dei providentiam negem, aut eotendere ut Deo blasphemiam iniuriam inferam, quasi nihil illius potentiam metuens, quemadmodum tu Eliphaz paulo ante de impiis dixeras: sed quia rectam erga Deum fidem habens, istam eius omnipotentiam cum plena potestate iugiter considero

tis labiorum
eius non recessi-
si et in sinu
meo abscondi
verba oris
eius.

19 Ipse enim
solus est,

20 et nemo
auertere po-
test cogitatio-
nem eius:

21 et anima
eius quodcum-
que voluit
hoc fecit.

22 Cuius ex-
pleuerit in me
voluntatem suam,
& alia multa
similia præ-
sto sunt ei.

23 Et idcirco
a facie eius
turbatus sum.

ELVCIDATIO

considero & ob oculos verso, ob hoc intra memetipsum grauiter conturbor, manum eius super me grauissimam sentiens: 24 atque etiam timore grauiter sollicitor, ne forte adhuc amplius super me aggrauetur manus eius: hincque illae meae querimoniae & verba turbationis proficiuntur, ad exprimendum dolorem meum: & huc tendunt, vt Dei flectam misericordiam, ne supra modum grauis & intolerabilis mihi fiat afflictio. Veluti cum dura patris aut domini verbera sine culpa patitur seruus aut filius, non immerito intra se conturbatur sibi bene conscius, & timore plurium verberum sollicitatur, donec eleuatam adhuc ad ferendum videt manum, neque ad blasphemiam aut culpam vllam illi imputatur sub verberibus posito, si aliquanto immoderatus queruletur & palpitet, suamque etiam cum excessu quodam proponat innocentiam, vt patrem vel dominum inflectat ad misericordiam. Nec mirum, si conturbor & timore sollicitor. 25 Deus enim non mihi lapideam dedit fortitudinem siue duriciem, neque carnem dedit aeneam siue impassibilem, quae nullis cedat vel moueatur verberibus, sed fragilem infirmum & mollem me fecit hominem, carnemque teneram & cor carneum mihi dedit, quod facile à quibuscumque aduersis patiatur. 26 Idem verò ipse Deus qui me tam fragilem & mollem condidit, ex parte altera tantis me simul obruit malis, vt merito videri debeam iustam habere causam conturbationis & timoris, nec vsque adeo magni debeat fieri, neque tam aegre ferri, si aliquanto liberius conquerar. 27 Tametsi enim ex parte naturalis fragilitatis, secundum tenerae carnis sensum, grauiter fuerim conturbatus, nondum tamen ad extremum res peruenit, non adhuc funditus perij per desperationem aut blasphemiam, propter incumbentes super me istas densissimas tribulationum tenebras, 28 Neque faciem mentis meae vlla infidelitatis, haereseos, blasphemiae, aut alterius cuiuscumque impietatis, caligo, operuit vel abscondit à conspectu Dei: sed etiamnum post tanta mala perlata, saluam confisto, & faciem meam confidenter ad Deum leuo, serenatoque vultu per fidem illi assulto: sicut olim in prosperis, ita & modo in aduersis.

Vigesimiquarti

VIGESIMIQUARTI CAP.

ELVCIDATIO.

Æterum, quod tu Eliphaz in oratione proxima me visus es notare, quasi cum impiis illis sentiam, qui Dei prouidentiam negant extendi vsque ad ea quae hic geruntur in terris, atque hinc impunitatem sibi persuadent suorum scelerum (cuius quidem haereseos me visus es accusare, dum multis verbis illorum sententiam quasi sub persona mea expressisti) scito illorum errori me nulla ratione subscribere. 1 Omnipotens enim Deus, licet ipse in se aeternus omnem durationem temporis longissime super excedat suae aeternitatis indeficienti & incommutabili duratione, singula tamen tempora, quibus mensurantur ea quae hic in terris aguntur, exacte & distincte nouit, & simul cum temporibus singula quae geruntur in eis, ita vt nihil eum latere possit, siue eorum quae sunt in tempore praesenti, siue eorum quae facta sunt in praeterito, siue eorum quae post futura sunt, vsque ad consummationem seculi.

2 Non sic tamen vicissim nos Deum & quae eius sunt cognoscimus, quomodo ille nos & nostra omnia exactissime nouit: quoniam ij qui inter homines, siue ex naturali lumine, siue ex patrum instructione, siue ex diuina revelatione, illum vtcumque nouerunt, aeternitatem tamen eius, & qualis ipse sit in aeternitate sua, plenè non possunt comprehendere, sicut ipse nostra tempora & quae in illis nos agimus sigillatim pernouit. Neque item nos dies illos aut tempora illa scire possumus, quando iudicabit Deus de iis quae modo à nobis geri vident in temporibus istis. Et multi quidem in hoc tempore multa & grauius perpetrant scelera, quae ille omnia attendit & suo tempore iudicabit. 3 Videlicet inueniuntur non pauci, qui contra aequitatem & iustitiam terminos possessionum suarum dilatant & extendunt longius, vltra quam iustitia admittit, etiam alienas possessiones & praedia per iniustitiam aut violentiam aut fraudem inuadentes, & quasi propria intra suos terminos includentes, 4 Greges quoque & armenta aliorum abigentes per vim diripuerunt, & post abductionem quasi propria iumenta paucunt in pascuis suis, vnà cum ceteris suis gregibus & armis, perinde ac si iusti & bonae fidei essent possessores, neque de restituendis ablatis vel cogitatiuncula habet.

5 Et

144

Cap. 24

1 Ab omnipotente nō sunt abscondita tempora.

2 q. autē nouerit eū, ignorant dies eius.

3 Alij terminos transulerunt.

4 diripuerūt greges, et pauperunt eos.

24 et considerans eū, timore sollicitor.

25 Deus molliuit cor meū.

26 et omnipotens conturbauit me.

27 Nō enim perij propter imminentes tenebras,

28 nec faciem meā operuit caligo.

Et quidē videretur vtrunq; forsitan tolerandū, si tantū à diuitibus pradam agerent, aut non omnino necessaria furto abigerent. Nunc verò, quod grauissimum est, etiam pauperimis & desolatis personis, pauca illa quæ sortē habent ad vsum quotidianum aut victum necessaria, sine misericordia rapiunt, vtpote pupillis & orphanis parctum solatio orbatis, etiā asellum quem sortē vnicum habent ad quotidianos vsus necessarium, furto vel rapina abducendo: 6 & à vidua pauperula viri destituta auxilio, etiam bouem aut vaccam vnicam, qua relictos filios paruos sustentabat, contra iustitiam & misericordiam, sub prætexu pignoris auferendo, sic ab illis victui necessaria inclementer rapientes, quibus merito etiam propria naturali compassione debuissent impartiri. 7 Pauperes vias suas perambulantes isti subuerterunt & multipliciter afflixerunt, iniuriis eos & contumeliis afficientes: tantūque illis exhibere molestiam, vt etiam publicas vias eorū metu declinarent, timentes ne eis alicubi occurrant & patiantur mala. 8 Simul quoque homines mansuetos & pacifice habitantes in terra sua, qui cum omnibus (quantum in ipsis est) pacem habētes, molesti sunt nemini, omnibus pro sua virili officiosi, violentia suæ malitiæ opprēsserunt, & multipliciter vexauerunt eos, quibus tamen merito debuissent parcere. 9 Inueniuntur & alij, qui prorsus abiecto iugo timoris Dei, existimantes se liberos & nullius dominio subditos, ad eum modum quo syluestres asini in desertis absque omni iugo seruitutis nullius subiiciuntur imperio neque reuerentur quenquam, accingunt se operi suo, quod ex sua malitia sibi præstauerunt. 10 Est autem illorum hoc opus non laborare manibus aut terram operari, vt in sudore vultus pane suo vescerentur, iuxta dei præscriptionem, sed prædæ & rapinæ à mane ad vesperam vsque intendere, sicq; de rapina familiam suam lautē & magnificē alere: bene etiam hac in parte similes onagri deserti, qui non sibi labore victum lucrantur (quod faciūt asini domestici, hominibus in ferendis oneribus patientissimē seruiētes, vnde iure naturæ pabulum conueniens hi illis ministrare obligantur) sed absque vlllo ministerio, absque vlllo honesto vel vtili opere, cibum in ocio comedunt indebitum, cū sint tamen fortitudinis maximæ, possentque vtilitatis præstare plurimum, si colla iugo haberent subdita. 11 Non solum autē per desertā & vias publicas isti grassantur impij verum etiam agros populantur, mittentes falces suas in messes alienas, legetes non suas demetentes, in cibum suæ familie, vel (quod non rarò solet contingere) in pabulum iumentorum suorum. 12 Vinum autem suum quo inebriantur & lasciuunt, de vineis colligunt illorum quos vi opprēsserant, eo animo vt illis opprēssis vinea eorum & possessiones ceteras facilius inuaderent, & sine contradictione occuparēt. 13 Tantam insuper exercent in homines sine misericordia crudelitatem vt ipsis quoque indumentis, quibus ad necessitatem operiantur & ad honestatem teguntur, per vim ablatis, nudos eos in afflictione & confusione magna dimittant, ne tene quidē amiculū quo pudenda velent eis relinquentes: vel vt pudore eos magis afficiant, vel vt suæ auaritiæ insatiabili amplius satisficiant. 14 Idque talibus faciunt pauperculis hominibus, quibus neque domi neque foris est indumentum aliud, quo se possint aduersus frigoris iniuriam defendere: 15 nec habent quo se defendant à pluuiarum guttis, quæ cadunt de montibus, in quibus se occultant & latitant, propter erubescētiā non audentes comparere in cōspectu hominum: 16 qui cum non habeant quo suam possint nuditatem operire, aut ab iniuriis hybriū defendere, applicant sese quā proximē valent lapidibus, montium & rupium latebris, vt vel sic à guttis pluuiarum continuo decidentibus se defendant aliquantulum. 17 Detestandam nimis violentiam exercuerunt crudeles illi tyranni in eos quos videbant humano carere patrociniū, vt pote in pupillos, orphanos, viduas, & huiusmodi, bona & possessiones illorum diripientes: 18 & vulgus pauperulorum atque simplicium hominum ipsi per vim opprēsserunt atque spoliauerunt, eorum bona per fas & nefas, siue vi siue fraude, in suum peculium conuertentes. 19 Et tolerandum forsitan vtrunq; videri posset, si ab iis qui abundant aliquid raperent, quibus adhuc remanent sufficientia, etiamsi multa rapiantur. Nunc verò crudelissimi tyranni illi, hominibus pauperculis, quibus vix est operimentum ad tegendam nuditatem, aut panis ad explendam famis necessitatem, ita vt præ defectu vestimenti conuenientis cogantur nudi vel seminudi incedere, & præ ægestate panis esurire: ab his (inquam) etiam modicum illud quod ad naturalem necessitatem vix laboriosē sibi colligunt, sine misericordia rapiunt: veluti si quis spicas rapiat de manu pauperis, quas

rum etiam agros populantur, mittentes falces suas in messes alienas, legetes non suas demetentes, in cibum suæ familie, vel (quod non rarò solet contingere) in pabulum iumentorum suorum. 12 Vinum autem suum quo inebriantur & lasciuunt, de vineis colligunt illorum quos vi opprēsserant, eo animo vt illis opprēssis vinea eorum & possessiones ceteras facilius inuaderent, & sine contradictione occuparēt. 13 Tantam insuper exercent in homines sine misericordia crudelitatem vt ipsis quoque indumentis, quibus ad necessitatem operiantur & ad honestatem teguntur, per vim ablatis, nudos eos in afflictione & confusione magna dimittant, ne tene quidē amiculū quo pudenda velent eis relinquentes: vel vt pudore eos magis afficiant, vel vt suæ auaritiæ insatiabili amplius satisficiant. 14 Idque talibus faciunt pauperculis hominibus, quibus neque domi neque foris est indumentum aliud, quo se possint aduersus frigoris iniuriam defendere: 15 nec habent quo se defendant à pluuiarum guttis, quæ cadunt de montibus, in quibus se occultant & latitant, propter erubescētiā non audentes comparere in cōspectu hominum: 16 qui cum non habeant quo suam possint nuditatem operire, aut ab iniuriis hybriū defendere, applicant sese quā proximē valent lapidibus, montium & rupium latebris, vt vel sic à guttis pluuiarum continuo decidentibus se defendant aliquantulum. 17 Detestandam nimis violentiam exercuerunt crudeles illi tyranni in eos quos videbant humano carere patrociniū, vt pote in pupillos, orphanos, viduas, & huiusmodi, bona & possessiones illorum diripientes: 18 & vulgus pauperulorum atque simplicium hominum ipsi per vim opprēsserunt atque spoliauerunt, eorum bona per fas & nefas, siue vi siue fraude, in suum peculium conuertentes. 19 Et tolerandum forsitan vtrunq; videri posset, si ab iis qui abundant aliquid raperent, quibus adhuc remanent sufficientia, etiamsi multa rapiantur. Nunc verò crudelissimi tyranni illi, hominibus pauperculis, quibus vix est operimentum ad tegendam nuditatem, aut panis ad explendam famis necessitatem, ita vt præ defectu vestimenti conuenientis cogantur nudi vel seminudi incedere, & præ ægestate panis esurire: ab his (inquam) etiam modicum illud quod ad naturalem necessitatem vix laboriosē sibi colligunt, sine misericordia rapiunt: veluti si quis spicas rapiat de manu pauperis, quas

Asinū pu
pillorum abe
gerunt.

6 & abstu
lerunt p pi
gnore bouem
vidue.

7 Subuertere
runt paupe
rum viam.

8 & oppres
serunt pari
ter mansue
tos terræ.

9 Alij quasi
onagri in de
serto, egre
diuntur ad
opus suum.
10 vigilan
tesque ad p
dā pparant
panē liberis.

11 Agrū non
suū demētūt.

12 et vineas
eius quem vi
opprēsserunt
vindemiant.
13 Nudos di
mittūt homi
nes, indumen
ta tollentes.

14 quibus nō
est operimen
tū in frigore,
15 quos hym
bres montiū
rigant:

16 & nō ha
bētēs velamē
plexantur
lapides.

17 Vim fece
rūt depredā
tes pupillos,

18 & vulgū
pauperū spo
liauerunt.

19 Nudis et
incedentibus
absq; vestitu,
& esurient
bus, tulerant
spicas.

ELVCIDATIO

20 Inter a
ceruos eorum
meridiansi sit

21 Qui calca
tis torculari
bus sitiunt.

22 De ciuita
tibus fecerūt
viros genere

23 Anima
vulneratorū
clamauit: &
deus inultum
abire nō pati
tur.

* 24 Ipsi fue
runt rebelles
lumini.

25 Nescierūt
vias eius.

quas in agro post metentium terga collegit, statim velliscandas ad explendā famen intolerabilem. 10 Sic impij isti inter a-ceruos segetum, quos sibi congregant ex oppressione multo-rum pauperum, meridianantur, deliciantur, & opipara prandia instruunt magnificasque præparant cenas: triumphant ipsi & luxuriantur de sanguine pauperum, de abundantia bonorum quæ sibi coaceruant & corradunt de spoliis pauperis vulgi.

21 Qui quidem pauperuli, postquam sua calcauerint torcularia, non reficiuntur vino suo: vel quia illi tyranni per vim eirapiunt modicum illud quod sibi collegerant ad neces-sitatem suam, vel quia coguntur præ penuria vendere statim vt vinum expresserint, illisque inhumanissimis tyrannis pretium adferre. Ipsi quoque pauperes & vulgares à tyrannis coguntur gratis laborare ipsis, in colligendis vinis & exprimendis viuis ipforum, quibus inter laboradum & post finitum laborem hau-stus etiam vini denegatur, cogunturque domum abire, vt illic

edant & bibant. 22 Tanta est inclementia potentum istorū, qui omnia sibi quasi iure debita putant à vulgaribus obsequia. Non solum autem iis qui in rure aut villis habitant fuerunt molesti, verum etiam iis qui in ciuitatibus habitant, ciuibus probis & honestis, cupientibus honestè alere familiam, vehementer graues fuerunt sua impietate, ita vt dolere eos & gemere subinde cogant, præ nimio pondere malorum quibus af-

ficiuntur ab illis. 23 clamantque in amaritudine animæ suæ supplices ad dominum, postulantes aduersum iniquos oppres-sores iudicium & de malis tantis vindictam. Deus vero licet ad tempus dissimulet, sinatque agere illos quæcunque volue-rint, non tamen perpetuo, neque in finem patietur inulta re-manere illorum scelera, sed exercebit de illis suo tempore di-

strictum iudicium. 24 Idecirco autem hæc tāta tam audacter perpetrant mala, quoniam lumini diuino noluerunt acquiescere vel obedire, imò etiam repugnare & contra oblectari sūt ausi: aduersantes & Deo, qui est lumen primum & pater lumi-num, & lumini naturali quod ab illo secundum participatio-nem in hominum mentes defluit. Imò & ipsum lumen cor-porale atque externum isti habent exosum, magis diligentes tenebras quæ ad perficiendam suam impietatem illis sunt ma-gis accommodæ, quàm claritatem luminis. 25 Noluerunt vt bene agerent intelligere vias quas perambulandas demon-strabat ducatus illius luminis, id est, Dei mandata atque præ-

CAPITIS VIGESIMIQUARTI.

144

cepta, secundum quæ viuendum cōstituit hominibus, sed am-bulauerunt magis in viis cordis sui, in desideriis suis prauis & concupiscentiis pessimis. 26 Neque post multa patrata scelera saltem reuerti voluerunt à viis suis prauis, vt pœniten-tiam agerent peccatorum præteritorum, ac vel tandem ad di-
uinorum mandatorum obseruationem se conuerterent.

27 Quinimò à mane vsque ad vespem toti sunt intenti per-ficiendis suis impietatibus, summo mane consurgentes ad ho-micidia & latrocinia, vt homines pauperes & inopes causa vi-ctus comparandi, primo mane ad opera vel negocia sua ciuita-tes egredientes, interficiant, interfectosque spolient, siue vesti-bus, siue pecuniis, aut aliis quæ fortè apud illos inuenerint.

28 Adueniente autem nocturno tempore, ad furta se con-uertunt, captata occasione ex nocturnis tenebris & graui so-pore quo tunc obdormiunt plerūque homines, propter quod facilius tunc voto suo potiri valent. 29 Sed & si fornicari ve-

lint vel adulterari, non multum interdiu id faciunt, aut in pro-patulo, ne videantur ab hominibus & argātur opera eorum, sed caliginosam noctem & tenebrarum tempus attentius ob-seruant, æstimantes intra se, quòd à nemine videantur: 30 at-que ob id etiam vultum suum operiunt, laruas assumentes, aut aliis modis faciem velantes, ne cognoscantur ab hominibus, ita videlicet timentes hominum præsentiam & apud homines cō-fundi metuentes, cum dei oculos nusquā effugere, nusquam la-tere valeant, neque tamē ob eius præsentia erubescūt. 31 Té-pore noctis & tenebrarum, quando altus sopor occupat ho-mi-nes, impij isti verè filij noctis & tenebrarum, parietes domo-rum perfodiunt aut fundamenta effodiunt, in locis quæ per diem obseruauerant & sibi inuicem designauerant, vt simul eò conuenirent per noctem, perfosisque domibus, furta sua vel adulteria concepta oportunè adimplerent. 32 Adeoque in his omnibus tenebrarum optant caliginem, vt etiam lucē ha-beant exosam, eamque execrentur & detestentur, quasi propo-sito suo inimicam. 33 Adeo (inquam) execrantur lucem, vt si ante completum malitiæ suæ propositum contingat superue-nire lucē aurora, egerrimè ferant, & indignètr grauisimè ad-uersus illam, perinde ac si mortis quædā vmbra ingratisima eis superuenisset. 34 Imò sic ipsi tenebras amāt & in tenebris sua opera perficiūt, tenebrarū quoque tēp^{us} ad sua studia implēda ob-seruant, quomodo ceteri qui virtuti & honestis actionibus

26 nec reuer
si sunt per se
mitas eius.

27 Mane pri
mo consurgit
homicida, in-
terficit egenū
et pauperem.

28 per noctē
verò, erit quæ
si fur.

29 Oculis
adulteri ob-
seruat caligi-
nem, dicens:
30 Nō me vi-
debit oculus,
& operiet
vultum suum.

31 Perfodit
in tenebris do-
mos, sicut in
die condix-
erant sibi.

32 & ignora-
uerunt lucem
33 Si subito
apparuerit
aurora, erbi-
trantur vmb-
ram mortis:

34 & sic in
tenebris qua
si in luce am-
bulant.

ELVCIDATIO

dant operam lucem diligunt, eamque ad necessarium & honestarum rerum actionem auidè expectant & attentè obseruant. 35 Denique, sic ad omne malum proni & faciles sunt hi impij, semel Dei abiecto timore, vt etiam aquarum superficiem fluidam superent. Non potest esse aquarum superficies tam fluida, tam leuis & in fluxum prona, quam sunt isti leues & faciles ad defluendum in omnis generis vitia. Et hactenus quidem impiorum hominum effrenatam audistis, quam sine modo & sine metu perpetrant malitià. Nunc verò & poenam quæ illis à diuinæ providentiæ aequitate superueniet, consequenter au lire non grauemini: vt sciatis, me nequaquam ex illorum esse numero, qui diuinam negantes providentiam impune hinc arbitrantur impios delinquere. 36 Primum itaque horum hominum impiorum portionem dico fore & esse maledictam in terra: quoniam ex omnibus illis quæ in hac vita visi sunt possidere quasi partem & hereditatem suam, nihil aliud quàm maledictionem & damnationem sibi acquirunt: & in damnationis ac maledictionis cumulum illis cedent omnia, sicut e contrariò electis omnia cooperantur in bonum. In terra etiam superna beatorum erit pars eorū maledicta, eò quòd ibi locum non sint neque portionem vllam habituri, maledictionis æternæ sententia à felicitate sanctorum exclusi. In terra quoque inferni, in terra obliuionis & miseriæ, pro portione sua & hereditate sempiterna maledictionem damnationemque accipient. 37 Neque ambulabunt miseri illi per vias lætas & amœnas, cuiusmodi sunt viæ vinearum, quæ ad altiora ducunt, & ambulantes iuxta ipsas, tam odore bono quem de se spargunt, quàm sapore vuarum, refrigerium & oblectamentum præstant: quales vtique sunt viæ illæ, quas iusti ad supernam patriam tendentes & laborioso conatu quasi per montium iuga conscendentes, perambulant: qui odore celestium deliciarum subinde velut à longe reficiuntur, & quasi gustum quendam præaccipiunt, vnde animantur ad iter suum fortiter percurrendum, donec ad summum vsque montis verticem pertingant. 38 Non ascendent (inquam) impii isti per vinearum viam in superna loca deliciarum: sed e contrariò magis descendunt per abrupta vitiorum in loca inferna tormentorum, vbi erit cumulus & vicissitudinaria successio vniuersorum cruciatuum: ita vt nunc intentissimo crucientur frigore: cuiusmodi frigus est aquarum quæ resoluuntur ex nivibus,

35 Leuis est
super faciem
aqua.

36 Maledi-
ctasit pars e-
ius in terra,

37 nec ambu-
let per viam
vinearum.

38 Ad nimium
calore, tran-
siet ab aquis
niuium.

CAP. VIGESIMIQVARTI.

145

bus, nunc intolerabili affligantur aestu excessiui caloris: vt quomodo in hac vita omnibus malè sunt vsi, sic post mortem ab omnibus malè patiantur, nec sit eis vlla in vlla re cōsolatio. 39 Nimirum vsque ad profunda inferni loca, & ad terribilia ista inferni supplicia deducunt illos peccata ipsorum, multa & graui, quæ sine modo & metu patrarunt super terram. 40 Cùm verò illuc culpæ suæ demerito fuerint perducti, nō erit eis vltra spes vlla veniæ aut indulgentiæ impetrandæ: prorsus in obliuione erunt apud misericordiam Dei, quam spreuerunt in vita, neque ab illa quicquam sperabunt imperpetuum remissionis & gratiæ: sed iustitia & iudicium iustum incubent super illos, pondere graui & intolerabili, vsque in sempiternum. 41 Atque interim dum in inferno sine misericordia cruciatibus afficiuntur impiorum animæ, corpora ipsa in sepulchris roduntur à vermibus, efficiunturque ipsi dulcedo siue cibus dulcis vermium, qui eorum oblectantur cadaueribus in sepulchro, sicut dæmones pessimi animabus in inferno. 42 Non erunt (inquam) impij isti in memoria apud Deum, sic vt vllam ab eo accipiant vsque in sempiternum liberationem aut consolationem: 43 sed proiecti & velut deliti à memoria diuinæ pietatis, sine misericordia conterentur, & cōsumuntur perditione sempiterna, quia fructum bonum non fecerunt in tempore suo, ad quem proferendum fuerant conditi & in hoc mundo longo tempore longanimitè tolerati: ad eum modum quo arbores infructuosæ, quæ fructum non proferunt in tempore suo, tandem succiduntur & mittuntur in ignem. 44 Totius autem mali origo ipsis impiis hinc processit, quòd carni nimium indulserint, animam verò & spiritum prorsus neglexerint: quia videlicet praua & vitiosa carnem siue sensualitatem suam, quæ ex se tota est sterilis & infructuosa, ad omne bonum inhabilis, prona semper ad omne malum, quæ boni nihil de se parit, sed potius spinas & tribulos malorum desideriorum germinat. Istam quidem vilissimam metreticulam, sterile scortum, accuratè pauerunt, delicatè enutrierunt, & quàm diligentissimè curauerunt, omnibus eius desiderijs obsequendo & satisfaciendo. 45 Ceterum, pauperulam animam quæ in hoc mundo est quasi desolata & vidua, donec peregrinatur à domino, cui primum fuit desponsata & dedicata: hanc penitus neglexerunt, huius non sunt miserti illi crudelès, neque ea quæ huic ad salutem potuissent cō-

39 et vsq; ad
inferos pecca-
tum illius.
40 Oblui-
scatur ei⁹ mi-
sericordia:

41 dulcedo i-
lius vermes.

42 Nō sit in
recordatiōe,
43 sed cōte-
ratur, sicut li-
gnum infru-
ctuosum:

44 Paut e-
nim sterilem,
quæ nō parit

45 et vidua
lene nō fecit

T ducere

ELVCIDATIO

ducere perficere voluerunt. Scorta etiam & meretriculas fornicarias, non ad proles generationem, sed ad voluptatem tantum carnis enutrierunt magnis sumptibus: viduis autem & pauperibus, quibus debuissent misereri, non præsiterunt misericordiam: imò ab ipsis rapuerunt, quibus sua scorta alerent.

46 Detrahit
fortes in
fortitudine sua:

46 Tanta nimirum inter homines vsi sunt violentia, vt etiam eos qui fortes & potentes esse videbantur, ipsi in maiori & superuinciente violentia sua opprimerent, sibi que subigerent: quanto magis potuerunt & alios pauperiores, minusque ad resistendum potentes, subiicere? 47 Quæ quidem violentia æque magnis & paruis illata, in eam angustiam malos plerumque inducit, vt etiam quum stare iam videantur & stabili gradu compositi, non tamen credant vitæ suæ, non sibi confidant tanquam securi: sed meticulosi sunt, & ad omnem rumusculum pauidi, ex inquietudine malæ conscientia. 48 Super omnia verò illorum impietatem valde aggrauat, & pœnam iustè adauget contemptus diuinæ benignitatis & longanimitatis, qua Deus illos expectat multo tempore, parcens illis & patienter sustinens, differensque ultionem, vt vel sic eos sua benignitate & longanimitate inuitet ad pœnitentiam, nolens mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. 49 Ipsi verò per obstinatam superbiam suam, Dei longanimitate & benignitate non solum non vtuntur ad pœnitentiam, verum etiam abutuntur ad culpam: occasionem ex ea sibi accipientes liberrime delinquendi, quòd ultionem videant priorum peccatorum differri: sicque ad damnationis cumulum sibi conuertunt, vnde ad salutem proficere debuissent. 50 Illi verò, quam sibi ob dilationem pœnæ persuadeant impunitatem, peccantque ea ratione licentius, habet tamen Deus oculos intentos ad vias illorum pessimas, vniuersa eorum opera praua ipse considerat, vt suo tempore contemptoribus illis iustam inferat ultionem. 51 Vnde futurum est, vt licet ad tempus modicum gloriosi videantur atque florentes temporali prosperitate, post paululum tamen, manifestante se Dei iudicio, non sint permansuri stabiles in eadem illa foelicitate: 52 deicianturque ab illa sua gloriosa exaltatione, in humilitatem maximam & extremam miseriam: sicut & cetera omnia quæcunque in hoc mundo magna videntur & florida, non diu in suo huiusmodi flore persistent, sed breui nimium deperibunt, & rediguntur ad nihilum. 53 Auferenturque & efficiuntur de habitatione

48 Dedit ei
Deus locum
pœnitentia:

49 Et ille
abutitur ei
superbia.

50 Oculi autem
eius sunt
in viis illius.

51 Eleuari
sunt ad modum
eius, et non subsistent,

52 Et humiliabuntur, sicut omnia:

53 et auferentur

CAP. VIGESIMIQUINTI.

146

bitatione præsentis seculi, in profunda inferni, vbi sempiterna damnatione conterentur atque perdentur miseri, similes leuibus aristis siue spicarum summitatibus: quæ ad tempus quidem videntur eleuata, atque ipsis etiam granis optimis altiores, sed post paululum deficcantur & coniciuntur in ignem, granis bonis collectis in horrea. 54 Ista quidem ego sic habere puto, & vt verissima confidenter pronuncio, de iusta impiorum punitione pro suis impietatibus. Neque arbitror quæquam ex vobis posse in iis quæ modò dixi, vlla ratione iusta mihi contradicere, quasi falsa aut impia protulerim, aut coram Dei iudicio cum accusatione proponere ista verba mea, sic quasi impium aliquid vel blasphemum fuerim aduersus Deum loquutus. Vnde non est quod me vt hominem impium, hæreticum atque blasphemum, contra rationem & iustitiam calumniemini: quum verba ista verissima, me testentur ab omni mēdacio & impietate alienum.

tur, & sicut
summitates
spicarum con-
terentur.

54 Quod si
non est ita,
quis me po-
test arguere
esse mentitum,
et ponere an-
te Deum ver-
ba mea?

VIGESIMIQUINTI CAP.

ELVCIDATIO.

EC vbi sanctus Iob aduersus Eliphaz Themanitis obiurgationes pro se respondisset, Baldath Suites in ordine amicorum secundus, suo ordine tertio loqui cœpit. Cum verò iam non haberet ipse particularia vlla quæ aduersus illum obieceret, eo quòd singulis iam antè obiectis, accuratè singulis orationibus respondisset, ad generalia se conuertens, & quasi ad communes locos recurrēns (vt ferè solent ij quibus argumenta particularia deficiunt) pauca quædam de potentia & maiestate Dei, & de originali immunditia, incomparabilique Dei sanctitate, quæ iam antè sapius fuerant proposita, replicauit, dicens. 2 Penes Deum & in deo est absoluta perfectissimaque: potestas, super omnia quæ in coelis & quæ in terris: Vnde etiam habet, vt meritò timeant eum, & summè reuereantur omnes creaturæ. Quæ quidem eius metuenda & adoranda potestas, in supernis creaturis maximè relucet. 3 Ipse enim est, qui in sublimibus ab ipso conditis & dispositis, sua omnipotentia suauissimam efficit conseruatque concordiam: angelos quidem sua dignitate & conditione excelsos, summa concordia & sibi coniungens, & cum seinuicem connectens, ita vt nec à sua vnquā

Cap. 25.
Respondēs autem
tem Baldath
Suites, dixit:

2 Potestas et
terror apud
Deum est,

3 qui facit cō-
cordiā in sub-
limibus suis.

T ij voluntate

ELVCIDATIO

- voluntate valeant dissentire, neque adinuicē vlla mala discordia contendere: corpora quoque cœlestia supernum obtinentia locum mirabili facit cōcordia suos obseruare motus & tēpora, iuxta legem quam eis constituit ab initio. 4 Eandem etiam maiestatem superex celsam indicant illa agmina angelorum sanctorum, quorum est numerus inestimabilis & homini incomprehensibilis, qui omnes astant in circuitu eius, sicut milites in circuitu regis sui, parati semper ad obediendum voluntati eius, & implenda promptissimē quæcunque ille iusserit.
- 5 Et sup quē non surget lumen illius? Atque super hos omnes, licet numero infinitos, vnus ille inestimabili claritatis suæ fulgore mirabiliter irradiat, singulos sui luminis splendore illustrans, & suæ claritatis letitia beatificans. Imō & homines vniuersos, sui luminis aliquatenus facit participes, secundum infusionem vel naturalis vel gratuiti luminis in rationalem animam. 6 Quum verò tantæ sit potestatis atque maiestatis Deus, quum tot rationibus summē venerandus sit atque metuendus: homo infirmus & fragilis, creatura vilis & nullius pretij, nulliusque potestatis vel dignitatis, quomodo iustificari poterit, si quasi ex æquo componatur cū Deo: sic vt ipse iustus comprobetur, Deus autem iniustus?
- 7 aut apparet mundus natus de muliere? Et qui de muliere infirmo vasculo nascitur in multa humilitate, plenus opprobrio atque miseriis, sordidam habens originem, quomodo poterit apparere mundus coram Deo, sic vt audeat suam coram Deo iactare innocentiam, & de sua gloriari munditia, perinde quasi ab omni sit peccato immunis?
- 8 Ecce luna etiā nō splendet, & stelle nō sunt mundæ, in conspectu eius. 8 Ecce luna ipsa quæ præ cæteris stellis plus luminis terris infundit, non reputatur tamen splendida, si conferatur ad illius immensæ maiestatis splendorem: item & stellæ cæteræ omnes, siue quæ in firmamento lucent, siue quæ in orbibus inferioribus, non reputantur mundæ siue claræ aut fulgidæ, in cōparatione ad claritatem illius immensi luminis: sed quasi tenebræ reputatur omne lumen creatum & participatum, in cōparatione luminis illius primi & purissimi, à quo lumen omne per participationem deriuatur. 9 Si illa (inquam) corpora cœlestia nulli obnoxia corruptioni, tam glorioso plena lumine, vt etiam ex locis suis quibus à nobis quàm longissimè distant, ad nos vsque transmittant sui luminis radios, diuinæ maiestati collata nihil videntur: quantò magis nihil apparebit homo collatus Deo, & quasi ex æquo ei compositus: qui secundum alteram sui partem non aliud est quàm putredo, corpus nimirum

CAPITIS VIGESIMISEXTI.

147

nimirum habens corruptioni obnoxium, quod post paululum computrescat in stercore: 10 & quantò magis nihil apparebit filius hominis, qui non Dei solius manu creatus est, vt stelle in firmamento, sed de infirmo homine per generationem est productus, & coagulatus est fœtidissima substantia, ad eum modum quo vermis ex putrefactione & corruptione generatur exiguus viuens tempore? Homo (inquam) tam vilis & ignobilis, nobilissimo & summē metuendo Deo quomodo se poterit comparare, sic vt suam iustitiam aliquid esse putet cōparatione ad Deum: quemadmodum tu Iob facere videris, qui tuam iustitiam coram Deo adeo iactitas, vt etiam cōtendere cum eo non erubescas.

VIGESIMISEXTI CAP.

ELVCIDATIO.

IS ita ab illo de maiestate & præcellētia Dei generaliter dictis, sanctus Iob aduertens illum nō habere vltra quid diceret ad propositum conueniens, eo quod sæpius dicta superuacaneè repli-
casset, & in communes locos euagari cœpisset, quasi cum indignatione quadam (propterea quod nō ad propositum dixisset, sed tantum silentij ruborem videretur effugere voluisse) ita illi respondit: 2 Quid sibi vult, quæso te, ista tua superuacanea & proposito inefficax oratio? An fortè arbitris auxilium præbere, & velut suppetias ferre Deo, perinde quasi ipse per se imbecillis sit, & ad sui defensionem insufficiens, nisi tu illi feras auxilium? 3 Aut quasi defesso & viribus lasso subuenire te confidis, & eius adiuuare potentiam, ad eum modum quo solent laborantium brachia sustentari, ne laboribus nimis fatigata deficiant? 4 An fortè ideo ista loqueris, vt quasi consilio tuo instruas eum, quomodo ipse pro se aduersum me agat, perinde quasi ipsi non sufficiat sua sapientia, vt pro se valeat respondere, suamque iustitiam & maiestatem defendere: Aut forsitan prudētiam tuam in hoc magnam & eximiam voluisti comprobare, quod sic pro Deo loqui non ueris, & quasi Deo consilium dare, quid pro se respondere debeas? 5 Denique, an Deum ipsum verbis tuis docere atque instruere voluisti, vt sciat quid pro se loquatur, aut quomodo se defendat: quum ipse nequaquam vel tua vel cuiusquam instructione

Cap. 26.
Respondens autē Iob, dixit:
2 Cuius adiutor es? Nūquid imbecillus?
3 Et sustinet brachium eius qui non est fortis?
4 Cui dedisti consilium? Forsitā illi qui nō habet sapientiam, et prudētiam tuā ostēdisti plurimā?
5 Quæ docere voluisti?

T iij strucone

ELVCIDATIO

*Nōne enī qui
fecit spiri-
mentum?*

*6 Ecce gigan-
tes gemunt
sub aquis,*

*7 Qui ha-
bitant cū eis.*

*8 Nudus est
infernus co-
ram illo:*

*9 Nullam
est operimen-
tū perditioni*

10 Qui extē

structione indigeat, qui omnem rationalem spiritum & omne quod rationali anima uiuit, ipse creauit. Vnde necesse est, ut ipse omnium maximè sit intelligens & sciens, à quo tam angelis quàm hominibus omnis scientiæ & intelligentiæ est initium. Ita planè huc tua uidetur tuorumque amicorum tendere oratio, ut quasi Deo feratis auxilium & cōsiliū instructionemque præbeatis, dum sic pro eo sine ratione & necessitate cōtra me agitis, quasi ille sibi non sufficiat, perinde quasi ille periclitatus sit aut succubiturus in causa, si non pro eo superuacaneis vos agatis apologiis: cum iam abundè sit à me uestris omnibus obiectionibus responsum. Et quid vos ita contra me Dei potestate & terrorem allegatis, quasi ego illa ignorem, aut non satis in consideratione habeam: cum huiusmodi non minus sint mihi cognita aut meditata quàm uobis, neque minus in enarandis illis quæ ad diuinæ maiestatis terrorem attinent ego sufficio, quàm vos. 6 Videlicet (ut experimentum uobis præbeam meæ scientiæ) superbi illi præsumptores apostatici spiritus, propter altitudinem superbiæ & fortitudinē malitiæ suæ, bene gigantibus comparandi, ipsi in profundo inferni qui in medio terræ sub aquis est situs, sub cruciatibus intolerabilibus gemunt, uinculis æternis illic alligati, ut crucientur perpetuum, nō ferentes aduersum se execrabile iudicium. 7 Simulque cum eis in similibus degunt cruciatibus, quicūque impiis illis cōsentiant aut assimulantur in malitia. Specialiter quoque gigantes illi olim ante diluuium generale corruptentes terram, aquis diluuii oppressi, atque in baratru protrusi, perpetuis ibi affliguntur tormentis, cum omnibus qui eorum consenserunt impietatibus. 8 Profunda inferni prorsus nuda sunt & aperta oculis eius: & omnia quæcunque illic geruntur, eo spectante & decernente sic fiunt, ad eum modum quo rei & malefici in conspectu iudicis torquentur & puniuntur. 9 Ipsique illis qui sunt in damnatione, nullum est operimentum: non se possunt occultare à conspectu tuo, ita ut non à te videantur: nusquam possunt tuum aspectum effugere, etiam si in infimis sedeant inferni tenebris. Qua quidem in re, vel maximè relucet diuinæ potestatis terror, quem vos mihi quasi non bene cognitum, vel non satis meditatum, toties proponitis & inculcatis. Eadem quoque potestas & maiestas Dei, in rerum potentissima creatione & conseruatione apertissime elucescit. 10 Ipse nimirum est, qui partem cœli

CAPITIS VIGESIMISEXTI.

148

cœli aquilonem siue septentrionalem, extendit siue expandit ad modum pellis siue tentorii, in longitudine & latitudine sua: idque non super solido aliquo corpore, unde arcualē illam curuitatem videretur posse suscipere, quemadmodum artifices solent huiusmodi arcuales extensiones super aliquo fundare solido, sed super fluido & instabili aëre, qui à vulgo quasi vacuum existimatur. 11 Globum quoque terræ grauißimum, & omnium elementorum infimum, in suo pondere appendit & librat, non super aliquibus basibus aut columnis pondus illius sustentantibus, quemadmodum solent artifices grauibz ædificiis columnas subiicere, aut fundamenta à quibus ferantur: sed prorsus super nihili, super nullo omnino fundamento, eam in loco suo constituit & firmavit, ita ut non moueatur imperpetuum de loco suo. 12 Ipse etiam est, qui vapores aquæ de mari uirtute solis eleuatos, atque in nubes conuersos, rursumque in aquam per frigus mediæ regionis aëris condensatos, ita suspensos & quasi ligatos tenet in nubibus, ut non simul in impetu terram obruant, ad oppressionem habitantium in terra: sed paulatim & guttatim facit decidere, ad commodiorem irrigationem terræ & terræ nascentium, sine omni nocumēto eorum qui habitant super terram. 13 Ipse est qui in sua apparentia tenet & suo ornatu uel faciem cœli, quod est quasi solium eius regale: in quo suā manifestè demonstrat magnificentiam, exhibetque magnificam præsentiam. 14 Et quo magis venerandū magisque metuendum appareat eius solium, atris nubibus & frequentibus nebulis ipsum tegit atque obnubilat, ut non nisi per caliginem, quasi à remotis, à mortalibus videatur: perinde quasi indigni sint ipsum in sua lucida claritate, ut est in semetipso cōtueri. 15 Ipse quoque est, qui aquas ab initio totam occupantes terram certis constrinxit terminis, tertio die creationis & distinctionis rerum, iubens aquas congregari in locum vnum ut apparet arida: atque etiam nouum intra certos limites maria continens, ut non totam iterum obruant terram. 16 Quæ quidem aquarum colligatio atque constrictio, diuina uirtute ita permanebit, usque ad consummationē seculi quandiu sibi inuicem uicissitudinaria successione dies & nox succedent. Nō enim prius illa desinet aquarū in certis limitibus constrictio, quàm noctis & diei successus finem accipiet: sed in consummatione seculi, ubi non ultra erit uiuentibus habitatio

*dit aquilonē
super uacū,*

*11 et appen-
dit terrā su-
per nihilum.*

*12 Qui ligat
aquas in nu-
bibus suis, ut
nō eripiat pa-
riter deorsū.*

*13 Qui tenet
vultum solis
sui.*

*14 et expā-
dit sup illud
nebulam suā.*

*15 Terminū
circumdedit
aquis.*

*16 vsq; dū fi-
niatur lux et
tenebræ.*

ELVCIDATIO

17 Columnae
caeli contremis-
cunt et pa-
uere ad nullum
eius
18 In fortitu-
dine illius re-
pentē maria
congregata
sunt.
19 et prudē-
tia eius per-
cussit supbia.
20 Spiritus
eius ornamēt
caelos.
21 et obstetri-
cante manu
eius, eductus
est coluber
tortuosus.
22 Ecce haec
ex parte di-
ta sunt via-
rum eius.

Locus super terram, simul & aquae ad pristinum reducentur sta-
tum ut totam terram operiant, & caelorum cessante motu no-
ctis quoque ac diei successio finem accipiet. 17 Tanta de-
nique est maiestas eius, ut etiam angelici spiritus, qui sunt quasi
columnae caelorum, portantes, gubernantes atque mouentes
eos, praeter nimiam reuerentiam quasi contremiscere & pauere vi-
deantur ad solum nutum eius, eo quod semper obedientissi-
me iussa illius capessunt atque perficere satagunt. 18 Per vir-
tutem quippe omnipotentiae eius, solo verbo iussione eius,
aquae quae ante totam operuerant in circuitu terrae, subito abs-
que ulla temporis mora congregatae sunt in locum unum, ut ap-
pareret arida, essetque apta habitationi hominum: 19 Et ipse
se per suam sapientiam, ab initio nouit superbum diabolum,
cum fociis & complicibus suis, debita ultione ferire: talem di-
ctans aduersum eos sententiam, ut pro sua praesumptionis su-
perbia, in profundis abyssi cruciarentur imperpetuum. 20
Spiritus sanctus, qui ab eo procedit, & cum eo est una substan-
tia unusque Deus, caelos omnia sua perfectione adornauit, quo-
niam sicut patri ratione omnipotentiae peculiariter attribui-
tur rerum creatio, & filio siue verbo ratione sapientiae guberna-
tio, sic spiritui sancto tertiae in diuinis personae, ratione bonita-
tis siue benignitatis, attribuitur rerum perfectio. 21 Ipsaque
agente & curante, ac velut obstetricem agente manibus suis,
eductus est, (siue de nihilo, siue de chaos confuso) coluber il-
le tortuosus, vel quae in caelo cernitur iuxta polum septen-
trionalem constellatio, formam habens serpentis incurui, cuius
cauda versus minorem ab versus maiore diuidit, quasi veste
interposito: vel serpens ille antiquus diabolus, qui mille per-
meandros se voluit ac gyrat, ut seducat homines, vel ipsi etiam
colubri isti visibiles, qui super terram repunt & venena fun-
dunt. Deus enim & illam in caelo constellationem colubri fi-
guram gerentem fecit, sicut ceteras omnes, cuiuscunque tan-
dem sint figurae, constellationes: & serpentem antiquum dia-
bolum produxit de nihilo, atque etiam eduxit siue eiecit ob-
superbiam de coetu bonorum angelorum: ac denique colu-
bros istos venenatos similiter condidit, unumquemque in ge-
nere suo: ut manifestum sit, eorum quae subsistunt omnium pro-
fus nihil nisi ab eo esse habere. 22 Haec ecce quae modo per
me enarrata sunt, tantum pars quaedam sunt operum illius mi-
rabiliū, quae agit ille in omnipotentia fortitudinis suae, pau-
cula

CAPITIS VIGESIMIESPTIMI.

149

cula tantum quaedam sunt de plurimis, minima de maximis.
23 Quod si nos homines praeter debilitate & obscuritate intel-
lectus, vix paucula quaedam & exigua audire atque intelligen-
re de illius magnitudine sufficimus, quae in comparatione ad
infinitam illam plenitudinem diuiniae maiestatis non aliud sunt
quam stillula aut guttula aquae comparatione ad immensum
pelagus: 24 quis posset audire & plenè intelligere illa altis-
sima, quae de infinita perfectione diuiniae maiestatis, adhuc di-
ci possent: sed incognita & inaudita sunt hominibus: quae me-
rito validissimi tonitruū sono videntur comparanda, propter
suam dignitatem & nimiam excellentiam, supra tenuem ca-
ptum humani ingenij, quemadmodum validi tonitruū sonus
malè contemperatus est humanarum aurium infirmitati, &
propter defectum proportionis commodè non potest perci-
pi. Ex his, o amici, satis aperte potestis intelligere, excellen-
tiam diuiniae potestatis mihi non esse incognitam, neque opus
esse ut superuacaneè his de rebus me admoneatis, quasi vel
ignorantem vel inconsiderantem.

VIGESIMISEPTIMI CAP.

ELVCIDATIO.

CVM haec ita Iob dixisset, intermissoque sermone
aliquantulum siluisset, ut locum daret loquendi ami-
cis, si forte respondere iterum aliquis eorum vellet ut
haecenus fecerāt, videns amicos omnes silere &
nihil dare responsi, accepta occasione prolixius
loquendi ex illorum silentio, sermonem resumpsit: assumptaque
parabola sua, id est, sermone erudito & obscuriori, ad expri-
mendū plenius suae mentis conceptū & animi corporisque do-
lorē, loquutus est in hunc modum: 1 Quoniam vos ita pertina-
citer haecenus meā oppugnare non desistis iustitiā, ut semel vo-
bis quā fieri potest, certissimè meam cōprobē innocentiam te-
stem innocentiae meae inuoco Deū viuētem, qui in hac plaga
mecum agit non secundū consuetū iudiciū in puniendis pecca-
tis hominū pro praesenti tempore, longè grauius me affligens
quā mea peccata meruerunt. 2 Deū, inquam, omnipotentē
qui poenis tā horribilibus me affligens, amaritudine repleuit
animam meā, secundū sensus affectū, ab huiusmodi sensibilibus
poenis quā maximè abhorrentem. Hunc (inquam) deū testem
inuoco

Cap. 27
Addidit quo-
que Iob, assu-
mens parabola
lam suam et
dixit:
2 Viuit deus
qui absulit
iudiciū meū,
3 et omni-
pens qui ad
amaritudinē
adduxit ani-
mam meam.

ELUCIDATIO

inuoco innocentiae meae, & per hunc iurando vobis affirmo, quod quandiu in hoc corpore vitali perfruar aera, inspiratione vtens & respiratione aeris huius communi omnibus uiuentibus: 4 & donec rationalis ille spiritus, qui ad imaginem & similitudinem Dei creatus est, & ab eodem corpore infusus, sui in eo praesentiam sensibili signo in respiratione egrediente per nares, demonstrat. 5 Donec, inquam, ita uiuam in hac vita mortali, non committam, vt ob cuiuscunque siue gratiam siue metum, per labia mea vlla loquar iniquitatem, ita vt pro vno aliquid affirmem, quod conscientia mihi testificetur esse falsum: neque tale aliquid sciens aut volens ex animo proferam per linguam meam, quod falsum esse in conscientia iudicem. Vnde neque vobis expectandum est, vt contra conscientiae meae testimonium ob gratiam vestri, affirmem, me propter peccata mea grauiam istam pari miseriam, ad quod hactenus tantopere laborasti. 6 Absit a me, vt ego vos iustos ac veraces hac in parte esse iudicem, aut ore pronunciem, contra veritatem quam dictante conscientia agnouit. 7 Donec ab hac vita deficiam, vsque ad mortem, non cessabo defendere meam innocentiam: hoc veraciter asserendo, quod dicat mihi conscientia & veritas probat, me sine mea culpa tam graui hac plaga, a Deo esse percussam. Atque etiam, sicut hactenus vixi in iustitia & innocentia, cauens diligentissime ab offensa Dei, ita impofterum in eadem perseuerare vsque ad mortem propono, neque vnquam ab ea recedere. 8 Iustificacionem meam quam cepi tenere & defendere, aduersum vos eam impugnantes, & ad condemnationem mei vestris sermonibus laborantes, non desinam rationabili responsione defendere, sic vt vobis vnquam consentiam, asserentibus, me propter meam culpam puniri. Item & illam iustitiae viam, per quam hactenus sollicitè ambulaui, vsque ad mortem me seruaturum propono, & coram Deo iurando polliceor, me nunquam ab ea velle recedere, vt iniquitati consentiam. 9 Neque verò hanc meam constantem defensionem arrogantiae ascribatis velim, sed bonae conscientiae testimonio & rectè rationis dictamini. Non enim testificatur mihi conscientia, quod villo vnquam tempore vitae meae tam grauius Deum offenderim, quodque adeo vehementer eius iram prouocauerim, vt meruerim istam graui tam insolita & inaudita plaga puniri, secundum iudicium illud quo solet Deus in hoc mundo punire peccata

CAPITIS VIGESIMISEPTIMI.

150

ta hominum, 10 Qui verò mihi in hac veritatis defensione à proposito veritatem impugnans inimicatur & obstitit, pius inimicus hunc ego quasi mendacem, iniustitiae & falsitatis patronum meum, & ad habeo: & qui mihi in hoc aduersatur quod noui verum esse, uersarius me laborans persuadere mihi contrariū, eū iure quasi iniquum & us quasi iniustitiae patronum debeat habere & auersari, vt nulla ratione ei consentiam. 11 Et iuste quidem ego per omnem vitam sic mihi diligenter caui ne Dei offensam incurrerem, studuique illam seruare innocentiam. Nam quid mihi prodesset, quae spes verae utilitatis & salutis mihi esset, si hypocritam tantum egissem (vt vos de me existimatis) apud homines tantum simulatam iustitiam ostentans, & Deum contemnens? Quae, inquam, spes verae salutis esse potest huiusmodi hypocritis, qui nunc per auaritiam & iniustitiam aliena rapiunt, Deo quidem suam gloriam, hominibus verò temporalia bona auferentes: 12 quum certum sit, Deum animas illorum non liberaturum à morte & damnatione aeterna, nec saluaturos in vitam aeternam? Certum quoque est, quod cum angustia mortis subito illis superueniente, ex timore tantum poenarum ad Deum clamauerint, qui prius nunquam ex corde eum fuerunt reueriti, neque etiā nunc reuerentur, sed tantum timore poenae ad illū ex ficto corde clamant, non exaudientur orationes illorum à Deo. 13 Neque fieri poterit, vt huiusmodi hypocritae, in omnipotente Deo verā habeant delectionem, qui spem suam praecipuam habent in rebus temporalibus: neque ex puro & vero corde inuocare eum possunt, quocunque necessitatis tempore, quē ex animo non diligunt, neque reuerentur, neque fiduciam habent in eo. Si igitur ego huiusmodi essem hypocrita, qualem vos me existimare videmini, nullam quoque habere in Deo fiduciam ab eo quippiā impetrandi, quod longissimè a me absit. 14 Ne verò amplius huiusmodi vana proferatis, aperiā ego vobis, cooperante deo per manum suam quae ipse omnipotens habeat apud se abscondita iudicia, aut quas poenas decreuerit inferendas impiis in impenitentia sua perseuerantibus: & nō celabo vos ea quae Deo reuelante cognoui, ne forte aliter me de Deo sentire existimetis, quam verè sentiam. 15 Et vt vestrum ipsum adducam iudicium, nihil dubito quin vos ipsi, si tranquillo iudicio diligenter & maturè apud vos rem istam velleis expendere, vitamque meam & mores pristinos considerare, facili

ELVCIDATIO

16 et quid si
ne causa va-
naloquimini?

17 Hæc est
pars hominis
impij apud
Deum.
18 et hæredi-
tas violento-
rum, quæ ab
omnipotente
suscipiet.
19 Si multi-
plicati fuerit
filius eius, in
gladio erunt,

20 et nepotes
ei non saturan-
tùr pane.

21 Qui reli-
gi fuerint ex
eo, sepeliuntur
in interitu.
22 et vidua
illius non plo-
rabunt.

facile intelligeretis, vera esse quæ de innocentia mea dico: & satis puto, non vos ita sinistrè de me opinari, vt verba ipsa vestra sonare videtur: arbitror etiam vobis sat notum esse, quod nihil indignum de Deo sentiam, de quo me accusare videmini. 16 Vt quid igitur sine causa vana ista loquamini, asserentes me hypocritam esse, & propter grauiora peccata à Deo percussum esse, atque etiam quasi blasphemum & malè de Deo sentientem increpantes quæ omnia falsò innuntur fundamento, & nequaquam mihi possunt veram adferre consolationem. 17 Ecce (vt manifestè sciatis, quid ego de impiorum iusta punitione verè sentiam) apertè vobis describam partem siue retributionem finalem hominū impiorum, quæ eis est reposita apud Deū, quæque eis est suo tempore reddenda ab illo: 18 & hæreditariam portionē quam violenti hominum oppressores ab omnipotente Deo, cui resistere non poterunt, in ultionē suæ iniustitiæ suscipient, planè vobis depingam in subsequentibus verbis ad hunc modū: 19 Etiam si multos habuerit impius hominum oppressor filios aut etiā filiorum filios, non habebit ex illis perfectam & finalem lætitiā, sed potius dolorem & luctum: quoniam gladius crudelis filios eius interficiet, vel gladius temporalis ultionis, quo propter peccata parentum aut etiam propria ipsorum peccata quibus parentes imitantur, crebrò perire contingit Dei iudicio impiorum filios: vel generaliter gladius finalis condemnationis, qui in filios malorum parentum imitatores proculdubio defæuiet. 20 Filij quoque filiorum eius in summa viuent egestate, ita vt neque panem habeant ad saturitatem, neque reliqua ad vitæ sustentationem necessaria: diuino iudicio sic impij scelera vsque in plures generationes persequēte, ad maiorem illius detestationem. 21 Qui ex eo fuerint superstitēs, siue consanguinei siue affines siue alio modo ad ipsum propinquius attinentes, propter ipsius scelera, vel propter consensum cum illo in sceleribus, demergentur in interitū & perditionem mortis æternæ. 22 Erūtque impij mors adeo ignobilis & inhonorata, vt nec ipsæ eius vxores quas moriens reliquit, ipsum plangent, eo more quo solent decedentes viros probos probè plangere mulieres. Vel quia, ob ignominiosam mortem, non licebit mulieribus plangere virum: vel quia de morte tyranni impij etiam ipse vxores eius gaudent, vt flere non possint mortuum, quem oderunt viuētem.

23 Insu-

CAPITIS VIGESIMISEPTIMI.

151

23 Insuper, si magno studio & multa sollicitudine per fas & nephas, coaceruauerit impius tyrannus diuitias multas, argenti videlicet immensam vim, ad eum modum quo terra in cumulos redigitur: & si vestimentorum magnā copiam multa curiositate ac preciositate præparauerit, congesseritque in altos cumulos, ad eum modum quo in plateis congeritur lutum: 24 permissum quidem erit illi tyranno, vt sollicitudine multa congreget & paret vestimenta huiusmodi pretiosa: sed non permittetur illi, vt præparatis vtatur, sed diuina dispensatione ad aliorum deuenient vsus ea quæ per illum præparata fuere:

25 ita videlicet vt homines iusti & pauperes illis vestiantur, quod non raro videmus accidere, argentum quoque coaceruatum in pauperes & innocentes diuidetur, quasi per elemosynam: vt diuino iudicio ad innocentes & pauperes redeat quod ab illis per iniustitiā & rapinam ablatum est. Sic quæ nil aliud quàm laborem impius ille tyrannus habet, vsum verò eorum in quibus laborauit habere non permittitur.

26 Nimirum domum suam ædificauit, familiam suam ditauit & fundauit, cum aliorum damno & detrimento: ad eum modum quo tinea suam domum facit, cum damno & corrosione panni in quo domum suam facit: 27 itemque ad eum modum quo custodes vinearum sua solent vmbracula, in quibus ad tempus custodiae suæ demorantur propter æstus solis fabricare, videlicet ex materia furto collecta de vicinis aliorum hominū syluis & agris. Vnde sicut tinea quæ cum damno suā domum ædificat, post paululū de panno excutitur, abigitur & interficitur: sic & impijs illis eueniet. Et sicut custodis vmbraculum post paululum corruiet, & ab alijs diripitur hyemis tempore, sic & impiorum domus crebro in prædā fuit & dantur in direptionem: semper verò in tempore mortis, quasi in hyeme coguntur velint nolint omnia congregata relinquere.

28 Huiusmodi vir avarus, qui per auaritiā & iniustitiā congescit diuitias, in hora mortis nihil secum hinc auferre poterit ex omnibus bonis suis, sed velint nolint omnia hinc cogentur relinquere, 29 Cumque illic in morte, pœna oculos illi aperuerit, vt videat turpitudinem peccatorū suorum, quos hinc delectatio mala clausos tenebat ne sua peccata agnosceret, tunc nihil omnino videbit eorū, quibus hinc semetipsum Deo contempro oblectauerat, et in quibus omnem habuerat fiduciam. 30 Tunc cum inuadet terribilis egestas, defectusque omnis

23 Si compo-
tauerit quasi
terra argen-
tum, & sicut
lutum præpa-
rauerit vesti-
menta:

24 præpara-
bit quidem,

25 sed iustus
vestietur illis
& argentum
innocens diui-
det.

26 Ædifica-
uit sicut tine-
a domum suā
& sicut
custos fecit
vmbraculū.

28 Diues quæ
dormierit, ni-
hil secum au-
feret.

29 aperiet
oculos suos, et
nihil inueniet

30 Apprehē-

ELVCIDATIO

det eis quasi
aqua, inopia: omnis boni consolabilis, ex omni parte per circuitum, ita ut nihil usquam adsit in quo aliquam valeat inuenire consolationem: ad eum modum quo aqua ex omni parte hominem circumfluit atque madefacit, nullam corporis partem relinquens intactam. 31 Horrenda mortis sententia, quasi impetuosa tempestas, subito & ex improviso super illum veniet, quasi per noctem, quando minimè expectabit, & quando fugere non licebit, tanquam si per noctem, subito in quempiam irruat gradis tempestas, quando minimè possit effugere. 32 Aegritudo vehemens aut mors subitanea vento vrenti similis, cum dolore vehemētissimo illum auferet de medio viuetium, & quomodo ventus turbinis stipulam subito rapit à loco suo, & proiicit in locum alterum: ita sententia diuini iudicii turbini horrendo similis, impium illum auferet de statu prosperitatis temporalis in quo ad tempus visum est consistere: proicietque eum in tenebras exteriores, ubi fletus erit & stridor dentium. 33 Super eum verò illic in imis inferni iacentem mittet iustus scelum vltor pœnas horribiles, omnis generis tormenta, quæ hominis ingenium nec enumerare nec excogitare sufficiat, quot vel quanta sustineat. 34 & absque omni misericordia seuerrisimè in illum animaduertet, faciès illi iudicii sine misericordia, quomodo ipse dum viueret noluit misereri proximo- rum. 35 Ipse verò manum Dei vlticem perferens, modis omnibus effugere ab ea quæret & optabit, si posset fieri, non ferens illud aduersum se execrabile iudicium. Sed frustra laborabit impius. 36 Siquidem potentissimus iudex Deus, sic illum manibus suæ omnipotentia stringet tenebitque fortiter, ut elabi nusquam possit, aut vlla ratione effugere iudiciū eius. 37 Adeo verò nulla super illum compasione terribilis iste iudex tunc commouebitur, aut flectetur commiseratione, ut etiam (humano more loquendo) quasi sibilando rideat super eum, quum inspexerit in locis tormentorum eum iacentem in extremis miseriis: 38 ita sibi complacendo in executione seuerae iustitiæ suæ, quam ille contra se dum esset in mundo pessimè viuendo prouocauerat.

VIGESI-

VIGESIMIOCTAVI CAP.

152

ELVCIDATIO.

Vib° ita de impiorū, punitione dictis, pergit de-
hinc sanctus Iob veram inuestigare sapientiam
quæ sola à tantis malis homines liberare potest:
quam ipse primū quidem valde absconditam
esse insinuat, deinde ut præclaram & multiplici-
ter vtilem magnificè commendat, ac postremò in quo sita sit
vera sapientia manifestat. Sic itaque hunc de sapientia sermo-
nem ab alto exorditur principio, dicens: 1 Argenti metal-
lum suas habet venas siue mineras, in quibus nascitur & mul-
to tempore latitat, donec ad suam perfectionem perducatur, suarum prin-
cipia:
tandem tamen suo tempore humana industria effoditur & in
lucem producit. 2 Item & aurum sua habet loca in qui-
bus per longum spatium temporis occultatur sub terra, prius-
quam suā accipiat perfectionem: ex quibus tamē postmodum
suo tempore educitur. 3 Sic & ferrum cæteraque metallo-
rum genera, de terra, postquam diu latuerūt, eruuntur & pro-
ducuntur in lucem: & lapis induratus in ulto tempore, quum
ad fornacem adductus fuerit, per virtutem agentis caloris, li-
quatur ex eo & purgatur æris metallum, quod per longum tē-
pus in terra delituerat. 4 Sic Deus certum ac determinatū
tempus constituit tenebris, id est singulis rebus pro qualitate &
exigentia suæ naturæ constituit tempus determinatum, quan-
diu latere & occultari debeant, & quando proferri in lucem,
ad vtilitatem hominum, propter quos facta sunt inferiora hæc
omnia. 5 Ipse quoque finem ac consummationem om-
nium rerum istarum considerat, sciens & quando res ipsæ cō-
summatae erunt ac perfectæ iuxta conditionem suæ naturæ &
quandiu erit earum duratio, aut quando finem accipient suæ
subsistentiæ. 6 Omnia, inquam, ipse considerat, ita ut etiam
lapides caliginosos siue obscuros, in profundis terrarū sub ru-
pibus & montibus excelsis conclusos & latitantes, ac quasi in
vmbra mortis in tenebris densissimis & altissima profunditate
absconditos, videat, & suo tempore educat in lucem. 7 Ali-
cubi etiam torrentes aut fluij inaccesibilia à peregrinis fa-
ciūt loca, ita ut homines peregrina loca visitantes, propter in-
ueriectionem fluuiorum huiusmodi, non possint loca illa adi-
re: qui quidē torrentes aut fluij incolæ locorum illorū faciūt
ab

Cap. 28

1 Habet argē-
tum venarū
suarum prin-
cipia:2 et auro lo-
cus est in quo
constatur3 Ferrum de
terra tolli-
tur, & lapis
solutus calo-
re in æs verti-
tur.4 Tempus po-
nit tenebris,5 et vniuerso
rum finē ipse
considerat.6 Lapidem
quoque cali-
ginis et vmbra
mortis.7 Diuidit tor-
rentes à populo
peregri-
nante, eos quos obli-
tus est pes e-
gentis homi-
nis, et inuios.

ELVCIDATIO

ab exteris & peregrinis inaccessibiles & inuios, ita ut neque pedes hominum egenorum & mendicorum, qui totum mundum peruagantur & omnia visitant accessibilia loca, ad illos valeant peruenire, propter locorum inaccessibilitatem. Qui quidem incolae talium locorum, licet hominibus peregrinis sint inogniti, Deo tamen nihilominus sunt manifesti: qui etiam suo tempore ad illos potest facere accessum, ut possint ad eos peregrini transire. 8 contigit quoque interdum, ut terra olim ab incolis suis feliciter habitata: naturalique fecunditate triticum & frumentum (vnde panis delicatus conficitur) proferre ad abundantiam solita, ea postmodum in ipso suo loco permanens, ad ferendum triticum vel hordeum prorsus facta sit inidonea, propter abundantiam caloris nimij, ex igne sulphureo qui terram illam conflagrauit incendit atque consumpsit. Quod quidem vel diuino fit iudicio, propter hominum inhabitantium peccata (cuius exemplum sunt Sodoma & Gomorra, cum finitimis ciuitatibus igne coelesti consumptae) vel ex causis naturalibus, propter virtutem sulphuream sub terra latitantem, suo tempore erumpentem: vel ob certam aliquam constellationem illi virtuti sulphureae se coniungentem. 9 In huiusmodi vero locis, temporis processu paulatim terra illa quae prius fuerat fertilis tritici, induratur virtute excessiui caloris atque flammaram ardentium, ita ut generentur iam illic inter alios lapides nullius pretij, saphiri alique pretiosi lapides: qui per vehementiam caloris illic decoquuntur & generantur. 10 Atque ex eadem causa, glebae illius auri, ita ut possit ex eis aurum purgari. 11 Huiusmodi tamen loca adeo sunt inaccessibilia, ut neque aues coeli quae aerem totum peruagantur incerto volatu, illuc aliquando accedant, imò nec prope loca illa audent accedere, sed longe ab illis volando sistunt: 12 adeo ut nec vultur, qui acuti admodum est visus & de longe valet prospicere, illa possit suis oculis contueri. Videlicet propter horribilem foetorem sulphureum, qui de locis illis euaporatur, fugiunt inde etiam aues coeli à longe odorem illum percipientes & abhorrentes, ut propius non audeant accedere: Ipsi etiam vultures, qui tamen foetentium cadauerum solent odore delectari & allici. 13 Filij etiam institorum siue negociatorum, qui à parentibus ad varia orbis loca incognita destinantur causa inquirendi merces

CAPITIS VIGESIMIOCTAVI.

159

merces peregrinas, quique regiones multas peregrinas & passim ab exteris non frequentatas ea causa perlustrant, loca tamen ista non audent nec possunt inuifere, propter horrorem nimium & inaccessibilitatem. 14 Ecce quid mirum si non homines terras illas accedant, quum nec seuisima fera, utpote leaena aut tygrides, aut aliae huiusmodi crudeles & imperterritae bestiae illuc audeant ingredi, aut vel celeriter terras illas pertransire? Quanquam verò & auibibus, & hominibus, & ipsis etiam crudelissimis feris loca illa sint inuisa & incognita, Deo tamen sunt nota, qui etiam fortè suo tempore illa hominibus iterum faciet accessibilia, ut quae sunt in eis formata, inde sumantur in usum hominum. 15 Ipse ubi visum sibi fuerit, manum potentiae suae ad petram aut rupem durissimam extendit, facitque ita dissilire montes, adeo ut etiam radicitus corruat: suntque sic loca accessibilia, quae antè erant inaccessa, ut possint calcari à peregrinis, ut quae ibi inueniuntur in hominum usum possint auferre. 16 In petris siue rupibus nonnunquam Deus quasi riuos quosdam excidit, ita ut inter medium rupium prius coniunctarum, postmodum fluant aquae, & inueniantur itinera per quae ad loca antè inaccessa pertingere valeant viatores. 17 Et quicquid in vllò usquam terrae angulo fuerit pretiosum, ipsius oculis nudum est & apertum: ipse omnia praesentissimè contuetur, quasi in manu habeat ea, potestque ea cum voluerit, in lucem proferre. 18 Imò & profunda fluuiorum, & quae in ipsis altissimi maris abyssi latitant, ipse scrutatur & nouit singula. Denique, quaecunque vel super terram vel sub aquis latitant, quantumuis hominibus sint occulta, aut ab eorum oculis abscondita, ipse cum voluerit potest in lucem proferre, atque etiam hominibus facere suo tempore manifesta: ut sicut in usum hominum omnia formata sunt, sic eis in usum omnia cedant, quantum expedire eis visum fuerit. Ita quidem corporalia omnia quamlibet pretiosa, Deo reuelante, alicubi continentur (ut ad principale nostrum negotium post multa transcamus) quae sola à malis illis sempiternis supra commemoratis homines saluat, ubinam locorum possit inueniri, & quis est locus, vnde peti debet vera & sancta rerum diuinarum intelligèntia? An fortè etiam ipsa aliquas habet mineras aut venas in terra, quemadmodum supra de metallis dictum est: aut fortè loca aliqua sunt occulta & inaccessa hominibus, vnde debet adferri, ut

14 nec pertransiit per eam leaena.

15 Ad silicem extendit manum suam, subuertit à radicibus montes.

16 In petris riuos excidit,

17 et oculus pretiosum vidit oculis eius.

18 Profunda quoque fluuiorum scrutatur, & abscondita produxit in lucem.

19 Sapientia vero ubi inuenitur? & quod est locus intelligèntiae?

V ri, ut

20 Nescit hō
pretiū eius,
21 Nec inue
nitur ī terra
suauiter vi
uentium.
22 Abyssus
dicit, nō est in
me: & mare
loquitur, non
est mecum.
23 Non dabi
tur aurū ob
risum pro ea,
nec appende
tur argētum
in commuta
tione eius.
24 Nō cōse
reretur tinctis
Indiæ colorib
us, nec lapi
di sardonico
pretiosissimo
vel saphyro.
25 Nō ada
quabitur ei
aurum vel vi
trū, nec cōmu
ri, vt de pretiosis lapidibus dictum est? 20 Tāta profectō est
ipsa diuina sapientia & intelligentia, vt non possit homo satis
admirari eius dignitatem, neque iusto eam pretio aestimare.
21 Illudque imprimis certum est, non esse eam quarendam
nec inueniri posse, inter homines terrenos, carnales & molles,
qui carnalibus desideriis animo effecminato succumbunt, &
concupiscentiis suis per omnia obediunt ac satisfaciunt, sicq;
quantum ad carnem attinet vitam suauiter agunt. Contra ve
rō, apud illos potius quæri debet vera sapientia, qui strennuē
pugnant & fortiter militant aduersus carnis desideria, carnem
suam cum vitiis & concupiscentiis assidue crucifigentes.
22 Hanc autem veram sapientiā non est reperire in certo ali
quo & designato loco corporali, vnde erui possit humana in
dustria, ad eum modum quo de cæteris metallis & pretiosis la
pidibus dictum est. Nam siue in profundissimis abyssis eam re
quiras, non illic inuenies: neque si per vniuersam vasti maris la
titudinem & profunditatem eam inquisieris, vsquam reperi
re eam poteris. Nauiget homo vsque ad extrema maris, nate
vsque in fluuiorum profunda: aurum forē & argentum aliā
que metalla, item & pretiosos lapides, multis in locis reperiet:
sapientiam veram, nusquam assequetur humana industria.
23 Sed neque vllō potest pretio aut cuiuscunque rei tempo
ralis commutatione comparari, quum nec aurum pretiosissi
mum pro ea dari possit ad comparandam eā: nec argenti quā
libet magnum pondus appendi vel expēdi poterit, in modum
commutationis, pro ea quasi æqualitate pretij cōmenda. Ex
cedit nimirum omne pretium quarumcūque rerum tempora
lium. 24 Tam est pretiosa & nōbilis ipsa vera sapientia, vt
nec comparari ei possint panni pretiosissimi optimis tincti co
loribus, qui ex India adferri solent, & ab hominibus haberi in
maximo pretio. Sed neque lapides pretiosi, vtpote sardonici,
saphyri, aliique aliarum specierum lapides, qui ab hominibus
maximi aestimantur, & auro chariores habentur, vllō pacto de
bent cum illa comparari: quoniam superexcedit in immensum
omne pretium rerum quarumcūque temporalium. 25 Itē
non adæquabitur ei secundum æqualitatē valoris & pretij au
rum pretiosissimum, aut vitrum lucidissimum & mundissimū:
neque etiam vasa aurea, quantūvis magni pōderis vel pretio
sæ materiæ, aut quantūvis artificiosæ formæ siue celaturæ mi
rabilis (vnde nonnunquam huiusmodi aestimantur, non minus
quā

quā à materiæ pretiositate) secundum vllam proportionem
cum ea valent comparari. Quid multa? 26 Nihil tam excel
sum in rebus corporalibus, nihil tam eminens aut pretiosum,
nihil tam magnificum aut tam magni aestimatum inuenitur a
pud homines, quod dignum sit, non dico comparari quasi pe
nitus ex æqualitate cum illa, sed neque commemorari, in cō
paratione ad illam. Siquidem in infinitum & sine vlla propor
tione, excedit vera sapientia pretium omne rerum tempora
lium. 27 Si autem scire cupis, vbi nam aut vnde possit com
parari ista tam præclara sapientia, scito eam humili & assidua
prece gemitibusque & suspiriis ardentibus acquiri vel impe
trari, & quasi conatu laborioso trahi de occultis cœlorum se
dibus, à patre luminum, à quo est omnis sapientia: qui postula
tibus in fide & absque hæsitacione dat affluenter, & nō impro
perat. Apud hunc enim in occulto sinus paterni ab æterno ha
bitat increata sapientia, verbum & filius eius, & ab hoc descen
dit in hominum fidelium mentes omnis creata sapientia.
28 Iterum dico (non enim sufficenter vllis verbis explicari
potest huius sapientiæ dignitas) topazium pretiosissimum la
pidem, qui apud Æthiopes inuenitur, aut alium cuiuscunque
tandem speciei vel quancunque pretij, non posse in valore
pretij, illi tam dignissimæ, secundum æqualitatem comparari:
29 neque etiam pannos qui apud illos sunt Æthiopes, tum ra
tione materiæ, tum ratione colorum quibus tinguntur pretio
sissimi. Omnia enim hæc, quum terrena sint & de terra eruun
tur, sapientia verò de cœlo est, de patris luminum occulto &
diuine scrinio descendēs, manifestum est, illorum omnium ad
hanc nullam esse iustā, quantum ad æqualitatem pretij, compa
rationem. 30 Rursum igitur quæritur, vndenā ad homines
adueniat ista de qua tā gloriosa dicuntur, sapientia: & quis sit
locus intelligentiæ huius, quæ cum diuina sapientiā inseparabili
societate est coniuncta, vnde peti ipsa debeat, aut in quo sedē
habeat. 31 Illud imprimis certum est, ab oculis omnīū super
terram viuentium eam esse absconditam, ita vt corporeis ocu
lis nemo illam possit aliquando vel alicubi intueri: imò neque
oculis mētis per semetipsum potest homo illam apprehendere,
nisi speciali Dei gratia adiutus: nec deniq; vllus hominū plenē
eā valet cōprehendere. 32 Ipsæ quoq; volucres cœli, quāuis
altē admodum volēt, nō eam possunt assequi: neq; corporales
istæ aues volitantes in aëre, neque etiā dæmones maligni, qui
V ij in morē

tabūtur p ea
vasa aurī.26 Excelsa
et emnētia
nec cōmemo
rabitur in cō
paratiōe ei.27 Trahitur
autē sapiētia
de occultis.28 Nō ada
quabitur ei
topazius de
Æthiopia.29 nec tinctu
ræ mundissi
mæ cōponen
tur.30 Vnde er
go sapientia
venit, et q
est locus intel
ligentiæ?31 Abscōdi
ta est ab ocu
lis omnīū vi
uentium:32 volucres
quoque cœli
latet.

ELVCIDATIO

- in morem auium sua celeritate aërem istum caliginosum percurrunt ad decipiendū homines: imō nec ipsi angeli boni, per semetipsos hanc valent apprehendere, aut prorsus comprehendere. 33 Illi qui iam olim mortui sunt, nunc autem in perditione & morte detinentur, nec habent nec nouerunt veram sapientiam, sed olim cū viuerent, existimabant se non nihil attigisse sapientia, quemadmodum sapientes & philosophi ante annos multos defuncti, & nunc apud inferos cōmorantes, tantū vmbra quandam assequuti fuerunt verā sapientia, quæ ab ipsa vera sapientia tantum distat, quantū nuda siue vana fama distat à re ipsa & veritate. 34 Solus est Deus author & largitor omnis sapientia, qui eius cognitionem perfectam habet, eamq; perfectè cognoscit & intelligit, & ipse nouit locum eius, vbi ab æterno quieuerit increata sapientia, & vnde in tempore aduenerit sapientia creata, vnde adueniat delabaturq; in animas hominum. 35 Ipse enim est qui omnia nouit, etiam extremos mundi terminos, siue secundum altitudinem, siue secundum latitudinem: simulque omnia quæ in mundo infra suæ premi cœli ambitum cōtinentur, ipse contuetur, omnia habes præsentissima, vt nos ea quæ coram oculis nostris cōspicimus. Vnde nec mirum videri debet, si etiam sapientiam quam alius nemo potest videre, ipse solus intueatur, & locum eius solus ipse per suam omniscientiam nouerit. 36 Ipse, inquam, qui tantæ est potentia, sapientia atque scientia, vt vêtis ipsis possit & sciat suum assignare determinatum pondus, aut definitū impetum, quo ad certam orbis plagam, & ad certū vsque terminum moueantur, vt nec aliō possint moueri, quā quò pondus ipsius impetus tulerit, nec progredi longius. 37 Qui etiā per eandem suam potentiam & sapientiam, aquas in certa mēsurā appendit siue librat: aquas quidem maris ita librans & cōstringens intra suos alueos, vt non possint totā cooperire terram, quod certè facerent, si non ab eo in mensura eiusmodi cōtinerentur: aquas verò pluuias ita tenens in nubibus, vt non simul decedentes impetu suo terram opprimant, sed paulatim & guttatim decidendo terram humectent, cōmodiūque fecundent. 38 Neq; verò ab heri & nudiūstertius omnipotēs & omniscius Deus istam nouit sapientia, sed ab exordio creaturæ. Tunc videlicet, quando in principio creationis rerū, pluuiis legem suam cōstituebat, vt sic paulatim & guttatim super terram cadendo, eā fecundarent: 39 & quando vias certas constituebat,

CAPITIS VIGESIMINONI.

155

cōstituebat, alueosque definiebat fluctibus maris, terribiliter sonantibus iam diuisis, & in locum vnū (vt apparet arida, & ne totam obruerent terram) congregatis: 40 tūc, inquam, in initio creationis & distinctionis rerum, videbat perfectissimæque cognoscebat sapientiam, tam increatā sibi coæternam quam in sinu suo secū semper habebat, quā creatam illam in tempore suo infundendā cordibus hominum: 41 tūc quoq; illam enarrabat & exponebat angelis sanctis, quos iam condiderat, & in timore sancto instituerat: 42 præparauit etiam tunc eā, formando, distinguendo & ornando per sapientia suā orbem terrarum, & omnia quæ in ipso sunt: 43 iamq; velut inuestigabat siue considerabat in omnibus operibus suis pulchrè relucentem illā sapientiam suam, videns cūcta quæ secundum illam fecerat bona esse & bona valde. 44 Ac tandem, homine post omnia de limo terræ in animam viuentem & rationalem formato, cœpit illum (partim quidem naturali lumine, partim verò in inspiratione interna illuminantis & dirigentis gratia suæ) erudire, dicens: 45 Ecce in hoc vera consistit sapientia, quæ sola à morte animas liberat, vt ex puro & pio cordis affectu dominum Deum suum timeat, reueretur, ac diligat homo, ipsi vt primo ac summo rerum omnium principio humillimè subiectus, eidemq; vt summo & perfectissimo bono tota cordis intēctione deuotus: 46 & hæc sola est verè salutaris & sancta intelligentia, vt ex pio erga Deum affectu quā sollicitissimè homo se custodiat ab omni peccato, quod nouit Deo esse exosum: vtq; ab eo quā fieri possit maximè se elonget, etiā occasiones sollicitè fugiens peccatorū. In hoc scilicet sita est cœlestis sapientia & intelligentia, in huiusmodi hominibus qui Deū timeant & à malo recedunt, locum suū habet, atq; eiusmodi ab æternis malis suprā memoratis ipsa præseruat.

VIGESIMINONI CAPITIS

ELVCIDATIO.

IOST hæc, iterum intermisso aliquantulū sermone, si fortè respondere aliquid liberet amicis, quum permanerent omnes in silentio, sermonē vir sanctus prosequi decreuit, assumensque obsecrum & disertum sermonem suum, rursus loqui cœpit: primū quidem felicitatis pristinae claritatē multis V iij verbis

procellis sonantibus, 40 tūc vidit illam,

41 & enarrauit,

42 & præparauit,

43 & inuestigauit:

44 & dixit homini:

45 Ecce timor domini, ipsa est sapientia:

46 & recedere à malo, intelligentia.

Cap. 29. Addit quoque Iob assuetas parabolas suas, et dixit:

ELVCIDATIO

verbis & rhetorico artificio amplificans, dehinc ex opposito presentis calamitatis miseriam simili ratione exaggerans, tertio deinde loco, suam innocentiam cū protestatione & imprecatione apertissimè enarrans. Sic itaque commemorare pristinam suam felicitatem per optantis modum est exorsus.

2 Quis mihi tribuat, ut sim iuxta me, ses pristinos, secundum dies qd' deus custodiebat me
 2 O quàm læta erat olim & iucunda conditio status mei ante menses aliquot, priusquam in grauissimam istam incidissem calamitatem, in diebus illis quando, propter rerū omnium prosperitatem & abundantiam, manifesto iudicio etiā exterius clarebat, Deum peculiari custodia me meaque omnia seruare, & quasi singulariter mei meorumque omnium curam agere, eo quod nullum mihi nocumentum permitteret vel à dæmone, vel ab hominibus, vel alio casu malo euenire. 3 Quando illumina-

4 Sicut fui i dieb' adolescentiæ meæ, quādo secretus deus erat in tabernaculo meo.
 4 Quam erat tunc gratiæ eius, quasi fax aut candela lucens, super apicem mentis suæ verticem rationis meæ splendebat, meque in omnibus credendis & agendis illuminabat: & ego nō rebellis nec inobediens lumini, ductum illius diligenter insequabar, omnia mea secundum diuini luminis instructionem sollicitè dirigēs, ut sic omnia agerem quomodo Deo quāmaximè grata esse intellexissem: idque in densissimis huius mundi tenebris, ubi quāmaximè opus est diuino lumine, sine quo in tenebris ambulat homines mundi huius, & nesciunt quō vadant.

5 Quando erat omnipotens meū, & in circuitu meo pueri mei.
 5 Quam erat læta olim & iucunda conditio status mei, in ætate priorī & florida, in diebus transactæ felicitatis, quando (ut ab eo felicitatem meam enarrare incipiam, quod est primum veræ felicitatis initium, & sine quo nulla est omnis quæ in hoc mundo videtur felicitas) erat mihi quasi cohabitans in secreto Deus, sic mihi semper præsens, familiaris, amicus, propinquus & beneficus, quemadmodum amicus cum amico cohabitans.

6 Quādo laudabam pedes meos butyro,
 6 Quam sic (inquam) ipse omnipotens mecum erat, tanta & tam manifesta familiaritate mihi cōiunctus, ut ex eius presentia mihi veniret rerum omnium quæ in hoc mundo desiderantur affluentia: quando nimirum filij mei ac filia numero competenti & bona valetudine erant coram me, mihi que velut applaudebāt vndique: seruorum quoque multitudo officiosissimè mihi in omnibus ministrabat. 7 Quando tanta erat mihi rerum omnium ad familiæ sustentationem necessariarum abundantia, ut quasi pro aqua mihi esset lac atque butyrum: ita ut si voluissem, in lacte aut butyro pedes potuissem abluere, quemadmodum solent in aqua pedes abluī.

7 Quādo

CAPITIS VIGESIMINONI.

156

7 Quando non solum terra ex se multum fecunda, verum etiam petrosa & ex se satis infœcunda, per diuinam benedictionē, magnam olei copiam mihi profundeabat, ut quasi per rivulos fluere vltro videretur. 8 Accedebat ad hanc numerosa proles atq; familiæ sufficientiā & diuitiarū abundantiam, honor & gloria nō inferior, dignitatēq; magna autoritas. Siquidem apud meos tantæ erāt æstimationis, ut procedente me ad portam ciuitatis, ad explendū iudicis quod mihi incumberebat officium, in platea publica corā omnibus mihi sedem iudicialiam constituerent, ut iudici ordinario & administratori iustitiæ: ubi sic residens, omni populo circumstante, aduentantium & disceptantium causas audiebam & diiudicabam. 9 Tante eram tunc apud omnes autoritatis, & sic me reueriebatur, ut cum me viderent vel à longè venientem petulantes pueri vel lasciuientes iuuenes, statim sese absconderent & subterfugerēt à conspectu meo, timētes à me increpari de suis ineptiis. 10 Senes autē & graues viri cū me viderent aduenientē, non abscondebantur, sed in signum honoris & reuerentiæ mihi affurgentes, tantisper consistebant in pedes, donec ego pertransissem. 11 Neque verò tantū simplices homines & vulgares sic me honorabāt, verū etiam magni nominis principes, viri præcipui & nobiliores ciuitatis ac regionis: qui adeo me reueriebatur, ut me adueniente subito sermonē ruperēt, nec me presente cœptū sermonē proseguī audebāt. 12 Illi etiā qui duces ac gubernatores erant aliorū, quibus proinde maior est libertas & maior audacia loquēdi, me tamē presente vocē suā cōtinebant, & sic prorsus obmutescēbāt dū ego loquerer, vel donec ego illos loqui iuberē, ut videretur lingua eorum quasi immobilis palato adherere gutturis. Erubescēbāt enim illi coram me aliquid loqui, ad modū quo solent erubescere coram præceptore discipuli, vel corā patre filij. 13 Cū hoc autē loco honoris habebā etiam famam apud omnes optimi nominis, quod melius est diuitiis multis & pretiosis vnguentis: ita ut quicumque me audirēt loquentē, magnificē cōmendarent & beatum prædicarent: & qui me viderent, testimonij bonū mihi redderent. 14 Neque verò inanis fuit hæc fama, aut vana de nihilo opinio, sed vera & solida ex operibus misericordiæ & iustitiæ lōgo studio comparata: nimirū ex eo quod pauperculos præ afflictione opprimentij lamētabiliter clamantes, & pupillos quibus inter homines fidelis non erat adiutor

V iij siue

siue patronus, de manibus opprimentium, siue per vim siue per fraudem, iustitiæ patrociniū sedulo liberare studuerim:

15 Sæpe enim illos qui ab oppressione malorum sine me iam perituri erant, prorsusque perdendi & miseri futuri, vel in corpore vel in bonis omnibus, seruauī indemnes, & liberaui de manibus iniuste querētium perdere: ita ut post liberationem, pro gratitudinis testimonio, mihi bene precarentur, & pro me rogarent Deum retributorem omnium: nec aliud ab illis accipiebam patrociniū mei ab illis præmium.

16 Viduas quoque, & pauperulas & verecundas, quarum est miseria duplex ex viti amissione & prolis grauiamine, tanto affectu & tanta efficacia, simul & verbis & rebus solebam consolari, ut ad cor

17 Iustitiā vsque & intima illarū pertingeret mea consolatio. 17 Quē admodum induit se homo vestimēto, utpote tunica aut pallio, sic ego induebam me iustitiā mea, omnia quæ agebam iustitiā contegens & operiens, ut nullum vsquam locum in me haberet iniustitiā, & quemadmodum se ornat homo diademate aut corona regali, sic ego ornabar æquitatis iudicio, in qua causas iudicabam singulorum. Hoc ego maximum reputabam iudicis ornamentum, super omnes purpuras & diademata regū.

18 Oculis 18 Simplicibus & ignorantibus id esse solebam, quod oculus corpori, eos videlicet per instructionem bonam dirigendo, & illorum causas diligenter perspicendo, ut illis se defendere propter ruditatem impotentibus ferrem patrociniū.

19 Et pes 19 Illis quoque, qui vel ob debilitatem, vel ob paupertatem, vel alium huiusmodi defectum, sua negotia sollicitare ipsi non poterant, id esse solebam quod pes corpori, libenter etiam pro illorum causis discurrens, ut eos adiuuarem esset commo-

20 Pater erā pauperum: 20 Porro erga pauperes omnes sic me exhibui ut patrem decet, affectu verē paterno illorū miseriis condolens, & pro viribus subueniens: sciens tantō ampliōre ex hac re apud deū inuenire misericordiam, quantō minorē ex eadem liceat hīc expectare retributionem.

21 et causam quā nesciebā diligētissime inuestigabā. 21 Tantam verō in iudicandis causis adhibebam diligentiam, ut si quæ forsitan occurreret perplexior quæ mihi non esset satis cognita, vel quantū ad circumstantias facti, vel quantum ad æquitatem iuris, eā non leuiter pertransirem, sed matura deliberatione singula prius examinarem, circumstantiis omnibus diligenter consideratis, & iuris æquitate exactius pensitata. Item & ipsas causas pauperum, cū fortē ob defectum consilij vel patrociniū non satis

clarē

clarē in lucem proponerentur, assumpto gratis in me procuratoris siue patroni officio, diligenter inuestigabam: ne fortē vigilantia aut astutia partis aduersæ callidioris, cōtingeret aduersum illos proferri iniquam sententiam. 22 Sæpe etiam magna vi & autoritate diuitum & potentum compressi malitiam, qua innocentes pauperes contra ius & æquum grauare nitabantur: & quemadmodum si quis leonis aut lupi tenentis in ore prædam maxillas confringat, molarēsque dentes excutiat ac prædam eruat ex ore & dentibus: sic ego diuitum & potentum impiæ tyrannidi viriliter me opponens, nocendi cupiditatem illam iniquam redegi in nihilum, pauperculosque quos illi iam quasi dentibus tenebant protinus deglutientes, autoritate mea erui ac liberos abire feci.

23 Cum hæc ita agerem, bonis fortunæ mihi à Deo concessis tam iuste & pietate vtendo, non existimabam aliquando permittiturum Deum, (quem sciebam huiusmodi iustitiæ & misericordiæ operibus maximē delectari) ut sic omnia mihi subito auferrentur, fierēque ad similia peragenda amodo inidoneus: sed eōtrario magis persuadebam mihi, quod in huiusmodi prosperitate, ex dei bona voluntate ad mortem vsque perseuerarem, ad similitudinem aui quæ in suo nidulo quietē demoratur vsque dum deficiat, non ante tempus rapta ē nido, vel occisa telo, aut capta laqueo.

24 Sperabam me peruenturum ad senectū vberem, ad plenitudinem dierū quos assequuti sunt patres mei, & in mea prosperitate nihilominus permanfurum, ad modum palmæ, quæ in perpetuo virore annos multos perdurat. 25 Similem reputabam meipsum arbori, cuius radix aperta est & dilatata iuxta fluentia aquarū: quæ sicut non facili potest areferi, propter vicinitatem humoris, sic nec ego putabam facili futurū ut à felicitàte mea prorsus exciderē, qui sic assidue diuinæ gratiæ & operibus bonis, quibus irrigatur anima, inhærebam.

26 Et quemadmodum messio illa siue sementis quam ros fecundus assidue humectat, ad iustam perducitur solet maturitate: ita & ego assidue bonis insistentis operibus & misericordiæ inhærens, bonā latāmq; senectutem præstolabar.

27 Peruadebam mihi, fiduciam habēs in domino, quod gloria mea siue dignitas & autoritas, propter bonum vsum in dies augeceret & se maior fieret: quodq; fortitudo mea & potestas, quæ mihi quasi pro arcu erat in manu, maius maiusq; robur cū accrescente ætate indies acciperet. Tantū abest, ut huiusmodi

22 Cōterebā molas iniqui, & de dētib' illius auferebam prædā.

23 Dicebā: quæ in nidulo meo moriar.

24 Et sicut palma multiplicabo dies.

25 Radix mea apta est secus aquas.

26 et ros morabatur in messide mea.

27 Gloria nouabitur, et arcus meus instaurabitur.

ELVCIDATIO

iusmodi tam grauem miseriam super me crediderim aliquando venturam. 28 Rursum dico, admirans pristinae conditionis sublimitatem, tantam mihi tum fuisse apud omnes auctoritatem, ut cum inter alios mihi esset loquendum, aut publice aliquid dicendum, summa auiditate meam praestolarentur super proposito negotio sententiam, velut nihili reputantes quicquid alij dixissent, & meam praeter ceteris omnibus anhelantes audire sententiam: 29 sicq; arrectis auribus & attenta mente intendebant consilio quod a me dabatur super proposito negotio, tam ante pronuntiationem, ut plenè exciperent quae dicerem, quam post, ut audita bene intelligerent & probaret. 30 Vbi autem ego dixissem sententiam, tanti fiebat apud omnes circumstantes, ut nemo addere aliquid auderet iis, quae a me dicta fuerant, vel ad contradicendum, vel ad plenius rem absolvendam. 31 Atque ita omnibus mihi silentium benignè praestantibus, & multa cum reuerentia verba mea praestolantibus, in medio illorum liberè fidenterque ego loquebar, quae mihi secundum veritatē & aequitatē dicenda agendāq; videbantur: stillabantq; super illos suaviter eloquia mea, in similitudinem guttularū roris dulciter cadentis super gramina herbarū, unde commodum viroris & augmenti illa sibi assumunt. 32 Quemadmodum glebae arentes aut segetes, in arente terra humore aquarum destituta, pluuiam vehementer desiderat, sic illi desiderantes humectari aut erudiri verbis meis, auidè praestolabantur me loquuturū, loquentēq; benignè excipiebant. 33 Et quemadmodum arens terra se velut aperit ad excipiendum imbrem vespertinū, qui plurimum fecundat terram: sic ij qui ad me audiendum astabant, quasi aperto ore, admodum intenti & velut suspensi, verba mea expectabant. 34 Tanti me faciebant omnes, ut etiam si quando aliquibus arriderem siue hilariorem aut familiariorem me ostenderem, ipsi tamen non ob hoc crederent vel confiderent, ut liberè similiter riderent: sed reueriebantur me etiam ridentem, & quasi iocantem: non audentes ne me quidem ridente contra ridere, vel iocante iocari, etiā iocos meos aut risus seria reputantes: quē admodum videmus de filiis patrem, aut discipulis praepceptorem valde reuerentibus, etiam si amicè nonnunquam arrideat 35 et lux vultus mei non ea ad risum componere, nisi fortè modicissimè. 35 Imò neque debat i terrā lux siue aspectus vultus mei in terram cadebat, quasi frustra & sine

CAPITIS TRIGESIMI.

158

sine aestimatione vlla eorū quos aspicerem: sed aspectus meus aliis erat acceptissimus, ita ut quemcunque dignatus fuisset vel aspectu, magnum hoc sibi ille computaret. 36 Quod si interdum amicitiae & familiaritatis gratia, vel animi causa, aut alia qualibet ratione, ad alios ciuitatis aut regionis meae incolas voluisset accedere, primum mihi locum omnes concedebant, ut primo & digniori, nec villo pacto se mihi quisquam tētabat praepone vel loco antecedere, 37 Cumque sederē ego in honore & gloria in medio multorum, etiam principū & nobilium, circumstante ministrorum multitudine, ad eum modum quo rex circumcingitur multitudine tam principum quā militū, non sic tamen me honor inflauit vnquā, ut misericordiae oblitus tyrannidem assumerem, aut humiles pauperesque fastidirem: sed in mediis honoribus curam semper maximam gessi pauperum & desolatorum hominum, ut eos verbis & re adiuuarem, ac pro mea virili consolarer.

TRIGESIMI CAPITIS

ELVCIDATIO.

CVM verò plurimis ita verbis suam foelicitatem praeteritam commemorasset vir sanctus, statim ex opposito praesentis miseriae calamitatē tragico quodā excessu & rhetorico artificio depingit, sermonē prosequens in hunc modū: 1 Sic tanē pridē in summa prosperitate vitam ego agebam, ornatus liberis, facultatibus, honoribus, & (quod est omnium maximū) operibus bonis, erāmque in pretio apud vniuersos, etiā principes & seniores. Nunc verò longē in diuersum mihi mutata sunt omnia, à summa foelicitate in infimā deiecto miseria: ita ut non solum nō magnificiant aut honorent me senes, verū etiam iuniores tempore, adolescentes & pueri, palām me audēant irriderē. 2 Neque solum illi qui ex nobilioribus aut praecipuis habentur, verum etiam vilissimi quique & de infima plebe nebulones: quorū patres ego non dignatus fuisset admittere vel ad vilissimū domus meae ministerium, utpote ad curam canum illorum quos pro gregū custodia domi meae alebam, cum essem in prosperitate pristina. 3 Quorum fortitudinem aut potestatem, si quam fortè videbantur habere, ego prorsus nihili faciebam, ita ut vel minimo verbulo aut nutu

36 Si voluisset ire ad eos se debet primus.

37 Cūq; sederem quasi rex circumstante exercitu, erat tamē morientū consolator.

Cap. 30
1 Nunc autē derident me iuniores tempore,

2 quorū non dignabar patres ponere cū canibus gregis mei.

3 Quorū vir tus manuum, mihi erat pro

nihil, et vita
ipsa putaban-
tur indigni,

4 Egestate
& fame ste-
riles, qui ro-
debant in so-
litudine, qua-
lentes calami-
tate & mise-
ria.

5 Et mandu-
cabant her-
bas, & arbo-
rum cortices:
et radix iuni-
perorum erat
cibus eorum.

6 Qui de con-
uallibus ista
rapientes,

7 cū singula
reperisset, ad-
eā cū clamo-
re currebant.

8 In desertis
habitabant
torrentiū, &
in cauernis
terræ, vel su-
per glareā.
Qui inter hu-
iusemodi le-
tabantur, &
esse sub senti-
bus delicias
computabāt.

nutu potuissent penitus illos perdere: homines inquam pessimi & nebulones execrandi, quos ob sua scelera ego arbitrabar vita indignos, malāque eos morte mulctare poterā, si extremum iuris rigorem aduersum eos voluissē prosequi.

4 Qui prae nimia paupertate & inopia, quasi steriles aridi & deficientes videbantur, corpore exeso per inedia: qui in desertis locis latitantes, rodebant illic quicquid inueniebant vltra ratione aptum esui, ad sustentandum vtrunque corpus deficiens: squalentes illic omni calamitate & miseria, pereuntēf que in sordibus suis & putredine. Inter homines enim cōm o- rari aut cōparere non audentes, eo quod propter sua scelera timerent publico iudicio puniri, in syluis desertisq; locis de- litescentes peribāt fame & squalore.

5 Illic prae defectu cō- uenientis pabuli manducabant herbas quas proferunt syluæ, & cortices arborū, radicēsq; iuniperorū & aliorū huiusmodi, quæ vulgō non solent ab hominibus mandī, pro cibo sibi acci- piebāt: meritō bestiis in victu, sicut & in moribus similes: quo- niam non alio quā bestiali cibo digni sunt, qui non humanā, sed bestialē & feralem vitam degunt.

6 Imō nec huiusmo- di cibis ad sufficientiam explere ventrem suum poterāt, quasi prosequente eos etiam in vasta deserta digna vltione: sed ma- gno studio illas vilissimas ferarum escas sibi quærere cogebā- tur, de locis humilioribus eas quasi certatim & cum conten- tione quadam rapientes.

7 & quum fortē alicubi aliqua hu- iusmodi vel paucula reperissent, magno clamore ad illa cur- rebant, quasi gestientes pro inuento magno thesauro: quem- admodum solent homines contendere pro rebus magni pre- tij, & pueri clamare solent inuento eo quod desiderauerant.

8 Habitabant isti non in ciuitatibus aut vicis aut villis, sed in locis desertis & semotis à frequentia hominum, iuxta torrentes, ex quibus potum sibi hauriebant, & in cauernis ter- ræ, aut super lapillos arenæ iuxta torrentes, vel in siccatis tor- rentum alueis. In his videlicet locis desertis & ab hominum habitatione semotis, impij isti nebulones latabantur: & esse sub spinis aut inter vepres latitare, quasi pro delitiis sibi com- putabant, prorsus abhorrentes à communi societate homi- num: vel quia ob sua flagitia metuerent publico affici suppli- cio, vel quia propter suam reprobam mentem & affectum plusquā satanicum, à proborum hominum abhorrebant commercio, non valentes ferre eam quam in ciuitatibus probi homines

homines sub communibus legibus vitam ducunt. 9 Filij sunt stultorum hominum & ignobilium, quasi hæreditario quodam iure vitia ista pessima à pessimis parentibus trahen- tes: qui in terra ab hominibus probis habitata & frequenta- ta, prorsus comparere non audebant. 10 Hi scilicet, me- nunc à potestate ac dignitate pristina deiecto, abiicientes me- tum, erigentesque aduersum me superba cornua (vt solent pe- stiferi homines post mortem aut deiectionem strenuorū iudi- cum, de latibulis suis prodire in publicū, impunitatem speran- tes, quasi per mortē aut calamitatem illorum libertate & impu- nitate donati) hi, in quā, nunc sibi de me cāricū faciunt, & qua si in prouerbiū siue parabolam irrisoriā factus sum eis, ita vt lu- dentes & gaudētes cantēt inter se, nec aliud habeāt in ore quā meam miseriam. 11 In signū apertē irrisionis & cōtumeliæ, ad me accedentes residentē in stercore & sordibus putredinis, abominantur & quasi cū horrore execrātur me: & cum multa irrisione longē à me fugiūt: quemadmodū fugere solent homi- nes viso aut odoratu percepto foetidissimo cadauere, aut hor- rendo dracone siue cacodæmone conspecto. 12 rursumq; accedentes, etiā faciem meā spurcis suis spurcissimis fœdare nō verētur, id quod vilissimis abiectissimisq; fieri soler hominibus

13 Quod autem in tantum contemptum venerim homi- nibus, id ex dei permissione potissimū procedit: qui sicut o- lim quandiu voluit me fœlicem & omnibus honoratum fecit, ita nunc calamitosum & despectum omnibus facit. Is enim sa- gittanti similis, de occulto iudicij sui, quasi de pharetra, sagit- tas dolorum atque pœnarum nimis grauium protulit, quas car- ni meæ infixit validē, eamq; afflixit grauissimē. 14 & tan- tisme premens doloribus, quasi freno obstrinxit os meum, vt nequeam effugere, neque etiam os meum ad murmurandum vel blasphemandum audeam aperire. 15 Statim verò vbi ille me veller his affligi malis, calamitates multæ & graues ad dexteram meam illico surrexerunt, quasi iam ante paratæ ad præceptum illius me inuadere & affligere, quemadmodum v- bi prætor signum dederit, mox à latere, maximē dextro, (vn- de solet præberi resistētia atque defensio) insiliunt lictores, apprehenduntq; & stringunt captiuum, vt nequeat effugere.

16 Et quemadmodum lictores vbi in captiuum irruerint, statim pedes illius subuertūt & in terram eum prosternunt, vt pro suo libito eum ligent vinculis: ita afflictiones istæ statim me

9 Filij stulto-
rum & igno-
bilium, & in
terra penitus
non parentes
10 Nūc in eo
rum canticū
versus sum, et
factus sū eis
in prouerbiū.

11 Abominan-
tur me, & lō-
gē fugiunt à
me:

12 & faciem
meā conspu-
ere nō veren-
tur.

13 Pharetrā
enim suā ape-
ruit, & affli-
xit me:

14 & frenū
posuit in os
meum.

15 Ad dexte-
ram orientes
calamitates
meæ illico sur-
rexerunt.

16 Pedes me-
os subuerte-
runt,

me pessunderunt, & quasi in terram prostrauerunt subito.
 17 Imò quemadmodum fluctibus aquarum quis obruitur, sic & ego illarum multitudine & magnitudine calamitatum obrutus & oppressus iaceo in multa angustia, suppressis illis & quasi calcantibus caput meum. 18 Dissipauerunt calamitates istę omnia itinera mea, id est, actiones omnes & studia, quibus solēba incumbere tēpore foelicitatis pristinę, penitus cessare fecerūt, subtractis mihi omnibus facultatibus & honore auctoritatis deperdito. Itē sic omnia itinera mea dissipauerūt vt prorsus nullū sit relictum, per quod possim effugere de tantis malis. 19 Insidiati sunt mihi à multo tempore hostes & aduersarij, tam maligni demones quā horum ministri homines peruersi: quorum vtrique etiā tempore prosperitatis mihi plurimum inuidentes, querebant nocere mihi, sed hactenus non potuerunt, deo me protegente. 20 Nunc tamen, eodem permittente, potestatem in me acceperunt & prauauerunt contra me, ad explendum suum in me conceptum odium pessimum. 21 Illisque praualentibus & super me tota virtute irruentibus, neminem habeo inter homines qui mihi auxilium ferat ab omnibus derelictus & contemptus. 22 Quemadmodum cum subito in impetu, rupto muro aut vi aperta ianua, hostium multitudo fremens in quempiā irruit, à quo diu fuerunt prohibiti donec auferretur impedimentū: sic aduersarij mei, qui custo dia diuinę protectionis (quę mihi pro muro & ostio erat) hactenus prohibiti sunt ad me accedere, eadem nūc ablata, quasi muro interstante rupto & ianua obstante aperta, auidē in me irruerunt: 23 & ad mihi serias calamitates quę mihi infligendas sese totos dederūt, quasi hoc eis summę esset voluptati me omnimodis calamitosum efficere & miserum. 24 Quid multis opus est verbis? Prorsus ego (vt paucis dicam omnia) ad nihilum redactus sum, secundum corpus effectus miser totus & miserabilis, penitus deploreat: valetudinis ac proximus nihilo, vt pote cui nulla sit spes via humana recuperandę salutis, & qui iam iam sum morte consumendus, quantum ad humanam attinet facultatem.

25 Quemadmodum ventus vehemens nubem celeriter transire facit, atque etiā alia de loco suo rapit in impetu suo: sic omnipotens Deus sua permissione, & aduersarius meus sua malitia, omnia desiderabilia mea & quicquid mihi posset esse voluptati in rebus mundi huius, à me abstulit, spolians me liberis,

ris, famulis, gregibus, omnibus facultatibus & honoribus.
 26 Insuper & sanitas mea corporalis, qua antē gaudebam prę alijs multis, simul ablata est mihi, & pertransiit celeriter, ad modum nubis quę à vento agitur, aut rapitur aut dispergitur in nihilum, cuius post paululum non apparet vllum vestigium. 27 Ablata verò sanitate, marcescit nunc in me anima mea deficit quę nunc vigor & vita corporis: & totum me occupat, sibi quę quasi subiectum & totum suum, firma possessio ne detinet, tempus afflictionis & tribulationis: quę tanta est, vt nullam omnino admittat consolationem. 28 Nimirum & per noctem, quod tempus est requiei, quando solent requiescere homines, mihi quies nulla conceditur: sed dolores continui in me deficiunt, & sic me pungunt, ac stimulant, vt quasi ossa perforare videantur, penetrantes videlicet vsque ad medullas quę in ossibus latent absconditę: vt prorsus nihil sit in eo corpore, quantumlibet durū, quantumlibet absconditum, quod non grauissimis excrucietur tormentis. 29 Atque etiam si forte mihi possit ex somno vlla vel modica obuenire requies, multitudo tamen vermium de carne mea putrefacta scaturientium & carnem meam corrodentium, non me permittit somno illo perfrui: qui continuo me arrodunt & mordent, tam per noctem quā per diem, vix quę ad momentum me sinunt quiescere. 30 Quorum quidem vermium tantus est numerus, vt prę nimia multitudine etiā vestimentū meū videantur consumpturi, quasi non sufficere illis omnibus mea carne iam magna ex parte consumpta, ad nutrimentum, vt cogantur in vestimentum carni proximum deficiere. 31 Maxime verò in ora vestimenti apparet illorum multitudo, quam in modum caputij vndique quę circundant & cooperiunt, pre multitudine. 32 Denique, nil aliud mihi videor factus, quā sordidum lutum aut putredo, consumptis carnibus & pelle vestique ad ossa, sanie profluente vndique: iam quę similis videor fauilla: & cineri, vix coherentibus membris: & morti proximus, vt siā in proximo pulvis & cinis. Valde autē illud meā aggraua miseria, quod in tātis cruciatibus innocēter degēs, cōsolationē aut leuamē nusquā inuenio: sicut nō apud homines, ita nequē apud deū. 33 Clamo enim ad te deus, quasi vim paties & qui pra hominē sunt dura nimis ferens, vt vel in modico releuetur dolor meus, vel respirare liceat paululum: tu verò non me videris exaudire in hac postulatione mea, relinquens me absque leua-

ELVCIDATIO

34 *scio & non respici me.* leuamine, in acerrimis istis doloribus. 34 Atque etiam si perisistam orans & perseuerem in clamore meo, tu tamen dissi- mulas & non respicis ad me, vt dolores istos vel auferas vel certe mitiges. 35 Tu qui pridem mihi tam benignum & be- neficum te praebebas, nunc prorsus in contrarium mutatus vi- deris, totus aduersum me (si ita fas sit mortali homini de te lo- qui) factus crudelis, quasi sine misericordia me affligens, & non parcens quantumuis humiliter supplicanti, 36 Neque ma- nus ista qua me tu nunc verberas, paterna illa manus esse vi- detur (si secundum exteriorem hominem iudicetur) qua mol- liter siue leniter verberare soles ad correptionem filios tuos: sed manus dura omnino & horrenda ista esse videtur, qua tuis hostibus soles aduersari, & quae nullis flecti solet clamoribus vbi semel fuerit extenta. 37 Sanè ad magnam prosperita- tis celsitudinem me prouexisti mensibus pristinis, omnibus me ornans ditansque & facultatibus & honoribus, quibus solent homines gloriari. Verum haec exaltatio nunc mihi cumulum infelicitatis plurimum aggrauat, eò quòd tantò factus sit cas- sus grauior, quantò fuerat gradus altior. 38 Postquam enim sic me in altum sublimaueras, nulla stabilitate, quasi super vé- tum, permixisti nunc casu grauissimo ad infimam sortem & ex- tremam calamitatem à summa illa felicitate subito mecorruere: veluti si quis ex aëris suprema aut media regione, in profu- dum terrae puteum cadat, 39 In omnibus autem his non a- liam habeo consolationem temporalem, nisi quòd cognosco non esse durabilem istam tantam calamitatem, sed breui fini- endam morte. Hoc enim scio, quòd post istam calamitatem, cum tibi visum fuerit, ad mortem usque me perduces: ad quam velut ad commune domum & generale hospitium migrare oportet sine exceptione vniuersos, qui viuunt super terram: quemadmodum ij qui in in praeiitis generationibus vixerunt illuc iam praecesserunt, & subsequenter nos qui post nascituri sunt in futuris generationibus. Omnibus enim hominibus sta- tutum est mori. 40 Non autem ideo per mortem spero li- berari à miseria, quòd per eam arbitror me prorsus consumen- dum, & secundum corpus & secundum animam. Tamen si enim in mortem trades omnes homines, vt separètur ad tempus ani- ma & corpus, non tamè emittes manum tuam ad totalem eo- rum consumptionem, non extendens tuam potentiam vt peni- tus homines ad nihilum redigas, ita vt neque corpus remaneat post

CAPITIS TRIGESIMI.

161

post mortem neque anima, vel vt nunquam reuniantur cor- pus & anima: quemadmodum bruta animalia dum moriuntur penitus intereunt, etiam secundum animam, & sine spe resu- scitationis penitus consumuntur. 41 Imò verò etiam si ho- mines per mortem cadant & ad tempus deficiant, per separa- tionem animae à corpore: tu tamen dextera omnipotentiae tuae saluabis eos. Vniuersos quidem & bonos & malos seruabis se- cundum animam, non permittens animam cuiusquam secun- dum substantiam interire cum corpore: item vniuersos serua- bis ad resurrectionem, sic vt suo tempore resurgant in corpo- re & anima, vel ad gaudia vel ad supplicia. Bonos verò specia- li ratione saluabis, omnes ad vitam & gaudia sempiterna.

42 Quum essem ego nuper in mea prosperitate, non sic in- flabar in meipso vt alios despicerem, sed ex affectu misericor- diae compatiebar miseris, lugens cum lugentibus, & dolens cū dolentibus: neque verbo aut signo compassionem tantū offen- tabam, verum ex intimo cordis affectu compatiebar illis, at- que etiam re ipsa pro mea virili illorum miseriis studebam suc- currere. 43 Et quia erga alios ego semper fui misericors, pauperi. sperabam quòd etiam mihi fieret similis, & à Deo & à proxi- mis, misericordia, siquando in casu aduersos inciderem: vide- licet vt mecum faceret misericorditer Deus, & proximi huma- nitatem item mihi praearent: 44 sed venerunt mihi pro- expectatis bonis inexpectata mala, nec Deo miserante quan- tum ad exteriorem consolationem, nec homine. 45 Puta- bam reliquum vitae tempus me acturum in statu iucundo fœ- licitatis pristinae, eo quòd tam deuoto corde Deum timerem, & misererer pauperum: sed subito & ex improviso eruperunt mihi aduersitates horribiles, quibus suis tenebris horribilio- res. 46 Et parum forsitan videretur, si tantum in superfi- cie carnis aut in extremis partibus corporis ista defecisset af- flictio. Nunc verò usque ad intima viscerum, neruorum, os- sium & medullarum penetrat horrenda ista corruptio: quae ca- lore supra modum excessiuo, quasi inflammat & effervescente suae bullire facit omnia intestina, vnde continuus nascitur in toto corpore cruciatus absque vlla requie. 47 Tempus af- flictionis huius me ex improviso occupauit, totumque sibi ob- tinet, quod minimè expectaueram, nec opera mea priora me- ruisse videntur. 48 Eam ob causam, tristis & dolens incede- bam, nimis afflictus passionibus, sic tamen vt à furore iracun- diae

41 & si cor- ruerint, ipse saluabis.

42 Flebā quā- dam super co- qui afflictus erat: & com- patiebatur anima mea pauperi.

43 Expecta- bam bona,

44 & vene- rūt mihi ma- la:

45 praestola- bar lucē, & eruperunt te- nebrae.

46 Interio- ra mea effe- buerūt absq; vlla requie,

47 praene- runt me dies afflictionis.

48 Maerens incede- bā, si- ne furorē

X diae

49 *Confur-
ges in turba
clamabam.*
diae mihi temperem, vt ob dolores meos nemini conuitia aut blasphemias ingeram. 49 Atque ad satisfaciendum dolori meo, eumque vel in aliquo mitigandum, post sessionem mihi ipsi molestus (vt solet euenire iis qui torquentur grauiter) cōsurgens, inter circumstantes homines meam miseriam lamentabiliter eiulabam, & explicabam dolorem meum, si fortē (vt fieri solet) ex hoc aliqua mihi posset prouenire consolatio.

50 *Frater fui
draconum,*
Sed quid? Perparum à proximis inueni consolationis.

50 Conciues & cognati mei, cradeles sese mihi exhibuerunt, ad similitudinem draconum: non solum non consolantes vel alleuiantes meum dolorem, verumetiam suis venenosis sibilis, id est, maledicis detractionibus & conuitiis, mea vulnera aggrauantes: quibus tamen ego nunquam aliter quam fratrem me exhibui, omne illis ostēdens familiaritatem & charitatem. 51 Socij quoque mei, cum quibus ego non aliter quam amicē & socialiter conuixeram, facti sunt erga me crudeles & immisericordes, quasi struthiones, quibus non sunt viscera misericordiae, & qui vix propriorum miserentur foetui.

52 *Cutis mea
denigrata est
super me, &
ossa mea a-
ruerunt pra-
caumate.*
52 Merito tamen tanta miseria ad misericordiam proximos deberet inflectere, quam vel externa ipsa facies corporis patentissimē demonstrat. Prae nimio enim ardore qui latitat in intimis, extrema cutis quasi combusta nigrorem contraxit, sicut caro quae à flamma ignis grauiter est cremata: ossa quoque omnia intus virore suo & vigore destituta prorsus exaruerunt, & vsque ad medullas arefacta sunt. 53 Et, vt semel tragicum istum fletum absoluam, gaudium meum & prosperitas omnis in quibus pridem vitam egi, versa sunt in summam aduersitatem & tristitiam, occupatque extrema modici & brevis gaudij, luctus grauissimus: vt merito nunc pro cythara laetitiae, assumere debeam luctum tristitiae, & pro musicis instrumentis, in quibus solent letari qui agunt prosperē, carmina debeam canere lugubria: quibus occupantur qui degunt in tristitia, partim ad declarandum, partim ad releuandum dolorem suum.

TRIGE-

TRIGESIMIPRIMI CAP.

ELVCIDATIO.

Ommemorata ad hunc modū à viro sancto pristina felicitate, ac deinde aduersitate praesenti tragicē deplorata, tertio nunc loco suam protestatur, etiam sub execrationis iuramento, innocentiam: per singula in quibus magis peccare solent homines, innocentem sese declarans. Et primum quidem ab impudicitiae vitio, quo inquinatur multi sese excusat, dicens:

1 Tanta diligentia & vigilatia ego obseruavi oculos ac caetera omnia corporis membra, & quasi pactum firmum statui cum membris omnibus & sensibus corporis mei, vt ex illorum mala custodia nō inciderim in vllas cogitationes prauas, quibus vel leuissimum praestitissimū assensum, ad concupiscendum alienam virginem vel mulierem in corde meo, quae mihi non esset legitimo coniuncta matrimonio. 2 Et merito sanē tanto studio castitatem colui propter timorem Dei. Sciebā enim, quod si membra sensusque corporis mei tradidissim impudicitiae, concupiscendo mulierem alienam in corde meo, per hanc turpitudinem impudicitiae, alienus fierem à Deo altissimo qui in supernis habitat, & ipse à me vicissim alienus, sic vt nullam ipse portionem in me haberet, nec hereditatem vllam siue fixam mansionē, qualem habet in piis & castis hominibus: quoniam ij qui corpora sua polluūt adulteriis & fornicationibus, efficiuntur membra satanae & hereditas eius atque possessio, à Deo prorsus alieni: qui castitatem diligit, & impudicitiam odit. 3 Deinde & hoc sciebam, homines iniquos qui huiusmodi operantur, licet fortē ad tempus videantur liberi à perditione, certam tamen poenam & indubitatam manere perditionē, vt pro suis iniquitatibus proiciantur in damnationem sempiternam: 4 & iis qui operantur iniustitiam (cuiusmodi sunt, qui suis vxoribus legitimis superinducunt scorta, ad illarum iniuriam maximam) sciebam certō debitam esse & indubitato venturam, finalem & totalem à Deo summo bono alienationem atque discessionem, absque vlla spe vnquam redeundi in illius gratiam: quae quidem alienatio aeterna tunc illis veniet, quum terribilis illa vox aduersum eos intonabit: Discedite à me maledicti in ignem aeternum.

5 Neque verò spes mihi, sicut nec vlli, esse potest, in eo quod
X ij forsitā

Cap. 31.

1 *Pepigi scilicet
dus cum oculis
meis, vt ne co-
gitare quidē
de virgine.*

2 *Quā enim
partem habe-
ret in me de-
desup, & hae-
reditatē oīpo-
tens de excel-*

3 *Nūquid nō
perditio est
iniquo?*

4 *aliena-
tio operātib-
iniustitiam?*

5 *Nōne ipse*

ELUCIDATIO

considerat vi- forsitan occulte & in abscondito admissa esset fornicatio, quasi
as meos, & Deum id latere posset, sicque punitionem iustam effugere oc-
cunctos gres- cultum adulterium. Ipse enim videt & considerat omnes actio-
sus meos di- nes meas quas operor, & omnia studia mea ipse exactissimè
numerat? sic nouit & sigillatim perspecta habet, quemadmodum ea quæ
numerata habemus optimè & sigillatim nouimus: sic (inquā)
omnes actiones & affectiones meas attendit & dinumerat, vt
pro singulis mihi suo tempore iustam mercedē retribuatur pro
bonis optimam, pro malis pessimam. 6 Sicut autem casti-
tati sedulo operam dedi, sic & veritati æquitatiq; semper stu-
dii. Vnde si ego tempore meæ felicitatis conuersatus sum in
vanitate mendacij, & si festinauerunt pedes mei siue affectus
ad agenda negotia mea in dolo & fraude, ad circumuentionē
proximorum meorum, non refugio seuerum Dei examen, iu-
sto eius iudicio sisti libet volo, 7 vt examinet ipse me ex-
amine æquitatis & iustitiæ suæ, sicque cognoscat & approbet
simplicitatem & rectitudinem cordis mei, quam erga proxi-
mos semper tenui. Nihil enim dubito, testimonium bonū mi-
hi perhibente cōscientia, quin coram iudicio Dei hac in par-
te innocens inueniar. 8 Insuper, quantum ad auitiā & in-
iustitiā vitium, immunem esse me cognosco. Vnde si per auar-
itiā declinaui à via rectitudinis & iustitiæ, propter munera,
aut spem lucri vel fauoris humani, declinādo ad dexteram vel
sinistram: 9 & si ego cum consensu dedi oculos meos car-
nāque corporis membra ad insequendum malas cordis concu-
piscencias, quibus subinde tentantur corda iudicū procuran-
te diabolo, ad concupiscendum munera vel aliorum bona:
10 si denique manus meas permisi maculari acceptione mu-
nerum, ad subuersionem iustitiæ: si (inquā) in huiusmodi ego
reus inueniar, & iniquè egisse contra proximum, pronūcio ex-
nunc ego ipse aduersum me iudicium, & hoc iudicio, dignum
esse me vt mihi mea auferantur: 11 vt quū ego seminauero
& laborauero, alij meas segetes demetāt, & labores meos deu-
orent: dignū quoq; iudico hac pœna meipsum, vt progenies
mea prorsus extirpetur, & ad extremā redigatur miseria. Di-
gnus est enim malè imò peius tractari ab alijs, qui alios prior
malè tractauit. 12 Iterum, ad certiore castitatis meæ cōiu-
galis assertionem hoc protestor, quod si permisi cor meū per
consensum malum seduci in muliere aliena, vt eā concupisce-
rem in corde meo, & si ad concupiscentiam malā implendam
callida

CAPITIS TRIGESIMIPRIMI.

163

callida exquisiui media, vt pote sub tempus noctis in tenebris
insidiādo ad ostium amici aut proximi cuius vxorem adama-
rem, quasi tempus opportunum implendo malo desiderio ex-
plorans. 13 Si (inquam) huiusmodi aliquid feci, pronūcio
ego ipse contra me sententiam, & dignum iudico meipsum, vt
simile mihi eueniat: nempe vt vxore mea alius pro scorto ab-
utatur, & cum ea alij commisceantur adulteri. In eo enim in
quo quis offendit, dignus est puniri: quique abstulit iniuste al-
teri quod habebat charissimum, dignus est & ipse quod habet
charissimum malè perdere. Et meritò quidem execrādum ma-
ximè & detestandum est hoc adulterij vitium. 14 Est enim
nefas maximum, diuinæ & naturali legi maximè aduersum:
15 & maxima iniquitas aduersus proximum, quoniam nulla
iniustitia tam grauiter nocet aut tam graue dānum infert pro-
ximo, vt ista: quæ id quod in omnibus rebus externis reputa-
tur maximum bonum, homini aufert & violat. 16 Meritò
quoque comparandum venit adulterium flammæ ignis vehe-
menti, quæ ad consumptionem vsque deuorat illū qui eo mar-
culatur, & omnem ad radices vsque extirpat legitimam gene-
rationem. Nam is qui adulterio se subdit, quicquid videtur ha-
bere vel antè habebat boni, quasi flamma incendij deuorante,
perdit substantiam, honorem, bonum nomen, amicos, patro-
nos, & si quæ antè in eo fuerunt virtutum opera, vel semina
aliqua boni, ab adulterij igne pessimo omnia deuorantur: effi-
citurque adulter, totus miser, & despectus ab omnibus.
17 Omnia quoque eradicat genimina, quia per adulterium
posteritas honesta & legitima tollitur, sitque per ipsum proles
suspecta & incerta, vt ignoretur quæ sit aut non sit legitima.
Item plerumque qui in adulterio concepti sunt, grauius igne
vruntur malæ concupiscentiæ, suntque non rarò perditū parē-
tum imitatores. 18 Dignū quoque meipsum iudico magna
pœna, & vltionem subire non refugio, si cum mihi subditis fer-
uis & ancillis crudelius egerim, quàm decuerit, aut si per ty-
rannidem ac vim illos oppresserim: imò tam me illis præstiti
æquum atque benignum, vt si fortè aliquando arbitrarentur il-
li habere se aliquid aduersum me, in quo vel eis non satisfacis-
sem, vel fuisset molestus, non recusauerim subire cum illis iu-
diciū, & causam agere cum eis in iusto iudicio, quemadmo-
dum solent contendere in iudicio pares cum paribus. Tanta
ego vtebar etiam erga inferiores & subiectos benignitate si-

X iij ue cle-

ue clementia, quum potuissim illos (si voluissim) solo verbo abicere, ac per vim ita opprimere, vt neque hiscere contra au-
 19 Quid enim facia, cu sur-
 rexit ad iudicandū deus?
 derent, quantumvis magnam perpessi iniuriam. 19 Ad quā quidem clementiam erga subditos praestandam, mouet me potissimum consideratio iudicij & magnitudinis Dei. Esto enim nunc inter homines effugere potuerim iudicium & ultionem de tyrannide & inclementia quam in seruos exercuissim. At in illo magni iudicij die, quando is qui modò dissimulans dormire videretur Deus, quasi euigilabit & consurget ad exercendum generale iudicium, quid tunc facerem, quomodo tunc me liberarem, si aliter nunc quam oportet egissem cum illis?

20 et cu que fieri, qd re-
 spodebo illi?
 20 Esto nunc forsitan vtcunque possem etiam verbis illis satisfacere, aut potius verbis obruere illos, in illo tamen die coram iudicio Dei quid respodebo, quomodo illum qui verbis non fallitur, nec multiloquio obruitur cōtentum reddere poterō, si iniuste oppressissem pauperulos mihi subditos?

21 Nunquid non in vtero fecit me, qui & illū operatus est?
 22 et forma uit me in vulua vnus?
 21 Considerabam insuper, vnum & eundem esse artificē deū, qui me fecit secundum animā rationalem hominem, ad imaginem & similitudinem suam, ratione pollentem & beatitudinis sempiternae capacitatem: similiter & illum seruū meū ancillamq; meam, in eadē dignitate fecit. 22 Secundum corpus etiam vnus idemq; me formauit & finxit in vtero matris meae, ex virtute paterni seminis & substantia matris, qui & illum seruū meū aut ancillam plasmauit in vulua & vtero matris suae. Vnde manifestū est, cū artifex diligat naturaliter omne opus artis suae, tātam Deo esse curam de seruis, quantā de dominis: & tā seuerē in iudicio iudicaturum Deū pro seruis, quam pro dominis, aut contra dominos, quam contra seruos, si aliter q̄ oportuit egisse erga seinnicem inueniantur. Hac itaque consideratione, malui hīc modò etiā cum inferioribus subire iudicium, quam postmodū illud terribile Dei iudicium prestolari: neque per tyrānidem quicquam volui agere, ne vicissim absque misericordia terribile iudicium illic in me desiniret.

23 Si negaui quod volebat pauperibus, & oculos viduae expectare feci.
 23 Quantum verò ad misericordiam, perhibet mihi bonū testimonium conscientia, quòd pauperibus & egenis liberaliter subuenire solitus fuerim pro facultate mea, ad leuandam eorū miseriam. Peculiariter quoq; erga viduas bis miseras (tum propter mariti orationem, tum propter prolium grauamen) promptus eram & celer ad impendendum illis misericordiae operam: tam promptē & alacriter illis praebens necessaria, vt differēdo earum

earum oculos non cogerem expectare, neque verēcundam faciem erubescere. Hoc enim exigit perfecta misericordia, vt paupercularum viduarum non solū subueniatur necessitati & inopia, verum etiā occurratur teneritudini & verēcundia: quae statim confunduntur, si diutius quā opus est cogantur expectare.

24 Si quid haberem delicatius pro meo esu paratū, quā-
 tumvis modicum, nunquam solus totum ipsum vorabā, sed aliquam semper portiunculam mihi subtrahere, aliisque pupil-
 lis aut miserabilibus personis impartiri, solitus fui: sic in pauperibus deum patrem & patronum pauperum, honorans.

25 Nimirum ex quo vtī primū cōepi ratione, quantum ego
 commemorari, peculiariter semper moueri me sensi, & affectū esse ad huiusmodi opera misericordiae pauperibus impenden-
 da: continuoque studio & vsu, huiusmodi affectus continuū in me sumpsit incrementum, ita vt essem indies magis magisque deditus operibus misericordiae & beneficentiae in paupe-
 res.

26 Cuius quidem virtutis & studij initium, mihi vide-
 tur ex radice naturalis complexionis procedere: quoniam ex naturali complexione, quā in maternis visceribus accepi, ad pietatē & compassionē trahi me sentio, vt quasi de vtero meū videatur egressa miseratio: quam deinde bonitatē naturae, statim post vsum rationis, assiduū studium & exercitium virtutis in me confirmauit atq; perfecit.

27 Si quē viderē forte per viā incedentē, absque honestis & decetibus vestimentis, nunquā
 propterea quēquam despexi, vt facere solent amatores mundi huius, qui ex vestimentorum pretio homines aestimant, honorantq; vel inhonorant, nullo vel minimo habito respectu virtutis: sic ordine contrario & peruerso iudicio, quod verē est in hominibus honorandum minimē honorantes, cōtrā quod nō est honorandum magnificē honorantes. Nō (inquam) ad horū vanum iudiciū, pauperes vnquā pannosos aut nudos, ob vilitatem vestīū aut nuditatē, despexi: sed omnem eum in quo vestigiū aliquod aut signū virtutis consexi, honoravi vt potui.

28 Nudos aut semicinctos tantū indutos, & discoopertos lateribus, prae defectu congrui indumenti, incedentes, vestiebam: ita vt mihi propter impenitam misericordiam benedicerent, quorum operueram latera, bene mihi praecantes, & benedixit mihi latera ei?
 29 et de vel-
 leribus omniū mearū calefactus est.

30 Si letau
super pupillū
manū meam,
etiā quum vi
derem me in
porta supe
riorem,
31 Humerus
meus à iūctu
ra sua cadat,
et brachium
eius osibus
cōfringatur.
32 Semp enī
quasi tumen
tes sup me flu
tus timui
Deum.
33 et pondus
eius ferre nō
potui.
34 Si putau
aurum robur
meū, et obri
xo dixi, Fidu
cia mea.
35 Si letat
sum sup mul
tis diuitiis, et
ga plurima

dia nuditatis, sed insuper aduersum iniurias frigoris defensa
essent illorum corpora. 30 Sed nec in oppressione vllius vn
quā innocentis me redarguit cōscientia, vt fidenter audeā ad
uerfum me precari mala, & contra meipsum proferre senten
tiā, si aliter quā iustū est cū illis egerim. Videlicet si vnquā ad
oppressionem iniustā pupillorū, aut aliorum huiusmodi patro
cinio humano carentium abusus sum potentia vel autoritate
mea, tunc etiā quum in iudicio me viderē posse praeualere, &
abiq; vllius cōtradictione illos opprimere. 31 Paratus sum
hanc à Deo plagā sustinere, vt humerus meus arefactus à iun
ctura sua dissoluatur, & resolutus in cinerē de corporis massa
et brachium meum quo vsus fueram ad oppres
sionē innocentū, cum osibus suis confringatur, fiatq; prorsus
impotens. Dignus enim fuerit, omni potentia & fortitudi
ne sua priuari, qui illa malē abusus est ad oppressionē simpli
cium, quos defendere potius & iuuare debuisset. 32 Ob hoc
scilicet tam sollicitē semper ab huiusmodi innocentū oppres
sione abstinui, quoniā ante oculos semper habui timorē Dei,
eiusque iudiciū semper quasi capiti meo desuper imminens
prospectabā: quemadmodum is qui maris pericula nauigat, vi
det desuper veniētes & quasi capiti imminentes tumentū flu
ctuum procellas, quasi ad montū magnitudinē ascendentes.
33 semperque hoc mihi persuasum habui, pondus siue gra
uitatē iræ Dei quæ aduersum huiusmodi impios pauperū op
pressores certō veniet, ipsis fore intolerabilē. Quæ sanē consi
deratio tam terribilis & execrabilis iudicij, quod etiam angeli
ferre non possunt, meritō quēlibet mortālē hominē, vel it
lit aliquando dei iudicio exhibendū, prohibere debet ab op
pressionē simpliciū. Similiter & ab avaritiæ vicio immunē me
fuisse semper, cōfiteor. 34 Tametsi enim opibus abundaue
rim prae aliis multis, nunquā tamē ita auro quantūlibet puro
aut pretioso, vel argento, vel vllis aliis diuitiis tēporalibus cor
apposui, vt illas reputauerim præcipuū robur meū, aut in illis
præcipuam constituerim fiduciam meam: sed ante omnia ha
bui semper in Deo fiduciam, illūque præcipuū robur meum
semper cōputavi, sine quo nihil sum aut possum, & in quo pos
sum omnia. 35 Neque etiam inordinata aut dissoluta lati
tia gauisus sum in multitudine diuitiarū mearū, & quod plu
rima lucrificissem aut comparassem mihi manibus meis, aut
meorum ministrorū: nunquam ex horum temporalīū affluē
tia

tia vlli ineptæ latitiæ me tradidi, sed magis timorem inde & reperit ma
anxietatem animi concepi: sciens, quod tantū dispensator
essem omnium illorum mihi creditorum, quōdque non sine ma
gno periculo esset tantarum opum dispensatio. 36 Ab ido
latria quoque semper, vt à perniciosissima peste, maxime ab
horui. Nunquam me illicere potuit pulchritudo solis lucen
tis in virtute sua, aut lunæ per noctē clarē fulgentis in incessu
suo, vt propterea cor meū in se exultaret, quasi cognito & cō
specto diuino numine: aut manum meam in honorē & reue
rentiam signūq; adorationis, versus solem aut lunā prius extē
sam, ac deinde ori applicatam deoscularer: quomodo cere
moniandi vtuntur ij qui solem & lunā vt deos adorāt, qui vbi
solem vident clarē lucentem aut lunam, manū extendunt ver
sus illa: ac deinde ori applicatā osculantur, quasi cupientes so
lem aut lunā, vt numen diuinū, osculari & adorare. 37 Qui
quidē ritus siue modus idololatræ, est peruersissima iniquitas
& abnegatio manifesta aduersus deum verū & viuū, vtpote
per quā tribuitur creaturæ summus honor, & cultus summus
latræ siue adorationis, qui soli debetur vni vero Deo, qui est
solus altissimus, & altissimo illo latræ solus honore dignus:
38 ipsi autem creatori denegatur suus honor ille summus
& primus, dum etiam creaturis vel æqualis vel maior impen
ditur. 39 Ab inuidiā quoque tabescentis morbo tam fui a
lienus, vt nec de inimicorū meorum aduersis casibus fuerim
gauius, nec in illorū malis exultauerim, tantū abest, vt erga
cæteros non aduersarios inuidia fuerim affectus: quum econ
trario inuidi nō solum de malis inimicorum, verum etiā alio
rum proximorum gaudere soleant, sicut in prosperis successi
bus contristari. 40 Non enim ex cordis maleuolentia in
tusque latente inuidia, os meū aperui ad proferendū aduersus
proximum verba maledictionis, quibus malē precando postu
lassem auferri ab eo animam siue vitam, aut etiam aliud mino
ris mali vel damni fuisset imprecatus: quæ quidē exterior o
ris custodia, testimoniū perhibet interiori conscientiæ, quod
ab inuidia liber fuerit, quoniam ex abundantia cordis os lo
quitur, nec faciliē se posset os continere à malis precationibus
corde odio atque inuidia pleno. 41 Summam quoque hu
manitatē & familiaritatē, tā erga domesticos quā erga extra
neos, semper ostendi. Erga domesticos quidē viros tabernacu
li mei siue domus meæ, tā amicū & suauē me exhibui, vt car
nis

36 Si vidi so
lem quū ful
geret, et lunā
incedentē cla
rē, et latenti
est in abscon
dito cor meū,
et osculatus
sum manum
meā ore meo.
37 q̄ est iniq
tas maxima.
38 et negatio
contra deum
altissimum.
39 Si gani
sus sum ad
ruinā eius q̄
me oderat, et
exultavi q̄
inuenisset cū
malum.
40 Nō enī
dedi ad pec
candum gut
tur meum, vt
expeterē ma
ledicens ani
mam eius.
41 Si nō di
xerunt viri
tabernaculi

meis de de
carnibus eius
ut saturer
42 Foris non
mansit pegeri
nus, ostium
meum viato
ri patuit.

43 Si abscon
di quasi ho
peccatū meū.

44 et cala
ui i sinu meo
iniquitatem
meam.

45 Si expa
ui ad multitu
dinem nimia

46 et despe
ctio ppi quo
rū terruit me

47 et non
magis tacui.

48 nec egres
sus sum ostiū

49 Quis mi
hi tribuat au
ditorem.

nis siue corporis mei presentia nihil illis esset gratius, ita ut sa
tiari nequirent mea corporali presentia: quemadmodum de
eo quod nimium suauiter diligimus, satiari non possumus.

42 Extraneis verò hospitalis torus & liberalis fui, peregrin
nos quolibet ex longinquis aduenientes sub tecto colligēs, &
in hospitium meū viatores de loco ad locū, causa peragendorū
suorū negotiorū, transeuntes introducens: benignē illis prae
bendo, etiā quae ad victum essent necessaria: eandem illis sic
impēdēs humanitatem quam mihi exhiberi optarem & gau
derem, apud exteros peregrinanti. 43 Quod si in aliquo
me contigisset offendere, non mihi consuetudo fuit peccata
mea abscondere, querendo excusationes in peccatis: ut face
re solent homines, ex corruptione naturae primum parentem
Adam (vnde corruptam naturam traxerunt) in hoc imitantes,
qui post peccatum quae fuit excusationem. 44 Et si quā
me contigisset committere iniquitatem aduersus proximū,
non illam studui occultare aut fouere in sinu cordis mei, sed
ingenuē illam confiteri malui, ad placandum Deū & proximū,
faciliusque impetrandā delicti veniam. 45 Denique quantū
ad iudicis & gubernatoris populi spectat officiū, non sic vn
quam timui multitudinē popularem, ut propterea omitterem
arguere vel prohibere, agere vel dicere, aliquid eorū quae mi
hi dicenda vel agenda secundum Deū videbantur. 46 Ne
que irē me ab huiusmodi officio deterruit despectio propin
quorū: vel actiua, qua solēt propinqui ut familiariores eos qui
magis aliquid attentant faciliē despiciere, citius etiā quā alieni
vel extranei, ob familiaritatē quae parit cōtemptū: vel passiua,
qua solent nōnunquā venire in cōtemptū propinqui, propter
odiū iudicis aut gubernatoris populi, maxime quū se opponit
multitudini aut magis aliquid attētat in ea. 47 Imō quum
potuissem tacēdo & dissimulando odiū effugere & negotium
subterfugere, quietēque mihi tēporalem seruare, nolui potius ta
cere quā loqui, cessare quā agere, quae dicēda vel agenda mihi
ex officio & pro tēporis ratione videbantur. 48 neque volui
magis ostiū egredi, negotiūque in seclū relinquere, fugiendo la
borem & querendo requiē: sed in loco persistens, ad finē vsque
negotij difficultatem perduxī. 49 In omnibus autē his quae
modo pro mea innocentia protuli, ne quis forte me ista tā con
fidenter loqui ideo putet, quod corā hominibus mihi sermo
habeatur, quibus faciliē est persuadere: optare sanē & deside
rarem,

rarem, talem dari auditore & iudicem causae meae, qualis est
ipse Deus, qui videlicet mea omnia habeat bene comperta.
50 Imō ipsum Deū cupio habere auditore & iudicem causae
meae, ut audiat ipse desiderium meū, quo meā desiderio tueri in
nocentia: atque ut in certū testimonium veritatis, scribat ipse iu
dex & cognitor causae meae librum, vel pro me, vel cōtra me, se
cundū ea quae post examinationē causae videbuntur. 51 Hūc
sanē librum ego cōfidenter in humeros meos assumerē, portarēque
super me in testimonium veritatis, & circūdarē illū mihi circa ca
put aut humeros, quasi in modū coronae, in oculis omnium illū
exponēdo, ita ut omnes possent legere & intelligere: putarē
que librum illū & testimonium illius mihi esse ad magnum orna
mentū & decus nominis mei, sicut est corona ornamētū capi
tis. 52 Paratus essem per singulos gradus siue gressus meos
ipse pronuntiare librum illū, singula quae in eo cōtinerentur
recitando: neque corū quicquā propter timorē siue verecundia
reticerē: offerēque librum illū cōfidenter deo quasi principi, ad
eum modū quo solent libri super causa qualibet discussa & vē
tilata conscripti, principibus siue iudicibus deferri, ut secun
dum ea quae comprobata aut confessa sunt componat dictē
que sententiā. Tam sum mihi bene conscius, tā bene confidēs
de antea vita, ut nihil magis optarē quā coram Deo audiri
sic apertē & iudicari, ad nostram controuersiam finiendam.

53 Addam adhuc vñ ad protestationē meā innocentiae, nō
gratis nec per iniustitiam me accepisse fructus ē terris & agris
quos colui. Vnde si terra mea quā colui & de qua fructus acce
pi, contra me clamat, quasi vindictam postulans de me fieri: &
si sulci quos arando feci in terra mea, simul cum ipsa deflent,
tanquam sub alieno & iniusto dominio gementes, quemad
modū gemere solent & flere homines sub alieno per vim de
tenti dominio, malentes propriis reddi dominis. 54 Aut si
fructus terrae meae comedi sine debito pretio, quod persoluē
dum erat, vel dominis terrarum a quibus agros conduxī quos
colui, vel ipsis operariis qui in agris meis laborauerunt: & si
affixi animas illorum qui pro me coluerunt terras meas, mer
cedem laboris illorum detinendo per iniustitiam, aut cogen
do illos mihi gratis laborare. 55 Haec (inquam) & huiusmo
di si feci, dignū me ipsum iudico hac poena, ut ipsa quoque terra
contra me insurgat, & malē me puniat: ita ut quum seminaue
ro frumentū, proferat mihi pro frumento expectato, inexpect
atos

50 vt deside
rium meū au
diat omnipo
tens, et librum
scribat ipse
qui iudicat?
51 vt i hume
ro meo portē
illum, & cir
cundem illū
quasi coronā
mihi.

52 Per singu
los gradus
meos pronun
ciabo illū, &
quasi princi
pi offerā illū.

53 Si aduer
sum me terra
mea clamat,
et cū ipsa sul
ci eius deflent.

54 Si fructus
eius comedi
absque pecunia
et aliam agri
colarum eius
affluxi.

55 Pro frum
ento oriatū mi
hi tribulus, et
pro hordeo
spina.

ELVCIDATIO

36 *Finis sunt
verba Iob.* **Et** atos tribulos, & pro hordeo seminato, spinas vel lolium, aliaque zizania mala & ad nihilum vtilia. 36 Quibus ita cum tanto pondere & asseueratione tam seria dictis pro sua excusatione, sanctus Iob finem verbis imposuit, quibus haec nus cum amicis disceptauerat.

TRIGESIMISECVNDI

CAPITIS ELVCIDATIO.

Cap. 32
Omisserunt au-
tem tres viri
isti responde-
re Iob,

2 eo quod iustus
sibi videretur

3 Et iratus
dignatusque
est Eliu, filius
Barachel Bu-
xites,

4 de cognatione
Ram.

5 Iratus est
autem aduer-
sum Iob, eo

Hic ubi sanctus Iob pro sua innocentiae defensione protulisset, tres amici qui ab initio disputationis ipsum contendeant pro peccatis suis hac plagam sustinuisse, & ut hoc eius animo persuaderent multis verbis haec enus laborauerat: nunc tandem audientes tam constantem ipsius Iob asseuerationem, tamque seriā contestationem, etiā cum execratione & quasi iuramento prolatā, silentiū praeberunt, nec ultra illi contradicere addiderunt: propterea quod iam utcumque persuasi tam constanti & seria assertione amici sui, verisimili exultatione crederent ipsum iustum esse & innocentem, non ob sua facinora sic ut existimauerant punitū. Quā enim nihil unquam de eo mali ante audissent vel cognouissent, neque adhuc apertam aliquam in eo malitiam possent deprehendere (nisi forte quod aliquantulum esset querulosior, de quo tamen iam se satis excusauerat quo id animo faceret) merito tam constans & seria affirmatio ex animo, sic cum adiunctis execrationibus procedens, illos debuit ad melius sentiendū de amico inducere, ac mutata sententia ad silentiū eos cogere. 3 Aderat autē illic simul aliud quidā, cuius supra non est facta mentio (quod ob aetate longē imparē, & dignitatē auctoritatis insufficientem, non mereretur computari cum illis, & senioribus & grauioris auctoritatis viris) cui nomen erat Eliu, cui pater erat Barachel, qui erat de progenie Buz, illius forsitā qui frater extitit Huz, & filius Nachor fratris Abrahā, quem ei genuit Melchar: 4 erat quoque de cognatione Ram, cuiusdā insignis familiae ex lata progenie Buz. Hic videns tribus amicis impositū esse a Iob silentiū, admodum egrē id tulit, irāque magna exarsit in semetipso, quam etiā foris certis quibusdam indiciis, tum vultus, tum vocis prodidit. 5 Exarsit autē ira iuuenis iste aduersus partem vtrāque, nimirum & aduersus ipsum Iob, & aduersus tres amicos. Et quidem contra Iob

CAPITIS TRIGESIMISECVNDI.

167

Iob ob hoc irascebatur, quod dixisset se coram deo iustum esse & innocentem, non habentem talia aut tanta vlla peccata quae se esse diceret potuisset ita deus in eo punire tam graui plaga. Haec enim verba seuerius expendens, & alia intentione accipiens quā a Iob fuerant prolata, (superba & impia reputabat: neque sufficientes ei videbantur excusationes, quibus haec enus coram tribus amicis se expurgauerat, ut solent iuuenes esse seniores magis feruentes ad contentionem, tardiusque placari ut cessent a contentione: propter feruorem iuuenilis sanguinis.

6 Contra tres autem amicos istos, qui haec enus aduersum Iob egerant, non minus exardescbat eius iracundia: propterea quod non adinuenissent neque adduxissent contra Iob responsionem (suo iudicio) rationabilem aut sufficientem, id est, argumenta satis violenta & efficacia, ad confutandum illum & ad occludendum illi os vi argumentorum: sed tantum visi sunt ipsum Iob calumniari & condemnare, absque sufficienti ratione, simpliciter asserendo ipsum impium esse & propter peccata sua puniri, sed non sufficienter id probando vel ipsum redarguendo. Non est autem hoc virorum sapientum, sine sufficienti ratione quēquam condemnare: cum hoc non aliud sit quā calumniari. 7 Hic igitur Eliu cum interfuisset disputationi ab initio, audissetque omnia ultro citroque dicta, tum ab ipso Iob, tum ab amicis ipsum impugnantibus, tamen quantum Iob ipse cum suis amicis loquebatur: penitus tacuit, ne verbum quidem vllum proferens: 8 Propterea quod ceteri illic praesentes, & Iob & amici, qui adinuicem colloquebantur & disceptabant, aetate essent grandiores: propter quod, ut decet iuniores, deferens senioribus, nolebat illorum interrompere sermones. Cum enim iunioribus vix in conspectu senum loqui liceat cum decoro, nisi forte interrogetur, ut quā breuissimē respondeant: multo minus absque dedecore eis licebit illorum sermonem importuna loquacitate interrompere.

9 Ita quidem pro ratione suae aetatis fielebat iste, donec illorum aliquis loqueretur. Verum posteaquam conspiceret neminem ex tribus illis qui aduersus Iob contenderant, ultra respondere, sed cedere ipsi Iob & prorsus praebere silentium: hinc videlicet iuuenilis in eo sanguinis ardor efferbuit, & iracundia magna permotus est, quasi zelo quodam tuendae veritatis, quā ipse periclitari & succumbere existimabat ex silentio trium amicorum, si Iob non confutaretur, quem existimabat male loquutum

6 Porro aduersum amicos eius indignatus est, eod quod non inuenisset rationē rationabilem sed tantummodo eodem nassent Iob.

7 Igitur Eliu expectauit Iob loquentē 8 eo quod seniores essent qui loquebantur.

9 Cū autē videret, quod tres respondere non potuissent, iratus est vehementer.

ELVCIDATIO

10 *Responde- que Eliu fili- us Barachel Buzites di- xit:*
11 *Iunior su- tempore, vos autē antiqui- ores*
12 *Idcirco de- misso capite veritus sum vobis indica- re meā sentē- tiam.*
13 *Sperabā enī quoddā a- tas prolixior loqueretur, & annorum multitudo do- ceret sapien- tiam*
14 *Sed, ut vi- deo, spiritus est in homini- bus, & inspi- ratio omnipo- tentis dat in- telligentiam.*
15 *Nō sunt loquēti sapiē- tes, nec senes intelligunt iu- diciū.*
quatum contra deum, & proinde confutatione dignum
10 Ipse igitur hic Eliu Filius Barachel, de progenie Buz a-
liis omnibus silentibus, tempus opportunum loquendi nactum
se existimās: primum quidem aduersus tres amicos, pauca: de-
inde aduersus ipsum Iob, multa loqui cōpit, eaque magna fa-
tis vehementia: prēmīssa ampla, & (vt videtur) pomposa satis
præfatione rhetorica, iuuenilem quandam philautian & osten-
tationem redolente, qua etiam nimis iuueniliter & morda-
cius quā ipsius ætati videatur conuenire, seniores ipse iuni-
or non solum arguit, verum etiam irridet & subannat, vt pa-
lām imperitos. Loquuturus igitur suam sententiam, in hunc
modum præfari cōpit: 11 Ego quidem Eliu, quod ad ætatē
attinet annorum, agnosco & fateor, me omnibus vobis iunio-
rem & vos me tempore ætate quæ seniores agnosco. 12 Hac-
que consideratione gemina, id est, & meæ iuuentutis & vestræ
senectutis, hætenus ego vobis loquentibus, verbisque pluri-
mis disceptatibus, filui, capite demisso in terram, cum humili-
tate & attēctione corū quæ a vobis diceretur, ac præ reuerētia
ætatis vestræ & pudore iuuentutis meæ hætenus vobis meā pro-
ponere sententiā erubui. 13 Existimabā enim, q̄ vos qui senio-
res estis ætate, loqueremini sufficiētia & efficacia satis ad rem
propositam, vt nihil opus esset meis sermonibus, quodque vos
qui multo plures me numeratis annos ætatis, sapientiā veram
vestris verbis doceretis: propter quod, hac spe hætenus audi-
re vos malui & humiliter attēteque audiēdo discere, quā su-
perbē & intempestiue loquendo, doctoris officium (quod æta-
ti meæ minus conuenit) temerē mihi vsurpare. 14 Verūm
hoc ego experior nūc verum esse, quod frequenter aliās quo-
quemecum cogitavi: nimirum ipsum esse in hominibus Dei
spiritum, qui veram docet homines sapientiā, & Dei inspira-
tionem dare hominibus veram & salutarem intelligentiā. Vi-
deo sapientiā & intelligentiā donū esse omnipotētis Dei,
qui per spiritum suum sanctum, quibus vult, & quando vult, &
quantū vult ea impartitur, tā iuuenibus q̄ senibus, non habito
ætatis aut personæ respectu. 15 Non enim est sic alligata sa-
pientiā ista vera ætati aut annorum numerositati, vt oporteat
eos omnes qui annos multos vitæ transactæ numerare possūt
sapientes haberi: aut eos omnes qui dierum multitudinē senes
vel canē videntur prudentes ob hoc existimari, & intelligen-
tes verūm equitatis iudiciū. Neq; iterum sic est alligata sapiē-
tia

CAPITIS TRIGESIMISECVNDI. 168

tia annis, vt oporteat omnes eos qui sapientiā præditi sunt, an-
nos plurimos numerare aut corporalem ostentare caniciem.
Cōtrā enī experimur, multos ætate senes & canicie perusos,
qui tam enī stulti sunt & pueri moribus, quales sunt pueri cen-
tum annorum, maledicti a domino. Iterum alios videmus, æta-
te quidem iuuenes, sed iudicio maturos & senes moribus: qui
consummati in breui expleverunt tempora multa, vitamque im-
maculatam habent pro senectutis ætate. 16 Quia videlicet
id video etiam in vobis vsuuenire, qui mihi videmini non pro
dignitate vestræ ætatis loquuti, a quibus longē maiorem expe-
ctaueram sapientiā: idcirco confidens me non minora nec
minus digna istis proferre posse, ausum accipio etiam loquen-
di, saltem loco nunc nouissimo: postuloque, vt me patienter
audiatis loquentem. Nec enim erunt indigna auditu quæ lo-
quar. 17 Ostendam enim etiam ego nunc loquuturus, 17 ostendam
quid aut quantum sit in me sapientiā, sicut vos hætenus ve-
stram sapientiā, prout potuistis, iactitastis: sicque cōparatio ego meā sapi-
ne mutua faciliē poterit elucere, cui debeatur victoria. 18 Et
iure quidem vos mihi saltem nunc loquendi locum concede-
re, auditumque præbere debetis: quandoquidem ego hæte-
nus vos prolixē disputantes, verbis vltro citroque volitatibus,
in quibus sapientiā vestram visi estis ostentare, patienter au-
diui, & ad finem vsque sub perpetuo silentio expectavi, prius-
quā verbum vllum proloquerer, ne vestros interromperem
sermōnes. Posteaquā igitur ego vos tanto tempore tanta pa-
tientia prior sustinui, quæcunque vobis & quacunque vide-
retur loquentes: iustum est, vt mihi saltem nunc nouissimo lo-
co faciatis liberam loquendi copiam, silentiumque & attētio-
nem præbeatis iis quæ sum dicturus. Non enim quia iunior
sum, idcirco perpetuō deo filere. In hoc autem satisfecisse
me arbitror meo officio, quod vobis hætenus detulerim, prio-
remque in loquendo locū cōcesserim. 19 Quandiu vos ad-
inuicem verbis disceptabatis & contendebatis, & quādiu meo sermonib⁹ ve-
iudicio videbamini aliquid auditu dignum adferre, quantum
uis etiam esset exiguum aut vulgatum (cuiusmodi ferē fue-
runt quæ per vos allata sunt) ego audiebam humiliter & con-
siderabam attentius, si quid fortē bonæ eruditionis ex vestris
sermonibus potuissem elicere, aut in aliquo doctior melior ve-
euadere. 20 Verūm post vestra omnia patienter audita 20 Sed, vt vi-
& diligenti attēctione bene pensitata, video neminem ē vobis deo, non est q̄
tribus

ELVCIDATIO

possit argue- tribus sufficientem esse ad redarguendum ipsum Iob tam ma-
re Iob, & res- lè de Deo loquentem & sentientem, quique possit eius impiis
podere ex vo- verbis efficaciter satis contradicere, sic euidenter ea refellen-
bis sermoni- do & destruendo manifestis rationibus, vt os ipsi occludatur
bus eius. & silere cogatur. Tamen enim multa dixeritis, omnia tamen
insufficientia videntur & inefficacia, cū adhuc aequè videatur
pertinax Iob in sua sententia, & vos illi palmam silentes con-
cedatis. 21 Neque verò est quod dicatis: Imò inueniemus
sapientiam, & sapientiam nostram ostendimus in eo quod di-
ximus ad refellendum ipsum Iob: Deus eum vt hominem im-
pium & facinorosum proiecit, reprobauit & sic puniuit: Deus
videlicet qui omnia nouit & potest facere quæ velit, non autē
homo, qui ignorans est & iniustus, hanc ei plagam intulit: pro-
pter quod malè facit Iob, murmurans de plaga sua, cū Deus
ipse plagam istam inflixerit, qui non potest malè agere, nō ho-
mo, qui facile posset errare aut male agere. Ista quidem & hu-
iusmodi aliqua sensum hunc habentia, à vobis frequenter di-
cta sunt, & ferè hæc est summa eorum quæ per vos contra il-
lum sunt prolata. Sed nō tanti sunt ista facienda, vt propterea
videamini vobis sapienter aduersus illum egisse. Alia enim ad-
huc & magis pungentia efficaciaque, potuissetis & debuissetis
vos, tam senes & venerandi viri, adferre, quemadmodum & ego
facturum me spero, 22 Tamen enim ad me Iob ipse verba
sua non direxerit, mihi que peculiariter verbum nullum fece-
rit: propter quod, nisi veritatis zelus me vrgeret, posset nil quo
que ei responderem: attamen volo, propter tuendam veritatem
quasi ex supererogatione loqui ad illum: sed non sicut vos illi
hactenus loquuti estis, non eadem loquar, imò nec similia, sed
longè plura, potiora & efficaciora, magisque ad rem facientia,
quàm ea quæ per vos hactenus sunt allata in medium. Neque
etiam ex vestris sermonibus accipiam mihi aut cōponam quæ
dicturus sum, sed ex memetipso, & ea que est in me propria sa-
pientia loquar, ne fortè me existimetis eadem dicturum & nō
alia. 23 Mirum ne id est, senes istos grauesque & eruditos
viros, à quibus expectāda videretur maxima constantia zelus-
que veritatis, ita nunc ad verba hominis vnus miserandi & vix
sani capitis pauere & trepidare, vt quasi obturato ore nō ultra
audeat respondere prorsusque obmutescant, vt nec hincere ultra
nec os aperire audeant ad loquendū? cū alioqui res ipsa postu-
let, vt illi pro maledictis & impiè prolatis efficacior debeat
respon-

CAPITIS TRIGESIMISECVNDI.

169

responsio, imò pro responsione seuera correptio. 24 Quo- 24 Quoniā
niam igitur hactenus ego paciēter & silenter istos seniores au- igitur expe-
diens expectaui loquentes, donec viderem an fortè tandē effi- etiam, et non
cax aliquid producerent ad illum refellendum, & nihil tale ab sunt loquuti,
eis video prolatum esse, imò quasi muti facti prorsusque à dispu- steterunt nec
tatione cessauerunt, victoriam illi concedentes qui debuit cō responderūt
futari, & nihil vltra responsionis adhibendum putauerunt. vltra,
25 Age igitur nunc tempus est, vt ego in ordine meo loquar 25 responde-
portionem meam, vt & ego nūc pro hac vice quæ habeo pro- bo et ego par-
feram in commune, sicut istorum singuli iam ante sua protule tem meam,
runt, ac velut suas portiones & symbola cōtulerunt. 26 Tē- 26 et ostendā
pus est, vt & ego loquendo sapientiā scientiāque mihi à deo scientiā meā.
& spiritus eius inspiratione donatam, patefaciam, pro veritate
defendenda, Deoque ab iniustitia (de qua cū ille accusat) vin-
dicādo. 27 Neque verò mihi, licet ætate iuniori, deerit quod 27 Plenus
loquar. Plena enim est mens mea verbis & conceptibus bonis, sum enim ser-
proposito negotio valde accommodis: multa mihi mens sug- monibus,
gerit, & copiosam loquendi materiam subministrat: 28 vt- 28 et coar-
gētque me feruor & zelus animæ meæ, sollicitatque & velut tat me spiri-
impellit ad eloquendum quæ mens cōcepta digessit: veluti cū t' vteri meā.
flatus venti intra angustias aliquas cōtinetur, latera pulsat in-
tra quæ cōrinetur, sollicitatque ad exitum: nec desinit, donec
liberè prorumpat, auolētque quod tulerit impetus. 29 Quē- 29 En vter
admodum cū recens mustum intra vtrē aut lagunculā peni- meus, quasi
tus concluditur & coangustatur, nullo relicto respirationis lo- mustū absq;
co per quem fieri possit euaporatio spirituum, quibus abūdat, spiraculo, qd
propter nimiam coangustationem disrumpūtur latera vtris il- lagūculas no-
lius, & spiritū & vaporū vehementia & multitudine: ita nunc uas disrūpit.
in corde meo conceptus isti mirabiles quos mihi mens sugge-
rit, plurimāque se mihi offerens materia, quasi distendunt me-
moriarū mentis que vterū, ita vt continere me non possim quin 30 Loquar,
loquar, sitq; necesse me in verba velim nolim prorumpere. Ci- et respirabo
tius enim (vt ita figuraliter loquar) crepare mediū, quàm ista paululum:
tam multa, tam pulchra, tā opportuna, quæ se mihi offerūt, si- 31 aperia labia mea,
lentio premam. 30 Præstat itaque, vt quæ in animo sunt fo-
ris per verba eloquar, sicq; velut respiratione aliqua accepta
allevietur vterus quasi grauidus memoriæ meæ, & affectus in-
era me astuantis ardor minuatur. 31 Neque tamē putetis ex
impetu me loquuturum sine discretionē, sed aperiā ego cum
debito iudicio & deliberatione ad loquendū labia mea, atten-
Y dendo

ELVCIDATIO

32 *respon-
debo.* dando & quid & quomodo loquar. 32 Curabóque talia lo-
qui, quæ maxime ad rem faciant, videlicet ad cōsuetandum ip-
sum Iob, qui ea quæ nō erant dicenda aduersus Deū protulit.
33 *Non acci-
piā personā
viri,* Illud autem iam ab initio vobis prædictum esse velim, me
non loquuturum esse ad gratiam aut fauorem hominū, neque
hoc curaturum vt vobis aut cuiuscūque mortali loquar placen-
tia: sed quæ mihi secundum veritatem & æquitatem dicēda vi-
debuntur, liberè proferam: siue ea placeant, siue displiceant,
hominibus. 34 Neque ego tanti faciā hominem, quanti fieri
debet Deus, videlicet vt ad gratiā hominum sic respiciā in lo-
quendo, quemadmodum ad gratiā dei. Tanti enim debet esse
mihi Deus, vt in omni eo quod loquor eius semper gratiā ob-
seruem, caueamq; diligenter ne cōtra eum quicquam eloquar
quod ei displiceat. Nō sic autem magnificari debet homo qui-
cunque aut quanticūque pretij, vt in omnibus quæ dicuntur, sit
captanda aut spectanda eius gratia. Non igitur ego loquar ad
gratiam vestri, nec ipsi Deo vos æquabo: quemadmodū adula-
tores faciunt, qui ita homines quorum gratiam quærunt in lo-
quendo obseruant, quomodo Deum oportet obseruari.

35 *Nescio e-
nim quādiu
subsistā, et si
post modicū
tollat me fa-
ctor meus.* Incertū enim est tempus vitæ huius breuissimæ, & nescio
quādiu in hoc mundo subsistam: & si post paululum temporis,
foris ita cras aut perendie, aut etiā hodie ad vesperam, me hinc
abire iubeat Deus creator meus, & omniū hominū plasmatōr.
Statutum enim est hominibus semel mori, & post hoc, iudiciū,
sistiq; nos tunc oportet ante tribunal eius, vt referat vnusquis-
que mercedem pro iis quæ hīc gessit aut dixit. Quare nunc in
omnibus spectanda est, non gratia hominis cuiuscūque, qui tūc
nobis prodesse non poterit, sed Dei solius, qui solus tūc nobis
misericordiam præstare poterit & salutem æternam.

TRIGESIMITERTII

CAPITIS ELVCIDATIO.

Cap. 33.
Audi igitur
Iob eloquia
mea, & oēs
sermōes me-
os ausculta,

Voniam igitur ex veritatis zelo, sine adulatione aut quocunque personæ respectu, loquar: diligenter tibi o Iob est attendendum iis quæ ego sum dicturus. Et quoniā falsum nihil aut superuacaneum me dicturum confido, omnibus quæ a me sunt dicenda vide vt diligenter auscultes: ne ea quæ ad tuā emendationem & salutem a me proferuntur, tua inaduertentia

CAPITIS TRIGESIMITERTII.

170

ria aut incuria siue profectu vllō tibi abeant. 2 Ecce iā cor-
pi ex rationis iudicio, urgente veritatis zelo, non passione ali-
qua vanitatis impellente, aperire ad loquendum os meum: iam
ad loquendum laxavi linguam oris mei, quam hactenus silen-
tio constrictam tenui donec vos loqueremini. 3 Quo verò
amplius tibi proficiant & efficacius præstent remedium ver-
ba mea, hoc tibi iam antè protestor, non in duplicitate animi
aut fraudulentia verborum acturum me tecum, sed in simpli-
citate cordis & verborum rectitudine. Quæ enim loquar tibi,
ex recto, simplici & sincero pectore pro veritate tuenda elo-
quar: cauebóque diligenter, ne meis sermonibus vllum admi-
scam mendacium: sed puram eloquar & meram veritatem,
iuxta quod mihi omnipotentis inspiratio suggererit.

4 Neque mirum tibi videatur, si ego mihi videar aliquid
posse adferre auditu dignum coram vobis ætate senioribus.
Nimirum spiritus ille omnium artifex, qui Deus est & crea-
tor omnium, me fecit hominem rationalem, ad imaginem &
similitudinem suam: & inspiratio omnipotentis Dei mihi vi-
tam contulit rationalem, inspirando siue per creationem in-
fundendo corpori meo rationalem animam, quæ est mihi vi-
tæ principium: vitæ scilicet triplicis, nempe vegetatiuæ, sensi-
tiuæ & rationalis. Talem postquā me Deus creauit, id est, ra-
tionalem, intellectuque & iudicio rationis pollētem, nihil mi-
rum si etiam ego quædam possim auditu digna ex Dei omni-
potentis inspiratione, siue naturali siue gratuita, proferre.

5 Age igitur tu mecum certamen rationabilis disputatio-
nis aggredere, vt iis quæ a me contra te obiciēda sunt, si pos-
sis respondeas, eaque congruis rationibus dissoluas: descende
mecum in arenam, pedēque mecum conferto, & ex aduerso
contra faciem meam te opponito: vt experiaris, num fortitu-
dini verborum & argumentorum meorum possis resistere.

6 Nec est quod recuses disputare mecum, quasi cum im-
pari & indigno quo cum agas, quemadmodum solent nonnū-
quam seniores superbè contemnere iuniores, etiam rationabi-
lia loquentes: Ecce enim vnus idēque est Deus omnipotens,
qui ambos nos fecit, secundum animam, ad imaginem & simi-
litudinem suam, ratione & intellectu pollentes: 7 & quem-
admodum te fecit secundū corpus de limo terræ, cui nobilem
illum rationis thesaurum inclusit & colligauit, ita & me fecit
idem ipse artifex eadē sua bonitate & sapientia, de eadē pro-
sum.

Y ij sus

ELVCIDATIO

8 *Veritatem
miraculum
meum non te
terreat,*

9 *Eloquē
tia mea nō tibi
sit gravis.*

10 *Dixisti ergo in auribus
meis, et vocē
verborū tuo
rum audiui.*

11 *Mundus
sum ego, &
absq; delicto
immaculatus,
et nō est ini-
quitas in me.
12 Quia que
relas in me
reperit, ideo
arbitratusest
me inimicum
sibi.*

sus materia. Vnde siue animam spectemus, hac ex parte æqualis inuenimur dignitatis, vt non debeat alter alterum quasi fastidiendo spernere: siue corpus istud crassum & corruptibile, eadem similiter est indignitas aut materiæ vilitas, vt neq; hac ex parte possit alter super alterum inflari, aut alter alterū deignari. 8 Rursum verò & illud te præmoneo, si fortè cum rem ipsam loqui aggrediar, sermo meus tibi videbitur pro ratione meæ ætatis nimium excellens & admirabilis, & quasi miraculum quoddam, ob tantæ sapientiæ in tantilla ætate raritatem & insignem excellentiam, ne ob hoc terrearis aut conturberis, sic vt propterea non audeas respondere mihi, vel obstupescas negligas attendere ad ea quæ loquar. 9 Neque item rhetorica arte & oratoria vchementia, qua ego meo more vtar in disputando, sic velim te premi, vt propterea non audeas te defendere, vel præ stupore quasi oppressus graui mole non possis ad ea quæ loquar attendere. Malo enim te sineurbatione vlla tranquillum permanere, & in temetipso consistere, vt quæ dicturus sum melius expendere valeas. 10 Post longam itaque præfationem, tandem rem ipsam aggressurus, principio ea quæ à te malè dicta esse arbitror, & quæ reprobare mihi est animus, repetam & proponam, antequam ad eorum confutationem procedam. Disputas itaque iam antè cum istis tribus amicis tuis, dixisti, meipso audiète, & vocem verborum tuorum hisce auribus meis excipiente (vt scias non ex incerto aliorum relatu me quicquam agere, sed ex certa & propria eorum quæ ipse audiui notitia) verba quædam meo iudicio admodum irrationabilia. 11 Dixisti, te esse mundum ab omni impietate contra Deum, & absque omni peccato in proximū: dixisti te conuersarum esse sine omni macula peccati, & nullam posse inueniri in te iniquitatem. Nam id totus tuus sermo videtur sonare, quo toties, tam serio, tuam asseris innocentiam, & tam operose iustitias tuas enumerasti. 12 Dixisti insuper, quauis non inuenerit Deus rationabilem & sufficientem causam in me, ad me sic puniendum, tamen querelas quasdam siue occasiones quasit & inuenit contra me, & propter istas occasiones siue querelas (quæ insufficiens causa erant huius afflictionis vt non meruerint tam grauiter puniri) sic in me descendiit crudeli hac plaga, quasi in hostem suum, cum ego reuera eum non offenderim, nec inimicitia causas dederim. Sicq; Deum assimilare visus es crudeli cuiuspiam tyranno, qui propter

CAPITIS TRIGESIMITERTII.

171

propter sæuitiam in suos subditos, querit contra eos occasiones aliquas aut querelas, etiam contra illos qui reuera eum non offenderint, vt crudelitatem suam in illis puniendis possit explorare. 13 An non tale quid satis apertè visus es indicare, cum suprà diceres de Deo, quod pedes tuos in cippo siue in neruo constrinxerit, quodque omnes semitas tuas diligentissimè explorarit & obseruarit, quasi cupiēs inuenire aliquid in quo te accuset, aut propter quod te iuste possit affligere? Veluti cum auari tyranni subditos suos etiam innocentes, de quibus nihil sciunt mali, carceribus includunt, cippoque aut neruo cōstringunt, & quæstionibus admonent, vt aliquid ab eis extorqueant quod contra eos possint proponere: itemq; eorum dicta & facta singula, tam per se quàm per alios, diligentissimè faciūt explorari, vt habeant in quibus eos accusent & mulcent.

14 Scilicet ista aliæque plura istiusmodi verba, quibus nimium præsumptuosè de teipso, & nimium indignè de Deo loqueris: ergo, in quo ista (inquam) sunt in quibus nō iustè & rectè es loquutus, ipsa per se sufficienter demonstrant, non esse innocentem & prorsus immunem te à peccato: cū etiā aliud nullum haberes peccatum, sola ista præsumptio & blasphemia contra Deum satis te accusent, vt innocens credi non debeas. 15 Ego verò ad hæc omnia quæ tam licetè & indignè de Deo loqueris, vnico & breui verbo tibi responsurus, diuinæ substantiæ maiestatem & reuerentiam attentius considerare te moneo: nimirū vt hac consideratione discas de tanta maiestate loqui reuerentius. Cōsiderandum tibi quippe est, nullo pacto Deum esse equiparandum homini, cuius maiestas & dignitas in immensum superat naturam humanam: neque proinde sic fidenter & licenter homini esse loquendum aduersus deum, vt tu loqueris, querulando, contendendo, murmurando, blasphemando, sicut loquitur homo cum homine à quo malè patitur: quin potius cū humilitate maxima, in timore & tremore, de tanta maiestate & cū eadem, te hominē vilissimum loqui decet: si tamē cum illa aut de illa pulvis & cinis, vita quoque ipsa indignus, loqui debeat.

16 Contentiosè insuper agis cōtra illum, & quasi iratus cum eo expostulare videris, quod non ad singula de quibus eū interrogas tibi respondeat. Id enim facere videris, dum cum eo disputare cupis, & ad solū eius disceptationis increpationisq; causa pertingere: inquiris etiam, quātas habeas iniquitates & scelera, & quā ob causam ita ab eo iudiceris, & alia huiusmodi.

13 *Posuit in
neruo pedes
meos, custodi
uit omnes se-
mitas meas.*

14 *Hoc est
in quo
nō es iustifica-
tus.*

15 *Responde
bo tibi, quia
maior sit de-
us homine.*

16 *Aduersus
eū contēdis,
quod non ad
omnia verba
responderit
tibi.*

Y iij di

ELVCIDATIO

17 Semello
quiritur deus:

18 Et secun-
do idipsum
non reperit.

19 Per som-
nium visione
nocturna,

20 quando ir-
ruit sopor su-
per hoies, et
dormiunt in
lectulo,

di multa: viderisque indignè ferre, quòd nò ad singula tibi re-
spondeat, perinde quasi illum habeas tibi deuinctum siue ob-
noxium, sicut dominus seruum, vt ipse tibi quando & quoties
libuerit interroganti paratus assistat, ad reddendam de singu-
lis rationem. 17 Verùm ad hanc tuam stultam iracundiam
reprimendam, scire & attendere debebas, Deum non esse ad-
dictum vel obligatum hominibus, vt quando & quoties eis li-
buerit interrogare, ipse debeat respondere: sed tunc loquitur
& toties loquitur hominibus, quado & quoties ipsi visum fue-
rit. Videlicet non semper ipse loquitur, quando nobis fuerit li-
bitum, sed semel, id est, aliquando pro suo placito loquitur no-
bis: siue per interiorem inspirationem, siue per exteriorè in-
structionem. 18 Et quum semel ita loquutus fuerit, non ite-
rum ad nostram voluntatem secundo nobis idipsum loquitur,
neque ius est nobis aut facultas illum compellendi, vt iterum lo-
quatur quod antè dixerat, quemadmodum est ius domino in
seruum: nisi fortè ex sua superabundanti pietate, sic ipsi visum
fuerit, iterum nos eadem de re instruere. Quare non ipse nos
debet obseruare, vt semper nostris interrogationibus ad respò-
dendum paratus assistat, quod tu videris ab eo exigere, sed nos
illum diligentissimè obseruare debemus, obseruantissimèq; ei
auscultare, vt eius verbum quāprimùm excipiamus & implea-
mus, non expectantes donec iterum illud ab eo interrogemus,
ad eum modum quo serui dominorū verba maxima attēctione
obseruant, statimq; vt prolata sunt implere satagunt, nò expe-
ctantes donec secundo loquantur aut iubeāt eadem: quod nò
est proborum seruorum officium. 19 Solet autem Deus lo-
qui hominibus, ad correptionem & emendationem vitæ, aut
ad instructionem in rebus agendis, variis modis, quorum duos
qui magis ad propositum videtur facere, tibi impræsentiarum
aperiam. Interdum enim Deus loquitur homini per tēpus som-
nij, quasi per somnium, in nocturna aliqua visione, vel exterius
apparente, vel in imaginatione formata: 20 tempore vide-
licet somni, quando solent homines premi somno, corpusculo
longa vigilia defatigato ad quietem cōposito in lectulo: quod
quidē tempus, ob quietem externorū sensuum & membrorū,
diuinis huiusmodi reuelationibus magis est aptū, quā tēpus
diei aut vigiliæ: in quo, ppter distractiones multiplices sensuū
externorū & occupationes membrorū, sensus interni & intelle-
ctus ipsæ min⁹ sunt idonei ad suscipiēdas inspiratiōes diuinās.

21 Tunc

CAPITIS TRIGESIMITERTII.

172

21 Tunc igitur tranquilliori noctis tempore, quando quæta
& in silentio sunt omnia, solet Deus non rarò hominibus im-
mittere reuelationes, eosque suis reuelationibus instruere, in
iis quæ ad fidei veritatem aut morum rectam institutionē, vi-
tæque emendationem & probiorem conuersationem perti-
nent: nonnunquam quidem per dulcem admonitionem,
nonnunquam verò per amaram increpationem & seueram
correctionem, nonnunquam per simplicem visionem, prout
sibi visum fuerit expedire. 22 Instruit autem & corripit ita
homines, ad ipsorū profectum & salutē: nimirum vt eorū affe-
ctus mentēq; auertat ab operibus malis, quæ vel iam fecerāt,
vel facturi erant nisi interfuisset diuina instructio, ita vt de pa-
tratis malis eos adducat ad veram cordis pœnitentiā, sic vt ex
animo auertantur & detestentur ea in quibus olim fuerāt ma-
lè delectati: quantum verò ad futura & imminētia pericula
eos præseruet, ne in illa incidant in quæ alioqui incidissent vel
poterant incidere. 23 Item vt liberet homines à pessima
illa peste superbiæ, quæ omnibus est inimica bonis operibus:
quæ angelos de cœlis deiecit, & à paradiso hominem expul-
lit: 24 sicque animas hominum saluas faciat à corruptione
siue perditione æterna, ad quam superbia & peccata perdu-
cunt cultores suos, qui in eis ad finem vsque vitæ permanent
siue pœnitentia, vitāq; ipsorum & animam saluat, vt nò ve-
niat sub vlctionem horrendi illius gladij, qui transibit animas &
perdet vitam omnium impiorum, qui in peccatis & superbia
ad finem vsque perseuerant. Atque hic prior est modus, & fra-
guens satis, quo deus loqui solet hominibus ad ipsorum salutē:
quo quidem modo, etiam tibi sufficienter fuisse videtur lo-
quutus, quum ipse iam antè factus fueris, per noctem in le-
ctulo te visionibus nocturnis & somniis à Deo terreri & hor-
rore concuti, quæ tu existimare debes pro tua salute & con-
uersione tibi à Deo sic immitti, vt ad pœnitentiā te adducat.
Neque proinde causam habes conquerendi aduersus Deum,
quod tibi non loquatur: quum sufficienter tibi, si modò atten-
dere ei velis & acquiescere, fuerit, vel teipso cōfite, loquu-
tus. 25 Alter autem modus, quo nò rarò etiā Deus loquitur
hominibus, est per immisionem grauis alicuius infirmitatis.
Cum enim quempiam viderit Deus vel nimis durum, vel ni-
mis distractum & vagabundum, vt correptionibus aut inspi-
rationibus nocturnis non cōmodè possit ad meliora erudiri,

Y iij

alium

21 Tunc au-
perit aures vi-
rorum, et eru-
diens eos in-
struit disci-
plina.

22 Vt auer-
tat hominem
ab his q̄ fecit

23 Et liberet
eum de supbia.

24 eruet ani-
mā eius à cor-
ruptione, et
vitā illius vt
nō transeat
in gladium.

25 Increpac
quoq; p dolo-
rē in lectulo.

ELVCIDATIO

alium tentat modum magis sensibilem, percutiens eum infirmitate aut dolore aliquo graui, ita ut cogatur velit nolit domi apud se manere, & lecto decumbere, propter doloris grauitatem. 26 Et quoniam in huiusmodi nimium duris, aut nimium immerfis rebus huius mundi, nihil proficere potest leuior disciplina, percutit illum grauius infirmitate aut languore vehementi, quo ad ossa usque consumitur, ita ut nihil humoris aut vigoris reliquum fiat in ossibus eius, efficianturque velut marcida aut emortua, ita ut iam in pedibus non possit consistere. 27 De hinc verò usque adeo increfcit continuo profectu languor, ut neque panem neque cibum alium quemlibet gustare valeat, sine maxima nausea. Quod si etiam cibos eiusmodi nunc illi quis proponat, quibus sanitatis tempore maxime afficiebatur & oblectabatur, non solum non poterit quicquam inde gustare, verum etiam horrorem in eo & abominationem nauseamque extremam prouocabunt. 28 Sic autem illo graui laborante infirmitate, quum neque cibum neque potum vllum nutrientem aut confortantem per multos dies accipiat, carnem consumi, exedi, corrumpi, & quasi in se contabescere atque resolui, est consequens: 29 ita ut ossa quæ paulo ante pingui carne & nitida benèque curata cuticula venustè tecta fuerant, iam quasi nudata appareant: sola, eaque arefacta & corrugata pelle, ossibus ipsis adhærente, ita ut facile ossa omnia valeant videri & dinumerari, præ nimia macie velut prominentia. 30 Denique huc miserum illum adigit grauitas prolixitasque languoris, ut desperatis rebus omnibus, morti iam fiat proximus, ita ut iam nunc anima per mortem videatur à corpore separanda, & ad perditionem sempiternæ damnationis è corpore recta statim profectura, propter peccata sua, quorum non egit poenitentia. 31 De ipsa quoque vita iam prorsus videbitur desperatum, ita ut iam appareat in manus venisse pollinctorum, siue eorum quorum est officium curare & ad sepulturam deferre mortuos: nihilque restare videtur, nisi ut illi aduenientes corpus abluant, & in sepulchrum coniciant. Ipsam quoque animam iamiam videntur arrepturi demones, quorum est officium damnatorum animas in gehennæ caminum abducere: quemadmodum econtrario, angelorum est bonorum, iustorum animas ad

32 Si fuerit beatorum loca deducere. 32 In hoc itaque tam graui & desperato, prorsusque humana via incurabili languore, constituto

CAPITIS TRIGESIMITERTII.

173

tuto misero isto peccatore, quando morti & temporali & æternæ iam proximus esse videtur, contingit nonnunquam superabundanti Dei pietate, huiusmodi hominem inuenire adhuc misericordiam. Nimirum si illo in articulo sanctus angelus aliquis, quisquis tandem ille fuerit, unus ex tot millibus qui numero inestimabili assunt coram Deo, ad peragenda eius mandata, ab eodèque emittuntur assidue, ad salutem hominum procurandam. Ex iis (inquam) tam innumeris, qui omnes valde sunt amantes nostræ salutis, si vel unus aliquis misericordia motus super misero illo iam iam & in corpore & in anima morituro, coram throno diuinæ maiestatis supplex procidat, ac pro eo intercedat apud Dominum: 33 & quò facilius ad miserandum valeat inflectere Deum, aliqua proponat coram eo opera in specie aut genere moris satis bona, licet imperfecta & insufficientia ad salutem, quæ ille in vita fuit operatus: Ut si opera aliqua misericordiæ aut pietatis allegat pro fornicatore siue adultero, aut pro ebrioso studium pacis quo sæpe inter dissidentes pacem composuit, aut aliquid huiusmodi, dicens quasi in hunc modum: Ecce Domine, tametsi in adulterio vixit homo iste & mortem sit commertus in rigore tui iudicii: attamen pauperum semper magnam habuit curam, viduarum causas egit, quæ licet non sufficiant ad tuam gratiam rigorosè promerendam, oro tamen ut horum consideratione pietas tua illi dignetur hac vice parcere, eisque tempus adhuc & locum concedere poenitentia, si forte iam hac visitatione tua edoctus peccatorum suam agat poenitentiam.

34 Ad hunc (inquam) modum si angelus quispiam sanctus miseri illius misertus pro eo intercedat, fieri poterit & fit non raro tale aliquid, ut precibus eius deuicta superabundans & superfluens in homines Dei bonitas, misero eiusmodi pro ea vice parcat, ne (quod secundum naturam cursum, & iustitiæ rigorem certò futurum videbatur) in suis peccatis tunc moriatur. Volensque illi misereri diuina pietas, angelo intercessori mandabit dicens: 35 Quia tu pro hoc misero apud me fuisti intercessor, & manum meam iam ad interimendum eum extensam cohibuisti tuis precibus, age sis etiam mihi in hoc singulari miserationis opere executionis minister. 36 Vade quantocius, & hoc ex mea voluntate circa illum operare, ut curetur ab infirmitate sua: ne (quod iam futurum erat) ad mortem usque, vel corporis temporalem, vel animæ

lus loquens;
yn^o de millibus.

33 ut annunciet hominis aequitatem,

34 miserebitur eius,

35 & dicit:

36 Libera eum ut non descendat in corruptionem.

ELUCIDATIO

animæ eternam, pro hoc articulo perueniat: sed accipiat aptum
pœnitentiæ tempus & locum, vt videamus, si forte agat pœni-
tentiam & conuertatur, & viuatur. 37 Quemadmodum alle-
gasti, sic inueni in eo aliqua opera bona, quorum intuitu hanc
gratiam modò illi præstare volo, vt pro vice hac resurgat ab
infirmirate, redeatque ad pristinam sanitatem. 38 Satis iam
flagellatus est pro peccatis suis, carne quoque ipsa eius vsque
ad ossa penitus consumpta, ab infirmitate hac graui & crucia-
tibus durissimis: volo hanc illi infirmitatem & afflictionem re-
putare in pœnitentiam & qualemcunque satisfactionem pro
peccatis præteritis. 39 Satis iam castigatus est, erit posthac
vexatione dante intellectum cauior: restituatur nunc in pri-
stinæ sanitatis vigorem, quem obtinebat, antequam ab infir-
mitate inuaderetur: imò sic plena & optima ei restituatur va-
letudo, vt quasi reiuuenescere & iterum ad adolescentiæ dies
rediisse videatur. 40 Cum verò sic miser iste ex domini mi-
sericordia coeperit habere melius ac pristinæ sanitati restitui,
tunc videlicet pœna aperiente oculos, quos ante culpa tenuer-
at clausos, ex intimo cordis affectu se conuertet ad dominum,
à quo se tam misericorditer quam miraculosè agnoscat serua-
tum à morte, quam naturali via omnino non potuisset effuge-
re, eumque cum gemitu & lachrymis deprecabitur pro remis-
sione præteritorum suorum peccatorum. 41 Statimque deus,
qui non vult mortem peccatoris, neque preces vnquam repel-
lit suppliciter deprecantium, imò gaudet super peccatoribus
agentibus ex animo pœnitentiam, propitius ei fiet atque pla-
cibilis, peccatorum omnium remissionem libenter ei indul-
gens, & in numerum amicorum filiorumque benignè eum re-
cipiens. 42 Qua peccatorum remissione accepta, poterit
iam miser ille faciem suam leuare ad Deum, eiusque vultum
vt vultum patris sui amice & gaudenter intueri cum maximo
gaudio: quemadmodum filius prodigus & improbus, qui ob
suam improbitatem multis annis à conspectu patris exulauit,
postquam pœnitens tandem fuerit receptus in gratiam & ad
patris conspectum admissus, maximo perfunditur gaudio, ita
vt videatur iubilare intra ipsum cor eius. 43 Deus autè pa-
ter piissimus omnium facinorum illius oblitus, restituet ei
iustitiam quam ante per peccata perdiderat, dando ei pecca-
torum remissionem & suæ gratiæ donum quo iustificatur ho-
mo: sic eum iterum ornabit ornatu filiorum, stola prima in-
ducet

CAPITIS TRIGESIMITERTII.

174

duet cum, perinde ac si nunquam ante in Deum peccasset.
44 Cum verò tantam Dei benignitatem & beneficentiam Respi-
persenserit homo pauperulus, obstupefcens in admirabili- ciet homines,
bus Dei miserationibus, non se poterit continere à confessio- & dicit:
ne & laude bonitatis Dei, quin palàm corà omnibus eam præ-
dicet. Quosunque enim ipse aspexerit homines, apud illos
peccata sua ingenuè confitebitur, dicens: 45 Misericordiæ
Domini est o amice, quòd non fuerim ego consumptus. Ve- et verè delig
rè enim in multis peccaui, & nimium grauiter Deum meum
offendi in plurimis, ab adolescentia mea, semper peccata pec-
catis accumulans: 46 & licet nunc in hac infirmitate ali- 46 et vt erã
quid passus fuerim pœnarum, confiteor tamen ingenuè & a- dignus non
gnosco, pœnam hanc nequaquam condignam fuisse & suffi- recepi.
cientem pro exigentia peccatorum meorum, quæ (ob sui gra-
uitatem & multitudinem) centuplo & millecuplo amplius pu-
niri meruerant, si secundum diuinæ iustitiæ seueritatem fuis-
sem iudicatus. Ad hunc modum peccator iste misericordiam
consequutus, & sua peccata & Dei beneficentiam prædicabit
omnibus, tam bonis quam malis: bonis quidem, vt vnà secum
Deum collaudent: malis verò, vt suo exemplo inducantur ad
pœnitentiam. 47 Atque hic quidem ita acceptando visita- 47 Libera-
tionem Dei, animam suam iam perditioni proximam libera- nit animã suã
uit, ne (quo iam destinata videbatur) pergeret ad interitum ne pergeret
sempiternum: sed vt viuens inter homines vita corporis, lu- in interitum,
cem istam corpoream adhuc ad tempus aliquantum obtine- sed viuens lu-
ret secundum animam quoque viuens coram Deo, videret lu- cem videret,
cem diuinæ claritatis, nunc quidem in gratia, postmodum ve-
rò in gloria sempiterna. Tantum videlicet damnationis ater-
næ periculum ab illo depulit, & tantum salutis æternæ benefi-
cium illi contulit, per infirmitatem eiusmodi corporalem
Dei visitatio. 48 Ecce hæc omnia tantæ miserationis ope- 48 Ecce hæc
ra, deus operatur pro salute hominũ: sic variis modis homines omnia opera
alloquitur, instruit & corripit, tribus vicibus: id est, non semel tur deus tri-
tantum, sed etiam pluribus vicibus, quoties videlicet ipsi visum bus vicibus.
fuerit & quoties sufficit vel expedit nostræ saluti, si velimus
ad ipsum conuerti: non tamen mille vicibus, id est, toties quo-
ties nobis placuerit, sed tribus vicibus, quantum sufficit pro
nostra conuersatione & salute, ita vt non simus vllo pacto
excusabiles, si ad eum non conuertamur. 49 Agit au- 49 per sin-
tem hoc modo Deus, non solum cum vno aut altero magis di- gulos.
lecto

ELVCIDATIO

lecto inter homines, neque secundum aliquam personarum acceptionem differenter cum quibusdam, sic ut nō item cum aliis: sed erga vniuersos sine exceptione aut discretione sic agit, singulos etiam sigillatim instruens & admonens, illis modis & tot vicibus, quibus modis & quot vicibus ipsi videtur agendum: ita ut prorsus nemo se possit excusare, si non conuertatur ad Dominum, neque Deum iure culpae possit quasi insufficienter sibi cooperatus sit ad salutem: cum ipse nemini desit, qui non defuerit sibi ipsi. 50 Operatur autem hac Deus, non vilius commodi proprii intuitu, sed propter nostrā salutem: nimirum ut animas hominum, quantum ex peccatorum priorum demerito damnationi obnoxias, ab illa miseranda & exitiali corruptione liberet, ereptāque a perditione transferat in partem iustorum, ut & hic in luce gloriæ viuunt secundum animam, & postmodum in luce gloriæ sempiterna perfruuntur lætitia. Nō enim delectatur Deus in perditione viuorū, neque mortem vult peccatorū, sed magis ut conuertantur & viuant: omnesque omnino homines vult fieri saluos, & ad veritatis agnitionem peruenire. 51 His autem quæ modō audisti, volo te o Iob diligenter attendere, & patienter in silentio ea audire, expendens interim apud te dum ego loquor, an non ista optimē in te quadrent tibi que conueniant: quem (ut ex verbis tuis suprā per te narratis auditum est) Deus per somnia & nocturnas visiones crebrius terruit & commonuit, ac deinde (quod ad sensum patet omnibus) grauissima hac plaga percussit. Quibus duobus modis quum tam apertē tibi Deus sit loquutus, nequaquam dei visitationem & eruditionem tam manifestam contemnere tibi licet, aut contra eam obmurmurare. 52 Neque tamen sic ego tibi silentium imperiosē iniungo, ut omnino facultatem aut locum tibi negarem respondendi, si considerem aliquid per te rationabile pro tua causa posse adduci. Imō si quid tale habere tibi videris, quod possis dictis meis cum ratione & veritate obicere, paratus sum ex te ea audire, loquere fidenter. 53 Neque enim tam sum tibi inimicus, ut cupiam te esse impium, aut ut tibi inuideam iustitiam, quasi ex inuidia illam impugnem. Imō si existimarem verum esse aut probabile quod dicis de tua iustitia, optarem ego modis omnibus te iustum apparere, & congauderem tuæ iustitiæ quem admodum congaudet in bonis amico amicus. 54 Si ve-

50 ut reuocet
animas eorū
a corruptione,
& illuminet
luce viuentiū.

51 Attēde
Iob, et audi
me, & tace,
dum ego lo-
quor.

52 Si autē ha-
bes quid lo-
guaris, respō-
de mihi: Lo-
quere.

53 Volo enim
te apparere
iustum:

54 Quod si

CAPITIS TRIGESIMIQUARTI.

175

rō non habeas quod cum veritate & ratione possis obicere, non habes, aut si nō habes quo tuam innocentiam possis defendere aut astruere, sicut omnino nihil habere te credo, præstat ut quæ deinceps dicturus sum pro tua instructione humiliter & patienter in silentio audias, quā clamorosa & inani disputatione frustra mecum contendas. 55 Neque verō te pœnitebit, si me silenter audieris cœptum sermonem prosequentem neque me frustra audieris. Docebo enim te, non vana aut curiosa, sed ea quæ veræ sunt sapientiæ, ea videlicet quæ ad rectā Dei cognitionem venerationemque iudiciorum eius faciūt, quomodo de his & sentire & loqui debeas, in quibus plurimum habetis aberrasse cōcordi omnium nostrū iudicio comprobatis.

non habes, aut
di me:

55 tace, et do-
cebo te sapiē-
tiam.

TRIGESIMIQUARTI CAP.

ELVCIDATIO.

AD hac iam ab Eliu dicta silente Iob, cæterisque item amicis silentibus, idem ille plura loqui adiecit: pronūciānsque rhetorica arte, & vehemētia eloquii perorans, ita sermonem est prosequutus. 2 Optarem ego, quæ adhuc dicturus sum pro gloria dei a viris sapientibus audiri, & a viris intellectu & scientia vera præditis diligenter expendi: qui videlicet tales essent, ut dignitatem eorum quæ sunt dicenda possint diiudicando percipere. 3 Sic enim aures hominum (primū quidem externæ corporis, per quas trāsitus fit verborum ad mentem, deinde potissimū internæ aures mentis) ea quæ foris verbo proferuntur, probant, expendunt & diiudicant, vera ne sint an falsa: cōsentanea rationi, an dissona: 4 quemadmodū guttur siue palatum ex officio suo naturali habet, ut discernat interescas siue saporis escarum. Vnde sicut ad discernendum inter cibos aut potus multum delicatos, non quodlibet palatum valet, sed delicatum esse oportet ac bene expertum quod illorū differentias possit percipere: ita non quælibet aures sufficiunt expendere verba magnæ sapientiæ (qualia ego modō dicturus sum) sed aures oportet esse multū exactas & eruditas, quæ de illis debeant iudicare: propter quod nō quoslibet desidero auditores, sed sapientes & eruditos. 5 Constituamus nos ipsi inter nos, si videbitur iudicium: sicq; inter nos per examē ratio-

Cap. 34
Pronūciāns
itaque Eliu, e-
tiā hæc loquu-
tus est.

2 Audite sa-
piētes verba
mea, et erudi-
ti a scultate
me.

3 Auris enim
verbaprobat
4 et guttur
escas gustu di-
iudicat.

5 Iudiciū e-
li
gamus nobis,
ratio-

et inter nos videamus quid sit melius
 6 quia dixit reprobatum. 6 Dixit enim Iob iste in precedentibus Iob, iustus sum, sermonibus, iustum se esse & innocentem coram deo, nolens et deus sub- agnoscere ullam in se culpam, propter quam esset dei iudicio uertit iudici- punitus. Dixit quoque, Deum abstulisse, imò peruertisse iudici- um meum. cium suum, eo quod eum innocentem affixerit sine sua cul-
 7 In iudican- 7 In iudicando enim me & puniendo (ait ipse Iob) me- do enim me, dadium sue error est: nò verè rectè aut iustè me iudicat Deus
 8 et violenta- 8 Plac- sic me grauius citra demeritum meum puniendo, 8 Plac- mèdaciū est, ga ista (inquit idem) quæ in modum sagittæ infigitur carni & sagitta mea, usque ad intima penetrat, grauiusque me affligit & enecat, absque villo non mihi infertur secundum ordinem iustitiæ propter vllum peccato. peccatorum meorum demeritum, sed violentè sine omni pec-
 9 Quis est vir ut est Iob, qui bibit subjan- natione quam si aquam?

9 Existimo enim vix alium posse similem aut æqualis mali-
 10 qui gradi- tur cum ope- rantibus iniquitatem, & ambulat cum viris impijs.
 11 Dixit eni- Non placebit video, etiam si cucurrerit cum eo,
 12 Ideo viri cordati, audi te me.
 13 Absit à deo impietas, & ab omnipotente iniquitas.
 14 Opus eni- hominis red- det ei, & iu- xta vias sin- gulorum re- stituet eis,
 15 Verè enim deus non con- denabit fru- stra, nec om- nipotens sub- uertet iudiciū
 16 Quæcūque tuit alium su- per terrā, an- te quem posuit su-
 17 Non?

Proximè insequatur & currat per viam mandatorum eius, ma-
 ximo studio adimplendi omnem Dei voluntatem, quemad-
 modum quum seruus iuxta domini latus proximè semper ac-
 currit, vt quicquid iusserit dominus mox implere satagat. Hæc
 sententiam suprà Iob iste visus est innuisse, quum dixit, se dili-
 gentissimè vestigia sequutum Dei, nec recessisse à semitis man-
 datorum eius, & tamen post omnia adhuc à Deo grauiissi-
 mè percussus esse & grauiora forsitan expectare, Hæc enim
 aliæque huiusmodi dicens, impiam istam visus est iudica-
 re sententiam, quòd homo post impletam omnem dei volun-
 tatem, apud Deum adhuc inimicus & puniendus inueniatur.
 12 Quoniam verò hæc tam impia & blasphema Iob iste lo-
 quutus est, optarem ego alios mihi auditores quàm sit iste Iob,
 vtpote magis cordatos & prudētes, qui digni sint audire, & suf-
 ficientes sint expendere verba mea. 13 Illud autem impi-
 mis ad confutationem Iob dicendum est, omnem impietatem
 quàm longissimè à Deo abesse, & omnem iniquitatē prorsus
 in ipsum non posse cadere. Debetque hoc ab omnibus pijs &
 bene de deo sentientibus longissimè abesse, vt ei vllam impie-
 tatem vel iniustitiā ascribant (quod iste Iob ausus est facere)
 quū sit eius voluntas infallibilis æquitatis norma, & certissima
 iustitiæ regula, ita vt non possit in eo locum vllum habere quæ-
 cunque impietas aut iniustitia: quum omne quod facit, eo ipso
 quòd sic illi facere placet, pium iustum & æquum habeatur.
 14 Imò verò est ipse, sicut in se optimus, ita & erga ho-
 mines æquissimus: quemadmodum in remuneratione futura
 manifestissimè apparebit, quando vnique reddet merce-
 dem secundum suum laborem, & secundum opera sua vnique
 que debita rependet premia: iis quidem qui egerunt bene, vi-
 tam, iis autem qui male, mortem sempiternam. 15 Profe-
 tio enim non potest sic iniustus esse Deus, vt frustra & sine ra-
 tionabili causâ quenquam condemnet: neque fieri potest vt ip-
 se qui est omnipotens, qui neminem debet metuere neque
 cuiuscunque hominis gratiam quærere (quum nullius egeat
 sitque sibi sufficientissimus) pervertat iudicium, contra iusti-
 tiam aliquid agens vel omittens, quod iustitia aliter agendum
 aut nò omittendum exigeret. 16 Neque verò poterit hæc iniuria
 quâ profers, dum aiste iniuste puniri, in alium quem-
 piā retorqueri a deo, qui eius sit vicarius eiusque loco mun-
 dum administret, sed necesse est iniuriā istam in Deū cadere
 Non?

ELUCIDATIO

per orbē quē
fabricatus
est?

17 Si direxe-
rit ad eū cor
suum,

18 Spiritū il-
lius & statū
ad se trahet.

19 Deficiet
omnis caro si
mul: & homo
in cinere re-
uertetur.

Non enim Deus alium aliquem vel angelum vel hominem ter-
ræ præfecit, neque orbi siue mundo gubernando alium ali-
quem præposuit, cui plenam dederit commissionem regendi
illum & gubernandi res humanas, sic ut ipse ociosus desideat
in cælo nullam per se curam habens de iis quæ geruntur in-
ter homines. Sed idem ipse qui terram fundauit, & orbem vni-
uersum in principio, potentia & sapientia sua creauit: idem in-
quam ipse manet vsque nunc præpositus terræ & orbi, idem
per se vigilantissimè gubernat & administrat omnia, rerum
humanarum curam sollicitam gerens. Vnde si dicas te iniuste
affligi, non alii alicui, sed ipsi deo (cuius dispensatione omnia
aguntur in rebus humanis) facis iniuriam irrogasque blasphe-
miam. 17 Quod autem deus non crudeliter aut tyrannicè
vel iniquè humanas res administret, sed potius in summa be-
nignitate & dulcedine nos disponit, ex eo manifestè proba-
tur quod tam benignè genus sustentet humanū, cū vniuersum ip-
sum nullo negotio si vellet, delere posset. Si enim vellet Deus
contra hominē dirigere vel contra opponere cor suū, si cōtra
eum iram suā vellet apertè exercere siue, ostēdere. 18 facile,
imò nullo negotio animam interius viuificantem, simul cum
flatu respirationis vitam exterius testante, auferet à corpore
animam ipsam ad se reuocando (sicut ab eo creata est, ad ima-
ginem & similitudinem suam) ut corā tribunali eius post suū
ē corpore egressum accipiat de iis quæ fecit iudicium: corpo-
ris autem statū penitus cogens deficere. 19 Ad hunc modū si
vellet Deus agere nobiscum in ira & terrore potentie sue in
vno momento simul vniuersa viuientia tam rationalia quàm
irrationalia, ipso manū suam subtrahente, deficerent, & homi-
nes vniuersi morte deficientes, secundum corpus resoluere-
ntur reuenterēturque in puluerem, vnde formati sunt. Quem-
admodum enim illo aperiente manum suam omnia imple-
ntur bonitate, eoque spiritum suum emittente oriuntur viuē-
tia: sic auertente eo & subtrahente faciem suam, aufertur vi-
ta à viuētibz, & deficientia reuertuntur in suum puluerem.
Quum igitur sic in momento vniuersum genus hominum, at-
que etiam viuētiū omnium, posset Deus delere, nec tamen
id facit sed parcat nobis benignissimè & sustentat, atque etiam
quotidie nasci facit & multiplicat species cunctōrum viuē-
tium, ad vsum necessarias hominibus: manifestissimo hinc pa-
tet indicio, Deum non tyrannicè aut crudeliter cum homini-
bus

CAPITIS TRIGESIMIQUARTI.

177

bus agere, sed in magna potius benignitate & mansuetudine
nostra omnia disponere. 20 Si igitur habes tu o Job intelle- 20 Si habes
ctum, ut possis quæ dico intelligere, audi quæ dixi atque etiā ergo intelle-
dicturus sum tibi, & diligenter attende aure cordis & corporis tui, audi
ad ea quæ ego loquar per os meum, quoniam digna sunt audi quod dicitur,
tu, & talia, quæ tibi (si modò alta mente reponantur) multum & ausculta
valēt proficere. 21 Quomodo verò tibi possit esse spes me- vocē eloquij
lioris conditionis, aut sanitatis prosperitatisque pristinæ recu-
perandæ, donec in ista persistis mala blasphemandi voluntate? 21 Nunquid
Quomodo is qui Dei iudicia nō amat sed odit ea, blasphemat qui nō amat
& obmurmurat aduersus ea, sperare possit, quod sanitati for- iudicium, sa-
tunæque pristinæ restitatur: quum id fieri non possit nisi per nari potest?
Deum, cuius tu blasphemias iudicia? Vnde meritò te ab huius-
modi blasphemias compescere deberet ipsum sanitatis recupe-
randa desiderium, etiam si non te ab illis Dei timor retraheret.
22 Et quomodo fieri potest, tam insigniter impudentem te 22 Et quō tu
esse & tam impiè audacem, ut eum qui supra modū iustus est, eū qui iustus
nimirum iustissimus & ipsa iustitia, in quo prorsus nihil potest est: intantiū
inueniri iniustitiam, audeas tam licenter condemnare, ut eum condemnas?
dicas iniustum & subuersorem iudicij, & alia huiusmodi mul-
ta cōtra eum sine timore audeas effutire? 23 Illum (inquā) 23 Qui dicit
qui tam est insigniter & excellenter iustus, ut nec regibus nec regi, apostata-
principibus parcat, quin eos pro suis culpis rigidè puniat. Nā ta:
& regibus exprobrando dicit siue impropert, quod apostata:
fuerint & infideles in suo ministerio, & pro apostasia atq; in-
fidelitate sua audacter in eos animaduertere potest & audet.
24 Ducibus quoque & præfectis populorum magnorum at- 24 qui vocas
que, multorum imputare & exprobrare audet ac potest impie duces ipsos.
tatem suam, eosque ad suum tribunal quum voluerit citat &
euocat, ut pro impietatibus eos condigna puniat ultione.
25 Denique, nec principum quantumvis magnorum, digni- 25 Qui nō ac-
tatēque, autoritate, & potestate præstantium, considerat per- cipit psonas
sonam, ita ut propter eorum nobilitatem, diuitias aut potesta- principum,
tem, aut aliquid huiusmodi externorum bonorum, illis par-
cat. 26 Neque tyrannis & violentis principibus fauet vel 26 nec cogno-
auxilium præbet, quum aduersus pauperes moluntur iniquas uit tyrānū cū
machinationes ut eos opprimant: sed absque personarum re- disceptaret
spectu omnium facta expendit, & omnes æqua lance iustitia cōtra paupe-
suar iudicat, siue diuites, siue pauperes, siue principes, siue ple- rem.
beios. 27 Ipse enim similiter omnes homines fecit, secun- 27 Opus enī
Z dum

manu eius
sunt omnes

28 Subito
morientur,

29 in me-
dia nocte tur-
babuntur po-
puli,

30 per-
transibunt:

31 et auferet
violentum,

32 absq; ma-
nu,

33 Oculi eni-
eius sup vias
hominum, et
oēs gressus
eorum consi-
derat.

34 Nō sunt
tenebræ, &
nō est umbra
mortis, vt ab-
scōdātur ibi
qui operātur
iniquitatem.

dum corpus ex eodem luto, secundum animam æquē ad ima-
ginem & similitudinem suam, & in vniuersis æquē suam po-
tentiam, sapientiam & bonitatem demonstrat. Quare tanti
est apud eum pauper, quanti diues: nec aliter cum paupere a-
get, ob vilitatem conditionis vel fortunæ, nec aliter cum di-
uite ob fortunam meliorem: sed in æquitate iustitiæ suæ cum
omnibus aget. 21 Interdum autem diuino iudicio sic punitur
reges, duces ac principes, vt subito & ex improviso morte
inopinata percutiantur, cum minimē tale quid expectassent.

29 Cōtingitque interdum, vt populi subiecti per tempus no-
ctis turbationem vel seditionem aliquam suscitent contra du-
ces suos ac principes: quæ quidem turbationes facilius susci-
tantur in nocte, quando secretiora sunt omnia, minūque ex-
pectantur huiusmodi. 30 Facta autem seditione & commo-
tione exorta, peruagabuntur per ciuitatis plateas, vt fieri solet
in similibus tumultibus cum magno rumore & strepitu armo-
rum, vt omnia loca opportuna occupent: 31 sicq; tyrānum
& violentum illum qui prius sibi dominabatur in tyrānide auferent,
vel de medio viuientium eum subito interficiendo, vel
vt minimum ē potestate imperandi, subito eum ē regno vel im-
perio expellendo, tāquam ignobilem aut regimine indignum.

32 Facient autem hoc populi illi sic adinuicem confœdera-
ti, absque exercitu aliquo extraneo, sine magna fortitudine mi-
litum, admodum leui manu. Quum enim tota potestas & for-
titudō principis in subditis consistat, his discedentibus, nulla
eius remanet virtus, sicq; facillimē absque manu forti expu-
gnari aut deiici valet.

33 Exercet autem Deus huiusmodi iu-
dicia etiam in potentes, quoniam oculi prouidentia & scien-
tiæ eius, super omnes actiones & studia omnium hominū in-
uigilant: & omnes eorum gressus, id est, modos rationēque
agendi, attentissimē diiudicat & considerat, expendens in sin-
gulis eorum actionibus, quid, quando, quo animo faciant, &
alia huiusmodi: vt pensatis omnibus, debitam suo tempore sin-
gulis reddat mercedem, siue in bonum siue in malum.

34 Neque verō vllæ sunt tam densæ tenebræ, neque locus
vllus tam absconditus & tenebris densissimis horridus, etiam
si imago quædam & umbra videatur esse mortis, vt occultari
in illis vel sub illis tegi possent & abscondi a conspectu Dei ho-
mines, qui operantur iniquitatem. Tenebræ enim apud Deum
non sunt tenebræ, nec obscuritatem aliquam adferunt Deo,
sic vt

sic vt eum à videndis iis quæ in ipsis sunt aut fiunt, impediāt:
quum æquē in tenebris vt in luce omnia videat. 35 Et qui-
dem parum forsitan videri posset metuendum istud Dei iudi-
cium, si ab eo liceret appellare, aut si spes esset posse reuocari
sententiam quæ semel ibi lata fuerit. Nunc verō tale est iudi-
cium Dei, vt reuocari non possit aut retractari. Nō enim est
in potestate hominis, postquā semel iudiciū suum acceperit,
post prolatam semel condemnationis sententiam, vt iterum
possit venire ad Deum in iudicium, quasi appellando à sentē-
tia priori, & nouam instituendo litem pro acquirenda senten-
tia meliori: quemadmodum fieri solet inter homines, vt quum
semel contrariam sibi & ingratam acceperint sententiam, rur-
sus in iudicium procedant, de nouo litem instituentes, sub spe
consequendæ melioris sententiæ. Non est omnino hoc in ho-
minis potestate, vt sic possit semel latam Dei sententiam ite-
rum in ius vocare, spe retractandi: quoniam non est iudicium
alius ad quod possit fieri appellatio, & ipsa diuini iudicii sen-
tentia per se est irretractabilis. 36 Quemadmodum autem
iustitiam suam Deus commendat, in eo quod etiam magnis
principibus non parcat, neque regibus præcipuis: ita commen-
dat eandem in hoc, quod nec multitudinem quantumuis nu-
merosam hominum reueretur, si quando eorum peccata per
diuinam iustitiam veniant puniendā. Vnde euenit nonnun-
quam diuino iudicio, vt multi valde, quasi absque numero se-
cundum humanam æstimationem, plaga aliqua vel pluri-
bus simul plagis consumantur, vt pote bello, fame, vel peste,
aut huiusmodi malis, propter peccata sua. 37 In quorum
locum succedere faciet alios, vt pote filios ac nepotes, loco
parentum, aut alios extraneos in illorum locum & officium
surrogando. Quemadmodum in diluuiū impiorum vniuersi-
tatem interfecit, & loco illorum iusti Noë posteritatem vbi-
que locorum dilatauit: in altero quidem, id est, perditione
priorum, iustitiæ seueritatem: in altero autem, id est, aliorum
substitutione, misericordiæ benignitatem demonstrans.

38 Videlicet quia nouit Deus omnia opera impiorum, non
quidem vt approbet scientia approbationis, sed vt condem-
net notitia reprobationis, 39 propter hoc expendens eo-
rum malitiam, iusto suo iudicio subito diem eis conuertet in
noctem, tempus prosperitatis in tempus aduersitatis, tempus
sanitatis & vitæ, in tempus infirmitatis & mortis:

Z ij 40 sicq;

35 Neq; enī
ultrā in hoīs
potestate est,
vt veniat ad
deum in iudi-
cium.

36 Contereet
multos, et in
numerabiles:

37 & stare
faciet alios
pro eis.

38 Nouit enī
opera eorū:
39 et idcirco
inducet noctē.

40 *et conte
rentur.*

41 *Quasi im
pios percussit
eos, in loco vi
dentium.*

42 *Qui qua
si de industria
recesserunt
ab eo,*

43 *et oēs vi
as eius intelli
gere nolue
runt.*

44 *Ut pue
nire facerēt
ad eū clamo
rē egeni, et
audiret vocē
pauperum.*

45 *Ipsa enī
concedere pa
cem, quis est
qui cōdēner?*

40 sicque subito in nocte, in aduersitate & inopinato siue inexpectato tempore, eos perdet penitusque confumet: corpus quidem dissoluens in puluerem, animam verò missurus in aeternam gehennam. 41 Quamquam autem multi illorum essent in loco videntium, quamuis multi eorum occuparet loca piorum hominum atque fidelium, qui videbantur hominibus esse pij & agnoscere colentesque Deum, & ut videntes prudentes atque sapientes habebantur ab hominibus: ipse tamen qui omnia nouit & intima cordium scrutatur, sciens quales & qui essent, percussit eos quasi impios siue p. impiis: quoniam ut impios eos agnouit, simul cum impiis & impiorum more eisdem puniuit. 42 Quorum quidem peccatum eo grauius fuit & minus excusabile, quod non ex ignorantia aut ex infirmitate humana in vno forte aut altero Dei praecepta fuerint transgressi, sed (quod est scelus maximi ponderis) ex industria & a proposito cum matura deliberatione siue deliberata voluntate, se separauerunt, & quasi vultum mētis affectusque sui auerterunt a Deo. 43 De industria quoque noluerunt intelligere, & affectarunt nescire, omnes vias siue madata dei: noluerunt intelligere ut bene agerent, imò voluerunt non intelligere, ut malè agerent liberius, utque sine remorsu aliquo aut retinaculo conscientiae possent quaecunque viderentur mala liberè operari. 44 Videlicet, ut postquam ab oculis eorum prorsus elongata esset consideratio Dei & mandatorum eius, sine omni misericordia possent opprimere egenos & pauperes, pupillos & viduas, & alias huiusmodi miserabiles personas, quibus non est in hoc mundo auxilium vel patrocinium: ut illos (inquam) possent liberè sine remorsu opprimere, vexare, spoliare, deuorare, donec vsque ad Deum peruenire faciant clamorem illorum pauperum & egenorum, de nimia oppressione affectuosissime ad eum clamantium. Clamant enim in coelum vox eorum qui sic iniuste opprimuntur in terra, & Deus voces sic clamantium exaudit, ut opportuno tempore eos quidem qui affliguntur liberet de oppressione, eos verò qui affligunt graui feriat animaduersione. 45 Quod autem plenam habeat potestatem Deus sic iudicandi & excecandi vindictam in omnes, satis est manifestum. Cum enim ipsi placuerit quempiam in pace & prosperitate temporali atque spiritali custodire, & veram alicui pacem conferre & conseruare, nemo vel demonum vel hominum tam potēs inueniri

ueniri possit, qui contra Dei voluntatem illi nocere poterit. Si enim Deus pro nobis, quis contra nos? Dominus illuminatio mea & salus mea, quem timebo? Si Deus est qui iustificat, quis est qui condemnet? 46 Quum verò econtrariò ille voluerit, exigentibus id nostrorum peccatorum demeritis, vultum suum benignum a nobis auertere, & latam faciem suam quā a peccatoribus auertit a nobis abscondere: quis hominum suo ingenio vel arte aliqua eò pertingere poterit, ut iterum videat faciem eius in iubilo, vel cum aliqua consolatione siue gaudio eius vultum contempletur, eo modo quo pij & iusti filij illum patris sui gratissimum vultum maxima cum exultatione contemplantur? Hoc est: Quum iratus fuerit aduersus aliquem Deus, volueritque pro peccatis suis illum percutere, non poterit ille vllò consilio vel auxilio humano iram Dei effugere, vel in gratiam redire, nisi post actam prius peccatorum poenitentiam, Deo iterum placuerit eum in gratiam recipere, & latam ei faciem rursum ostendere. 47 Ipse enim mirum dominus est & iudex vniuersalis, potestatem habens atque imperium super omnes gentes siue nationes, quantumuis barbaras, potentes aut numerosas, & super vniuersa regna terrarum quantumuis vasta aut lata, aut quantiscunque diuitiis praedita, vbicunque locorum fuerint sita, siue ad orientem, siue ad occidentem, siue ad septentrionem, siue ad meridiem: & super omnes omnino homines, vbicunque locorum aut quocunque ritu viuentes, vniuersalem ipse habet potestatem. 48 Ipse etiam est, qui secundum dictamen iustitiae suae, ad punienda peccata vulgi siue populi, reges nonnunquam & principes infideles ad regnorum gubernacula prouehit: qui nomine quidem reges appellantur, duces & principes, patres quoque populorum & defensores videri volunt, iustitiaeque ministri, quum nihil sint minus: imò oppressores potius & perditores populi, iustitiaeque subuersores se exhibent. Cuiusmodi principes quum dolenter ferunt populi, gemuntque sub eorum imperioso dominio, meminisse debent peccatorum suorum, quibus hoc meruerunt, ut tales pestes pro principibus acciperent: Deumque (cuius est mutare reges, & instituire alios pro aliis) deprecari, ut principes probos secundum cor suum ipsis praeficiat. 49 Haec itaque que iam audisti postquam ego loquutus sum ad Deum siue pro Deo, ad eius iustitiae defensionem, aut coram Deo sub ipsius iudicio, nihil

Roma. 8.

Psalm. 26.

46 Ex quo

absconderit

vultum suū,

quis est qui

cōtempletur

eum?

47 Et super

oēs gētes, et

super omnes

homines.

48 Qui re-

gnare facit

hominē hypo-

critam, pro-

pter peccata

populi.

49 Quia er-

go ego loquū-

tus sum ad

Z iij nisi

ELVCIDATIO

deum, te quo
que nō pro-
hibebo?
50 Si erravi,
tu doce me.
Si iniquitatē
loquutus sū,
ultra nō ad-
dam.
51 Nūquid a
te deus expe-
tit eam?
52 qd displic-
uit tibi.

53 Tu enim
cœpisti loq, et
non ego.

54 Quod si
quid nosti me-
lius, loquere.
55 Viri intel-
ligētes loquā-
tur mihi, et
vir sapiens
audiat me.
56 Iob autē
stultē loquu-
tus est, et ver-
ba illius non

nisi meram loquens veritatem, volo & tibi vicissim locum cō-
cedere respondendi, ne videar magis verbis te obruere, quā
veritate ipsa convincere. 50 Vnde si in aliquo eorum quæ
iam a me dicta sunt errasse me iudicaueris, cupio a te redar-
gui, & de veritate meliora certiorāque edoceri. Si iniquum
aliquid vel impium, vel erroneum me loquutum esse compro-
baueris, silebo posthac, neque addam loqui plura huiusmodi.
Præstat enim bene silendo vera discere, quā malē loquendo
falsa docere. 51 Verū etiam si ego in verbis prædictis lo-
quutus essem aliquam iniquitatem vel falsitatem, quæ meritō
esset redarguenda, illam tamen non expeteret a te Deus, non
te requireret fieri iudicem meum & reprehensorem, nō quæ-
reret ipse per te vindicari de mea falsitate: 52 eo quod ipse
Deus tibi displicuit, quia ipsum Deū exosum habuisti, simul-
que iudicia eius execratus es, quemadmodum tuis verbis bla-
sphemis satis indicasti. Vnde quum tu prior illum oderis & ad-
uersus eum blasphemaueris, non cupit deus per te corrigi aut
redargui, etiam si quid ego falsum dixerim: nec ad eam rem tu
videris idoneus, qui Deum tibi non placere, & malē conten-
tum te esse de eius iudiciis, apertē satis iam antē demonstrasti.

53 Tu enim cœpisti hanc disputationem: tua verba blasphemæ
ma & impia, quæ ab initio disputationis hucusque loqui non
desisti, me ad loquendum compulerunt, propter zelum iusti-
tiæ Dei quem tu blasphemās: non autem ego prior incœpi ex
memetipso hanc disputationem, sed coactus & quasi inuitus
loquor quæ loquor. Vnde etiam si quid erroneum loqui me
contigerit, ero ego plus quā tu excusabilis, imō in te potissi-
mum culpa mei quoque errati recidet, qui me tuis impiis ser-
monibus ad loquendum cogis. 54 Nihilominus, si quid
melius, verius aut certius tu noueris, quā quæ ego iam dixi,
aut quo putes te posse destruere ea quæ iam dixi, conceditur
tibi locus eloquendi & proferendi ea. 55 Magis tamē opta-
rem negotium esse mihi cum hominibus sapientia & intelle-
ctu maiori præditis, cum huiusmodi viris intelligentibus & sa-
pientibus vellem miscere sermonem, tales mallem vel audire
ipse vel alloqui, quā Iob istum hominem (vt videtur) insi-
pientem & stolidum. 56 Iob enim iste verbis suis declarat,
non admodum intelligentem aut sapientem se esse, qui tam
stultē loquutus sit contra Deum impias blasphemias, & tam ir-
rationabiles effutierit querimonias: & verba illius non sonant
rectam

CAPITIS TRIGESIMIQVARTI.

180

rectam mentis institutionem, non ex mente disciplinata & sonant disci-
plina. recta fide instituta videntur proficisci, sed ex animo potius
indisciplinato & intemorato: sapiuntque impiam hæresim,
& perversam de Deo iudiciis que eis existimationem, in cor-
de latentem. Sic enim videtur loquutus, quemadmodum ho-
mo Dei fidem non habens, qui sine timore loquitur de Deo
blasphemias, quicquid in mentem venerit. 57 Propter
quod oro te domine Deus, pater vitæ meæ, qui me sicut &
omnes homines ad imaginem tuam creasti, vt istum blasphemum
& tam impia garrientem Iobum, ad finem vsque prom-
bes: id est, tam diu & tam grauiter corripas, donec tandem
vi dolorum & vexatione dante intellectum cogatur agno-
scere æquitatem iudiciorum tuorum, & velit nolit, sile ab
huiusmodi blasphemis, ac præteritorum suorum peccato-
rum agere pœnitentiam. 58 Ne cesses affligere homi-
nem istum tam impium, non desinas verberare illum, qui su-
prā omnia peccata sua priora quæ ante plagam istam com-
misit, magna proculdubio & multa, vtpote pro quibus tam
gravi meruit plaga puniri, insuper etiam nunc adiciat aper-
tam blasphemiam, perinde quasi non suffecerint illa priora
tam multa & tam magna peccata quæ antē commiserat, nisi
etiam nunc horrendum istud blasphemiarum scelus adiecisset.
Hunc igitur tantisper afflige, donec cogatur loqui humilior,
& supplex deprecari veniam: sicque in chamo & freno durē
maxillas eius constringe, donec ad te approximet. 59 Nos
etiam pro nostra virili ad eius conuersionem interim non
cessabimus agere quod poterimus, stringentibus vrgentēque
eum validis argumentis & rationibus, duris quoque increpa-
tionibus eum super impietatibus suis redarguentes, vt vel
tandem confusus erubescat ita licenter contra Deum soluere
linguam suam, eūque tam petulanter prouocare ad iu-
diciū, quemadmodum hætenus fecit, Deum accusans iniu-
stitiæ, & quasi eum in ius vocans, vt se quidem iustum, Deum
verō iniustum, possit ostendere.

57 Pater mi
probetur Iob
vsq; ad finē.

58 Ne desi-
nas ab homi-
ne iniquitatis
qui addidit
super pecca-
ta sua blas-
phemiam.

59 Inter nos
interim con-
stringatur: et
tunc ad iudi-
cium prouocet
sermonibus
suis Deum.

Z iiii TRIGESIMI-

TRIGESIMI QVINTI

CAPITIS ELVCIDATIO

Cap. 35

1 Igitur Eliu
hæc rursus
loquutus est.

2 Nunquid
æqua vide-
tur tibi tua
cogitatio, vt
diceret, iusti-
or sum Deo?
3 Dixisti eni
Non tibi pla-
cet quod re-
ctum est, vel
quid tibi pro-
derit si ego
peccauero?

4 Itaq; ego
respondebo
sermonibus
tuis.

5 Et amicus
quis tecum.

6 Suscipe cœ-
li et insuere.

Ilente viro sancto ad tam gloriosum & vehe-
mentem disputatorem, ne in immensum verba
excreverent, si illi ad singula respóderet, profe-
quens Eliu sermonem, dixit: 2 Nunquid illa
cogitatio & persuasio cordis tui, si ré ipsam atté-
tius expendas, æqua, iusta & bona tibi videri potest & probari,
ex qua paulo ante disputans in verba tam impia & blasphema
prorupisti, vt diceret te iustioré esse Deo? vocem sanè tam hor-
rendam, vt vix aures eam ferre possint humana. 3 In ver-
bis namque tuis suprà prolatis, frequentius id visus es indica-
re, quod non amet Deus iustitiam & innocentiam, eo quòd tã
innocentes (ex quorum numero iactas te esse) quàm nocen-
tes, æquè affligat & cõsumat: & multa sic contra deũ loquutus
es, quasi ipse peccata hominũ cupiat & quærat, ad suã aliquam
vtilitatem ex eis capiendam. Ista enim tu satis apertè yfusus es
indicare, quum te ipsum contendis esse innocentem & iniustè
percutsum à Deo sine culpa: quum contra deum conquereris,
quòd innocentè te post studiosissimè omnem iustitiam obser-
uatam, vt hostem nihilominus habuerit, & vt inimicum sit cru-
deliter persequutus: item quum suprà visus est dicere, quod
ipse propter ostentationè potentia suæ sic te affligerit, quòd-
que vt te affligeret occasiones contra te quæsiuit, ponendo
in nerno pedes tuos & omnia tua vestigia considerando, aliã-
que huiusmodi multa nimis licèter tu protulisti, in quibus im-
pia huiusmodi sententiæ satis apertè videntur indicatæ.

4 Posteaquàm igitur tu verba eiusmodi impia contra Deum
effundere non es veritus, & isti tui amici qui aliquouſq; tibi
resistere cœperunt, suo nunc silentio tibi videntur conniuere
& consentire, volo ego pro zelo diuinæ iustitiæ, secundũ fa-
cultatem meam, redarguere te qui ista ausus es asserere cõtra
Deũ: 5 simulque tecum istos tres amicos tuos, qui contra
conscientiam in præiudicium veritatis silendo tibi consentire
videntur: & ea quidem in re, in qua nullus est dissimulandi lo-
cus. 6 Et primũ quidem maiestatis diuinæ altitudinem te
beret ab eiusmodi improbiſsimis sermonibus compescere, ne
tam

CAPITIS TRIGESIMI QVINTI.

181

tam vilia de Deo tam excelsò loquereris. Suspice enim cœ-
lum, & diligenter attende illius tum altitudinem tum latitudi-
nem infinitam, & soliditatem incomparabilem: 7 & aërem
ipsum hunc altissimum cum vniuersis cœlestibus orbibus, qui
humano patent conspectui, ad firmamentum vsque diligen-
ter contemplare: 8 vt vel ex hac contemplatione tantæ la-
titudinis & sublimitatis, tantæque soliditatis & claritatis, di-
scas altiore esse Deũ, & teipso & omni creatura: vt pote cu-
ius gloria longè transcendat nostrã humilitatem, suprà aërem
& cœlos elevata: vt sic erga illũ debita affici discas reuerentia,
deque tãta maiestate loqui assueſcas reuerentius. 9 Cõtra
autem illud quod tu visus es dicere, Deum ex nostris pecca-
tis suam quærere vtilitatem, dico ego, quòd sicut nemo illi va-
let suis peccatis obesse, ita nec prodesse, neque peccando ne-
que aliud quodecunque ei donando. Nam siquidem tu pecca-
ueris in aliquo contra eum, non illi aliquid inferes nocumen-
ti, quasi per hoc aliquid ei decedat vtilitatis vel commodi.

10 Atque etiam si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ aduer-
sus proximos tuos, ita vt nemini quod iustum est facias, agas-
que cum omnibus iniustè, nihil tamen mali poteris inferre
Deo, sic vt ei per te mali aliquid accedat vel adueniat. Cũ
enim Deus eiusmodi sit, vt ei nec boni aliquid auferri, nec ma-
li aliquid inferri possit: non contingit autem aliter cuiquam
nocere, nisi vel bona auferendo vel inferendo mala, constat
hominè neque peccãdo neq; alia quacunque ratione deo pos-
se nocere. 11 Sicut autè per iniustitiã suam nemo ei potest
inferre nocumentum, sic e contrariò per iustitiã suam nemo
ei potest adferre commodum. Quid enim à te accipit ille cõ-
modi, ex eo quod tu iustè & benè viuus? Aut quid dare illi tu
possis per manus tuas? aut ipse quid potest accipere de manu
tua quod ante non habuerit? Bonorũ enim nostrorũ ipse non
indiget: non accipit de domo nostra vitulos, neq; de gregibus
nostris hircos. Omnia quacunque offerre illi possumus, ab ip-
so habemus, & de manu ipsius accepimus ea: vt nostris donis
vel bonis nõ possit in aliquo ditior euadere aut beator, qui ex
sua natura sibi est sufficientissimus, nullius rei indigens vel in-
digere potens, 12 Multũ quidem & variis modis nocere po-
test homo homini, proximo suo, simili sibi, si impius fuerit &
sine timore Dei vitam agat: bona ei auferendo quibus ad com-
modam vitæ sustentationem indiget, aut in ala inferendo in
quibus

7 Et contem-
plare athera

8 Et altior te
fir.

9 Si peccau-
ris, quid ei no-
cebis?

10 Et si mul-
tiplicate fue-
rint iniquita-
tes tuæ, quid
facies contra
eum?

11 Porro si iu-
ste egeris, qd
donabis ei:
aut quid de
manu tua ac-
cipiet?
Psal. 15

12 Homini q
similis est tui,
nocebit im-
pietas tua:

13. et filii ho-
minis adiuua-
bit iustitia
sua.

14. Propter
multitudinē
calūniatorū,
clamabunt.

15. et eiula-
būt ppter vi-
brachy tyrā-
norū. Et non
dixit: Vbi est
deus, qui se-
cit me?

16. qui dedit
carmina in
nocte.

17. Qui docet
nos, super iu-
menta terrā.

quibus durum est vitam agere. 13. Similiter is qui iustitia & aequitatis est amans, multum prodesse potest sua iustitia homini proximo suo. In multis enim adiuuare eum potest, consilio & auxilio, ut bona sibi convenientia acquirat, mala sibi disconvenientia effugiat. Ita quidem mirum in modum potest homo homini, vel per iustitiam suam prodesse, vel per iniustitiam obesse: ut merito proverbio vulgato celebratum sit, hominem homini deum esse: rursumque, hominem homini esse demonium. Ipsi autē Deo, nullius obesse valet iniustitia, nullius prodesse iustitia: multo verò minus, ex hominis iniustitia aliquam poterit accipere sibi utilitatem. 14. Quantum verò homines sibi inuicem nocere valeant per suam iniustitiam, satis manifeste quotidiana docet experientia, in clamoribus pauperū & afflictorum: qui cum circumveniuntur & opprimuntur à calumniatoribus, fraude & dolo contra iustitiam se opprimentibus, gemunt sub pondere, & pro vindicta clamant in cœlū. 15. Et cum à violentis tyrannis per potentiam suppressuntur, miserè eiulant præ amaritudine doloris, propter violentiam sibi illatam, cum se vident tantam pati iniustitiam, nec tamen posse inuenire vindictam. Et (quod valde mirandum est) nec sic tamen homines plerique tanta pressi angustia ad Deū student respicere, ad quē eius confugere auxiliū. Non leuant oculos suos ad Deū, ut in fide clament ad Deum, & dicant: Vbi est Deus? surge Deus, & iudica causam meam, ac libera me de manibus opprimentium. 16. Deum (inquam) isti cæci non respiciunt nec inuocant, tunc etiam cum maximè opus esset: cum tamen ipse vnicus sit consolator afflictorum, homines in aduersitatibus, quasi in nocte & nubilo degentes, ita sua visitatione & consolationibus lætificans, ut etiam cantare eos faciat in gaudio, & gratias agere in cordis lætitia, in medijs aduersitatibus. Qui item tantam gerit curam hominum, ut in noctis silentio & quiete hominibus tradat, vel per visiones externas vel per reuelationes internas, sua dogmata, quæ carminibus describi solent à sapientibus. Qui etiā sic omnia suauiter disponit & vigilanter ordinatque administrat, ut nocturno tempore, quando alitè dormiunt homines, ipse quasi vigilas & excubias seruans, gallos aliāsque auiculas ad cantandum suscitaret, quādo adhuc in stratis suis stertunt homines. 17. Ipsum (inquam) prouidissimum non inuocant deū, qui tamē quā sit peculiariter amās nostri generis, & quā beneficis erga genus nostrum,

nostrum, ex eo manifestè ostendit, quod nos solos inter omnes corporales creaturas fecit rationales, ad imaginem & similitudinem suam: qua ex parte capaces nos fecit disciplinæ & instructionis suæ, in quo omnia simul excedimus genera iumentorum gradientium super terram, aut piscium in aquis tantum. 18. Peculiari quoque instructione sua nos erudire dignatur excellenter, super omnia volatilia aëris: non solum nos dirigendo in officiis naturalibus, quemadmodum aues & cetera bruta naturali quodam ductu dirigit & agit animantia, verum etiam rationali disciplina & instructione peculiari, tam naturali quā gratuita, in obseruatione præceptorum suorum erudiendo: quod nulli facit animalium, nisi homini soli. Docet etiam nos Deus super iumenta & volucres, siue per ea, aut ex eis, aut in eis: quia ex consideratione illorum docemur agnoscere Dei potentiam, sapientiam & bonitatem, eiusque admirabilem providentiam. 19. In hac autem infidelitate sua & caritate, homines isti dei providentiam nolentes considerare, etiam cum clamauerint de tribulationibus quas ex oppressione tyrannorum sustinent, non tamen merebuntur exaudiri à domino: 20. Idque ob ipsorum superbiam, quia videlicet non in humilitate se subdunt diuinæ providentiæ, neque in fide supplices ad eam confugiunt, sed in superbia sua contemnunt Deum, eiusque providentiam negant & blasphemant, quemadmodum suprà te fecisse audiuius. 21. Non itaque Deus quoslibet indifferenter exaudiet quomodocūque clamantes, non sic frustra exaudiet illos, etiā qui indigni sunt exauditione, sed illos exaudiet, qui propter humilitatem & fidem suam ex qua procedit eorum oratio, merentur exaudiri. 22. Neque sic indifferenter & sine discrimine omnes exaudiet, sed intuebitur ipse ut iudex & testis, singulorum causas, actiones & studia, ut videat qui sint meritò exaudiendi, & qui repellendi. Tu ergo ut apud Deum exaudiri merearis, vide ne de providentiā & iustitia Dei in corde tuo dubitationem ullam dominari permittas. 23. Imò etiā si ascēdat in cor tuū talis aliquando cogitatio, ut apud temetipsum incipias dicere: Ecce non considerat Deus res humanas, non potest fieri ut Deus curam gerat rerum humanarum, quæ tam inæqualiter & secundum faciem iniquè videntur administrari. 24. Cum talia (inquam) apud temetipsum cœperis cogitare aut dicere, caue blasphemis eiusmodi cogitationibus locum concedas:

18. et sup. vo.
lucres cœli
erudit nos.

19. Ibi clama-
bunt, & non
exaudiet.

20. propter
superbiā ma-
lorum.

21. Nō ergo
frustra au-
dient Deus.

22. et omnipo-
tēs causas sin-
gularū intue-
bitur.

23. Etiam cū
dixeris, non
considerat:

24. iudicare
coram illo.

ELVCIDATIO

das: sed continuo sistens te ipsum iudicio eius, quasi ante tribunal & in conspectu seueri iudicii eius, temetipsum reprehende & redargue, tanquam indignè de Deo sentientem & loquentem. 25 Quod si forsitan non statim argumenta videas prouidentiae iustitiaeque illius, expecta paululum, donec tempus veniat in quo illam tibi demonstret apertius. Quamuis enim ad tempus interdum dissimulet, vel peccata punire, vel opera bona remunerare, opportuno tamen tempore eius aequa & prouida iustitia in his apparebit. 26 Licet enim pro hoc tempore, vel non statim in ipso facto, Deus hominem puniat, ostendendo & exercendo in eum iram suam: & licet nunc non ita grauiter puniat scelera hominum ut secundum rigorem diuinæ iustitiae viderentur puniendi, in futuro tamen quando palam fiet exactum de singulis iudicium, tunc apparebit ira furoris eius & vindicta intolerabilis iudicii eius: tunc apparebit quam grauiter hominum impietates puniet, itemque quanto premio hominum opera bona remunerabit.

27 Ergo Iob frustra aperit os suum, & absque scientia verba multiplicat. 27 Cum igitur haec ita se habeant, certumque sit ex istis, Dei prouidentiam ad humanos actus extendi, & optimè res humanas disponere in maxima iustitia, manifestum est, quod Iob iste vanè & stultè os suum aperuerit ad obmurmurandum diuinæ prouidentiae atque iustitiae: videtur indoctè & sine scientia vera diuinarum rerum verba multiplicasse, nimis impie loquens de occultis & acquisitis Dei iudiciis.

TRIGESIMISEXTI CAP.

ELVCIDATIO.

Cap. 36

Addēs quoque Eliu, haec loquutus est:

2 Sustine me paululum, et in dicabo tibi.

3 Adhuc enim habeo, quod a deo loquar

Dhuc autem perstantibus in silentio Iob cum amicis, nihilque ei respondentibus, persequutus est disputator iste vehemens orationem suam: & quasi de nouo sermonem exorsus est, in hunc modum: 2 Si qua tibi, o Iob, reuerentia diuinæ maiestatis, exigo à te ut paululum adhuc sustineas, & quae mihi supersunt dicenda patienter, ut coepisti, ad finem usque audias. 3 Habeo enim praeter ea quae iam dicta sunt, alia quaedam auditu digna & proposito negotio bene accommoda, quae pro defensione diuinæ prouidentiae & aequitatis, quam tu calumniaris & impugnas, plurimum valeant, & pro illius defensione proferre in medium ea desidero.

4 Et

CAPITIS TRIGESIMISEXTI.

183

4 Et quoniam valde mihi curae & cordi est hoc negotium, volo non leuiter hac in re agere, sed à longe & ab alto repetens, ac velut ex fundamento resumens, declarabo scientiam meam, quam de rebus diuinis habeo: ad hoc videlicet, ut illum qui me fecit secundum corpus & animam, creatorem & operatorem meum, ab iniustitia (quae ei falso à te imputatur) vindicem, & iustum comprobem: quem cum ut operatorem siue creatorem meum considero, omni iure ad ipsius defensionem obligatum me esse agnosco, 5 Debebis autem merito tu meis patienter auscultare sermonibus, quoniam veritatem in se meram continebunt, nullo commixtam mendacio: sicut feci hactenus, ita etiam posthac, nihil nisi meram synceramque eloquar veritatem, euitato, pro virili omni procul mendacio.

6 Neque dubito, cum ad finem usque sermones meos audieris, & scientiam meam de rebus diuinis plenè intellexeris, quin illam meam faciliè sis tuiipse probaturus scientiam.

7 Quoniam autem tu supra in multis verbis tuis hoc visus es iudicare, quod Deus non ex iustitia te puniat, sed quasi ostentare in te & contra te volens potentiam suam, quasi propter suam vtilitatem & ostentationem te plaga ista percusserit (videlicet ut in te qui potens eras & magnae auctoritatis ante plagam istam, suae potentiae robur clarius ostentaret) ad confutandam istam tuam falsam persuasionem, illud tibi ut certum & indubitatum affirmo, Deum nequaquam abicere, odire aut persequi homines potentes nobiles aut diuites, quatenus huiusmodi sunt: ita videlicet ut eos propter suam potentiam nobilitatem aut diuitias habeat odio, aut persequi velit, 8 Est enim & ipse ex sua natura potens diues & nobilis, imò omnis potentiae & dominationis principium, rex regum existens & Dominus dominantium. Vnde fieri non potest, ut ipse quenuquam odiat, ea ratione quia potens est: alioqui quod in se diligit, in aliis odiret, quod diuinæ repugnat naturae, quae creaturam secundum id in quo sibi assimilatur non potest non diligere, cum sit similitudo fundamentum amoris. 9 Potètes ergo ut huiusmodi non odit deus nec persequitur, sed impios ut huiusmodi exosos habet: & eos qui huiusmodi sunt, non amat nec saluat nec in praesenti eis gratiae sua dona conferens, nec in futuro dona gloriae, si in impietate sua permanerint. Solum enim peccatum est, quod deus in hominibus odit, eo quod secundum illud sit homo prorsus ei dissimilis, qui nec impietatem in se vllam

4 Repetam scientiam meam à principio, et operatorem meum probabo iustum.

5 Veri enim absque mendacio sermones mei,

6 et perfecta scientia probabitur tibi.

7 Deus potètes non abicit,

8 qui ex ipso se sit potens.

9 Sed non saluat impios.

ELVCIDATIO

villam habet, neque author vel cooperator est eius. Si ergo videatur potentes aliquos odio habere aut persequi Deus, non eos persequitur ut potentes sunt aut diuites, sed ut peccatores sunt & transgressores iustitiae. 10 Item quia pro pauperibus iusta suo tempore vindictam reddit in illos a quibus oppressi fuerint, ob hoc scilicet non raro contingit potentes puniri graviter a deo, non quia potentes odit, sed quia pro pauperibus ab illis violenter oppressis ipsi incubit contra illos iudiciū facere, utpote patri pupillorum & iudici viduarum. 11 Ab iis autem qui in veritate sectantur iustitiam, unicuique quod suum est iusta aequitatis lance reddere satagentes, quicumque tandem illi fuerint: siue pauperes siue diuites, siue potentes, siue plebei, nunquam benignissimus Deus oculos suae providae miserationis benignique respectus, quo filios suos & electos aspicit in bonum, auferet vel auertet: sed firmabit in & super huiusmodi misericordes illos oculos gratiae suae, sollicitissimam semper & ubique eorum curam gerens, ut eos in omnibus studiis suis salubriter dirigat, & in omnibus periculis diligenter custodiat. Quod autem istos benignitatis suae oculos etiam a potentibus non auferat, ex eo liquidè apparet, quòd etiam reges ac principes iustitiae studiosos propter iustitiam suam exaltat, & in throno suo regio inque principatu suo confirmat, usque in multas longè post generationes, quasi imperpetuum, quandiu filij parentum imitantur iustitiam. 13 Illicque in regno constituti, eriguntur, exaltantur, honorantur & magnificantur a Deo, ita ut fiant dominantes & imperantes aliis, creantque sub manu ipsorum regna & imperia: propter ipsorum iustitiam. In futuro quoque, saeculo, eos qui hinc iustitiae student, dei provida misratio, sicut in hoc saeculo nunquam derelinquit, ita neque tunc derelinquet: imò tunc eos maxime saluabit, constituens eos reges & principes, ut regnent coram eo in saecula saeculorum: & illic tunc patebit eorum exaltatio & gloria, qui donec in hoc mundo viverent, viles habebantur & contemptibiles in oculis hominum. 14 Quod si etiam nonnunquam ob peccata sua, contingat reges & potentes diuino iudicio ad magnam deuenire humiliationem & contemptum, ita ut in captiuitate & quasi seruitute redacti, ferreis catenis vinciantur, & funibus quibus pauperes & seruilis conditionis homines ligari solent, ne sic quidam oculos miserationis suae prorsus ab illis auertat deus: sed prosequetur eos beneficentia sua, etiam usque ad extremam hanc angustiam.

15 Nimi

CAPITIS TRIGESIMISEXTI.

184

15 Nimirum illis sic in captiuitate tam vili & sorte tam miseranda constitutis, hanc faciet misericordiam, & interius praestabit illuminationem, ut recogitantes dies & annos suos praeteritos, expendant opera quae fecerunt quum adhuc essent in prosperitate sua: & intelligent scelera sua maxima & plurima, quibus & contra deum & contra homines grauiter nimis & multipliciter peccauerunt. 16 quòd scilicet non sicut debuerat in mansuetudine praefuerint suis subditis, sed tyrannice & violenter eis fuerint dominati, contra iustitiam per vim potestatis suae eos opprimentes. 17 Sicque illis in aduersitate positae, benignitate misericordiae suae Deus cordium aures animique auditum aperiet eos corripiendo & arguendo interius de ante patris scelerebus, ut intelligant & agnoscant peccatorum suorum multitudinem & turpitudinem, quibus hanc Dei iram meruerunt, sciuntque iuste pati se ista propter praeterita facinora sua pessima. 18 Illis autem sic agnoscentibus peccata sua, loquetur in illis Deus sua interna inspiratione, siue etiam externa nonnunquam admonitione, ut poenitentiam agentes de pristinis omnibus peccatis suis, ex toto corde ad ipsum conuertantur, peccata praeterita si mul omnia ex animo detestantes, & proposito firmo quae virtutis sunt atque iustitiae posthac sectari decernentes. 19 Et quidè hanc dei benignam correptionem atque visitationem, si potentes illi humiliter acceptauerint, occasioneque tantae poenitentiae sibi ad salutem conuertere studuerint, ut audiant vocem domini, tam exterioribus flagellis quam internis inspirationibus vocantis ad poenitentiam, ipsumque de cetero & praecepta eius diligenter obseruent, cederet hoc eis proculdubio in bonum & salutem, non solum in futuro, sed etiam in praesenti saeculo, ita ut restituti in statum pristinum, vel etiam magis floridum: 20 post actam poenitentiam, dies & annos vitae suae residuos cõpleant in magna felicitate & gloria, in multo gaudio & honore, non solum secundum animam interius, verum etiam secundum exterioris fortunae splendorem: quemadmodum crebrius monstrauit in plerisque experimentis. 21 Si verò post tantam salutis occasionem, post tam efficacem correptionem & eruditionem, obdurati permanere elegerint, nolintque peccatorum suorum agnoscere turpitudinem aut poenitentiam agere, cederet hoc eis proculdubio in maximum malum. Quia enim per virgam qua solet deus filios corrigere delinquentes, noluerunt emendari, iuste gladio ferientur hostili, horrendum aeternae damnationis suscepturi iudiciū, quo transibunt a vita temporali ad mortem sempiternam, a luce

15 indicabit
eis opera eorum,
& scelera eorum:

16 quia violenti fuerunt.

17 Reuelabit
quoque; aurem
eorum, ut corripiat:18 & loquetur,
ut reuertantur ab iniquitate.19 Si audierint,
& obseruauerint,20 cõplebunt
dies suos in bono & annos suos in gloria.21 Si autem non audierint,
transibunt
per gladium:

ELUCIDATIO

à luce mundi huius ad tenebras inferni, à modicis & momentaneis delictis ad inestimabilem luctum & tormenta perpetua. 22 Sicq; propter suam stultitiam miseri isti confumentur & perdentur, perditione sempiterna, eò quòd nec prosperis nec aduersis sapienter vsi fuerint, neq; toties & tam efficaciter à deo moniti voluerint respicere. Vnde manifestum est, quòd Deus potentes non abiiciat vt huiusmodi: quum etiam post peccata plurima ad poenitentiam eos recipiat, & pristinae conditioni restituat. Nihilominus, si impij sint & in impietate sua obstinati permanere elegerint, ita eos quidem abiiciet deus, verum non quatenus potentes sunt, sed quia impij & impoenitentes obduratiq; in malitia, Quod si fortè interdum videantur aliqui ex eis ad deum clamare in aduersitatibus, qui tamen non liberantur, id ego arbitror illorum hypocrisis & simulationi imputandum. 23 Eos enim qui duplices sunt animo, & simulati fictiq; & astuti hypocritæ: qui in aduersis fingit quidem & exterioribus gestibus atq; vocibus simulant, se poenitentiam agere & Deum inuocare, non tamen ex animo illi fidunt neque ex corde ad eum conuertuntur, hi nihil mirum si non exaudiantur: cum tales sua hypocrisis & simulatione magis exasperet quàm leniant aut mitigent iracundiam Dei, qui non exteriora respicit, sed corda intuetur, nihilq; peius odit quàm fictione & hypocrisis: cū sit ipse perfecte verax & simplex, imò veritas mera & simplicissima simplicitas. 24 Neque huiusmodi, quum etiam in maximas aduersitates dei iudicio inciderint, ita vt etiam vinculis alligati iaceant, oculos suos ad Deum leuabunt: vt eum ex animo inuocent: propter quod, nihil mirum est, si non exaudiantur. 25 Merito igitur isti sic obdurato animo permanentes in malitia, non consequentur à deo misericordiam, sed exorta subita aliqua tempestate morti tradentur: secundum corpus quidem, morte corporali deficiet, vbi commotio aliqua vel tumultus vel impetus vulgi aut principis alicuius subito fuerit exortus: secundum animam vero morti tradentur aeterna, terribili illa sententia diuini iudicij in modum tempestatis horribiliter super eos insonante, vt dicatur eis: 26 Discedite à me maledicti in ignem aeternum. Sicq; eorum vita diuino iudicio, tam corporalis mundi huius, quàm spiritualis ipsius animæ, qua beatè vixissent in futuro saeculo si iuste vixissent in presenti vel egissent poenitentiam, deficiet atque peribit inter homines manifestè impios, & quos

22 *con-
fumentur in
stultitia,*

23 *Simulato-
res & calli-
di, prouocant
iram dei:*

24 *neq; cla-
mabunt, cum
vincit fuerit.*
25 *Moriatur
in tempestate
anima eorū.*

26 *et vita eo-
rum inter ef-
foeminatos.*

CAPITIS TRIGESIMISEXTI.

185

& quos passim omnes reprobant atque condemnant: cuiusmodi sunt homines molles & effeminati, qui nihil agunt boni, nec aliud quàm carnis expleant voluptates, commessando, potitando, scortando, & huiusmodi alia faciendo. Istis ergo superbis contemptores iustitiæ & Dei, qui neque iuste viuere volunt, neque correpti agere poenitentiam, sic diuinæ iustitiæ seuera ultione perdentur. 27 Verum eos qui humiles sunt & pauperes spiritu, in humilitate Dei præceptis obedientes, aut certè si peccauerint ad correptionem diuinæ miserationis agètes poenitentiam peccatorum præcedentium, istos de angustia & tribulatione sua humiliter & ex corde sincero inuocatus Deus eripiet. 28 Sicque eos in tribulatione per internam suam inspirationem erudiet, vt non mediocriter commodum & profectum salutis ex correptione illa reportent. 29 Non est igitur quare tu desperare debeas, quasi nolit Deus tibi parcere, etiam si poenitentiam agas. Indubiè enim si plagis istis eruditus ex animo agere velis poenitentiam, ab omnibus malis te liberabit, & omnibus bonis te adimplebit. Eripiet scilicet te ab omni tribulatione & anxietate, & peculiariter à damnatione inferni: cuius est quidem os angustum, tum ratione duri difficultisque accessus siue ingressus in ipsam, quia per corporalem mortem (quæ est omnium terribilium terribilissimum) quasi per os siue ostium trāsunt mali ad damnationem inferni: tum ratione continentiae & constrictionis quantum ad exitum, eo quòd nemo inde possit egredi. 30 Idem tamen os angustum, simul est & latissimum, vt dici merito possit latissimè angustum, ratione infinitæ capacitatis: quoniam in retinendo latissimus est infernus, quotquot aduenerunt capiens, & nunquam diceus sufficit, quasi subitus nullum habeat fundamentum siue fundum: quemadmodum dolium pertusum aut saccus pertusus, non habens subter se fundamentum vel fundum, infinitò capax est, sine determinata vlla mensura. 31 Non solum autem à malis te liberabit, verum etiam bonis adimplebit, facietque te requiescere à laboribus & sincerè delectari: quemadmodum ij qui mensæ accumbunt, omnigenis & pinguisimis delicatissimisque adornatæ ferculis. Faciet te & in presenti tempore requiem habere, in delictis bonæ conscientie, quæ est quasi iuge conuiuium: & post vitam istam, aeterna & perfecta perfrui beatitudine, illi accumbentem mensæ, vbi adipe siue pinguedine diuinitatis satiabuntur omnes electi.

27 *Eripiet
de angustia
sua pauperē,*

28 *& reue-
labit in tribu-
latione aurē
eius.*

29 *Igitur sal-
uabit te de
ore angustia-
latissime,*

30 *et nō ha-
bēte funda-
mentū sub-
ter se.*

31 *Requies
autē mensæ
tuæ erit ple-
na pinguedi-
ne.*

AA 32 Causa

ELUCIDATIO

32 *Causa tua* 32 Causa tua apud Deum ventilata est & examinata: & sic de te coram tribunali diuini iudicii iudicatum est, sicut de homine impio: talis contra te data & lata sententia, vt tanquam homo impius punieris pro peccatis tuis. 33 Eaque sententia cum ex diuino iudicio contra te lata fuerit, debebis tu, si sapiens, causam tuam vt iudicata est, & iudicium quo contra te iudicatum est, patienter de manu domini suscipere, tuam voluntatem diuinæ sententię conformando, & peccatis tuis istam plagā imputando. 34 Cū verò sic, accepto patienter domini iudicio, tibi contigerit pristinae conditioni restitui, caue diligenter, ne iterum pecces aliquo illorum peccatorū, quibus verisimile est te istam plagam prius commeruisse. Videlicet hoc tibi imprimis cauendum est, quemadmodum & vniuersaliter omnibus quibus commissum est iudiciaria potestatis officiū, ne ex vlla passione iracundiæ, odij, rancoris, inuidiæ, aut qualibet auersione inordinata, mouearis ad grauandum siue opprimendum aliquem iniquo iudicio. 35 Ex altera quoque parte cauendum est, ne propter respectum proprii commodi, propter respectum ad munera quocunque etiam fuerint, vel quantumcunque opima, aut ad fauorem siue gratiam potentum, declinari & auerti permittas affectum tuum a vero & iusto iudicio. Ab his enim duobus, imprimis liberos esse oportet eos, quibus competit iudiciaria potestatis officiū, id est, ab ira & respectu munerum. Impedit enim illa animum, ne possit cernere verū: & munera excæcant oculos prudentum. 36 Deponere præterea debebis, & lōgē a te abiicere omnem magnitudinem & superbiam animi, quæ frequenter ipsis iudicibus est occasio magnæ iniustitiæ: illam (inquam) deponere debebis, etiam si non cogaris, sine vexatione & tribulatione, ex vltronea voluntate, ex cordis affectu humilitatē & animi modestiam iudicis, quæ ipsis iudicibus maximo est ornamento. 37 Deponere quoque debebis omnes illos qui confidunt in robore & fortitudine sua, qui ex confidentia suæ potentiæ alios conantur opprimere, & vim inferre proximis. Istos deponere, primum quidem ē corde tuo eos amouendo, vt non talibus faueas, neque auxilium vel patrocinium impendas, imò nec ob eorum respectū vel fauorem quicquā aliter quā iustitia dictauerit agas. Deinde, quantum in te est, humilia illos atque in ordinem vitę communis cōmunisq; iustitię coge, ne contra ius & æquum aliquid possint, etiā si tentent, in proximos & conciuēs suos. Huiusmodi

CAPITIS TRIGESIMISEXTI.

186

huiusmodi enim homines violentos, debet iudex officij sui autoritate compescere & prohibere. 38 Deinde & hoc tibi erit attendendum, ne dormitando & ociando tuasque voluptates querendo, diu protrahas noctem, ita vt tumultuantes populi surgant pro eis siue propter eos. Ne tādū dormitaues atque cessaueris, donec cum tumultu & seditione insurgat ciues & plebs, propter violentias diuitum a quibus opprimuntur: sed inuigilandum est diligenter, & tempestiuē prouidendū, vt potentum qui vulgus populi opprimere querūt, reprimatur malitia & violentia, priusquā ad impatiētiā adactum vulgus in seditionem vertatur contra illos. Cū enim non fiant huiusmodi seditiones tumultus & insurrectiones populares, sine maximis ciuitatum & cōmunitatum periculis, summē prouidendum est præfectis & iudicibus, ne ipsi dormitando & negligendo, huiusmodi malo præbeant occasionē. 39 Postremo cauere tibi quā sollicitissimē debebis, ne posthac iterū ad iniquitatem istam pessimam blasphemiarū declines, vt ei consentias, quemadmodum nunc fecisse probaris. 40 Hanc enim iniquitatem omnium pessimam tu cōcepisti sequi & amplecti, post miseriam plagæ huius qua percussus es a Deo, quasi querens in ea tuam consolationem, vel contra Deum qui te percussit quasi vindictā. Ab hac igitur sollicitē teipsum obseruare debebis, ne fortē iterum aliquando in eadem recidas pestem, omnibus pñs maximē execrandam. 41 A qua quidem blasphemiarū iniquitate, meritō homines debet cōpescere ipsa cōsideratio diuinæ maiestatis, quæ supereminet omnibus. Ecce enim Deus ipse excelsus est & supereminēs in fortitudine roboris sui, supereminens omnibus & superuincens omnia, ita vt nulla creatura illius possit fortitudini resistere vel cōequari. 42 Quemadmodum autem supereminet fortitudine, sic etiā sapientia antecellit atque prudentia, ita vt inter omnes legislatores siue gubernatores cōmunitatum, qui inter homines habentur sapientissimi & prudentissimi, qui per sapientiam suam leges condunt pro tempore & loco ad populi bonum reginē accommodas, & per prudentiam suā iustē pacificęque moderari subiectos sibi populos norunt, nemo ei possit cōparari vel cōequari: cū omnis humana sapientia, prudentia atque experientia, cum illius sapientia collata, nō aliud sit quā guttula quędam modica cōparatione ad immensum pelagus, & arena exigua in cōparatione montis altissimi. 43 Vnde, cū sit ipse

38 Ne protrahas noctem, ut ascendant populi pro eis.

39 Caue, ne declines ad iniquitatem. 40 Hanc enim cōcepisti sequi post miseriam.

41 Ecce deus excelsus in fortitudine suarū.

42 et nullus ei similis in legislatoribus.

43 Quis po-

AA ij tam

terit scruta- tam superexcellens, quis suo ingenio creato & finito præsū-
 ri vias eius? mat posse se ad profundum vsque exhaustire, siue ad plenū cō-
 prehendere, occulta consilia atque iudicia eius, quibus admi-
 44 aut quis nistrat mundum, & peculiariter res humanas? 44 Aut quis
 audet ei dice tantæ erit confidentiæ siue audaciæ, qui quasi ex autoritate
 re, operatus præsumat illius facta diiudicare, vel iniquitatem aliqua ei im-
 es iniquitatē? putare, vt per increpationem ei dicat, quod in hoc aut illo pec-
 cauerit? Constat sanè, neminem tantæ autoritatis inueniri, ne-
 que inter homines neque inter angelos, cū Deus ipse ex sua
 natura sit impeccabilis: atque etiā si peccaret ipse, nemo tamen
 inueniri posset superior, qui per autoritatem eū posset argue-
 re vel corrigere. 45 Debet autem homo ad excitandam in
 seipso debitam erga Deum reuerentiam, & præsumptionem
 45 Memeto, refellendam, illud attentius & crebrius considerare, quod ne-
 p ignores o- que operā ipsā Dei, imò nec vnum aliquod vel minimum ex
 pus eius, omnibus Dei operibus, etiam sensui nostro subiectis, valeat
 penitus cognoscere, & omnem quæ de eo haberi potest scien-
 tiam assequi: ita vt ipsa quam fortè de eo haberi contingit sciē-
 tia, comparatione ad ea quæ adhuc ignorantur & latent in eo,
 ratione nimis suæ imperfectionis, quædam ignoratiā vel ne-
 scientia meritò possit appellari: potiùsq; opera ipsa Dei igno-
 rare dicamur aut nescire, quā scire vel cognoscere.
 46 De ipso tamen siue Deo siue opere Dei, iam antè viri e-
 gregij, homines in rebus diuinis atque humanis admodū eru-
 46 de quo ce- diti, philosophi, theologi & poetæ insignes, pœmata vel car-
 cinerūt viri. mina plurima, quantum ad humanum spectat iudicium, eru-
 ditionis plena, conscripserunt atque ediderunt: neq; tamē quic-
 quam videntur, ea quæ expressa sunt illorum libris, compara-
 tione ad ea quæ adhuc de illo & operibus illius canenda aut
 scribenda supersunt. Tamen si enim multa illi iam scripserint &
 cecinerint, longè tamen plura supersunt de Deo operibûsq;
 eius mirabilibus, quæ nemo hactenus suis libris inscripsit. Vn-
 de si neque ipsa Dei opera oculis conspicua possit homo satis
 cognoscere, ipsum Deum inuisibilem & iudicia eius occulta
 quomodo præsumeret inuestigare vel etiā arguere? 47 Om-
 47 Oēs ho- nes quidem homines rationis beneficio vtentes, aliquatenus
 mines vident eum agnoscere possunt, & cognitione aliqua saltem tenui &
 eum, imperfecta ad eum pertingere: cōsiderantes in creaturis quasi
 in speculo creatorē, in opere artificem quasi in ænigmate cō-
 templantes: quoniā inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intel-
 lecta

lecta conspiciuntur: & à magnitudine rerum visibilibus potest
 creator vtcunque videri. 48 Attamen nemo potest illum 48 Vnus-
 perfectè sicut in se est cognoscere, quemadmodum ea cogno- quisq; intue
 scimus quæ propè videmus, nostris oculis proximè obiecta: tur procul.
 sed cognitione admodū imperfecta & nimis exigua scientia,
 quemadmodum ea quæ longè à nobis distant, & quæ à lōgin-
 quo respicimus admodū tenuiter & imperfectè cognoscimus.
 49 Ecce enim Deus nimirum magnus est & supereminens: 49 Ecce de-
 magnus in potentia, magnus in sapientia, magnus in bonitate, magnus,
 magnus in iustitia, magnus in misericordia, denique in omni
 perfectione magnus, imò optimus & maximus. 50 Perque 50 vincēs sciē
 hanc superexcellētiā incomparabilis magnitudinis, superat tian nostrā.
 ipse & superuincit omnem nostram scientiam, ita vt nulla hu-
 mana scientia plenè eum possit assequi, vel ad eius cōprehen-
 sionem ascendere. 51 In annorum quoque numero & dura- 51 Numerus
 tionis longitudine, superat omnia creata: cū sit eius duratio annorū eius,
 aeterna, nullo annorum numero æstimabilis, comprehensibilis, æstimabilis.
 aut numerabilis. 52 Quam quidē diuinæ magnitudinis ex- 52 Qui au-
 cellentiā, in non paucis naturæ operibus facilè aduerteret, quis fert stillas
 quis ea attentius cōsiderauerit. Ipse enim est, qui è locis humi- pluuiæ,
 dis & aqueis vapores aufert, educit ac sursum trahit in aërem:
 qui per actionem frigoris in media aëris regione fortius ope-
 rantis, vertuntur in guttas aqueas, quæ pluēdo decidunt super
 terram. Contrā etiam, quum vult, prohibet guttas pluuiarū, ne
 cadant super terram: vel ad dandam hominibus commodā se-
 renitatem, vel ad inducendam eisdem (ob suorum peccatorū
 demerita) incommodam sterilitatem. 53 Effundit quoque 53 et effundit
 super terram, ad fœcundandum eam & irriganda terræ nascē- hymbres, ad
 tia, copiosas & fœcundas pluuias: in tanta vtique abundantia, instar gurgi-
 vt videantur in modum gurgitum impetuose desuper cadere, tum.
 aut super terram defluere, ad implendos torrentum alueos.
 54 Qui quidem gurgites hymbrium aut pluuiarū, desuper 54 qui de nu-
 effluunt è nubibus aquosis in aëre pendentibus: quæ nubes, bibus fluunt,
 vniuersam aëris capacitatem videntur implere, & terræ latitu quæ prate-
 dinem, omniāque in ea contenta desuper pratexere vel co- xunt cuncta
 operire, dum se longè latèque in omnes aëris partes extēdunt, desuper.
 singulas quoque partes terræ sic opperiunt pluendo, vt nullus
 vsquam locus inueniatur, qui non aqua rigatus appareat.
 55 Rursum verò aliās, quum serenitatem dare voluerit, & plu 55 Si volue-
 niosam auram in latam siccamque permutare, cū nubes prius rit extēdere
 AA iij tepore

nubes quasi tentorium suū, 56 Et fulgurare lumine suo desuper, 57 cardines quoque maris operiet.

58 Per hæc enim iudicat populos,

59 Et dat escas multis mortalibus.

60 In manibus autem scōdit lucem:

tempore pluuiali densatas & compactas, nunc rarefacere, distēdere siue extendere, ad eum modū quo extenditur quā fieri potest latissimē & fuscissimē tētorium aliquod. 56 Nubibus verō sic latē extensis, voluerit deinde lumine suo desuper fulgurare, id est, liberos absque impedimento dēfarum nubiuū solis radios, per nubes rarefactas & tenues, desuper effundere ab axe solis: 57 tanta subito oriatur inde auræ serenitas & aeris totius claritas, ut ipsas quoque maris extremitates, quæ prius atris nubibus & horrenda tempestate obduci videbantur, nūc serenitas maxima & summa claritas perfundat. Contrā etiam, si densis & aqueis nubibus aërem opplere atque obducere voluerit, quasi tentorio quodā in illis se occultando iuxta humani sensus aestimationem: ac deinde per exhalationem calidam siccamque inter frigida nubis latera inclusam, fulgura emittere cum tonitruo voluerit, sicca illa exhalatione frigida nubis latera violenta concussione perumpendo (vnde fulgurea nascitur post tonitruum sonum inflamatio) poterit Deus subito ipsas quoque maris extremitates fulgure huiusmodi & tempestate, non minus quā terram, perfundere & confundere. 58 Per hæc enim, id est, per nubes & pluuias, per serenitatem & tēpestatem, per hymbres fulgura & huiusmodi, ipse Deus populos gubernat, regit & iudicat: benefaciēdo per ea bonis, ut rerum omnium ad vitam necessariarum accipiant abundantiam: malos autem terrendo & puniendo, ut rerum omnium patiantur egestatem, atque etiam quæ videbantur habere, perdant.

59 Et his mediis escas commodas ē terra progigni facit atque subministrat, non tantum hominibus, quibus educit frumentū de terra ad confirmandum cor hominis, & vinum ad lætificandum ipsum, verum etiam aliis iumentis & bestiis, quibus scēnū & herbam producit in pratis & montibus. Neque verō paucis tantum hominibus ac bestiis, in vna aliqua gēte aut parte terræ, escas necessarias ille subministrat, sed multis omnino & plurimis, in quacunque portione terræ habitantibus vel pascenibus. Omnia enim ab illo expectant, ut det eis escam in tēpore opportuno: ipsoque manu suā aperiente, implentur omnia bonitate. 60 Idem ipse lucem istam corpoream solis huius, quantum quidem ex se omnibus in commune lucentē, quando vult abscondit & subtrahit ab oculis hominū, perinde quasi in manibus suis eam absconderet: ad eum modū quo homines candelam aut faculam modicā accēsam manibus suis possunt

sunt obtegere, ne videatur splendor eius: sic nullo negotio potest Deus quasi in manibus occultare lucē, vel quādo per tempus noctis eam subtrahit, vel etiam tempore diurno per nubium densarum interpositionem, inter solis rotam & aspectū hominum, 61 Rursumque, ubi voluerit splendidum solis iubar terræ restituere, vel post noctem reducturus diē, vel post tempestatem redditurus serenitatem: ex ipsius præcepto, decreto & ordinatione rursum illa aduenit, & cum maiori gratia post aliquantam absentiam iterum sese mortalibus ostendat. 62 De hac autem luce, luce inquam spiritali & diuina, cuius hæc corporalis & solaris lux imago quædam est & symbolum: de hac (inquā) luce spiritali & diuina, charis suis & amicis, id est hominibus iustis & piis, annunciat & testificatur sua interiori inspiratione optimus Deus, hoc eos docens intus in eorum cordibus: 63 quod lux ista sit pretiosus quidam thesaurus, & singulare quoddam peculium maximum pretij, quo ipse suos donat, exornat nobilitatque dilectos, per eius lucis infusionem homines diuinæ participes naturæ efficiens: nunc quidem in luce imperfecta fidei & spiritalis gratiæ, post verō in luce perfecta claræ visionis & beatæ gloriæ. 64 Hoc item annunciat & inspirando prædicat suis amicis, quod ad lucem illam, si modō velint, possint cum auxilio & cooperatione diuinæ gratiæ (quæ nunquam electos destituit) per liberi sui facultatem arbitrij ascendēdo mente & affectu, pertingere. Quicumque enim nunc in valle hac lachrymarum ascensiones voluerunt in corde suo disponere, mentēque & affectum ad lucem illam extendere, ascendet quidem & pertingent ad eam, eamque ex benignitate Dei adipiscetur, ut nunc latentur in gratia, post verō satientur in perfecta gloria.

TRIGESIMISEPTIMI

CAPITIS ELVCIDATIO.

Ista quæ modō breuiter perstricta sunt, mirabilia Dei opera aliāque huiusmodi tā magna sunt tam profunda & inscrutabilia, ut cū ea subinde attētius mecū recogito, expauescat præ admiratōne nimia intra me cor meū, & quasi palpitādo commoueat de loco suo: maximē dū illud recogito, quod amicis suis de lucis beatæ possessione reuelat, eo quod stupendum

AA iij

nimis

61 et precipit ei, ut rursus adueniat.

62 Annūciat de ea amico suo.

63 quod possessio eius sit,

64 et ad eā possit ascendere.

Cap. 37
1 Sup hoc ex pait cor meum, et emotū est de loco suo.

ELVCIDATIO

- 2 *Audiet auditionē in ter-
rore vocis
eius, et sonum
de ore illius
procedentem.*
- 3 *Subter oēs
celos ipse cō-
siderat,*
- 4 *et lumē il-
lius super ter-
minos terrae.*
- 5 *Post eū ru-
giet sonitus.*
- 6 *tonabit vo-
ce magnitu-
dinis suae:*
- 7 *et nō inue-
stigabitur, cū
audita fuerit
vox eius.*
- 8 *Tonabit
deus in voce
sua mirabili-
ter.*
- nimis videatur, hominem creaturam vilem & fragilem de ter-
ra pulvere natam, ad tantā gloriā sublimitatem posse con-
scendere. 2 Inter cetera autem diuinā virtutis opera,
valde terribilis est vulgaribus hominibus tonitruī sonitus:
quando videlicet audiunt homines super terram habitantes,
auditionem siue sonitum horribilem, quasi Dei irati & iram
suam terrore vocis declarantis, & sonum horribilem quasi de
ore Dei procedentem. Quemadmodum enim homines gra-
uiter irati voces emittere solent horribiles, & clamores atque
boatus, prae indignatione nimia: ita humano iudicio videtur
Deus, dum tonat in nubibus, quasi iratus clamare siue boare,
ad declarandam iram & indignationem suam. 3 Conside-
rat autem ipse & videt singula ubique, sicut supra celos, ita etiā
infra omnes celos, quaecunque geruntur vel in aëre vel in
terra: & administrante eo, ubique fiunt quaecunque fiunt.
- 4 Terram vniuersam ab oriente vsque in occidentem, à se-
ptentrione vsq; ad meridiē, ipse perfundit & illustrat claro lu-
mine quod desuper ab axe solis, astrorumq; ceterorū effun-
dit super terram, nonnunquā etiam lumine fulgureo, quod si-
mul cum tonitruī voce apparer. 5 Quasi post eum aut sub
eo, in inferioribus istis nubibus, quae longē infra altitudinem
sunt celi supremi in quo residet deus, contingit saepius audiri
rugitum horribilis sonitus tonitruī, vnde terreantur mortales,
quemadmodum quum rugitum emittit leo, & expauescunt ad
eius rugitum animalcula cetera. 6 Sic tonat ipse voce sua
magnifica, ad declarandam magnificentiam & terrorem ma-
iestatis suae. 7 Neque tamen postquam ista eius vox toni-
trui fuerit audita poterit inuestigari aut determinatē cogno-
sci siue cōprehēdi, vbi nā formata sit, vel vnde venerit, aut quō
vadat, aut quomodo sic formata sit. Vocem enim tonitruī fa-
cilē quilibet audit, sed nescit homo determinatā cognitione
assequi modum ipsum huius tonitruī, & cetera quae in eo sunt
mirabilia penitus considerare. Neq; etiam Deus ipse postquā
tonauerit voce ista magnitudinis suae, poterit per huius vocis
vestigium inuestigari & inueniri ab hominibus, ad eum mo-
dum quo solent homines facilē eos perquirere & inuenire
quorum voces audiunt. 8 Ad hunc modum inquam,
tonabit Deus quasi voce sua terribiliter, ita vt expauescant
non solum animalia bruta, quae ad auditum illius se conclu-
dunt intra antra sua, nec audent prae metu tonitruī egredi, ve-
rum etiam

CAPITIS TRIGESIMISEPTIMI.

189

rumetiam homines prae timore delitescentes in domibus &
interioribus cubiculis suis. 9 Ipse, inquam, Deus, qui non
solum in vno hoc admirabilem se praebet, sed etiam alia plu-
rima facit opera, tam magna & admiranda, vt nemo ea peni-
tus intelligere & peruestigare possit suo ingenio, eo quod ni-
mium superexcedant captum omnis creaturae: 10 Ipse vi-
delicet est, cuius praecepto, decreto, & ordinatione, nix ipsa
certis anni temporibus desuper cadit super terram, eamque
cooperit, pro vtilitate terrae nascentium: vt terra frigidissimis
tota operata niuib; intra se calorem seminalem multiplicet,
semina quoque in terra delitescant melius mortificetur ad
proferendum fructum multiplicem, ac deinde resoluta in
aquam niuis materia, terram ipsam ingrediatur & foecundet
eam 11 Praecepto item & ordinatione eius, hyemales plu-
uiarū consuetudinariē & regulariter per singulos annos veniūt:
ad hoc vt terra per aetatem vigore suo & pinguedine exha-
usta, per actionem nimij caloris, & propter fructuū quos pro-
tulit abundantiam, suam iterum pinguedinem vbertatēque
recipiat, ad proferendum ventura quoque aestate fructus con-
similes. 12 Hymbres quoque mittit suo tempore copio-
sos, hymbrem matutinum & serotinum, prout nouerit expe-
dire ad foecunditatem terrae & terrae nascentium profectum:
quos ipse in sua fortitudine immittit super terram, vt melius
terram intrent, & ad radices vsque penetrēt, quo fortius emis-
si fuerant super terram. 13 Ipse est qui singulis hominibus
singulas imprimit & velut inscribit atque insculpit naturales
inclinationes: in manu eorum, id est, vi operatiua signando
per quandam naturalem dispositionem, vt singuli faciliē intel-
ligant & aduertant suas operationes atque exercitia, quibus
velut à natura & ordinatione diuina sunt destinati, alij ad alia,
quidam videlicet ad agriculturam, quidam ad artem fabrilē,
alij ad negociationes, alij ad exercitia liberalium disciplina-
rum, alij ad militiam, alij ad rerum publicarum administratio-
nem. Nemo enim inuenitur mortalium aequē ad omnia ap-
positus, sed naturaliter singuli ad quaedam peculiari tractu du-
cuntur: vt si ad illa animus adiecerint, duplō foelicius in illis
versentur, quā si ad alia se conuerterent, ad quae non ita na-
turali dispositione sunt habiles. 14 Ipso quoque instigante
atque agente, irracionales bestiae sua sibi norunt inuenire lati-
tula, vel in petrarum cauernis, vel in terrae foveis, aut alibi,
pro

9 *qui facit
magna et in-
scrutabilia.*

10 *Qui pra-
cipit nix, vt
descendat in
terram,*

11 *et hyemā
pluuia.*

12 *et hymbri
fortitudinis
suae.*

13 *Qui in ma-
nu omnium
hominum si-
gnat, vt noue-
rint singuli
opera sua.*

14 *Ingrēdie-
tur bestia la-
titudinē suam,*

in antro suo morabitur. pro conditione suae naturae, ubi se conservare & à noxiis custodire melius valeant: sicque in istis suis antris siue latibulis commorantur & habitant, quemadmodum in domibus suis morantur homines, ubi suos foetus progignunt & educant, seque ac suos foetus ab iniuria pluviarum & frigoris defendunt, & à conspectu venatorum abscondunt. 15 Ipso item disponente, frequentius progreditur ventus aliquis tempestuosus, vel aura surgit pluviola, ab interioribus austris id est, à regione meridionali, in qua conspicuus est polus australis siue antarctici, qui nobis semper est absconditus, nunquam super nostrum apparens hemisphaerium. Ab hac enim interiori regione australi, ventus surgere solet calidus & humidus, pluviolosam auram inducens nostris regionibus. 16 Contra verò, à polo arctico siue septentrionali opposito, ex regione septentrionali ventus plerumque oritur frigidus & siccus, qui pluviolosam auram prohibet & siccitatem inducit cum frigore, iuxta conditionem regionis unde proficiscitur, quae propter elongationem solis est insigniter frigida. 17 Quum placuerit Deo emittere super terram ventum aliquem frigidum & ad congelationem idoneum, cuiusmodi sunt venti septentrionales per hyemem flantes, statim aquae concresecere incipiunt & congelari, ita ut super aquas concretas ambulare possint, absque immersione homines. 18 Quum verò iterum Deo placuerit glaciem prius concretam dissolvere in aquam, minimo negotio statim illud faciet, solitumque fluxum aquis restituet, facies aquas prius constrictas loco & coangustatas, ob concretionem & compactionem ipsius gelu, quod minorem occupat locum, post resolutionem in aquam per varia loca diffundi latissimè, quemadmodum fieri solet flante vento meridionali: qui quum ex natura sua calidus sit & humidus, valde idoneus invenitur ad dissolutionem huiusmodi faciendam, quemadmodum contrarius ventus septentrionalis ex sua natura aptus est congelationi. 19 Ex eiusdem Dei provenit ordinatione, ut frumentum ipsum nubes desideret siue requirat, si bene proficere & maturescere debeat: partim quidem ob necessariam pluviarum irrigationem, quam subinde frumentum pro bono suo profectu desiderat, & quam nubes ipsa administrat, partim verò, propter obumbrationem & obnubilationem qua plurimum indigent frumenta & segetes, ne immodico solis ardore consumantur, priusquam ad maturitatem debitam perveniant: id quod facile futurum

turum esset, si continuo solis radij immediate super segetes toto suo ardore caderent, & non essent intermediae nubes, quae solis ardorem temperarent, segetibusque tolerabilem & proficuum redderent. 20 Nubes quoque ipsae, Deo sic disponente, ad utilitatem segetum, lumen suum quod à sole & astris accipiunt, sic ut dictum est temperatum super terram & terrae nascentia effundunt. 21 Vagantur autem istae nubes, duce Deo, per universam longè latèque aeris regionem, per lustrantes omnia in circuitu, de loco ad locum, de regione in regionem, actae & impulsae ab imperio suo: quocumque scilicet placuerit omnipotenti Deo, qui eas dirigit & circumagat, deducere ut illi appareant, & illam operantem fecundantemque terram, ubi ipse eas apparere voluerit. 22 ut illic suum operentur effectum, quemcumque eas Deus voluerit operari super terram, pluviam dando, vel niuem vel grandinem, vel tonitrua & fulgura: vel ad ostendendam suam beneficentiam & dilectionem in bonum iis quos diligit, vel ad exercendam iram adversus eos quos odit. 23 Facit autem nubes huiusmodi suum operari effectum, nonnunquam quidem in una aliqua tribu vel regione peculiariter, sic ut non eveniat consimilis effectus in vicinis tribubus siue regionibus: ut cum in hoc territorio pluvia sit vel grando, tonitrua & fulmina: in locis autem circumiacentibus horum nihil percipitur. 24 Interdumque nubes suum operantur effectum in ipsa sua terra unde exhalatae sunt, siue per evaporationem eductae: interdum verò in locis non suis, sed alienis & multum distantibus, quo propelluntur à ventis, aut constellationibus coelestibus trahuntur, ubicumque videlicet Deo placuerit illas ferri & inveniri, ad ostendendam misericordiam & benignitatem suam, ubi ipse novit magis esse commodum vel necessarium effectum eiusmodi, ad utilitatem exhibendam hominibus terrae illius inhabitatoribus, & suam beneficentiam demonstrandam: quemadmodum frequenter evenit, ut nubes in locis maritimis exorta siue extracta, Dei voluntate longè illinc propellatur in locum aliquem remotum, ubi magna est pluviae indigentia, ut ibi suam effundat qua est gravis pluviam. 25 Vides, o Iob, quam sint admiranda & stupenda ista opera Dei: Ausculta proinde diligenter ad ea, dum tibi per me haec Iob: scienarratur, consistensque intra temetipsum, erecta mente in caelos & affectu in Deum eleuato, contemplare mirabilia

20 et nubes
spargunt lumen suum.

21 Quae lustrant cuncta per circuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit,

22 ad omne quod praecipit illis super faciem orbis terrarum
23 siue in una tribu,

24 siue in terra sua, siue in quocumque loco misericordiae suae eas iniecerit inveni.

25 Ausculta haec Iob: considera mirabilia dei

ELVCIDATIO

lia opera Dei tui, vt vel sic illum discas affectu debito reuereri, neque tam licenter vltra aduersus illum tuas proloquaris blasphemias. Tu enim quis es, qui illum in ius voces, aut ad disputationem prouoces, qui neque istorum quæ quotidie ante oculos nostros fieri cernimus operum Dei, possis comprehendere vel reddere rationem?

26 Nūquid
scis quando
præceperit
deus pluuiis,
vt ostenderet
lucem nubium
eius?

27 Nūquid
nosti semitas
nubium.

28 magnas
et perfectas
scientias?

29 Nōne
vestimenta tua
calida sunt,
quum perfla-
ta fuerit ter-
ra austru?

30 Tu forsi-
tā cū eo fa-
bricat^o es cœ-
los, qui solidis-
simi quasi æ-
re fusi sunt.
31 Ostēde no-
bis quid dica-
mus illi.

26 Neque enim tu prænoscere vales, quum nubes aliquas videris aquosas, quando Deus præcipiat pluuiis vt soluantur ex eis & descendant è nubibus in terram: vt postquam euacuata fuerint nubes pluuiis, ac per euacuationem talem rariores effectæ, incipiant ostendere terris splendidum solis lumen, quod terris effundere non poterant, donec pluuias & aquas in se continerent, quæ propter suam densitatem opacas reddebant minimæque transparentes aëris nubes. 27 Neque item nosse tu potes nubium in aëre semitas, quod videlicet tendant, aut per quam viam, aut vbi sistant effectumque operabuntur suum: nihil horum tu determinatè & perfectè vales cognoscere, quum tamen ante oculos tuos videas nubes in aëre volitantes. 28 Multò minus cognoscere tu vel assequi vales magnas illas & perfectas scientias de rebus aliis scibilibus, quæ longè magis videntur à sensu humano elongatæ.

29 An non hoc per experientiam didicisti, quod flante vento meridionali ex regione australi, super terram, vestimenta tua quodam calore siue tepore moderato videantur perfundi? eo quod ventus ille ex conditione naturali regionis vnde procedit, calidus sit & humidus. Cuius quidem miraculi, licet facillè experiaris veritatem, difficillimè tamen exactam poteris reddere rationem. Quid verò tibi tantam præstare potest confidentiam, vt cum Deo sic disputare contendas?

30 An tu forte illum adiuuisti in prima rerum omnium creatione, vñ cum eo fabricando siue creando cœlorum moles, qui omnes in tanta sunt soliditate conditi, incorruptibiles, imputribiles & impassibiles, vt quasi ex ære fusi videri possint humano iudicio, eo quod apud homines fusa ex ære videantur solidissima, in tanta quoque claritate & limpiditate conditi sunt cœli, vt videantur quasi speculū æneū politissimū. 31 Quod si te existimas tantæ sapientiæ atque scientiæ, vt cōfidas te suffice-
re ad disputandū cū deo, eūque audeas ad disputationē prouoca-
re, doce etiam nos quæso bone vir, quomodo illi dignè loqui
possimus, aut quomodo sufficere valeamus ad disputandū cū illo

CAPITIS TRIGESIMISEPTIMI.

191

illo & respondendum ei, quemadmodum te confidis posse sufficere. 32 Nos enim non tantam nobis ipsis arrogamus sapientiam vel scientiā, vt cōfidamus posse nos dignè loqui Deo, vel cum eo disputare: sed nostram agnoscimus ignorantiam & cecitatem, quæ sic obtenebratum est nostrum ingenium, vt nō audeamus nostram sapientiam diuinæ sapientiæ comparare.

33 Imò verò quis coram deo enarrare & penitus explicare sufficiat, ista etiā crassa & corporalia, quæ paulo ante ego loquutus sum? Quis eorum quæ iam dicta sunt, de nubibus, pluuiis, grandine, tonitruo, & huiusmodi, perfectā rationem & naturam explicare poterit apud deum, quū tamē sint nostris expōsitæ sensib^{us}? Tametsi enim homines apud homines inter se scire & enarrare se posse iactitent de huiusmodi, nihil tamen dignum de eis loqui possumus coram Deo: quemadmodum discipuli inter sese magnam ostentantes scientiam, coram magistro obmutescunt, & loqui quippiam erubescunt, Quod si ista sensibilia & quotidiana nemo valet sufficienter coram eo enarrare, quomodo occulta dei iudicia quis poterit comprehendere, aut coram eo de illis vel contra illa dignè loqui?

34 Quod si quis audeat etiā præsumatque coram deo perfectè eloqui omnia, & rationes operū suorum reddere se posse iactitet, dabit indubiè præsumptuosus eiusmodi suæ superbiciæ pœnas, quoniam deuorabit, consumet, ac perdet eum, damnationique obnoxium faciet sua iactabunda præsumptio: quoniam sicut perscrutator maiestatis, ita & enarrator eius, opprimetur à gloria. 35 Nunc verò, homines mūdi huius, vix ipsam corporalem lucem sufficienter videre possunt, imò frequenter eam videre non possunt, vtpote per noctem aut tempore nubilo, per impedimentum nubium: quantò minus illam spirituales & superexcellentissimam diuinæ maiestatis lucem præsumant videre & explicare posse?

36 Frequenter enim accidit, clarè etiā lucente die, vt subito superueniente aliquo accidente, aër paulo ante serenus & lucidus condensetur atque compingatur in nubes densiores & frigidiores, per quas lumen corporale solis huius occultatur & absconditur, ne possit clarè videri ab oculis mortaliū. 37 donec rursum vetus aliquis vehemens ad dissipandum nubes idoneus impetu suo pertransiens, nubes illas tollat ac dissipet, vt rursum videri possit solis lumen. 38 Solet autem huiusmodi ventus serenans siue aura serena (quæ auro similis est pulchre rutilanti) ab nit.

32 Nos quippe inuoluntur tenebris.

33 Quis narrabit ei quæ loquor?

34 Etiam si loquutus fuerit homo, deuorabitur.

35 At nunc non videt lucem

36 Subito aër cogetur in nubes,

37 et ventus transiens suum gabit eas,

38 Ab aquilone aurum veni

ELVCIDATIO

39 et 40 Deo
formidolosa
laudatio.

40 Dignè eū
repossimus.
inuenire non
possumus.

41 Magnus
fortitudine;
et iudicio, et
iustitia.

42 et enar
rari nō potest
Ideo timebūt
eum viri,

ti) ab aquilonari siue septentrionali plaga procedere, quæ quā sit frigida & sicca, solet pluuiosas nubes per ventos à se missos dispergere, & pro humiditate (quam contrarius inducit meridionalis ventus) siccitatem inducere, ac post aurā pluuiosam & nubilam, siccam & serenam restituere. 39. Propter quæ omnia, tam magna & mirabilia, quæ consyderantur in variis operibus Dei, debet ipsa etiam nostra laudatio quam à Deo habemus vel ad deum, esse cum formidine, vt cum timore & tremore eum laudemus. Non solum enim non disputare cum eo contentiosè audebimus, vt tu ausus es: sed neque quum laudare tantum eum voluerimus, tanta libertate vti debemus, quanta tu vsus videris in reprehendendo iudicia eius: sed cum magno potius tremore est ipse laudandus à nobis, diligenter consyderantibus, ne etiam inter laudandum indignè quicquid de eo dicamus, imò quodd dignè & sufficienter de eo nil dicere possimus. 40 Idcirco autem cum formidine debet esse nostra laudatio, quoniam dignè eum & sufficienter nullus intellectus humanus inuenire aut comprehendere potest, estque cognitio nostra qua illum nobis videtur apprehendere, nimis imperfecta & insufficiens. Vnde sicut dignè eum cognoscere nō possumus, ita neque dignè & sufficienter laudare: vt meritò sicut in eius cognitione siue inuestigatione, sic & in eius laudatione, debeamus trepidare, eò quod non minus presumptuoso laudatori quàm presumptuoso inuestigatori, sit periculi. Nam sicut interdum euenit, persecutorè maiestatis opprimi à gloria, & tunc maxime ex cecari, quū se putat felicissimè inuestigare & perscrutari occulta diuinitatis, ita contingit presumptuosum laudatorem, tunc maxime blasphemare, quū laudare magnificè Deum existimat. 41 Quod autem dignè nec inueniri nec laudari à nobis possit Deus, in causa est maiestas superexcellētis magnitudinis eius. Est enim ipse superexcellenter magnus in omnibus, nempe in fortitudine & iudicio & iustitia, quæ in Deo pulchrè & ex æquo sunt cōiunctæ: ne fortitudo sine iudicio & iustitia crudelis & tyrannica, aut iudicium sine fortitudine inefficax existimetur: sicque in cæteris item perfectionibus omnibus quæ Deo attribuuntur, magnus est & superexcellenter maximus. 42 ita vt nulla omnino perfectionum eius sufficienter ab intellectu creato comprehēdi possit vel enarrari. Propter hanc videlicet superexcellētiam illius tantæ maiestatis, quicunq; sunt inter homines

CAPITIS TRIGESIMIOCTAVI.

192

nes quantalibet siue autoritate siue potentia siue eruditione prastantes, iure timere debent illum ac reuereri, qui tam immenso interuallo omnē superat creaturam. 43 Neque solum non audebunt impudentia aduersus deum ora soluere, vt in faciem ei maledicant, quemadmodum tu facere præsumpsisti, sed neque cogitare de eo audebunt viri sapientes, nisi cum magna formidine & reuerentia, solliciti semper ne indignum aliquid Deo vel in cogitationibus suis ascribant, aut vanum aliquid de deo sibi persuadeant: vt meritò te pudere vel nunc tandem debeat tuè illius impudentiæ & irreuerentiæ, qua præsumpsisti etiam ore & lingua apertas contra Deum proferre blasphemias.

43 et nō aū
debunt contē
plari oēs qui
sibi videntur
esse sapiētes.

TRIGESIMIOCTAVI CAP.

ELVCIDATIO.

Rost longā disputationē & concertationem verborū, primū quidē ipsius Iob aduersum tres amicos & eorundē aduersus illū, ac deinde Eliū iunioris simul contra omnes, peculiariter tamen & vehementius aduersus sanctū Iob: post sic exercitatā nō solum plagis vlcerū verū etiā puncturis amarulentorū verborū, ipsius patientiā: tandem vox Dei summi iudicis directura litem & cōtentioni finē positura interuenit, ne in immensum disputatio humano spiritu protraheretur. 2 Quæ quidē vox, vt maiestati & magnificentiā aliquo modo præsenseret eius cuius representabat personā, quasi per turbinem & tēpestuosū tonitruū reuerendū sonitum formata est, ad Iob ipsum vt dei amicū eiusq; colloquio præsenseret cæteris maxime dignū, directā. Et primū quidem, breuissimo verbo, quasi per indignationem, Eliū illum nimia præsumptione viro sancto insultantem cōpescuit, dicens: 3 Quid sibi vult iste iunior, sine intellectu & fructu verba multiplicans? Quis iste est, qui sic graues sententiās indoctis & imperitis inuoluit sermonibus, rhetorico fastu ea quæ alioqui planissimè dici poterant obscuras ostentationis gratia: qui etiam licet nonnullas sententiās auditu dignas protulerit, nihil tamen ad rem siue præsens negotium egit prolixis sermonibus: quasi cum blasphemio negotiū agens, cū longē absit ab animo blasphemandi is aduersus quem agere se existimat. Sileat amodō verbosus iste & gloriosus disputator,

Cap. 38.
Respondens
autem Domi
nus ad Iob,

2 De turbi
ne, dixit:

3 Quis est iste
inuoluēs sen
tētiās, sermo
nibus imperi
tis?

ELVCIDATIO

tator, nec vltra vanum insumat in disputando laborem. Quo
primū ita breuissimis verbis confutato, dehinc ad ipsum Iob
sermonem dirigit simili ferē modo per increpationem & ex-
postulationem, eō quod aliquanto licentius contra deum vi-
sus fuisset loqui, ad disputationem eum prouocando, aliāq; hu-
iusmodi liberius loquendo, ita vt grauiter in ea libertate fuis-
sent scandalizati audientes amici. Conuersus itaq; ad Iob, ita
eum velut ex postulando alloqui cōcepit: 4 Tu quidem, o
Iob, iam ante cum amicis tuis loquens, ausus es in disputatio-
nem me prouocare, dicēs: Loquere, & respondebo tibi, aut cer-
tē loquar, & tu responde mihi. Item: Disputare cum deo cu-
pio. Aliāq; plura huiusmodi secundum exteriorem faciem ni-
mis liberē protulisti. Nunc igitur, si confidis te posse mecum
disputando contendere, age prępara te ad disputationem: sur-
ge & accinge lumbos tuos, quasi rem magnam & arduū opus
aggressurus, vt facere solent ij qui ad itinera vel opera quali-
bet difficilia se parant. 5 Ego enim ad declarandam excel-
lentiam magnitudinis meę (cui tu si non animo malo, tamen
verbis minus cautē prolatis visus es nō parum derogare) ecce
interrogabo te de multis meis operibus, & de rationibus singu-
lorum: tu, si poteris, mihi responde interroganti de singulis.
Et si quidem omnium operum meorum istorum quę in mun-
do sensibus obiciuntur, potueris mihi plenam reddere ratio-
nem, tum forsitan habebis idoneus ad disputandum mecum
de occultis iudiciis meis, de quibus in disputationem me pro-
uocare voluisti. Si verō non valueris, vt certē non valebis, ad
interrogationes meas, imō ne ad vnam quidem ex tam multis
quas proponā, de sensibilibus & corporalibus operibus meis,
sufficiens respondere: fateri debebis, multo minus idoneum
te esse ad disceptandum mecum de occultis meis iudiciis.

6 Vbi eras, 6 Primū igitur te interrogo, vbi tum eras tu, cum ego po-
quando pone nerem fundamenta terrę, quum ego terram firmarem super
bā fundamen- aquas & fundarem firmamq; collocarem super stabilitatē suā,
ta terrę? vt non inclinari possit in sæculum sæculi: vel quando terram
ipsam posui in infimo loco respectu totius mundialis machi-
næ, vtpote omnium elementorum grauius imum, nouissimum,
& prorsus immobile, quasi pro fundamento & centro rotius
machinæ mundialis. 7 Responde audacter & exponē hęc
mihi, interroganti, si confidas tantam habere te intelligentiā,
vt sufficientem te reputes ad disputandum mecum, Si nondū
tunc subsi-

CAPITIS TRIGESIMIOCTAVI.

153

tunc subsistebas in rerum natura, cum ego tanta opera conde-
rem: tu quis es homuncio vilis, ab heri & nudius tertius natus,
qui mecum audeas disputare? 8 Dic item mihi, si nosti: quā
terra fundaretur in principio, quis mensuras eius certas & de-
terminatas secundum longitudinem, latitudinē, & profundi-
tatem posuit: tu ne, an ego, aut alius quispiam? videlicet vt ipsa
tantā esset longitudinis & non amplioris, tantā latitudinis &
non amplioris, tantā profunditatis & non vltioris. 9 Vel
quis super ipsam terram lineam, normam siue regulam exten-
dit, vt secundum debitam rectitudinem & proportionē fabri-
cetur in omni dimensione suā, ad eum modum quo artifices
cementarij, in componēdis suis ædificiis, linea & norma diri-
gente operis rectitudinem & proportionem vtuntur, ne qua
partium ædificij ab ordine debito excedat. 10 Enarra item
mihi, quod sit fundamentum solidum super quo bases terrę
fundatę sunt: id est, quomodo aut super quo sit in sua firmita-
te stabilis collocata: quemadmodum in ædificio quolibet sta-
bili, quod ad longiorem durationem extruitur, necesse est ba-
ses siue columnas subiici ædificio, easque fundamento alicui
stabili desuper inniti, quod pondus vniuersum ædificij susten-
tet. 11 Aut quis lapidem angularem in fundamento colloca-
uit, quemadmodum in fundamēto ædificiorum solet lapis po-
ni angularis, qui diuersos ædificij parietes in vnum coniungat
& contineat? Vidisti (inquam) tu sic fundari terram, ad eū mo-
dum quo vides construi a fundamētis ædificium quodlibet ab
artificibus, vt possis mihi explicare, & quis artifex ille fuerit
qui terram fundauit, & quomodo in sua ædificatione proces-
serit, vt de his interroganti mihi possis reddere rationem, quē-
admodum potest homo explicare rationem & ordinem ope-
ris eius, quod ipso spectante a fundamentis est ædificatum?

12 Vbi (inquam) tunc eras, aut quis tunc artifex terram fun-
dabat in principio creationis rerum, quando me simul & con-
corditer quasi vno concentu laudabant & magnificabāt astra
matutina: stellę videlicet firmamenti omnes, in limpiditate &
claritate sua mirabili, statim post formationem suam, quasi pri-
mo manē surgentes, ac gloriā opificis sui in se clarissime de-
mōstrantes. Illa etiam astra spiritalia, angelici spiritus omnes
ex naturę suę nobilitate, id est, intellectus claritate & affectus
puritate, purissimis clarissimisq; stellis merito assimilandi (qui
iam tum cum cœlo empyreo, recēter & quasi primo diluculo
mundi,

8 Quis posuit
mensuras eius,
si nosti,

9 vel quis te-
rendit super
eam lineam?

10 Sup quo
bases illius so-
lidatę sunt?

11 Aut quis
demisit lapi-
dem angula-
rem eius?

12 Cū me lau-
darent simul
astra matuti-
na,

ELVCIDATIO

- 13 *Et iubilarent omnes filij Dei.* mundi, conditi fuerant) omnes simul in nobilitate naturæ suæ me collaudabant. 13 Quando peculiari laudis genere, cum inenarrabili gaudio, mihi iubilabant vniuersi exercitus angelorum honorum, qui post eiectionem reproborum, vt filij Dei æterni, in gratia & gloria meruerunt cōfirmari. Peculiarissimè etiam illi supremorum ordinum angeli, vt Cherubin & Seraphim, qui ob singularissimam familiaritatem & vicinitatem cū Deo præ cæteris inferiorum ordinum, peculiari ratione di ei possunt filij Dei: quanquam alioqui generali & verissima appellatione, omnes omnium ordinum angeli, in gratia æquè cōfirmati & gloria, filij Dei & domestici debeant nominari.
- 14 *Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulua procedēs?* 14 Enarra item mihi, si potes, quis alius præter me, elementum maris impetuossimum suis ostiis conclusit, suisque terminis coërcuit: quando in maxima aquarum abundantia, simul & impetu maximo, subito de nihilo prodiit, de abyssu infusitæ omnipotentia: atque sæcunditatis meæ, quasi de vulua siue vtero: ad eum modum, quo ex vtero prodit recenter natus infans. 15 Quando statim post creationem ipsius elementi, ex ascendentibus inde vaporibus, nubes cōponebam, quibus elementum ipsum quasi vestimento quodā operiebam: & quādo nebulosa caligine leuiter super ipsum eleuata, quasi fasciis quibusdam ipsum obuoluebam, ad eum modum quo mater natū recenter infantulum statim vestimento operit, & fasciis infantibus inuoluit. Quando etiam tenebris, quæ erant super faciem abyssi antequā crearetur lux & luminaria, quasi caligine quadam obuoluebā & operiebā mare, velut infantilibus quibusdā fasciis. 16 Tertia insuper die distinctionis rerū, quando aquas prius totum terræ circulū ex naturali sua dispositione ambientes, congregati iussi in locum vnū vt appareret arida, circūdedi tunc & circūsepsi illud certis terminis, quos eadem constitui, prohibens ne vltra præfixos illos terminos siue limites transirent aquæ maris, ad operiendum partes terræ habitabiles, quas alioqui facillimè operirent, si non meo præcepto intra præfixos sibi terminos tenerentur cōstrictæ. 17 Et quomodo magna diligentia includuntur sæua animalia & custodiuntur, ostiis, ferris, vectibus atque repagulis: sic elementū istud sæuissimum, maximè post exclusionē à loco suo natiuo, multa diligentia ego coërcitum & quasi captiuū teneo, veluti ferreis quibusdam ostiis & vectibus atque repagulis, ne vllum sit periculum ab eo inhabitantibus super terram: nisi vbi mihi visum

CAPITIS TRIGESIMIOCTAVI.

194

sum fuerit, exigentibus peccatis hominū, vel alia de causa, ali-
quando aperire ostia, aut vectes amouere. 18 Et quomodo dominus seruo præscribit viam certam quam egredi eū nolit, certūque terminum quem transire eum nolit: sic ego mari præscripsi viā, & certos terminos designaui, vt ex meo præcepto siue ordinatione possit & debeat suis tēporibus hucusque, id est, ad certos & definitos terminos, pertingere, vbi nihil nouementi inferat terræ habitabili & terræ nascentibus: vltra vero pertransire, ad incōmodandum hominibus & terræ nascentibus, nequaquā possit. 19 Cogitūque ex mea voluntate & ordinatione intra semetipsum & sibi cōstitutos limites, superbos & quantūvis intumescens fluctus suos confringere: adeo vt quāuis interdum altissimis & superbissimis fluctuum elationibus mare ipsum terræ vniuersæ minitetur interitū & oppressionē, vt videatur fluctibus suis iamā terram habitabile operiturum, mea tamen virtute prohibente nō possit quod minabatur efficere, sed cogitur in seipso aut ad præfixos sibi aggeres fluctus illos confringere. Qua quidē in re mihi placet admirabilem meæ potentia: virtutē hominibus ad oculum quā parentissimè demonstrare: vt ex mirabilibus quas cernunt maris elationibus, mirabilem discat esse in altis dominum, cuius solius virtute & iussione potentes illæ maris elationes, quæ toti terræ minari videntur oppressionem, ita subito & facillē in seipsis confringuntur & cōquiescunt, vt nihil valeant neque vicinis terris inferre nocementi. 20 Nunquid tu postquā ortus siue natus fuisses, præcepisti diluculo sic vt tuo imperio & nutu surgat diluculum? aut nunquid tu aurora locū suū assignasti, vt sciat quibus anni partibus, vbi & quibus cœli locis debeat apparere? quemadmodū facio ego, cuius præcepto suo tempore per singulos dies primū diluculū surgit, & aurora suo tempore apparet, nunc citius nunc tardius, iuxta diuersas anni partes, & iuxta varietatē signorū per quæ sol graditur: quorū quedā sunt velocioris ascensionis, alia tardioris. 21 Nūquid tate potestatis es tu, vt extremas terræ partes eiusque quatuor angulos in manib⁹ teneas, ad cōcutiendū siue cōplodendū eas cū volueris, ita vt etiā impios homines vita ipsa indignos, pro tua voluntate possis ex ea excutere siue perdere: ad similitudinem hominis qui vestimentū alicuius extremas oras siue angulos in manibus suis tenens atque conquassans, pulueres & sordes qui in eo hæret excutit? Certū est, quod meæ sint hæc potes-
DE ij statis,

ELUCIDATIO

statu, nō tuar. Ego enim in manu mea habeo fines terrę, & extrema eius conuassō, commoueo atque cōturbo, cūm uoluerō: vel terramotum faciendo, vel diluuiū inducendo orbi, vel incendium superfundendo, vel alia qualibet plaga insolita orbem feriēdo: quibus modis homines peccatores ego, quasi sine omni negotio, excutio & eiicio de terra ista uiuētium: quā meam potestatem atque in impios seueritatem, & in pręteritis generationibus aliquando ostendi, utpote in diluuiō generali & in incendio Sodoma; aliāque itē in futuris generationibus ostendam. 22. Quod ubi cōtigerit, mirabili immutatione reslituetur tunc siue conuertetur signaculum Dei, ut lutum: homo, inquam, qui secundum animam rationalem diuinam in se gerit imaginem, superueniente tali Dei ultione, cōuertetur in lutum terrę, unde secundum corpus, alteram sui portione fuerat. Ipsa quoque temporalis securitas & felicitas, in qua se confirmatos existimabāt impij, & quasi signaculo quodam obsignatos, tunc apparente iudicio Dei subito conuertetur in nihilū, & prorsus auferetur ab eis. 23. Et quemadmodum vestimentum consistere per semetipsum nō potest in sua rectitudine, extensione & proportionē, nisi quandiu sustentatur ab ipso qui eo vestitur: ubi verō id exuerit, mox statum situmque suum quem videbatur habere perdit, & in terram cōcidit: sic impius qui stare videbatur donec manu Dei benigna sustentaretur, eadem se subtrahente collabatur in puluerē, per ad tempus exiguum, postmodum verō vetustate consumetur & comedetur a tineā: sic impij ad tempus viuere videbuntur, postmodum verō in corruptionem vertētur & putredinem, a peccati pessima tineā cōsumendi, & perdendi in dānationem sempiternam. 24. Tunc (inquam) subito apparente iudicio ultionis, auferetur ab impiis vita ista præsens morte commutanda: item & prosperitas omnis temporalis, in æternam commutanda miseriam. 25. Nihilq; in illo die prodesse valebit quęlibet potentia seculi huius, quando brachia quantūvis excelsa & gloriosa confringentur, quādo robur omne creaturę quātumlibet in hoc tempore visum fuerit egregium, superabitur, conculcabitur, & prorsus ad nihilū redigetur per super excellentem brachij mei fortitudinem, quod potentissimos etiā potest de sedibus suis eiicere, & humiles cūm uoluerit exaltare. 26. Nunquid tu aliquādo ingressus es profundum maris, & in

22 Restitue-
tur ut lutū, si
gnaculum:

23 Et stabit
sicut vesti-
mentum,

24 Auferetur
ab impiis
lux sua,
25 Et bra-
chij excelsi
confringentur.

26 Nunquid

CAPITIS TRIGESIMIOCTAVI.

195

extremis profunditatib; eius deambulasti? quēadmodum ego gressus es p-
profundissima maria ad fundum vsque nouissimum penetro, fundū maris,
& latissima vastissimāque maria quasi terram ipsam perambu-
lo: æquale habens, sicut in omni terrę latitudine, sic & in omni
maris profunditate imperium: æquē omnibus præsens, essen-
tia, præsens, & potentia mea: æquē adimplēs omnia, sicut ter-
ram, ita & maria. 27. Neq; tibi patent portę mortis siue in-
ferni, ut per eas possis inducere & educere quos uolueris: quę
admodum mihi portę illę patent, ut domino suo & potestātē
habenti super locum illum punitionis impiorū: ita ut pro mea
uolūtate illic possim includere impios, & rursus de limbo pur-
gationisque loco educere pios, quemadmodū portę carceris
præfecto siue iudici patent, ut possit sua autoritate per eas in-
trudere in carcerem noxios, & quos dimittendos iudicauerit,
liberē educere. 28. Neque tu illa tenebrosa & horrida ostia
tenebrofi illius & teterrimi carceris infernalis uidisti vnquā,
aut nosti ubinam sita sint, aut quomodo sit per ea exitus vel in-
troitus, quemadmodū ego optimē noui. 29. Sed quid opus
est de illis infimis loqui? Nec ipsam quidem quam inhabitas &
de qua formatus es, terram, satis nosti, quantā sit longitudinis
vel latitudinis. Non enim poteris tu vno simul intuitu cōtem-
plari vniuersam terrę latitudinē, quemadmodum ego vno si-
mul aspectu simplici illam comprehendo: neque etiā per intel-
lectum certa & perfectā cognitione assequi tu uales, quantā sit
ipsa tota latitudinis. 30. Ad hæc, si cōfidis te nosse omnia, ut
mecum sufficiās disputare, & de singulis interrogāti mihi red-
dere rationem, indica mihi, ubinam sit locus determinatus &
præcisus habitationis ipsius lucis: & quis ex aduerso sit deter-
minatus atq; præcisus locus tenebrarū, ubi abinuicē diuidun-
tur lux & tenebrę: 31. ut sic vnūquodq; possis reducere ad
suos determinatos limites, & vnicique sic præcisē suum assi-
gnare habitationis locum, & intelligas exactē singulas semitas
vel singulos angulos habitationis eius, tā lucis quā tenebra-
rum. Quemadmodum norunt homines ea quę sibi familiaria
sunt exactē distinguere, & singulis suos terminos locaque de-
terminata assignare, dicentes: Hęc huius est domus, illa illius:
hec est huius possessio vel prædium, illa illius: vide an sic possis
mihi determinatā & præcisam inuenire & assignare distinctio-
nem inter lucē & tenebras, ut sic probetur perfectio scientiæ
tuę. Si enim in luce & tenebris, quę quotidie sub oculis tuis

27 Nunquid
aperre sunt
tibi portę
mortis,

28 Et ostia
tenebrosa vi-
disti?
29 Nunquid
considerasti
latitudinem
terra?

30 Indica mi-
hi, si nosti oīa
i qua via lux
habitaret, et te-
nebrarum qd
locus sit,
31 ut ducas
vnūquodq;
ad terminos
suos, et intel-
ligas semitas
domus eius.

ELVCIDATIO

32 Sciebas tūc q̄ nasciturus esses, & numerū dierū tuorū nō ueras? 32 Dimissis interim aliis, de teipso te interrogabo sermonem. Cū ego lucē & tenebras abinuicem distinguerem, & cetera omnia de quibus te sup̄a interrogauī formarem, sciebas tu tum temporis vel hoc ipsum quōd aliquādo nasciturus esses, aut quot esses annis super terram victurus tū scire poteras? Quod si certum est, nihil horum de teipso tunc scire te potuisse, cū nondum subsisteres in rerū natura: quomodo praeiudicare posses, te illa scire occulta, quae tūc ego antequā tu natus esses sine te operabar? Aut quomodo mecum inire disputationem audeas, qui nunc cū ego tam mira facerem, neque hoc ipsum scire poteras, an aliquādo esses nasciturus? 33 Nosti tu, vnde ego tantam cū uoluerō per singulos annos habēā niuium atque grandinum copiam, quibus uniuersam terrae superficiē longē lateq; operio, & quibus prohibito utor quoties uoluerō? An fortē aliquando ingressus es thesauros occultos vel subterranea penaria, in quib⁹ huiusmodi niuiū grandinūq; abundantiam habēā repositam, ac semper ad manū paratā, ad eum modū quo solent homines illarum rerū quibus frequenter indigent atque utuntur magnā habere apud se copiam, in penariis & solariis conseruatā? 34 Ascendisti tu aliquando ad ista mea solaria, aut in penaria descēdisti, aut thesauros istos aspexisti niuium & grandinū, quae ego semper habeo ad manū quasi preparata, quoties eis uti uoluerō, maximē in diem hostis, in tempus pugnae & belli: quando mihi placuerit in hostes meos per huiusmodi exercere ultionē, vel irā meā demonstrare terrorem? Veluti cū iactis desuper grandinum globis magni ponderis, hostes meos interficio, vel perterrefactos in fugā conuerto: aut cū terrenascentia per gradinis vehemētoris impetū deuasto, intermixto nonnunq; gradini fulgure cōburente: aut cū superabundans niuium copia, post subitā aquarum resolutionem magnis dānis afficit homines, tā in domibus quā in agris: aut cū nix intēpestiua vel niuium diuturna, terrā sterilem reddit: aut cū ob niuiū abundantia & diuturnitate, saeva animalia fame afflicta in ciuitates aut villas erupunt, damnaq; hominibus multa in pecorib⁹ inferunt: aliisq; huiusmodi variis modis, iram meā & terrorem aduersum homines peccatores ostento. 35 Indica etiam mihi, si omnia nosse te existimes, per quam viā, per quos sulcos, aut per quos canales,

CAPITIS TRIGESIMIOCTAUI.

196

canales, diuidatur, dispergatur vel dispartiat lux ipsa super terram: item & aestus qui à coelestibus corporibus in inferiora venit, per quas vias & sulcos deriuetur, & quasi transfundatur ad infima terrae: in tali quidem distributione & diuersitate ordinata, ut in terris quibusdam plurimum lucis atque aestus, in aliis uero minimum, aut ferē nihil, in aliis uero mediocri mensura, sentiat. 36 Quis praeterea, tu ne an ego pluuiis illis quae maxima celeritate velocissimōq; cursu, quasi praecipites feruntur in terram, suum illum impetuofum fluxum dedit: & quando simul auditur vox tonitruī terribiliter sonantis in auribus mortalium, quis uiam dat voci huic terribili, ut ex tam longinqua regione aëris, per tantam distantiam, ad aures vsque hominum, tanta cum efficacia suae operationis, perueniat? 37 Quis inquam (nisi ego) in tanta abundantia & impetu ē nubibus facit hymbrem decidere, ut nō solum ad agros prata & hortos, quae coluntur ab hominibus, pluuiā perueniat, uerum etiam ad loca inculta & ab hominibus minimē habitata: ad loca uidelicet deserta & inaccessa, ubi uideri non possit Deus pluuiam suam mittens, ab aliquo homine adiutus, quum illic nemo hominum commoretur, qui terram illam colat, vel aliquo artificio irriget. 38 Adeo, inquam, uehementem & copiosam pluuiam, ut ab ea impleatur & copiose admodum irrigetur terra prorsus inuia hominibus, & ab eisdem desolata, quam nec inhabitant nec pertranseundo calcant homines: nimirum prorsus eis incognita & inuisitata: ut etiam illa terra per pluuiam fecundata, herbas diuersas, partim ad terrae ornatum, partim ad pastum animalium syluestrium in ea commemorantium, producat. Qua in re, supereffluentem liberalitatem bonitatis meae & diuitiarū mearum superabundantiam patenter demonstro, in eo quod non solum terras ab hominibus habitatas pluuiis meis impleo & irrigo, uerum etiam locis desertis & quae hominibus non sunt in usu aliquo eas nihilominus superinfundo: ut quasi prodigus diuitiarum mearum videar, quia illic ubi minimē opus uidetur & nullus usus, meas diuitias prodigam, & quasi sine delectu expendam. 39 Quis alius, praeter me, author est & causa efficiens prima atque praecipua earum omnium impressio atque immutationum quae generantur in aëre? Quis, inquam, alius praeter me pluuiam posset efficere? quā ego ex vaporibus sursum eleuatis in media aëris portione

lux, diuiditur
aestus super
terram?

36 Quis dedit uehementissimo hymbri cursum, et uiam sonantis tonitruū?

37 Ut plueret super terram absq; homine, i desertis, ubi nullus mortalium commoratur.

38 Ut impleat inuiam et desolatam et producat herbas viuentes?

39 Quis est pluuiarum pater?

facio generari, per virtutem superabundantis illic frigoris.

40 *vel quis
genuit stillas
roris?*

40 Et quis præter me suauem posset rorem efficere, ac per stillulas modicas leniter terris herbisque superfundere vel potius superaspergere, quem ego verno potissimum tempore, ex vaporibus paucioribus & rarioribus aliquatulum à terra subleuatis, in infima aeris regione, per superueniens nocturnum frigus, non excellens sed temperatum, facio generari, ac deinde per stillulas modicas paulatim leniterque decidere, quasi ad ablaetandum terræ nascentia, quæ eo tempore quasi in infantia quadam & teneritudine molliori consistunt, leniorique tali egent nutrimento.

41 *De cuius
vtero egres-
sa est glacies
et gelu de ca-
lo q's genuit?*

41 Quis alius præter me, de sua virtutis efficientia siue fecunditate, quasi de quodam vtero, producit glaciem, quæ ex aqua mirabili modo concrescit? & quis gelu quod desuper ex aëre & ex influentia cœlestium syderum producitur super terram, format, nisi ego? Ego enim sum, qui & grandinem facio, & pruina, quæ per congelationem ambæ fiunt, ex superexcellenti frigore: prior quidem, in altiori aeris portione, ex crassiore & copiosiore materia: posterior verò, in inferiori aeris regione vicinior ad terram, ex materia pauciori & rariori. Et generaliter quodcumque gelu & glacies quælibet, ex aquarum quarumlibet concretionem, non nisi ex meæ virtutis efficientia procedit.

42 *In simili-
tudinem lapi-
dis aque dur-
rantur.*

42 Videlicet me volente, ministerio acerbi frigoris & constellationum cœlestium ad effectum huiusmodi disponentium, aquæ ex natura sua maxime molles & fluidæ, concrescunt congelantur & indurantur, usque ad lapidum duritiem, ita ut ipsis quoque lapidibus durior illa ex aquis congelata substantia appareat.

43 *Super
ficies abyssi
costringitur.*

43 Neque solum ubi aquarum paucitas est vel angustia, huiusmodi fieri potest congelatio, verumetiam illic ubi est latitudo & profunditas maxima, ita ut etiam lata admodum flumina & profunda, quasi quædam maria, secundum totam suam superficiem siue latitudinem eo modo congelentur atque constringantur, ut quasi lapis vnus aut pavimentum lapideum vno lapide stratum videatur. Idque in tanta nonnquam duricie & soliditate, ut per eam sicut per stratam lapidibus viam publicam, transire possint homines & iumenta, & plaustra quamlibet gravi onusta pondere.

44 *Nūquid
coniungere va-
lebis micætes
stellas, pleiades.*

44 Ista quidem tanta & tam stupenda in inferioribus istis, ego & solus ego operor: neque tu vel alius quisquam præter me ista potest efficere. Quod si ista tibi nondum sufficiant, interroga-

bo te & de cæteris admirandis operibus meis, quæ in supernis operor, si fortè in illis te mihi putas æqualem. Interrogabo itaque à te, num stellas illas septem pulchro lumine micantes, quas pleiades nominat atque vergilias (eo quod verno oriuntur tempore in tauri capite, & nauigationis bonæ præbent initia) poteris tu coniungere sic adinuicem, quemadmodum ego illas coniunxi cum eas formarem ab initio: aut efficere poteris, ut sibi inuicem sint viciniore propiusque accedant adinuicem, quàm ego eas coniunxi: aut alium situm tu eis dare poteris, quàm disposui eis ab initio? 45 Aut poteris tu dissipare siue destruere gyrum constellationis illius, quæ circa arcticum siue septentrionalem polum vertitur, & ab eo arcturus nominatur, nostro semper patens aspectui. Poteris tu efficere ut constellatio illa arcturi non ultra circumgyretur per arcticum polum: aut poteris efficere, ut stellæ illæ septem abinuicem diuidantur, aliumque obtineant situm vel ordinem, quàm à me acceperunt à principio? 46 Tu ne ille es, cuius ordinatione & prouidentia stella illa matutina solis prænuntia, à claritate proprii luminis qua inter cæteras stellas pulchrius refulget, item & à solis claritate quam præcurrendo præse-

45 *aut gyrum
arcturi pote-
ris dissipare.*

46 *Nūquid
producis luci-
ferum in tem-
pore suo?*

47 Aut tu ille es, qui stellam vespertinam occasus solis prænuntiam hesperum siue vesperum dictam, consurgere siue oriri facis super plagam occidentalem, qui ut finis consideratur longitudinis terræ, quæ ab oriente incipit & in occidentem terminatur? Sicut enim lucifer apparet in oriente iuxta solis iamiam oriturum, ita oritur hesperus siue vesperus in occidente, iuxta solem mox occisurum. 48 Deinde, quantum ad cæteras stellas attinet, siue erraticas siue fixas, nunquid nosti tu ordinem illum quem ad inuicem astra ista seruant in cælis? & nunquid rationem eorum exactam possis tu assignare siue explicare super terram, quo videlicet ordine adinuicem sita sunt illa astra in diuersis orbibus, & quibus motibus ferantur, & quibus coniungantur aut opponantur coniunctionibus aut oppositionibus, vel quæ sit diuersorum astrorum adinuicem in influendo & operando convenientia aut disconuenientia? 49 Nunquid sicut ego tonitruorum voces edo in nubibus, & cum tonitruis vel post tonitrua pluuias copiosas & vehementes, sic etiam tu poteris in nebula vel in nubibus eleuare vocem, ut ibi tones mecum voce horribili: ita post editam tonitruum

47 *et vespe-
rum super fi-
nes terræ co-
surgere facis*

48 *Nūquid
nostis ordinem
cæli, & po-
tes rationem
eius in terrâ?*

49 *Nūquid
eleuabis in ne-
bulâ vocem tuâ
et ipse aqua
rui opiet te?*

ELUCIDATIO

tonitruū vocem, erumpentes pluuiæ in impetu suo tibi obuiā procedant, tēque prae multitudine & impetus vehementia totum operiant? 50 Nunquid auctoritatem tu habes & potestatem super fulgura, vt mittere ea possis quocunque volueris, & illa tibi obediunt: sicut ego potestatem habeo fulmina edere, quoties & vbiunque voluero, & quod voluero mittere, ad ostensionem iræ & executionem vindictæ meæ: ipsæque obedientissimè mihi subiiciuntur, illuc recta & sine mora proficiscentia, quò à me fuerint emissæ, quemadmodum pergit sagitta eo quò dirigitur à sagittante? 51 Et quemadmodum seruus emissus à domino, post fideliter peractum opus ad quod fuerat emissus, reuertitur ad dominum, partim ad renuntiandum quod egerit, partim ad offerendum nouum obsequiū: sic (vt humanum aliquid dicam) fulmina à me eiacula, postquā perfecterint effectum ad quem emissæ fuerant, quasi re benè gesta, desinunt ultra id quod sibi constitutum est quicquā agere, & quasi ad dominum reuertuntur nuntiare quid egerint, & noua offerre obsequia: vt si quid amplius alibi sit peragendum, vna opera perficiant. 52 Quis præter me alius, in intimis viribus hominis posuit sapientiam & intelligentiam, talem creans hominem secundum animam intus inhabitantem, & secundum vires eius intimas, quibus Dei in se gerit imaginē, vt capax sit sapientiæ & intelligentiæ rerum tam diuinarum quàm humanarum? 53 Et quis alius volucris gallo indidit hanc naturalem intelligentiam siue æstimationem imaginationemque phantasticam, vt sic noctis tempora obseruare possit atque distinguere suæ vocis cantu, perinde quasi horologium aliquod in capite gerat, aut ante oculos cernat horarum indicem? Tam enim exactè obseruat & cantu suo distinguit noctis horas, naturali quadam industria & impressione imaginaria, vt vix homo ipsum possit hac in re imitari, per omnem quam gerit nocturnam sollicitudinem. 54 Quis alius, præter me, perfectè cognouit aut enarrare poterit omnem rationem & ordinem cœlorum, vt omnium eorum quæ in cœlestibus orbibus vel astris sint vel gerantur possit reddere exactam rationem? cuius videlicet sint naturæ, cuius efficientiæ siue influxus in hæc inferiora, quomodo diffunderet & tamen regulariter orbis & astra moueantur, & alia huiusmodi infinita, quæ in cœlestibus considerantur mirabilia, quorum omnium solus ego exactam noui & reddere possum

50 Nūquid
mittes fulgu-
ra, & ibunt,

51 & reuer-
tentia dicent
tibi, assunus?

52 Quis po-
suit in visce-
ribus hominis
sapientiam?

53 vel qd de-
dit gallo in-
telligentiam?

54 Quis e-
narrabit cœ-
lorū rationē.

CAPITIS TRIGESIMIOCTAVI. 198

sum rationem. 55 Et illum cœli suauissimum concentum dulcissimamque harmoniam, id est, ordinatissimam consonantiam siue concordiam, quæ ex mea ordinatione inuenitur in cœlo, in tanta tamen orbium & astrorum multitudine atque varietate, quis poterit impedire, efficiatque vt consonantia illa interturbetur, ac pro ea introducatur malè cōueniens dissonantia siue discordia? Aut illum suauissimum concentum consonamque laudationem ciuium omnium cœlestium, nocte ac die iubilantiū gloriæ meæ, quis poterit prohibere & interturbare? 56 Qui quidem cœli concentus ab exordio mundi sic perdurat, quando terra formabatur simul cum cœlo, quando in ea de abundantia diuinæ fecunditatis puluis effundebatur infinitus, quasi atomorum infinita congeries, vnde terra componeretur: & quando ex pulueribus minutissimis crassiores glebæ, per humiditatem quandam & viscositatem, compingebantur. Quemadmodum autem hæcenus de multis operibus meis, quæ sursum atque deorsum operor in excellentia virtutis meæ, te interrogavi, cum non possis vel ad vnum ex omnibus respondere, ita volo dehinc peculiariter de variis animalium speciebus tecum disputare, earumque varias conditiones quas illis naturaliter indidi, proponere: vt etiam in his, meæ potētiae, sapientiæ & bonitatis videas argumenta, & profundior tibi insculpat meæ superexcellæ & incomparabilis maiestatis reuerentia. 57 Et primū quidem interrogatum te velim de leæna, quando catulos generauit, nunquid tu ille es, qui leænæ ipsi prædam capis, aut qui prædam illi pararas quam capiat, tantam vtique vt sufficiat tam ipsi quàm ipsius catulis, vt animam eorum adimpleas eorumque appetitui satisfacias? 58 quando adhuc in antris catuli delitescunt, nondum valentes egredi per ætatis impotentiam, quando incipiunt iam præparare se ad rapinam, incipientes ab insidiis quas struunt animalibus minoribus, in specubus suis delitescētes, vt si quod fortè innocentius animalculum videant præterire, mox irruant & rapiant in antrum suum, cum nondum audent palam ad apertam venationem egredi. Non enim tu ille es, à quo sic leænæ cū catulis suis enutritur, sed ego ipse sum, ad quem catuli leonum rugiunt vt rapiant, & quarant à me escam sibi, sicut & à me omnia expectant, vt dem illis escam in tempore oportuno. Ego (inquam) qui passerculis & aliis minutis volatilibus prouideo modica & pauca granula,

55 et cōceptū
cœli quis dor-
mire faciet?

56 Quando
fundeatur
puluis in ter-
ra, & glebæ
cōpigeantur?

57 Nūquid
capiet leænæ
prædā, et ani-
mam catulo-
rum eius im-
plebit.

58 quādo cū-
bat in antris
et in specubus
insidiatur?

ELUCIDATIO

granula quibus enutrientur, qui bobus & equis provideo herbam terræ, & hominibus frumenta, quæ comedant, idem ego leonibus eorumque catulis iuxta suæ naturæ desiderium, de cibo lautiori & copiosiori sufficienter provideo, præparans eis prædam in dies singulos, ad sustentationem sui suorumque foetuum sufficientem: sic unicuique animalium speciei multum aut parum, delicatiora vel rudiora, iuxta naturæ propriæ conditionem providens. 59 Quis item alius præter me, coruo post eductos ex ovibus pullos cibum suum præbet, quo tam se quam suos pullos enutriet: quando pulli ipsi famelici citatione sua & voce lamentabili defectumque sonante, iuxta significationem eius speciei, clamant pro cibo, quasi ad Deum, qui solus est nutritor omnium, sicut bestiarum gressibilibus, ita & avium volatilibus: 60 vaganturque pulli in nido huc illucque circumspectantes, sicubi escam viderint idoneam, eo quod famelici cibum expectent. Quis, inquam, coruo sic famelicam in nido habenti familiam, pro se & sua familia cibum providet competentem & sufficientem, (nec enim quibuslibet vescuntur corui, nec modicis sunt contenti, ut aliæ pleræque aves mansuetiores) nisi ego, qui do escam omni carni, etiam pullis coruorum me invocantibus, siue ad me clamantibus: qui pullos ipsos, etiam si à parentibus derelinquantur veluti alieni, aut expellantur, non tamen derelinquo, sed pascos eos, sollicitè congruis mediis, donec adoleant. Nunquid ad ista tu sufficies, qui egrè tibi ipsi cibum inuenire potes: ut te audeas aduersum me contra opponere, & quasi æquo mecum disputatione contendere?

TRIGESIMINONI CAP.

ELUCIDATIO.

Cap. 39

Nunquid non isti tempus partus ibi cum in petris.

2 vel parturientes cervas observasti?

Nunquid nosti tu, sicut ego, determinatum tempus quo pariunt ibices siue capræ sylvestres, quæ in petris & rupibus comorantur (unde & rupicaprae sunt dictæ) habitates in abruptis petrarum, in locis quæ sunt hominibus cæterisque etiam animalibus inaccessibilia, eademque loca mirabili celeritate & agilitate naturali perambulantes, quemadmodum cætera animalia planetam terram inhabitant & perambulant? 2 Aut nunquid observasti tu cervas in solitudinibus parturientes, ut eas à partu suo

CAPITIS TRIGESIMINONI.

199

suo feliciter expeditas, quemadmodum facio ego, qui & ibicum in petris & ceruarum in sylvis partus observo, parturientibus quæ adsum quasi obstetricis loco, ut à suo partu feliciter expellantur: cum alius illic adsit nemo, quo obstetricante foetus educatur de earum utero. 3 Nunquid potes tu exactè cognoscere tempus determinatum, quando parere debeant, ex supputatione mensium à conceptione, quemadmodum solent mulieres hac ratione numerandi prænoscere tempus partus sui: aut scire tu poteris aliqua ratione tempus determinatum partus earum, quando singulæ sint pariturae, ut unicuique suo tempore assistas parturienti, partumque educaas & excipias: quemadmodum ego singularem partum prænosco, & menses à conceptione foetus habeo numeratos, ut opportuna hora adsum parturientibus? 4 Mea providentia & benignitate, meque velut obstetricæ agente, celeriter & faciliter illæ expediuntur à partu: non prolixos & longos valde habent in parturiendo labores, quales in mulieribus cernimus, sed faciliiori longè opera absoluntur, dum hora opportuna ad foetum mittendum sese incurvant, quo facilius per vulvam prodire possit foetus: sicque non ita multa molestia à partu suo expediuntur. 5 Aliquem nihilominus in pariendo dolorem sentiunt, propter quod præ dolore rugitum, siue clamorem aliquem vehementiorem emittunt, ipso maxime partus articulo: sed & post partum nonnunquam rugitum aliquem emittunt, quasi præ gaudio & lætitia, quod ab onere partus sint feliciter expeditæ. 6 Postquam verò pepererint, non opus est ut per annos multos apud matrem foetus permaneant & alantur, sed post paucum tempus separantur foetus à parentibus, eosque deferentes sibi ipsis propria quarunt pascua, pergentes quo libuerit, & ubi pascua comodiore repererint. 7 ita separantur post menses pauculos à parentibus, & non redeunt ultra ad illos, nulla utuntur ultra consuetudine matrum: cum filij hominum per annos multos apud matres suas debeant permanere, multaque diligentia & longa cura educari, priusquam sibi sufficiant. Sic ego illarum foetus modico tempore, ad tantam corporis perfectionem, mea providentia novi perducere. 8 Enarra etiam mihi sylvestris asini naturales conditiones, nunquid à te fortè illas acceperit? A quo habent suam naturalem libertatem asini sylvestres, ut liberi sint & nullius subiecti imperio, nullisque vinculis aut locis stringantur: quemadmodum asini domestici, illis tamè si-

3 Dinumerasti menses conceptionis earum, & scisti tempus partus earum?

4 Incurvantur ad foetum,

5 & pariunt, & rugitus emittunt.

6 Separantur filij earum, & pergit ad pascua:

7 egrediuntur & non reuertuntur ad eas.

8 Quis dimisit onagrum liberum, ut vincula eius quis soluit?

miles

ELVCIDATIO

- 9 Cui dedi in solitudine domū & tabernacula eius in terra falsuginis.
- 10 Contēnit multitudinē ciuitatis.
- 11 clamorem exactoris nō audit.
- 12 Circūspicit montes pascuē sua.
- 13 Et virentia quęq; perquirat.
- 14 Nūquid volet rhinoceros seruire tibi?
- miles arctissima & vilissima seruitute pramuntur? Vnde illis, plus quā istis, hęc est libertas? An ab hominibus, qui fortē illos, quasi manumissos dimiserunt liberos abire in deserta, & vincula eorum dissoluerunt? 9 Ego enim ille sum, non tu aut alius quispiam tui similis, qui suam eis habitationem naturalem dedi in solitudine, illicque eis in terra sterili & velut falsuginosa solis exusta ardoribus, mansionis suę locum assignaui, vt non cogantur more domesticorum asinorum seruire hominibus: ego eos illic nasci facio in desertis, ibidēque pascō & enutrio. 10 Vique adeo autem gaudet sua hac libertate onager, vt prorsus nollit suam cōditionem commutare cum asino quolibet domestico, quantumlibet benignum nato domum: imō prorsus contemnit, execratur & abhorret hominum conuenticula, pluris faciens suam solitudinem & quam in ea habet libertatem, quacunque conditione quę sibi in ciuitatibus possit obtingere. 11 Nimirum in solitudine agēs, nullius domini premitur seruitio, non cogitur audire minaces & terribiles voces gubernatorum, exigentium duras operas, neque illorum verbera sustinere cogitur: quemadmodum miser domesticus asini, durissima ferē quotidie & verbera, ferre coguntur, à dominis & exactoribus operarum.
- 12 Et quum domesticus asinus post laborem grauissimum, quantus ab alio nullo iumentorum suę quantitatis expectatur vel exigitur, ad pręsepe alligatus sæpius esuriat, vel minimo, rudissimo & vilissimo pabulo contentus esse cogitur: quod neque olfacere alia iumenta equi aut boues dignarentur, syluestris interim asinus nullius subiectus dominio, liberē vagando per solitudinem, circūspicit montes pascuales, in quibus scœnum ad pastum suum copiosum videt: 13 sicque circūspiciens, loca quęlibet pulchro gramine virentia perquirat, vt vbicunque voluerit eligat sibi locum ad pascendum, in locis maximē virentibus: carpitque illic, & quasi metit propriis dentibus, de pleno aceruo, imō de virenti campo, quodcunque & quantumcunque voluerit. 14 Qualis autem differentia iam enarrata est asini syluestris à domestico, talis ferē confiderari potest animalis quantitate maioris, quod à cornu in naribus rhinoceros, siue naricornis, aut à cornu vnico in frōte monoceros, siue vnicornis, appellatur, à boue domestico: inter quę alioqui secundum quantitatem & figuram non est ita magna differentia, vt quasi bos quidam syluestris rhinoceros vel

CAPITIS TRIGESIMONON.

200

vel monoceros videatur. Istud enim syluestre animal, nulla ratione humanę se patitur subiugari seruituti, vt seruiat homini in agriculturę officiis, quemadmodum bos domesticus, vel equus rusticus: 15 neque similiter alligari se patitur pręsepi hominis, vt pro libito eius soluatur, quando voluerit ad opus ipsum emittere, quemadmodum bobus fit aut equis ruralibus. 16 Nemo hominum sic rhinocerontem, aut monocerontem poterit edomare, vt loris vllis aut freno aut chamo alligari possit, & compelli ad terram aratro proscindendam, vel ad occandam, siue complanandū terram aratro proficillam, glebas maiores confringendo, & sulcos complanando, iuxta ducatum tuum: te videlicet præcedente siue deducte, & illo subsequente, quemadmodum boues duce agricolæ arant terram & occant glebas eius. 17 Quanquam ad modum fortis sit robore, ita vt etiam domesticum superet bouem (quemadmodum & syluestris asinus fortitudine superat domesticum) non tamen habent homines fiduciam in illius fortitudine, sic vt audeant ad opera sua eum compellere: neque credere ei audent vel committere, vel imponere officia illa agriculturę, ad quę vtuntur domesticis aliis iumentis.

18 Nemo illi tentabit imponere, vt terram aret & colat, aliāque quę ad agriculturam spectant perficiat, vt proferat terra segetes suas, & postquā fuerint in area collectę atque excusę, vt deinde in horrea vehat ad vsum annum, quemadmodū faciunt boues: qui primū quidem terram preparant arado, occando, simum vehendo, aliisque oportunis mediis pro agricolarum voluntate, vt apta sit seminationi: deinde autem post maturatas segetes, easdem demessas in area trituran, & excusę grana colligunt, conuehuntque in horrea. Nihil sanē horū, quisquam credet vel imponere tentabit illi syluestri rhinoceroti siue monoceroti, propter inedomabilem eius feritatem, per quam mori citius malint, aut etiam perimere eos à quibus vexātur, quā istiusmodi hominum obsequiis libera à nauititate colla submittere. 19 Mirandę quoque sunt conditiones naturales struthionis, inter ceteras aues, quibus in operibus naturę est admirabilis. Pennas enim habet auis ista, similes pennis aliarum anium, suis alis ad celerem & excelsum volatum vtentium, cuiusmodi sunt herodius, id est, ciconia vel ardea, & accipiter: de quibus nihil est dubium, quin admodum celeres sint in volando, pennarum suarum beneficio.

Attamen

15 aut moratur ad pręsepe tuum?

16 Nūquid alligabis rhinocerota ad arā dum loro tuo, aut confringet glebas vallium post te?

17 Nūquid fiduciā habebis in magna fortitudine eius, & derelinques ei labores tuos?

18 Nunquid credes illi, quoniā semē tē reddat tibi, & aream tuam congreget?

19 Pēna struthionis, similis est pennis herodii & accipitris.

ELUCIDATIO

Attamen quum similes habeat pennas, non similiter volatu se potest eleuare in aërem. Hoc enim peculiare habet auis ista, vt pennis suis ad volarum vti non possit, sed tantum ad celeriorum cursum. 29 Hoc autem animal, quanquam ita magnæ sit quantitatis, vt quum se erexerit equum & equitem insidentem equo superet altitudine, miræ tamen est stoliditati, si cogitantia & obliuionis, etiam iis in rebus de quibus naturaliter reliquæ aues & animalia cætera sollicitam curam gerunt, id est, in speciei conseruatione & fœtus excubatione atque educatione. Quum enim cæteræ aues, quarum pulli ex ouis generantur, multo tempore ouis ipsis incubent, eaque calore suo foueant, donec primum in testa formetur pullus, ac deinde educatur in lucem: sola ista auis postquam oua pepererit, nihil agit aliud, de excubando vel fouendo, nihil nouit, sed in pulvere tantum ea relinquit vel arena, 21 Quod quum facit stolidi hæc auis, quum sic sua oua quasi pro nihilo derelinquit in arena, nihilo maiorem pro ouo curam gerens, quam pro stercore, dic tu mihi, quis id quod superest perficit, vt ex ouo procedat pullus: quis oua illa sic derelicta a matre, calefacit, fouet, & matris loco incubat, tantisper donec formetur & egrediatur ex eis pulli? Tu ne is es qui hæc facis, an potius ego, qui pro specie illa conseruanda, suppleo animalis illius in cogitantia? 22 Obluisci tiam? 22 Tam est stupidum illud & obliuiosum animal, vt tur, quod pes postquam oua pepererit & in arenam coniecerit vel absconculcet ea derit, nullam vltra sollicitudinem gerat pro illis, neque attendit quod pedibus transeuntium possint conculcari, aut quod gry coneratur. bestia agri syluestresque fere ea possint pertrahendo & perculcando contere. 23 Nullo ducitur peculiari affectu er ga fœtus suos: nec illa mouetur affectus teneritudine, siue mollicie, quam cætera animalia naturaliter inditam habent erga fœtus suos: pro quibus & antequam in lucem edantur, & postquam in lucem prodierint, magno affectu sollicitam valde curam gerunt: 24 sic (inquam) duro sunt & immoto affectu erga fœtus suos, perinde quasi nō sint fœtus ipsarum proprii: non amplius ad proprios quam ad alienos fœtus trahuntur, nihil volentes impendere laboris, pro illis vel excubandis vel educandis. 25 Sicque frustra videntur laborasse, quantum quidem in ipsis est: eo quod oua tantum pariunt, sed incubando ea non fouent, neque pullos inde educere studet: quod est rem imperfectam relinquere, & frustra laborasse.

26 Facit

CAPITIS TRIGESIMONON.

201

26 Facit autem hoc, quod magis mirandum est, nullo timore fugantis aut impediens ipsam cogente, ad relinquendum oua sua: quā nullo impediatur vel prohibeatur super oua sua incubare, & pullos inde educere, sed ex mera incogitantia & naturalis stupiditate. 27 Nimirum quia Deus omnipotens negauit illi hanc naturalem sapientiam siue inclinationem, & intelligentiam siue industriam istam naturalē ei non dedit, quæ admodum cæteris dedit animalibus, vt per æstimationem siue phantasiam scirent curam gerere suorum fœtuum fouendorū atque educandorum. Sic Deo placuit, in hac varietate, suā multiplicem ostentare sapientiam: & qui formicæ minutissimo animalculo tantum dedit naturalis industria, vt etiam hominibus notabile & imitabile prouidentia præbeat exemplū, contra huic tantæ molis animali tantam indidit stupiditatem & incogitantiam, vt neque illam possit assequi industriam vel æstimationem, quā cætera omnia etiam minutissima animalculaparis molem istud animal, vt quum tempus iam venerit a natura determinatum, quando per virtutem solaris caloris pullos fuerit educendus, & in suam qualemcunque staturam adultus alas suas erigat in altum, vt illis ad cursum sui vtatur adminiculum: 29 sicque alis suis remigando & eas quatiendo, licet volare per aërem non possit, adeo tamen celeriter alarum suarum beneficio & adminiculo terram percurrit, vt celeritate cursu sui vincat equitem equo insidentem, & equum quā voluerit fortissimē ad cursum impellentem. Celerius enim currit, pedibus super terram gradientibus & alis extensis in aëre, quā possit equus currere in omni fortitudine sua. Altitudine etiam auis ista, quum se erexerit, æquat vel superat equum & sessorem eius. Denique & fortitudine equitem cum equo vel æquat vel superat: vt his rationibus, quasi deridere siue nihilipendere equum cum sessore videatur. 30 Nunc verō etiam equi generosi & bellicosi nobiles & verē eximias dotes consideremus. Dic mihi: Tu ne ille es, qui equo suam fortitudinem naturalem, qua cætera omnia excellit domestica & humano vsui seruientia animalia dedisti? Fortitudinem, inquam, tam corporis, quæ in equis generaliter conspicitur, quā animi, id est, magnitudinem & naturalem quandam superbiam atque iracundiam, quæ in generosis & bellicosis equis peculiariter consideratur. 31 Aut tu ille es, qui equi colla

CC ornasti

ornasti pulchris iubis, quas huc illucque velut ostentando superbe iactant, dum hinniunt: quarum etiam aspectu, in tuam concupiscentiam naturali quodam instinctu equi in equas & equas in equos exardescunt, & præ ardore concupiscentiæ, quasi in signum amoris, adinuicem hinniunt. 32 Nunquid suscitabis eum quasi locustas? quid equum perterrefacies, aut perterrefactum minimo quolibet strepitu suscitabis siue exilire facies ad fugam, quemadmodum suscitantur perturbatæ & perterrefactæ pauidæ locustæ, ad quemlibet etiam minimum strepitum? Imò verò strepitus & sonitus magis ad iram excitabitur, & ad irruendum in hostem animabitur. Nunquid item tu equo hanc dedisti naturalem virtutem saltandi, ut possit magnos dare saltus, suisque saltibus per dumos & foueas transcurrere: quemadmodum locustæ, pro sui corporis quantitate saltus magnos dant & faciles? 33 Gloria narium eius terrore: 33 Quando ad bellum equus præparatur, sonitus ille & flatus, siue fumus quasi flammeus, quem per nares emittit, in quo gloriatur & animositatem suam ostendit, terrorem incutit hosti contra quem sic animatur, & quasi ignem spirat. 34 Atque interim dum à sessore retinetur in tempus opportunum congressus, quasi dilationem egrè ferens & moræ impatiens, terrâ pedibus quassat, eamque ungula sua fodit siue excavat, quasi requirens in quem sauiat, quando nondum datur cû hoste congressus. 35 Quum verò certaminis hora aduenerit, & ipsum congressus momentum adesse iam percipit, non solum non trepidat vel expauescit hostium cuneos, verum etiam lætatur & exultat, cû magna audacia & animositate, sicut exultat famelicus ad mensam opiparam accedens. 36 Nihil opus est, ut calcaribus à sessore urgeatur conspectis hostium cuneis ex aduerso venientibus, vltro & ex propria animositate obuiâ currat in hostes, totoque impetu in eos irruit, quantumlibet armis instructos aut communitos. 37 Non attendit nec curat quicquid videri possit timendum, nihili pendit omnia belli pericula, arma terribiliter sonantia, hastas vibratas, sagittas volitantes, aliâque huiusmodi. 38 Neque gladium metuit vel aliud quodcunque bellicum instrumentum, ut propterea à cursu suo resiliat: neque etiam vulneribus acceptis, donec virum aliquid in eo remanserit, desistit à persequutione hostium: quinetiam ex gladiorum ictibus & acceptis vulneribus, redditur ad pugnam ardentior. 39 Terribilis quidem ille videbitur sonitus armorum equitis super ipsum insidentis, quando obuiam

obuiam eo pergente in hostes arma quassantur: sonat à latere pharetra, vi pendens, grauida sagittis pharetra: hasta quâ in manibus eques tenet, partim cursus ipsius impetu, partim ex iracundiæ furore, agitata vibratur: & pensilis clypeus, impetu cursus per singulos ferè gressus ad arma impulsus, terribilem emittit sonitum. Videntur hæc quidem secundum faciem omnia terribilia, & essent proculdubio animalibus aliis quibus non est hæc naturalis animositas, terribilia valde: verum equo generoso & bellicoso, nihil est hoc armorum strepitu iucundius: malunt tali impetu & strepitu in hostem irruere, quàm otiose ad præsepia pabulum delicatissimum sumere. 40 Interim verò dum præparatur equus ad prælium, & expectatur hora congressus, quasi præ iracundia ardens & furens, atque etiam vocem fremitus cum spuma ad terram vsque emittens, mordet in indignatione terram, & velut sorbere aut vorare ipsam videtur, quasi præ moræ impatientia, & quasi dentes parans in hostem. 41 Et quum ceperit tuba sonare, ut ineatur prælium, nihil facit clangorem eius, sic ut propterea timeat aut cesset ab animositate ista, nihil prorsus clangore eius terretur. 42 Imò verò ubi audierit sonitum buccinæ, horrificum illud tarantara insonantis, ad excitandum in prælium animos militum, præ læticia hinniunt emittit, & quasi exultando, heah heah, vocem naturaliter exultationis significatiuam, proclamat, velut contestans iam adesse quod expectauerat. 43 Imò tam est ad bellum naturali quadam inclinatione dispositus generosus equus, ut à longè quasi odorando bellum percipiat, etiam priusquàm hostes videat: ut quasi naturali quadam industria bellum præfagiat, quemadmodum id quod odoratu percipimus, à longè priusquàm adueniat vel priusquàm conspiciatur subinde percipimus. 44 Percipit etiam & quasi intelligere videtur exhortationem ducum exercitus, quâdo illi iam iam instante congressu, coram militibus suis animosè perorant, ut eos reddant audaciores paratiorèsq; in prælium: & quâdo exercitus velut applaudens ducum exhortationi, post finem verborum, incerto clamore quasi vlulatum emittunt, se mutuo animantes ad congressum. Ista videtur animaduertere generosi equi, per naturalem quandam æstimationis virtutis industriam: ita ut nō minus interdum ab huiusmodi exhortatione ducum & exercitus vlulatu, animetur in prælium equi ipsi, quàm seiores eorum. Et ista quidem de equi natura, spectanda sanè CC ij & admi-

pharetra, vi
brabit hasta,
& clypeus.

40 Feruens
& fremens
sorbet terrâ,

41 nec repu-
tat tubæ so-
nare clango-
rem.

42 Vbi au-
dierit bucci-
nam, dicit:
Vah.

43 Procul
odoratur bel-
lum,

44 exhorta-
tionē ducum,
& vlulatum
exercitus:

ELVCIDATIO

45 Nunquid & admiranda, sint dicta. 45 Nunc verò de accipitre & aquila, te interrogatum velim: Tu ne ille es, per cuius sapientiam atque providentiam accipiter, animal rapax, plumas accipit: qui vento meridionali gaudens, propter temperiem & suavitatem eius præ cæteris ventis, alas suas expandit versus austrum, ut melius eo vento reficiatur? Aut es tu ille, per cuius sapientiam singulis annis accipitri plumæ mutantur & renouantur, quando vento meridionali suauiter flâre, ipse naturali quodam instinctu & industria alas suas expandit versus austrum siue meridiem, ut sic ex beneficio venti illius plumas novas accipiat, & quasi reuiuenscat?

46 Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum suum? 47 In petris manet, in præruptis silicibus comoratur, atque inaccessis rupibus. 46 Tu ne ille etiam es, ex cuius præcepto siue provida dispositione, aquila alarum suarum beneficio in aërem altissimè super omnes alias aues eleuatur, nidumque suum constituit in locis altissimis & difficillimis, ad quas (tum propter nimiam altitudinem, tum propter variarum difficultatè) nec hominibus nec aliis animalibus facile potest esse accessus? 47 Mansionem & habitationem suam eligit in altissimis petris, in silicibus præruptis ac prominètib; & in rupibus altissimis atque difficillimis, ad quas non patet accessus aliquis neque hominibus neque aliis bestiis. Quis (inquã) nisi ego aquilæ ipsi hanc dedit agilitatè volatus, ut sic possit super alias aues eleuari altissimè? & quis illam ei contulit providentiam naturalem, ut nidum suum sic in locis inaccessibilibus constituat, ubi non possit accipere nocumentum ab aliis animalibus?

48 Inde contempletur escam & de longè oculi eius prospiciunt. 48 Ex ea autem habitatione in locis altissimis, non solum habet aquila quod tuta sit à nocumento aliarum bestiarum, verum etiam quod commodius sibi suisque pullis possit de congruo alimento providere. Inde enim facilius intuentur escam sibi commodam, quam prædentur & rapiant, quam si in locis humilioribus habitarent: & oculi earum alioqui admodum acuti visus, eminus & à longè prospiciunt quod sibi venari possint in cibum.

49 Pulli ei lambunt sanguinem, 49 Quum verò raptam prædam & mactatam ad nidum suum attulerint, pulli famelici sanguinem lambunt defluentem è mactatis aut disceptis animalibus: sicque ab arte prima assuescunt sanguine pasci animalium, ac deinde carnes eorundem vorare.

50 Et ubicunque cadauer fuerit: statim abest. 50 Tanta autem vigilantia & acutè oculorum speculantur de excelsis illis locis, ut ubicunque per circuitum longè latèque cadauer aliquod fuerit, statim ab eis conspiciatur, eoque conspecto accurrant quanto citius, ad auferendum ipsum & afferendum pullis: eo quod multi admodum

CAPITIS TRIGESIMINONI.

203

dum sint cibi, ut non possent simul & sibi & pullis suis educandis sufficere, nisi tanta diligentia venationi escarum intenderent. 51 Quæ omnia postquam dominus ita magnifica voce & verbis multis interrogando proposuisset, in testimonium suæ incomparabilis superexcellentiæ, silente ipso Iob præ reuerentia domini loquentis, prorsusque nihil respondente: ut amplius ipsum humiliaret, metumque ei & reuerentiam sui incuteret, & ad manifestam humilitatis confessionem eum adigeret, sic eum quasi ad responsionem inuitando, imò perurgendo, alloquitur est, dicens: 52 Quid tu nunc files, ô Iob, & quare non respondes? Siccine tacere nunc debet & obmutescere loquens Deo, qui paulò antè tam confidenter cum Deo quærebat contere, qui disputare cum Deo cupiebat & cum eo stare in iudicio, qui ad solium usque Dei optabat peruenire ut os suum impleret increpationibus, quas coram eo effunderet? Debet is qui tam gloriose se iactauit priusquam loqueretur Deus, modo apparente & loquente Deo, tam facile conuiescere?

53 Imò verò, qui cum Deo contendere cupiebat, & quasi arguere eum de iniquis iudiciis vel operibus (quemadmodum ex verbis tuis visus es tu velle arguere Deum) nunc certè Deo palam comparente, non deberet subterfugere: sed causam suam proponere coram eo, & maxime ipsi prius interroganti respondere. Qui enim alterum ad certamen vel iudicium prouocat, eo comparente non debet à certamine vel iudicio subterfugere, sed negotium suum propter quod in iudicium alterum vocauit, confidenter prosequi. Tu autem modò prorsus obmutescis, nec ipse me interrogans quicquam, nec interroganti respondens.

54 Tremefactus ad hanc domini expostulationem Iob homo religiosus, qui verebatur omnia opera sua, non peccatum suum defendere studuit, non excusationes querere in peccatis, ut quasierant primi parentes quum reprehenderentur à domino: sed ad poenitentiam & confessionis salutare remedium prudenter statim confugit, culpam agnoscens in excessu sermonis, & humiliter confitens. 55 Agnosco (inquit) domine & confiteor, me in verbis supra coram amicis meis prolatis, nimium leuiter & inconsideratè loquutum. Quanquam verba mea illa, quibus sic tam liberè te ad disputationem prouocaui & conqueri visus sum de tuis iudiciis, non ex malitia vel odio contra te protulerim, aut animo blasphemandi: hoc tamen agnosco te reprehendente, quod non satis timorâtè, circumspectè

51 Et adiecit dominus, & loquutus est ad Iob:

52 Nunquid qui contendit cum deo, tam facile cõquie-

53 Vtiq; qui arguit Deum, debet respondere ei.

54 Respõdes autè Iob domino, dixit:

55 Qui leuiter loquutus sum,

ELVCIDATIO

cunspēdē & reuerenter sim loquutus, vt loqui hominem mor-
talem decet de tāta maiestate creatoris omnium. 56 Ideo-
que culpam in hoc meam agnoscens domine, nō habeo quod
respondeā: non possum nec debeo pro mea excusatione quic-
sum? 57 Manum enim mihi videtur, amodo compescere digito labia & os meū
meam ponē sup os meū. occludere, vt nec similia posthac loquatur tantæ libertatis at-
que licentiæ verba, de quibus iam me reprehendisti: neque
etiam aliam ad defensionem culpæ præteritæ, quibus tuam irā
duplo prouocem. 58 Loquutus sum verbum vnum atque
alterum, verba quædam in præcedentibus sermonibus protu-
li quæ nunc mihi displicent, & de quibus ago pœnitentiam.
Dixi inter cætera nimis licenter, velle me tecum disputare, &
tecum iudicio contendere, eo quod grauius punire quam
meruerunt peccata mea, & quod abstulisses vel peruertisses iu-
diciū meum, & alia plura in eandem sententiam: quod ver-
bum, vt nimis inconsideratum & licetiosius quā debeat pro-
latum, vellem me non dixisse. 59 Dixi etiam alterum ver-
bum, nimium me iustificans, & enumerandis amplificationibus
meis iustitiis nimium insistens: cuius etiam me pœnitet, eo
quod illa mea opera visus sum quasi in tuæ iustitiæ derogatio-
nem commemorare, qui me tam iustum tam grauius afflixeris.
60 Nolo posthac alia his similia proloqui, ne grauius
contra me tuam iram prouocem: sed potius in humilitate &
silentio præteritorum delictorum sic agere pœnitentiam, vt
noua veteribus non adiciam.

QVADRAGESIMI CAP.

ELVCIDATIO.

Cap. 40.
Respondens
autem domi-
nus Iob de
turbine, dixit

Vanquam autem hac confessione humiliter Iob
pœnitentiā suā verā & sincerā ex animo
declarasset, nondum tamen ab increpatione &
disputatione dominus cessauit: sed vt ad maio-
rem humilitatem ipsum Iob induceret, suiq; ti-
more & reuerentiā profundius cordi ipsius inculperet, quasi
exprobrando & obiurgando ad illum sermonem prosequi-
tur, cum terrore vocis vt antē, quasi de turbine loquens: ad
eum modum quo præceptor aut pater, discipulum vel filium
quem tenere diligit, propter verbum aliquod irreuerentię vel
impa-

CAPITIS QVADRAGESIMI.

204

impatientiæ, prolixius non nunquam & acrius voce terribili
obiurgat, etiam post agnitā eius pœnitentiā, seuerius e-
tiam verba ipsa expendens & ponderans quā ex animo il-
lius fuerant prolata, vt magis eum humiliet, atque ad maiore
suis ipsius reuerentiā inducat. Sic itaque dominus loqui per-
git ad illum: 2 Quid nunc ita cito & tam facile cedis ac
obtumescis, qui tam audacter paulo ante loquebaris, vlti-
tiam me prouocans in contentionem? Nunc ego te secundo
prouoco, vt ad disputationem quam cupiebas te pares: vt ac-
cinctis lumbis & omni apparatu quo valueris virum te præ-
beas, quasi magnum aliquid aggressurus, ad quod paulo ante
sufficientem te reputabas. Tu mihi prior optionem dedisti,
vt vel me interrogante tu responderes, vel te interrogante
ego responderem. 3 Nunc ecce adsum ego, interrogatu-
rus te de occultis & mirabilibus operibus potentiæ atque sa-
pientiæ meæ: tu vide si mihi possis respondere, & singulorum
de quibus adhuc interrogaberis exactam reddere rationem.
4 Et primum quidem interrogatum te velim, quid tibi vo-
luerint illa tua verba tam libera tamque licenter & incircun-
specte prolata, quibus tam studiose & vsque ad excessum co-
natus es tuam defendere & asserere innocentiam, vt meorum
iudiciorum æquitati visus sis derogare, meque vt minus æquū
iudicem & quasi tyrannum quendam crudelem accusare &
condemnare. Nam quod tuam quidem innocentiam defen-
deris, non penitus improbo: sed quod tantopere in tuæ iusti-
tiæ defensione fueris occupatus, tantōque ea in re excessu v-
sus, vt verborum tuorum excessu meæ videaris derogasse iu-
stitiæ, id sanē non possum non egre ferre, & sine reprehensio-
ne dissimulare non debeo: quum in iis quæ de Deo habentur
sermonibus, tanta cautela & sollicitudine debeat se obserua-
re homo, vt nec propter sui excusationem nec ob aliam quā-
cunque causam, quicquam proferat in quo diuinæ maiestati
vlla in re videatur iniuriam facere. 5 Quod si te ipsum repu-
tes mihi æqualem, vt meæ magnitudini deferre te non opor-
teat, liceatque tibi liberē nullo habito meæ maiestatis & digni-
tatis respectu, agere & loqui quæ volueris, ita vt existimes te
æqualis esse mecum potentiæ, & similiter posse voce terribili
tonare in nubibus, quemadmodum ego in nubibus frequen-
ter edo tonitrua, atque etiam alias quum voluero terribiliter
loquor ē turbine: 6 age experiamur quid possis ostendere, si
circumdata ti-
potes

2 Accinge si-
cut vir lum-
bos tuos:

3 interroga-
bo te & indi-
ca mihi:

4 Nunquid
irruū facies?
iudiciū meū,
& condēna-
bis me, vt iu-
stificeris?

5 Et si habes
brachii sicut
Deus, et si vo-
ce similito-
nas:

ELVCIDATIO

66 decorē, & potes, istam tuam omnipotētiam, indicii illis quibus ego meā
in sublimē eri omnipotentiam hominibus, soleo ostendere. Indue te deco-
gere. re siue ornatu cultūque regio, assumens tibi in manibus sce-
trum, & in capite coronā regni: & in sublimē solum conde-
scende, vnde imperitare possis & potestatem tuam ostendere
hominibus. 7 Adorna te omni gloria qua poteris, & spe-
ciosissimis preciosissimisque induere vestibus, extremūque
(vt paucis dicam) adhibe conatum & studium, vt quā accur-
ratissimē te exornes, nihil eorum omittens quæ solent adhi-
bere reges & principes, ad ostendendam suæ dignitatis gloriā
& gratiam conciliandam, terrorēque incutiendum homini-
bus. 8 Quum verò sic temetipsum omni studio exornaue-
ris, extremūque adhibueris conatum & adminicula omnia,
quæ possent maiestatem tibi vel fortitudinem conferre, tum
deinde exhibe nobis indicia omnipotētiæ tuæ, qualia ego ex-
hibui ab initio seculi, & quoties opus fuerit quotidie exhibeo:
videlicet vt superbos, qui contra præcepta iustitiæ insurgunt,
& diuinam maiestatem præfacta ceruice contemnunt, in vl-
tione iracundiæ tuæ, per iustitiæ zelum, dispergas dissipēsque
in nihilum: 9 eosque qui sic inordinatē suam quærunt glo-
riam, cōfusione & pudore afficias sempiterno. 10 Respice
iracundiæ vultu, si poteris, omnē arrogantē, qui sibi ipsi nimis
placens suam voluntatem diuinæ æquitati submittere contem-
nit: & in hoc respectu irati vultus tui, eos qui se exaltare vo-
lebant ad terram vsque, imò ad profunda vsque inferni, humi-
lia. 11 Neque verò personarum sis acceptor, vt solent esse
Etos superbos qui inter homines iudicis funguntur officio: sed absque per-
sonarum acceptione indifferenter omnes superbos toruo vul-
tu indignationis tuæ respiciens, confunde eos sempiterna cō-
fusione, qua digni sunt, ob præsumptionem suæ superbiæ.
12 et contere 12 Vniuersosque impios disperse in loco & statu suo, ita vt
impios in lo- sceleritate sua & dignitate temporali priuatos in perditionem
co suo. eos mittas extremam. 13 Morti eos trade vniuersos simul,
13 Absconde quicunque sint & quancunque multitudine vel magnitudi-
eos in pulue- ne: & in cinerem resolutos, sub terræ puluere eos absconde, vt
re simul: non vltra appareant super terram in loco viuentium. 14 Fa-
14 & facies cies quoque & vultus eorum demerge in foueam: corporales
eorū demer- quidem vultus in foueam sepulchri, spirituales autem vultus
ge in foueā. siue animas in foueam siue profunditatem inferni, vt vltra nō
fruantur luce, neque æternitatis neque temporis huius, sed in

CAPITIS QUADRAGESIMI.

205

in foueā profunditate tenebras possideant sempiternas. Ista
(inquam) quæ ego facio in superbos iudicia, tu (si poteris) ea-
dem exerce. 15 Quod si ista tu poteris tua virtute effice- 15 Et ego cō-
re, agnoscam ego te mihi æqualem, æquē ac meipsum omni- fitebor, quod
potentem: & confitebor ingenuē, quod nullius egeas poten- saluare te
tia vel virtute, ad faciendum quicquid volueris, sed quod teip- possit dexte-
sum possit tua ipsius dextera saluare, quodque ad omnia quæ rat tua.
volueris propria tibi tua fortitudo sufficiat: quemadmodum
me saluat mea dextera, & nullius quacunque in re indigeo o-
pera vel auxilio. Contrā verò, si ista quæ solius sunt diuinita-
tis opera atque iudicia tibi nequaquā cōpetunt, vt proculdu-
biō minimē cōpetunt, agnoscas oportet, te non esse æquipa-
randum deo, neque ita licenter debuisse cum Deo quasi cum
æquali contendere. Ad hæc autem, vt amplius tibi mea omni-
potentiæ maiestas & superexcellētia fiat manifesta, præter
ea quæ suprā tibi interrogando enarraui opera potētiæ ac sa-
pientiæ meæ, alia quædam magis aperta & miranda placet ad-
iungere in quibus peculiare relucet potētiæ sapientiæque meæ
superexcellētis spectaculum: primum quidem, in elephante
omnium terrestrium animalium maximo: deinde in ceto ma-
rino, omnium marinarum beluarum maximo. 16 Conside 16 Ecce be-
ra (inquam) præterea quæ suprā proposita sunt, etiam elephā- hemoth,
tem ipsum, per excellentiam quandā behemoth, id est, bestiam
vel bestiarum bestiam, meritō nominatum, eo quod sit omniū
bestiarum maxima: 17 quem ego in principio creationis & 17 quem fe-
distinctionis rerum, sexto demum die, post cetera omnia iam ci tecum.
formata & distincta, tecum simul formaui: quando sexto die,
post volatilia & aquatilia iam ante die quinto formata, dixi vt
produceret terra animam viuentem, iumenta & bestias secun-
dum suas species, & factum est ita: ac deinde, omnium postre-
mo eodem tamen die, factus est homo in animam viuentem.
Item quem feci tecum, quasi similem aliquo modo, & condi-
tioni naturæ humanæ propinquiorem ceteris bestiis, eo quod
Elephas inter omnes bestias proximē videatur accedere ad ra-
tionem humanam: ita vt videatur aliquid habere rationis, pro-
pter admirabilem docilitatem qua cognoscitur ceteris omni-
bus animalibus præcellere. Huius (inquam) animalis vnus cō-
sideratio, abundē tibi monstrare poterit meæ potētiæ sapiē- 18 scilicet qua
tięque superadmirabilem excellentiam. 18 Illudque impri- si vos come-
mis in hac bestia est spectatu dignum, cum tantæ sit molis & det.
tanti

ELUCIDATIO

ranti roboris, esse nihilominus eam mansuetam omnino humanam & innocuam: non viuentem ex præda aliorum animalium, quemadmodum alia plerâque animalia longè & corporis mole & virium robore minora ex præda mutua viuunt, tam in aqua quàm in terra. Non enim carniuora est hæc bestia, sed herbis & fœno in morè domestici & mansueti bouis pascitur, absq; animalis cuiuscûque nocumêto. Quod ita prouidè à diuina sapientia ordinatum est, ne si tantum animal natione pasceretur, terram vniuersam vbi ipsum agit ab aliis animalium speciebus contingeret euacuari. 19 Est autem hoc animal præcellens admodum fortitudinis, quæ maximè in dorso apparet, vbi est lumborum sedes: quum super dorsum suum gestare possit lignearum turrium propugnacula, in quibus inclusi sint viri armati triginta aut quadraginta, desuper pugnantes & magno impetu sagittas, lapides aliâque huiusmodi in hostes eiuculantes, qui velut ex altis montibus pugnare videntur: ad quam mollem, tum ipsius turris, tum virorum tot pugnantium, tum armorum & iaculorum quæ viris tot sufficiant, tum imperus ipsius quem desuper faciunt pugnâtes, nihil dubium quin maxima requiratur & incredibilis fortitudo. 20 Venter quoque, licet infirmior sit & mollior dorso, quod vix vllò iaculo potest penetrari, tamen magna patet etiam in eo virtus & fortitudo subtus iuxta vmbilicum: vbi vinculis admirandis necesse est alligari illa turrita ædificia (quemadmodum cingulis quibusdam sub ventre alligantur equis sellæ superpositæ) ne decidunt: quæ sanè ligamina tam validissima atque durissima, non posset sustinere inferior ad vmbilicum venter eius, si non esset admodum insignis ad sufferendum roboris, ita vt aliud nullum animal tam fortem & durissimam ligaturam ferre posset. 21 Quod si in eadem bestia illas etiam partes contempleris, quæ in cæteris maximè videntur infirmæ & molliores, caudam scilicet & genitale membrum, admiraberis in hac bestia etiam istorum excellentiam. Caudam enim habet magnam & proceram, quam cum voluerit stringêdo erigit in altum & rectum, perinde ac si cedrum videas eleuari in aëra, arborem proceram planam & altam: sic est crassa mediocriter eius cauda, & satis procera, in altumque directè eleuata, cum erigere eam voluerit: plana quoque est & minimè villosa vel pilosa, vt cæterarum bestiarum ferè sunt caudæ, 22 Testiculos quoque

19 Fortitudo
eius in lum-
bis eius,

20 et virtus
illius in vmbi-
lico ventris
eius.

21 Stringit
caudam suâ
quasi cedrû:

22 nervi testi-

CAPITIS QUADRAGESIMI.

206

qui in aliis animalibus ferè sunt molles & teneri, habet animal istud admodum fortes & duras, vt pote nervis multis & durioribus perplexos, siue hinc inde implicitos. 23 Si ossa eius cõsideres, videbis quasi fistulas quasdam concauas, propter medullarum continentiam, aut verius canales quasi ex solido ære fusas: solidissima scilicet sunt ossa eius & incuruabilia siue inflexibilia, imò ferè infrangibilia. Talia quidem sunt omnia ossa per totum expansa corpus, peculiariter verò illa ossa crurium siue pedum eius quibus tantum pondus totius corporis innititur, quæ etiam naturaliter sic disposita sunt prouidentia dei, vt flecti vel incuruari non possint (quemadmodum ceteræ bestiarum pedes habet in medio flexibiles) vt velut columnæ immobiles tanti ædificij pondus melius sustinerent. 24 Quæ autem inter ossa præcipua per totum corpus expansa à natura interpositæ sunt cartilagine, quarum medio ossa ossibus (quæ ad inuicem propter duritiâ nimiam commodè herere non possunt) naturali prouidentia continuantur, eo q; partim duræ sunt vt ossa, partim molles & viscosæ vt caro, eæ si attentius considerentur, videbuntur propter sui duriciem esse velut laminæ quædam ferreæ, perinde ac si fistulas æneas vel baculos æneos plures adinuicem coniungas, per laminarum ferrearum intermediû. 25 Hoc animal inter omnia animalia à Deo creata, in quibus Deus perfectione absolutâ potentia atq; sapientia suâ super terrâ ostendit, maximû est atq; præcipuû, quo non est aliud vel mole maius, vel præstantius fortitudine, vt quasi principiu videatur viarum Dei, id est, præcipuum & principale inter creaturas istas corporales, quæ sunt quasi via dei, vt pote per quas videtur deus quodâmodo extrâ se ire, suâ bonitatem cõmunicando extrâ suam substantiâ, suâ quoq; potentia & sapientiam foris in operibus declarando. 26 Tâ autem est inuicti roboris iste elephas, vt nec ab homine nec ab alio quouis animali faciliè possit superari aut interfici: sed folius Dei manu & potentia interimitur. Ipse qui eû talè ac tantum condidit, quando vult applicabit gladiu ei, id est, deficere eum faciet & morte concidere in puluerè, per senectutis defectum, post annos vel trecentos vel etiâ quingentos ad quâtos annos interdum vitam produciunt ea animalia. Nullius autè creaturæ alterius virtute faciliè istud animal interficitur vel expugnatur, ita vt quasi pro miraculo habeatur, si fortè ab homine contingat peremi elephantu, cuius tamen manu domantur omnia.

colorum eius
perplexi sunt
23 Ossa eius
velut fistula
æræ:

24 cartilago
illius, quasi la-
mina ferreæ

25 Ipse est
principium
viarum Dei.

26 Qui fecit
eû, applicabit
gladiu eius.

ELVCIDATIO

27. Huic mō omnia. 27. Cū verō tanta sit molis tantique roboris animal istud, mirum est, simul in eo tantam inueniri mansuetudinem & simplicitatem innocuam, vt non carnibus velit pasci aliorum animalium minorum, tantūque herbis & graminibus quæ vltro nascuntur in montibus & syluis contentum viuere, sine vllius animalis nocumento. Vnde cibam illi subministrant, non ouium caulæ, aut vitulorum armenta, aut aliorum animalium greges, vt lupis aut leonibus: non gallinarum aut anserum pulli, vt vulpibus: sed montes, qui in desertis sunt locis, cibum illi suum omnem subministrant. 28. Vtque adeo autem non est carniuorum aut rapax hoc animal, adeoque est innocuum, vt etiam bestię alię minores quæ in agris atque desertis & syluis nascuntur, liberē possint & audeant cum elephantibus conuiuere, imō coram eis quasi securē ludere, absque vllō metu & periculo. Tam enim nocere elephantas non cupit ceteris animalibus minoribus, vt si quando contingat obuiam ei fieri in itinere conferta gregum agmina, benigna placidāque manu illa amoueāt, vt sibi viam parēt, nec eorum quicquam vel ignorans proterat. 29. Quoniam verō animal est maximē siccitatis, eo quod maximē abundat melancholia, & quia in locis nascitur maximē calidis, hinc est quod locum quietis sibi querit & eligit potissimū sub vmbreis: non in via trita quæ solis pateat ardoribus, sed in secessibus, in locis semotis à via communi, vbi arundines crescunt & calami in magna abundantia & altitudine: in locis videlicet humidioribus, iuxta amnes vadabiles & minora flumina, quibus maximē delectatur, & circa quæ libenter conuersatur ac pascitur, propter refrigerium frigoris & humoris temperati, quod in locis eiusmodi commodius inuenit quā alibi. 30. Illic enim vmbre calamorum & arundinum, qui in litore fluminum in copia & altitudine maiore crescunt, ex omni parte melius elephantum ipsum obumbrant, sicque obumbratione sua protegunt à nimis solis ardoribus, quibus plurimū affligitur, ob naturalem siccitatē: quæ grauatur in eis, accedentibus solis aestibus. 31. Salices quoque iuxta torrentes in ripis foeliciter crescentes, ad magnā tum latitudinē, tum altitudinē, quarū rami ex sua natura sunt refrigeratiui, circumdabunt eum ex omni parte & defendent à solis aestu: quemadmodum & ceterę arborum species, quæ fortē iisdem in locis nascuntur, refrigerium ei & auxilium hac in re prestant.

32. Idem

28 omnes bestię agri ludent ibi.

29 Sub vmbra dormit, & secreto calami, in locis humilibus.

30 Protegunt vmbre vmbra eius:

31 circumdabunt eum salices torrentis.

CAPITIS QUADRAGESIMI. 207

32. Idem ipsum animal, partim ob corporis ingētem molem, 32. Ecce ab maximē autem ob excellentem siccitatem melancholicā complexioni, quæ in eo mirē dominatur, tam est stitulosum, vt postquam aquæ plurimum biberit, videatur quasi nihil bibisse. Et (vt hyperbole quadam sic rem exprimamus) cum aqua magnam vim, quasi fluium quendam, aut quantum continet fluius, siue lacus integer, ebiberit, nihil mirabitur, non videbitur noui aliquid fecisse, nondum videbitur satiatus, plus adhuc potus requirer. 33. Imō confidit se posse ebibere totum fluium, quantumlibet magnum & continuū fluentem, qualis est Iordanis in terra Iudeæ, aut alius quilibet fluius in sua regione: quemadmodum stitulosi multum, dicere assolēt, posse se ebibere, siue exhaurire totum aliquem fluium, vel etiam ipsum oceanum. 34. Quamquam autem tantæ sit molis & fortitudinis iste elephas, patitur tamen admodum facile se domari, & in seruitutem hominum redigi: idque occasione potissimū oculorum suorum, quibus velut hamo capitur. Venatores enim cum elephantum capere voluerint, foueam sub terra defodiūt, in quam cum ille ceciderit, accedens vnus venatorum vulnerare eum incipit in oculis, eo quod illic maximē sit sensibilis atque passius: item & nares eius, quæ post oculos sunt tenerior pars corporis, instrumentis quibusdā præacutis vulnerat, confodit ac secat: eo autem sic percusso, alter superueniens venator in ira simulata priorem venatorem qui pupugit elephātum, percutit & abigit, ne vltra eum vulneret, moxque elephanto porrigit cibum gratum hordei, quo maximē oblectatur & facillimē mansuescit: sicque statim in seruitutem se tradit huic liberatori & benefico pastori, sessorēque eum & gubernatorem extunc libeter patitur. Hactenus de elephāto omnium terrestrium animalium maximo diximus: superest nūc, ipsum quod inter marina supereminet, ad mæ potentie firmitus testimonium inducere, similiterque quātum ad proprietates suas describere. 35. Quid igitur de leuiathan, siue marino ceto tibi videtur, qui in mari est molis immensæ, & quasi sine cōparatione maioris quā sit elephas in terra, magnitudinis videlicet quatuor, aut sex iugerum, immō montis quasi magnitudinem æquans? Putas ne, quod etiam hunc aliquā ratione poteris domare & in seruitutem redigere, quemadmodum de elephante iam dictum est? 36. Putas quod admodum alterius pisciculi minoris, poteris eum de mari hamo aliquo

207

33 et habet fluduciam, quod influat Iordanis in os eius.

34 In oculis eius quasi hamo capiet eum, & in sudibus perforabit naves eius.

35 An extra here poteris leuiathan habere mo?

36 et siue li gabis linguā eius?

ELVCIDATIO

- aliquo quantumvis forti extrahere: aut quod fune aliquo vel cathena possis linguam eius ligare, sic ut per funem istum eum extrahas e maris abyssis? 37 Nunquid poterit ab homine domari cetus, ad similitudinem bubali, qui circulo naribus iniecto trahitur ad voluntatem regentium: aut poterit eius maxillam quisquam tam audax, armilla siue pugione perforare, ut funem vel cathenam vel capistrum, vel aliud quodlibet instrumentum ad retinendum atque domandum idoneum, per eam possis trahere ad educendum eum de mari. 38 Putas ne, quod ipse multiplicabit vel te vel alium quemvis hominum timeat, ut multis precibus ad te preces, uti velit tecum, & mollibus blandisque verbis tibi supplicare, aut loquatur ut ab eius desistas persecutione: quemadmodum solent hostibus mollioribus, ne ab eis opprimantur, vel ut ab incepta desisterent re velint persecutione? 39 Putas quod illum in captiuitate feriet te culpa tem poteris redigere, ut cogatur tecum inire pactum de persequendo redemptionis suae precio, vel de seipso tibi in seruitutem perpetuam tradendo: quemadmodum solent ij qui bello superati sunt, cum victoribus inire pactum de persolvenda redemptione nummorum multorum, si diuites sint aut nobiles, ut dimittantur liberi: vel ad seruitutem se ipsos perpetuam obligare, si non habeant quod pro sua redemptione persoluant, ut possint vitam seruare? 40 Putas ne, quod sicut passillus ei quaepta, funiculo solet alligari, & in ludum pueris qui huiusmodi gaudent, itemque & ancillis fatuellis (quae plerumque his in rebus inanibus similes sunt pueris) propinari, sic etiam posse te tecum alligare fune aliquo, eductumque de mari in domum tuam adducere, & pueris ancillisque tuis deridendum propinare? 41 Nunquid sicut solent homines, ubi singulare vel rarum aliquid acquisierint, amicis peculiaribus illud in partes concisum diuidere, & inuicem sibi in amicitiae testimonium donare: aut sicut negotiatores diuidere solent merces in varia loca, ut commodius distrahantur & ipsi lucrentur amplius, sic etiam de cetis istis fieri poterit, ut eum captum ita concidant in frusta, transmittantque sibi inuicem amici, vel negotiatores ad varia loca vehant? Nemo certe ita ei praeualere poterit sua virtute, nisi forte ipse sibi casu aliquo minus prospiciat longius super terram se proiciens, unde propter aquarum defectum abire non possit. 42 Putas quod sagenas nauiculaeque

CAPITIS QUADRAGESIMI. 208

laeque possis implere de pelle eius, cum eum excoriaris pellemque ei detraxeris? aut putas quod gurgustium instrumentum piscatorum (id est, fiscellam vimineam) in capite strictum & laetum in ventre, quod applicare solent piscatores foramini, per quod transitus est piscium, poteris implere capite eius? Nemo certe illi pellem suam aufert, vel possit detrudere: atque etiam si detracta esset, non sufficerent piscatorum sagena neque nauiculae, ad pellem illam tantam capiendam. Nullum etiam gurgustium contemni valet tantae magnitudinis, quo illius caput posset contineri: atque etiam si tale inueniretur, propter immensam fortitudinem, non eo posset contineri, sed quasi filum araneae ipsum dirumperet. Ita sane nullo modo, nullo consilio, nulla arte, domari vel capi potest marinus ille cetus. 43 Quod si quis forte praesumpserit manus illi violentas iniicere, aut quomodocumque ad capiendum, vel domandum manus ei admoovere, is meminerit belli, certo sciat imminere sibi exitiale bellum, cum potentissimo & insuperabili hoste: & si quidem sapiat is qui tale aliquid attulerit, non pergat in stulto eiusmodi proposito, non faciat eius rei ultra mentionem postquam ceperit, sed retrahat manum quam celerimè poterit: quoniam praesentissimum est ipsi & certissimum (si pergat) mortis periculum. 44 Ecce enim spes illius qui confidit se posse cetis praeualere, praesumpsitque capiendi gratia manus ei violentas iniicere, indubie frustrabitur & deludet eum: efficiat quicquid velit, nunquam assequetur propositum, ut illi tam potentissimae beluae praeualeat. 45 Immo nisi desistat, resiliatque quam celerrimè a stulto proposito, viuis & saluis abire non poterit: sed a fortitudine immanis ceti superabitur quasi pro nihilo, & in mortem praecipitabitur atque deuorabitur, vniuersis siue qui a prope siue qui a longe assistant velut spectatores huius spectaculi, manifestè coram oculis suis id cernentibus, neque tamen prorsus in villo succurrere ei valentibus, aut de ore ceti eum liberare semel apprehensum.

QUADRAGESIMIPRIMI

implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite illius?

43 Pones super eum manum tuam: mento belli, nec ultra addas loqui.

44 Ecce spes eius frustrabitur enim:

45 & videtibus cunctis praecipitabitur.

QVADRAGESIMIPRIMI

CAPITIS ELUCIDATIO.

Cap. 41

1 Non quasi
crudelis, su-
scitabo eum.

2 Quis enim
resistere po-
test vultui
meo?

3 et q's ante
dedit mihi vt
reddam ei?

4 Omnia q'
sub celo sunt
mea sunt.

5 Non parca-
ei verbis po-
tentibus, &
ad deprecand-
um compositis.

6 Quis vene-
labit facie i-
dumetri eius?

N

Ego autem mihi ad crudelitatem debet impu-
tare, quod sic illum cetum suscitem siue erigam
atque exaltem tanta fortitudine in mari: nemo
hoc ascribere debet meæ tyrannidi aut crudeli-
tati, quasi ego id faciā propter odium hominū
vel aliarum creaturarum. Ad ostensionem nanque potentie
& terroris mei, nō ad exercitiū crudelitatis, id facio. 2 Ne-
mo enim mihi potest in faciem resistere, aut ea quæ mihi face-
re lubuerit impedire: sed liberē facio ego omnia, quæcunque
mihi libuerint, sine cuiuscunque impedimento vel obstaculo.
3 Neque quisquam suis me beneficiis aut donis præuenit, vt
quasi deuinctus atq; obnoxius ei, cogar quæ prior accepi red-
dere, aut ex voluntate eiusdem pendere, vt non possim nisi
quod voluerit ille facere. 4 Denique vniuersa quæ sub cœ-
lo sunt, quæcunque mundi huius ambitu continentur, plenif-
simè subdita sunt voluntati meæ, vt de eis facere possim quic-
quid voluero ad ostensionem gloriæ meæ. Vnde etiam si ce-
tos centuplo maiores & fortiores in mari velim ego ad osten-
sionem meæ terribilis potentie creare, nemo iure de hoc con-
queri poterit, vel ad crudelitatem siue iniusticiam mihi impu-
tare: cum in eo quod iuste & suo iure quis facit, nō possit cru-
delis reputari. Insuper, & in rerum omnium quæ sub sole sunt
creatione & conseruatione, manifesto satis testor iudicio, nō
me odio aut crudelitate affici erga creaturas, sed amore poti-
us aut beneuolētia. Creauī autem cetos istos, sicut & cetera om-
nia, ad ostensionem terribilis potentie meæ in eis. 5 Quā-
quam enim hominum nemo possit præualere in cetum, ego
tamen quum illum voluero perdere, potero vtrique supera-
re eum: neque ei parcam vlla ratione, neque propter verba
dura siue comminatoria, neque propter verba blanda siue ad
deprecandum composita, quibus duobus modis solent non-
nunquam homines se de manibus aduersariorum & de immi-
nenti mortis periculo liberare. Ego enim, quū mihi visum fue-
rit potentie meæ terrorem in illum ostendere, propter nul-
lius vel preces vel minas, parca illi, perimamque illum liber-
rime potestate mea. 6 Nunc autem, terribilem ipsius piscis
magnitudinem & potentiam, membrorumque dispositionē,

CAP. QVADRAGESIMIPRIMI. 109

ad meæ gloriæ manifestationem, particularius volo describe-
re. Et primū quidem, quis inueniri posset hominum tam po-
tens, qui faciem indumenti eius, id est, superficiem vel aspectū
pellis eius qua operitur, desuper reuelare siue denudare vale-
ret, per excoriationem, quemadmodum de aliis fieri solet pi-
scibus minoribus? quis ex coriare piscem illum audebit vel po-
terit, vt viscera interiora denudet atque patefaciat? 7 Aut
quis audebit introire in medium terribilis oris eius, vt sine pe-
riculo spaciatur in illo, & cōsideret interiorē dispositionem
illius, vel vt inde nocumēti ei quicquam inferat, eumque ex-
pugnet? 8 Quis item vel audebit vel poterit violenter ape-
rire terribiles ex vtraque parte oris eius concauitates, quasi in
modum portarum laterum altariumque dispositas? aut quis vio-
lenter aperire aut confringere poterit, a maxillis vtriusque de-
pendentes maximos dentes, instar arborum, valde terribiles:
quos habet ille prominentes terribiliter, ad modum syluestris
apri, ceteris & quantitate & acutie insigniores? 9 Quis (in-
quam) audebit portas oris eius aperire? quandoquidem in ipsa
statim oris apertione dentium per circuitum oris in modum
truncorum præcutorum dispositio, formidinem & horrorem
incutit spectantibus. 10 Corpus autem illius vniuersum ap-
paret quasi scutis densis & solidis, ac veluti ex ære fusis, compo-
situm, ita vt penetrari aut vulnerari villo iaculo non possit: cō-
compactum videlicet squammis magnis densis & duris, sic seini-
cem premētibus, atque sibiinuicem incumbētib; quemad-
modum in tecto lateres videmus seinuicem premere, & super
seinuicem incumbere: vt quasi ad medium vnius, substituta vi-
deatur alia. 11 Coniunguntur enim squammæ istæ adinu-
icem, & sic compinguntur in vnum, vt neque leuissimus ven-
tus possit alicubi penetrare, neque ab intra aliqua respiratio
possit per squammas foras exire, neque ab extra per easdem
ventus aliquis vel aura possit introire: tā est corpus eius squā-
mis istis se prementibus vndique clausum & obtectum.
12 Adhærent autem sibiinuicē squammæ, velut naturali quo-
dam visco siue glutino copulatæ: ita vt abinuicem non possint
diuelli quemadmodum in lorica, ferrei oculi sibiinuicē in dis-
solubili nexu coherent, tenentēque se fortiter per naturalem
illam conglutinationem, nō possunt vlla ratione diuelli abin-
uicem, quemadmodum in lorica seinuicem illi tenēt oculi fer-
rei, ne possint abinuicem separari. 13 Ostentat autem piscis
DD iste

7 et in mediū
oris eius quis
intrabit?

8 Portas vul-
tus eius quis
aperiet?

9 Per gyrū
dentium eius
formido.

10 Corpus il-
lius quasi scu-
ta fusilia, ex-
compactum
squammis se
prementibus.

11 Vna vni
cōiungitur, &
ne spiraculū
quidem ince-
dit per eas.

12 Vna alte-
ri adhare-
bit, et tenen-
tes se nequā
separabunt.

13 Sternuta-

ELUCIDATIO

14. *oculi eius, ut palpebrae diluculi.*

15. *De ore eius lapides procedunt, sicut tedit ignis accense.*

16. *de naribus eius procedit fumus, sicut olla succense atq. feruētis*

17. *Halitus eius prunas ardere facit, et flamma de ore eius egreditur.*
18. *In collo eius morabi-*

iste terribilem aspectū hominibus. Si enim eum sternutare cōtingat, tanto impetu sit illa sternutatio, ut simul cū ea, propter nimium impetum & vehementiam, quasi ignis magni splendor videatur emicare: quod non mirum videatur in tam immanis beluæ sternutatione, cū interdum sternutates homines præ vehementia sanguinem cōtingat in impetu sternutationis eii-cere. 14 Oculi autem eius, ob nimiam magnitudinem & caloris flammei vehementiam, tantam præbere lucem videtur, ac si primi inciperet exortus diluculi, quasi cū primū palpebras suas leuare videtur diluculum. Neque id mirum, quādoquidem in nocte media, qui cattorum oculos modicos videt, quasi carbonēs ignitos videre se existimant. 15 Insuper ex ventris interioribus, de ore egrediuntur vapores & exhalationes in magna quantitate & caloris excessu, ut quasi lapides videantur ardentes, aut tedit ignis accense: propter compactionem materiæ, & caloris æstuantis vehementiam. 16 Per nares quoque emittit fumum siue euaporationem copiosam & compactam, quemadmodū cū olla accenso subrus igne copioso æstuat siue bullit, euaporationemque desuper copiosam & calidissimā emittit. Necesse enim est, ut in intimis huius tāti piscis, ignis siue calor sit admodū excessiuus, qui concoquere sufficiat digerereque cibum sufficientem & cōmodum tantæ corporis molis, tot mēbris tam longē latēque expās. Quēadmodum enim in magna familia, vbi multi sunt cibandi, non sufficit ignis coquinæ exiguus, ut in modica familia: sed magno opus est igne, qui sufficere possit ad coquendos cibos plurimos: ita in hac tanta mole, vbi tam multa & magna sunt mēbra cibanda, nō sufficit calor siue ignis naturalis mediocris, ut in aliis animalibus, sed igne siue calore copiosissimo est opus intus in stomacho, qui totius est corporis coquina & coquus: quam quidem caloris vehementiam consequitur etiam copiosa inspiratio & respiratio, per plurimi aeris attractionē & expulsionem, ad refrigerium pulmonis & cordis, ex qua radice euaporationes istæ quasi igneæ procedunt. 17 Imō tanti est caloris siue ardoris eius halitus quem in impetu efflat de intimis visceribus, ut etiam carbonibus in flammandis sufficiat: & omnino quod de ore eius egreditur, quasi flamma ardens apparet, propter excessum caloris nimij, forsitan etiam commixta pinguedine sulphurea ex vitalibus illius. 18 Peculiariter autem in collo crassissimo & fortissimo, repositam habet admirandā

CAPITIS QUADRAGESIMIPRIMI. 210

admirandam fortitudinem, qua possit etiam montes (si ita loqui fas est) difficere & insulas dissipare. Et quo cunque vertetur faciem, illic ante eum inuenitur egestas magna, vacuitas atque defectus piscium: partim quia naturaliter ab ipso ut voratore fugiunt alij omnes pisces minores, quātum possunt, quēadmodum naturaliter in fluuiis minoribus a facie lupi piscis voracis fugiunt ceteri pisciculi, quibus ille solet insidiari: partim, quia sua voracitate sic omnia per circuitum exhaurit, deuorat & absomit, imō attrahit in impetu suæ inspirationis ad se pisces etiam satis distantes, ut vix quicquā ante se relinquat.

19 Ceterū, membra carniū eius, siue partes corporis eius interiores sub pelle occultæ, mira compactione sibi inuicem coherant, maxima est in carne eius soliditas, compactio atque coherentia, ut difficillimē carnem eius quicquam noxium penetrare possit. 20 Vnde fit, ut cū contingerit mitti a Deo desuper ex aere fulmina, quæ contra ipsum directē mitti videntur & nō aliō ferri in impetu suo, sed totus ipse impetus fulminis in ipsius corpus videtur cadere (veluti quā aduersus montem aliquem altissimum & immobilem mittuntur fulmina, eūque cursu directo feriunt) nihil tamen ex illa fulminis percussione pauescat, aut nocumēti accipiat.

21 Cor enim eius non solum non emollescat illo fulminis ictu, verum etiam indurabitur magis & corroborabitur, quasi lapis durus & infrangibilis, qui non cedit ictibus percutionum: stringeturque, compingetur, incrassabitur, & quasi contrahetur ad maiorem densitatem, compactionem & fortitudinem, ad similitudinem ferreæ incudis, quæ quantō amplius a malleatore siue fabro percutitur, tantō magis intra se compacta corroboratur & induratur. 22 Cū verō in altum sublatu siue subleuatus fuerit, cū cæperit in altum collum erigere, & quasi ad prædam deuorandam gulam præparare, timebunt a facie eius vniuersi qui in mari nauigant etiam fortissimi, sicut angeli vel principes: 23 & terrore nimio conturbati per fugam se expurgare siue expedire a periculo festinabunt, nemo vel ex fortissimis nautis, aut militibus audebit præstolari aduenientem, sed vniuersi terrore percūsi aufugient, aliam sibi non inuenientes viam salutis aut euadendi periculi, nisi per fugæ præsidium. 24 Quod si quis eum tentauerit aggredi gladio, nihil eo poterit efficere, non poterit gladius quantumlibet fortis aduersus eum sustinere vel in

tur fortitudo, & facies eius præcedet egestas.

19 Mēbra carniū eius, coherentia sibi,

20 Mittet contra eū fulmina, et ad locū alium non ferentur.

21 Cor eius indurabitur tāquā lapis, & stringetur quasi malleatoris incus.

22 Cū subleuatus fuerit, timebunt angeli:

23 et territi purgabitur.

24 Cum apprehenderit eū gladiū, sit

DD ij cōspectu

ELVCIDATIO

stinere nō po-
terit, neque
hasta, neque
thorax.

25 *Reputa-
bit enī quasi
paleas ferri,
& quasi li-
gnū putri-
dū es.*

26 *Nō fuga
bit eū vir sa-
gittarius, in
stipulā versi
sunt ei lapi-
des funde.*

27 *Quasi sti-
pulā aestima-
bit malleum,*

28 *& deri-
debit vibran-
tem hastam.*

29 *Sub ipso
erūt radij so-
lis,*

30 *et sternit
sibi aurum
quasi lutum.*

31 *Feruesce-
re faciet qua-
si ollā, pfun-
dum maris:*

conspēctū eius consistere, vt aliquid efficiat vel inferat illi nō cument: imō non poterit sustinere, quin statim impetu illius confringatur, imō neque hasta neque thorax neque instrumēta quācūque vel arma bellica, quicquam poterunt efficere, si obiciantur immensae fortitudini eius. 25 Neque enim pluri ille faciet durissimum ferrū, quā leuissimas mollissimā paleas ferri, neque aēs solidissimum pluri faciet, quā putridū aut fragile lignum. Nihil enim amplius contra eum proficiet armis quibuscūque ex ferro fabricatis, aut ex aere fuis instrumentis, quā paleis, aut stipulis, aut lignis putridis, quae nullius sunt roboris. 26 Si aduersus eum sagittas acutas magna vi eiecit vir sagittandi peritus, non timebit a sagittis, neque ob eas fugiet velut nocumentum ex eis metuens: lapides grandes & durissimos, quos in fundis suis aduersus hostes iaciūt impetu maximo fundibularij, hostesque eis prosternunt non paucos, ille nihil amplius aestimabit, quā si leuissima stipula straminea aut fabacea iaceretur in eum. 27 Imō durissimi mallei ictum grauiissimum non pluri faciet, quā ictum minimum leuissimae stipulae: non ei plus nocebit ictus ille qui sufficeret mastrandis terrestribus animalibus grauiissimus, quā iste leuissimus.

28 Quod si quis equo insidens vel pedes in naui consistens, hastam terribiliter in eum vibret, prorsus nihil faciet, nihilque eo terrore mouebitur, sed etiam deridebit illum sic hastam vibrantem, & contra eum nihil territū veniet in praelium, ad eum modum quo eques a capite ad pedes vsque armatus nihil metueret eum qui contra se stramineum culmum vibraret, aut mollem arundinem. 29 Ipse, ob excellentiam altitudinis suae videtur sub se despicere & occultare radios solis, quoadmodum excelsi montes subter se quasi ad pedes montium despiciunt & abscondunt solis radios, quos suo obiectu penetrare & diffundere se non patiuntur. 30 Aurū quoque & omne metallum pretiosum, quod in mari natat ex deperditis mercibus & nauibus, vel alicubi occurrit in scopulis, pondere sui ventris subter se sternit & propellit quasi lutum, nullūque aurū pretio iratus a saetitia sua poterit prohiberi, qui & aurum & alia omnia pretiosa nihil pendit. 31 Commouet ipse nunquam sua violentia mare, non in superficie solum, quemadmodum per ventos commoueri solet, sed funditus quasi ab imo, ad eum modum quo in lebere igni supraposito, propter ignis vehementiam, qui intus est liquor ex fundo sursum iaci-

CAPITIS QVADRAGESIMIPRIMI. 117

tur cum impetu, videturque surgere ex profundo ipsius ollae commotio. 32 Totūque ipsum mare in maxima & turbulentissima ponet commotione, veluti cum aromatarij bulliendo sua preparant vnguenta, quae plerūque multo ignis feruore vehementisque & longa bullitione preparantur. 33 Cum per mare graditur, de loco se mouens in locum alterum, videbis post eum in longum spatium relictam quasi semitam, quādam albam siue claram & lucidā, quemadmodum post naues magnas in loco per quem transierint apparet quasi via quaedam lucida, vestigium transitus earum. 34 Ipsumque mare aestimari siue apparere faciet quasi senescens siue canescens, propter abundantiam spumae ex piscis ipsius motu & maris commotione generata, propter quā facies ipsa maris canescere siue griseferere videtur, ad similitudinē senilis capitis. 35 Nō est vllum animal super terram, ex omnibus siue domesticis siue syluestribus, tantae potestatis atque fortitudinis, vt possit cum ceto isto marino in ea comparari: cum & leones, & tygrides, & vrsos, & elephantos, & quicquid inter animalia terrestria insignis esse videtur roboris, longissimo superet intervallo, vt nec comparari digna sit illorum omnium fortitudo, cum immenso & insuperabili eius robore. 36 Nimirum sic eum Deus formare voluit fortissimum, sic Deo placuit dare ei tam superexcellētem virtutem, vt nullū aliud animal metueret, nullūque ei nocere posset: ad manifestandam scilicet in hoc ceto superexcellētiā suae inuictae fortitudinis, secundum quā omnibus in infinitum supereminet creaturis ipse creator, qui hanc tantam creaturā vni contulit virtutem. 37 Ipse in maris abyssogradiens, quasi mons quidam magnus & altus, omnia quantumuis alta & sublimia videt & despicit, super vniuersos filios superbiae, id est, super omne quod superbum est aut excellens, quod in aliqua supereminentia videtur gloriari, ipse excellit, dominatur ac superuincit in omnibus, siue molis spectes magnitudinem montibus aequalem, siue membrorum copactionem dispositionemque mirabilem, siue viuū robur ceteris omnibus formidabile & insuperabile. In qua quidē excellentia & sublimitate sua, nō immerito vt figura considerari potest spiritalis illius leuiathan, draconis magni & serpentis antiqui, qui est diabolus & satanas: qui propter suae naturae dignitatem & conditionis altitudinem, omnia corporalia superat fortitudine sua, & per suā malitiam (qua se à Deo voluntariē diuisit) factus est

32 *et ponet,
quasi cū vn-
guenta bul-
lunt.*

33 *Post eū lu-
cebit semita,*

34 *aestimabit
abyssum, quā
si senescerē.*

35 *Nō est su-
per terrā po-
testas, quae cō-
paretur ei.*

36 *qui factus
est, vt nullū
timeret.*

37 *Oē subli-
me videt, ip-
se est rex sup-
vniuersos fi-
lios superbiae.*

ELVCIDATIO

Rex, Princeps, dominus & caput super omnes superbos & impios, siue spiritus siue homines, qui eū imitatur in superbia sua quam primus ipse adinuenit & genuit, de corde suo impio.

QVADRAGESIMISECVN-

DI CAPITIS ELVCIDATIO.

Cap. 42.

Respondens autē Iob domino, dixit:

VM semel iam antē sanctus Iob culpam leuitatis humiliter agnouisset & confessus fuisset ingenuē, peristeret nihilominus ipse dominus ad hunc modum in disputatione sua, interrogādo & expostulando, metuens ille ne fortē non penitus sibi recōciliatum haberet Deū, secundo se humiliat, culpam iterum confitens: vt gemina humilitatis confessione certiorē pleniorēq; obtineret veniam. Sic itaque domino de turbine loquenti, cum timore & tremore multo respondit:

2 Scio, quia oia potes, & nulla te latet cogitatio.

3 Quis est iste qui celat consilium absq; scientia?

4 Ideo insipienter loquutus sum:

5 & quae ultra modū excedant scientiam meam.

2 Certa fide persuasissimū habeo, te simul esse & omnipotentem & omniscium: sic potentem, vt nihil non possis: sic omniscium, vt nihil te lateat quantūuis occultum, ne ipse quidē humanorum cordium cogitationes siue intēctiones, quas tu scrutator cordium & renum Deus, omnes sigillatim expendis atq; diiudicas. 3 Quis enim ille esset tantæ præsumptionis, qui aliquod cordis sui consilium, cogitationem aliquā mentis suæ, consideret occultare se posse, absq; scientia & cognitione tua, ita vt ipse illud norit tu autē ignores? Omnia enim nuda sunt & aperta oculis tuis, & nostra omnia tu longē exactius habes quā nos ipsi perspecta & cognita. 4 Quoniam igitur tantā tuæ omnipotentiae & omniscientiae maiestatem ex mirabilibus operibus tuis, quæ iam per te prolixē lucidēq; proposita sunt, considero: meam ex aduerso vilitatem contemplan, ingenuē agnosco humilitēq; iterum cōfiteor peccatum meum, in eo quod leuiter nimis & insipienter irreuerentēq; sim loquutus in disputatione mea, non tanta vtens in loquendo reuerentia, quantam tuæ maiestatis incomparabilis celsitudo requirebat: 5 quodque illis etiam de rebus leuiter & licet nimis sim loquutus, quæ longē superant captum ingenij mei, vel altius cuiuscunque mortalis hominis, id est, de diuinis iudiciis, quæ nemo hominum perscrutari potest aut comprehendere, multo verō minus ea debet reprehendere, aut aduersum ea contendere (quod ego secundum superficiem verborum a me prola-

CAP. QVADRAGESIMISECVNDI.

212

prolatorum visus sum tentare) sed in silētio ea potius debent cum timore & tremore homines reuereri. 6 In hoc videlicet loquutus sum insipienter, quod suprà nimis licenter te prouocaui in disputationem & contentionem, cupiens a te audiri & coram te loqui, quasi ad defensionem meæ iustitiæ contra tuam iustitiam, qua sic me affligebas (vt mihi videbatur) siue mea culpa: 7 quæ quidem mea libertas siue licentia tanta fuit in loquendo, vt etiam apertē prouocare te in disputationem ausus fuero, ita vt vel ego interrogarem & tu responderes, vel tu interrogares & ego responderem. Ea enim in loquendo nimia licentia suprà vsus sum, quum dicerem: Voca me, & ego respondebo tibi: aut certē loquar, & tu responde mihi. 8 Quare autem nunc mihi displiceat nimia libertas & humiliter agam pœnitentiam, ratio est, quia licet aliàs frequenter te audierim quasi auditu auris, interiori inspiratione te audiens in me loquentem, ad eum modum quo soles loqui in seruis tuis: non tamen hactenus sic te vidi oculis meis, antequam sic mihi sensibili specie loquutus es, vt nunc mihi in specie visibili siue sensibili de turbine loqui dignatus es. Propter quod nihil mirum si ad sensibilem tuam præsentiam & tam manifestam instructionem atque increpationem, ampliorem nunc erga te geram reuerentiam, quam ante quum tantum interiori auris auditu te cognouissem: vt solent ea quæ etiam sensibus offeruntur, fortiorē sui impressionem relinquere, quā ea quæ tantum interius mente offeruntur. 9 Eam scilicet ob causam, considerans nunc attentē super excellentiam tuæ maiestatis, eidēque exaduerso comparans propriæ conditionis meæ vilitatem, ex vero corde me ipsum coram te accuso, leuitatisque meæ culpam confiteor, & pœnitentiam ago de nimia leuitate atque licentia mea, qua in loquendo tecum sum vsus: 10 quam quidem cordis mei pœnitentiam, sicut voce confiteor, ita & exterioribus protestor indicijis, aspergens nimirum caput & corpus meum fauilla atque cinere, qui mos est ex animo pœnitentium atque dolentium. 11 Postquā verō dominus verba supraposita protulisset ad seruum suum Iob, eiūsq; confessionem iam secundo humiliter prolata audisset & acceptas, penitus ei remissa peccati sui venia, ad amicos deinde sermone cōuertit, præcipuēq; & signatē ad Eliphaz Themanitē, eo q̄ inter eos præcipuus dignitate & authoritate haberetur, ad Eliphaz Themanitē:

DD iij &

ELVCIDATIO

12 Iratus est
furor me⁹ in
te, et in duos
amicos tuos:

13 quoniam nō
estis loquuti
coram me re-
ctum,

14 sicut ser-
uus me⁹ Iob.

& quia ab eo initium cepit cōtradictionis, imō ceteris duo-
bus acrius ac cōtumeliosius in Iob fuerat inuectus. Sic itaque
ad illum conuersus ait: Vos forsitan, tu inquam Eliphaz, vos-
que Sophar & Baldath, interim dum ego istum reprehendo,
existimatis impunē euadere, nullāque in vobis culpam inue-
niri quā à me arguatur: forsitan etiam in vobis ipsis gloriamini
quasi victores, eo quod ipsum auditis increpari atque redar-
gui de suā loquutionis temeritate. Imō magnam putatis vos
apud me iniisse gratiā, eo quod pro me quasi ex zelo iustitiæ
& gloriæ meæ loquuti fuisse videamini. 12 Ego verō (ne
falsā existimatione superbiatis) illud vobis declaro, nō solum
non approbari à me quā à vobis dicta actaque sunt aduersus
hunc seruum meum, verum etiam displicere ea mihi adeo ve-
hementer, ut concitata sit ex eis aduersum vos ira mea, longē-
que amplius in vestris sum sermonibus offensus quā in ver-
bis Iob. 13 Licet enim quasi ex zelo iustitiæ meæ vindican-
dā pro me videamini loquuti, atramen iudicio meo non estis
vos loquuti rectum & verum, sicut Iob seruus meus. Tota e-
nim vestra disputatio & assertio falso innixa est fundamento,
quum dixistis ipsum propter peccata sua grauiā & multa pla-
gam istam sustinuisse, arguentes etiam eum ut hypocritam &
impium, iustitiæ oppressorem & violatorem misericordiæ: &
per huius falsitatis medium conati estis meam defendere ius-
titiam, perinde quasi ad defensionem eius, opus sit falsitate,
aut aliter defendi non possem ego ab iniustitia, nisi per ve-
stra mendacia, nisi vos pro me falsa loquamini, ad calumniam
innocentis, quem ego ut seruum meum hominem iustum &
rectum agnosco, imō in quo ego ut in seruo fidelissimo (cui
non est similis in terra) magnificē gloriōr. 14 Ipse au-
tem licet leuiter sit loquutus, ex nimia fiducia & simplicitate,
non aliud tamen quā quod rectum & verum est loquutus
fuisse cognoscitur, asserens se non hoc commeruisse suis
peccatis, ut sic puniretur, neque tam grauiā vlla scelera in eo
inueniri, quā tantam commeruissent in presenti seculo vindi-
ctam. Sicque ipse se veritate defendit, vos autem falsitatem cō-
tra eum commenti estis, quum nihil de eo impium testificari
possetis ad defensionem meæ iustitiæ. Quare duplici ratione
vobis irascitur furor meus: primum quidem, meo nomine, ob
illatam meæ iustitiæ grauem iniuriam, quoniam dum per fal-
sitate veritas defenditur, iniuria fit veritati, quasi aliter de-
fendi

CAPITIS QVADRAGESIMISECVNDI. 213

fendi nō possit nisi per id quod ei maximē est aduersum. De-
inde, nomine huius serui mei, quem sine ratione & contra ve-
ritatem tam durē & immisericorditer tractastis, quum esset in-
tantis constitutus angustiis, maximēque opus haberet con-
solatione. 15 Caterum, si mecum in gratiam redire velitis, 15 Sumite er
go vobis se-
ptē tauros,
& septem
arietes:
ut iam antē à me reprehensus Iob statim curauit redire in gra-
tiam, non ego tam facilē vos suscipiam solo verbo culpam cō-
fidentes, quemadmodum illum suscepi: sed quia grauius me of-
fendistis, maiorem à vobis exigo satisfactionem, ita videlicet,
ut accipiat de gregibus vestris septem tauros & septem arie-
tes: ut gemina sit expiatio & duplum sacrificium, ubi gemina
est offensio, tum in Deum, tum in proximum. 16 Quos as- 16 et ite ad
sumentes, venietis ad eum, quē offendistis seruum meū Iob, re-
conciliationis gratia: quoniam non poterunt mihi acceptē es-
se vestre oblationes, donec illum placatum reddideritis, quē
offendistis & exasperastis vestris conuitiis atque calumniis.
17 Atque ita demum reconciliatione facta, offeretis per illū 17 et offerte
holocaustum
pro vobis.
18 Iob autem seruus meus, quā est simplicitate & benignita-
te, iniuriarū immemor, memor clementiæ, intercedet pro vo-
bis, postulans à me pro vobis remissionē peccati vestri, nō mi-
nus nūc pro vobis mihi recōciliandis sollicitus, quā ante fuerat
pro seipso. 19 Ipso autem pro vobis deprecante & offeren-
te sacrificium, exaudiam ego orationē eius & sacrificium ac-
ceptabo, eiusque medio & intercessionē vobis indulgeo pec-
cati veniam, & iram meam deponam, ut nō puniamini rigore
iustitiæ meę, ob istā vestrā stultitiam, quā & mihi & seruo meo
presumpsistis inferre iniuriam. 20 Profecto enim (ut ite-
rum dicam ad certiorē persuasionē) non estis vos inter dis-
putandum loquuti quod rectum & verū est, sicut seruus meus
Iob veritatem loquutus est. Vestra disputatio tota, quantum
ad principale negotium, & quātum ad applicationem ad rem
propositam, falsitati innitebatur & falsitatem astruebat: con-
tendens ipsum Iob propter sua peccata afflictum esse, insigni-
tēque impium esse & hypocritam: quare partem falsam con-
vincimini asseruisse atque fouisse: Iob autē contrariū asserens
rectam & veram partem tenuisse probatur: ut meritō per vos
debeat satisfieri, primum quidem mihi, cuius iustitiæ derogas-
tis vestra falsitate: deinde & amico proximo, quem vestris ca-
lumniis tam crudeliter lacerastis. 21 Quibus auditis, viri illi 21 Abierunt
tres,

ELVICIDATIO

ergo Eliphaz Themanites et Baldath Sutez, et Sophar Naamathites, fecerunt sicut loquutus fuerat dominus ad eos. 22 *Et suscepit dominus faciem Iob.* 23 *Dominus quoque conuersus est ad poenitentiam Iob, quum oraret ille pro amicis suis.* 24 *Et addidit dominus omnia quaecumque fuerant Iob, duplicia.* 25 *Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, et vniuer-*
tres, Eliphaz, Baldath & Sophar, vt erant religiosi & timētes Deum, non exultationes quarunt, non contra murmurant, sed humiliter statim ad vocem domini poenitentiam agentes, ad satisfactionem exactam perfoluendam se parantes, pro cōsequenda peccati venia, abierunt ad greges, vel ad locum vbi sibi arietes & tauros in numero taxato compararent: assumptisque illis venientes ad Iob, humiliter illi reconciliati sunt, postulantes ista allata per illum offerri Deo in holocaustum pro peccatis suis: ita se libenter propter vocem domini coram amico offenso humiliates, vt peccati sui possent impetrare veniam. 22 Ipso autem viro sancto & sacerdote ac seruo Dei pro illis deprecante & offerente sacrificium, pro amicis reconciliatis & peccati sui poenitentia agentibus, dominus exaudivit orationem eius, & per eius intercessionē propitius factus est peccatis illorum. 23 Aspiciens quoque dominus benigno oculo miserationis, non fictam aut simulatā, sed sincerā ex corde poenitentiam, sancti viri Iob, quam agebat, tum pro suo peccato, tum pro peccatis amicorū, conuersus est ab iracundia ad placiditatem: primum quidē, ipsi Iob, propter suam poenitentiam, deinde & amicis per Iob & poenitentiam humilēque deprecationem eius, penitus reconciliatus, quum oraret ipse ex vera charitate pro amicis suis ad Deum. Hæc enim supplex & deuota hominis iusti pro iis à quibus grauitur fuerat lacessitus deprecatio, admodum grata fuit Deo, adeo vt potuerit eius iram in placiditatem conuertere. 24 Postquā verò iam multo tempore in tantis aduersitatibus seruus Dei Iob patienter sese gessisset, nunquam vel cogitationem blasphemix aut murmurationis in animo suo admittens, postquā longa etiam altercatione ab amicis exercitatus fuisset nec superatus, postquā deinde ad increpationem domini leuitatis suæ egisset poenitentiam, ac nouissimè pro amicis suis fuisset deprecatus, postquā (inquam) sic modis omnibus satis probatum iam cerneret seruum suum dominus volens eū de miseris illis eripere, adeo copiosa rursus miseratione illum respexit, vt omnia quaecumque prius amisisse visus fuerat, cumulatius iam ei restitueret: ita vt per augmentum dupla omnia ei concederet cōparatione eorū quæ ante possederat. 25 Sa-

CAP. QVADRAGESIMISECVNDI.

214

réque & plenitudine omnium membrorum ei redditis, in statum meliorem longè quàm ante plagam habuerat, coeperunt eum iterum agnoscere vt dominum & principem, omnes qui eum ante in plaga despexerant: Deo id operante, vt honorem & authoritatem pristinam reciperet. Venerunt scilicet ad eum, domino sic disponente & corda eorum ad id mouente, omnes qui de progenie eius erant cognati & affines, tam viri quàm mulieres, & vniuersi per circuitum qui eum ante familiariter nouerant, vicini familiares amici & subditi, ad offerendum ei salutationes more solito, vtque eum rursus sibi in principem & gubernatorem confirmarent, quem plagæ tempore despexerant, vel certè neglexerant, quasi desperatæ valetudinis hominem, qui nunquam sufficere posset vltra iudicis ac principis officio. 26 Et vt maioris ei beneuolentiæ signa ostenderent, honoremque deferrent, instaurauerunt in propria ipsius domo lata conuiuia, in quibus illum lautè humanitèrque tractabant. 27 Ostendentēque signa magnæ compassionis, quantum ad miseriam fortunæ pristinæ, & exaduerso magnæ congratulationis quantum ad redeuntē primi statum felicitatem qua ante plagam floruerat, mouerunt capita sua: vt solent qui cōpatiuntur inuicem aut congratulantur, capitis gestibus ac nutibus, sui animi affectū declarare. 28 Neque solum gestibus ac nutibus, verumetiā verbis & rebus pro virili eum studuerunt consolari, super omni illa miseria & afflictione, quæ permittente & disponente Deo secundū occulta cōsilia sapientiæ suæ, non propter ipsius scelera, venerat super eum. Et quidem ad hunc modū corporis sanitas & auctoritatis dignitas, illi coeperunt, Deo volente restitui. Cæterum, diuitiarum affluentia, diuino similiter beneficio & manifesto miraculo ei est restituta, & duplo augmentata. 29 Nemo enim illorū qui ad eū visitandi & salutandi gratia audita famaconualecentiæ eius veniebāt, vacui omnino apparebāt corā eo, sed adferebant secū munus aliquod: partim quidē, ad releuandam notā omnibus eius indigentia: partim etiā, ad protestandum huiusmodi munere pristinæ subiectionis debitā obedientia. Dederunt autē ei dona varia, alius amplius, alius minus, pro sua quisque facultate & affectione, alius fortè camelum vnū & pondus aliquantū auri vel argēti, alius fortè bouē vnū aut boues plures, cū aliquot nūmis: qui tenuiores fortè erāt, vt minimū ouē vnā offerebant, & in aurem aurēā: vt sic ipsi tam substantia

se sorores suæ, et cuncti qui nouerant eum prius.

26 *et comederunt cum eo panem, in domo eius.*

27 *Et mouerunt super eum caput,*

28 *et consolati sunt eū super omni malo quod intulerat domui eius.*

29 *Et dederunt ei vnusquisque ouem vnā, et in aurem aurēā vnā.*

substantia pecorum quam supellex ad rem domesticam necessaria, cresceret. 30 Dominus autem omnipotens, ut in hoc seruo suo sensibili demonstraret exemplo, quemadmodum nunquam derelinquet patienter se sustinentes, & quantus sit patientiae fructus, quāque finis eius sit gloriosus, sua benedictione atque beneficentia id effecit, ut posterior eius fortuna longē splendidior illustriorque appareret, quam prior illa fuerat, à qua fuerat probationis gratia deiectus. 31 Siquidē prāter corporis valetudinem & decorem, longē meliori statu maiorisq; gratia restituta, prāter amicorū & familiarū plurimorum affectuosiorē quam ante fauorem, adeo insuper illi substantia augmentata est, ut dupla omnia tēporis successu acciperet, cōparatione ad ea quae ante plagam possederat: ita ut pro septē millibus ouīū quas ante perdidit, nunc quatuordecim millia reciperet: pro tribus millibus camelorum, alia sex millia: pro quingentis iugis boīū, mille: & pro quingentis asinabus, mille item asinas: diuina benedictione sic mirabiliter supra naturae facultatē greges ipsos atq; armenta fecundante & multiplicatē. 32 Et quoniā sine liberorū posteritate, perfectā non reputatur temporis huius prosperitas, ne quicquā ei deesset ad felicitatem suā, pro perditis ante liberis alios ei redidit, ex eadem vxore sua, septem filios & tres filias. Signāter videlicet in eodē numero liberos ei post plagā cōferens, quo ante plagā eos habuerat, non autē numero duplicato, quemadmodum cetera omnia dupla accepit: ad fidei & veritatis catholica confirmationem, ut hoc indicio comprobaret Deus, filios viri sancti, licet corporis vita defuncti essent, secundum animam tamen seruari apud se & viuere, ut eis simul connumeratis etiam in liberis numerus inueniretur duplicatus. 33 Filiabus autem suis nomina imposuit conuenientia, quibus earum peculiaris gratia, tam corporis exterior, quā interior mētis, declararetur: vni nomen imponens lamima, id est, dies vel diecula vel diurna, ob vultus scilicet & morum claritatem, alteri ketzia, id est, calsia vel casea, quae est aromatica species boni odoris & gratiae, ad designandum illius gratiā & quasi suauolentiā non vulgarē: tertiā autē, kerenhapuch, id est, cornustibij (quo solent facies suas depingere ad maiore ornatū mulieres) ad significandam inestimabilem eius pulchritudinem vultusque decorē eximium, quasi tota esset depicta stibio. Et iure quidem his data sunt à patre nomina huiusmodi, tantā significā-

significatiua gratiae. 34 Tam rara enim & eximia erant pulchritudinis, ut in vniuersa illa prouincia, siue regione per circuitum, forsità & in vniuerso orbe, nusquam iuueniri possent mulieres, quae cum illis pulchritudine possent decertare. ciosae, sicut si- Neque dubium, quin cum ista rara corporis specie, coniuncta sit in eis fuerit animi quoque pudicitia virginalis & morum compositio singularis. Sicut autem filiae excellentis erant pulchritudinis & pudicitiae: sic proculdubio & filij viri erant secundum corpus præcellentis roboris, secundum animam verò sagacis ingenij prudentisque consilij, qui est virorum ornatus, sicut mulierum, species & morum honesta compositio.

35 Tanta autem beneficentia, has filias, ut pulcherrimas, ita honestissimas, pater est prosequutus, ut singulis earum partem hereditariam distribueret inter filios: volens non minus sorores quā fratres, hereditaria portione gaudere. Quod quidē inter fratres peculiaris fuit gratiae & singularis priuilegij, quum in aliis ple-

risque gentibus (ut in gente Iudaeorum) filiae hereditatem paternam non accipiant, vbi filij fuerint superstitēs: sed quum filij defuerint, tum demum filiae succedunt, partēque hereditatis paternae accipiunt. 36 Neque verò exiguum fuit tempus, quo sanctus Iob post tentationē in ista vixit maxima prosperitate, sed annis multis valde, supra centum videlicet quadraginta, postquam ad statum pristinum esset restitutus, floridissimam in omni prosperitate, tam corporis quā animae vitam egit, donec longam nepotum seriem oculis suis corporalibus videret: filios scilicet filiorum, non solum vsque ad secundam generationem, quod frequenter satis vsuuenire conspicitur, nec solum vsque ad tertiam, quod rarius, verum etiam vsque ad quartam generationem, quod rarissimē solet euenire, pro ea aetate hominū, siue pro termino vitae humanae, quam eo tempore secundum communem legem agebant homines.

37 Sicque tandem, post annos amplius quā ducentos (vixit supra ducētos, circiter quadraginta, aut quadraginta octo) in senectute bona mortuus est, postquam iustum impleuisset dierum numerum, quibus pro ea mundi aetate viuere solebat: ant poterant homines super terram, quum alij viri sanguinem vitam suam frequenter ad dimidium dierum suorum nō perducant, & ante tempus suum cadant propter impietates suas. Sicq; manifestissimo isto & per omnia secula memorabili exemplo apertissimē in hoc viro demonstratum est, quantum apud

apud Deum valeat simplex iustorum innocentia, quanta sit aduersum diabolicas omnes machinationes virtutis vera pietas, quam denique sit gloriosus fructus & finis desiderabilis illorum qui de manu domini, sicut prospera sic & aduersa libenter suscipiunt, in omnibus & super omnia semper benedicentes optimum maximūque Deum, cui soli debetur laus omnis & gloria, in secula seculorum, Amen.

Ad laudem & gloriam omnipotentis Dei, Patris ingeniti, Filij vnigeniti, & Spiritus sancti paracleti, finem accipiūt Elucidationes paraphrastice in librum Iob, cum annotationibus in aliquot capita: Per fratrem Franciscum Titelmannum Hassellensem, Anno Dominicæ incarnationis, Millesimo quingentesimo quarto, post eiusdem libri publicam anno eodem enarrationem, Louanij, in conuentu Fratrum Minorum.

Deo semper & vbique gloria. vna, vni.

VNDE, EØ OMNIA.

Elucidatio paraphrastica Patris Francisci Titelmanni in librum Iob, cū annotationibus, erudita est, & ad pietatem ac religionem promouendam plurimū conducit, nec vllum in lectione eius est peruersi dogmatis periculum, sed cū multo legentium fructu & ædificatione imprimi potest & legi.

Ruardus Tapper Ecclesiæ S. Petri in
Louanio Decanus.

*Excudebat Lutetia, Audoëno Petit, & Ioāni Roigny, Benedictus
Præuost, Typographus, in vico Frementello, Sub intersignio
Stellæ aureæ, iuxta Clausum Bruuellum, Anno à
partu virginis, quingentesimo, quadragesimo septimo, supra millesimum.*

FINIS.

